

Düşünce ve Kuram Dergisi | SAYI 21

Demokratik Modernite
Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi
Yerel Süreli Yayın

Sayı: 21
Temmuz-Ağustos-Eylül- 2017
ISSN: 2147-1703

Roza Yayınları Adına Sahibi
Emine Caynak

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Şerafettin Yıldız

Editör
Servet Öner

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.

Roza Yayınları

Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sk.
No: 7/3 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 243 59 59

İletişim
www.demokratikmodernite.org
facebook.com/demokratikmodernite1
twitter.com/dmodernite

editor@demokratikmodernite.org
demokratikmodernite@gmail.com

Abonelik Koşulları
Yıllık Abonelik Bedeli: 40 TL
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 50 Euro
Türkiye İş Bankası
Çarşı-Bağcılar Şubesi / Emine Caynak
Hesap No: 1291 0551 408
IBAN: TR 78 0006 4000 0011 2910 5514 08

Dış Mizanpaj / İç Mizanpaj
Rıdvan Sain / Hividar Yıles

Basım Yeri

Gün Matbaacılık Reklam Film
Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Beşyol Mah. Akasya Sok. No: 23/A
Küçükçekmece/İstanbul
Tel: 0 212 580 63 81

İçindekiler

Faşizm Toplumkırım Sürekliliğidir

Editör

Faşizme dair hemen hemen tüm anlatılar, başta Avrupa olmak üzere birçok ülkede iki dünya Savaşı arasında yükselişe geçip II. Dünya Savaşı sırasında hakim hale gelmiş belli bir devlet-rejim türü ve uygulamalarıyla karakterize edilir. III. Dünya Savaşı'nın yaşandığı, egemenler arasındaki güç ilişkilerinin yeniden belirlenmeye çalışıldığı ve faşizmin ve faşistleşmenin demokratik topluma yönelik saldırılarının zirveye çıktığı koşullarda faşizmi yeniden düşünmeye ihtiyacımız var.

II. Dünya Savaşı'nın üzerinden yetmiş yılı aşkın bir süre geçmişken Avrupa'da "sağın yükselişi", Ortadoğu'da etnik ve dini eksende gelişen şiddet sarmalı olarak gün yüzüne çıkan gelişmeler birkaç on yıllık "demokrasi molası"na alışmış olanlar için tedirginlik ve şaşkınlıkla neo-faşizm veya "faşizmin geri dönüşü" olarak karşılandı. Ancak özelikle Ortadoğu coğrafyası için bu türden bir moladan ya da faşizmin geri dönüşünden bahsetmek imkansızdır; zira I. Dünya Savaşı'ndan bu yana Baasçılık, Kemalizm, Sünnicilik, Şiacılık gibi üst anlatılarla zühur eden ulus-devletten mülhem milliyetçilikler, totaliter rejimlerin kurumsal olarak hakim hale geldiği Ortadoğu coğrafyasında, faşizmin kesintisiz bir süreç olduğunu gösteriyor. İslamofobinin Doğu'ya yönelik bir nefret ifadesi biçiminde yükselişe geçtiği ve mültecilerin türlü mezalimlere maruz kaldığı Batı dünyasındaki genel atmosfer de göz önünde bulundurulduğunda faşizmin, insanlığın ileriye dönük kutlu yürüyüşünde gerçekleşmiş ve artık geçmişte kalmış bir yol kazası değil, kapitalist modernitenin toplum kırımcılığı ile süreklilik kazanan anlık bir tehlike ve gerçeklik olarak öne çıktığını söyleyebiliriz.

Ortadoğu ve Türkiye'de yükselen sünni hattaki siyasal İslamcılık, IŞİD, Ortadoğu'daki ulus-devletlerin ayakta kalmak için totaliter ve baskıcı uygulamaları yükseltmesi dahası bu uygulamalara karşı olduğu iddiasıyla ortaya çıkan birçok sözde muhalif yapının da aynı iktidarcı, totaliter ve faşist eğilimlere sahip olması toplumun faşist bir döngüye sıkıştırılmaya çalışıldığının göstergesidir.

Türkiye ve Ortadoğu son yüzyılda cinsiyetçi, dinci, milliyetçi, totaliter ve baskıcı uygulamalarıyla faşist olmayan bir devlet türüyle hemen hemen hiç tanışmamıştı. Ancak Avrupa'daki geçmiş deneyimlere benzer bir şekilde bugün coğrafyamızda kitlelerin faşist harekete nasıl dahil oldukları, faşist politikaları nasıl destekler hale geldikleri, daha açık bir ifadeyle nasıl faşistleştikleri sorusu hala gündemdedir. Sur, Cizre ve Nusaybin gibi özyönetim direniş alanlarında katliam ve imha uygulamalarına alkış tutan; öteki'nin imhasından haz alan ve bu hazzı saklamayan bir kitlesel gerçekliğin varlığını bir kez daha hatırladık. Cehalet, kandırılmışlık ya da çıkarlar kitlelerin nasıl faşistleştiğini yeterince açıklamıyor.

Kapitalist modernitenin üç saç ayağından bahsederiz: Kapitalizm, ulus-devlet ve endüstriyalizm. Bunlar kapitalist modernitenin kendisi değil makineleridir. Bu ideoloji üretim makineleri durmadan çalışır ve kapitalist moderniteyi üretirler. Kapitalist modernite bir tür ilişkiselliktir; insanın insanla, doğayla, evrenle ve kendisiyle olan ilişkisini oluşturur. Biz bu ilişkiselliğin bir toplum oluşturamayacağını söylüyoruz. Bu gerçeklik ancak kırıma uğratılmış, sakatlanmış toplum olmakla ifade edilebilir. Faşistleşme ancak toplumkırımla

mümkün hale gelebilir. Ulus-devlet olmanın asıl kritik eşiği vatandaşı yaratmaktır ve bu vatandaşın faşiste dönüşebilmesi için sadece bir tehdit-düşman ve bu tehdit-düşmanın ortadan kaldırılmasına yönelik ortak bir motivasyonun harekete geçirilmesi yeterlidir. Ulus-devlet vatandaşı güçten düşürülmüş, özneleşme potansiyeli sakatlanmıştır. Faşizm, vatandaşın gücünü elde etme ve sakatlığını giderme çabası içerisinde ulus-devletin ürettikleriyle kendini tamamlama talebinin sonucudur. Vatandaşın aradığı kudret ulus-devlet ve onun faşizmidir. Dolayısıyla, faşizm güç olma yetisi sakatlanmış bir toplumda zemin bulur. Faşistler kudret peşindedirler çünkü kudretten yoksundurlar.

Faşizm her şeyden önce toplumu kuşatmış iktidar ilişkileri ağında boy verir; insanın insanla, doğayla ve toplumla; erkeğin kadınla kurduğu tüm tahakküm ilişkileri etnik, dini, kültürel, cinsiyetçi ve ekonomik faşizmlerin temelidir. Bu bakımdan faşizme karşı mücadele tüm bu tahakküm ilişkilerinin dağıtılması, ulus-devlet makinasının çalışamaz, üretemez hale getirilmesi, vatandaş için bir kudret nesnesi olmaktan çıkarılmasıyla ve özgür yurttaşın demokratik ahlaki-politik toplumun güç haline getirilmesiyle mümkündür. Demokratik toplumun güç olması ve açığa çıkmasına yönelik her adım kapitalist modernitenin putlarına, ulus-devlete ve faşistleşme eğilimine vurulan bir darbedir. Faşizme karşı mücadelede isyana, direnişe ve demokratik toplumun inşasına!

İçindekiler İçin Tıklayınız

Faşizm, Toplumla Sürekli Savaş Rejimidir

Abdullah Öcalan

Ulus-devlet, öz itibariyle toplumun devletle, devletin toplumla özdeşleşmesi olarak tanımlanabilir ki, faşizmin tanımı da budur. Doğal olarak ne devlet toplumlaşır ne de toplum devlet olabilir. Ancak topyekûncu (totaliter) ideolojiler böyle bir iddiada bulunabilirler. Bu iddiaların faşist niteliği bilinmektedir. Faşizm, bir devlet biçimi olarak, her zaman burjuva liberalizminin başköşesinde bir yere sahiptir. Bunalım dönemlerinin yönetim biçimidir. Bunalım bünyesel olduğundan, yönetim biçimi de bünyeseldir. Adı ulus-devlet yönetimidir. Finans kapital çağının bunalımının zirve yapmasıdır. Günümüzde küresel düzeyde zirve yapan kapitalist tekelin devleti de en gerici zorba döneminde genel olarak faşisttir. Her ne kadar ulus- devletin çöküşünden bahsediliyorsa da, yerine inşa edilenin demokrasi olacağını iddia etmek safdillik olur. Belki de hem makro küresel hem de mikro yerel faşist siyasi oluşumlar gündemdedir. Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya'da olup bitenler dikkat çekicidir. Güney Amerika ve Afrika yeni deneyimler arifesindedir. Avrupa reform yoluyla ulus-devlet faşizminden uzaklaşma peşindedir. Rusya ve Çin'in durumlarının ne olacağı belli değildir. Süper hegemon ABD her devlet biçimiyle alışveriş halindedir.

Açık ki, iktidar ve devlet sorunu en ağırlaşmış dönemlerinden birini daha yaşamaktadır. 'Ya demokratik devrim, ya faşizm' ikilemi gündemde olup en can alıcı haliyle önemini korumaktadır. Sistemin tüm bölgesel ve merkezî BM örgütlenmesi işlevsel olamamaktadır. Uygarlığın en küresel döneminde zirve yapan finans-kapital, bunalımı en çok azdıran sermaye kesimi rolündedir. Finans-sermaye tekelinin siyasi-askeri karşılığı, topluma karşı yoğunlaştırılmış savaştır. Dünyanın birçok cephesinde yaşanan gerçeklik budur. Dünya sisteminin yapısal bunalımından hangi siyasi ve ekonomik oluşumların çıkacağı kehanetle değil, entelektüel, siyasi ve ahlâki çalışmaların düzeyiyle belirlenebilir.

Kapitalist modernitenin en sanal sermaye tekeli olan finans- kapital çağında, toplum tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar dağılmayla karşı karşıyadır. Toplumun politik ve ahlâki dokusu paramparça edilmiştir. Yaşanan, soykırımdan da ağır bir toplumsal olgu olan 'toplumkırımdır'. Sanal sermayenin medya egemenliği, İkinci Dünya Savaşı'nda gördüğümüzden daha ağır bir toplumkırım yürüten silah konumundadır. Milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik, bilimcilik ve sanatçılık (spor, dizi vb.) toplarıyla yirmi dört saat boyunca toplumu vuran medya karşısında toplum nasıl savunulabilir?

Ulus-devletle faşizm arasındaki ontolojik bağı görmek çok önemlidir. Faşizm konusunda yapılan en temel hatalardan biri, ulus- devlet sistematiğiyle bağını ya hiç görememek, açıklayamamak ya da mızrak çuvala sığmadığında bir iki kalem darbesiyle geçiştirmek olmuştur. Resmi modernitenin temel iktidar biçimi ulus-devlet olduğu gibi, yeni dini de milliyetçiliktir. Ulus-devlet milliyetçiliğinin süzgecinden geçen toplumlar sürekli faşizm üretmeye hazır toplumlardır. Faşizmi ulus-devletsiz düşünmek mümkün değildir. Tabii ulus-devleti de ekonomik tekelciliğin (ticaret + sanayi + finans) yoğunlaşmış ifadesinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı gibi.

Hitler faşizminin kökenlerini Alman ideolojisinde görmek zor değildir. Alman burjuvazisi için tek çıkış yolu ulus-devlet olarak tekelci yoğunlaşmaydı. 19. yüzyıl

boyunca hem ideolojik hem de maddi alanda bu devlet tipini üretmek Alman burjuvazisi ve ideologlarının en önemli işi ve başarısı olmuştur. Bunda Yahudi sermayesinin ve ideologlarının payı da elbette küçümsenemez. Almanya'da Yahudi ve Yahudicilikle Alman milliyetçiliği ve faşizmi arasında bir diyalektik bağ olduğunu yüzlerce araştırma doğruladığı gibi, teorik yaklaşımımız da bu ilişkinin varlığını kanıtlamıştır.

Ulus-devlet milliyetçiliğinin süzgecinden geçen toplumlar sürekli faşizm üretmeye hazır toplumlardır

Alman modeli daha sonra tüm milliyetçilikler ve ulus-devlet hareketleri için esin kaynağı olmuştur. Sosyalistler başta olmak üzere tüm anti-faşistlerin en büyük zaafı, ulus-devlet -tekeller (devlet ve özel tekel) - faşizm arasındaki sistematik bağı görememeleri, dahası genel olarak kapitalist moderniteyle faşizm arasındaki ontolojik bağı çözememeleridir.

Ulus-devlet ve Sovyetler Birliği meselesi önemini halen koruyan ve çözümünü bekleyen diğer bir konudur. Daha Marks ve Engels döneminde işçi sınıfı için temel mücadele çerçevesinin Alman merkezî ulus-devleti olarak benimsenmesi tüm yanlışlıkların anası olmuştur. Almanya'da 19. yüzyıl ortalarına kadar çok güçlü olan kent ve köy isyanlarına dayalı demokratik konfederatif oluşumlar gerici bulunarak merkezî ulus-devletin desteklenmesi, bizzat Marks ve Engels'in görüşleri arasındadır. Bu konuda Bakunin ve Kropotkin'in eleştiri ve görüşleri bence güncelliğini halen korumaktadır. Marks ve Engels'in bu saptamaları, Birinci ve İkinci Enternasyonal'in düşük doğum gibi gerçekleşmesinin temel nedenidir. Objektif olarak Alman sanayi burjuvazisiyle yapılan bir ittifak vardır. Zaten bu husus açıkça yazılmıştır. Sonuç, ulus-devlet içinde erime olmuştur. Marksizm'in yüz elli yıllık öyküsü, bu hatanın kurbanı olma öyküsüdür.

Erkekleşmeyi Özgürlük Sanma Yenilmiş Kadınlıktır

Ulus-devletin en vahim sonuçlarından biri de kültürel miras üzerinde yol açtığı tarihte eşi görülmemiş yıkım, tasfiye ve asimilasyon hareketidir. Ulus-devletin en ayırt edici özelliklerinden biri, hâkim bir ulus-etnisitesine dayanarak, kendi dışındaki diğer tüm etnisiteleri binlerce yıllık kültürleriyle ("Tek dil, tek ulus, tek vatan, tek devlet" Hitler'in baş sloganıydı) yok sayması, buna dayalı olarak yıkması, asimile ve tasfiye etmesidir. Tarihte hiçbir baskıcı ve ideolojik gücün başvurmadığı bu hareketler ulus-devletin yapısıyla ilgilidir. 'Tek devlet, tek millet, tek dil' gibi tekli nakaratlardan başlayarak hep birbirine benzeyen vatandaşlar ve kurumlardan ibaret tek renkli, ya simsiyah ya da bembeyaz bir çöl yaratmak esas kültür politikasıdır. Darwinizm, yani biyolojizm topluma da uygulanmak istenmiştir. Pozitivizmin en vahim günahlarından biri de bu alana yöneliktir. En güçlü kültürün diğer tüm kültürleri eritmesini evrim kuralının gereği saymaktadır. Tabii insanın milyonlarca yıllık evrimi yok sayılarak ya da yok edilerek!

Günümüzde kültürün gittikçe sığlaşması, büyüleyiciliğini kaybetmesi, sır veremez duruma düşmesi ve ilham verici olmaktan çıkması, kültürel gelenek üzerinde ulus-devletin yürüttüğü buldozer hareketi dolayısıyladır. Binlerce dil, on binlerce kabile, aşiret, kavim, arkeolojik miras, farklı yaşam biçimi, yani kültürler hep bu tekçi kültürel soykırım politikasının kurbanı olmuşlardır. Bunun nerede duracağı da belli değildir. Tek tip ve renkten ibaret ulus-devlet, ulus-birey ve ulus- toplum kültürü sadece faşizm üretmekle kalmaz; yaşamı çölleştirerek sadece savaşacak hedef arayan bir canavarlaşma sürecine girer. Sonuç içinden çıkılmaz etnisite, din, dil ve diğer kültür savaşlarıdır. Günümüz bu savaşlarla çalkalanmaktadır. Hitler bu savaş kültürünün başlangıcı ve simgesel değeridir. Günümüzde bu simgeselliğin gerçe- ğe dönüşmüş hali yaşanmaktadır. Yine öğrenmek isteyenler için altın değerinde bir örnek olan Irak ve bu ülkede olup bitenler ortadadır.

Ulus-devlet sadece birey bazında tek tipleşmeyi yaratmakla kalmaz; tüm toplumsal bütünlüklere de tek tipleşmiş bir zihniyet ve duygu dünyasını aşılar. Böylelikle hem kendi iktidarını tüm topluma yayar, hem de tek tip toplumu, ulus-devlet toplumunu yaratmış olur. Korporatif bir toplum (faşizmin toplum modeli) oluşturmayı hedefler. Toplumun iktidarlaşmasını yanlış anlamamak gerekir. Tersi doğrudur. Ulus-devlet

toplumun tüm gözeneklerine kendi ajan kişi ve kurumlarını yerleştirerek, iktidarını derinliğine ve genişliğine çoğaltmayı esas alır. Güdülen toplum ancak bu yöntemle gerçekleşir. Yani iktidarın topluma yayılımı tüm topluma karşı savaş anlamına gelir, yoksa toplumun iktidarlaşması anlamını taşımaz. M. Foucault bu noktayı önemser. Kadın üzerinde egemen erkeklik bir ajan kurumu olarak bu rolü oynar. Seks politikalarıyla toplumsal cinsiyetçilik bir veba hastalığı gibi topluma yayılarak toplumla savaşılır. Özellikle kadın derinliğine köleleşir. Erkekleşmeyi özgürlük sanması yenilmiş kadınlıktır. Hem de en derinliğine!

Hiçbir araç, tekellerin kontrolündeki medya kadar topluma karşı savaşta tahripkâr rol oynamamıştır

Toplumda spor ve sanat da işlevleri açısından artık ulus-devletin hizmetinde toplumla savaşın etkili ajan kurumlarına dönüştürülmüştür. Özellikle popüler kültür ve spor programları bu amaçla genişçe kullanılmaktadır. Seks, spor ve sanat alanlarının bilinçli olarak küresel sermaye tarafından içi boşaltılarak en etkin toplumsal ajan kurumlara dönüştürülmeleri, son dönemin topluma karşı en etkili savaş hareketleri olmalarına yol açmıştır. Bu değerlendirmeyi sunarken, şüphesiz kendi öz varlıkları itibariyle cinsel, sportif ve sanatsal etkinliği mahkûm etmiyoruz. Tersine, toplumun esenliği için büyük bir etik değer temelinde bu alanların toplumun hizmetinde değerlendirilmeleri demokratik uygarlığın temel görevlerindendir.

Sanat hem devlet hem de özel tekellerin el attıkları ikinci önemli bir toplumsal savaş alanıdır. Özellikle popüler kültür ve arabesk kültürü toplumun eğlence kültürü tarafından tutsak edilmesinde etkili rol oynamaktadır. deta bir starlar ordusu toplumu ateş altına almış gibidir. Klasik sanat gözden düşürülüp, halk kültürü popülerleştirilme yoluyla binlerce yıllık esas fonksiyonundan uzaklaştırılmakta ve toplumun imha edilmesinde rol oynayan bir araca dönüştürülmektedir. Seks veya cinsellik tarihte hiç olmadığı kadar toplumla savaş nesnesi- ne dönüştürülmüştür. Seks kadar hiçbir araç topluma karşı savaşta etkin rol oynayamaz. Her erkek için cinsel eylem bir iktidar eylemine dönüştürülmüştür. Cinsel eylem yaşamın ve cinsin devamı için biyolojik işlevinden çıkarılıp veya saptırılıp, toplumsal ve siyasal alanda erkek egemen iktidarın sınırsız çoğalma ve yayılma işlevine dönüştürülmüştür. Cinsel eylem iktidar eylemine dönüştürülmüştür. Tüm homoseksüel, heteroseksüel vb. ilişki biçimlerinde iktidar ilişkisi belirleyici rol oynamaktadır. Yaygın bir tarihsel temeli bulunmakla birlikte, hiçbir toplum ve devlet biçiminde ulus-devlet ve toplumunda olduğu kadar sistemli, yaygın ve iktidar amaçlı (dolayısıyla köleleştirme amaçlı) derinliğine ve genişliğine çoğaltılıp uygulanmamıştır. Toplumsal cinsiyetçilik toplumsal ve siyasal iktidar olayı, ilişkisi ve olgusudur.

Medya bu üç alanda da savaşın en etkili aracı konumundadır. Hiçbir araç, tekellerin kontrolündeki medya kadar topluma karşı savaşta tahripkâr rol oynamamıştır. Demokratik uygarlık tarafından kullanıldığında da şüphesiz çok etkili demokratikleşme aracı rolünü oynama konumundadır.

Ulus-devlet kendi iktidarını kılcal damarlarına kadar topluma dayatırken, aslında sonun sonuna geldiğini itiraf etmiş olmaktadır. Bu duruma gelmiş iktidar son noktada yere çakılmaktan kurtulamaz.

Faşizmle Orta Sınıf İlişkisi Yapısaldır

Ulus-devlet esas olarak orta sınıfa oynar. Sınıf temeline ortayı alır. Başka tür gelişmesi teorik olarak mümkün olsa da pratikte gerçekleşemez. Ulus-devlet orta sınıfın modern tanrısıdır. Orta sınıf kendi zihniyet ve tutkularında hep bu tanrıya kavuşacağını (görev ve çıkar sağlayarak) hayal ederek yaşar. Eskiçağ tanrılarına toplum nasıl içyüzünü bilmeden tapınıyor idiyse, günümüz modern orta sınıfı da tanrısını (kapitalist modernite bağlamında) aslında tanımamaktadır. Fakat ondan başka seçeneği olmadığının da farkındadır. Ya bürokrasisinde ya da tekellerinde (mesleki formasyon gereği) görev almak kurtuluş anlamına gelir. Orta sınıf toplumu kendisinden ibaret sayar. Çok bencil bir sınıftır. Liberaller, orta sınıfı demokrasinin temel şartlarından sayarlar. Ancak bunun tersi doğrudur. Orta sınıflar demokrasinin değil, faşizmin malzemelerini derlediği depodur. Nasıl ki faşizm ve ulus-devlet ilişkisi yapısalsa, faşizmle orta sınıf ilişkisi de yapısaldır. Faşizmin ka-

pitalist tekelin yapısal ilişkisi olması, orta sınıfa ilişkin bu yargıyı değiştirmez. İstisnaların olması sadece esas eğilimi doğrular.

Liberal demokrasi esas olarak orta sınıfa oynarken, en büyük demokrasi oyununda gerçek demokratik toplum güçlerine üstünlük sağlayarak demokrasinin içeriğini boşaltmayı hedefler. Liberal burjuvazi, liberal demokratlar ancak güçlü demokratik gelişmeler ortamında sol kanat olarak olumlu rol oynayabilirler. Dikkat edilmesi gereken husus orta sınıf sapkınlığıdır. Kapitalizm toplumun demokratikleşme mücadelesi karşısında orta sınıfı kullanmada büyük deneyim kazanmıştır. Tavizler vererek, hayaller uyandırarak, toplumun alt kesimlerini gösterip orta sınıfı sürekli korkutarak iç politika yürütmeyi esas alır. Ulus-devlet bu anlamda orta sınıfın yoğunlaşmış savaşıdır. Yine bu anlamda ulus-devlet orta sınıfın savaş ilahıdır. Öyle anlar, öyle hayal eder, öyle tapınır. Bu tanrı ve yoğunlaştırdığı savaşına karşı demokratik güçlerin kendi öz zihniyet ve eylemlerini yaratmaktan başka seçenekleri yoktur. Bu tanrıya karşı tek ve en kutsal seçenek özgür yaşamın kendisidir!

Sanayi tekelciliğinin siyaseti ve devleti, milliyetçiliğin en yoğun hali ve devletle tüm ulusal toplumun kaynaştırılması temelinde oluşan ulus-devlettir. Ulus-devlet en çok bu dönemde idealize ve realize olmuştur. Bunun temel nedeni, sermayenin aşırı kârı ve toplumda yaygınlaşmasıdır. Kârın çoğalması tüm toplumun sanayi tekellerine bağlılığını gerektirir. Bu ise iç savaştır. Ancak yoğun milliyetçilik ve yine iktidarın en yoğun yaşandığı ulus-devletle bu iç savaş bastırılarak, kârın azamileşme düzeni sağlama alınmış olur. Faşizmin yavaş yavaş bir sistem olarak bu dönemde gelişmesi özgün bir olay değildir; toplumun sürüleşmesi ve iktidarın hücrelerine kadar yayılması, bunun da ancak milliyetçiliğin dinselleştirilmesiyle mümkün olabilmesidir.

Toplumlar eskiden devrimler ve aydınlanma-kültürel hareketlerle dönüştürülmeye çalışılırdı. Şimdiki finansal yöntemlerle daha komple, planlı, elini ateşe sokmadan, maşayla istediği sonucu elde ediyor, elde etmek istiyor. Tüm toplumlar üzerinde küresel bir homojenleştirme, kitle ve sürü toplum oluşturmak için tek kültürel potadan geçirme, sisteme en ufacık bir itiraz gelmeyecek biçimde yeniden inşa etmeler devrededir. Toplum projeleri bir bakıma eski devrimlerin, ütopyaların yerine ikame edilmiş oluyor. Artık ütopya ve devrimlere gerek yoktur. Her şey projelendirilebilir. Ayrıca finansörü hazırdır.

Karşı-toplum, simülakr toplum, sanal toplum, tek zihniyetli toplum bu olsa gerek. Dayatılanlar faşizmin yeni bir maskeyle küresel boyutta gerçekleştirilme projesi ve dünyası değil midir? Finans çağının toplumunu her yönüyle tanımak ve tanımlamak gerekir.

İktidar ve Devlet Politik Sözün, Özgürlüğün Bittiği Yerdir

19. ve 20. yüzyıl devrimcilerinin başarısızlıklarının temelinde yatan, iktidar ve onun modern somut hali olan ulus-devlet konusundaki yanılgılarıydı. Toplumsal sorunların çözümünde temel halka olarak iktidara gelmeyi öngörüyorlardı. Programlarındaki ilk hedef iktidarın ele geçirilişi olarak gösteriliyordu. Tüm mücadele biçimleri bu perspektife bağlanmıştı. Hâlbuki iktidarın kendisi özgürlüksüzlük, eşitsizlik ve anti-demokratizmdir. Araç kendisine bulaşan en sağlam devrimciyi bile hasta edebilecek geleneksel özelliklere sahiptir. Kaldı ki, kurtuluş aracı saydıkları iktidar konusunda tarihsel-sosyolojik bir çözümlemeleri de yoktu. Tarih boyunca iktidarın nasıl oluştuğu, geçirdiği aşamalar, ekonomi ve devletle ilişkisi, uygarlıklar içinde oynadığı rol, toplumda nasıl yer aldığı gündeme bile getirilmedi. Sanki devrimcilerin eline geçerse 'sihirli bir değnek' gibi nereye dokundurulsa orayı cennete çevirecekti. Hangi soruna değdirilirse hal yoluna sokacaktı. Diktatörlük tarzı bile daha cezbedici olabiliyordu. Burjuva diktatörlüğüne karşı proletarya diktatörlüğü ilan edilmişti. Bundan daha açık tuzağa düşmek olamazdı. Yüz elli yıllık kahramanlıklar mücadelesi iktidar girdaplarında boğulup gitti. Sonunda elinde kalan araç olarak iktidarın kapitalizmin en gerici eşitsizlik, özgürlüksüzlük ve antidemokratik mekanizması olduğu anlaşıldı. Fakat çok şey kaybedilmişti. Hıristiyanlık tarihindeki iktidar hastalığının bir benzeri tekrarlanmıştı.

Ulus-devlete yaklaşım daha felaketli bir hal aldı. Modernitenin bu en milliyetçi, cinsiyetçi, dinci ve bilimcilikle yoğrulmuş Leviathan'ı, içinde mücadele edilecek temel ve doğru çerçeve olarak kabul gördü. Demokratik Konfederalizm'e göre merkezi ulus-devlet daha ilerici ve sorun çözücü araç, daha doğrusu amaç olarak sunuldu. İktidarın milliyetçi toptancılık, cinsiyetçi

toplumculuk, dinci fanatizm ve bilimci pozitivizmle içi şişirilmiş, tarihin en ucube vatandaşını yaratan, toplumu tümüyle devletin içinde eriten ve sonuçta faşizme götüren yapının temeli olduğu anlaşılan ulus-devlete ilişkin de hiçbir çözümleme geliştirilmemişti. İktidarın toplumun hücrelerine kadar sızdırdığı bu araç bilimsel sosyalizmin de tercihi olunca, sosyalizmin kaderi baştan belli olmuştu. Resmi çözülüşün 1989'da ilanı sadece bir formaliteydi. Sovyetlerin demokratik niteliği daha Ekim Devrimi'nin başlarında kaybedilince, doğacak olanın sosyalizm değil kapitalizm olacağı anlaşılmalıydı. Ulusal kurtuluşun umut edileni verememesi de bu iktidar biçimiyle yakından bağlantılıydı. Özgürlüklerin, eşitlik ve demokrasinin bastırılmasının temeli olan bir araçla nasıl özgürlük ve eşitlikler inşa edilecekti? Demokrasi zaten iktidarı gevşeten bir araç olarak görüldüğü için, baştan devreden çıkarılmıştı.

Hitler şahsen yenildi, ama sistemi zafer kazanmıştır

Politika ile özgürlük arasındaki ilişkinin çarpıtılmaması açısından, iktidar ve devlet politikaları (Aslında politikasızlık demek daha doğrudur) ile aralarındaki farklılıkları özenle belirlemek gerekir. İktidar ve devlet aygıtlarının işleri için strateji ve taktikleri olabilir, ama gerçek anlamda politikaları olmaz. Zaten iktidar ve devlet toplumsal politikanın inkârının sağlandığı aşamada vücut bulurlar. Politikanın bittiği yerde iktidar ve devlet yapıları işbaşında olur. İktidar ve devlet politik sözün, dolayısıyla özgürlüğün bittiği yerdir. Orada sadece idare etme, söz dinleme, buyruk alma ve verme söz konusudur; kanun, tüzük vardır. Donmuş bir akıldır her iktidar ve devlet. Güçlerini de, güçsüzlüklerini de bu özelliklerinden alırlar. O halde devlet ve iktidar alanları özgürlüklerin arandığı, sağlandığı alanlar olamaz. Hegel'in devletin özgürlüğün sağlandığı gerçek alan olduğu biçimindeki belirlemesi modernitenin tüm tahakkümcü görüş ve yapılanmalarının temelini oluşturur. Öyle ki, Hitler faşizmi bu görüşün nelere yol açabileceğini açıklayan örneklerin başında gelmektedir. Hatta Marks ve Engels'in öncülük ettikleri bilimsel sosyalizm anlayışında devlet ve iktidarın temel sosyalist inşa araçları olarak öngörülmeleri, farkında olmayarak özgürlüğe, dolayısıyla eşitliğe indirilmiş en vahim darbe olmuştur. 'Ne kadar devlet, o kadar az özgürlük' gerçeğini liberaller daha iyi fark etmişlerdir. Başarılarını da buna borçludurlar.

Daha yakından bakılınca milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik ve çeşitli bilimciliklerle toplum, iktidar ve devletin iç içeliği geliştirilerek, "Herkes hem iktidar hem toplumdur, hem devlet hem toplumdur" paradigmasına çekilerek, ulus-devletin sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Böylece içte sınıf savaşı bastırılıp, dışa karşı savunma pozisyonu hep açık tutularak, burjuva ulus-devletin çözümü bulunmuş varsayılmaktadır. Dünya çapında denenen sorun çözmekten ziyade bastırma yöntemlerinin en belli başlısı bu olmaktadır. Ulus- devletin kendisinin azami devlet ve iktidar olmasının faşist niteliği en açık biçimde Alman faşizminde gözlemlendi.

Ulus-devlet üstlendiği dört katlı (ticari, sanayi, finans ve iktidar tekeli) birleşik tekelci sömürüyü gerçekleştirmek için yalnızca zor'un en korkunç biçimi olan faşizmi kullanmakla yetinemez. En az sistemik faşist rejim zor'u kadar, dört eklektik ideolojinin hegemonik kullanımını şart kılar. İdeolojik hegemonyasız faşist rejim sürdürülemez.

Modernitenin ulus-devletinin gözünde politik toplum kendi varlığına, birliğine ve bütünlüğüne karşı bir tehdittir. Hâlbuki toplumun varoluş hali olan politik unsuru daraltmanın da ötesinde fiilen kullanılamaz hale getiren ulus-devlet idareciliği ve bürokratizmi toplum üzerinde sadece Demokles'in kılıcı olarak durmuyor, saat saat toplumu doğruyor. Çağımızın politik felsefesinin en temel sorunu bu gerçeklik olduğu gibi, faşizm olarak da pratikte yaşamın önündeki en büyük engeldir. Hitler şahsen yenildi, ama sistemi zafer kazanmıştır. Ulus-devletçilik, politik toplumun ortadan kaldırılması anlamında (Hitler bunu katıksız biçimde başaran ilk kişi olmasa da, resmen ilan eden ve sahip çıkan kişidir) Hitler faşizmi ile özdeştir.

Faşizm, Toplumla Sürekli Savaş Rejimidir

Sınıflı ve devletli toplum sistemi olarak uygar toplum hem içinde hem dışında tahakküme uğradığı ve yarıldığı için anlam ve hakikat olarak da parçalanır. Mitolojik ve dinsel anlatıma tahakküm karıştığından hakikat yabancılaşır. Yabancılaşma uygar toplumun özüne, varlığına ilişkindir. Sadece söylemsele dayanmaz. Tahakküm örgütlenmeleri içerdikleri anlamları, hakikat

olarak sunduklarında toplumsal yaşam paradigmaları köklü değişmeler geçirir. Toplumda çelişkili yaşam biçimleri ve ona yön veren paradigma biçimleri oluşur. Yabancılaşma hakikati kemirerek, yontarak, eriterek yaşanır. Yabancılaşmanın hakikat olarak değeri çarpıtılma, bastırılma ve karartmaların kabulü için girişilen çabalar sonucu sürekli azalır. Savaşılacak bir hakikati kalmadığında yabancılaşma anlamsız bir yapılar yığını haline gelir. Toplum için sadece bir yüktür. Bir nevi toplumsal hastalıktır. Tutuculuk, softalık, faşizm biçiminde patolojik adlarla anılır. Yabancılaşma hastalık halindeki toplumsal gerçeklik olarak artık anlamsızdır. Anlam yitimi en tehlikeli toplum halini yansıtır.

Modernitenin ikinci sacayağı ulus-devlet tarihte eşi görülmedik bir hakikat yontucusu güç olarak da tanımlanabilir. Hiçbir toplumsal patoloji, ulus-devlet kadar toplumsallığı, toplumsal mühendislik adına (Demiorg = mimar tanrı) homojenleştirip yaşamsallığından kopartmamıştır. Modernitenin ilericilik (tanrısal kıyamet inancının moderncesi) kisvesi altında en kutsal toplumsal yaşam farklılıklarını (yaşam = farklılık olduğu halde) yontup un ufak etmesi, tekçi yapılar üretmesi faşizmin kendisidir. Faşizm, toplumsal hakikatin bittiği yerde ortaya çıkan toplumsal patolojidir. Ulus-devlet iktidarı ve sermaye tekelciliği olmadan asla üremez. Ulus-devletin kutsallaştırmaya çalıştığı sınırlar, vatan, millet, bayrak, marş, yurttaş kavramları gerçek toplumsal kutsallığa ihanet etmeyle bağlantılıdır. Tekçi vatan, millet, yurttaş inşanları tüm çağlar boyunca yaşanmış bir insanlığı kasap gibi doğramakla mümkündür. Bu durumda sadece toplumsal hakikatten uzaklaşma, yabancılaşma değil toplumun kendisinin tüketilişi söz konusudur. Ulus- devletin içerdiği dinci, milliyetçi, cinsiyetçi ve "bilimci" iktidar çoğaltımı karşısında toplumsal hakikatler zerresine kadar tecavüze, işgale, inkâra uğramış durumdadır. Nietzsche, Foucault, Adorno başta olmak üzere hakikat adına kıyamet koparmaları, modernitenin iğdiş edilmiş, toplumsal olmaktan çıkarılmış birey olduğuna dair açıklamaları bu gerçekliği anlatır.

Son 200 yılda ulus-devlet fideliğinde yetişen burjuvazi bölgenin tarihsel toplum yapılanmasına yabancı bir aşı gibi gelmektedir. Tutmamaktadır. Bundan ötürü de elindeki devlet aygıtını ve ekonomi üzerindeki tekellerini faşizan temelde kullanmaktan çekinmemektedir. Daha doğrusu iktidarla süzülen bir sermaye tekeli olarak faşizme sığınmaktan başka çaresi kalmamaktadır. Dünyanın benzer diğer bölgelerinde ve Ortadoğu'da sermayenin bu niteliğiyle ulus-devletin inşasındaki zorbalık faşizmin esas özünü teşkil etmektedir. Faşizm sermayenin ulus-devletle iç içe oluşumunun iktidar biçimi olarak; iktidardan damlayan sermayenin ebesi olarak anlam kazanmaktadır. Tanımı gereği faşizm, toplumla sürekli savaşımın rejimidir. Faşizm esasta iç savaş rejimi olarak da tanımlanabilir. Irak'ta günlük olarak yaşananlar bu değerlendirmeyi oldukça aydınlatmaktadır. Toplumla sürekli savaş halinde olan bir rejim ise en tehlikeli kriz hali ve kaotik durumu ifade eder. Ortadoğu toplumunda yaşanan krizin bir boyutu da böyle tanımlandığında, derinliği, şiddeti daha iyi anlaşılacaktır. İster toplum suskun, sakin, sükûnet içinde gözüksün ister patlayıcılarla her gün sarsılsın özde kaotik durum ve kriz halindeki yaşam varlığını korumaktadır. Toplumdaki sükûnet soğuk savaşı ifade ederken çatışmalı ortam aynı yapıdaki sıcak savaşı ifade etmektedir.

Ulus-Devletçiklerin Her Şeyle Çelişkisi

Ünlü bir söz vardır: Kapitalizmin insanlığa en büyük kazığı, inşa ettiği ulus-devletlerdir. Ortadoğu halkları ulusları için bu değerlendirme olanca çıplaklığıyla doğrudur. Hemen hemen her odağında günlük savaşlarıyla an be an doğrulanmaktadır. Kendi aralarında ve içte kendi halklarıyla savaş halinde olmayan ulus-devlet yoktur. Büyük Arap ulusunu ve kültürünü tüketen İsrail'den çok yirmi iki ulus-devletçiğin iktidar hesaplarıdır. Çılgın ve akıl almaz masraflarıdır. Halkları yerlerde sürünürken kendileri Nemrut ve Firavunları gölgede bırakan her tür ihtişamları (üstelik hiçbir anlamı olmayan göstermelik şovları) sergilemekten çekinmemektedirler. Onlara bu gücü veren yeni seküler tanrı ulus-devletçikleridir. Eski tanrılarına bağlılığı sahte ve sözdedir. Arap ulus-devletçiliği İngiltere imparatorluğunun Hindistan yolunu denetim altında tutma, petrol kaynaklarına sahip olma ve Osmanlı imparatorluğunu kontrol etme hesaplarına dayalı olarak geliştirildi. Gerçek bu olduğu halde millici geçinmeleri modernitenin iktidar tekniği gereğidir. Dünya kapitalist hegemonyacılığının temel ajan kurumlarıdır. Arap ulus-devletçiklerinde bu gerçeklik oldukça açıktır. Acem ulus-devlet oluşumunda aynı oyunları görmek daha ibret vericidir. Pers

uygarlığından beri iktidar sanatında kazandıkları ustalığı modernite döneminde işbirlikçilik temelinde daha da geliştirmişlerdir. Denilebilir ki uygarlık aldatmacalarıyla modernite aldatmacalarını (Şia milliyetçiliği) iç içe kullanmalarında Çinlilerle yarışacak güçtedir. Çinliler en vahşi kapitalizmi "komünizm" diye cilalarken İran modernistleri kapitalizm imalatı ulus-devlet putunu büyük ruhçuluk olarak "İslam Cumhuriyeti" adıyla sunmaktan utanmayacak denli pişkindirler. Güncel somutluluğuyla küresel sistemin zayıf karnı durumunda olup Iraklaşma olasılığı yüksektir. Bölgenin diğer ulus-devletleri gibi kurumsal faşizmi temsil etmesine rağmen ABD-AB hegemonyacılığının zaaflarını kullanarak ömrünü uzatmaktadır. Fakat diğerleri gibi krizin pençesinde olup Irakvari kaotik duruma yol açabilecek potansiyeli fazlasıyla taşımaktadır.

Ortadoğu'da iktidar ve devlet gerçekliği ağır toplumsal sorunlara çözüm geliştirmekten çok kaynağında yer almaları nedeniyle bölgesel krizlerin sıkça savaşlarla sonuçlanmasına yol açmaktadır. Savaşlar krizi daha da büyütmekte ve kaotik durumları yaygınlaştırmaktadır. Güncel olarak modernitenin endüstricilik ve kapitalizm ayağı asıl tahribatını geleneksel tarımı ve köy toplumunu çözmekte ve yıkmakta göstermektedir. Ulus-devlet ayağı bölgeyi topyekûn bir zindana kana ve gözyaşına boğarken endüstriyalizm ve kapitalizm; üstten işbirlikçi tekelciliğin en talancı yöntemleriyle binlerce yıllık birikimlerin ürünü toplumsal değerleri kâr etmiyor diye bir çırpıda elinin tersiyle bir tarafa itmekte, ıskartaya çıkartmakta ve böylelikle çürütmektedir. Tarım ve köy toplumunun yıkılışı basit bir ekonomik sorun değildir. 10.000 yıllık bir toplumsal kültürün imhasıdır.

Öz Savunmalı Demokratik Siyaset

Politik ilkesi olmayan, işletilmeyen veya ortadan kaldırılan bir toplum bir kadavradır; en iyi hali ise sömürge toplumu olarak ifade edilebilir. Bu nedenle demokratik toplumun politik ilkeye kazandırdığı işlerlik hayati öneme sahiptir. Sistem olarak üstünlüğünün en temel kanıtıdır.

Ulus-devlet esas olarak askeri bir sistemdir. Tüm ulus-devletler içte ve dışta çok acımasız, çeşitli, uzun süreli, değişik biçimde gerçekleştirilen savaşların ürünüdür. Savaşların ürünü olmayan tek bir ulus-devlet düşünülemez. Sadece kuruluş aşamasında değil, hatta ondan daha fazla kurumlaşma ve çözülme dönemlerinde ulus-devlet tüm toplumu içerden ve dışarıdan militarist bir zırhla kaplar. Toplum tümüyle askerileşir. İktidar ve devletin sivil idare denen kurumları esas olarak bu askeri zırhı örten perde durumundadır. Burjuva demokrasileri denen aygıtlar daha da ileri gidip, bu militarist yapılanma ve zihniyeti demokrasi cilası ile örtbas ederek, liberal demokrat bir toplumsal sistemin yürürlükte olduğu propagandasını yükümlenir. Modernite yönetiminin bu yaman çelişkisini çözümlemeden, herhangi doğru bir siyasallaşma ve demokratik siyaset yapma olgusundan bahsetmek mümkün değildir. 'Asker-millet' denilen olgu budur. Bu ise son dört yüz yıldan bu yana inşa edilen tüm ulus-devletler için geçerli bir olgudur. Tüm toplumsal sorunlar, bunalımlar ve çürümelerin altında bu gerçeklik yatar. Çözüm olarak dayatılan ve sıkça tekrarlanan her tür (darbeli, darbesiz, askeri, sivil faşizmler) faşist iktidar uygulamaları ulus-devletin doğası gereğidir; onun biçimsel ifadesinin en özgün halidir.

Demokratik konfederalizm ulus-devlet kaynaklı bu militaristleşmeyi ancak öz savunma aracı ile durdurabilir. Öz savunmadan yoksun toplumlar kimliklerini, politik özelliklerini ve demokratikleşmelerini yitirme tehlikesiyle yüz yüze kalırlar. Bu nedenle öz savunma boyutu toplumlar için basit bir askeri savunma olgusu değildir. Kimliklerini koruma, politikleşmelerini sağlama ve demokratikleşmelerini gerçekleştirme olgusuyla iç içedir. Toplum ancak kendini savunabiliyorsa kimliğini koruduğundan, politikleşmesini sağladığından ve demokratik siyaset yapabildiğinden bahsedebilir. Bu gerçekler ışığında demokratik konfederalizm aynı zamanda bir öz savunma sistemi olarak boyutlanmak durumundadır. Tekellerin küresel hegemonik çağında ve bütün toplumu ulus-devlet biçiminde militaristleştirdiği koşullarda, demokratik modernite ancak tüm toplumu kapsayacak tarzda, tüm zaman ve mekân koşullarında öz savunma ve demokratik siyaset temelinde, konfederal ağlardan oluşan öz sistematiğiyle hegemonyaya karşılık verebilir. Ne kadar hegemonik şebeke (ticari, finansal, sınaî, iktidar, ulus-devlet ve ideolojik tekel) varsa, demokratik modernite de o denli konfederal, öz savunmalı ve demokratik siyaset.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Tarihselleştirilen Toplum ve Fail

Sakıp Hazman

"Bilmek öngörmek, öngörmek denetlemektir."[1]

A.Comte bu aforizma ile savunduğu aydınlanmacı aklın, bilme tarzını ve onun siyasal duruşunu tanımlar. Zira aydınlanması aklın bildiği şey; doğa, insan ve toplumun, her türlü dinsel ve mitik hurafelerden azade bir biçimde, akılcı yasalarla yönetildiğiydi. Öyle ya akıl denen şey insana hastı! O halde sorunu metafizik alemden kurtararak, yeni çağın tanrısallaştırdığı "akıl"a devretmek gerekiyordu. Çünkü, "bu yasaların akılcı bilgisi, insanın gerçekliği denetlemesine ve yönlendirmesine imkan verecekti."[2] Bu çıkarsama da denetlenmesi ve yönlendirilmesi istenen gerçekliğin doğa, insan ve toplum olması, tahayyülün peşinen köktenci bir toplum mühendisliğine işarettir. Zaten yeni düzenin zihinsel kurgusunu oluşturan düşünürler ve iktidar temsilcilerinin, toplum tanrılarını "bahçecilik" metaforuyla dillendirmeleri de, olası büyük felaketin habercisi gibidir.

Toplumu "bahçe" ve kendisini de "bahçıvan" olarak telaki eden burjuvazi, doğal olarak bahçeyi, "verimli-verimsiz", "yararlı-zararlı" gibi bir sınıflandırmaya başvuracaktır. Sınıflandırmak (bahçıvanın rasyonel aklına göre), bölmeyi gerektirir. Bölmek, kategorikleştirmek ve her kategoriyi yeniden tanımlamayı koşullar. Tanımlama, meşru olanla gayri-meşru olanı netleştirme amaçlıdır. Entelektüel düzlemdeki bu kavramlaştırmanın, pratik uygulama safhası, şiddeti kaçınılmaz kılar. Zira gayri-meşru olarak telaki edileni bir tür kayıt dışılıktan çıkarıp tanımlamak ve tanımlayarak onu "görünür" kılmak gerekiyor. Ancak birey veya cemaati tanımlayarak, yeni rasyonel hukuka dahil etmek, tek başına olguyu görünür kılmıyor; görünür kılınmış olguya, meşru olanla bütünleştirmek ve denetlenebilir hale getirmek gerekiyor. Yani "yararlı bitkileri" korumanın koşulu, "zararlı" olanları biçmek, ayıklamak veya yontmak demektir. Dolayısıyla, daha işin başında, varlığını toplum kırım siyaseti üzerine bina eden bir iktidar biçiminden bahsediyoruz.

Aydınlanmanın "köktenciliği", esasta geleneğe ve onun düşünsel, sosyal, siyasal yapısına karşıydı. Ancak bu karşıtlığın zihinsel mecrada açığa çıkardığı sonuç akılcılığın duygusal zekaya galebe çalmasıydı. Ki esas felaketin başlangıcını oluşturan da buydu. Geleneksel olan elbette ki aşılması gerekendi. Ancak "eski" olana karşı köktenci ret, beraberinde tarihsel toplumun varlık sebeplerini, onun koruyucu değerlerinin de çözülmesine ve parçalanarak dağılmasına nenden oluyordu. Çünkü kendisini ve ima etme istediği yeni düze rasyonelleştiren akıl, ahlaki değer ifade eden her türlü toplumsal örgüyü irrasyonel olarak tanımlıyor ve reddediyor. Ahlak irrasyoneldi, çünkü rasyonel olan her kurumlaşmayı engelleyici rol oynuyordu. Dolayısıyla yeni ve modern olana yön veren rasyonel metodolojisiydi ve bunun önemli yaratıcılarından biri de Bacon'du.

Hakikati özne-nesne ikilikleri biçiminde ilk kurgulayanlar Sümer rahipleri olsa da, dualiteyi bir paradigma düzeyine taşıran Newton'du. Newton'un paradigmasına göre "akla ve mekanizmanın matematiksel ilkelerine uygun olarak işlemeyen şeyler ikincil, yeterli olamayan, gerçekten uzak ve adlandırılamaz öteki olarak kabul

[1] akt: Hans Van Der Loo, *Modernleşmenin Paradoksları*, İnsan Yayınevi, s. 66.

[2] *age*, s. 66.

edilir."[3] "İkincil" ve "yeterli olmayanlar" Darwin'in evrim kuramında doğal seçilime uğrayacaktı. Güçlü olan ve kendini mekansal koşullara uyarlayabilen yaşayacaktı. Ve bu teorem, 19.yy'da sosyal Darwinizme dönüşecekti. Bu "teoremin" kurucusu Herbert Spencer'a göre "birey ve gruplar arasında da 'kuvvetlinin ayakta kalması'yla sonuçlanan bir mücadele…"[4] söz konusuydu.

Özne-nesne dualitesi üzerinden yapılan hakikat okumaları her geçen gün karşımıza tahakküm gayesiyle derinleştirilmiş toplumkırım uygulamalarını çıkaracaktır. İnsanın doğayı nasıl denetim altına alıp üzerinde tahakküm inşa edeceğinin "bilimsel yöntem"ini daha önce F. Bacon "keşfetmişti" zaten. Bacon'ın "bilimsel yöntemi"inin uygulama zemini bulabilmesi için doğanın "tin"den arındırılması gerekiyordu. Böylece doğa cansız ve hiçbir amacı olmayan nesneye dönüşmüş olacaktı. Öznenin nesne üzerinde kullanacağı her türlü tasarrufun da meşruluk zeminini oluşturuyordu. Oysa tarihsel toplum algısında hakikat bir bütündür, parçalanamaz. Toplumsal algıda bu bütünselliği oluşturan şey; analitik ve duygusal zekanın sentezlenerek oluşturduğu "kolektif bilinç"tir. Doğa, yaratan, üreten ve besleyen bir güç olarak, toplumsal hafızada yer etmiştir ve bu itki ahlak ve vicdanla da perçinlenmiştir. Doğadaki her varlığın kendine has bir canlılık ve bilin düzeyine sahip olduğu düşüncesi artık bilim insanlarınca da kabul gördüğüne göre doğal toplum insanının doğayı canlı ve ruh taşıdığa dair ahlaki tutum sahibi olmasını yadırganacak yönü yoktur.

Ancak tarihsel-toplumun temel koruyucusu, birleştirici harcı olarak ahlaki ve politik dokusu var olduğu sürece kapitalist modernitenin kendisini inşa etmenin koşulları da olamazdı. Zira yeni düzen toplumsallığın yerine bireyciliği ikame etmek istiyordu. İnsan denen varlık tanrının isteği ile toplumsallaşmamıştı, aksine her birey kendi özgür tercihi sonucu bir araya gelmiş ve ortak bir yapı oluşturmuştu. Aydınlanma düşünürlerinin teatisi, bir tür bireyi toplumdan "kurtarma"nın arayışlarına işarettir. Bu noktada sistemin imdadına T. Hobbes yetişecekti. Zira bu yeni sorunun düşünsel düzeydeki rasyonel materyalini Hobbes oluşturmuştu. Kilise, bu dünyayı geçici ve insanı da günahkar süfli bir varlık olarak telakki ederken bu dünyadaki sömürü, baskı ve çekilen eziyetten mustarip olan insanın acılarını hafifletip kehanet senaryolarıyla bir yandan umut dağıtırken, öte yandan her iki dünyadaki cennet ve cehennem kapılarının anahtarlarını elinde bulunduruyordu. Hobbes ise insanı "yalnız, bencil ve sadece kendi çıkarları peşinde koşan bir varlık"[5] olarak tanımlıyordu. İnsan yine süfli ve günahkar bir varlıktı. Yeni olan şey onu oldurtanı göksel tanrı değil "yeryüzüne inmiş Tanrı"ydı. Ve onu tanımlayan da kilise rahibi değil, pozitivizmin bilimci rahipleriydi. Tasarlanan şey tarihsel belleğinden arındırılmış topluluk halinin rasyonelleştirilmesiydi. Zaten bu yeni zihniyet kurgusu "bahçeci" erkin – ulus devlet- elinde "bireycilik" olarak somut bir ideolojik programa kavuşacaktı. Bireycilik mefhumu, tarihselliğinden koparılmış toplumun tekillikleri olarak tanımlanan ve tekil kimliklerin de kolektif bir kimliğe indirgenemeyeceği varsayımına dayandırılıyordu. Tanımlanan bu yeni insan konumunun rasyonelleştirilmiş biçimine göre ise "…insanlar eşit değerdedirler. Buna göre kişilerin doğuştan ne oldukları değil yaşamda neyi başardıkları önemlidir."[6] Her halde hakikati perdeleme ve onu değerden düşürmenin en yalın ifadesi de bu olsa gerek! Çünkü yeni dönemde bir hukuki tutum olarak bile eşitliğin varlık kazanması imkansızdır. Fransız Devrimi'nin "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganında dile göre masumane vaatler bile daha devrim anında içeriğinden boşaltılarak ters yüz edilmiştir. "Kardeşlik" bir erkek dayanışmasına dönüşerek toplumsallığın kurucu öznesi olan kadını dışlarken, "eşitlik" ise kır ve kent varsıllarının iktidar olanaklarında faydalanmanın hukuk karşısındaki konumlarına gönderme yapıyordu. Geriye bir tek "özgürlük" kalıyordu, o da, hem burjuvazinin feodal çitlerin engeline takılmaksızın sermayesinin dolaşım özgürlüğünü ifade ediyordu hem de toplumun devletle kurulan yeni hukuki yükümlülüklerini yerine getirmenin adı oluyordu. Zira bireyin, devletin bir parçası olabildiği ölçüde özgür olabileceği varsayılıyordu. Yani "özgürlük, kabul edilmiş bir baş eğme demekti."[7]

Burada bir parantez açmakta fayda var: Rönesansın, Reform ve Aydınlanmanın yarattığı zihinsel dönüşüm

---

[3] akt: Josephen Donavan, *Feminist Teori*, s.18.

[4] Hans Van De Lloo, *Modernleşmenin Paradoksları*, s.170.

[5] Hans Van Der Loo, *Modernleşmenin Paradoksları*, s.169.

[6] *age*, s.169 .

[7] Selahattin Hilav, *Hegel'de Bilincin Gelişim Diyalektiği*, YKB Yayınları.

ve büyük entelektüel devrimin toplumsal karakterde olduğundan ve iktidar güçlerinden azade geliştiğinden kuşku yoktur. Bu büyük zihniyet devriminin yarattığı toplumsal uyanış ve değişim de inkar edilemez. Ancak son tahlilde siyasal ve ekonomik iktidar gibi, entelektüel devrim değerlerini de doğuran ve onu bir iktidar tekeline dönüştüren de kapitalizm olmuştur. Dolayısıyla bilgi tekeli, kilisenin o soğuk ve karanlık mahzenlerinden kurtarılarak, entelektüellere verilmiş ve fakat entelektüeller de ekonomik olanaklara kavuşturularak, ulus-devlet tanrısının "bilgi mabetleri" olan üniversitelere hapsedilmiştir. Bu yeni zeminde de entelektüel, halen "hakikati arayıp bulma…" konumunu yitirmemiştir. Sadece arayıp bulmaya çalıştığı hakikatin alıcısı değişmiştir. Artık bilgiyi topluma değil, yeni alıcısı ve "ekmek kapısı" olan egemen sınıfa, burjuvaziye sunacaktır. Ne de olsa, "köpek, ekmeğini yediği kapıya işemez" derler. Tabi düz tarihsel ilerlemeci paradigması, modern devletin varoluş biçimini "ilerici" bir aşama olarak telaki ettiğinden, yeni hakikat algısı da buna göre yeni öz ve biçimler kazanacaktır. Entelektüelin ve onun ulus-devlet iktidarıyla kurduğu ilk temastan bu güne süregelen bir durumdur. Zira, "aydınlanma projesi… bir yandan devleti ve onun eylem politikaları ile yönetenlerini 'aydınlatma'yı, öte yandan da devletin yönetimi altındakileri denetim altından tutmayı, ehlileştirmeye ya da düzene sokmayı hedefliyordu."[8] Yani , inandığı gibi yaşamayı becerememiş entelektüel, kapitalizmin kendisine sunduğu yaşam olanaklarına göre inanmaya başlamıştır.

Özetle, gerek tek tek bilim insanlarının düşünsel yaratımları gerekse de genel manada Aydınlanmacı düşünürlerin yaratımlarının toplamı; kapitalizmin şafağında artık yeni bir paradigma ve yeni bir sistemin zihinsel tasarımını hazırlamıştır. Burjuvaziye düşen ise, tüm bu düşünsel yaratım ve yeni toplum tasarısını inşa etmekti.

Ve Tanrı Yeryüzüne İndi!

Avrupa kıtasında Monarşi ve onun geleneksel yapısı tüm teolojik materyalleriyle birlikte tasfiye edilirken, yerine ulus-devlet tanrısı ikame edilmiştir. Tanrı, daha önce de "tanrı-kral" vasfıyla yer yüzündeydi. Ve yaşadığı zaman-mekan da, coğrafyaları adeta halklar mezbahasına dönüştürmüştü. Daha sonraları O'nun soyutlanarak semavi bir rol ve niteliğe büründürülmesi halkları bir nebze de olsa rahatlamıştır. Gerçi O'nun yeryüzündeki "gölge"leri, geliştirdikleri toplum-kırım uygulamalarıyla, onun ruhuna rahmet okutsalar da; yine de tanrının soyutlanmış halinin getirisi küçümsenemezdi.

Kapitalist modernite, kendi siyasal iktidar formunu inşa ederken, onu tanrısal bir kudrete dönüştürmek ve tüm toplumsal hayatı tepeden-tırnağa yeniden "yaratmak" istiyordu. Çünkü modern düşünürlerin aydınlanmacı aklı, yeni toplum tanrısını böyle hazırlamıştı ve bu tasarı, onun tüm emellerini gerçekleştirmeye muktedirdi. Söz konusu olan doğa, insan ve toplumun her parçacığına yönetim ve yıkım-yapım süreciydi. Dolayısıyla, daha acımasız, habis ruhlu, sadist bir tanrı karakterine ihtiyaç vardı. Tasarı, bu ihtiyacın temel parametrelerini oluşturmuştu. Bu anlamda pozitivizmin mabetlerinde imal edilen ulus-devlet tanrısı, yeryüzüne inmiş en vahşi, en barbar ve en soykırımcı bir tanrı tasarımıydı.

Tanrı'nın "tekliği" ulus-devletin "üniter"liğine dönüştürülmüştür. O'nun, semavi olan tanrıyla arasındaki fark; O tekliği, sadece kendi egemenlik sınırları içinde, kendine dair bir teklikle sınırlamıyordu; aksine bu sınırlar içerisindeki tüm dil, kültür, etnisiteler kadar, onları anlamlandıran tüm sembol ve simgeler için de istiyordu. Zira, bireyler üzerinden toplumla kurduğu ilişkiler ağı içinde, tekil özneleri, tümel bir kalıp içinde birbirine benzeştirerek nesneleştirilmiş kitleye dönüştürüyordu. Artık doğanın yıkımıyla insan habitatında yaşanan yıkım at başı ilerliyordu. Bu simetrik yıkımın toplamı, yeni belleksiz toplumun gelenekten (geçmiş yaşam değerlerinden) arındırılmış bir hale dönüşüyordu. Böylece tarih, "yeni" olanla başlıyor ve onunla ebediyet kazanıyordu. Geçmiş isse, yeni inşa edilen anlam ve yapıların altında ya çürümeye terk ediliyor, ya da ezilerek yok olup gidiyordu. Zaten tabiatla işleyen "doğal seçilim" yasası, toplumlara da uyarlanmış ve artık "güçlü, sağlıklı ve uyumlu" olanlardan, homojen bir ulus yaratılmaya çalışılırken, doğal seçilimle-ki doğallık yerine iradi müdahale öngörülüyordu- ayıklanan "güçsüz, sağlıksız ve uyumsuz" olanlar ise, soykırım

[8] Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Metis Yayınları, s.91.

yöntemleriyle "vardan yok" edilmeye çalışılıyordu. Bu ise, ulus-devletin "egemen devlet" olmaktan kaynaklanan, evrensel "hak"tan kaynaklanıyordu.

"Toplumsal sözleşme", özünde bu yeni soykırım rejiminin hukuki ehliyetiydi. Zira sözleşme, her bireyin kendi özgür iradesiyle yasalara itaat ettiğini varsayıyordu. Bu minvalde, sözleşe, devletin egemenlik biçimini ve bu egemenliğin sınırları kadar; bireyin devlete karşı yükümlüklerini de belirliyordu. Dolayısıyla bu yasalara uymayan herkes "suçlu" kabul edilecekti. Suçluyu yargılama, cezalandırma ve hatta öldürme hak ve yetkisi de sadece devlete verilmişti. Devlet ise, bu hak ve yetkiyi anayasadan ve toplumsal meşruiyetten (seçimler) aldığını iddia ediyordu. Ne de olsa toplum, " özgür seçim" aracılığıyla hem kimler tarafından yönetileceğine hem de nasıl bir anayasa tercihinde bulunduğunu-seçimle- "özgür" iradesiyle belirliyordu.

Sözleşme ile birlikte hukuk, toplumsal ahlakın yerine ikame edilirken; ahlak, sosyolojik birim mekanlarına hapsedilerek sınırlandırılır ve boşalan tüm toplumsal gözeneklere yasalar tahkim edilerek, iktidara yaygınlık ve derinlik kazandırılır. Ahlakın, toplumsal ihtiyaçları karşılayacak "iyi, güzel ve doğru" normlara kavuşması ve sürekli beslenerek yenilenmesi, politikanın ise, aktif etkinliği ile mümkündür. Politikanın ise, toplumun kendini gerçekleştirdiği bir özgürleşme alanı olmaktan çıkarılarak devlet idaresine dönüştürülmesi; toplumsal ahlakı da çürümeye bırakmıştır. Zira ahlak toplumsal bir beyin ise, politika ise bu beyne sürekli akış halindeki taze kandır. Beyne giden kan akışı (politika) durdurulunca,beyinin işlevi dumura uğrar. Beynin (ahlakın) ölümü, tüm beden ve organların ölümü demektir. Ancak kapitalist modernite, beyin ölümünün gerçekleşmesine de müsaade etmiyor. Onun yerine, beyine GDO'lu kan pompalayarak, beynin işlevinde mutasyona yol açıyor. Bu da beynin, bedene yönelen hastalıklara karşı uyarıcı-engelleyici antiseptik rolünü oynamasını engellemiş oluyor. Denetimsiz bırakılan bedende, obezite, uyuşturucu bağımlılığı, bencillik ve her türden nesne tapıcılığı gibi ölçüsüzlük ve ahlaki normları yok sayıcılık, yaşanan beyinsel mutasyonun sonuçlarıdır. Faşizmin ufku, ruhu ve bedeni olarak orta sınıf ve onun uzmanlaşmış bürokratik kesimi, tamda bu mankurtlaştırılmaya çalışılan denek toplumu hedef kitle sayar ve "yeni"ye ait yeni anlam(sızlık)lar inşa eder. Kendi toplumsal değerlerine yabancılaşmış, asimile olmuş birey, grup veya toplumların geldiği konumu ifade eden mankurtlaşma; çürümeyi ve yozlaşmaya yaşamakla kalmaz, aynı zamanda bunu yaşadığı topluma da taşımaya çalışır. Bir ur gibi toplumsal bünyeye salınmış bu kanser hastalığının, zamanla tüm bedene yayılarak, ölümcül bir rol ve işlevi yerine getirecektir.

Ulus-Devlet Faşizminin Bileşenleri

"Bana göre faşizm, bürokrasi ve burjuvazinin toplamı olan orta sınıfın, topluma kastıdır."[9] Ulus-devlet paradigmasını oluşturan güruh, aynı zamanda bu paradigmayı bir deli gömleği gibi topluma giydirilmekle yükümlü sınıfın da ilk bileşeni oluyordu. Ulus-devleti bir siyasal iktidar biçimi olarak inşa eden ve bunun üzerinden de kendi tekelci yapısını kurumlaştıran burjuvaziydi. Ancak burjuvazi, bu sistemin doktoriner yüzeyini yaratabilecek ferasete sahip değildi. Dolayısıyla icat edilen bu toplum-kırım makinesinin müsebbipleri irdelenince, ulus-devlet iktidarı kadar, bu iktidarın zihinsel inşasını ve onun bedenselleşmesini sağlayan despot entelektüel ve onun yetiştirdiği uzman-bürokratik yapının da irdelenmesi gerekmektedir. Matrix filminin kahramanı Morpheus'un deyimiyle "yolu bilmek ile yolda yürümek aynı şey değildir." Yolu bilmek için özel bir zihinsel çaba, arayış ve yaratım gerekiyor. Politikadan yalıtılmış toplum düzeninde bu arayışı entelektüel yapar. O, artık toplumun vicdanı, onun yol gösterici gözü, kulağı ve aydınlatıcı ışığı olmakla yükümlüdür. Daha ilk entelektüel olarak telaki edilen Şaman'dan beri, düşünsel üretim için zaman, mekan ve koşullara ihtiyaç olmuştur. Düşünür, bu nedenle toplumun yaşadığı zaman, mekan ve koşullardan yalıtılmış bir biçimde yaşar. Bu konumlanma biçimi, onu toplumdan uzaklaştırdıkça, ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimleri nedeniyle iktidara yakınlaştırır. Şama'nın yaşanabileceği bir iktidar olmadığı için, son tahlilde iktidarı, kendisi kurgulayarak oluşturmuştu. Dolayısıyla topluma da, iktidarın baktığı yerden (tepeden) baktığı için, gördükleri de iktidarın gördüklerine yakın olur. Bu konumlanma zamanla entelektüeli bir toplum mühendisine dönüştürmüştür. Zira toplum diye gördüğü şey, asi avare, aylak takımından oluşan bir yığıntıdır.

[9] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu-III*, s. 118.

Bu nedenle de mutlaka gözetlenmesi, denetlenmesi ve ıslah edilmesi gereken bir kitleydi. Toplumu sürekli bir istikrarsızlığın nedeni olarak gören bu akıl, çözümü de devlet erki etrafında konsolide edilmiş ve yasalarla bütünlüklü bir denetim mekanizmasına kavuşturulmuş yöntemde bulmuştur. Zira birey devletin bir parçası olduğu/olabildiği oranda özgür de olacaktı. Böylece özgürlüğün ölçüleri de, aynı aklın çabalarıyla netleşmiş oluyordu. Bu sebeple de J.J.Rousseau, bu "insanlar, özgür olmaya zorlanmalı"[10] diyordu. Rousseau'nın sözünü ettiği özgürlük de, tarihsel toplum bütünlüğü dağılmış bireyin, devlete ve onun yasalarına itaat etme düzeyiydi.

Modern devlet, kendi meşrebinde, modern bir toplum inşa edecekti. Bunu da yine mutlak monarşiden devşirdikleri "halk" nosyonu üzerinden tanımlıyorlardı. "halk" ise Diderot'ya göre, "tüm insanların en aptalı ve en kötüsüdür."[11] Bu ifadelendirmenin kendisi bile, despot entelektüelin, topluma nereden ve hangi ferasetle baktığını anlamaya yetiyor. Voltaire için ise halk, " yırtıcı, vahşi öfkeden gözü dönmüş, geri zekalı, çılgın ve kör hayvanlar"dı[12]. Bunlara, dönemin Aydınlanmacı düşünürlerin D'Alembert Holboch başta olmak üzere, daha bir çoğunu örneklemek mümkündür ve söz konusu halk olunca, hepsinin düşünceleri son derece birbirine yolundadır. Hem bir aydın ve hem de topluma siyasal öncülük yapmış biri olarak Robespierre'de önemlidir. Adeta despot entelektüelin fikirlerinin politik tasarımcısıdır. Kurucu meclise sunduğu "ulusal eğitim projesi", adeta torna tezgahlarından çıkarılmış, tek tip ürün tanımlaması gibidir. "Sürekli olarak uygulanan etkin bir gözetim altında, her saat, uyuma, yemek yeme, çalışma, egzersiz ya da dinlenme saati olarak belirlenecektir; tüm yaşam tarzı değişmez bir biçimde düzenlenecektir…. Tek biçimli bir düzenleme her ayrıntıyı öngörecek ve bunun istikrarlı…"[13] bir biçimde uygulanmasını öngörüyordu. Zira halkın aydınlatılması değildi söz konusu olan, esasta onu tüm "vahşi" davranışlarından, inanç ve geleneksel değerlerinden arındırarak yeni düzene itaat edecek yeni "vatandaş" tipini yaratma gayesiydi dile gelen. Bu düzeyde toplumsal değerlerden düşmüş, toplumun üstünde elit ve iktidarcı aklın kibriyle bakan bir düşünür ve siyasal öncülüğün toplum için öngördüğü gelecekte ancak bu içerikte olabilirdi.

Entelektüel, tarihsel toplum değerlerinden-özellikle de ahlaki ve vicdani- kopup, devletli iktidar yapılarına endekslendiği zaman, elit bir sınıfsal yapı olarak entelijansiyaya dönüşür. Esasta da bu yapının özü, orta sınıfın akademik tabakasını oluşturur. Sosyal, siyasal ve ekonomik yaşam tarzıyla entelijansiya, orta sınıfın fikri, zikri ve eyleminin vücut bulmuş halidir. Kapitalist modernite çağında entelektüel, "tarafsızlık" konumuna ikame olmaya çalışır. Kendisinin ne ezenden ne de ezilenden yanaymış gibi yansıtır/yansıtılır. Zira her iki seçenek de onun sahip olduğu misyonu ve maddi olanakların yitirilmesine neden olabilir. Zaten burjuvazi de, bu dengenin atmosferini oluşturma babında entelijansiyayı, devlet ile toplum arasında bir yere ikame eder. Böylece hem iktidarla kurduğu ekonomik, sosyal, kültürel-özerk olanak sağlayıcı ilişkilerini sürdürür hem de toplumu nazarında ciddi bir "itibar" kaybına uğramaz. O artık devletin üniversitelerinde çalışan maaşlı bir memur ve akademisyendir. Kurulan bu etik dışı ilişki sayesin de ise, iktidar, bilgi tekeline de kavuşmuş olur.

Entelektüelin elindeki bu dinselleştirilmiş olgucu, pozitivist bilimciliğin iki temel işlevi kalmıştır; birincisi, devlete ve onun tahakkümcü, sömürgen hukukuna sadakatle bağlı; beyni şoven, milliyetçi klişelerle doldurulmuş "modern kullar" ve uzman-bürokratlar yetiştirmek, ikincisi, ulus-devletin ufkunu çağa, zamanın ruhuna ve gelişmelere uyarlamak, ona yol göstermektir. Zaten, devlete rağmen devletin üniversitelerinde bağımsız ve toplum yararına ne bilim üretebilir ne de bunun gerekliliğine inanmaktadır. Kaldı ki, kapitalist modernitenin bilime ve bilimcilere izafe ettiği rol farklılaşmıştır: "artık bilimden dünyayı anlaması yada herhangi bir şeyi iyileştirmesi beklenmemektedir. Bilimden beklenen tek şey sadece olup biten her şeyi anında DOĞRULAMASIDIR."[14]

[10] Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Metis Yayınları, s.92.

[11] *Age*, s. 96.

[12] *Age*, s. 96.

[13] *Age*, s.90.

[14] Guy de Bord, *Gösteri Toplumu*, s. 149.

Toplum Kırımın Son Faili

Değerlendirmemizin buraya kadarki bölümünde modernitenin ve onun siyasal iktidar ayağını oluşturan iki temel fail olarak, entelektüel ve burjuvazinin rolünü ortaya koymaya çalıştık. İkincisinde orta sınıf kökenli olması kadar, gelecek tahayyüllerinde de ortaklaştıkları görülmektedir. Çünkü, "modern yöneticilerin ve modern felsefecilerin tasarlama tutkuları tam birbirleri için yaratılmıştı; bunlar, iyi günde ve kötü günde, aşkta ve savaşta hep birbirleriyle olmaya mahkumlardı."[15] Ulus-devlet paradigmasını entelijansiya yaratmıştı, burjuvazi ise bu paradigmanın tekelci iktidar kliğini oluşturuyordu. Geriye, hazırlanan deli gömleğini tüm topluma zorla giydirmek kalıyordu. Bu noktada, işin ehli, profesyonel uzmanlar devreye giriyordu. Dolayısıyla uzmanların da orta sınıftan devşirilmiş olması tesadüf değil, doğası gereğidir. Zira orta sınıf, tarihsel toplumun varlığına yöneltilmiş en köksüz, en değer yoksunu ve en ahlak dışı sınıftır. Bir sınıf olarak varlığını sürdürmesinin koşulu, toplumsallığın yıkımı ve dağılmasıdır. Toplumsallığın egemen olduğu zeminde, orta sınıfın bütün nefes boruları tıkalıdır. Ama orta sınıfın baskın olduğu zeminlerde de, toplumsal yaşam ciddi tehlikededir!

Faşizm, İkinci Dünya Savaşı'nın enkazı altında unutturulduğu için, ulus-devletle bağlantılandırılamaz ve bağdaşıklığı görülemez olmuştur

---

Uzmanların rol ve işlevini, iki tarihsel döneme ayırmak daha öğretici olabilir. Özellikle ulus-devlet paradigmasının Avrupa kıtasında inşa edildiği dönem ve bu sürecin evrensel düzeyde tamamlanarak finans-kapital çağı'na (1970'lerden günümüze…) göre savaş, geçiş dönemi, iki farklı düzey ve konum arz eder. İlk dönem, yeni iktidar düzeninin henüz inşa süreci olduğundan, uzmanların rolü de ağırlıklı olarak kaba bir toplum mühendisliği biçiminde gelişir. 1. Dünya savaşı başladığında, Avrupa kıtasında ulus-devletin inşa süreci, önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Savaş, ekonomi, endüstri ve siyasal alanların "ulusallaştırılması", hem iktidar etrafında ciddi bir gücün konsolidasyonunu sağlamış hem de toplumda belli bir milliyetçi motivasyon oluşturmuştur. Ancak tasarlanan yeni sistemin ruhu henüz güçlü bir biçimde bedene kavuşturulmuş değildir. Bu beden, esasta tüm toplumsal alanlarda gerçekleştirilerek homojenizmle yaratılacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın açığa çıkardığı yıkım, faşizmin de çıkış zemini olmuştur. Almanya ve İtalya'da açığa çıkan sonuç, esasta sistemin, uzmanlar eliyle gerçekleştirdiği fabrika ayarlarında bir toplum-kırım ve homojenleştirme eylemidir. Bu aynı zamanda ulus-devletin, öz kimliğine kavuştuğu ve kendisini köklü bir biçimde ete-kemiğe büründürdüğü bir "inşaat" etme süreciydi. Hitler ve Mussolini ise, sadece bu paradigmanın en kaba taşeron inşat ustalarıydı. Zira unutmamak gerekir ki, bu paradigmanın zihinsel yaratıcısı(bilimci) aynı zamanda onun inşa yöntemlerinin de mucidiydi. Örneğin, deney laboratuvarlarında Yahudi, Çingene ve ya engelli insanları denek olarak kullanıp, "ırk arıtımı"(öjenizm) çalışmalarını yapanlar, bu insanlık dışı eylemlerini şöyle savunuyorlardı: "hiçbir tereddüt ve huzursuzluğumuz olmadı; sonuçta yaptığımız iş, bilimdi."[16] Evet, yaptıkları "bilim"di ve bu bilim yapma tarzlarıyla milyonlarca insanın canice yöntemlerle soykırımdan geçmesine sebep olmuştur. Ve fakat 2. Dünya Savaşı sona erdiğinde ise, yaşanan bu soykırımın tek müsebbibi, uzmanlar olarak görülmüş ve yargılanıp mahkum edilmişlerdir. Bu soykırım yöntemlerinin mucitleri(bilimciler) ise; batı entelijansiyası ve kapitalist hegemonya tarafından korunarak yeniden vaftiz edilmişlerdi. Onlar "bilim insanları"ydı, elde silah savaşa katılmamışlardı. Onlar her şart altında "bilimsel" çalışmalarını yürütecek finansman desteği için; ne gerekiyorsa onu yapmışlardı. Haklı olarak, bu bilimcilerden biri olan Ernest Rüridin'in kızı, Profesör E.Z. Rüdin, babasının içine düştüğü bu gayri insaniliği savunurken, öncelikle "ne yapmalıydı?" diye soruyor ve ardından da "enstitüsü ve araştırmalarına parasal kaynak sağlamak için ruhunu şeytana bile satardı"[17] diyordu. Sadece ruhların değil, insanlık adına ne varsa, her şeylerini Nazilere sattılar ve bugün de çocukları aynı

[15] Zygumnt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, s.42.

[16] Zygumnt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 75.

[17] *Age*, s. 75.

satışı, kaldıkları yerden devam ediyorlar.

Uzmanlar ise, 1945'te Hitler şahsında tanımlanan vahşetin tek sorumlusu olarak yargılanıp cezalandırıldılar. Ancak ölen Hitler ve onun uzmanlar ordusu olsa da; inşa ettikleri sistem, kalıcı bir siyaset tarzına dönüşerek evrensel bir karakter kazanmıştır. Bizzat faşizme karşı mücadele etmiş sosyalist cenah da dahil, ulus-devlet, hemen herkesin hayallerini süsleyen bir kurtuluş ve çözüm fenomenine dönüşmüştür. Faşizm, İkinci Dünya Savaşı'nın enkazı altında unutturulduğu için, ulus-devletle bağlantılandırılamaz ve bağdaşıklığı görülemez olmuştur. Homojenizm artık çok seçenekli ve zaman-mekana göre her türden yöntemle uygulanmaktadır. Yeni uzmanlar ordusu, soykırım için gaz odalarına ihtiyaç bile duymamaktadır. Gerektiğinde bir kenti komple gaz adasına, kentteki her yerleşkeyi de kramatoryuma dönüştürebilmekteler. Üstelik artık bu yaşananları anlamaya çalışan da yoktur! Hitler'in soykırım kamplarının birinden bir tutsağın ahşaptan yaptığı tasın altına, "anlamaya çalışma!" diye yandığı belirtilir. Ama çağdaş uzmanların güncel anlamda uyguladığı soykırım yöntemlerinin kurbanları, bu söz öbeğini tahtaya kazıyacak zaman bile bulamıyorlar artık! "anlamaya çalışma!" diyen soykırım kurbanı; yaşama dair bütün umut ve inancını yitirmiş olarak görülebilir, ama öte yandan da, her şeyin açık, aleni ve insanlık dışı olanın pornografik sergilenişinin, anlaşılması gereken neyi vardır? Yapılanın insani olmadığı veya insaniliğin reddi anlamı taşıdığı olguyu, anlamaya çalışmanın insaniliği ne olabilirdi? Adorno, soykırımdan sonra şiir yazılamaz derken de haklıydı. Şiir insani bir duygunun yücelişini ifade eder, ama bunun içinde insani erdemlerin boy verdiği bir yaşam zeminine ihtiyaç vardır. İnsanlığın ve onu var eden değerlerin ayaklar altına alındığı bir zemin ve zamanda neyin şiiri yazılabilir?

Unutmak Modern Ulus Yaratmanın Temel Koşuludur!

"Şeyleşme sürecinin tamamı bir unutma sürecidir."[18]

T.Adorno

Toplumsal belleğin ve onun kolektif bilinç oluşturucu öğeleri, ahlak ve politikadır. Kapitalizm bu iki temel toplumsal oluşu, dağıtıp etkisizleştirdiği oranda kendi sistemini inşa edebilmiştir. Bu ilk ve en temel toplum-kırım örneği; öncelikle toplumsal bilincin gelişim zeminini kapatmıştır. Verili olan ise, eğitim sisteminden, medyanın gücüne, cinsellikten spora, eğlence kültürüne, dincilikten milliyetçiliğin zihni esir alan ritüellerine, kültür endüstrisinden nesne tapıcılığına kadar, hemen her şey; hapsedilerek çürümeye bırakılmış toplumsal belliğin yıkımını hedeflemektedir.

Reel faşizmin bu anlamda bıraktığı bir miras da vardır. Bir ulusu devlet eliyle yeniden yaratmanın koşulu, geçmişi unutturmak ve iç içe geliştirilecek baskı yöntemleriyle toplumu tarihsiz-belleksiz bir düzeye düşürmektir. Faşizm, Alman halkını, tüm sosyal, siyasal, ekonomik sınıf, düşünce ve farklılıklarından arındırarak, ortak bir ulusal tine (volk) yöneltirken; verili olanın mikro ve makro düzeyde unutulmasını vaaz ediyordu. İşçi, kendisini ezilen bir sınıf olarak görmek yerine "ezilen bir ulus"un soylu bir bireyi olarak görmeliydi. Ancak işçi olmak, bir sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve ruhsal bir hafıza demektir. Yani zaman ve uzamda gerçekleşen bir insan-eko sistemidir söz konusu olan. Bir anda tüm bu hafızayı yok hükmünde kabul edip, ırkçı bir histeriye tutulmak; en naif ifadeyle psikopatolojik bir duruma yol açar. Örneğin bir köylü; geçmiş, gelecek ve anda oluşan maddi ve manevi değerlerin toplamını ifade eden bir belleğe ve normlara sahiptir. Köyden kente yerleştiğinde; bir yandan yerleşik değerleri, öte yandan yeni bir mekan-yaşam ve onun ilişkiler ağının dayattıkları var. Buda bir belleksizleşme halidir. Kentin yüzeysel, günübirlik ve geçici ilişki tarzının özü, kent insanının ağırlıklı olarak yaşadığı "güvensizlik" ve "bireysel çıkar" eksenli motivasyon ve konumlanmasına dayanır. Güvenlik sorunu, kent yaşamının en temel korkusu olarak gelişir, geliştirilir. Egemen kılınan bu atmosfer, insanların içe kapanmasına, a-sosyal bir yapıya dönüşmesine sebep olur. En önemlisi de insanın doğal, insani özden arınarak, sahte, yapay, geçici ve riyakar bir kişilik edinmeye koşullanmasıdır. Dolayısıyla köylünün yaşadığı bu "entegrasyon", özünde bir yabancılaşma ve belleksizleşme halidir. Çünkü verili olanın üzerine yeni değerler eklemiyor, aksine olanı eriterek, sahte bir maskenin arkasına gizleniyor ve bunu da kentte, hayatta kalmanın koşulu sayıyor. Kentli yaşam, geleneksel yaşamı ilkel, kaba ve anlamsız görüp yargılıyor. Dola-

[18] akt: Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur?*, Sel Yayıncılık, s.59.

yısıyla gelenek, kent yaşamı karşısında bir süre direnşe de, içinde bulunduğu koşullar ve ilişki düzeneği içinde yeniye teslim olur. Bu bir "değişim" değildir, aksine değersizleşme, tarihsizleşme ve toplumsallıktan kopuşu ifade eder. Değişim, kalıcı değerler üzerinden gelişen ve doğal bir sindirim süreciyle tamamlanandır. Birey köyü terk ederken bütün toplumsal birikimini arkada bırakır. Artık bu birikimi ne hatırlatacak mekan-yapılar vardır ne de onun ilişki örgüsü kalmıştır. Yeni bir mekan, yeni yapılar, yeni davranış, dil, yürüyüş, hissiyat, yeni ihtiyaç ve beklentiler vs. boy vermeye başlar. Düne kadar "gereksinim" veya "temel ihtiyaç" olduğunu dahi bilmediği yiyecek, içecek, giyecek ve nesneler, bir anda tartışmasız bir temel ihtiyaca dönüştürmüştür. Tüm bu ayrıntılar silsilesine adaptasyon ve özümleme, geçmişle olan düşünsel-duygusal ve maddi bağlar koparıldıkça mümkün olabiliyor. Bu ikilemin yarattığı manevi korku ve huzursuzluk, bazılarını gettolaşmaya sevk eder. Ancak gettolaşma da, sadece uzun zamana yaydırılmış bir erime sürecidir.

Unutulmayan bir geçmişin üzerine yapay bir gelenek inşa etmenin olanaklı olmadığını burjuvazi de, onun zihin dünyasını bina eden entelektüel de iyi biliyordu. Dolayısıyla yeni ulus-devlet tasarımı tam da bu duruma uygun belirlenmiştir. Ernest Renan bu konuyu şöyle izah eder: "unutkanlık, hatta ileri gidecek olursam, tarihsel yanılgı bir ulusun ortaya çıkabilmesi için elzemdir."[19] Renan'ın kastettiği yapay, sentetik ulus-devlet formudur elbet. Yoksa doğal ulusal şekillenmelerin hiç birisinde unutma veya unutturma koşulu yoktur/olmamıştır da. Almanya, ulus-devlet faşizminden çok önce, kendisini bir "kültür ulusu" olarak inşa etmiş ve tarihsel-toplumsal değerlerini de, çoklu kimliklerini de korumuştur. Fakat ne zamanki "kültür ulusu"na, devletin ulusu dayatıldı, o zaman da tarihsizleştirme, belleksizleştirme kaçınılmaz bir politika olarak devreye girdi.

Unutturma, kapitalizmin istisna bir uygulaması değil, varlığının-sisteminin güvencesi anlamında stratejik-ideolojik bir uygulamadır. Bu nedenle ulus-devlet inşası, tepeden tırnağa bir tarihsizleştirme ve belleksizleştirme sürecidir. Mimariden, sakak düzenlemesine, evlerden alışveriş mekanlara kadar, toplumsal hafızayı canlı tutacak ne varsa, hepsini "yeni" olana düzenler. Üzerinden anıların biriktiği ve biriktirildiği her türlü hafıza oluşturucu yapı ve mekanlar kaldırılır. Alınan tedbirler ve yaratılmak istenen toplum; sunulan ve sunulacak olan hiçbir şeyin ahlaki muhasebesini yapamayan toplumdur. Muhasebe yapmanız için kimi kalıcı ahlaki norm ve ölçülerinizin olması gerekiyor. Bunlar varsa kapitalizmin kültür endüstrisi ve "gösteri toplumu" yoktur; gösteri toplumu varsa, toplumun muhasebe yapacak normları etkisizleşmiş veya unutturulmuştur.

Unutturma, kapitalizmin istisna bir uygulaması değil, varlığının-sisteminin güvencesi anlamında stratejik-ideolojik bir uygulamadır

2002 yılında ABD'nin Irak'a yönelik başlattığı saldırı halen hafızalarda tazeliğini koruyor. Ancak o saldırı da bir ayrıntı gibi duran anekdot, yönelimin amacını daha iyi anlamamıza katkı sunacak niteliktedir. Havadan yapılan bombardımandan en çok etkilenen mekanlardan biri de, Irak'ın en zengin tarihsel birikimini taşıyan, büyük "Babil kütüphanesi" ve arkeolojik buluntuların muhafaza edildiği Irak "ulusal müze"si olmuştu. Savaşın ilerleyen safhalarında fark edildi ki, kütüphane ve müzedeki eserlerin çoğu bombardıman esnasında tahrip olmuş ama sağlam kalanları da yağmalanmıştır. Lakin "yağmalandığı" varsayılan eserlerin büyük bölümünün daha sonra ABD ve Avrupa ülkelerinde bulunmuş olması; savaşın uzun vadede yaratmayı planladığı sonuçları da gözler önüne seriyordu. Zira doğal toplumsal belleğin dışında, yazılı, görsel veya tarihi buluntular, bu tarihsel hafızayı koruyan önemli materyallerdir. Kapitalist hegemonya, bir coğrafyayı yeniden dizayn etmeye karar verdiğinde, artık salt yeraltı zenginlik kaynaklarını ele geçirmek ve iş birlikçi bir yönetim oluşturmakla sınırlı kalmıyor; o coğrafyanın tamamını kültür endüstrisine açık bir Pazar haline getirmeye çalışıyor. Bu emellerinin gerçekleşmesi, köklü bir hafızasızlaştırıcı yıkımla mümkündür. Bu yıkım her zaman müze ve kütüphane olmaz elbet. Bazen bir mahalledeki tarihi bir türbe, yapı veya çeşme bile olabilir. Zira tarihi çeşme; o mahalle için, ihtiyaç gideri-

[19] akt: Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur?*, s. 56.

ci bir yapıdan çok daha fazla bir şeydir. Tarihi çeşme, her şeyden evvel nesiller boyu biriktirilmiş anıları ifade eder. O çeşme etrafında geliştirilen karşılıksız, dayanışma ilişkileri, hafızayı sürekli taze ve canlı kılıcı rol oynar. Kapitalizm, o tarihi yapıyı yıkar ve yerine AVM inşa eder. Bu yeni yapı, eski hafızayı silmekle kalmaz, yeni yapı ile birlikte, bireysel ilişki ve tüketim kültürünü ikame eder. Yeni yapı "biz"i red eder ve "ben" le ilişkilenir. "biz"den koparılan "ben"in, tek başına bir hafıza oluşturma şansı yoktur. Dolayısıyla korunmasız ve var eden değerlerden ve dayanışmacı ilişkiler ağından koparılan birey; AVM'nin asli amacını ifade eder. Oysa birey-toplum ilişkisi, tüm evrendeki parça-bütün ilişkisinin tezahürüdür. Makro ve mikro alemdeki tüm şeyler, esasta bu parça-bütün ilişkisine göre oluşur, çeşitlenir; değişir-dönüşür ama kaybolmazlar. Sadece farklı bir forma dönüşerek, bütünün bir parçası olmaya devam ederler. "başka bir deyişle, resmin her parçası tüm resmin sıkıştırılmış biçimini içerir, parça bütündedir ve parçadadır-ayrılıktaki bir çeşit birlik ve birlikteki ayrılık. İşin püf noktası şudur: parça bütüne çıkar."[20] Bütündeki bilgi tüm parçaların bilgisine sahipken; parça da bütünün bilgisini taşır; onunla oluşur ve yine onunla simbiyotik bir bağ ve ilişki içinde varlık kazanır. Dolayısıyla parçanın(birey) yaşadığı ve yaşattığı hiçbir sıkıntı bütünden azade değildir. Bu durum bilimsel olarak ta kanıtlanmıştır ki, parçalanan bir atomun herhangi bir partikülüne yapılan müdahale aynı anda diğer tüm partiküllere de yapılmış oluyor. Zaten bu sebepledir ki kapitalizm, birey üzerinden toplumla kurduğu ilişkilerle deformasyona yol açar. Hastalıklı kıldığı bireyin, toplumsal dokuya temas edip, onun bünyesinde ciddi sıkıntılar yaratacağını iyi bilir. Dolayısıyla, bu anlamda da olsa, "her koyun kendi bacağından asılır" sözü, sadece bir safsatadan ibarettir. Zaten, bireyciliğin, toplumsal yaşamın yıkımı olduğu gerçeği tamda bunu ifade eder. Birey-toplum dengesi ve uyumu, evrensel oluşun bir özelliğidir ve mevcut durumda da, sadece sapmış olan ve bu evrensel yasayı ihlal eden tür insandır. Yıkım, toplumla asla sınırlı kalmaz ve kalmıyor da! Guy de Bord, "gösteri toplumu" adlı eserini 1967'lerde yazmıştır. Lakin o dönem açısından, toplumsal gidişatın ve sistemin yarattığı tahribatın, bu düzeyde yorumlanması kabul görmemiş ve ciddi itirazlara neden olmuştur. Ancak bugün, gelinen aşama; tek kelimeyle Pavlov'un "koşullu tepki" deneyinden çıkmış denekler toplumunu resmediyor. Teknolojik gelişme ve bunun görsel medya-sinema vb. alanlarda aktif kullanımı; onarılması güç tahribatlara yol açmış/açıyor. Artık tek tek bireyleri etkileme ihtiyacı kalmamıştır. Medya manipülasyonu, tüm toplumu koşullamaya ve yönlendirmeye yetiyor. Artık uzmanlar düşünüyor, tasarlıyor, yaratıyor, sonra da toplumu manipüle ederek "ihtiyaç" sokuyor. Ve derken, toplum yaşamında hiçbir anlam ifade etmeyen bir çok şey, bir anda yaşamın "vazgeçilmez temel ihtiyacı" kategorisine giriyor. Öyle ki, bu gösteri toplumda, en az medya reklam gücü kadar, kitlenin üstlendiği reklam ve manipülatör rolü, muazzam bir etki oluşturuyor.

İnsanlar artık kalıcı ihtiyaçlar değil, anda tüketerek ihtiyaç, duygu, arzu ve nesne arayışına sokulmuştur. Zira "ihtiyaç"ın göreli kılınması doğal olarak, neyin ihtiyaç olduğuna karar verenlerin konumunu da değiştirmiştir. Belirlenen ihtiyaç değil, bireycileşen, tüketici bireyin zaaflarıdır. Bu yön iyi tespit edilmişse; her türlü sanal meta, ikon, moda, star, dizi-film vb. yaratılarak sunulabilir. Gazetelerin magazin sayfalarında "ünlüler"in giydiği kıyafetlerin tek tek markaları ve her parçanın fiyatı sergilenir. Kıyafetin ne'liği ve hangi ihtiyaca karşılık geldiği anlamsızlaşır. Önemli olan, o kıyafetin, sahibine kazandırdığı duygudur artık. "modern tüketiciler, aslında belirli bir ürün değil duygu satın almaktadırlar. Bu duygular, reklam ve paketleme yoluyla ürüne katılan düşünceler tarafından hareketle geçirilmektedir."[21] Artık giyilen ayakkabının veya gömleğin, ihtiyaç giderici özelliği, yerini, markanın yaşattığı duygu ve sağladığı imaja bırakmıştır.

Kapitalist modernitenin zıvanadan çıkarıp güdülediği, koşullayarak sahte-sanal yaşama esir kıldığı-kılmaya çalıştığı toplum gerçeği, demokratik modernitenin varoluş sebebidir. Bu iki farklı modernitenin, basit bir yarışı ve rekabeti olmanın ötesinde, insanlığın bu müsrif ve yok oluşa giden çürüme-yozlaşma serüvenine dur deme ve onu yeniden tarihsel toplum değerlerine kavuşturma gayesinin kaçınılmazlığıdır!

İçindekiler İçin Tıklayınız

[20] akt: Donnah Zohar, *Kuantum Benlik*.

[21] Hans Van Dar Loo, Modernleşmenin Paradoksları, s. 158.

Faşizmin Ulus-Devletle Ontolojik Bağı

Ergin Atabey

V. Grossman, *"Faşizmin ilkeleriyle modern fiziğin ilkeleri arasında korkunç bir benzerlik vardır."*[1] diyor.

Faşizmin tanımı bakımından Grossman önemli bir iz sürerken, "bilimsel" bilginin bunca ilerlemesine rağmen faşizmin "gelişmesi" ve bunun modern fizikle benzerlik taşıması onu biraz da hayrete düşürmüştür.

Genel anlamıyla benzer bir hayrete düşme durumu, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dünya genelinde yükselişe geçen ırkçılık-milliyetçilik-faşizm karşısında da yaşanmaktadır. Çünkü hem 20. yüzyılda Almanya, İtalya vb. devletlerde yaşanan faşizmin hem de 1990'lı yıllar boyunca kapitalist modernite küreselciliğinin hikayesi başka türlü anlatılmıştı. Söz konusu hikayelere göre faşizm istisnai idi; kapitalist modernite küreselciliği geliştikçe insanlık küreselleşecekti, dolayısıyla ırkçılık-milliyetçilik-faşizm her geçen gün tarihin en kuytu yerine gömülecekti.

Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde olup bitenler, faşizmin ve kapitalist modernite hikayelerinin yeniden okunması gerektiğini; çünkü, 20. yüzyıl okumalarının yetersiz, dar, tek yönlü hatta yer yer yanlış olduğunu göstermiştir.

Kavram olarak faşizm Latincenin "fasces" sözcüğünden türetilmiştir. Fasces Roma devletinin- iktidarının sembolü- simgesidir. Bir tomar çubuğun birleşiminden yapılmıştır. Başı ise baltaya benzemektedir. Roma devletinin –iktidarının tekliğini- gücünü ve keskin otoritesini ifade eder. Özel günlerde gerçekleştirilen törenlerde taşınır.

1.Dünya Savaşı sonrasında Mussolini faşist hareketi kurarken "fascio"yu "fasces" ten türeterek partisine vermiştir. Mussolini böylece faşizm kavramını siyaset bilimine "kazandırırken" hem "fasces"in taşıdığı tarihsel anlamı hem de güncellikteki faşizm işlevselliğini birleştirmiştir.

Elbette tarihsel ve güncel dayanağı ve anlamı olmadan faşizm tek başına bir kavram türetilmesiyle ortaya çıkmayacaktı. 1. Dünya Savaşı ve sonrasında faşizmin gelişmesine yol açan salt Mussolini veya Hitlerin "gücü", "yeteneği" değildi. Faşizm zaten 16. yüzyıldan itibaren burjuvazi egemenliğinde geliştirilen ırkçılık-milliyetçilik ve ulus-devletle geliştirilmişti. Bir zihin, ruh, ve kuramsal yapı olarak Mussolini, Hitler vb. kişilikler hazır buldular. Onların yaptıkları zihin, ruh ve kurumsal yapı olarak faşizmi harekete geçirmek ve daha da aktifleştirmekti. Ancak faşizmin aktifleştirilmesi de tek başına Mussolini, Hitler ve vb. kişiliklerin amaçlarıyla açıklanamaz; tıpkı faşizmin salt sosyo-ekonomik kriz dönemlerine özgü bir olgu olarak açıklanamayacağı gibi. Faşizmi geliştiren sınıf olarak burjuvazi ve onun devlet-iktidarı olarak ulus-devlet olmadan sosyo-ekonomik kriz dönemlerinde faşizm aktifleştirilemez, vahşi yönü harekete geçirilemez.

Faşizm üzerine yürütülen tartışmaların ışık tutamadığı veya göz ardı ettiği yön de bu oluyor. Siyaset biliminde faşizm; güçler ayrımını ortadan kaldıran, devlet terörünü geliştiren, ırkçı-milliyetçi küçük burjuva sınıfına dayalı tek parti egemenliği altında otoriter bir rejim olarak tanımlanmıştır. Almanya'da faşizmi inceleyen Ralf Dahnendorf ve Reinhard Bendix ve İtalya faşizmi inceleyen A.W Salamone ve Frederico Chabad faşizmi

[1] Vasili Grossman, *Yaşam ve Yazgı I*, , s.132.

burjuvazinin egemenliğini tam olarak kurmadığı yerde geçici olarak ortaya çıkan, geçiş süreçlerinin iktidarı olarak tanımlamışlardır. Troçki faşizmin geç dönem kapitalizminin yaşadığı bunalım soncu tekelci kapitalizmin toplumu totaliter bir biçimde örgütleme isteminden kaynaklı geliştiğini belirtmiştir. Otto Baver, faşizmin yükselişini iç içe gelişen üç nedene bağlamıştır:

1) 1. Dünya Savaşı sonrası toplumun çoğunluğunun burjuva yaşamından dışlanarak deklase durumuna düşürülmesi sonucu bu kesimin ulusalcı faşist ideolojinin etkisine girerek milis veya savunma gücü olması,

2) Savaş sonrası orta ve alt sınıfın yoksullaşması, bu kesimlerin burjuva hareketlerden uzaklaşıp faşist hareketlere katılması,

3) Kârları düşen kapitalistlerin sömürü ve kar marjını yükseltmek için işçi sınıfının direncini kırmak için faşizmi geliştirmiştir. Friedrich Pollocnc, faşizmi tekelci kapitalizm ve devlet kapitalizminin müdahaleciliğiyle bağlantılı tanımlarken, T. Adorno ve M. Horkheimer anti-semitizm ve otoriter kişilik üzerinden ifadeye kavuşturmuştur. F. Neumann'a göre, sermayenin tekelleşmesiyle ortaya çıkan merkezileşme sonucu yaşanan bunalımın derinleşmesiyle oluşan buyrukçu ekonomi ve totaliter tekelci kapitalist rejim olarak faşizm geliştirilmiştir. E. Fromm ise faşizmi psikanalize dayalı ele alırken, faşist kişiliği otoriter ve sado-mazoşist özelliklerin gelişkin kapitalizm ve burjuvaziyle bağlantılı tanımlamıştır.

Tüm bu tanımlamaların her biri bir yönüyle faşizm tanımlamakla birlikte bütünlüklü ve ontolojik olarak faşizmi açıklayamamaktadır. Öcalan, *"Faşizm sanki istisnai, kapitalizm dışında sisteme musallat olmuş bir şeymiş gibi tanımlama geliştirmek, liberal ve sosyalist geçinen entelektüellerin en büyük sefaletidir… Faşizm kuraldır"*[2] diyor.

Faşizmin İdeolojik Temeli

Egemenler salt zora, güce dayalı toplumu devlete-iktidara tabi kılmaz, egemenlik altına almazlar. Salt zor gücüyle toplum yönetilip kontrol edilemez. Zihniyette öncelikle toplumun tabi kılınması gerekiyor. Faşizm de zihniyet olarak yaratılmadan toplumsal ilişkilerde hakim kılınamaz, aktifleştirilmez. Bu anlamıyla faşizm öncelikle bir zihin durumu olarak geliştirilmiştir. Kapitalist moderniteyle iç içe ideolojik olarak faşizm de ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kapitalist modernitenin ideolojik kimliği olarak ele al(a)mayan her tanımlama ciddi yanlışlık içerecek ve vahim sonuçlara yol açacaktır.

Ulus-devletin inşası, sürekliliği ve işlevselliği için faşizm geliştirmek durumundadır. Homojen/tek tip toplumu esas alan ulus-devlet ancak faşist ideolojik hegemonya ile kadın başta toplumsal kesimleri tek tip ulusçuluk içinde eritebilir, bastırabilir ve yok edebilir. Homojen /tek tip ulusçuluğun inşası ancak faşist ideolojik hegemonya ile mümkün olabilir. Yoksa salt fiziki soykırımla çoklu toplum homojenleştirilemez. Bu bağlamda faşizm ideolojik temeli olmadan var olan bir aşırılık değildir. O bizzat geliştirilen faşist ideolojinin ürünüdür.

Faşizm öncelikle bir zihin durumu olarak geliştirilmiştir

Faşizmin toplumsal temeline ve devlet-iktidar(ulus-devlet oluyor) birimine dayalı tek millet, tek vatan, tek bayrak ve tek devletin tarihsel olarak var olmuş tek gerçeklik olduklarını ve edebi olarak da var olacağının ideolojik olarak kabul edilmesiyle bu olgular kapitalist modernite döneminin değerleri haline gelebilir. Irkçı-milliyetçi-cinsiyetçi ve dinci ulus ve devlet ideolojisi topluma aşılanmadan ve kabul görmeden bu olgular toplumsal ilişkilerin belirleyeni olarak hayat bulamaz. Yine faşist ideoloji ile yanılsamalı bir üstün ve saf millet zihniyeti geliştirilmeden bu temelde kitle harekete geçirilemez.

Bu bağlamda faşizm ideolojik temeli çözümlendiğinde iç içe geçen beş husus ortaya çıkmaktadır:

1) Pozitivizm: Pozitivizm kapitalist modernitenin paradigması olarak geliştirilirken ilkin kendisini tek geçerli hakikat olarak ilan etmiştir. V.Grossman biraz da hayretler içinde kalarak faşizm ile modern fiziğin ilkeleri arasında benzerlik kurarken faşizmin temellendiği kaynaklardan birinin tespiti bakımından belki de kendisinin de çok farkında olmadığı bir gerçekliği dile getiriyordu.

[2] Öcalan, *Kapitalist Uygarlık*, s. 178.

Pozitivizm kendisini var kılarken öncelikle kendisinden önceki ve dışındaki tüm bilme biçimlerini inkar ve ret ederek işe başlamıştır. P. Feyerabend, pozitivizmin bu tekçi niteliğine "*bilimsel şovenizm*" demektedir. Pozitivizme göre "bilime uygun olan yaşamalı, uygun olmayan ölmelidir."[3]

Pozitivizmin "üstün" ve "tek" geçerli yöntem-hakikat haline gelmesi, onun gerçekten de "üstün" ve "tek" hakikat olmasından ileri gelmemektedir. Ulus-devlet paradigması olarak ulus-devletle iç içe gelişmesinden hegemon paradigma olmuştur. Pozitivizm tüm farklı bilme biçimlerini hakikat dışı ilan ederken esas olarak devlet-iktidar gücüne dayanmıştır. Kapitalist modernite ve ulus-devlet olguları dışında pozitivizm için hiçbir şey anlamlı değildir. Irkçılığı, milliyetçiliği, cinsiyetçiliği "bilimselleştirip" meşru kılan pozitivizmdir.

2) Irkçılık: Irkçılık tümüyle yeni bir olgu değildir. Mısır'da firavunlar döneminde deri rengine dayalı ırk ayrımı yapılmıştır. Yine M.Ö 200'lü yıllarda Çin'de ırk ayrımı yapıldığına dair veriler vardır. Eski Yunanlılar kendilerini üstün, kendi dışındakileri "barbar" olarak tanımlamışlardır. Ancak pozitivizme dayalı ve sistemli olarak temel bir devlet (ulus-devlet)ideolojisi biçiminde ırkçılık kapitalist modernite döneminde geliştirilmiştir. Irk çalışmaları, ırk kavramı ve ırk sınıflandırılması bu anlamıyla "bilimsel" temel üzerinden kabul ettirilmiştir. Dönemin Avrupası'nda biyolojik çeşitlilikten hareketle üstün, güçlü ırk ile aşağı, zayıf ırk temelinde ırkçılık ve ırk sınıflandırılması geliştirildi. Irk biliminde öjeniğin kurucusu olarak da kabul edilen Galton, İngilizlerin ve batılı ulusların diğer halklardan üstün olduğunu kana dayandırarak, saf, ari ve üstün ırk kavramlarını "bilimsel" olarak ispatlandığını savundu. Naney Stepan ise *"Irkçılık, bilimsel varsayımsal içinde işine geleni cımbızla çekip alan, işine gelmeyeni görmezden gelen 'çöp eşeleyen' bir ideolojidir"* [4] der.

Özellikle 16. yüzyıldan itibaren gittikçe tüm Avrupa-Amerika düş öncesini belirleyen temel durumundan biri ırkçılık olmuştur. Montesquieu, *"Erdemli bir varlık olan Tanrı'nın, en iyi ruhu simsiyah bir bedene yerleştirebileceğini sanmıyorum"* derken, Kant, "*Afrikalı siyahların doğuştan bir zeka eksikliğine sahip olduğunu savunurken, hiç kimse tanımıyorum ki çıkıp da siyahların yeteneğinden söz etsin"* demiştir. Voltaire, "siyahların yassı burunları, yuvarlak gözleri, kalın dudakları, yapağı saçları ve düşük zeka dereceleriyle" tanımlayarak ırkçılığın geliştirilmesinde rol oynamıştır. Darwin'in "gözünde yeryüzünde yaşayan insanlar iki temel gruba ayrılıyordu: ilki İngilizlerin başını çektiği uygar toplumluluklar, diğeri ise soysuz ve vahşi yerlilerdi"[5]

Bu anlamıyla ırkçılık genelde Avrupalıların üstünlüğünü kanıtlamak; Afrikalılar ve Amerika yerlileri vb. renkleri ve etnik kimlikleri farklı olanlar üzerinde egemenlik kurmak; özelde ise burjuvazinin devlet-iktidar formu olan ulus-devletin dayanacağı egemen tek tip ulusçuluğu geliştirmek için geliştirilmiştir. Başka bir deyişle ırkçılık tüm farklı etnik, dinsel, mezhepsel ve cinsiyet gerçeklikleri ulus-devletin tek tipçi ulusçuluğuna tabi kılınması için geliştirildi. Wallerstein, "Irkçılığın amacı halkı sistem dahilinde ama, aşağı insan olarak tutmaktır"[6] der. Faşizmin esas aldığı etnik merkezcilik ırkçılıkla inşa edilmiştir.

Irk çalışmaları (...) "bilimsel" temel üzerinden kabul ettirilmiştir

Irkçılık temel ideolojik bir form olarak öylesine güçlü bir şekilde bilinçlere yerleştirilmiştir ki, siyah, beyaz veya sarı insan tanımlamaları yapılırken ırkçı kavramlarla ve sınıflandırılmasıyla konuşulduğunun farkına bile varılmıyor. Alman anatomi bilinci Sohn Blumenbachs, insan türünü coğrafi alanlara göre beyaz (Avrupa), siyah (Afrika), kırmızı-kızıl (Amerika) ve sarı (Asya) olarak tanımladı. Halen "bilimsel" kitaplar ve ansiklopedilerde bu kafatasçı tanımlamalar temel toplumsal hakikat olarak sunulmaktadır.

3) Milliyetçilik: Milliyetçiliğin bir ideolojik kimlik olarak geliştirilmesi faşizmle bağlantılıdır. Irkçılık tek başına işlevsel değildir. Irkçılığın işlevsel kılınması için milliyetçiliğin geliştirilmesi gerekiyor.

Ulus-devletin tek tip ulusçuluğa dayalı aidiyet ve kim-

[3] Paul Feyerband, *Yönteme Karşı,*, s.64.

[4] Steven Rose, *21. Yüzyılda Beyin*, s.131.

[5] Metin Özbek, *Dünden Bugüne İnsan*, s.264-293.

[6] I. Wallerstein, *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin,* s.138.

liksel oluşumun geliştirilmesinde milliyetçilik belirleyici rol oynayan olgulardan biridir. Ulus-devletin homojen ulusçuluğu milliyetçilikle hem kendisini "öteki" kimliklerden ayırmıştır hem de farklı kimlikleri kendisine tabi kılmıştır. Bu anlamda ulus-devletin egemenliği altına alınan tek tip ulusçuluğa milliyet, onun zihniyet, kimlik ve kültürüne de milliyetçilik denilmiştir.

Ulus-devletin kendisini yeniden yeniden üretmesi için egemenliği altına aldığı topluluğu ontolojik olarak kendisiyle özdeşleştirmesi gerekiyor. Ulus-devletin diğer devlet biçimlerinden farkı kendisine bir milliyet ve milliyet ideolojisine dayalı aidiyet olgusunu üretmesi ve örgütlemesidir. Diğer bir yönü de kendi oluşum ve doğuşunu milliyetçilikle milliyetin doğuşuyla bir ve aynı kılmasıdır. Millet kavramı Latincede "doğmuş olma" anlamına gelen "Nasci" sözcüğünden türetilmiştir. Milliyetçilik ulus-devletin doğuş hikayesiyle tek tipçi ulusçuluğun hikayesini iç içe harmanlayarak zihinler kazınmasında başat rol oynamıştır.

Burjuvazinin siyasal sisteminin geliştirilmesinde milliyetçilik bu temelde belirleyici olmuştur. Milliyetçilik halkın zihinsel, duygusal ve kültürel hakikatlerini çarpıtıp ulus-devletin homojen ulusçuluğuna göre biçim verdikçe burjuvazinin siyasal sistemi olan ulus-devlet de kurumsallaştırılmıştır. Çıplak ırkçılıkla uzun vadede ulus-devlet sürekliliği sağlanamaz. Öcalan milliyetçiliği bu anlamıyla en etkili ideoloji olarak tanımlarken, devamla, *"Yeni din değerindedir. Milliyetçilik ulus-devlete 'tanrının yeryüzündeki hali' gibi kutsallık atfetmektedir. Devlete ölümüne bağlanmak, onu en üstün değer olarak benimsemek yeni dinin gereğidir"* [7] der.Kapitalist modernitenin faşist devlet niteliği bu temelde var olmuştur. Milliyetçilikle tek tip ulusçuluk yaratılıp ona ölümüne bağlanıldıkça ve "her şey ulus-devlet için!" denildikçe faşizm gelişir, dal budak salar.

4) **Dincilik:** Kapitalist modernitenin kuruluş ve gelişim sürecindeki dincilik-pozitivizm çatışması özünde feodal ve burjuva sınıflarının egemenlik çatışmasıdır. Öte yandan burjuvazi dinciliği kendi egemenliği altına aldıkça söz konusu çatışma da sönümlenmiştir. Bu nedenle söz konusu çatışmaya bakılıp kapitalist moderniteyi dincilikten bağımsız olarak ele almamak gerekiyor. Dincilik faşist ideolojik temelin diğer bir tamamlayanı olarak tek tipçi ulusçuluğun geliştirilmesinde rol oynamıştır.

[7] Öcalan, *Kapitalist Uygarlık*, s.216.

Toplumsal dinsellik ile dinciliğin ayrı olgular olduğunun altını çizmek gerekir. Dincilik egemen, sömürgeci sınıfın dini özünden saptırarak kendi çıkarları temelinde kullanması; ve bu anlamıyla devletçi-iktidarcı kılınmasıdır.

Bu anlamıyla ulus-devlet sürecinde ırkçılık ve milliyetçilikle iç içe dincilik de ideolojik kimliğin bir parçası olarak geliştirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Orta Doğu'da kurulan ulus-devletlerle camilerle işbirliği içine girme süreci başlamıştır. Irkçılık ve milliyetçilik, dolayısıyla faşizm, pozitivizmin etkisiz kaldığı yerde dincilikle topluma taşınmıştır; Ve meşruiyetleri dincilikle sağlanmıştır. Tüm ulus-devletlerde tek dinciliğin egemen oluşu bu nedenledir. "Din hem uluslaştırılarak hem milliyetçileştirilerek ulus-devlet döneminde toplumsal kurum olarak ahlaki özüne en ters düşmüş konuma düşürülür."[8] Tam da bu nedenle dincilik tüm ulus-devletlerin resmi ideolojisidir. Farklılıklara karşı en çok kullanılan, tek tipçi ulusçuluğun inşasında rol oynayan olgulardan biri olmuştur. Faşist lider ve kitlenin dillerinden düşüremedikleri "Allah-Tanrı-Peygamber ve Kutsal Kitap" sloganlarının faşizm açısından işlevli olması böylesi bir arka ve ön plana dayanıyor.

5) **Cinsiyetçilik:** Cinsiyetçilik hiyerarşik toplum döneminden itibaren erkek egemenliğince geliştirilen bir olgudur. Erkek egemenliğinin dolayısıyla cinsiyetçiliğin taban yaptığı dönem kapitalist modernite dönemidir. Kapitalist modernite özünde seksist ve erkekçi bir modernitedir. Faşist ideolojinin en kaba ve en şiddetli bir erkekçi ideoloji oluşu cinsiyetçiliğiyle bağlantılıdır.

Bu nedenledir ki tek tipçi ulusçuluk ve ulus-devlet "Ata-Baba" mitosuna dayalı geliştirilmiştir. Tek tipçi ulusçuluk "Ata-Baba" toplumu olduğu gibi, ulus-devlet de "Devlet Baba"dır.

Tek tipçi ulusçulukta her erkek "devlet" ve "asker" olarak doğarken kadın tamamen iradesizleştirilir. Kadın seksist ve erkekçi ulusçuluk için "zürriyet üretir. Ücretsiz işçidir (…) En uysal köledir. Cinsel arzunun süreklileştirilmiş nesnesi durumundadır. Reklam aracıdır. En değerli metadır. Metaların kraliçesidir."[9]

[8] Öcalan, *Kapitalist Uygarlık,* s.216.

[9] Öcalan, *Özgürlük Sosyolojisi..*

Özellikle en yaygın "cadı avı"nın 1550-1650 yılları arasında gerçekleştirilmiş olması cinsiyetçiliğin faşist ideolojinin diğer bir tamamlayanı kılınmış olduğunun en önemli göstergelerden biridir. Esas faşist ideolojik hegemonyasının ve pratiğinin ilk kurbanı bu anlamıyla kadındır. Daha farklı etnik ve dini toplumlar kültürel ve fiziki soykırıma tabi tutulmadan kapitalist modernite döneminin kuruluş aşamasında "cadı avı" adı altında kadınlar kültürel fiziki soykırıma tabi tutuldular.

Tek tipçi ulusçuluk "Ata-Baba" toplumu olduğu gibi, ulus-devlet de "Devlet Baba"dır

Öte yandan faşizm daima "güçlü", "savaşkan" ve "kahraman"lıktan hareketle de geliştirilir. Bunun öznesi de erkektir. Seksist ve erkekçi ideoloji olarak faşizmin militarist ve totaliter yönü erkek özne üzerinden vücut bulur. Hitler toplumu kadınlara benzetirken güçlü, savaşkan, kahraman, militarist ve totaliter erkekçi toplum inşasını hedeflemiştir. Bu niteliklere sahip olmayan toplum ancak kadın toplumsallığı olabilir. Dolayısıyla bunun yok edilmesi erkekçi toplumun inşasını gerektiriyordu. Bu bağlamda cinsiyetçilik niteliği olmadan faşizm bir olarak temellenemez, pratikleştirilemez.

Faşizmin Kurumsal Temeli: Ulus-Devlet

Öcalan faşizmi çözümlerken temelinden ele alır. *"Ulus-devletle faşizm arasındaki ontolojik bağı görmek çok önemlidir. Faşizm konusunda yapılan en temel hatalardan biri, ulus-devlet sistematiğiyle bağı ya hiç görememek, açıklayamamak, ya da mızrak çuvala sığmadığında bir iki kalem darbesiyle geçiştirmek olmuştur"* [10] der.

Faşizmin kurumsal yapısı, taşıyıcısı ve pratikleştiricisi ulus-devlettir. Ulus-devletle somutlaşan faşizm şu nitelikleriyle var olmuştur. Tekçi ideolojik hegemonya; tek tip parti veya partiler; devasa ordu-polis gücü, militarizm ve otoriterlik; sömürgeci ekonomik sistem; tek tip ulusçuluk; tekçi medya, iletişim ve propaganda ağı; tüm yaşamı bio-iktidar ağlarıyla ören kontrol eden ulus-devletçi örgütlenme modeli.

[10] Öcalan, *Kapitalist Uygarlık*, s. 218.

Siyaset bilimi-felsefesi faşizmi, faşist hareketlerin ortaya çıkışıyla ele alarak büyük bir yanılgıya yol açmıştır. Faşizmin geliştirilmesi bakımından ulus-devlet zaten bir tür "özel" örgüttür. Ulus-devlet daima faşizmin arkasında ve önünde olan bir siyasal sistem olmuştur. Faşist hareketlerin gelişimi bir bütün olarak incelendiğinde faşizmin ulus-devletle birlikte var olduğu görülecektir. Orta ve uzun vadede ulus-devletin ideolojik ve kitle gücü olmadan faşist hareketler gelişemez. Öte yandan faşist hareketler model olarak da ulus-devleti kendilerine esas olmuşlardır.

Öncelikle kapitalist modernite döneminde faşizmin tek tipçi ulusçuluğunu inşa için devlet ile tek tipçi ulusçuluk özdeşleştirildi. Hegel devleti etik düşüncenin gerçekleşmesi; Spencer, bunu, biyolojik organizma; Bluntsehll ise toplumsal örgütlenmenin temel ilkesi olarak tanımlayıp idealleştirirken, esas olarak ulus-devletle tek tip ulusçuluğa özdeşleştirmeye çalışmışlardır.

Ulus-devlet ile tek tip ulusçuluğun özdeşleştirilmesinin tek bir amacı vardı; oda faşizmin kitle temeli olan tek tip ulusçuluğun inşa edilmesidir. Ulus-devlet tek tip kuruluş felsefesi ve amacına göre toplumu biçimlendirirken faşizmi de yaratmıştır. Toplumun çoklu, farklı yapısını biçimlendirmek ve tek tip faşist ulusçuluğu inşa etmek kolay değildir. Ancak ulus-devletin devasa hegemonik ideolojik, askeri-polisi ve militarist gücüyle toplum biçimlendirilebilinir. Ulus-devlet beş bin yıllık devletçi uygarlığın mirasını alarak toplumu tepeden tırnağa tek tip ulusçuluğa dayalı biçimlendirmiştir. Burada kaba anlamda bir sisteme dahi etmeden bahsediliyor. Bio-iktidarcılığıyla zihniyetten arzulara, duygulanıma ve davranışlara dek bir biçim verme söz konusudur. Pozitivizmin toplumsal mühendisliğiyle tarihte ilk kez bu denli derinliğine toplumun çoklu, farklılıklara dayalı yapısı tahrip edilmiş, dağıtılmış ve atomize edilerek tekçi ulusçuluk yönünde mesafe alınmıştır. Ulus-devletin faşist niteliği kadın başta olmak üzere her farklı etnik, dini ve mezhepsel kesimi ideolojik ve ordu-polis-hukuk aygıtlarıyla öğüterek yol almıştır.

Öcalan, *"Homojenleştirilmiş toplum, homojenleştirilmiş iktidar olarak konsolide edilir. Faşist devlette homojen toplum ve devlet azami birliği ifade eder"* [11] der. Faşizmin

[11] *Age.*

"BİR"lik ve "TEK"lik niteliği ulus-devlet aygıtlarıyla yaşamın her alanında geliştirilmiştir. Tek devlet, tek vatan, tek dil, tek kültür, tek bayrak, tek ulus-millet, tek din, tek ekonomik yapı, tek hukuk, tek cins (erkek)… Tüm bu tekler ulus-devlet aygıtıyla somutlaştığı gibi gerçekleştirilir de. Bu anlamıyla ulus-devletin ontolojik olarak faşizmi içerdiği tespiti bu noktada temellenir. Varoluşsal olarak ulus-devlet tekçi ulusçuluğu dışında kalan tüm farklılıkların ya kültürel soykırım ile ya da fiziki soykırım ile yok edilmesine dayanır. Kadının, farlı etnik ve dini-mezhepsel kültürel toplulukların varlığına düşmandır ulus-devlet. Bu nedenle faşizmin temel niteliklerinden biri olan düşmanlığı halklar arasında geliştirmek, onları savaştırmak temel çıkış noktalarından biridir. İnsanlık tarihindeki en vahşi savaşların ulus-devletin kuruluş ve olgunluk dönemlerinde yaşanması tesadüfi değildir.

Ontolojik olarak faşizm ulus-devletin kültürel ve fiziki soykırım niteliğiyle var olmuştur. Yerine göre ikisini iç içe, ayrı ayrı uygulamıştır. Ancak kültürel soykırım faşist bir nitelik olarak daha sistemli bir şekilde kullanılmıştır. Faşizmde fiziki soykırım istisnai iken, kültürel soykırım kuraldır. Avrupa başta olmak üzere çoklu, farklı toplumsal yapıların ulus-devlet süreciyle tek tipleştirilmesi kültürel soykırımla mümkün olmuştur. Homojen ulusçuluk fiziki soykırımla inşa edilemez. Faşizm üzerine geliştirilen tanımlamaların gör(e)mediği nokta burasıdır. Ulus-devletin, dolayısıyla faşizmin amacı uzun vadede farklı toplumsal kesimlerin varlıklarını, kimliklerini, toplumsal dağlarını ve tüm maddi-manevi değerlerini terk ve inkar ederek egemen tekçi ulusçuluğa dahil olmalarını sağlamaktır. Fiziki soykırım bu faşist uygulamalara karşı direnen unsurların tasfiye edilmesi amacıyla devreye konulur. Avrupa başta olmak üzere ulus-devletin geliştirildiği her yerde faşizm böyle gelişmiştir. Bu nedenle faşizmi salt Hitler, Mussolini, Franco gibi kişilerin dönemleriyle sınırlı ele almak büyük bir hatadır. Murray Bookchin, "ulus-devlet kurmak demek, başta ordu ve polis formunda olmak üzere örgütlü şiddet tekelini icra eden merkezileşmiş, profesyonel bürokratik bir aygıt dahilinde yetkilerle donatılmış iktidar demektir."[12] diyor. Dolayısıyla esasında Hitler, Mussolini ve Franco faşizmi yoktan icat etmediler. Zaten var olan, geliştirilmiş faşizmi en uç noktada harekete geçirdiler. Bunu yaparken bile Hitler ulus-devlet aygıtını kullandı. Anadolu ve Mezopotamya'da ulus-devlet süreciyle geliştirilen faşizmle farklı etnik ve dinsel-mezhepsel kültürel topluluklar bastırıldı, yok edildi. Burada başat rol oynayan kültürel soykırım politikaları olmuştur.

Homojen ulusçuluk esasında zihniyeti boşaltılmış iradesiz ve tabi kılınmış toplumdur

Faşizmin kitle temeli de ulus-devletle iç içe işleyen faşizmle oluşturulur. Homojen ulusçuluk esasında zihniyeti boşaltılmış iradesiz ve tabi kılınmış toplumdur. H. Arendt, otoriterizmin oluşturduğu topluma gereksiz kılınmış toplum der. Buna şunu da ekleyebiliriz: aynı zamanda değersiz kılınmış toplumdur da. "…Tıpkı bir arı (yada eşek arısı) gibi, cam kafes içinde" döner, "uzağı görebilir. Ama dışarı…"[13] çıkamayan bir topluluktur. Yeryüzünde faşizmin kitle temeli böylesi bir toplumsallıktır. Homojen ulusçuluğun öğütücü çarkından geçirilip yabancılaştırılamayan birey ve toplumlar faşizmin hizmetine giremezler. Faşizm gereksiz ve değersiz kılınmış, ulus-devletin cam kafesine sıkıştırılmış toplumla ancak sıradanlaştırılabilir. V. Grossman, faşizmin kitle temelini çözümlerken, *"Faşizmin hizmetinde bulunan insan ruhu, uğursuz ve ölüm saçan köleliğin tek ve gerçek iyilik olduğunu ilan eder.(…) Totaliter devletin zorbalığı o kadar büyük ki bir araç olmaktan çıkar, mistik, dinsel bir hayranlık konusu haline dönüşür"*[14] der. Bu temelde faşizmin hizmetine koşulan birey ve toplum çifte uygulamanın öznesi ve nesnesi olur. Bir taraftan ulus-devletin, faşizmin kurbanı olurken, öte yandan da başkalarına karşı ulus-devletin, faşizmin terör uygulamalarının uygulayıcısı olur. Homojen-tek tipleştirilerek sıradanlaştırılan toplum ve her tür kötülüğün öznesi olur. "Kötünün en iyi dostu sıradanlıktır. Sıradanlıksa alışılmış olanı nihai hizmet yerine koyar."[15]
Öte yandan ulus-devlet homojenliği, tekçiliği pekiştirmek için sürekli korku ve güvensizlik üretir.

---

[12] M. Bookchin, *Geleceğin Devrimi*, s. 171.

[13] E. Morin-S. Amin, *Bir Uygarlık Siyaseti*, s. 268.

[14] Vasili Grossman, *Yaşam ve Yazgı I*, s.290.

[15] Z. Bauman, *Siyaset Arayışı*, s.16.

Kadına, farklı etnik, dini ve mezhepsel kültürel toplumlara karşı süreklileştirilmiş bir korku ve güvensizlik siyasetini esas alır. Faşizm bu korku ve güvensizlik siyasetiyle işlevsel kılınır. Korku ve güvensizlik siyaseti salt düşman olarak hedef gösterilen kesimi hedeflemez. En az onun kadar, hatta ondan fazla kendisine tabi kılıp kitle temeli haline getirdiği toplumu hedefler. Zihniyeti boşaltılmış, iradesiz; gereksiz ve değersiz kıldığı topluma şunu söyler: dünyadaki mevcudiyet güvende değildir. Ancak ileri sürdüğüm tedbirlerle ve bana bağlı kalarak mevcudiyetini güvenceye alabilirsin! Bu temelde kitle temelini hem itaate ikna eder hem de düşman olarak tanımladığı farklı etnik, dini ve mezhepsel kültürel topluma karşı harekete geçirir. Bu bağlamda ulus-devletin, dolayısıyla faşizmin kitle temeliyle kurduğu bağ, iletişim veya diyalog korku siyasetidir.

Elbette faşizm kaçınılmaz değildir. Ancak ulus-devletle geliştirilen bir olgudur da. Öyle ki kapitalist modernite dönemini boydan boya saran bir hastalık olarak zihinlere günlük yaşama sirayet etmiştir. Ulus-devlet ve faşizm afazi hastalığına benzetilebilir. Afazi hastalığı bir beyin hastalığıdır. Konuşma yitimi, sözcükleri anlama ve kullanma yetisinin kısmi kaybıdır. Bu hastalığa yakalananlar konuşma-anlama bozukluğu yaşarlar. Dıştan gelen kodları, sesleri düşünemezler. Çevrede olup bitenler onda hiçbir şey uyandırmaz. Bir bellek kaybıdır afazi. Beyin hiçbir şeyi kaydetmez.

Ancak öte yandan afazi hastalığı bir çocuğa her şeyin öğretilmesi gibi bir süreçle de sağaltılabilir. Tam da bu noktada afazi hastalığı olarak ulus-devlet, dolayısıyla faşizmin sağaltıcısı demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü paradigmadır. Demokratik modernite devriminin gerçekleştirileceği zihniyet devrimiyle ulus-devlet ve bağlantılı olarak faşizm aşılabilir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Faşizm Hayatta ve İyi!

Saladdin Ahmed

I.

20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmasından bu yana, faşizm Ortadoğu'da hep belirgin olarak kaldı. İran milliyetçiliği, Türk milliyetçiliği ve Arap milliyetçiliği, islam ve içindeki bütün formlarıyla birlikte, faşizmin tamamen normalize edildiği ideolojik bir manzara oluşturdular. Tabii ki, bir rejimden diğerine önemli ölçüde farklılıklar vardır, Fakat kesinlikle faşizme gelince ortaktırlar. Bir faşist liderin putlaştırılması, ulus adına şiddetin yüceltilmesi, çeşitliliğe karşı ulusal birliğin önceliklendirilmesi, azınlıkların şeytanlaştırılması, bireysel özgürlüklerin bastırılması, ulusal kurban hissinin yaygınlaştırılması, komplo teorilerinin sürekli üretilmesi, Ortadoğu ülkelerinde yaygın olan faşist özelliklere örnektir. Avrupalı muadillerinden farklı olarak, Ortadoğu'daki faşistlerin saldırgan söylemlerini yumuşatmasına gerek yoktu. Bundan dolayı, bu makalede, faşizm kelimesini kolayca neo-faşizme atıfta bulunarak kullanmıyorum; daha çok, farklı dış görünüşleri altında Mussolini İtalyası ve Hitler Almanyasında olduğu gibi, faşizmden en söylemsel kaba ve fiziki şiddetli formuyla bahsediyorum.

Eğer ideoloji eleştirisinden öğrenmemiz gereken bir şey varsa, bu ideolojinin kendini ideoloji yani, dünyayı kavramanın bir yolu olarak göstermediği gerçeğidir. Aslında, takipçileri ilgili olduğu ölçüde kendini hiçbir şekilde *göstermez*. Sadece, hakikati, yani inanmamızı istediği gerçekliği, *tanımlar* gibi görünür. Biri, bir kez *hakikatin* faşist versiyonunu benimsediğinde o kişi için anlam ifade eden tek şey faşist eylemdir. Günümüzün hakim ideolojileri epistemolojinin cesedi üzerine dikilir ve metafizikal alanlardaki parlak başlangıçlarına işaret eder. Bir ideolojinin işaret ettiği noktaya bakarsanız, hilesi size de etki eder.

Patolojik olsa bile norm, doğallaştırılmıştır. Adlandırılmış, sorunsallaştırılmış ve üzerinde durulmuş olan anormal, istisnai ve yabancıdır. Hakim ideoloji hiç bir şeyi isimlendirmekten çekinmez. Ama, tabii ki, tam olarak diğer ideolojiler arasında sınıflandırılmak istemez. Çünkü meşruluğu metafiziksel üstünlüğe dayalıdır. Doğruyu görmek için bir yol, yorumlamak için ise birçok yol vardır. İnanmamız istenir; böylece, ideoloji gerçeği sadece görünür kılar. Politik ve ahlaki yargıları mantıksal olarak takip eder. Örneğin ırkçılar - hükümet gruplarının çıkarlarını meşrulaştırmak için icat edilen tamamen kusurlu olanları bile - ırkçılığın bir ideoloji olduğu gerçeğinden habersizdirler. Irkçılar için, ırkçılığa ses vermek basitçe gerçeği konuşmaktır. Aynı durum, cinsiyet ayrımcılığı konusundaki algılamalarında cinsiyetçiler için de geçerlidir. Irkçıların bir diğer ortak şikâyeti, bazı azınlık üyelerinin, çoğunluk üyelerinin eylemlerini alışkanlıkla ırkçı olarak yaftalamasıdır. Cinsiyetçiler, aynı şekilde, feministlerin her şeyi cinsiyetçi gördüğünden şikayet ederler. Bu itiraza tepki olarak ırkçı ve cinsiyetçilerin duyması gereken kritik yanıt: "Evet söylediğiniz her şey ırkçı/cinsiyetçi! Miras aldığınız değer sisteminin arkasındaki tarihin tamamı ırkçılık ve cinsiyetçilik" biçimindedir. Benzer şekilde, Solcular uzun zamandır dikkatsizce etrafa "faşist" sözcüğünü savurmakla suçlanmaktadır. Suçlayanlar, faşizmin gerçekten de çevremizde olduğunu fark etmiyor; hatta Marksizm veya feminizmden ödünç alınan yüzeysel retorikle kendini solcu ilan edenler bile kendi faşizm biçimlerine düşebilirler. Tıpkı kendini

solcu ilan etmiş Mustafa Kemal Atatürk'e hayran ya da islami, feminist ve nasyonal sosyalistler gibi.

İkinci Dünya Savaşı'na liderlik edilen yirmi yılda, Avrupa faşistleri faşizm terimini benimsedi, ve daha sonra popülerlikten düşen terim haklı olarak yavaş yavaş küçümseyici bir terim haline geldi. Faşist dönemin zirvesindeyken bile, Japonya'da olduğu gibi, Avrupa'nın dışındaki faşistlerin çoğu, kendilerini asla böyle tanımlamazlar. Bununla birlikte bu, siyasi kuramcıların 1930'ların Japon rejimini faşist ilan etmelerini engellemedi. Ortadoğu'daki egemen ideolojiler aynı düzeyde faşisttir. Irkçıdırlar, ultra milliyetçi, püriten, şovenist, totaliter, anti-bireyci, anti liberal, anti-komünist, anti-semitist, sert, yayılmacı, irrasyonel, dışlayıcı ve apokaliptiktirler. Savaşı yüceltir, kitlelere hitap etmek için popülizme güvenir, ulus mitini canlandırırlar; ötekiyi öcü yapar, mitleri ve mistisizmi yaygınlaştırır, Führer/Deuce'u putlaştırırlar. Sürekli olarak komplo kuran düşman imajı üretirler ve iç düşmanları kökünden kazımak ve dış düşmanları yenmek için bütün gruplar arasında ulusal bir birliğe ihtiyaç duyarak kurban ederler. Ortadoğu'daki kitleler ve seçkinler arasındaki faşizmin ezici egemenliği nedeniyle, bu sorunsallaştırılmamış ya da eleştirilmemiştir.

II.

Herhangi biri yukarıdaki iddiamı çok spekülatif bulabilir, faşizmin hangi derecede kökleştiğini vurgulamak ve bölgedeki belirginliğini korumak için iki önemli tarihi gerçeğe değineceğim. Birincisi şu ki; Stefan Ihrig'in kapsamlı ve titiz tarih araştırmaları (2014) ile gösterdiği gibi Alman faşizmi doğrudan Kemalizm'den esinlenmiştir. Türk faşizmi, soykırım kampanyalarını Nazizm Almanya'da popüler hale gelmeden çok önce yapmış ve bu, faşist söylemin Türkiye'nin siyasi alanındaki kalıcı gücünün, Nazizm ve diğer Avrupa faşist rejimlerini büyük ölçüde geride bıraktığını gösteriyor. Nazizmden farklı olarak, Türk faşizmi, Batı demokrasilerinden neredeyse kesintisiz olarak destek almaya devam etti. Batı, liberal Avrupa ortamının aksine İslamcı Ortadoğu zeminine karşı Kemalizmi izleme eğilimindeydi. Bu açıdan bakıldığında, ideolojik olarak önemli olan şey, Kemalizm'in hem laik, hem de Batı yanlısı olmasıdır. Türk olmayan Anadolu halklarına karşı devam eden soykırım kampanyaları- en önemlisi Ermeniler, aynı zamanda Asuriler, Yunanlılar ve daha sonra Kürtler- Batılı demokrasilerin diplomatik hesaplamalarına hiç yer edinmemişlerdir. Fransız Ulusal Cephesi ile Avusturya Özgürlük Partisi'nin yükselişi, anlaşılır bir biçimde Avrupa genelinde paniğe sebep oldu. Türkiye, Avrupa ve ABD için vazgeçilmez bir müttefik olmaya devam etmektedir. Bu çelişkinin altındaki söylenmemiş oryantalist ön yargı, Müslüman bir toplum için Türk modelinin iyi olduğudur. Elbette, geçen yüzyıl boyunca Batılı suç ortaklığı sadece Türk faşizmini daha da meşrulaştırıp normalleştirmeye hizmet etti.

Geçen yüzyıl boyunca Batılı suç ortaklığı sadece Türk faşizmini daha da meşrulaştırıp normalleştirmeye hizmet etti

---

İkinci tarihsel gerçek, Avrupa faşizminin 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Arap milliyetçileriyle İslamcı seçkinler tarafından yaygın bir şekilde benimsenmesidir. Dahası, Faşist İtalya ve Nazi Almanyası'nın düşüşü Arap İslamcı faşizmini azaltmaya yaramadı. Arap dünyasında Nazizm ile İslamcı ve Arap ittifakından henüz vazgeçilmiş değil ve bölgedeki hakim olan siyasi ve dini söylemlerin bir gözlemcisince açıkça görüldüğü üzere anti-semitizm 1940'lardan beri tartışmasız olarak arttı. Arap milliyetçiliğinin kurucularından biri olan Sati Al-Husri, özellikle eğitim sistemlerinin faşist reformunda Suriye ve Irak'taki Arap milliyetçiliğini geliştirmek için Jön Türklerin ideolojisinden çok iyi bir şekilde yararlandı.. Cemal Abdül Nasır ve Baasçılığın kurucuları, El-Husri sonrası yeni nesil Arap milliyetçileriydi. Meşhur Nasır yönetimi altında Mısır, Nazi yetkililerini ayakta tutmak için iyi bir sığınak oldu.

Del Boca ve Giovanna'nın açıklamalarına göre, Mısır'a gelen birçok Nazi yetkilisine hükümette prestijli ve etkili konumlar verildi (1970). En önemlisi, Nasır Hitlerden daha iyi bir lider yaptığını düşündüğü büyük Nazi ideologu ve propagandacı Johann von Leers'i kendi danışmanı olarak seçti. Fransız neo-faşist Maurice Bardéche, Nasır'ın faşizmine övgüde bulunurken şöyle yazıyordu:

Nasır ve arkadaşları, faşist mistisizmin tümünün İslam'da, daha kapsamlı anlamda kültürlerinde bulunduğunu keşfetti. Yani bu onların ilham kaynağı değil, bilakis doğaları ve içgüdüleriyle çok yakından uyumlu olan bir şeydir… Hitler Almancılığı kadar benzersiz olsa da, Nasır'ın haçlı seferi, Nasyonal Sosyalizm gibi, bir ulusun insanlarıyla sınırlıdır. Fakat coğrafi konumu ve ortaya çıkış zamanı ona en büyük önemi veriyor. Bütün mistisizmler arasında kalıcı sonuçlarından ötürü tarihe en derin izi bırakması muhtemeldir (Del Boca ve Giovana'dan alıntı, 1970, 401-2).

Suriye ve Irak'ta Nassırcılığın rakipleri Baasçılardı. Nasır'ın Arap Sosyalist Birliği ve Arap Sosyalist Baas Partisi, yalnızca propagandalarında değil, Alman Nasyonal Sosyalist modeline dayanmaktaydılar (Baasçılar tarafından hala Goebbel'den alıntı yapılır). Anti-semitik söylemlerinde de, ulusun görkemini yeniden kurmak için kurtarıcı olarak liderin tasvirleri ve elbette ulusal saflık ve milliyetçi kriterleri yerine getirmeyi başaramayan herkes için "nihai çözüm" çağrıları yer alır. Aslında, siyasi muhaliflere yönelik toplama kampları, sığınmacı ve azınlıklar dikkati Nasır'ın Mısırından Baasçı rejimlere, Saddam Hüseyin'in Irak'ına çekti. İkinci rejim, Nazilerin ötesine geçen toplama kamplarının mühendisliğini mükemmelleştirdi ve iktidardaki ilk on yılı içinde en az 250.000 Kürdün izini tamamen sildi. Bugüne kadar, bu toplama kamplarından hiçbirinin tek bir resmi bulunamadı ve hiçbir eski Baasçı asker, bu kadar çok insanı yok etmek için kullanılan yöntemler hakkında herhangi bir bilgi açıklamadı.

1970'lerin sonu ile 1980'lerin başlarına kadar komünistlerin popülaritesinin azalmasıyla birlikte, Nasırcılık ve Baasçılığın en popüler rakipleri Sünni çoğunlukta olan Arap ülkelerindeki Müslüman Kardeşler ve Irak'taki Şii İslamcılığı gibi İslami akımlardı. Müslüman Kardeşler her zaman kesinlikle faşist bir hareket olmuştur. Mesela politik yapısının tepesindeki Hitlere dönüşen Murşid'dir. Nasırcılık ve Baasçılık antisemitizm ve azınlık haklarının reddine ilişkin tavizsizlik gibi özellikleri paylaşırlar. Bununla birlikte, Müslüman Kardeşler, tüm İslamcı hareketler gibi, Şeriat'a uyduğu için bireysel hakları bastırma konusunda daha kısıtlayıcıdır. İran ve Irak'tan Lübnan'a kadar Şii İslamcılık, faşizm ilkeleriyle Sünni İslamcılıktan farklı değildir.

III.

Ortadoğu faşizminin tipik özelliği, daima ilahi bir varlık olarak kabul edilen faşist bir figürün varlığıdır. Ulusun olmayı istediği her şeyi sembolize ettiği için bu lidere hakaret etmek küfür seviyesinde ciddi bir suç olarak kabul edilir. O öğretmen, baba, lider, filozof ve elbette kahramandır. Sosyal alanın merkezlerinin birçoğunda yer alan görüntüleri ve heykelleri yoluyla ulustaki herkese gözünü diker. Ulusun refah ve özgürlüğe kavuşması, altyapıyı inşa eden, çiftçilik yapan, sokakları temizleyenler sayesinde değil, O'nun sayesindedir. O, doğuştan ulusu özgür ve güçlü yapmak gibi bir misyonla yazgılıdır. hataların veya kötülüklerin üstünde ve ötesindedir.

Ortadoğu faşizminin tipik özelliği, daima ilahi bir varlık olarak kabul edilen faşist bir figürün varlığıdır

Faşist lider, kuvveti sembolize eder ve güçle özdeşleşmek ve marjinal olana kızgınlık duymak sadomazoşistik kişiliklerin tipik bir örneğidir. Bu, uzun süre aşağılanma ve bastırılma nedeniyle yüksek düzeyde belirlenen bozuk bir kişiliktir. Faşist toplumlarda, zorun uygulanması, aile ve okul da dahil olmak üzere tüm sosyal kurumların merkezindedir. Ezilmiş ve bozulmuş olan kitlesel birey, iktidarı her şey için büyülü bir kurtuluş olarak görür. Fakat her şeyden önce kendi gücünü önemsemekten alıkoymanın başlıca yolu iktidardır. Faşist hareket kitlesel bireylere coşkusal deneyim ve amaç duyusu kazandırmak için çabalar. Bu güç ve amaca uygunluğu özellikle cazip kılan şey, lider tarafından ifade edilen faşist öğretinin, mistisizmin unsurlarıyla son derece basit olmasıdır. Hem Mussolini hem Hitler'in iyi bildiği gibi "ulusun ruhu" ya da "ulusun büyüklüğü" gibi kavramlar, mantıksız insani güdüleri harekete geçirmek için tasarlanmış bir efsaneden başka bir şey değildir. Bu nedenle, en ufak provokasyona genellikle liderlik ve faşist propaganda makinesi tarafından sağlanan şiddetli bir hareketle saldırırlar.

Son 100 yılda Ortadoğu'da az ya da çok devam eden kriz zamanlarında, kitlelerin istikrar anlayışı, ailedeki herkesi disipline edebilecek güçlü patriyarkın, güçlü lider nosyonuna, derinden bağlıdır. Faşist liderler, aşırı

güç kullanabilen baba rolü oynamakla kalmayıp, aynı zamanda ailedeki herkesin birliği ve istikrarı için üstünlük kurarlar. Tıpkı Tanrı gibi lider de acımasız ve merhametlidir. Çok şiddetli olduğunda bu, en iyisini bildiği içindir. Lider bir şey açıklamak zorunda değildir, çünkü bilgeliği halkın anlayışının ötesinde ve yargısı tabii ki güvenilirdir.

Faşist liderin entelektüel yoksullaşması göz önüne alındığında, bu düzenleme mükemmel bir şekilde işe yarar. Liderin gücü, fiziksel güç manipülasyonunda ve konuştuğu zaman ifadeleri kitlesel birey için kolayca kotarılabilir ve ilişkilendirilebilir. Zamanla ve içten içe bir iç çevre ile çevrili olan lider bir çeşit ilahi varlık olduğu yalanına inanmaya başlar. Bu da ona her şey hakkında konuşma konusunda kendine güven verir. Kitlesel birey, bu gelişmeyi liderin inanılmaz derecede alçak gönüllülüğü olarak okurken, herkesi ilgilendiren konular hakkında meşgul olmak istediği ölçüde okur. Bununla birlikte, her şey hakkında konuşma alışkanlığı aslında totaliterdir. Giovanni Gentile'in söylediği gibi, faşizm "total bir yaşam anlayışı"dır (1995: 54). Lider, ilahi cisimleşmesi olarak bilimin yanı sıra sosyal hayatın her alanında otoriteye dönüşür. Kişisel hijyenden ve yeme alışkanlıklarından giysi seçimlerine, çocuk yetiştirmeye, eğitim, ahlak ve tıp konularına kadar her şey hakkında karar verebilir. Örneğin, Saddam Hüseyin'in, bütün kadınlara günde iki kez duş yapmaları gerektiğini söyleme konusunda herhangi bir çekincesi yoktu. Aynı konuşmada, emperyalizm, ulusun düşmanları ve devrimin ulus için sağladığı muhteşem gelecek hakkında da açıklamalar yapardı. Sarf ettiği her sözcük medyada kutsal metin olarak bildirilecekti. Aynı şekilde Humeyni, onun fetvalarının bir koleksiyonu olan ve dini olarak milyonlarca sadık kitle tarafından takip edilen Küçük Yeşil Kitap'ta, kesintisiz bir şekilde kendini arıtmanın ve temizlemenin doğru yolu için ayrıntılı talimatlar sunar (Humeyni, 1985: 21).

IV.

Fiziksel eliminasyon anlamına gelse bile, faşizmde Öteki, etkisizleştirilmesi gereken bir engel olarak görülür. Faşist çoğunluğun dili, kültürü, ideolojisi ve değerleri elbette doğal ve evrensel olarak görülür. En azından faşist milliyetçilerin iddia ettiği coğrafi sınırlar içinde. Tam tersine Ötekileştirilmiş azınlığın dili, kültürü ve kimliği mezhepsel, kabilesel, geri, tuhaf, irrasyonel, ilkel vb. olarak görülür. Bu nedenle, faşist çoğunluk dilini ve değerlerini azınlıklara yüklediğinde, bu yalnızca onların iyiliği içindir. Maalesef bu düşünce tarzı, Ortadoğu'da azınlıklara nasıl muamele edildiğinin bir göstergesidir. Görkemli ulusu devirmek için komplo kurmadıklarını göstermek ya da sadece yaşama hakkını hak ettiklerini ispatlamak için şartsız baskıyı kabullenmesi beklenir. Sanki azınlığın yaşamdaki tek görevi, çoğunluğun güvenini kazanmaya çalışmakmış gibi. Ancak, bir azınlık üyesi tarafından yapılan "kötü" bir eylemin tüm azınlık grubunun temsilcisi sayılması nedeniyle, faşist çoğunluğun belirli azınlıklara gerçekten güvenmesi neredeyse imkansızdır. Bir azınlık grubunun tüm üyelerinin aynı "zararsız" şekilde hareket etmesi sosyolojik olarak imkânsız olduğu için, çoğunluğun güven kazanma koşullarını karşılamak imkansızdır.

Çoğunluk-azınlık ilişkisi, en patriyarkal ailelerin karı-koca ilişkisine çok benzemektedir. Ortadoğu faşizminin tipik özelliği, faşist liderlerin genellikle azınlıkları rahatlatmak için ailevi duyguları uyandırmaya çalışmasıdır. Yine, ataerkil toplumlarda aile, ezilmenin odağıdır. Devlet faşizmini ailenin faşist dinamiklerinin daha geniş bir gelişimi olarak görmek daha mantıklı olacaktır. Irak'taki Arap elitlerinin Kürdistan'ı tekrar tekrar ayrılmaya çalışan eşe (Arap Irak) benzeterek Güney Kürdistan'daki bağımsızlık çağrılarına tepki göstermeleri bunun bir örneğidir. Kürtlerin Iraklı Araplar tarafından nasıl görüldüğünü vurgulayan bu analoji başka bir deyişle ifade edilmemiştir. Tıpkı ataerkil bir toplumdaki eşin sürekli olarak sömürülmesi ve istismar edilmesi gibi kocasının yetkisini tam olarak kabul etmesi, Ortadoğu'daki Kürtlerin ve diğer azınlıkların faşist rejimin darbesine şikayet etmeksizin katlanması beklenmektedir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

İngilizce'den Çeviren: Diyadin Dargın

Kaynakça

Gentile, G. (1995) "Fascism as a Total Conception of Life," in Fascism. Ed. Roger Griffin. Oxford: Oxford University Press.

Ihring, S. (2014) Attatürk in the Nazi Imagination. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University.

Khomeini, A. M. (1985) The Little Green Book: Selected Fatawah and Saying of the Ayatollah Mosavi Khomeini. Trans. Harold Salemson. New York: Bantam Books.

Del Boca, A. and Giovana, Mar. (1970) Fascism Today: A World Survey. Trans. R. H. Boothroyd. London: Heinemann.

Faşizm, Devletleşmiş Halk Diktatörlüğüdür

Mehmet Erdem

Özne, etkinliğinin söylemi içinden kendini üretir. Türkiye devrimci hareketinin kendini ürettiği iki ana söylemin anti-emperyalizm ve anti-faşizm olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Anti-emperyalizm 'ulus' kavramını, anti-faşizm ise 'halk' kavramını öne çıkarır. Bu yüzden sol için devrim, 'anti'ye dayalı 'ulus' ve 'halk' kavramlarına dayanır. Bu bakış açısının ürettiği kurucu güç, 'ulus-devlet'tir. Bu söyleme göre yıkıcı devrimin kurucu devrimci gücü 'parti' ve 'devlet'tir.

Solun teorisinde ve pratiğinde anti-kapitalist gelenek ve birikim yoktur; anti-kapitalizm üzerine düşünme solun gündemine son 20 ya da 25 yılda girmiştir. Dolayısıyla 'sınıf' kavramı, Türkiye solu için önemli bir kavram olmasına karşın bir 'idea' olarak ideolojik boyutta kalmıştır. Türkiye'de Avrupa'da olduğu gibi köklü ve geleneksel bir sendikal ve siyasal işçi sınıfı hareketinden ve böyle bir hareketten beslenen sol sosyolojik bir gelenekten de bahsetmek mümkün değildir. Türkiye devrimci hareketi, tarihsel kök, toplumsal ve sosyolojik güç olarak, kadın hareketinden, Alevilere dayalı mahalle ve gençliğe dayalı üniversite hareketinden beslenmiştir. Günümüzde kadın hareketi hariç, üniversite ve mahalle hareketinin etkisizleştiğini göz önüne aldığımızda solun beslendiği toplumsal 'kurucu bir güç'ün yokluğu üzerine düşünmek gerekiyor.

Bizi böyle bir düşünmeye davet edecek sorunsallaştırmalara ihtiyacımız var. Söylem bedenin ifadesidir. Bir pratik, harekete dönüştüğünde bedenleşebilir. Anti-emperyalizm, anti-faşizm ve sınıf söylemi pratiğe, toplumsal hareket ve bedene dönüşememektedir. Ya da toplumsal bir pratik, bir hareket ve bir beden anti-emperyalizm, anti-faşizm ve sınıf söylemlerini devrimci kurucu bir güce dönüştürememektedir. Bu soyutlama, anti-emperyalizm, anti-faşizm ve sınıf söylemlerinin devrimci niteliklerini yitirdikleri anlamına asla gelmemekte; fakat bu kavramların devrimci niteliklerini güncellemek için sol üzerine yeniden düşünmeye ihtiyaç olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

Devrim kavramı, modernist solun genel zekâsında devrimciliğini yitirmiştir ve devrim kavramının yeniden devrimcileştirilmeye ihtiyacı vardır. Bu yüzden devrimciliğini yitirmiş devrim kavramı üzerine düşünmemiz gerekiyor. Zira devrim ancak devrimciliğiyle kurucu bir güçtür. Bu bağlamda yıkıcılığa dayalı kurucu devrim fikri devrimciliğini yitirmiştir, ancak kuruculuğa dayalı yıkıcı bir devrim fikri devrim kavramını devrimcileştirebilir.

2. Dünya Savaşı sonrasına kadar anti-emperyalizm ve anti-faşizm söylemi yıkıcılığa dayalı kurucu bir işlev gördü. Bu dönem, ulus, halk ve sınıf kavramlarına temellenen devrim kavramının devrimleştirildiği önemli bir tarihsel süreçti. Bu dönemde 'anti'ye dayalı yıkıcılığın kurucu gücü, siyasal bağımsızlık temelli 'ulus-devlet' ve faşizme karşı 'siyasal demokrasi' idi. Politik pratiği devrimcileştiren ise burjuva özlü sorunlardı. Emperyalizm ile ulus, faşizm ile halk ve sermaye ile ücretli emek arasında her zaman bir kılıç mesafesi, uzlaşmaz bir çelişki ya da suni bir denge olduğu düşünüldü. Ulus, halk ve sınıf kavramlarının aynı zamanda emperyalizm, faşizm, sermaye ve devlet kavramlarını da ürettiği hiç düşünülmedi. Demokrasi kavramı, bir devlet biçimi olarak siyasal demokrasi ile sınırlı bir düşünme biçimi içinde kaldı.

Ulus, halk ve sınıf kavramları artık 'yıkıcılığa dayalı ku-

ruculuk' fikrinin politik pratiği içinde devrimci işlevlerini yitirmiş görünüyor. Bu kavramlar, 'kuruculuğa içkin yıkıcılık' düşüncesinin etik-politikliği içinden yeniden devrimcileşecektir. Devrim, yalnızca siyasal iktidarın ele geçirilmesi ile değil pratiğe içkin toplumsal gücün etik-politik olarak kurulması ile mümkündür. Siyasal devrim toplumsal devrime içkinleşmiştir. Politik olanın sosyolojisi ve devrimin biyo-politik öznelliği, politik olarak kurulacaktır. Kapitalist modernite karşısında kuruculuk, demokratik moderniteye içkin özgürlük sosyolojisinin kurulmasıyla mümkündür. Dolayısıyla kapitalizmin kurduğu 'ulus' kavramından özgürlük sosyolojisinin kurduğu etik-politik 'demokratik toplum' kavramına geçmiş bulunuyoruz. Yaşamı devrimcileştiren yalnızca toplumsal çelişkiler değil, kuruculuğa içkin kurulan antagonizmalardır. Böyle bir düzlemde demokrasi kavramının kurucu felsefesi değişmiş, demokrasi kavramı bir devlet biçimi olarak üst yapı kavramı olmaktan çıkmıştır. Böylece demokrasi, devleti tasfiye eden komünalist bir toplumsal alt yapı kavramı haline gelmiştir. Politik olan bağlamında kurucu güç, aşkın iktidar *potestas* ve devlet değil, tam tersi toplumsallığa içkin *potentia* ve *politeia*'dır. Ekonomik-demokratik mücadelelerin kurumu sendikalar ve akademik demokratik mücadelelerin kurumları dernekler, yerini demokratik özerkliğe dayalı öz-örgütlenmeler ve öz savunma demokrasisine bırakmıştır. Devlet, toplumsal sermaye birikiminin yaratmış olduğu zenginliğine bağlı olarak sönümlenmeyecek, aksine toplumsal demokrasinin zenginliğine ve sürekli devrimciliğine bağlı çözülüp çökecektir. Kurucu olan, parti ve devlet değil, toplumsal demokrasinin öz-örgütlenmeleridir. Devlet asla devrimci olmaz, toplumsal olan devrimcidir.

Söylem bedenin ifadesidir. Bir pratik, harekete dönüştüğünde bedenleşebilir

Önümüzdeki dönemin en önemli devrimci söylemi demokrasi ve anti-faşizm olacaktır. Çok geç de olsa faşizm üzerine yeniden düşünmek önemli bir kuruculuğu üstlenecektir. Artık sosyalistler, demokrasi kavramını tarihsel süreçte bir araç, geçici bir süreç olarak değil ontolojik bir kurucu güç düzleminde sonsuz bir pratik ve komünalizm olarak düşünmelidir.

Faşizm, Devletleşmiş Halk Diktatörlüğüdür

Faşizm üzerine Marksist gelenek önemli çalışmalar yapmıştır. Bu Marksist çalışmalar, faşizm üzerine tartışmalarda etkin entelektüel bir güce de sahiptir ve kendi içinde farklılıklar taşımasına rağmen faşizme dair Marksist çalışmalarda genel eğilim, Dimitrov'un komünist enternasyonalin 1935 yılında yapılan kongresine sunulan ana rapordaki faşizm tanımına sadık kalmıştır.

Bahsedilen rapora göre faşizm, finans kapitalin açık terörist diktatörlüğüdür. Bu tanım, faşizmi bir devlet biçimi olarak sınırlamıştır. 'Halk' ve 'işçi sınıfı' kavramı, devlet biçimi olan faşizm karşısında her zaman mesafesini ve ezilenler ve sömürülenler olarak masumiyetini korumuştur. Felsefi düzlemde düşünürsek 'halk' ve 'sınıf' kendinde 'iyi'dir. Buradan bakıldığında, faşizm demagojiye ve yalana dayalıdır, yani halk ve sınıf kandırılmıştır. Kendinde iyi ve hatta devrimci olan fakat kandırılan halk ve sınıf, 'kendisi için' varlığa dönüşsün diye bilinçlendirilmelidir. Kendinde varlık ile kendisi için varlık arasında her zaman bir çelişki, bilinç bağlamında bir dolayım vardır. Parti, sınıfsal kimliklerini reddetmiş komünist kadrolardan oluşmuştur ve sınıfsızlaşmış kadrolar tarafından sınıfa dışarıdan bilinç aktarım esprisi her zaman olduğu gibi yine devrededir. Güç ilişkileri arasında sağa sola çekiştirilen kendinde iyi ve devrimci olan fakat uyutulan, kandırılan bir halk ve sınıf vardır. Sonuç olarak sosyalistler, faşizmin bir parti örgütlenmesine dayalı ideolojik, politik ve toplumsal bir halk hareketi, bir öznellik üretimi olduğu gerçeğini göz ardı etmişlerdir.

"Bilinç varlığı değil varlık bilinci belirler." ifadesi Hegel metafiziğini yıkan en önemli materyalist bir darbedir. Fakat bu materyalist darbe Hegel'in dolayım diyalektiği üzerinden yeniden çalıştırılmıştır. Ezilenlerin ve sömürülenlerin varlığı kendinde devrimcidir; ancak varoluş diyalektiğinin yabancılaşmasından geçerek kendisi için varlığa bilinç dolayımı ile geçecektir. Halk ve sınıfın devrimci varlıkları yabancılaşma içindedir, zira yanlış bilinç olan ideoloji ile bilinçleri çarpıtılmıştır. Ama ideoloji ile kandırıldıkları için kendinde devrimciliklerine de halel gelmez. Bu yabancılaşma içindeki kendinde devrimci sınıfsal varlık, bilinç cephanesi partinin varlığına rağmen bir türlü devrimci bilince ulaşamaz. Bir yabancılaştırma illüzyonu içinde halk ve sınıf ezilmekte

ve sömürülmektedir. Masum halk ve sınıf, yanlış bilinçle faşizmi arzulayarak ürettiğinde kendisi için varlık olamadığı için sınıf çıkarlarına ters düşmekte, kendine sürekli ihanet etmektedir.

Komünalizm sınıflaşmaya karşı sınıfsızlaşmanın ve çokluğun politik olanıdır

Bilinç varlığı değil varlık bilinci belirler soyutlaması, Hegel'in bilinç dolayım diyalektiğinin köklü reddedilişidir. Varlık, varoluşa içkindir, varoluşun dışında bir varlık yoktur ve varlık ancak varoluşunda öznedir. Etkinlikte dolayım ve yabancılaşma değil, fark ve farklanma vardır. Hiçbir şey kendinde iyi ve devrimci değildir. Dolayısıyla halk ve sınıf kavramları masum değildir. Sınıf ve halk tarafından faşizmin arzulanması yabancılaşma değil, halklaşmaya ve sınıflaşmaya içkin bir dolayımsız öznellik pratiği hakikatidir. Faşizmi arzulamak, halklaşma ve ulus-devletleşme dispozitifidir.

Ücretli emek, sermayenin sınıfsallaştırılmış formudur ve sermayeyi doğrudan üreten sınıfsal güçtür. Köleyi üreten efendi kadar, efendiyi üreten de köledir. Köle-efendi diyalektiği antagonist değil çelişkiye dayalı özdeşliktir. Köle korkunun bedenidir. Korku maddidir ve dolayımsız 'ifade'dir. Korkunun fikri gerçektir ve bedeni içerden teslim alır; ahlakileştirilmesi köleliğin iç huzurudur. Korkunun ahlakileştirilmesi ücretli emeğin gerçek sınıf bilincidir. Korkunun ahlakileşerek iç disiplin olarak bedenleşmesi yabancılaşma değil ücretli emeğin sınıf hakikatidir. Sosyalistler her zaman hayal kırıklığına uğrayacaklardır: Sınıf her zaman sınıf olarak kendisine ve sınıfın "aklı ve bilinci" olan sosyalistlere ihanet edecektir. Ücretli emek, sermayenin; halk, ulusun fabrikasıdır. Halk, sınıfın uluslaştırılmış formudur. Komünalizm sınıflaşmaya karşı sınıfsızlaşmanın ve çokluğun politik olanıdır.

Faşizm Bir Öznellik Üretimidir

Faşizm ideolojik, politik ve toplumsal bir halk hareketidir. Faşizmin kelime anlamı antik Roma'dan gelir ve İtalyan siyasal hareketinin içinden üretilmiştir. Latince 'fascis' kökünden gelen faşizm, "çubuklar demetine sarılı balta"ya verilen addır; birlikten doğan şiddet, güç ve 'sıkı grup', 'çete' anlamlarına gelmektedir. Faşizm denildiğinde akla Almanya gelmesine rağmen faşizmin anayurdu İtalya'dır. Mussolini yani 'Duçe', eski bir komünist parti kadrosudur. En önemli toplumsal desteği sendikalar olan İtalyan faşizmi, devrimci sendikacılıktan ulusal sendikacılığa ve oradan faşist sendikacılığa evirilmiştir. Alman Nasyonal Sosyalist Parti'nin tam ismi "Nasyonal Sosyalist İşçi Parti"sidir. Bunlar kandırmak için söylenen yalanlar ve uydurulmuş şeyler değildir. Ulusal sosyalist işçi partisi!... Ulusal, sosyalist, işçi, parti, lider ve devlet söylemi faşist bedenin kurucu değerleridir.

Faşizmin, 19. yüzyıl sonuyla başlayan, I. ve II. Dünya Savaşı arası ortaya çıkan siyasal hareket olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1848 devrimlerinin yenilgisinden sonra sınıf ve devrim ilişkisi önemli bir krize girmiştir. Ekim Devrimi bu krizin çözümü değil dondurulmasıdır. Sınıf ve devrim ilişkisinde sınıfın devrimciliği, dünyalı bir politik güç olmasından geliyordu. Enternasyonalist bir güç olan işçi sınıfının ulusu yoktu. Devrimin biçimsel olarak ulusal olması sınıfın devrimciliğinin dünyalı olmasını ortadan kaldırmıyor ve onunla çelişmiyordu.1848 yenilgisiyle birlikte işçi sınıfı dünyalı devrimci kimliğini politik olarak yitirdi. Kapitalizmi yıkacak kriz bir türlü gelmiyordu. Tam tersi kapitalizmin teknik temelli devrimciliği ile ekonomik devrim sürüyordu. Devrim ve reform tartışmaları bu krizin ürünüydü. Devrimcilik enternasyonal fakat reform ulusaldı. İşçi sınıfı ulusallaştırılarak reformistleştirildi ve ulusal bir güce dönüştürülerek sermayenin siyasal gücüne dönüştü. 1848 sonrası değer teorisine bağlı olarak sermaye, burjuvazi ve işçi sınıfını ulusallaştırdı. Dolayısıyla sınıfın uluslaşması sermayeye içkin güçtür. Bu sayede ulus-devlet bütün sınıflar için kurucu güce dönüştü. Sınıflar mücadelesinin yerini milletler ve ulus-devletler arası mücadele söylemine bıraktı. Sosyal şovenizm: Sınıfın uluslaştırılması ve halklaştırılmasıdır.

Faşizm, işçi sınıfının devrimci enternasyonal dinamizmini yitirmesiyle birlikte devrimci dinamizmin motorunun artık sınıf değil, ulus olduğunu söyleyerek tarihsel sahneye çıktı. Ulus kavramı, halk ve sınıfın ahlaki ilkesi olarak kuruldu.

19. yüzyılın politik gelişmelerini belirleyen iki düzlem

vardı: liberalizm ve Marksizm. Faşizm, ideolojik olarak liberalizmin, kapitalizmin, burjuvazi ve Marksizmin ve komünizmin eleştirisidir. Birey ve komün en nefret edilen iki kavramdır. Faşistler için sınıfları olamayan sosyalizm, ulusun bedenidir. Devlet, toplum ve ulusun birliğidir. Devlet ile birey, halk ve sınıf arası ilişki ve çelişki ortadan kalkmıştır. Bir totalitarizm hareketi olarak faşizm, devletleşmiş ulusal bir halk hareketidir. Devlet ve millet özdeşliği bunun bir ifadesidir.

Faşizm, askerileştirilmiş toplumun bütününü kapsayan bir parti rejimidir

Faşizm için siyaset kutsallaştırılmış dindir. Efsaneler ve semboller sayesinde siyaseti totaliterleştiren ve estetize eden faşist ideoloji, siyasal bir din olarak karşımıza çıkar. Kutsallaştırılmış liderlik ve devlet, ulusal birliğin gücü ve kudretidir. Bu minvalde devlet, ulusun manevi birliğidir ve bu birliğin bekçisidir.

Faşizm, askerileştirilmiş toplumun bütününü kapsayan bir parti rejimidir. Bütün toplumsal ilişkiler partileşmiştir. Tek parti devleti, toplumun partileştirilmesi, korporatist toplum örgütlenmesi ve emperyalist dış politika, faşizmin dispozitifleridir. Bunlar, şiddetin estetiğini halklaştırmıştır. Geçmişin yıkımı ve yeni bir geleceğin inşası, ulusun yeniden inşası faşizmin fütürist idealleridir.

Faşizm, efsanelere, sembollere dayalı siyasal bir din, totaliter ve kurumsal korku üreten şiddet tekeli bir lider ve devlet, milis bir parti, yeni bir düzen ve medeniyet arama idealiyle fetih peşinde koşan, etnik açıdan homojen bir topluluk olarak gördüğü milletin mutlak öncülüğünü savunan modern siyasal bir halk hareketidir. Faşizm, yalnızca bir devlet biçimi değil toplumsal bir ilişki sistemi ve düzenidir. Faşizm, bireylerin ruhlarını faşistleştiren bir biyo-politik yaşam biçimidir. Sosyalistler bir devlet biçimi olarak faşizm üzerine düşündüler; ama asıl olanın yaşam olduğunu göz ardı ettiler. Faşizmi bir devlet biçimi olmanın ötesinde bir yaşam biçimi, bir öznellik üretimi olarak düşünmediler ya da düşünmek istemediler.

Ulus, Halk ve Sınıf Neden Faşizmi Arzular?

Modernist sol geleneğimiz özne-bilinç ve ekonomi-politik modele göre düşünür. Bu makale bir sınıfsal düşünme biçimi olarak beden-arzu ve etik-politik bir modele göre düşünecek ve etik-politik modeli "ahlak ve etik", "tam ve eksik arzu" ve "politeia ve state" olmak üzere üç ana nosyon çifti ile ilişkilendirecektir.

Bir bedenin neler yapabileceği bilinemez. Beden her zaman bilgisinin ötesinde bir yaratıcılığa sahiptir, ölçülemez bir duygulanımlar gücü ve bir kudret derecesidir. Özgürlük sosyolojisi duygulanımlar ve kudret sosyolojisidir. Akıl ve beden arasında belirlenim ve hiyerarşi yoktur. Beden günahı, akıl ise sevabı temsil etmez. Akıl etkinse beden, beden etkin ise akıl da etkindir. Beden ve akıl arasında bir çelişki ve dolayım yoktur. Bu bağlamda Bedenin yaratıcılığı bedenin bilgisinden taşar.

Diyalektiğe göre düşünme ve bilinç arasında her zaman bir dolayım ve hiyerarşi vardır. Bu dolayım özne ve nesne ikiliğini üretmiştir. Deneyim bilincin düşünce üzerindeki hiyerarşisidir. Bilinç her zaman düşünme üzerinde bir tahakküm ve kapma dispozitifidir. Bilinç düşünce üzerinde önsel bir yargıdır. Düşünce yaratıcılık ve kaçış çizgisidir; her zaman bilinci sollar ve aşar. Bilinç düşüncenin arkasında kalmaya ve onun arkasından gelmeye mahkûmdur. Dolayısıyla bilinç düşüncenin kapılma ve kodlama pratiğiyken, düşünce kodsuzlaşma pratiği olarak ölçülemez akış ve yaratıcılıktır. Düşünce özne-nesne ikiliğini yıkar ve dolayım olan deneyim yerine bir öznellik makinesi olarak yaşantılamayı koyar. Oysa bilinç, düşüncenin yaratıcılığı ve ölçülemezliği karşısında bir yargı bir ölçüdür. Bu yüzden bilinç aşkın ve zorunlu, düşünce ise içkin ve özgürdür.

Demek ki bilinç her zaman bir sonuçtur; nedenin bilgisine nedenin akışından sonra ulaşabilir. Bilinç, nedenin akışı, olayı ve yaşamın vürtüelliği karşısında bilinçsizdir. Neden; duygulanım güçlerinin ve kudret derecelerinin sonsuz tekilliklerin karşılaşma düzlemi, çokluğun mümkün olabilirlikler olanağıdır. Bilinç mümkün olabilirlikler olanağı içinde mümkün olabilendir. Bir sonuç olarak bilinç ile neden arasında bir gerilim mevcuttur. Bilinç bu problemi kendini bir neden olarak kurarak çözer. Böylece bilinç bir sonuç olmaktan çıkar ve bir neden haline gelir. Bilinç, kendini neden olarak dört kavramla ilan eder: Arche, özdeşlik,

evrensellik, ve ereksel nedensellik. Özne, felsefe tarihinin soy kütüğünde bulunan bu kurucu dört kavramı kapan kendinde nedendir. Tanrı, kurucu özneye dönüşmüştür. Özne, tanrının sekülerleşmiş halidir.

Arche, her şeyin ilk nedeni, kökü anlamına gelir. Çok önemsediğimiz "ilke" kavramının soy köküdür. Özdeşlik, kavramdır. Her şey onunla anlam kazanır ve ona aittir. Evrensellik, her yerde geçerliliği olan doğrudur. Ereksel nedende ise yapılan her şey ve "şimdi" bir ereğe bağlı sonuçlardır. Sermaye kendi elleriyle kendini ortadan kaldıracak ve sınıf mücadelesi komünizme akacaktır. Sosyalist bilinç neden, sınıflar mücadelesi ise bu nedenin pratiğidir. Bu kaçınılmaz neden-sonuçtur. Bilincin bu idealist kurgusu bilincin bilim ile özdeşleştirilmesi ile materyalistleştirilir. Zorunlu olan her zaman ussal olan nedenin ve bilimin sonuçlarıdır. Bilinç, neden ve nedenler zincirinde kendinde neden olduğu için böylece özgürdür. Descartes'ten bu yana gelen "özgür irade"nin felsefi soy kökü öznenin kendinde neden olmasına dayanır. Bilim zorunluluk ve bu zorunluluğa uygun davranmak özgürlüktür. Bu bakış açısında yaratıcılığın ölçülemez pratiği olarak özgürlük edimi yoktur.

Kök, ilke, özdeşlik, evrensellik ve ereksel nedensellik, mutlak olandır; bedenin ve duygulanımların sonluluğu karşısında bütün sonlu olanı kendinde anlamlaştıran sonsuzluk ve değişmez düzendir. Aşkınlığın özü, tözü budur, aşkınlık, sonlu olanın canlılığını kapma ve kodlama düzeneğidir. Aşkınlık yaşamın değersizleştirilmesidir.

Ahlak ve Etik

Genelde ahlak ve etik kavramları aynı anlamda kullanılıyor. Bu durum çok yanlış bir düşünmedir. Ahlak ve etik kavramları arasından derin ve antagonist bir anlam farkı vardır.

Etik, Yunanca "ethike" ya da "ethika"dan gelir. Latinceye "etnos" olarak çevrilmiştir. Ahlak kavramı ise Latince "morale" kökünden gelir. "Pathos" bizim dışımızda bizi etkileyen duygulanımlardır; edilgen kederli tutkulardır. Ethika ise içkin üretilen etkin neşeli duygulardır; tekilliği ve kendilik etiğini ifade eder. Ethika mutluluğun bilimidir. Kendilik etiğine içkin karakter, erdem ve gönül yüceliğidir.

"Morale" olarak ahlak ise, bir toplumun gelenek ve göreneklerine göre insan eylemlerinin uyuşmasını sağlayan yasaklamalar, zorunluluklar ve kurallar bütünüdür. Ahlak iyi ve kötü ile düşünür; sınırlamalar ve ödevler koyar. Ahlakta iyilik ve kötülük aşkın ve evrenseldir; "yapman gereken şunlardır" diyerek yapmamız gereken ödevleri hatırlatır. Kantçı ahlak ise "hangi evrensel ilkeye göre davranmalıyım?" sorusunu sorar. Bütün ahlak felsefesi, doğal hak ve kudretten değil ödevden yola çıkar.

Etik ile ahlak arasında fark, etiğin ödevden değil doğal haktan hareket etmesidir. Ahlak aşkın iyilik üzerine düşünürken; etik, mutluluk ve nasıl mutlu olunabilir üzerine düşünür. Ahlak, olması gerekenden, etik ise olandan hareket eder. Etik, "kudretim nedir?", "mutlu olmak için kudretimi nasıl koruyabilir ve artırabilirim?" sorularından yola çıkar. Ahlak, aşkınlığı ifade ederken; etik, bu dünyadaki içkinliği ifade eder. Ahlak toplumu totalleştirir; etik ise toplumu tekillik, çokluk ve pratik olarak okur. Etik bakış açısına göre bir şey bizim dışımızda iyi olduğu için arzulanmaz, arzuladığımız için o şey bizim açımızdan iyidir. Pratik hakta, ahlak ödevde meşrudur.

Ahlak, bilincin ilkeleştirilmesi, inanca dönüştürülmesidir. Kant ahlakı budur. Bilinç asla bedeni harekete geçirme kudretine sahip değildir. Bir işçinin sömürülme bilinci o işçiyi greve götürmek için yeterli değildir. Sömürüldüğünün farkında olması bilinç sorunu değildir, bütün işçiler sömürüldüğünün zaten farkındadır. Bu bağlamda faşizm seküler bir ahlak ve modern bir siyasal dindir. Çalışmayı, ulusal kalkınma, ilerleme ve modernleşme ahlakına dönüştürdüğünüzde, sömürü bilinci bedeni harekete dönüştürmede vatan hainliği dışında hiç bir anlamı yoktur.

Ahlak, bedeni ve arzuyu tahakküm altına almanın ölçüsüdür. Ahlak korkunun iç huzuru ve iç disiplinidir. Faşizm politik olanın ahlakileştirilmesi ve temsilin estetize edilmesidir. Ölüm dışarıdan gelir. Özgür bir birey asla ölümü düşünmez; ölen organizmalardır, yaşam ölümsüzdür. Korku ölümüm içselleştirilmesidir. Korku için ölüm bir bedenin varoluş ilkesidir. Korktuğumuz oranda itaat bir pratiktir ve itaat ettiğimiz oranda güvendeyiz ve varızdır.

Ortaçağ'da despotik makine doğrudan bedenin üzerin-

de uygulanan bir tahakkümdü. Din bu tahakkümün içselleştirilmesiydi. Doğuştan günahkâr insan sürekli suçluluk duygusuyla kendini borçlu hisseder ve kendini affettirebilmek için ibadeti bir borç ödeme ve iç huzur olarak görürdü.

Cehennem korkusu yaşamı değersizleştirir korkuyu değerleştirir. Kapitalist makinenin tahakkümünde de özgür emek, kendi ayaklarıyla sömürülmeyi talep eden ücretli köledir. Kapitalizmde dinin yerine para geçmiştir. Herkes korkuyla paranın peşinden koşar. İşsizlik korkusu, işten atılma korkusu, kira, faturaları ödeyememe korkusu… Para, insanı yoksun bırakan toplumsal güçtür. Yoksulluk, yoksun bırakma düzeneğinin bir sonucudur. Kapitalizmde birey, başta bankalar olmak üzere her yere borçludur. Günümüzde ücret, patrondan değil, bankalardan borç olarak talep edilmektedir ve sendikaların bu kadar etkisiz oluşunun temel nedeni bu hakikattir. Para, korkunun ve borcun temsili ve eksik arzunun nesnesidir.

Faşizmin Mikropolitiği: Eksik Arzu

Arzu kavramı özne-bilinç tarafından dışlanmış ve aşağılanmış, psikanaliz tarafından ise kapılmış ve toplumsal politik alandan uzaklaştırılmıştır. Özne-bilinç ve psikanaliz, yaşamı kendi aralarında paylaşmışlardır. Bilinç dışı ve arzu alanını ödipus kompleksine sıkıştıran psikanalizdir; toplumsal ve politik alanı ise özne-bilinç kapmıştır. Toplumsal ve politik olan uygarlık, bilinçdışı barbarlığı ehlileştirmelidir. Oysa hakikat hiç de böyle değildir. Arzu kavramı psikanalizden çok daha önce keşfedilmiş felsefi, etik ve politik bir kavramdır ve 17. yüzyıldan beri insanın özünün arzu olduğu bilinmektedir.

Arzu, felsefesi bir etkinlik ve pratik felsefesidir; tam bir duygular fiziği olan mikro metafiziktir. Beden, duygulanımsal güç ve kudret derecesidir. Beden ve bedenler kudretlerin oran ve karşılaşma ilişkisidir. Etkileşim olmadan etkinlik yoktur; etkinlik, pratik etkileşime ve karşılaşmalara içkindir. Conatus, bu karşılaşmalar ilişkisinde bedenin mutluluk için kudretini koruma ve artırma çabasıdır. Arzu, conatustur. Bu karşılaşma ilişkilerinde kudret derecesi düşerse kederde; kudret derecesi artarsa etkin ve neşedeyizdir. Bu bağlamda arzu sürekli etik-politik bir pratiktir. Yaşamın devrimciliği, arzunun bu etik-politikliğinden kaynaklanır. Her şey kudretini artırmaya akar. Etkinliğin gücü sınıf kavramı değil, sınıfın etkin duygulanım gücü neşesi ve arzusudur. Sınıfın kederi değil neşesi devrimcidir. Arzu, ücretli emeğin sınıflaştırılmasının köleliğine karşı, sınıflaştırılma ilişkisinden kaçış pratiğidir. İşin reddi ve işten kaçış, sınıfsaldır. Arzu ne bastırılan ne de özgürleştirilen bir duygudur. Arzu; üretim ve üretimin üretimidir; ya edilgin duygulanımların gücü kederli tutkularda ya da etkin duygularda neşenin yaratıcılığında etkinleşir. Özgürlük yoktur; sürekli özgürleşme pratiği vardır; Conatus ve arzu sürekli içkin özgürleşme pratiğidir. Bilinç değil arzu ve neşe bulaşıcı toplumsal güçtür.

Kederin tutkularında edilgen olmak bir bedenin etkin olmadığı anlamına gelmez, aksine keder de bedeni etkin kılmanın bir biçimidir. Faşizm, kederin duygulanım gücünü en saldırgan biçimde harekete geçirme düzeneğidir. Bir beden kederin tutkularında etkin ise bu etkinliğin kaynağı aşkınlıkta, bizim dışımızdaki güçtür.

İki yıkıcı güç vardır: Onur ve korku. Korku en yıkıcı etkinliktir. Edilgen beden aşkın olanın etkinliğini, etkinliğinde üretir. Bu bağlamda köle efendinin üretimidir. Efendiyi üreten köle edilgin değil etkin bir pratiktir. Aşkın güç, bedenin içkin gücünün tasfiyesidir. Kederli tutkular, içkin kendilik etiğinden aşkın güç ahlakın etkinliğine geçiştir. Temsil, korkutan ve korkuyu harekete geçiren güçtür. Temsil, bedenin kudreti olan içkin arzuyu kırar ve yıkar ve bedenin kudretsizliğinde arzuyu eksik kılar. Temsil, kendisini eksik arzunun istenci haline getirir. Kojeve'nin arzu diyalektiğinde ve Lacan' da temsil, eksik arzunun kurucusudur. Kurucu olan ve arzuyu harekete geçiren öteki, "ben"in bir türlü gerçekleştiremediği özdeşlik gücüdür. Ötekisiz kendini bilemez ve ötekiyle de özdeşleşemez. Simgelerde ve göstergelerde sembolleşen temsil, özdeşleşme illüzyonunu gerçekleştirir. Bir pipo resmi bir göstergedir ama bir pipo değildir.

Eksik arzu, korkuların ve kederli tutkuların etkin harekete geçirilişidir. Eksik-arzu ötekiyle özdeş olamadığında ya da öteki kendisini tanımadığında kin, nefret, hınç, öteleme, ötekileştirme, intikam vb. kederli tutkuların duygular gücüne dönüşür. Eksik-arzu ancak göstergelerde sürekli özdeşlik kurabilir ve bu göstergeler

ile bitmeyen bir şiddet ve şiddetin estetize edilmesini üretebilir.

Eksik arzu, toplumsal tekilliklerde şiddet üreten mikro, devlette ise savaş üreten ve ilan eden makro makinedir. Makro, mikroya içkindir. Bu bağlamda faşizm, şiddet ve savaş; toplum ve devlet diyalektiğinin bir ürünüdür. Eksik-arzunun simgeleri, göstergeleri ve istenç nesneleri kutsanmış lider, ırk, millet, devlet ve şiddettir. Eksik arzu-sürekli özdeşleşmek isteyeceği temsiller üretme makinesidir. Eksik-arzu, toplumsal tekilliklerin ruhunda kişilikleşmiş devlettir; sürekli tanınmak, kapmak ve kodlamak ister. Tekilliklerde kişilikleşen mikro şiddet ve mikro faşizm anlaşılmadan makro faşizm anlaşılamaz. Şiddetin mikro-fiziği eksik-arzudur.

Sınıflar içi ve sınıflar arası ilişki sürekli iktidar savaşları üretimidir

Eksik-özne ve eksik-arzuyu harekete geçiren etkin güç, bedenin dışındadır. Arzuya aşkın güç iktidardır. Eksik-özne her zaman eksik-arzunun göstergesi ve nesnesi olarak iktidarı ister. Ancak iktidar ile özdeşleştiğinde eksik-özne kendisini tam hissedecektir. Eksiklik olarak arzu ya da eksik-özne kendi dışındaki farkı tanımaz. Kendi dışındakine başkası olarak bakar ve bu düşman başkadan kendisini tanımasını ister. Başka, eksik-özne için fark değil nesnedir. Eksiklik olarak arzu, "başka"yı nesneleştirdiği oranda özneleşecektir. Başka nesneleşmeyip fark olarak öz-savunmaya geçtiğinde eksik-özne şiddet üzerinden tahakküme geçer. Şiddetin mikro-politiği ve mikro fiziği kodlama, kapma ve şiddet pratiği olan eksik-arzu ya da eksik öznenin despotluğu ve tahakkümüdür. Nietzsche'nin nihilist diyalektiği böyle çalışır. Sermaye, ücretli emeği; ücretli emek de sermayeyi üretir. Tek sınıf vardır! Sınıflar içi ve sınıflar arası ilişki sürekli iktidar savaşları üretimidir. İktidar savaşları sınıf üretiminin makinasıdır. Toplumsal bütün sınıflar sermayeyi üreten sermayenin başkalaşmış forumlardır; sürekli savaş sermayenin kurucu ontolojisidir. Ücretli emek sermayenin başkalaşmış biçimidir. Sermayenin kişilikleşmiş biçimi burjuvazi ortadan kaldırılsa bile kapitalizm yok olmaz. Kapitalizmi yok edecek olan ücretli emeğin reddidir. Sınıf, kendini sınıf olarak reddetme politik pratiğine içkin devrimcidir. Faşizmin mikro-politiği ve mikro-fiziği sınıfların sınıf üretme ilişkisidir.

Politeia ve State

"State", bilindiği gibi Türkçeye devlet olarak çevrilir. Platon'un ünlü kitabı "devlet" olarak çevrilmiştir. Platon'un devlet adlı kitabının İngilizce çevirisinin adı ise "re publica"dır. Fakat Platon'un kitabının orijinal ismi "politeia"dır. Ne "state" ne de "re publica", politeia kelimesinin anlamını veremez. Politeia kavramının diğerlerinden farkı üzerine düşünmek anlamlıdır. Bu konu üzerine düşünmenin yeri burası olmadığından konumuz ile sınırlı olan üzerine düşüneceğiz.

"Politeia", bir anlamda Latince "civitas" ile anlamdaş olan "yurttaşın koşulları ve hakları ya da yurttaşlık"-tır. "Politeia" hem şehir-devlet anlamına gelen "polis" kökünden hem de "şehir devletinin aktif bir yurttaşı olarak eylemde bulunuyorum" anlamına gelen "politeuomai" kökünden türemiştir. Yunanca Yeni Ahit'te Politeia kavramı "commonwealth" (ortak zenginlik)" ya da "freedom (özgürlük)" olarak çevrilmiştir.

"Politeia" kavramının bizim için öne çıkarılması gereken anlamı: yurttaşlık, yurttaşlık hakları, "politeuomai" anlamına gelen eylemde bulunmak, ortak zenginlik olarak "commonwealth" ve özgürlüktür. Politeia, içkin demokrasinin, özgürlük sosyolojisinin ve komünalizmin soy köküdür. Politeia, politik olanı özgürlük pratiği olarak düşünmektir. İçkin güç potentia'nın politik olanı politeia'dır.

Burjuva egemenlik teorisi politik olanı "toplumlaşma" üzerinden düşünmemiştir. Burjuva egemenlik teorisine göre toplumlaşma değil toplum vardır. Toplum kavramı bizleri ulus, halk, sınıf ve devlet üzerine düşünmeye yöneltir. Toplumu "toplumlaşma" pratiği olarak düşünmek özgürlük sosyolojisidir. Faşizm, ulusu devlet üzerinden düşünmedir. Özgürlük sosyolojisi ise ulusu "toplumlaşma" etkinliği ve pratiği olarak düşünür. Kapitalist modernite ulusu siyasal sınırlar içinde düşünürken demokratik modernite ulusu, coğrafya olarak düşünür.

Toplum; farklar ile oluşmuş bir çokluktur ve toplumu toplumlaştıran toplumun etik-politik niteliğidir. De-

mokratik ulus bedeni üzerinde kurulmuş demokratik özerklik, toplumu toplumlaştıran etik-politik niteliktir. Bu bağlamda ulus-devletin totaliterliği altında toplumu tekleştirmek, bir "toplumlaşma" niteliği olan özgürlük ve demokrasinin toplumsal kırımı, toplumlaşma bedeninin arzusunun eksikleştirilmesidir.

Türkiye "toplumlaşma"yı gerçekleştirememiş bir toplumdur. Ulus-devlet ve siyasal İslam bu coğrafyanın toplumlaşmasının önünde en büyük engel olarak karşımıza çıkmıştır, zira Türklük ve siyasal İslam, üzerinde yaşadığı coğrafyanın her an elinden alınacağı korkusu içindedir. Ulus-devlet kendi mülkünde özgür değildir. Bu bağlamda ulus-devlet ve siyasal İslam bir toplum-kırım makinesi olarak eksik-öznedir.

Arzu tamdır. Güç, arzuya aşkın değil içkin potentia'dır. Arzu, bir istenç ya da istek değil bir üretimdir. Öz-örgütlenme, demokratik özerklik ve öz-savunma arzunun toplumsal potentia'ları ve toplumsal makineleridir. Güç, arzunun dışında olmadığı için haktır ve arzunun nesnesi yoktur. Bu yüzden hak elde edilmez doğrudan uygulanır. Arzu kendisinin dışındaki bir başka farkı tanır ve onunla arzu makinelerine dönüşür. Arzu için fark, öteki değil ortak olandır. Demokratik ulusta etik-politik arzu, özne-nesne ikiliğini ortadan kaldıran özgürlükçü ve demokratik toplumsal bir makinedir. Bu bağlamda arzunun mikro-politiğinde şiddet yoktur ve barış arzunun ontolojisidir. Fark olarak toplumsal bütün kudretlere öz savunma silahını politik olarak vermek barışın dispozitifidir.

Arzu bastırılmaz ya da özgürleştirilmez. Arzu kodlanır, kapılır ve değişik formlarla bedenleştirilerek yönlendirilir. Despotik makine olan faşizm arzunun göstergeler ile kodlanması, kapılması ve kederli tutkular olan hınç ve nefret şiddetinin hareketidir. Kodlanmış ve kapılmış arzu karşımıza eksiklik olarak çıkar. Kodlanmış ve kapılmış arzu eksik-öznedir. Ulus-devlet eksik öznedir. Ulus-devlet için toplum, eksik öznenin eksikliğini gideren arzu nesnesidir. Toplum, ulus-devlet altında nesneleştiği ve iç sömürgeleştiği oranda toplumlaşmadan çıkar. Bu nedenler ulus-devlet, şiddetin mikro-politik üretiminin fabrikasıdır. Devlet, mikro-faşizmin ürünüdür.

Eksik-özne olarak ulus-devlet, toplumu Türkleştirmek ve İslamlaştırmak üzere kurulmuştur. Ulus-devlet için bu coğrafya nesneleştirilmiştir. Bu coğrafyada yaşayan halkların ve kültürlerin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması sonucu toplum köleleştirilmiş ve sürüleştirilmiştir. Bu coğrafyadaki bütün toplumsal farklar tekleştirilerek ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Kürtler, Aleviler, gayri Müslimler ve solcular eksik özne ulus-devletinin fark olarak tanımadığı, aksine ulus-devletin nesneleştirerek biat ettirmek, kullaştırmak ve tebalaştırmak istediği arzu nesneleridir. Başta Kürtler olmak üzere Aleviler ve sol güçler, ulus-devletin arzu nesnesi olmayı reddetmektedirler. Özgürlükçü ve demokratik güçler, eksiklik olarak arzuya ve eksik özneye karşı arzu olarak öz-savunma güçleriyle direnmektedir.

Siyasal İslam ve Türkçülük şoven ve fetişisttir. Kendilerinden başkasını tanımayan, kendilerinden başkalarını katli vacip gören şoven ve fetişist bu halk ve bu ulus eksiktir ve faşizmi arzulamaktadır. Savaşın ve şiddetin mikro fiziği ve mikro politikaların bilinç dışı toplumsal akışları buralarda yatmaktadır.

Ahlak, eksik-özne ve devlete karşı etik, arzu ve politeia anti-faşist kurucu güçtür. Kürt özgürlük hareketi bu coğrafyanın kuruculuğa içkin yıkıcı anti-faşist ve demokrasi öz güçleridir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Faşizm, İdeoloji, Sosyobiyoloji

Özen B. Demir[1]

> *"Bu iki Roma [Eski Roma ve St. Peter'in Roması] arasında modern İtalya'nın ulusal duygusu felç olmuştu. Bundan kaçış yoktu, çünkü Roma ve Romalılar bir zamanlar İtalya'ydı. Faşizm en kolay çözüm gibi görünen şeye, hakiki antik kostümlere bürünmeye girişti. Ancak bu üzerine uymadı; kostüm çok büyüktü ve içindeki bedenin yaptığı hareketler öylesine şiddet doluydu ki bütün kemikler kırıldı. Eski meydanlar kazılıp çıkarıldı, ama bunlar Romalılarla dolmadı. [. . .] Sonunda İtalya üzerine sahte bir kitle simgesi dayatma girişimi başarısız oldu."*
>
> **– Elias Canetti**[2]

> *"Her kim, barışçıllığın insan doğasının bir parçası olmadığını söylüyorsa, primatlar hakkında kesinlikle çok az şey biliyordur."*
>
> **– Robert Sapolsky**[3]

Faşizm, nesnesine iliştirilmeyi bekleyen bir imleç gibi salınadursun, esasında gayet dört başı mâmur çerçevelenmiş bir politik kavramsallaştırmadır.[4] Ne kadar çarçur edilse bile ciddiyeti ve önemi saklıdır. Öyle ki Lawrence Britt, 2003 yılında pratik bir girişime imza atmış ve Hitler'in Almanya'sından Mussolini'nin İtalya'sına, Franco'nun İspanya'sından Suharto'nun Endonezya'sına, oradan Pinochet'nin Şili'sine varıncaya dek geçtiğimiz asırdaki faşist rejimleri irdelemiş, ortaklaştığı karakteristikleri 14 maddede özetlemişti. Bunlar, sırasıyla: Güçlü ve sürekli milliyetçilik, insan haklarının aşağılanması ve hor görülmesi, düşmanların veya günah keçilerinin birleştirici bir neden olarak tanımlanması, ordunun ve militarizmin yüceltilmesi, cinsel ayrımcılığın şahlanışı, kitle iletişim araçlarının kontrol altına alınması, ulusal güvenlik takıntısı, din ve yönetimin iç içe geçmesi, özel sermayenin gücünün korunması, emek gücünün baskı altına alınması, aydınların ve sanatın küçümsenmesi, suç ve cezalandırma ile baskı altına alma, insan kayırma ve yozlaşmada sınır tanımama ve (nihayet) hileli seçimler olarak listelenmişti.

Tıbbi jargona başvurularak söylenirse bu, semptomatolojik ve semiyolojik (son tahlilde *pratik*) bir çerçevelemedir. Politik düzlemde tezahür eden bu somut ip uçları bir yana, bu karakteristikler dizgesinin etyolojisine (nedenbilgisi) varmak adına, faşizmin (bu defa) kavramsal repartuarını ve referanslarıyla gayet açık olan fikirsel ardalanını soruşturduğumuzda onun insan ve toplum kavrayışına dair aksiyomlara rastlarız. Bunlar elbette ki faşizme özgü değildir. Kökenini de orada bulmaz. Ne ki fazlasıyla araçsallaşmış, istismar edilmiştir. Nitekim tarihçi Henri Michel şöyle yazıyordu: *"[Aydınlanma felsefesi, liberal toplum, bireysel onur ve hak, pozitivizm, entelektüalizm, demokrasi, Marksist sosyalizm vd. yapılan] eleştiriler yeni değildir. Faşizm onları yalnızla popülerleştirmiştir; yalnızca bağlantılarıyla bir*

---

[1] Ji bo alîkariyan wan ya hêja gelekî spas bo Aylime Aslı Demir û Adem Warnas.

[2] *Kitle ve İktidar,* çev. G. Aygen, İstanbul: Ayrıntı, 2006, s. 180.

[3] "*Peace Among Primates*", Greater Good Magazine, 1 Eylül 2007.

[4] Bu konuda gitgide dolgunlaşan bir Türkçe literatür varsa da, İletişim Yayınları'nın '*Faşizm İncelemeleri*' dizisini özellikle işaret etmek gerekir: Faşizmin Doğası (Roger Griffin), Faşizmin Anatomisi (Robert O. Paxton), Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları (der. C. Iordachi), Faşistler (Michael Mann), Faşizm ve Diktatörlük (N. Poulantzas) vd.

miktar özgünlük kazanan olumlamalar ve önerilerle onları antitez olarak tamamlar." [5]

O hâlde bu kavrayış, olanca tarihselliğiyle, oluşumsal ve ilişkisel bir nokta-i nazardan değerlendirilmeyi hak eder. Üstelik faşizm(ler)in de buna yaslanarak cereyan etmiş olması, ediyor ve belki de edecek oluşu, bu aksiyomatik temellendirmenin hakikatine olan inancı ve rağbeti perçinlemiş, yıpratılmasını geciktirmiştir. Gecikmenin kendisi de, yine tarihselliği saklı olmak kaydıyla, farkında olmayarak bunun muhtelif toplumsal ve siyasi hareketlerce aynen devralınmasına neden olmuştur. Faşizm(ler)in o bildik mezalimi dışında toplumsal yaşamı, zihniyet kalıplarını, kültürel zenginliği iğdiş eden yüzü yeterince eşelenmemiştir.

Bu metnin kendine biçtiği misyon, birtakım biyolojik kavramların yerli yerine oturtulması gayesiyle eksik/yanlı(ş) kullanımlarının eleştirisinden ibaret olduğundan böylesi derinlikli bir girişim beklentisini karşılayamayacaktır. O hâlde 'karakter'e, 'insan'a ve ona atfedilen sosyo-biyolojik vokabülere dönelim.[6]

İnsan, İçgüdü, Toplum

Senfoniler yazan, diferansiyel denklemler çözen beynimiz 160 bin yıldan bu yana pek az değişebildi. 2600 yılı aşkın bir süre önce Thales'in geliştirdiği bilim, hemen hemen hiç değişmedi. Bilim bizi jet hızıyla yolculuklara, elektronik iletişime taşıdıysa da, ancak beynimiz hâlâ Pleistosen çağındaki vahşi ortamda yaşam savaşımı veren "barbar" insanın içgüdüleriyle donatılmış durumdadır.[7] Hiç değilse öyle söylenegelir. Bununla birlikte evrimsel (filogenetik) ağaca bakıldığında, 'homo' cinsi (*genus*) özelinde bir göreli niteliksel sıçramanın olduğu da kesin gibidir.[8] Ne olursa olsun, kâh içgüdüsel donanım boyutu, kâh niteliksel boyut bir ifrat-tefrit gelgitine paralel olarak araçsallaşmakta, söylemsel istismara kurban edilmektedir. Faşizmden ve onun istismarından bahsediyorsak, ilk şıkka eğilmemiz gerekir.

Günümüzün önde gelen primatologlarından Frans De Waal, şunu yazıyordu: *"Tıpkı bizim gibi maymunlar ve şebekler de iktidar peşinde koşar, cinsellikten zevk alır, emniyet ve şefkat ister, toprak için öldürür, güven ve işbirliğine değer verir. Evet, bizim bilgisayarlarımız ve uçaklarımız var ama psikolojik yapımız sosyal primatlarınkiyle aynı."* [9]

Charles Darwin de, insan dâhil bütün hayvan türlerinin toplumsal olduğunu[10] söyler. Toplumsallık ve ilksel ahlak, bu açıdan bakıldığında, hayatta kalma içgüdüsü/arzusu ile, o ezelî 'temel içgüdü' ile bağıntılıdır.[11] Şöyle ki, yaşamını sürdürme arzusu taşıyan canlı, varlığını

---

[5] *Faşizmler*, çev. F. Üstel, İstanbul: İletişim, 2017, s. 9.

[6] Zeev Sternhell, faşizmin entelektüel kurucu elemanları olarak 'sosyal Darwinizm'i ve 'biyolojik determinizm temelli grup milliyetçiliği'ni zikreder. Burada Darwin'in yeğeni de olan F. Galton ve ondan miras *öjeni* (eugenics, soyarıtımı) düşünüşünü anımsatmak gerekir. Metnin akışında Sternhell'in bu ikilisi, değişen derişimlerde ama bir arada 'sosyobiyoloji' olarak anılacaktır. Her ne kadar kavramın görece yeni telifi Edward O. Wilson'a (1975) ait olsa da ve 'sosyal Darwinizm', hem öjeniyi hem de sosyobiyolojiyi birlikte içeren bir kavram olarak sivrilse de.

[7] Robert L. Park, *Batıl İnanç [Superstition]–Bilim Çağında İtikat*, çev. E. R. Pekünlü, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2010, s. 175.

[8] Bu şıktan devam edilmeyeceği için, değinip geçelim: Esasen beyinsel (serebral) olarak asıl anlamlı nitelik sıçraması, primatlarla gerçekleşmiştir. Bizim de üyesi olduğumuz 'homo' cinsinin beyni ise primatlara oranla daha fazla nörona (serebral kortekste 16 milyar nörona, yani kortikal yoğunluğa) sahiptir ve bedene oranla daha ağır/büyük bir mevcudiyete sahiptir. Fark odur. Bunu sağlayan ise "ateş"in optimizasyonudur; doğru, uygun kullanımıdır. Ateşin dizginlenmesi, akılcı kullanılması ve aynı besinden daha fazla kalori eldesinin yemekleri pişirmekle vuku bulmasıdır. O da günümüzden yaklaşık 1.5 milyon yıl öncesine, *Homo erectus*'un ortaya çıktığı dönemlere rastlar. Akıcı bir kaynaktan özetlenerek aktarılırsa: Ateş, besinleri yumuşatır, tüketilebilir hâle getirir, çiğneme ve sindirim sürelerini kısaltır. Pişirmenin morfolojik etkilerinden biri, Erectus'ların dişlerinin küçülmesi ve besinleri çiğnemeye ayrılan zamanın kısalmasıyla birlikte, başka şeyler yapmaya zaman ve enerji kalmasıdır. Öte yandan besinlerin pişirilmesi, Erectus'ların beyin hacminin, günümüz insanınkine yakınsayan bir boyutta olmasından da sorumludur. Bkz. Léo Grasset, *Zürafa Boynun Neden Uzun: Savandan Hikâyeler*, çev. Y. A. Dalar, İstanbul: İş Bankası, 2016, s. 101-102.

[9] *Bonobo ve Ateist: Primatlar Arasında İnsanı Aramak*, çev. A. Biçen, İstanbul: Metis, 2014, s. 23.

[10] Basitçe açıklanması için bkz. *İnsanın Türeyişi*, çev. Ö. Ünalan, Ankara: Onur, 1975, s. 149-151.

[11] Abdullah Öcalan da aynı minvalde yazar: "[A]hlâk en güçlü ifadesini klan toplumunda yaşar. Adeta içgüdünün ifadesi rolündedir ve toplum, içgüdülerin keskinliğiyle ahlâkı önemsemektedir. Ahlâka göre yaşamak varoluşun olmazsa olmaz koşuludur. [. . .] Kıyaslamak açısından denilebilir ki, günümüzde hukuk kuralları sıkça çiğnendiği hâlde topluma bir şey olmaz. [. . .] Klanın kurallarındaki bozulma ise topluluğun sonu demektir." –*Demokratik Uygarlık Manifestosu*, cilt III (Özgürlük Sosyolojisi Üzerine Deneme), A. Ö. Sosyal Bilimler Akademisi, 2013, s. 93 ve 154

ancak belli bir topluluk içinde gerçekleştirebiliyorsa, o hâlde gerektiğinde bencil olan davranış, kendini başkaları için feda eden özgeci (diğerkâm) bir tavra dönüşebilmektedir. Özgeci eylem, insanın toplumsallığından ve giderek toplumsal olanın içgüdüsel bileşkesinden ve empatik sinerjisinden çıkan bir çeşit "kazan-kazan" bahisidir. De Waal'in de yazdığı gibi, empati, insanın kendisiyle ötekisi arasındaki sınırı belirsizleştirir; bencil olan ve olmayan güdüler arasındaki farkı bulanıklaştırır. O arada bencillik ile özgecilik etkileşimini sürdürmekte, birbirinden beslenerek ahlaki harcı dokumaktadır.

Öte yandan zekâ ile içgüdü arasında bir ters orantı olması gerektiği sanısı (*doxa*), insan-merkezci bir yanılsamanın ürünüdür. Darwin şunu yazmıştı: "Zekâ eylemleri [zeki davranışlar], birkaç kuşak boyunca uygulana uygulana [. . .] içgüdüye dönüşür ve soyaçekimle iletilir [kalıtsallaşır]."[12] Yine aynı Darwin, her zamanki o ferasetli temkiniyle, içgüdüsel eylemlerin değişmez ve öğretilmemiş olma niteliğini yitirebileceği ve onların yerini istemli eylemlerin alabileceği ihtimaline de göz kırpar.

İnsanlar, davranış programının ne derece açık olduğu açısından diğer bütün hayvanlardan farklıdır; kastedilen ise 'derece' değil ama bir 'mahiyet' farkıdır. Bununla anlatılmak istenen şey, davranışın amaçları ve bunlara gösterilen tepkilerin birçoğunun içgüdüsel olmadığı, yani kapalı bir programın parçası olmayıp yaşam boyunca kazanıldığıdır. İnsanın etik kuralları ve değerleri, yavrusunun açık davranış programına yerleştirilir; etik kodları kazanmak için doğuştan var olan belirli bir kapasite söz konusudur insan yavrusunda. Çok sayıda öğrenilmiş davranış kuralı depolama kapasitesine sahip bir beyinden söz ediyoruz neticede: Yeterince esnekliği (*resilience*) haiz, daha yetkince ince ayar yapabilme olanağına sahip bir yapı. Darwin'e göre (bilinçli bir tercihi gerektiren) etik davranışlar, tüm sosyal hayvanlarda bulunan ve adına 'sosyal içgüdü' denen yarı içgüdüsel eğilime verilen bir tepkidir. Özgecilik, hayvanlarda da mevcuttur; onlarda bu daha ziyade kapsayıcı uyum temeline dayanır ve yine daha ziyade içgüdüseldir. İnsanlaşmayla birlikte ise, karar verme temeline dayanan grup etiğine uyum sağlama süreci gündeme gelir.[13]

Darwin, kötülüğe de, iyiliğe de değer-yüklü (*value-laden*) tözler atfetmiyordu; insana dair ucu açık bırakılmış olgun bir kavrayışı vardı. İnsan-hayvan(at) uçurumunun betimini yapmıyordu. Ortaklıklar (köken), benzerlikler, ilişkiler üzerinden tartışıyordu. Çeşitliliğin ve (evrimsel/seçilimsel olsun yahut olmasın) değişimin altını çiziyordu. Adaptasyonu, hayatta kalma (varkalım) savaşımını ve o süreçteki avantajlılığı, herhangi bir canlı organizmanın gayet sıradan ömrünü fersah fersah aşan bir zamansallıkla değerlendiriyordu.

Doğrudur; Kopernik, Darwin ve Freud eliyle artık büsbütün zavallı kılınmış insan varlığını ve kapasitelerini abartmamak gerekir. Abartılması gereken ve hâlen müphemliğini koruyan bir şey varsa, o da toplumsalın insansallığı, insansalın toplumsallığıdır. Kolekktivite dinamikleridir. Topluluk, halk, ulus gibi itibarı ve hayalî mefhumlar (*notion*)[14] bir yana, bir kavram (*concept*) olarak toplumdan bahsediyoruz. Toplum bir kişi(lik) değildir, onu oluşturan kişilerin toplamından daha da farklılaşmış bir (bileşik) yapıdır.

Hayatta kalma arzusunun bir temel içgüdü olarak kodlanması isabetli olabilir. Gelgelelim bir totoloji olduğu ölçüde açıklama, anlama veya meşru kılma kapasitesi kıttır. Özgürleştirici bir vasfı olmaz. Toplumsallığın ve ahlakın kökenlerine dair bir açıklama sunsa da, bugünün (biyolojik değil ama) tastamam kültürelleşmiş olan evrim gerçeğinde yetersizleşir; o özcü tınısıyla baş başa kalır. [15]

---

[12] Darwin, *aynı eser*, s. 94.

[13] Bkz. Ernst Mayr, *Biyoloji Budur: Canlı Dünyanın Bilimi*, çev. A. İzbırak, Ankara: TÜBİTAK, 2008, s. 299-317.

[14] Rancière, 2011'de yazdığı ve popülizmi eleştirdiği, popülist anlayışın "belirli kapasiteye sahip insanların korkutucu ittifakıyla tanımlanmış bir halk inşa ettiğini" söylediği bir makalesinde 'halk' diye bir şeyin (zaten) olmadığını öne sürüyordu. Şöyle ilerliyordu: "Kan veya toprakla teşkil edilmiş bir topluluk bir etnik halkı tanımlar." Faşizm hegemonik hükmünü icra ederken, elinizdeki metnin girişinde de ima edildiği gibi, belli kavramları telifine ve yedeğine katmaktan da geri durmadı. Chantal Mouffe, Aralık-2016'daki bir söyleşisinde şöyle diyordu: "[B]irçok Avrupalı 'popülizm' tabirinden pek hoşlanmıyor, çünkü bu faşizmi ve güçlü liderliği çağrıştırıyor."

[15] Gordon Childe'nin yazdığı gibi: "Antropologların kültür kavramı, nitelik olarak arkeologlarınkinden pek farklı olmamakla birlikte, çok daha kapsamlıdır. Bu kültür tanımının içine, insan davranışlarının doğuştan gelen refleks ve içgüdüleri dışında kalan tüm boyutları girer. Antropologlar için kültür, insanların doğadan ya da alt-insanal çevreden çok, toplumdan ve eğitimden türettikleri her şeydir [ve de] aynı sonuç için hayvanlara hizmet eden bedensel değişiklik ve içgüdülerin yerini tutan, toplumların yaşamlarını sürdürmek ve çoğalmak için kendilerini çevrelerine uydurmasını sağlayan araçları simgeler." –*Toplumsal Evrim*, çev. C. Balcı, İstanbul: Alan, 1994, s. 30 ve 113.

"Yaşanmayacak hayat"ların mevcudiyeti ve onlar(l)a ne yapılacağı, bir sorunsal olarak zihni meşgul etmeye devam eder. Ölüme karşı negatif konumlandırılmış bir hayat tanımı, zaman ve uzamdan koparak kendi içeriğini boşaltır ve tarihsizleşir. Kendi kendisini doğrulayan bir kehanet olarak kalır ('doğrudur ve o kadar'), bizatihi hayatın kendisini durağanlaştırır. Oysaki aynı kalanların yanında değişip dönüşenler, katılıkların yanında akışkanlıklar vardır.

Marx'a göre Feuerbach da, özü, bir "tür" olarak, çok sayıda bireyi *doğal biçimde* birbirine bağlayan içsel, sessiz bir genellik olarak kavrıyordu. Tarihsel süreçten ayıklanmış soyut ve yalıtılmış bir insan tekili varsayıyordu. VI. Tez'de şunu söyleyecekti: *"Feuerbach dinsel özü insani öz hâline getirir. Ne var ki, insani öz tek tek her bireyin doğasında bulunan bir soyutlama değildir. Bu öz, kendi gerçekliği içinde, toplumsal ilişkiler bütünüdür."* [16]

Biyolojik içgüdülerle, daha doğrusu, içgüdünün o salt biyolojik içlemiyle yetinmemek gerektiği teklifini, Nietzsche'nin onu sahiplenişinde buluruz. Nietzsche, toplumsal içgüdü ile biçimlenen ahlakı 'sürü ahlakı' olarak kodluyordu. Bununla yaptığı, bireysel özerkliğin elenmesine itiraz etmekti. *Zerdüşt*'ündeki bütün haykırışı bu istikamettedir. Devlet organizmasına veya Hristiyanlığın, monoteizmin Tanrısının öngördüğü ahlaki rejime duyduğu alerji de (*Deccal*'i düşünelim) aynı itiraza yaslanıyordu. Arzu ve istencin bastırılmasına, kölece ahlaka karşı çıkıyordu. Yeryüzünün gökyüzüne feda edilmesini kıyasıya eleştiriyordu. Bedenselliğiyle barışık bir dürtü felsefesine doğru yol almıştı.

Burada evvela, bir üçlü kavram setini gündeme getirerek mıntıkayı bir ölçüde temizlemek yerinde olacaktır: İçgüdü (*instinct*), dürtü/itki (*impulse*, *drive*) ve dürtüyü de kapsayan görece geniş bir kavram olarak güdü (*motive*).[17] Dürtü, fizyolojik/biyolojik kökenli güdünün adıdır; daima bir gereksinimi refere eder. Güdünün, içinden 'dürtü' boyutunu çıkardığımızda artakalan psiko-sosyal bir (sekonder) bileşeni vardır –psikoloji metinlerindeki 'güdüle(n)me' ifadesinden anımsayabiliriz. Dürtü, öğrenilmemiş olması hasebiyle kimi kez içgüdü ile karıştırılır. İçgüdü, her tür canlının kendine özgü, kuşaklar boyunca aktarılan ve değişmeyen, kalıplaşmış tepkileri/tavırları yaratan ve sürdüren güçtür; yaşamın ve soyun idamesine gönderme yapar. 'İçgüdü'nün ideolojik çarçur malzemesi oluşundan gelen yüklü ve kirli çağrışımından (konotasyon) ötürü, bir hayvani içgüdüsel tavır manzumesi, çağdaş etolojide artık "sabit (veya modal) eylem örüntüsü" (*FAP*) olarak karşılanmaktadır. Bu duyarlılık, Nietzsche'nin sıkça kullandığı (ve aralarına ikna edici bir ayrım koymadığı) *Instinkt* ve *Trieb* sözcüklerinin İngilizce tercümesine de sirayet etmiştir; *instinct* (içgüdü) sözcüğünden daha ziyade *drive* (dürtü) kullanılmaktadır.[18] Parantezi kapatıp sürdürelim.

Batı dillerinde *Instinkt* ya da *instinct* (*in-stinguere*), Trieb, drive karşılıklarıyla bu, bir hareket ettirici özelliği taşır. Almancada *Trieb*'den türetilen *Getriebe*, harekete, canlılığa dikkati çeker. Dürtü, genellikle, somatik boyutuyla sınırlı görüldüğü için, 'kör dürtü' olarak anlaşılır: Doğadan gelen, kendimizin katkıda bulunamadığı, bizi tutsak alan, sürükleyen güç karşılığıyla. Akıl ise, egemen olduğumuz, bilinçli olarak yaşadığımız gücümüzdür; akıl ışık ve aydınlık demek iken, dürtüler kördür. Akıl, Platonik bir tondan kullanılırsa, dürtüleri düzene sokar, dengeler, yerli yerine koyar. Nietzsche'nin akla olan isyanı da, işte, aklın yorumuna olan isyanıdır. Akıl kendini yenileyememiş; insan akıl anlayışını, yaşamın devingenliğine yakışır biçimde yorumlayamamış ve nihayet akıl, karşıtı olan bir kavrama, dürtülerin karanlığına sürüklenmiştir. Akıl, kör dürtülere mahkûmiyetin bir örtüsü hâlini almış, bir haklılığın araçsal sözcüsü konumuna çekilmiştir. Akıl bir *Referenz* olarak, yorumlanan olarak anlamını (*Bedeutung*) yitirmemiştir: Yorumları çoğalsa, zaman zaman karmakarışık bir görünüm arz etse de kerteriz alınan bir kurumdur. Nietzsche'nin feryadı ise kendi yorumunu, tek doğru akıl yorumu sanan; 'sanmak' bir yana onu gerçeğin, olup bitenin kendisi olarak gören anlayışa karşıydı. *Nihilismus*, tam da bu açıdan gerekliydi: Egemen anlayışları kökünden sarsıp yaşayana, canlılığa, devinene, dürtülerle can bulana geri dönmek. Yaşama giden yollara kavramlarla, yıpranmış bakış açılarıyla, inanç düzenleriyle kendini yaşamın canlılığın-

[16] *Alman İdeolojisi*, çev. T. Ok ve O. Geridönmez, İstanbul: Evrensel, 2013, s. 16.

[17] Esasında 'itki' için *impulse* veya *urge*, 'dürtü' için *drive* kullanılır psikanalitik terminolojide.

[18] Böylesi bir tercihin gerekçeli örneği için bkz. Paul Katsafanas, "Nietzsche's Philosophical Psychology", *The Oxford Handbook of* Nietzsche içinde, ed. K. Gemes ve J. Richardson, Oxford University Press, 2013, s. 727d.

dan koparmış, 'şen olmayan' bilim yorumlarıyla engeller konmuş, duvarlar örülmüştür: Dürtünün monist bir kavrayışıdır bu. Nietzsche*ci* dürtü, dışarıdan buyrulmaz, dayatılmaz; bir kendiliğindenlikle vuku bulur, bize özgüdür. Has (*eigentlich*) ve otantiktir, dolayısıyla çoğuldur.[19]

Nietzsche, zannedildiğinin aksine bir bilim-karşıtı değildi, irrasyonalizm yanlısı da değildi; Aydınlama'nın bilim adına dumura uğrattığı bireyin radikal bir savunusunu icra ediyordu.

Michel Foucault da, ölümüne ramak kala yayımlanan *Aydınlanma Nedir* denemesinin sonunda, Kant'ın zımnen de olsa dönemindeki monarka (II. Friedrich) "rasyonel despotizmin özgür akılla sözleşmesi denilebilecek bir öneride" bulunduğunu yazar: *"Özerk aklın kamusal ve özgür kullanımı itaatin en iyi garantisi olacaktır; ancak bunun için itaat edilmesi gereken politik ilke evrensel akılla uygunluk içinde olmalıdır"* (çev. E. Özgül ve Ö. Oğuzhan).

Kapitalist modernite eleştirisi, "despotik aydınlanma"-nın bir enstrümanı olarak aklı al aşağı etmekten geçer. Ne ki, modernitenin hinterlandı dışındaki bir aydınlanmayı olanaklı görerek Foucault, şöyle yazacaktır: "İki yüz yıl sonra Aydınlanma geri dönmektedir. Ancak hiç de Batı'nın mevcut olanaklarını ve özgürlüklerini kavramanın bir yolu olarak değil. Ama sınırlarının ve kötüye kullandığı iktidarının sorgulanmasının bir yolu olarak. Aklın despotik aydınlanma olarak sorgulanması için."

Kitle, Güruh, Saldırganlık

Faşizmi I. Büyük Savaş'ın sonuçlarından biri olarak konumlandırmaya dönük yaygın alışkanlığı yıkmak gerekir. Yine, faşizmi 1920'lerin başı ilâ 1945 parantezine hapsederek *sporadik* bir politik sapmaya indirgemek; onun fikri öncellerini sislendirecek, karşı-devrimci yönünü ve modern kapitalizmle bağlantısını maskeleyecek ve şu ana dair, yaşadığımız ilişkilerin aktüel örgütlenişine dair, yaşamımızı şekillendiren toplumsal ilişkilerin doğasına dair bir projeksiyon sunmayacaktır.

Bir ideoloji olarak faşizm, Marksizme verilmiş basit bir karşılık olarak tanımlanamasa da, Marksizmin oldukça spesifik bir revizyonunun belirgin bir neticesi olarak doğmuştur.[20] Anti-materyalist ve anti-rasyonalist bir revizyondur bu. Materyalizme karşı Marksist kökenli bir başkaldırıdır; ortaya atan ise devrimci sendikacılığın kuramcıları, Fransa ve İtalya'nın Sorelcileridir.[21] Revizyonun kaygıları ise ekonomik değildir; tastamam etik ve ahlakidir. Yerleşik olana tepkisel bir kopuş ideolojisidir faşizm –*pro*aktif değil *re*aktiftir. Tepkisel olduğu ölçüde de senkretik ve dahi eklektiktir. Gelgelelim bu yönü, onu düşünsel namus açısından masum kılmaya yetmeyecektir; zira tam da bir Prokrüst yatağı olarak muktedir ideolojisidir: Hemingway, 1937 yılında kaleme aldığı bir yazısında faşizmin "zorbalar tarafından söylenmiş bir yalan" olduğunu haykırıyordu.

Düşünsel mirasını bir Marksizm revizyonuna borçlu olan faşizm, sınıf ve sınıf mücadelesi kavramını terk ederek tek bir ulusal birim olarak kavranan tüm sınıfların temsilcisiymiş gibi yapar; tarihi siyasetten silerek boşluğu doğayla doldurur; devrim kavramını sahiplenir, onu kendi aktivizmine uygular ve devrimin evrensel savaşın bir beliriminden başka bir şey olmadığını ilan eder.[22]

Sternhell, savaşlar arası dönemdeki faşist ideolojiyi, 1914 öncesi bazı ideolojik akımların yüzyılın dönümündeki entelektüel devrimin süzgecinden geçmesi, daha sonra bu savaşta gerçekleştirilen siyasal uygulamalarla somutlaşması ve uygulamaya dökülmesiyle elde edilen uzun vadeli bir sentezin sonucu olarak görüyordu. Faşist ideolojinin yarattığı nevi şahsına münhasır sentezin sonucu, "biyolojik determinizme dayanan organik, kabilesel, dışlayıcı bir milliyetçilik"ti. Doğası itibarıyla çelişkilerle doluydu.[23]

---

[19] Ahmet İnam, "Dürtülerin Dansı", *Nietzsche: Kavramada Yeni Bir Yol*, ed. Metin Coşar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2002, s. 3-7.

[20] Meselenin bu boyutuna dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Zeev Sternhell vd., *Faşist İdeolojinin Doğuşu*, çev. Ş. Çiltaş, İstanbul: Ayrıntı, 2012.

[21] Gerçekten de yolu Georges Sorel'den (1847-1922) geçmeyen bir faşizm analizi eksik kalmaya mahkûmdur: Bir Marksistti, Marksizmin içinde bulunduğunu söylediği "kriz" üzerine kafa yorarken demokrasiye karşı çıkıyordu, yüksek ahlaki değerlerin şiddet üzerine tesis edilebileceğini savlıyordu. Kimileri onu "faşizmin entelektüel babası" olarak selamlarken, neden sonra Mussolini tarafından övülecekti. Kitaplaştırılmış hâliyle ilk kez 1908'de yayınlanmış olan meşhur kitabı için Türkçede bkz. *Şiddet Üzerine Düşünceler*, çev. A. Hazaryan, Ankara: Epos, 2002. Yine bkz. *Marksizme Eleştirel Yaklaşımlar*, çev. A. Türker, İstanbul: Sokak, 1985.

[22] Mark Neocleous, *Faşizm*, çev. D. B. Kılınç, Ankara: NotaBene, 2014, s. 30.

Faşizmin siyasal felsefesinin temelinde, bireyin toplumsal bir hayvan olarak kavranması yatmaktaydı. Faşistler açısından insan, son kertede ancak bir toplumun parçası olduğu ve toplumsal olarak belirlendiği zaman vardı. Buna göre, karşılıklılığa dayanan kurallara ve bir yükümlülükler sistemine sahip toplumsal bir örgütlenmenin dışındaki bir insanın özgürlüğünün hiçbir anlamı yoktu. Yeni bir medeniyet, yeni bir insan tipi ve yepyeni bir yaşam biçimi yaratma hedefiyle yola çıkan faşizm, devlet müdahalesinden bağımsız kalabilecek hiçbir insani faaliyet alanı tasavvur edememekteydi.[24]

Faşizm ve toplum üzerine düşünürken, ister istemez kendisini ihbar eden sözcükler manzumesi vardır. 19. asrın son çeyreğinden, hiç değilse Gustave Le Bon'dan (1895) bu yana kitle, kalabalık, yığın, sürü, halk, *populus* ve popülizm, *crowd*, *foule*, asabiye, güruh, *mob* (ve *mobbing*), ayak takımı, *Volksgeist* gibi sayısız örneği vardır bunun.[25] İzdiham, panik, galeyan, cinnet, infial ve linç ile, *Führerprinzip* ve lider kültü ile, ön yargı ve düşmanlık ile, paternalizm, nativizm ve anti-entelektüalizm ile koşut seyreder. Derken insanın töz sel olarak şiddet, saldırganlık, irrasyonalite ve kötücüllük aracılığıyla tanımlanmasına varılır.

Kuş (civciv, karga ve kaz) etolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla 1973 yılında Nobel'e layık görülen Avusturyalı Konrad Lorenz, Nazi Partisi'ne (*NSDAP*) üyeydi. Savaş sonrasında siyasi geçmişine nedamet getirdi ve saldırganlık üzerine çalıştı. Konuya dair meşhur eserini 1963'te verdi.

Saldırganlığın (*aggression*) aniden belirdiğini, başka birçok güdüde olduğu gibi birdenbire ortaya çıktığını ifade ettiği ve hâliyle temsilcisi olduğu 'iç güdüselciliği' (*instinctivism*) seslendirdiği bir metninde[26] şöyle yazıyordu: "Çocukların düş kırıklığına uğraması engellenir ve istedikleri gibi yaşamalarına izin verilirse daha az nevrotik, çevresine uyum sağlayabilen ve saldırganlıkları en aza indirgenmiş insanların yetişeceği görüşü… Bütünüyle hatalı olan bu eğitim anlayışına göre hayvan ve insan davranışlarının çoğunlukla tepki kaynaklı olduğu, eğer doğuştan gelen etmenleri de varsa eğitilerek ortadan kaldırılabileceği görüşü, kendince doğru olan demokratik ilkelerden kaynaklanan ve düzeltilmesi çok zor olan bir yanlış anlamadan ibarettir. Bu düşünceyi savunanlar, aslında insanların doğuştan hiç de söylendiği kadar eşit olmadığını ve ideal birer vatandaş olmak için hepsinin 'adil' fırsatlarla karşılaşmadığını kabul edemiyorlar."

Lorenz'e göre saldırganlığın programlanmış ve otomatik bir görünümü vardır. Harekete geçirici belli etkiler tepki görür ve belli saldırgan davranışlara yol açar. Ne olursa olsun, çevreden gelmez, doğal bir ön koşul uyarınca (doğuştan) ve genetik olarak mevcuttur; insanın içinde yerleşiktir ve daima serbest kalmaya çabalar.[27] Tam olarak 'içgüdüsel/ci' bir tariftir bu. Çoktan beridir yanlışlandığını söylemek ve bunu bilimsel verilerle uzun uzadıya izah etmek ise lüzumsuzdur.

Adorno'da, Frankurt Okulu'nun kapsamlı bir girişiminin (*"Ön Yargı Üzerine Çalışmalar"*) kendisine düşen payında, otoritaryen kişiliği çözümlemişti (1950). Çalışma, "potansiyel faşist birey" varsayımıyla yola çıkmıştı ve Horkheimer'ın ifadesiyle "otoritaryen insan tipi denilen 'antropolojik' türün ortaya çıkması" amaçlanmıştı. Adorno'nun üstlendiği, görüşme materyalinin ideolojik yönlerini toplumsal kuramın kategorileriyle çözümlemekti. *Niteliksel İdeoloji İncelemeleri*, ideoloji dolayımı üzerinden sosyolojik ve tarihsel iz

---

[23] *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, der. C. Iordachi, çev. İ. Ilgar, İstanbul: İletişim, 2015, s. 95-97.

[24] *Aynı eser*, s. 101-103.

[25] Bu metnin birincil uhdesi olmamakla birlikte, konuyla ilgili mevcut literatürden yardımla kavramları donatmak faydalı olabilir: Kitle/yığın (*mass*), dışsal yönlendir(il)meye açık ve bilinçli/ortak eyleme kapasitesinden yoksun bir birim iken kalabalık (*crowd*), nesneleşmiş topluma karşılık gelir; orada tekillikler yitirilmiştir; bir-örnektir ve dönüşürken aynı kalandır. Kitle, yaratıcı olmayan ve salt dışsal manipülasyonlarla devinen kalabalıklardan oluşur. Sürü (*swarm*), bireyselliğin korunduğu kolektif ve merkezsiz öznelliklerdir; bir tür ortaklaşa özneleşme biçimidir, bu yönüyle 'çokluk' (multitude, yani "indirgenemez çoğulluk") potansiyeli barındırır. Halk (*people*) ise -muğlaklığını korumakla birlikte- yönetilendir; hiç değilse Hobbes'tan doğru bir hat çizilirse. Bunlar, sözcüklerin modern içlemine dairse de, son olarak, Le Bon'da bahsi geçenin 'kalabalık' (*foule*, *crowd*) olduğunu kaydedelim.

[26] "Saldırganlığın Spontanlığı", çev. M. Şahinoğlu, *Cogito*, 6-7. sayı, 1996, s. 165-168.

[27] Mukayese açısından önemli bir nokta da şudur: R. Dawkins ve D. Morris gibi isimlerin de hocası olan, Lorenz'le birlikte modern etolojinin kurucularından sayılan Nikolaas Tinbergen de Nobelli bir etologdu. 1951'deki meşhur eserinde (*The Study of Instinct*) 'içgüdü' üzerine sistematik bir etüde girişmişti. Evrimsel biyoloji ve davranışsal ekoloji açısından önemli bir katkıydı bu. Orada kendi sahasından gözlemlerle devşirdiği bilgilerle yetiniyor, gelin görün ki 'insan'a dair aşırı ve afaki çıkarımlarda bulunmuyordu.

düşümleri olsa da, daha ziyade psikolojiktir. Tipler ve sendromlardan söz eder. Her ne kadar ihtiyatlı bir dil kullansa, bunun için birtakım standart ölçeklendirme ile puanlamaya müracaat etse de, dahası aşırı genellemeden kaçındığı göze çarpsa da, otoritaryen sendrom (veya karakter) psiko-dinamiğinde, orada da Freudyen psikanalizde takılıp kalır; 'sosyal bağlam'ın hakkı doyurucu biçimde verilmez.[28] Aynı Adorno'nun (kısmen töz sel atıflarla yüklü ve hâliyle de pesimist olan) bu tarzını, 18 Nisan 1966'daki bir radyo konuşmasında, Auschwitz (travması) sonrasında eğitimin nasıl tanzim edilebileceğini tartışırken de görürüz. Tüm etik-politik öğretimin, sembolik yükü ağır olan Auschwitz gibi bir felaketin tekrarlanmaması üzerine odaklanması gerektiğini söyler. Konuşmasını umutsuz bir tonlamayla noktalayacaktır:

> "Yine de, alt kademede bulunan, köle gibi davranan ve yaptıklarıyla köleliklerini ebedîleştirip kendilerini alçaltan kimseler, *Boger*'ler ve *Kaduk*'lar [sadist toplama kampı muhafızları] var olduğu sürece eğitimin ve aydınlanmanın yapabileceği pek fazla bir şey yoktur."[29]

Yine, bilinen bir isme müracaat ederek Adorno'nun yaklaşımına panzehir olalım: Stanley Milgram'ın da, 1960'larda yürüttüğü o meşhur 'şok' deney(ler)inden evvel, kafasında Almanların farklı yaratıklar olduklarını ispatlamayı amaçlayan bir deney tasarımı vardı. Deneyi evvela ABD insanında uygulayacak, ardından Almanya'ya taşıyıp mukayesesini yapacaktı. Ne ki Bridgeport ve Yale (Amerika) örneklemi onun bu başlangıçtaki tasarımını altüst etmeye yetti. "Yetke karşısında insanlar o kadar kolay boyun eğiyorlardı ki, deneyi Almanya'ya götürmeye gerek görmedim," diyebildi. Milgram'ın kuramı, insanların buz ve su kadar birbirinden farklı iki biçimde davrandıklarını göstermişti: Olağan koşullarda, genellikle yaptıklarımız üzerinde denetimimiz olduğu ve bunu kesinkes ilan ettiğimiz anlamına gelen bir özerklik durumu içinde davranırız; ancak belirli koşullar altında, Milgram'ın aracılık (agency) dediği psişik bir çerçeve içinde tepkilerimizi düzenleriz; itaatin tüm hususiyetleri bu kritik kaymayı izler. Yazar Kurt Vonnegut Jr. ise, Milgram dolayımında aynı minvalde cümleler yazar: "Eğer Almanya'da doğmuş olsaydım, sanırım Yahudi, Çingene ve Polonyalı kanına susamış, etrafta kar yığınlarından fırlayan ölü çizmeleri bırakan, kendimi üstün ırkımın tatlı üstünleri ile ısıtan bir Nazi olacaktım."[30]

Bu sorunsala (şiddet, saldırganlık) dair yeterince olgun bir tutuma, Erich Fromm'un 1973'te neşrettiği oylumlu çalışmasında[31] rastlanılabilir. Orada, doğa-yetişme (nature-nurture) dikotomisini bir kenara bırakır; içgüdüsel olana da, edinsel (müktesep) olana da yer açar. Esasen, Lorenz'in iç güdüselci vurgusu ile B. F. Skinner'ın davranışçı kuramı arasından sıyrılarak bir senteze varma çabasındadır. Fromm'un bir 'üçüncü yol' kabilinden hat açma çabası, onun sözcük tercihinde de açığa çıkar: *Aggression* (saldırganlık), *hostility* (düşmanlık), *anger* (öfke), *terror* (terör), *violence* (şiddet), *bellicosity/combativité* (savaşkanlık) değil ama, yıkıcılık (*destructiveness*) gibi literatürde pek aşinası olunmayan bir tercihte bulunması, keza toplum idealini *sane* (sağlıklı) olarak ifade etmesi bununla ilgili olabilir. Biyolojik olarak *adaptif* ("yumuşak/araçsal/uyumcu") saldırganlık ile, yıkıcılık/acımasızlık ve yok ediciliği ("zalimce/kıyıcı" saldırganlık) birbirinden ayırır. Fromm, zaten Freud'u da çift-kutuplu (*binary* veya düalistik) muhakemesinden ötürü eleştirmiştir.

---

28 Örnek adına, bkz. *Otoritaryen Kişilik Üstüne: Niteliksel İdeoloji İncelemeleri*, çev. D. Şahiner, İstanbul: Say, 2011, s. 292-298.

29 "Auschwitz Sonrasında Eğitim", çev. B. O. Doğan, *Cogito*, 36. sayı, 2003, s. 236-242.

30 Bkz. Philip Meyer, "Hitler İsteseydi…", *Sosyal Psikoloji Yazıları* içinde, haz. Ali Dönmez, Ankara: Gündoğan, 1994, s. 9-28. Milgram deneyi bu bakımdan tekil bir örnek değildir: Solomon Asch (1953), Philip G. Zimbardo (1971) gibi paralel isimler de zikredilebilir. "Otoritaryen kişilik (örüntüsü)" kavramının tarihsel seyrinin, kavrama ruhunu veren dört ünlü sosyal psikolojik laboratuvar çalışmasının (Sanford, Milgram, Şerif ve Asch) ve onlara ait deneysel teorilerin tercüme metinleriyle ortaya konduğu özenli bir derleme için bkz. Otoriteryen Kişilik ve Uyma, der. V. Batmaz, İstanbul: Salyangoz, 2006. Kitabın girişinde, metinlere dair şu tanımlama yapılıyor: "[O]toriteryen (faşist veya yetkeci) kişilik yapısının bir kişilik örüntüsü olarak ve/veya grup içi baskı biçiminde, yani tutumsal ve edimsel düzeylerde nasıl ortaya çıktığını ve ne tür sonuçlara varabileceğini deneysel olarak ama evrensel teorik açılımlar yaratarak anlatan klasikleşmiş yapıtlardır" (s. 57).

31 *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri [Anatomisi] (I/II)*, çev. Ş. Alpagut, İstanbul: Payel, 1993/1995. Bu mesele özelinde eserin birinci cildine başvurmak gerekir: Orada, ikinci bölüm "içgüdücü teze karşı kanıtlar"a ayrılmıştır. Üçüncü (son) bölüm ise "saldırganlık ile yıkıcılığın çeşitleri ve kendilerine ait koşulları"na dairdir; burada saldırganlığı tasnif ettikten sonra "karakter"e, oradan kaynaklanan itkilerin gelişim zemini için de nöro fizyolojiye, toplumsal koşullara değinir Fromm.

Freud'u önemser, kıymetini teslim eder fakat kendi payına Marx seviyesine çıkarmaz bu itibarı. Diğer taraftan Fromm, ortaya koyduklarıyla fazlasıyla naif ve "yüzeysel" (Chomsky) tınlayabilir. Bununla birlikte tutum alışı gayet ekonomik ve temkinlidir. İçgüdü ve toplumsal kontrolün pasif ve gayri-ihtiyari birer çıktısı değilizdir ona göre; bu bakımdan Freud'la yetinmeyecektir.

"İçgüdülerin ve Tutkuların Ussallığı Üzerine" başlıklı bölümünde[32] bir ayrıma gider; "ussal" (rasyonel) olanlar ile olmayanları (gayet ampirik biçimde) ayırır. Şöyle yazar: "Bir parçası olduğu bütünün yeterli işleyişini ve gelişmesini ilerleten her düşünce, duygu veya hareketin ussal, bütünü güçsüzleştirme ya da yıkma eğilimi gösteren her düşünce, duygu veya hareketin ise us dışı olarak nitelendirilmesini öneriyorum."

Anlaşılıyor ki Fromm, indirgemecilik tuzağına karşı oldukça dikkatlidir. Üstelik de bunu bile isteye yapar. Nitekim şunu söyler: *"Gerçek bir anlayışın önünü tıkayan 'ya şu ya bu' türünden yalınlaştırıcı şemalar kurmaya, ancak zihin ve yürek tembelliğinin sonucu olan dogmatik düşünüş çaba gösterir."*

Faşizm üzerine eğilip yazarken o arada sosyal bağlamın hakkını vermeye çalışan isimlerden W. Reich ve H. Marcuse'yi de anabiliriz. Lakin bu isimlerin de bir bakıma (psikolojik boyutuyla) indirgemeciliğe kapılıp gittiğini söylemek yersiz olmayacaktır.[33] Burada bir parantez açarak, ana-akım sosyal psikoloji literatüründeki "sosyal bağlam" terimine esnetilerek yer verildiğini ifade edelim.

Açımlanırsa: İnsanı; fiziki, coğrafi, beşerî ve ekolojik ortamı (*milieu*) ile, Uexküll'ün formülasyonuyla *Umwelt*, *Umgebung* ve *Welt* üçlüsü ile değerlendirmek gerekir. Ortam, öyle ki, "canlıların varoluşunun ve deneyiminin kipini anlamak için evrensel ve zorunlu bir kavram"dır (Canguilhem). Orada ve öylece verili bulunmaz, yani kendinde bir mevcudiyeti yoktur; etkileşimseldir. Richard C. Lewontin, çevreye uyum sağlama temelli yaşam görüşünü 'inşacı yaşam görüşü' ile ikame etmek adına, organizma ile çevre arasındaki ilişkiye dair şu dört kuralı saptar: (i) Çevrenin organizmanın yokluğunda var olmadığı, organizma tarafından dış dünyadaki küçük parçalardan inşa edildiği, (ii) organizmaların çevrelerinin, bu organizmalar yaşadığı müddetçe sürekli olarak yeniden inşa edildiği, (iii) dünyadaki dalgalanmaların ancak organizmalar onları dönüştürdüklerinde önem arz ettikleri ve (iv) organizmaların algılayabildiği kadarıyla çevrenin fiziki yapısının bizzat organizmalar tarafından belirlendiği…[34]

Diğer taraftan, sosyal bağlamın elenmesinin ve hemen akabinde bir ideolojinin zımnen de olsa sözcülüğüne soyunmanın psikoloji zanaatına (bizatihi bilimsellik iddiasından başlayarak) içkin bir problem olduğu da ileri sürülebilir. Noam Chomsky, B. F. Skinner'ın davranışçılığını çürüttüğü o çığır açıcı metnini (1972) şöyle noktalar: "Eğer bir fizikçi dünyanın enerji kaynakları konusunda kaygılanmamıza gerek olmadığı, çünkü rüzgâr jeneratörlerinin gelecekte bütün insan ihtiyaçlarını yeterince karşılayacağı konusunda bizi temin edecek olsaydı, ortaya bazı bulgular koymak zorunda kalırdı, aksi hâlde diğer bilim insanları bu tehlikeli saçmalığı açığa çıkarırlardı. Davranış bilimlerinde durum farklıdır. Dünyanın sorunlarını çözecek bir davranışsal teknolojiye, bunu destekleyen ve insan davranışını belirleyen etkenleri açığa çıkaran bir davranış bilimine sahip olduğunu iddia eden bir kişinin hiçbir şey kanıtlaması gerekmez. Psikologların bilinenin gerçek sınırlarını genel kamuoyuna açıklamasını beklemek boşunadır. Bilimin ve teknolojinin prestiji dikkate alındığında, en talihsiz durum budur."[35]

[32] *Aynı eser*, cilt I, 1993, s. 330-333.

[33] Detay için bkz. Robert M. Young, "Marksist Perspektiften Evrim, Biyoloji ve Psikoloji", *Psikoloji ve Toplum: Radikal Teori ve Pratik içinde*, der. Ian Parker ve Russell Spears, çev. K. İnal, Ankara: Rastlantı, 2001, s. 43-55 ve 274-78, özellikle s. 50-51.

[34] Bkz. "Toplumsal Eylem Olarak Bilim", *İdeoloji Olarak Biyoloji: DNA Doktrini* içinde, çev. C. Adanur, İstanbul: Kolektif Kitap, 2015, s. 91-108. Biyolojik bilimlerle uğraşanlarca el atılan sosyal meselelerde bu bağlam (socius) elendiğinde veya yeterince doyurulmadığında, Dawkins'i bir polemik ateşiyle kavurup geçen Terry Eagleton gibi kıvrak zekâların eline düşmek de an meselesi olacaktır: Ekim 2006'da yazdığı sert eleştirinin Türkçesi için bkz. "'Tanrı Yanılgısı' Hakkında: Saldırmak, Dövmek, Bel Altından Vurmak", çev. A. Utku, *Alt-Üst Dergi*, 13. sayı, Ekim/Aralık 2014. Sözü edilen noksanlığın en çok duyumsanabileceği yakın tarihli bir metin için bkz. Robert Winston, "Şiddet", *İnsan İçgüdüsü* içinde, çev. S. Köseoğlu, İstanbul: Say, 2010, s. 265-308.

Ernesto Laclau da, faşizm fenomeninin özgünlüğünü anlayabilme sancılarında gezinir ve o arada "onu basit bir çelişkiye indirgeme eğilimi" taşıyan yaklaşımları irdelerken, sözü psikolojik terimlerle açıklamaya çalışan eğilimlere getirir. Şunu yazacaktır: "O hâlde, bütün bu yorumsal tasarılarda bulduğumuz şey, faşizmi izole edilmiş bireyin ve onun kendine özgü doğasının terimleri içinde açıklama çabası oluyor. Bu durumda birey, sosyal bağlantılarından koparılmış ve demagogların faaliyetleri için birbirlerinden farksız bireylerden meydana gelen bir kitle hâlini almıştır." [36]

Le Bon, kolektif davranışa hükmeden 'yasalar'ı ana hatlarıyla belirlediğini vazediyordu. Ona göre kolektif eylem, başka türlü durumlarda rasyonel olan bireylerin kalabalığın etkisi altında kaldıklarında irrasyonel davranışta bulunduklarını göstermektedir. Kolektif davranış, uygar zihinlerin rasyonel davranışına karşıt olarak irrasyonel, salt içgüdüsel, hatta barbar olanın davranışıdır. Muhakeme yetisi yoktur; safi duygusaldır. Yıkıcıdır ve bu yönü de isyan-kalkışma-devrim ile örneklenir.[37] Bireysel olanın farklılaştığı ve de ondan farklı bir yapıdır: "Kolektif ruh" dediği olgunun teşekkülündeki en önemli unsur da zaten budur, "deşarj"dır.[38] Le Bon, sosyalizmin başarısızlığa mahkûm olduğunu, çünkü kalabalığın rasyonel argümanlarla kazanılabileceğini varsaydığını, oysaki gerçekte kalabalığın özünde ilkel, hatta barbar olduğunu, kökünü içgüdüde bulduğunu ve akla düşman olduğunu anlatır. "Kölelik duygusu"ndan muzdarip olan kalabalık "güçlü bir otoritenin önünde kölece boyun eğmeye" daima hazırdır. Faşizmin kulak kabarttığı ders de budur. [39]

Kategorik ve yanlı kavrayışıyla, dahası "bir neo-Machiavelli" (Laclau) olarak Le Bon'un zannettiğinin aksine, her kalabalık güruh değildir; güruh, kalabalıkların özgül bir tipini teşkil eder. Tanıl Bora'nın linç rejimi, kültürü veya orjisi dediği şey, bir güruhu gereksinir. Kalabalıklar güruh form(asyon)una kendiliğinden evrilmezler; ama (dışsal bir süreçle) bir kere güruh oluşturulduğunda ortaya çıkan yapı telkine çok açık, muhakeme becerisini yitirmiş, dürtüsel ve saldırgan olabilir. Yine de güruh olmayı reddeden, kalabalığın baskısına direnebilen bireylerin sayısı da az değildir. Bu da her seferinde, bağlam uyarınca değişkenlik gösterecektir. Selçuk Candansayar'ın saptamasıyla:

---

[35] N. Chomsky, "Psikoloji ve İdeoloji", *Devlet Uğruna* içinde, çev. Y. Alogan, İstanbul: İthaki, 2017, s. 384. O hâlde yüzümüzü eleştirel antropolojiye çevirebiliriz. Konuyla ilgili bir örnek adına bkz. David Riches, "Şiddet Olgusu", *Antropolojik Açıdan Şiddet* içinde, haz. D. Riches, çev. D. Hattatoğlu, İstanbul: Ayrıntı, 1989, s. 10-41. İsmi geçen kitap, Anglosakson kökenli antropologların, "şiddet bir kişilik özelliği midir, yoksa topluma kişi üzerinden mi yansır" sorusunun etrafında kümelenen verimlerinden oluşan ve kültürler-arası dinamiklerin altını çizen nitelikli bir derlemedir. Kitapta konu edilen antropoloji, "insan davranışının hayvan davranışı gibi ele alındığı veya doğrudan doğruya genlerin kontrolüne bağlıymış gibi düşünüldüğü türden değildir; daha ziyade, insani sosyal biçimleri, tümüyle insan imgeleminin bir ürünü olarak, sosyal yapılanma [inşa] ve kültür sınırlamalarıyla şekillenmiş hâliyle gören bir antropoloji"dir (s. 8-9).

[36] "Faşizm ve İdeoloji", *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika: Kapitalizm, Faşizm, Halkçılık* içinde, çev. F. Gültekin, İstanbul: Doruk, 2015, s. 81-135, s. 85. Sözü edilen metnin iki alternatif tercümesi mevcuttur, bakılabilir: (1) "Faşizm ve İdeoloji" [I-II], çev. M. Mutman, *Birikim*, 46/47. sayı, Aralık 1978/Ocak 1979, s. 81-95; Birikim, 48. sayı, Şubat 1979, s. 39-54 ve (2) İdeoloji ve Politika, çev. H. Sarıca, İstanbul: Belge, 1998, s. 86-155.

[37] Bir not: Türkçede, hepsi de sağ (milliyetçi-mukaddesatçı) bir siyasanın mümessili olan muhtelif yayın evlerinden defalarca basılmış olsa da, *Kitleler Psikolojisi* başlığıyla (Selâhattin Demirkan tarafından) çevrilmiş 1969 tarihli Bedir Yayınevi (İstanbul) baskısının anonim Türkçe ön sözüne bakılması yeterince öğretici olacaktır: Yazarına yersiz övgülerle ve tarihsel sol-sosyalist aksiyonları adeta (ve doğal olarak) zemmeden sloganlarla bezeli bir metindir bu. Yine, benzeri bir alımlama örneğini Eric Hoffer özelinde, Türkiyeli liberallerin onu sahiplenişinde de görürüz. O da kitle hareketlerinin ortaklaştığı noktaları tetkik etmişti. Kalkış motivasyonu da (yine) kitleye ve kitleselliğe duyduğu antipatiydi. Açıkça anti-kolektivistti. 1951'deki meşhur eserinde, kendi benliklerini grup kimliği içinde eriterek (ve de 'şimdi'yi erteleyerek kutuplar/aşırılıklar arasında salınarak) sahte bir birlik hissi yaşayanları karşılayan "kesin inançlı(lar)" (the true believer) tiplemesini ortaya koyuyordu.

[38] Retrospektif değerlendirildiğinde, Le Boncu "sosyal bulaş" ve "kolektif ruh", günümüz psikolojisinde (yerine göre) çeşitli terimlerle ifade edilen bir fenomenin aşırı yorumundan ibaretmiş gibi gözükür: Adına sorumluluğun yayılması (difüzyonu) veya seyirci (bystander) etkisi, yahut da Genovese sendromu denen şey. Siyaseti parametre-dışı bırakan her iddialı 'bilimci' pozu gibi bunun, mutat bir genelleme/indirgeme açmazının kaderini paylaştığı ise muhakkak: Le Bon, şu veya bu biçimiyle ister istemez (kimilerine göre ise ayan beyan niyetselliğiyle), siyasal krizleri sislendirme ve eylemselliği ile yaşayan siyasetin içerik ve kapsamını bulandırma misyonu güdüyordu. Koşulları ve bağlamı paranteze aldıkça onu ya kavme özgü (biricik) kılıyor, ya da (bu sayede) mevcut bir çatışmayı ve onun yapısal uzantılarını doğallaştırıyordu.

[39] Neocleous, *aynı eser*, s. 21-22.

> "Kalabalıklardan güruhu oluşturmayı kolaylaştıran en temel etken başta iktidarı elinde tutanlar olmak üzere siyasal mücadeleyi yürütenlerin stratejik tercihleridir. İkincileyen de var olan çeşitli çatışmaları çözmek için bir anlamda fırsat kollayan tekil kişilerdir."[40]

İnsan çoğulluğuna içkin olan daimî istisna ve olumsallıklara, faşizmi açıklamaya çalışırken ki kavramsal ve teorik mühimmatımızın yüzeyselliğiyle yüzleştiğimizde bir kez daha ikna oluruz. Faşizm, sahiden de müşkül meseledir; problematiktir. Olsa olsa, bu yüzeysel yetersizliğin hazmedilemeyişiyle her seferinde bir indirgemeciliğe savruluşumuzun kendisi (tam da) psikolojiktir. Alet çantalarıyla Deleuze ve Guattari, bu müşküllüğü *Bin Yayla*'da şöyle kuşatmaya çalışıyordu:

> "[. . .] Dünya çapındaki sorunun cevabı sadece mikro-faşizmdedir: Arzu, neden ve nasıl, kendi bastırılışını arzular? Kitlelerin edilgin biçimde iktidara boyun eğmediği muhakkaktır; mazoşistçe bir histeri içinde, baskı altına alınmayı 'istedikleri' de yoktur; ideolojinin büyüsü altında kandırılmış da değillerdir. Arzu, zorunlu olarak moleküler düzeylerde birbirine bağlanan karmaşık asamblajlardan; duruşları, tavırları, algıları, beklentileri, gösterge sistemlerini vs. hâlihazırda şekillendiren mikro-oluşumlardan asla ayrılamaz. Arzu, hiçbir zaman, ayrımsız bir içgüdüsel enerji değildir; etkileşimlerle dolu, son derece gelişmiş, tasarlanmış bir tertibin ürünüdür: Moleküler enerjileri işlemden geçiren ve arzuya potansiyel olarak faşist bir belirlenim kazandıran koca bir akışkan parçalılık söz konusudur" (çev. D. Yılmaz).

Örneklendirmek mümkünse de, uzatmak yersiz: Demek ki insan ve toplum olgularını dikotomik ve antagonistik kurgulamaktan ziyade, ilişkisel bir düzlemde ve uzay-zamana, tarih-uzama bağlı olarak hareketlenen, oynaklaşan koordinatlarını (orbital diyebiliriz buna) yakalamaya çalışmakta yarar var. Nitekim Serol Teber şöyle yazmaktaydı: "Bugün içinde yaşanan yabancılaşma [Marx] ve *anomie* [Durkheim] durumları, bireyin toplumla olan sürtüşmesi olarak değil, bireyin topluma gereğinden fazla uyum sağlaması tarzında ortaya çıkmaktadır."[41] Ne olursa olsun, insanın özgünlüğü "fazlaca sayıda bir arada olunduğunda gerçekleştirebildiği esnek işbirliği" kabiliyetinde ve bunu sağlayan muhayyile ve kurgu melekesinde yatar; değil mi ki hukuk, şirket, para, Tanrı veya ulus dediğimiz şeyler, nesnel gerçeklikle baş etme vasıtası olan kurgusal gerçekliğin bileşenleri olan kurgusal varlıklardır (Y. Noah Harari) tam da. Daimî bir değişim ve dönüşüme tabidir.

Bir Uğrak: Tarde ve Bourdieu

Yeni okuma kombinezonlarına olan ihtiyaçla, toplumsallıktaki insana bakışımızda Tarde'ı, insandaki toplumsallığa bakışımızda ise Bourdieu'yü imdada çağırabiliriz.

Gabriel Tarde, başka yönleri bir yana, kriminolojinin (de) önemli isimlerinden biri olarak anılır: Çağdaşı pozitivist C. Lombroso'nun psiko-biyolojik tiplemelere dayalı 'suçlu' anlayışını eleştiriyordu. Bunu yapmak adına tartışmasının kuramsal ufkunu bütün bir tarihsel-toplumsal düzleme yaymaya çalıştı. Durkheim'ın toplum soyutlamasından, toplumsal olguyu sui generis bir ayrıksılığa, 'aşkınsal' bir realite konumuna yerleştirmesinden müştekiydi. Önemli oranda Leibniz'den, bir ölçüde de Spinoza felsefesinden yararlanarak bir 'bireyleştirme ilkesi'ni açımladı: Toplum-birey ikiliği yerine, bireyin içindeki toplumları, toplumlar içindeki (monadolojik) bireylikleri keşfe çıktı.1893'teki meşhur eseriyle. Buna göre, sonsuz sayıda bireyin oluşturduğu sonsuz sayıda birey vardır, bireylik(ler) sonsuz çeşitliliklerin bir süreci içinde kavranmalıdır ve nihayet toplum da, haddizatında bireydir. İnter-psikolojiden, imitasyondan (taklit) bahsetti; organik formlardan ve kimyevi doğadan kalkarak örnekler sundu. Bu da mikro-sosyolojiye, gruplar sosyolojisine kapı araladı.[42] Şöyle yazıyordu: "[. . .] Nasıl oluyor da, çok küçük bir ara nağme, [dünyadaki] bu sert ritimler arasına giriveriyor ve dünyanın ebedî tekdüzeliğini renklendirebiliyor? Bunca tekdüzenin, monotonun ve homojenin birlikteliğinden, can sıkıntısından başka ne doğabilir ki? Eğer her şey özdeşlikten geliyorsa ve eğer her şey onu amaçlıyor ve ona gidiyorsa, bizi büyüleyen bu çeşitliliklerin

[40] Bkz. *Ayrıntı Dergi*, 12. sayı, Ekim/Kasım 2015, s. 19-24.

[41] *İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş: Politik-Psikoloji Notları*, İstanbul: Papirüs, 2001, s. 169.

[42] Ulus Baker, "Tarde Sosyolojisi", *Monadoloji ve Sosyoloji* içinde, çev. Ö. Doğan, Ankara: Öteki, 2004, s. 5-17.

kaynağı nedir? Emin olun, ne kadar renksizmiş gibi kabul edilse de, şeylerin temeli sandığımız kadar zayıf, zavallı, donuk ve kısır değildir. Tipler, gemlerden ve frenlerden başka bir şey değildir; yasalar ise, devrimci içsel farklılıkların önüne boş yere konmuş bentlerden başka bir şey değildir."[43]

"Eylemi 'failsiz' mekanik bir tepki olarak anlayan nesnelcilik (objektivizm) ile bilinçli bir niyetin maksatlı işi olarak tasvir edilen öznelcilikten (subjektivizm)" kurtarma, kısacası bir "tuzak" olarak gördüğü yapı-eylem karşıtlığını aşma gayesiyle Pierre Bourdieu, sosyal uzamdaki konumlar ve temel bir dolayım sağlayan *açıklayıcı bir şema* olarak 'habitus' kavramını geliştirmişti. Habitus, toplumsal olarak inşa edilmiş bir yatkınlıklar sistemini imler. İnsana 'şu' değil de 'bu' şekilde davranmasını söyleyen bir görünmez çerçevedir.[44]

"Bugün içinde süren ve gelecekte de kendi ilkelerine göre yapılaşmış edimlerde mevcudiyetini devam ettirecek olan bir geçmiş"tir. Ezcümle habitus, "toplumsallaşmış öznellik"tir, "bedenleşmiş toplumsallık"tır. Kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır; öznel ve nesnel olanın, objektif yapılar ile bireysel tutumların ara bulucusudur. Bu bağlamda vücudumuz içinde dünün, geçmişin ya da tarihin anonimleştirildiği, yeniden üretildiği bir mekândır. Pratikler ile temsillerin oluşma ve yapılaşma ilkesi olan, işleyen belirli toplumsal ortamlarca üretilen sürekli ve dönüştürülebilir 'eğilimler' sistemidir; algı, değerlendirme ve eylem şemalarıdır. Öte yandan bir habitus ile doğulmaz; toplumsallaşma sürecindeki tekrarlarla edinilir ve tanınır o. Edinimi ise kişisel olmayan ve yarı-otomatik bir karaktere sahiptir; niyeti veya iradi unsurları, bilincin dahlini gerektirmez. Aktörün, içinde bulunduğu toplumsal bağlamının etkisini devreye sokan bilişsel ve güdüsel bir mekanizmadır. Aktörler/failler/bireyler ellerinde bulundurdukları sermaye, sorgulamadan kabul ettikleri kurallar (*doxa*) ve oyunun sonunda elde edeceklerine inandıkları çıkarlar (*illusio*) doğrultusunda kendilerini sonuca götürecek bazı yollara zaman içerisinde aşina olmaya başlarlar. Nasıl sonuca gidileceğine dair sahip olunan bu davranış kalıpları, karşılaşılan durumlar neticesinde bireylerin ortak bir yatkınlıklar bütünü, yani *habitus* oluşturmasına yol açar. Habitus, sahiden de bireyin sosyal seyrinin ve konumunun ürünüdür. Buna karşılık hiçbir zaman katılaşmaz, her zaman yeniden inşayı içerir.[45]

Çıkışa Doğru: Bilimden İdeolojiye

Bilimler tarihini epistemolojik bir ölçeklendirme ile yeniden tartınca, popüler olanla anonim olan, abartılan ile ötelenen, örtük olan ile aşikâr olan unsurların yer değiştirebildiğini, ölü toprağın altındaki cevherlerin keşfedilebildiğini, ilişkisiz görünenler arasındaki sımsıkı bağları da idrak etmiş olduk. "Rupture (break; *kopuş*), discontinuité (discontinuity; *süreksizlik veya kesinti*), déchirure (tear; *yırtılma*), fracture (cleavage; *kırılma*)" gibi, "sanctionné (valid; *geçerli* veya *onaylanmış*) bilim" ile "périmé (obsolete, lapsed; *kadük* veya *geçersiz*) bilim" gibi kavramların işe koşularak bilimlerin geçmişinin bir yeniden okunması ve ilişkilendirilmesi kalkışmasına tanık olduk.

Bunu da en çok, Bachelard (fizik), Cavaillès (matematik) ve Canguilhem (biyoloji) gibi isimlerle aşinası olduğumuz Fransız tarihsel epistemoloji geleneğine veya ekolüne borçluyuz.

Söz gelimi, Pierre Duhem ile Ortaçağ'a bambaşka bir gözlükle bakmadık mı? A. Koyré sayesinde Kopernik'i yerli yerine oturtmadık mı? İngiliz imparatorluğunun bir medar-ı iftihar olarak önümüze yaldızlarıyla indirdiği Newton'ın meğerse Galileo tarafından tarihsel olarak çokça içerildiğini görmekle birlikte, Einstein'ın kuramlarına rağmen Newton'ın tarihin çöplüğüne atılmak zorunda olmadığına kanaat getirmedik mi? Dahası, bilimsel alan ile ideolojik kapsam arasındaki etkileşimlerin farkına varmadık mı? Öyleyse sürdürelim.

Ekolün öncülerinden Georges Canguilhem, bir bilim ideoloğu olarak Herbert Spencer'a değiniyordu:

[43] *Monadoloji ve Sosyoloji*, s. 8 ve 72.

[44] G. Çeğin ve E. Göker, "Takdim", *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* içinde, çev. D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt, Ankara: Heretik, 2015, s. 18-19. Bourdieu, kavramsallaştırmasını esas olarak şurada (IV. Bölüm'de), Pascal'ın "dünya beni içeriyor ama ben onu anlıyorum" sözünden mülhem açımlar: *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis, 2016.

[45] Şuradan derlendi: *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, haz. G. Çeğin vd., İstanbul: İletişim, 2014, ss. 46-47, 103-105, 174-176 ve 305-317.

"Bir on dokuzuncu yüzyıl bilim ideolojisi olarak evrimciliğin doğuşunu kısaca düşünün. Herbert Spencer'ın çalışmaları ilginç bir vaka örneği sunuyor. Spencer, ardışık farklılaşma yoluyla basitten karmaşığa doğru gerçekleşen evrime dayanarak ilerlemenin evrensel manada geçerli bir yasasını ortaya koyduğu fikrindeydi. Her şey, diğer bir deyişle, çok türdeşten [homojen] aza ve az bireyselleşmeden daha fazlasına doğru evrilmekteydi: Güneş sistemi, hayvan organizması, canlı türler, insan, toplum ve dil de dahil olmak üzere, insan düşünce ve eyleminin ürünleri. [. . .] Eğer birileri Spencer'ın çalışmalarının gelişim çizgisini takip edecek olursa açıkça görebilir ki o, önce von Baer, ardından Darwin'in biyolojisini kullanarak kendisine, on dokuzuncu yüzyıl İngiltere endüstriyel toplumundaki sosyal mühendislik, hatta özel olarak serbest girişim, politik bireycilik ve rekabet konularındaki görüşleri için bilimsel bir dayanak noktası oluşturmuştur. Farklılaşma yasasından, bireyin devlete karşı savunulmasının zorunlu olduğu görüşünü türetmişti [*deduce*]. Fakat belki de bu 'dedüksiyon', ta başından beri Spencerci sistemin ilkelerini baz alıyordu.

Mekanik, embriyoloji ve evrim yasaları kendi bilimsel nüfuz bölgelerinin ötesine, hem de geçerliliklerini koruyarak taşınamazlar. Spesifik teorik hükümler, kendi önermelerinden koparılarak insanın genel bir deneyim bağlamına, özel olarak da sosyal deneyimine uyarlandığında nasıl bir yere varıyoruz? Pratik bir yere. Evrimci ideoloji endüstriyel toplumu, bir eliyle geleneksel topluma, diğer eliyle de işçilerin taleplerine karşı savunmak üzere kullanıldı. Bu bir yanıyla teoloji-karşıtı, bir yanıyla da sosyalizm-karşıtı idi. Dolayısıyla evrimcilik, Marksist anlamda da bir ideolojiydi: Hakikati, söylediğinde değil, gizlediğinde yatan bir doğa ya da toplum temsili. Evrimcilik, elbette Spencer'ın ideolojisinden çok daha öte bir şey. Gelgelelim Spencer'ın görüşlerinin, dil-bilimci ve antropologlar üstünde süre giden bir etkisi vardı. Onun ideolojisi *primitif* [ilkel] sözcüğüne kendi anlamını yükledi ve sömürgecilerin vicdanını yatıştırdı. Miras bakiyesinin bir kısmına gelişmiş toplumların, sözüm ona geri kalmış ülkelere olan tavrında rastlanabilir; her ne kadar antropoloji çoktandır kültürlerin çoğulluğunu tanısa da ve bu, galiba artık herhangi bir kültürün kendisini, diğerlerinin ona bakıp hizaya geleceği bir mihenk taşı olarak sunmasını gayrimeşru kılsa da."[46]

Marksizmin bilim olma iddiasından, iyi ihtimalle bir eleştirel devrim teorisinden giderek (üstelik de Marksist karşılığıyla) bir "ideoloji" olmaya doğru savrulduğuna dair bugüne dek çok tartışma yürütüldü.[47] Bir ters açı olarak, konumlanılan nokta "bilim için bilim"den ideolojik angajmanlara (bir 'bilim ideolojisi' varyantına) savrulduğunda ise, J. D. Bernal gibi trajikomik ve teknokratik bir pozisyona düşmek işten değildir. Bernal, insan ihtiyaçlarına hizmet edecek bir bilimin yeşermesi için özel mülkiyeti üretim araçları arasından kaldırmayı ve pazar sistemi yerine planlı bir ekonomiyi getirmeyi kaçınılmaz görmekle kalmıyor, 1953 senesindeki bir yazısında Stalin'i bir "bilim adamı" olarak yorumluyordu.[48]

R. C. Lewontin'in de sağduyusu ile saptadığı gibi, "nesnel bilgi ve mistik saf bilim kılıfında görünen şeyin ardında siyasi, iktisadi ve toplumsal ideolojinin yattığını" akıldan çıkarmamak gerekir.[49] Bu kılıf, eşitsizliği meşrulaştırmak ve mevcut toplumsal örgütlenmenin doğal olduğu için değiştirilemeyeceğini savunmak gibi işlevler görürken, üstünü örttüğü ve o arada doğa gerçekleri olarak sunduğu basit iktisadi ilişkilerin (tam da) biyolojik araştırma ve teknolojinin yönünü tayin ve manipüle etme imtiyazıyla vaftiz edilmesine olanak tanımaktadır.[50]

Üstelenirse: Bilimi ideolojik kılmak bilimcinin

---

[46] Şuradan: "What is a Scientific Ideology?", Ideology and Rationality in the History of the Life Sciences [Idéologie et rationalité dans l'histoire des sciences de la vie] içinde, çev. Arthur Goldhammer, MIT Press, 1988, s. 27-40. Tercüme bana aittir.

[47] Vaktizamanında Marx'ın, bir anti-teori olarak ideolojiye dönüşme tehlikesi bağlamında "Ben Marksist değilim" dediği şeklindeki mütevatir anekdot meşhurdur.

[48] Bkz. "Bir Bilim Adamı Olarak Stalin", Marksizm ve Bilim içinde, çev. Tonguç Ok, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2007, s. 164-176. Bir biliminsanı olmayan Lysenko'dan ise hiç bahsetmiyorum bile. Bir tür 'teori intoksikasyonu' demek olan Lissenkizm'e ve onu ön-gerektiren Stalinist teknikçi politikaya dair ustaca bir koordinat tayini için bkz. Dominique Lecourt, "Diyalektik Maddecilik, 'İki Bilim' Teorisi ve Devlet İdeolojisi", çev. Y. Alp, Birikim, 30/31. sayı, 1977, s. 94-98.

[49] İdeoloji Olarak Biyoloji, s. 70.

[50] Aynı eser, s. 28.

sorumluluğunda olmamalıdır; bununla birlikte bilimci, bir ütopyayı, bir dünya tasavvurunu (*Weltanschauung*) da ister istemez yedeğinde taşır elbette. Hele ki: Soyutlama ve gezegenin ta öbür ucundaki bir hadise için üzüntü duyabilme, çatışkılı olan şeyleri aynı anda zihninde taşıyabilme, olanaksız olduğunu bildiği şeyleri dahi bir zorunluluk (must) olarak görebilme gibi özellikler hâlen insana özgü, hatta insanı insan yapan ayırıcı niteliklerden iken.

O hâlde: 1968 radikallerinin sloganını âhir zamanlarda sahiplenen Paramaz gibi "hayal gücü iktidara" diyebilmeli, bilimcinin o total kavrayışını, yersiz özgüvenini, cüretkârca rol çalmasını sorunsallaştırmalı ve yığınları yönetme hırsı ile tahakkümü müşfikleştirme arayışlarını öz yönetimi yaşamsallaştırma iradesi ile ikame etmek durumundayız. Biyolojik bilimlerde geçersizleşmiş olan *vitalizm* perspektifini, 19. yüzyılda Spencer'da cisimleşmiş o mühendislik taklidi olan ilkel ve bayağı sosyo-biyoloji yanılsamasını bertaraf ederek, bizatihi kendi otantik ontolojisinin taşıyıcısı olan toplumsal planda diriltebilmeliyiz. Bir ideolojinin; yaşamı tanzim eder ve o arada siyasallaşırken, basitçe kendi siyasetini kurarken insan ve toplumun doğasına iliştirdiği varsayımsal antropolojik isnada karşı uyanık ve tetikte olabilmeli; bu isnadı, kökensel ip uçlarını bulacağı tarihsel-sosyolojik bağlamına kavuşturabilmeliyiz. Preskriptif, nomotetik, gerekirci/belirlenimci, merkeziyetçi (disiplinci-denetimci) ve buyurgan olan yerine olumsal karşılaşmaları, çokluğu, 'fark'ları yekpâre ve yeknesak bir özdeşliğe indirgenemeyecek direniş odaklarını, öznellikleri ve çatlakları (Holloway) örgütleyebilmeliyiz.

Bırakalım, bu iradi komünalist programın metodolojisinin sol-popülist mi, otonomist mi, Marksizan mı, anarşizan veya sendikalist mi olacağı, aktörlerle mi kolektif mobilizasyonla mı yol alınacağı, evrenselci yahut yerelci oluşu, strateji formülünü ise doğrudanlıkta veya temsilcilikte mi bulacağı, kısacası geleneksel/legal parti ve kurumlarla irtibatı ve ittifakı meselesi tali olsun, beri gelsin. Aynı şekilde, bütün bu ikiliklere (Lacan veya Lefebvre'ü andıran bir hamleyle) bir üçüncü opsiyonun mu iliştirileceği veya bunların bir sentezde mi buluşturulacağı da.

Faşizmin Kültürel Kodları

Mesut Yurtsever

Faşizmin kültürel kodlarının neler olduğunu serimleyebilmek için öncelikle faşizmin tanımını doğru ortaya koymak lazım. Çünkü tanım anlamın dayandığı temel dinamikleri ortaya koyduğu gibi, anlam belirsizliğini ortadan kaldırır. Tanım aynı zamanda bir şeyin veya bir olgunun içsel özelliklerinin, yapısal niteliklerinin dile gelmesi, betimlenmesi işidir.

Faşizmi, doğru temelde tanımlama da olgu olarak nasıl oluştuğunu, oluşum sürecinde onu varlaştıran esas etmenlerin neler olduğunu ve hangi yapısal-sistemsel temele dayandığını ortaya koymakla olur. Oysa, biliyoruz ki yirminci yüzyıl liberal ve sosyalist entelektüellerinin faşizmi anlamada yaşadıkları en temel yanılgılardan biri onu doğru tanımlayamamalarıdır. Tanımlar yanılgılı ve yetersiz olunca cevaplar da öyle olmuştur. Hatta kimi zaman niyetten bağımsız (karşı olunsa bile) kuramsal düzlemde onun izinden yürümekten kurtulunamamıştır. Roger Griffin faşizmi tanımlamada yaşanan belirsizlik halinin 1990'lara kadar yaşandığını, ama 90'lardan sonra kısmi olarak tanımlamada bir ortaklaşmaya varılarak aşıldığını ifade eder ve şöyle bir tanım ortaya koyar: "Bu konsensüse göre faşizm, milletin politik kültürünü yeniden yaratmayı ve çağdaş tarihi kaplamış olan krizi çözmeye yardımcı olacak 'Yeni İnsan''ı oluşturmayı amaçlayan devrimci bir milliyetçilik biçimidir."[1] Bu tanımlama üzerinden faşizmin kültürel kodlarını serimlemeye çalışsak bizi nereye götürür acaba? Bu açıdan bu tanıma katılmak mümkün değil. Hele hele faşizme devrimci bir nitelik ve kriz çözücü bir paye yükleme olsa olsa hakikati perdeleme, bilerek veya bilmeyerek ona hizmettir. Yine "Faşizm çok uzun sürmüş dekadans dönemine son vermek için bütünsel bir politik, toplumsal ve kültürel doğuş sürecinin gerekli olduğu inancından ilham alan, çağdaş politikanın alışılmadık derecede değişken ve bir türünü anlatan kavram"[2] ve faşizmi "liberalizm karşıtı, akıl ve kuram yerine canlılık ve eyleme öncelik tanıyan pozitivizm karşıtı"[3] tanımlamalar da benzer içerik ve işlevlerdedir. Bu tanımlamalarda faşizm öyle denildiği gibi ne liberalizm karşıtıdır ne de dekadans dönemine son veren bir politik kuramdır! Tersine faşizm liberalizmin patolojik, şizofrenik erkek evladıdır. Faşizm dekadans dönemlerine çözüm bulan değil, daha da derinleştiren savaş rejimidir. Buna rağmen olumluluk payeleri yüklemenin anlamı nedir? Kanımızca böyle tanımlamalara gitmek özelde ulus-devlet, genelde kapitalist modernite ile faşizm arasındaki ontolojik bağı görememe körlüğündendir. Daha subjektif değerlendirirsek (özellikle liberal entelektüeller için) faşizmin oluşumunda kendi zihinsel dünyalarının payını gizleme, üstünü örtme telaşının tanımlama halidir deriz.

Faşizmin mekan olarak Almanya, İtalya'ya; zaman olarak 1. ve 2. Dünya Savaşları arası sürece ve kişi olarak Hitler ve Mussolini ile sınırlandırma, pozitivist bakış yani hakikatin sadece görünen, gerçekleşen boyutunu dile getirmekten öte anlam taşımaz. O mekan, o zaman ve o kişiler üzerinden bir tanımlamaya gidip tanımı da kapitalist modernite ve ulus-devletten uzak ve de faşizm sanki münferit, istisnai ve kapitalist modernite dışında sisteme bela olmuş bir şeymiş gibi tanımlamalara gitmek

[1] *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim, 2008, s.276.

[2] *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim, 2008, s.276.

[3] *Age*, s.276.

Öcalan'ın tabiriyle: ''Liberal ve sosyalist geçinen entelektüellerin en büyük sefaletidir.'' Zihinsel sefaletin tanımlanmış halidir. Çünkü faşizm ile ulus-devlet, faşizm ile kapitalist modernite arasındaki ilişki sistemik ve ontolojik bir ilişkidir. Varoluşsal bir bağ söz konusudur. Bu açıdan faşizmin ontolojik olarak ulus-devlet ile ilişkisini görmemek yanılgılı tanımlamalar üretmekten öte anlam taşımaz. ''Ulus-devlet faşizmin izinde geliştiği bir devlet biçimini içten ve dıştan ezilen ve sömürülen toplumsal kesimlerle, rekabet halinde olduğu güçlerle savaş haline girdiğinde vardığı aşamadır.''[4] Biraz daha açarsak:

Kapitalist modernitenin en temel iktidar formu, ulus-devlettir. Milliyetçilikte, ulus-devletin modern dini düzeyindedir. Milliyetçilik öyle katı bir inanç geliştirir ki, ulus-devlete Hegel'in tabiri ile, ''Tanrının yeryüzündeki hali' anlamında bir kutsallık atfeder. Ulus-devlet iki sebepten milliyetçiliği temel ideolojik inanç silahı olarak esas alır. Birincisi içte sınıf çelişkilerini gizleme, ulusal pazarı tekelleştirme temelinde geliştirme ve dışa doğru açılarak saldırgan emellerini teşvik etme ve maddi doğrulara el koymak için toplumu mobilize etmek. İkincisi de devletteki iktidar ve güç merkeziyetçiliği güçlendirmek için kullanır. Milliyetçilik bütün bir ulusun iktidarın kendisine ait olduğuna inandırılır. Kendine has bir ''yenilik" olarak kişiye bağlanmış iktidar olgusundan, iktidara bağlanmış kişi, kurum ve topluma geçme yaşanır. Yani devlet topluma yedirilir, toplum da devletleştirilir. Kapitalist modernite ulus-devletin bu ideolojik aygıt ile zihinleri bir takım fiktif, kurgusal olgularla teslim alır. İnsanı kendine, topluma ve doğaya yabancılaştırarak ''karıncalaşan birey'' ile ''sürüleşen toplum'' gerçekliğini açığa çıkarır. Bu anlamda faşizmin mayası ulus-devlet milliyetçiliğidir. Milliyetçilik, toplumu potansiyel olarak faşizme hazırlama ideolojisidir. Hannah Arendt, völkisch milliyetçiliği ile milliyetçiliği birbirinden ayırır. Faşizmi völkisch milliyetçiliği üzerine oturtarak izah eder. ''Milliyetçilik çoğu zaman dinin duygusal ikamesi olarak tarif edilmiştir. Fakat yeni bir din kuramı ve yeni bir kutsallık anlayışı getiren, sadece Pan hareketinin völkisch milliyetçiliği* olmuştur. (...) Kıta emperyalizmin arkasındaki sevk edici güç olan völkisch milliyetçiliğin tam gelişmiş Batılı ulus-devletin milliyetçiliği ile hemen hiçbir ortak yönü yoktur.''[5] Dikkat edilirse H. Arendt iki tür milliyetçilikten bahsetmekte: völkisch milliyetçiliği ve tam gelişmiş Batılı ulus-devlet milliyetçiliği... İkisi arasında ortak bir yönün olmadığını; dinselleşen milliyetçiliğin völkisch milliyetçiliği olduğunu ifade ediyor. Tam gelişmiş ulus-devlet milliyetçiliği de, ''Milliyetçilik, merkezi bir devlette atomlaşmış bir toplumu bir arada tutan eşsiz bir çimento haline geldi ve gerçekten de ulus-devletin bireyleri arasında iş gören yegane canlı bağ olduğunu gösterdi.''[6] diyerek atomlaşmış birey ile merkezileşmiş devleti birbirine bağlayan olumlu bir bağıntı gibi ele almaktadır! Oysa, birincisi merkezileşmiş devleti açığa çıkaran milliyetçiliğin kendisidir! Atomlaşmış birey de bu merkezileşen devletin bir mamulüdür! İkincisi, her iki milliyetçilik türü arasındaki fark: derinlik, yoğunluk hali ve kimlikte esas alınan farklılıktan ötürü biçimdedir. Özde bir farklılık söz konusu değil. Öz olarak aynıdırlar. Yine işlevsel olarak da aynı misyona sahiptirler. Biçimde görülen fark geç oluşmuş, geç kalmış burjuvazinin bir an önce rakiplerine ulaşma, onlarla mücadele etme ve pay kapma gayretinin yoğunlaştırılmasından öte bir şey değildir. Her iki milliyetçilik özsel anlamda kapitalizm, ulus devlet ve endüstriyalizme hizmet eder. Toplum üzerinde oluşturdukları etki, oynadıkları işlev ve rol aynı mahiyettedir. Völkisch (*''Semantik anlamı kökenselliğe, ilkeselliğe dayanan Volk (halk) isminin sıfat halidir. Bu anlamıyla siyasal ulusu etnik toplulukla özdeşleştiren Alman milliyetçiliğinin, 'halkçı' yönünün ifadesidir.''*) milliyetçiliği geç burjuvalaşma, geç ulus-devletleşme, kapitalist modernitenin bunalımına denk gelmesi ve kültür temelli kimliği esas almasından kaynaklı daha çok dinselleşmesini beraberinde getirmiştir. Ama bunlar Hannah Arendt'in dediği gibi iki milliyetçilik türü arasında hiçbir ortak bağ yoktur anlamında değildir. Milliyetçilikleri bilimsel veya toplumlara özgüllükleri bağlamında ele almak başka bir şey, iki farklı ideolojik akımmış gibi ele alıp faşizmi sadece bir milliyetçilik türü üzerine oturtarak öteki milliyetçilikleri ve ulus-devletleri faşizmi üreten zemin olmaktan uzak görme, doğru olmadığı gibi bilimsel de değildir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dönemine kısa bir tarihsel bakış bile bunun öyle olmadığını bize gös-

[4] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 4: Ortadoğu'da Uygarlık Krizi ve Demokratik Uygarlık Çözümü, Amara Yayıncılık, 2015.

[5] Hannah Arent, *Totalitarizmin Kaynakları*, Cilt 2: Emperyalizm, İletişim, 2015.

[6] *Age.*

terir. 1918-1945 arasında hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri ile Güney Amerika; Şili, Brezilya, Avusturya, Macaristan, Belçika, İngiltere, Finlandiya, Fransa, Romanya, İspanya, Portekiz, İtalya, Almanya, Japonya vb. ülkelerdeki aşırı milliyetçi oluşum ve faşist hareketlerin büyük gelişim göstermeleri bunu gösterir. Almanya ve İtalya'yı da völkisch milliyetçiliğinden ötürü faşist ilan etme ama öteki milliyetçi iktidarları ''kısmen faşistleştirilmiş'' veya ''para-faşist'' rejimler olarak gösterme ne onları faşist rejimler olmaktan kurtarır ne de ulus-devlet milliyetçiliğini masum, olumlu gösterir. Hatta o dönem Avrupa devletlerinin neredeyse çoğu faşist rejimlere ya gebe ya da sahip durumdaydı. İspanya'da Franco, Portekiz'de Salazar, Fransa'da Vichy, Avusturya'da Dolfuss vb. rejimler bunun göstergesidir. Almanya'da faşizmin daha güçlü bir devlet yönetimine sahip olması, ülkedeki kapital, ulus-devlet ve endüstriyalizmin gücünden iler gelmektedir. Daha doğrusu Alman milliyetçiliğinin tekelleşen kapitalist modernitenin bu üç tekeli ile çok güçlü simbiyotik ilişki içinde olmasıdır. Şöyle ki, kapitalist tekel ekonomi üzerinde hegemonya kurup azami kâr elde etmek için aşırı merkezileşmiş bir nevi tekel olan bir iktidara ihtiyaç duyar. Ulus-devlet bu kapsamda kapitalist tekelin yardımına koşar. Çünkü, ulus-devlet kendini toplumun tüm hücrelerine taşırarak iktidarını deriliğine ve genişliğine yaymayı-çoğaltmayı esas alır. Özellikle bu süreç ''Sanayi çağının ulus-devleti, azami kâr kanunu gereği bir iç savaş rejimi olarak örgütlemek zorundadır. Ulus-devlet iktidarın tüm toplumsal gözeneklere sızması, iç savaşın en genelleşmiş halini ifade eder ki faşizmin tanımı da bu çerçevededir. Tarihin en yoğun iç ve dış savaşlarının son iki yüzyıllık endüstriyalizm çağında yaşanması, milliyetçiliğin resmi din olarak işlev görmesi, faşizm ve endüstri sermayesi arasındaki ilişki ile izah edilebilir. Soykırım bu dönemdeki savaşların tüm toplumu kapsamasının sonucudur''[7]

Ulus-devlet dört temel ideolojik varyanta: milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik ve bilimciliğe dayalı olarak bir taraftan balon gibi içi boş, şişirilmiş, yüksek bir egoya sahip ama tarihin en köleci, ucube vatandaş tipini -ki bu tip hafızasızdır, felsefesizdir, güdülerin esiridir, tüketicidir, en küçük çıkarı için toplumu bir tarafa bırakandır, köle ruhludur vb- öte yandan toplumu ahlaki ve politik vasıflarından yalıtarak tümüyle devlet içinde eritmeye çalışır. Ve faşizme hazır hale getirilir. Kapitalizm+ulus-devlet+endüstriyalizm üçlüsü ile inşa edilen orta sınıf, bürokrasi ve şehir gibi olgular karşımıza bu sefer faşizmin sosyal, kurumsal ve mekansal temeli olarak çıkarlar.

Sonuç olarak faşizm, toplumun her yönüyle devlet, devletin toplumla özdeşleşmesi veya ''faşizm, kapitalizmin kriz hali, kendini sürdürememezlik halidir.''[9]

Tüm bu değerlendirme ve tanımlamalarımız bize faşizm ile kapitalist modernitenin kültür kodlarının özdeş olduğunu gösterir. Kapitalist modernitenin kültürel kodları üzerinden açığa çıkan, oluşan faşizmin kültürel (aslında kültürsüzleştirme) kodlarını ana başlıklar halinde sunarsak:

1. Devletçi-İktidarcı Kültürel Kod :Faşizmin kültürel kodlarının başına devletçi-iktidarcı kodu yerleştirebiliriz. Çünkü faşizm koşullarında devlet ve iktidar olguları, tüm devletli uygarlığın en yoğunlaşmış, en gelişmiş halini yaşar. Her şey bu iki olgu için vardır. Ulus-devlet şahsında kendini dışa vurur. Ulus-devlet dışında tüm diğer kurumlar yok edilir, ortadan kaldırılır. Tüm ideolojik varyantları (milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik, pozitivist bilimcilik) ile devlet ve iktidarı yüceltmek ve kutsallaştırmak temelinde işlev görür. Devlet ve iktidar büyütülüp kutsallaştırılarak ''Tanrı'' derecesine getirilirken toplum ve birey küçültülerek ''hiçliğin'' eşiğine getirilir. Toplumun devlet asiti içinde eritilmesi esas alınır. Ontolojik bir olgu olarak Toplum, toplumsal bir sapma olan devletle özdeşleştirilerek eritilmeye çalışılır. Bu durum Faşist Sanayiciler Konfederasyonu'nun yayımladığı The Fascist Era'da şöyle ifade edilir: ''Eğer devlet gerçekten ulusu temsil ediyorsa o zaman ulusu oluşturan halk da Devlet'in bir parçası olmalıdır. Bu nasıl sağlanacak? Faşizmin buna yanıtı halkı her biri kendi etkinliklerine göre olmak üzere önderleri aracılığıyla en temelde kitleler ve en tepede Devlet yer alacak biçimde bir piramidin basamakları gibi yükselen gruplar halinde örgütlemektir. Hiçbir grup Devlet'in dışında kalmayacak, hiçbir grup Devlet'e karşı olmayacak!''

2. Monist Kültürel Kod: Temel referans noktası Devlet ve iktidar kültürü olduğu için hem kurum hem de ku-

[7] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 4: Ortadoğu'da Uygarlık Krizi ve Demokratik Uygarlık Çözümü, Amara Yayıncılık, 2015.

[9] Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, İstanbul: Çetin, 2004.

ram anlamında geliştirdiği tüm maddi ve zihinsel oluşumların tümü, monist bir yapıyı inşa etme temelinde işlev görür. Tek tip ve tek renk en temel kültürel kodlarındandır. Kurum olarak ulus-devletin tekelleşmesine ve şoven milliyetçiliğe dayanarak tek dil, tek din, tek bayrak, tek millet, tek tarih, tek tip parti, tek tip ideoloji vb. ile toplumsal doğa tekleştirilmeye çalışılır. Toplumsal doğanın farklılıklara dayalı bir gelişimi vardır. Aynı paralelde çoklu ve zengin kültür ve zihniyet kodlarına sahiptir. Faşizm bu çoklu-renkli zihniyet dünyasını tekleştirme hastalığı koduyla yontma, eritme ve imha ederek monistleştirmeye çalışır. Toplumun en alttan en üst sınıfına aynı kod ile konuşmasını, yaşamasını, düşünmesini, eylemesini geliştirmeyi esas alır. Bunun için de toplumda var olan tüm farklı dil, kültür, inanç, düşünce ve kurumların tümü tek dil, tek devlet, tek kültür içinde eritilmeye, asimile edilmeye veya yok ederek, Bir'leşme ve Tek'leştirmeye çalışır. Bunun için de her türlü ideolojik ve fiziki zor kullanılır.

3. Dikey ve Homojenleştirici Kültürel Kod: Diğer kodlarla bağlantılı üçüncü kod dikey ve homojenleştirici kültürel koddur. Kâr ve gücün tek merkezde tekelleştirilmesinden kaynaklanır. Toplumu devletleştirmenin sonucu olarak bürokrasi, disiplin, hiyerarşi güçlü kılınmak istenir. İktidarın üstte birikmesi, artı değer ve sermayenin tek elde toplanması için dikey ve homojenleştirici bir kültür dayatılır. Toplumsal doğada yaşan yatay ve heterojen karakterli bir diyalektiğe göre işler. Farklılık, gelişim ve özgürlük bu diyalektik kültürün sonucudur. Dikey bir kültürel kod ise; aynılaşma, tekrarlama ve hiçleşme temelinde işlev görür. Böyle bir kültürel kodun hakim olduğu yerde, toplumsal yaşam sonu ölüm olan kanser virüsü gibi gelişir. Toplumsal yaşam çölleşir. Çölleşme yaşamın minimale indiği yerdir. Bu açıdan faşizmin ''birbirine benzeyen vatandaşlar ve kurumlardan ibaret tek renkli, ya simsiyah ya bembeyaz bir yol yaratmak esas kültür politikasıdır.''[10]

4. Toplum Kırımcı, Asimilasyoncu ve Soykırımcı Kültürel Kod: *''Faşizm, toplumsal hakikatin bittiği yerde ortaya çıkan patolojidir.''*[11] Faşizm korporatif toplum modelini esas aldığı için toplumdaki sınıfsal ayrışmanın üstünde bir takım ortak noktalar oluşturarak -mesela mitsel bir soy, kutsal vatan, ırk, şanlı tarih gibi- toplumu devletle buluşturur. Burjuvazi ile işçi sınıfı ve öteki sınıfsal-sosyal çelişkileri nötralize etmek ve sönümlendirmek temel amaçlarındandır. Bunun için de ulus-devletin ideolojik varyantları olan: milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik ve bilimcilik kültürel kodlarını kullanır. Bu ideolojik varyantlarla toplumla savaşır. Toplumu kendi gerçekliğinden uzaklaştırdıkça çıkarları için kullanır. ''Milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik ve çeşitli bilimciliklerle toplum, iktidar ve devlet iç içeliği geliştirilerek yani 'herkes hem iktidar hem toplumdur, hem devlet hem toplumdur' paradigmasına çekilerek ulus-devlet''[12] güçlendirilmeye, toplum ise özüne ters kılınarak kendi kendini bitirme sürecine sokulur.

Milliyetçilik kültürel kodu ile zihinle teslim alınır. Toplum içindeki farklılıklar eritilerek tek renge mahkum edilir. Bu zihinsel teslimiyet geliştikçe toplum, kendi toplumsal doğasından giderek uzaklaşır, bir takım kurgusal fikir, mitsel soycu hikaye ve sembollerle yürür, yürütülür hale gelir. Deyim yerindeyse mankurtlaşan bir toplum oluşur. Bu kültürel kod, toplumu ''sadece savaşarak hedef arayan bi canavarlaşma sürecine sokar''[13] Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Avrupası bunun en çarpıcı örneğidir. Bu kültürel kod ile azmanlaşan, canavarlaşan ulus-devlet kendisinden farklı ama daha zayıf konumdaki halk, kültür ve inançları asimile ederken kendisinden kültürel-sosyal anlamda güçlü olanlara karşı da soykırıma gider. Ermeni, Yahudi vb. soykırımlar bunun en çarpıcı örnekleridir.

Cinsiyetçi kültürel kod ile de benzer bir savaş yürütülür. Toplum cinsiyetçi temelde inşa edilerek iktidar tarlası haline getirilir. Cinsiyetçi toplumculuk, gerek sanat ve edebiyat, gerek iletişim ve bileşim kanallarıyla çok yönlü seks politikaları ile geliştirilmeye çalışılır. Bu politikalarla cinsiyetçi toplumculuk bir virüs gibi tüm topluma bulaştırmaya, enjekte edilerek iktidara boyun eğme temelinde mücadele edilir. Toplumla bu temelde bir iç savaş yürüterek kadın bir seks nesnesi, erkek ise cinsel iktidar aracı kılınır. Kadın ve erkek cinsiyetçi rollerle donandıkça derin köleleşme ve iktidarlaşma atbaşı gider. Bu ilişki günlük ve anlık bir şekilde üretildikçe toplum tam

[10] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 2: Kapitalist Uygarlık, Amara Yayıncılık, 2015.

[11] *Age.*

[12] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 3: Özgürlük Sosyolojisi, Amara Yayıncılık, 2015.

[13] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 2: Kapitalist Uygarlık, age

bir köle-iktidar sapkınlığına sürüklenir. Bu sapkınlık hali hem kadın hem erkeği ahlaki-politik olarak tüketip yozlaştırır hem de toplumu iktidarın kullanışlı nesnesi ve kurbanları haline getirir. Faşizm bu zeminden boy atar. Franco'nun, ''Toplumumu kırk yıl boyunca üç F (Fuhuş, Futbol, Fiesta) ile yönettim'' demesi de bunu gösterir.

5. Pozitivist Bilimci Kültürel Kod: Bu kültürel kodun en büyük tahribatı toplumsal sapmalara ve patolojilere de evrensel-nesnel hakikatten bilimsel paye biçerek meşru kılmasıdır. Yani toplumsal gerçeklikleri fiziksel gerçeklikler gibi ele alıp ''olgu'' temelinde incelemesidir. Fiziksel dünyadaki olgular, insandan bağımsız, nesnel gerçekliklerdir. Oysa toplumsal gerçekliklerin tümü insan yaratımı, yapımıdır. Öznel yanları çok daha güçlüdür. Nesnel gerçeklik olma nitelikleri ancak evrensel hakikat ve adalete yakınlığıyla ölçülebilir. Pozitivist bilimcilik olguyu esas alır. Toplumsal-sosyal gerçekliği de bu çerçevede ele alınca milliyetçilik, ulus-devlet, ırk sınıflandırması, sosyal darwinizm vb. toplumsal sapmaların tümünü birer olgu olarak ele alır ve nesnel birer gerçeklik olarak karşımıza çıkarır. Hem sağın hem de solun ulus-devlet olgusunda, onu benimsemeleri ve baş köşeye koymaları bu bilimcilik mantalitesindendir. Benzer şekilde biyolojinin evrim yasalarının topluma uyarlanmasında da bu bilimcilik anlayışına rastlanır. Mesela Darwinizm biyolojisini evrimi topluma uyarlanmaya çalışılmış. En güçlünün yaşam hakkı olduğu fikri, en güçlü kültürün tüm öteki kültürleri yok etmesi şeklinde yansımasını bulmuş. Bir evrim kuralı gibi uygulanmak istenince yeryüzünde binlerce dil, yüzlerce kültür ve inanç vb.'nin asimile olmasına veya soykırıma tabi tutularak yeryüzünden silinmesine sebep olmuştur. Faşizm döneminde bu çok daha azgınca uygulanmıştır. Naziler bu evrim kuramını kendi toplumu dışındaki halk ve kültürlere nasıl uyguladığını, hangi araçlarla soykırıma tabi tuttuklarını biliyoruz. Ama bir de Alman toplumuna, kendi toplumuna uyguladıkları var! Genetik kalıtımı geliştirme, Ari ırkının daha güçlü kadın ve erkeklerini yaratma adına 500 bin Alman'ı kısırlaştırmış. Pek çoğunu da gizli şekilde fiziki olarak ortadan kaldırarak güçlünün ayakta kalma-yaşama'' kuralını esas almıştır. Pozitivizm, faşist rejimlerde soykırım kültürünü geliştirir.

6. Dinci Kültürel Kod: Dinin aşırı siyasallaştırılmasıdır. Milliyetçilik ve iktidar ideolojisiyle yoğrularak fanatizme yol açmasıdır. Biçimde din savunulur görünür, özde ise ulus-devlet ve iktidar kutsanır, savunulur. Bu açıdan yeri geldiğinde ulus-devletin toplumları etkileme, kontrol etme ve kullanmada başvurdukları temel fikriyatlardan biridir. Ahlakı barındıran geleneksel dinle bir ilgisi yoktur. Hitler, ''Yüce Tanrı ulusumuzu yarattı. Ulusun varlığını savunmakla tanrının eserini savunmuş oluruz''derken bize bunu söylemiş oluyor!

7. Doğakırımcı Kültürel Kod: Faşizmin toplumkırımcı bir kültürel şifreye sahip olduğunu vurgulamıştık. Yoğunlaştırılmış tahakküm ve iktidar kültürü dayatmasından ötürü insanı insana, insanı topluma yabancılaştırır. İnsanın bu yabancılaşma hali doğa ile de yabancılaşmasını da getirir. Faşizmin insanları motive etmek ve etkilemek için kullandığı en kilit argümanlardan biri "Kutsal Vatan" olmasına rağmen, soyut, mitsel ve metafizik inanç anlamından başka bir kutsallığı söz konusu olmaz! Çünkü somutta en çok kutsallığından soyutlanan, canı okunan, yakılıp-yıkılan, üzerinde-içinde her türlü nükleer, biyolojik kimyasal yıkıma maruz bırakılan vatan toprağının kendisidir. Uygarlık ile başlayan bu yabancılaşma süreci kapitalist modernite ile doğakırım düzeyine varır. Endüstriyalizmin doğayı aşırı kâr elde etmenin kaynağı görme anlayışı, pozitivizmin doğayı cansız, ölü nesneler deposu görme zihniyeti ve kapitalizmin aşırı tüketiciliğinin birleşmesi ile kök kurutucu, kırımcı bir kültürel kod olarak karşımıza çıkar.

8. Militarist Kültürel Kod: Faşizmde insan ve toplum adeta güce ve zora tapar hale getirilir. ''Güçlü ordu'', ''Asker Millet'', ''Savaşçı Toplum'' gibi kavramlar faşizmin militarist kültürel kodu ile oluşturulan, oluşturulmak istenen toplum-insan modelidir. Toplum tüm özgüç ve öz savunma mekanizmalarından soyutlanarak, uzak kılınarak faşizm ile en yetkin halini yaşayan ulus-devlet içinde eritilir. Toplum, ulus-devletleştikçe bir nevi ''savaşan toplum'' hali olarak ''ordu millet'' gerçekliğine bürünür. Bu, özde toplumun tüm özelliklerini (ahlaki-politik) yitirip militaristleşmesi demektir. Yani iradesizleşip köleleşen, iğdiş edilip öz güçten düşürülen toplumun Güç Tanrısı (ulus-devlet) ile kendini özdeşleştirmesidir. ''Ben devletim'', ''Allah orduya zeval vermesin'', ''Tanrı orduyu başımızdan eksik etmesin!'' vb. lakonikler bunun yansımalarıdır. Sorunları şiddet, savaş, kıyım ve soykırım gibi vahşi yöntemlerle çözme girişimlerinin tümü militarist kültürel şifresi ile oluşan ''ordu

millet", "savaşan toplum" gerçekliğinin yansımalarıdır. Alman toplumunun Nazizm döneminde tepeden tırnağa askerileşmesi, militaristleşmesi birer SS, SA veya ihbarcıya dönüşümü bunun ifadesidir. Bu açıdan faşizm, insanları öz güçten yoksun kılıp militarist güç virüsü ile zehirleyip onun bir dişlisi haline getiren rejimdir.

9. Irkçı Kültürel Kod: "Irkçılık, Almanya'daki Nazi rejiminin 'Ari' ırkın üstünlüğü ve ırksal 'saflığın' önemine dayanan soykırım dehşetinde en üst noktasına çıkan 'saflaştırma' politikasını anlatmak üzere 1930'larda kullanılmaya başlanan bir Avrupa kavramı"dır(Sami Zubaida).

Her ne kadar Alman faşizmini anlatmak için kullanılan bir kavram olarak ifade edilse de, Irkçılık bir kültürel kod olarak onunla sınırlandırılmayacak bir olgudur. Çünkü kapitalist modernist kültürel koddur.

18. ve 19. yy.'da Pozitivist bilimcilik insanlığın biyolojik olarak farklı türleri olduğunu ileri sürer. İnsan ırklarının sınıflandırılması bu bilimcilik anlayışının ürünü olarak gelişti. Avrupa merkezli bir mantalite olduğundan bu sınıflandırmada hiyerarşinin en tepesinde Avrupa yani Uygar Toplumlar, onun aşağısında da öteki toplumlar yani ilkel, barbar, az gelişmiş vb.'leri konumlandırılır. Sömürgecilik bu anlayışla meşrulaştırılır. Hannah Arendt tam bu noktada ırk düşüncesini "Emperyalist egemenliğin iki ana siyasi aracından biri" olarak tanımlar. Ve Afrika kıtasının sömürgeci paylaşımını ve özellikle Güney Afrika'da yaşananları bu kapsamda ele alır. Alman Nazist ırkçılık zihniyetinden çok önce İngiliz ve Fransız ırkçılığı söz konusuydu. Hatta J. Davidson 1908'de, "İngiliz, üstün insandır ve İngiltere'nin, onun evriminin tarihidir" söylemini de bu kapsamda okumak mümkün. Nazizm ırkçılığı nitelik olarak değil ama nicelikte birkaç derece daha fazla olması, ırkçılığı Nazizm ile sınırlandırmayı koşullamaz. Nazizmin farkı, sınıflandırmayı yaparken -ki o da üstün rk ve Alman ırkının saflığını oluşturmak için pozitivizmin insan ırkları sınıflandırmasını esas alır- sadece Avrupa ve Avrupa dışı üzerinden değil, Avrupa içinden de buna girişmesidir. Irkçılık kültürel kodu, milliyetçiliği daha da güçlendirir. Kendi ulusunun üstün olduğunu, 'arı ve saf' tutulması için Öteki'lerden arındırılmasını, Öteki'lerin kendi saflıklarını bozan düşmanlar olduğunu, bunun için de ya ayrıştırılmaları ya da yok edilmeleri sürekli pompalanıp durulur. Gobbels'in "Nefret etmek ne harika!" derken propagandalarıyla Alman toplumunda geliştirdiği ırkçılık zehriyle, ötekileştirdiği Yahudi, komünist ve çingenelerin gaz odalarında ve fırınlarda öldürüldükçe ulus-devlet tanrısının nasıl güçlendiğini gördüğü içindir. Nefret bu anlamda faşizmin duygusal gıdasıdır. Faşizm ideolojik olarak nasıl ki liberalizmin dört ideolojik versiyonu olan milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik ve pozitivizmden besleniyorsa, duygusal olarak da nefret duygusundan beslenir. Nefret, insanı gözü kara, zalim, kılar. Ama nefret eninde sonunda sahibini vurur. Faşizm de kapitalist modernitenin nefretinin rejime dönüşmüş halidir. Ve de intiharıdır.

Son olarak; tüm bu yazı boyunca "kültürel kod" olarak ifade ettiğimiz kavramlaştırmayı faşizm açısından "anti-kültürel kod" şeklinde okumak daha doğru olacaktır. Çünkü faşizm, toplumu geliştirecek, ileriye taşıyacak, toplumsal hakikatini büyütecek bir kültür yaratmaz, oluşturmaz. Tersine bu temeldeki kültürü yok eder! Geliştirdiği devletçi-iktidarcı özelliklerdir. Anti-toplum ve anti-kültür özelliğini özde taşır. Biçimde devletçi-iktidarcı kültür olarak ifade etsek de özde tersidir. Bu açıdan da faşizmin kodlarını sıralarken ilk olarak anti- kültür oluşunu koyarak başlamak yerinde olur.

Faşizmin bu anti-kültürcü kodlarını kapitalist modernite kodları üzerinden çoğaltmak mümkün. Çünkü kilit nokta, kapitalist modernite ile faşizm arasındaki ontolojik bağı tespittir. Bu bağ kavranınca faşizmin ana zemininin kapitalist modernitenin kendisi olduğu görülür. Ve bu zemin üzerinden dile getirdiklerimiz dışında farklı kodlarda dile getirilebilir. Yeter ki, faşizmi doğru tanımlayalım. Doğru tanımladıkça kapitalist modernitenin faşizmi potansiyel olarak hep yedekte saklı tuttuğunu, kültürel kodları ile insanların ve toplumların hem ruhsal hem de zihinsel dünyalarını buna hazırladığını, münferit bir olgu değil, sistemin bir kuralı olduğunu görürüz. Faşizm nerede? sorusundan önce kapitalist modernitenin ne olduğuna bakacağız! Sonra... Başımızı kaldırıp çevremize bakacağız!

İçindekiler İçin Tıklayınız

Küresel Sürüleştirme Projesi: Medya

Nuri Amed

Toplum ve Teknik

Toplum yaşamının sürdürülmesinde doğadan yararlanmak için çeşitli yöntem ve araçların geliştirilmesi tekniğin kökeni olmaktadır. Tekniği geliştiren ve ona yön veren, toplum ve toplumsal ilişkilerdir. Fakat kapitalizmin elinde teknik öyle bir hal almış ki adeta toplumun üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamıştır.

Araç-gereç anlamındaki tekniğin toplumda oynadığı rolün olumlu ya da olumsuz olmasını, ideolojik çerçeve belirlemektedir. Basit bir tanımlamayla ifade edilirse, toplumun işlerini bir hayli kolaylaştıran teknik bir araç, kötü niyetli birinin elinde toplumu dağıtan bir araca dönüşebilmektedir. Hatta tekniğin araç olmaktan çıkarılıp amaç haline getirilmesine bile tanık olunmaktadır. Fakat bazen en iyi niyetli insanın elindeki teknik de olumsuz rol oynayabilir. Yani tekniğin "her halukarda nötr olduğunu" iddia etmeye kalktığımızda dikkatli olmalıyız. Tekniği yapan ve kullanan insan, o tekniğin esiri haline gelebiliyorsa tekniğin daha kapsamlı sorgulanması gerekir. Bu nedenle tekniğe-teknolojiye felsefi yaklaşmak, toplumla ilişkisini sadece sonuçlardan hareketle ele almamak daha doğru analizlere ulaşmamızı sağlayabilir.

"Dünyayı makineleştirme düzeyimiz kadar ciddi bir olgu, yaşamlarımızda toplumsal olanı teknik olandan ayırt edemeyişimizdir." [1] Hem bir araç, hem de bir insan etkinliği olarak teknik, yapım ve kullanım esnasında İdeolojik farklılıklar temelinde şekil alır. Örneğin, devasa bir hidroelektrik barajı daha kuruluşundan itibaren olumsuz bir rol oynar. İnsanları adeta böcek gibi hissetmeye yönelten imar ve mimari anlayışı daha baştan toplum karşıtıdır. Nükleer santrallerin doğa katliamı pahasına kurulduğunu bilmeyen yoktur. Fakat bazen en yararlı araçlar en kötü tarzda kullanılabilmektedir. Özgürlükçü veya otoriter bir sistem bazen aynı teknik araçları kullanabilmektedir. Onların rejimini belirleyen, kullandıkları teknik değil, toplumsal ilişkiler sistemidir. Fakat tekniğin toplumsal değişimlerde hiç rolünün olmadığını iddia etmek de yanlıştır. Geçmişte belki temel bazı dönemlerde toplumsal değişimlerde tekniğin rolü önemli olmuş ama hızı genelde yavaş olmuştur. Günümüz teknolojilerinin toplumsal yapıları ne derece hızlı değiştirdiği ise hayretle izlenmektedir.

"Bilim ve teknik ne kadar çok gelişmişse bu durum insanlık için o kadar iyidir." demek zamanın sürekli iyiye, güzele, gelişmeye doğru aktığını iddia etmek kadar sığ ve yanlış bir yorumdur. Kullanılma amaç ve biçimi bir yana bırakılarak yapılan genellemeler ise yanıltıcıdır. Öte yandan çağımızın ulaştığı bilimsel-teknik düzeyin boyutları tüm insanlığın sorunlarını çözmeye yetebilecekken tam tersine tüm sorunların giderek daha fazla boyutlanması ve derinleşmesi, kullanım amacına ve toplumsal sistem içindeki yerine bağlı olarak sonucun değiştiğini kanıtlamaya yetmektedir.

Kapitalizmin bir numaralı kanunu, her türlü bilimsel-teknik gelişmeyi sınırsız sömürü ve kâr için kullanmaktır. Bunun en ileri düzeydeki ifadesi endüstriyalizmdir. Endüstriyalizm, tekniğin tamamen kapitalizmin sınırsız kar kanununa endeksli olarak kullanılma-

[1] Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi*, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013.

sını esas alan bir ideolojidir. Kapitalizmin kullandığı araçların her birine endüstriyalist temelde bir ideolojik anlam yüklendiği halde sanki hiçbir ideolojiyle ilgisi yokmuş ve insanlığın yararınaymış gibi yansıtmayı başarmış olması gücünün, çıkarlarının ve ikiyüzlü karakterinin gereğidir.

Sanal Sermayenin Sanal Toplumu

Günümüzde kapitalizmin ulaştığı düzey finans-kapitalin vurgun-soygun tarzıyla; teknik düzey ise internetin ikna-çekim gücüyle ifade edilebilir.

Finans-kapital açısından para kazanmanın en masrafsız ve etkili yolu borsa ve kâğıt oyunlarıdır. Toplumsal psikolojiyi yönetme ve bireyleri şekillendirme konusunda ise internete benzer bir rol oynatılmaktadır. Birinde "sanal sermaye" diğerinde "sanal toplum" olgusu geçerlidir. Sanal toplum olmadan sanal sermaye kendi çıkarları için gerekli yolları sonuna dek açamaz. Bunlar birbirinin uzantısı olan sistemlerdir.

Temelde sanallığa dayanan borsa ve kâğıt oyunlarını ekonomik faaliyetmiş gibi gösteren sistemin ikiyüzlü karakterini, internet ağlarındaki "sanal kimlik" en ileri düzeyde ifade etmekte ve ikisi birbirini tamamlamaktadır.

Finans-kapital, internete dayalı "sanal gerçeklik" oluşturulmadan bugünkü düzeyine ulaşamaz; bununla bağlantılı olarak toplumsal hakikatler bugünkü kadar ileri düzeyde aşınmaya, yabancılaşmaya uğratılamazdı. Aynı denklem tersinden ve karşıtı için kurulamaz. Mesela "internet olmadan toplum ve toplumsal devrim olmaz" gibi bir önerme geçerli sayılamaz. Toplumsal direniş ve devrimler tarihi bunu kanıtlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında insanlığın yaşamında sağladığı bazı kolaylıklara rağmen internetin olumsuzluğu daha fazla olmuştur. Konumuz internetin avantajları ve olumsuzluklarını sıralamak olmasa da özellikle birey üzerindeki temel etkilerini göz önüne getirmek, kapitalizmin işlerini nasıl kolaylaştırdığını, hatta yeni bir tür faşizmin küresel çapta nasıl gelişmekte olduğunu anlamak açısından gereklidir.

Türkçede "sanal âlem veya sosyal medya" şeklinde kavramlaştırılan internet ağları ve ortamı icat edilmeden önce sanalın yerinde simge, resim, yazı gibi yöntemler vardı. Haber, iletişim, yansıtma, paylaşma denilen olgunun geçmişi, ilk çağlarda yaşamış toplumların yaşam tecrübelerinden doğan duygu ve düşüncelerini mağara duvarlarına yansıtmalarına kadar götürülebilir. Fakat sanal olgusu bizzat gerçeğin yerini tutmaya başladığında tehlikeli hale gelir. İşte internet bunu başarmıştır. Bu nedenle internet öncesindeki araçlara sanal kavramı yakıştırılmamıştır. Yine de "sanal" olanın hâkimiyeti binlerce yıllık egemenlik geleneğiyle birikerek gelişmiştir. Şöyle ki:

1-En eski örneklerinden beri egemenlik sistemleri gerçeklerin çarpıtılması üzerine kurulmuştur.

2-Gerçek olmayanlar gerçekmiş gibi kabul edilsin diye sürekli ideolojik çalışma yapılmıştır.

3-Buna rağmen gerçeğin peşinde koşanlara baskı, zor ve şiddet uygulanmıştır.

Her çağda araçlar farklılaşsa da esas hedef gerçeğin çarpıtılması, hakikatin karartılması olmuştur. Bu konuda hayli büyük sonuçlar da elde etmişlerdir. Fakat hiç biri "sanal toplum" kadar gerçeği çarpıtma, hakikati karartma gücünde olmamıştır.

Bilim-teknik alanındaki gelişmeler tüm toplumların bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlarken bu tekniğin egemenler elinde oynadığı uğursuz rolün boyutlarını kavrama konusunda henüz büyük bir farkındalık oluşturabilmiş değiliz. "Sanal" olanın büyüsüne kapılmış giden bir çoğunluk var. Bu teknikte ölümcül olan her şey yaşamsal kılıfa bürünmüş, adeta kimsenin bundan kaçamayacağını iddia eder gibi de meydan okumaktadır.

Sanaldan Toplum Olmaz

Toplumun yerine "sanal toplum" ikamesi başarılırsa bu, insanlığın bitişi olacaktır. Toplum, insanların ortak yaşantısı sonucunda duygu ve düşünce birlikteliğinden doğan bir varoluş formudur. Ortak yaşam olmadan toplum olmaz. İnternet ağlarının bağımlılık derecesinde kullanılması ortak yaşamı geliştirmeye değil dağıtmaya yarıyor. Bu anlamda sosyalleştirici değil asosyalleştiricidir.

Toplumsallaşmaya değil bireycileşmeye yol açıyor. Üstelik yeni bir tür bağımlılık yaratıyor, internetsiz yaşam

mümkün değilmiş gibi mobil aygıtlar sayesinde her gün, her dakika internette gezintiye çıkılıyor. Uzaklara gidilirken yakınlardan kopuluyor.

Bir zamanlar televizyon için sosyal ilişkileri azalttığı, hatta çeşitli sosyal sapmalara yol açtığı eleştirisi yapılırdı; sanal alan ise sadece sosyal bir sapmaya değil sosyal bitişe götürüyor. Buna rağmen internet ortamı yeni bir tür sosyalleşme aracı olarak tanımlanabiliyor. Oysa adına "sosyal medya" dememiz bile kendi içinde paradoks taşıyor.

Milyonlarca insanın birbiriyle telefonda konuşması veya internet üzerinden haberleşmesi toplum olmak anlamına gelmez. Ahlaki ilkeler, kültürel yaratımlar, politik kurumlar olmadan da toplumun olabileceği iddia edilebilirse o zaman "sanal toplum" da olabilir. Ama tersi durumda sanal toplum diye bir toplum çeşidinden bahsedilemez. Bu kavramlaştırma sorunlu olmakla kalmayıp insan bilincini de çarpıtmaktadır. Geleneksel, modern, çağdaş, geri, ileri vb. adlandırmalar toplum tanımlarında yer bulabilir ama sanal kavramıyla toplum bir araya getirilemez; getiriliyorsa orada farklı bir ideolojik yaklaşım aramak gerekir.

Kavram üretmek veya kavramlara farklı anlamlar yüklemek ideolojik işlerin başında gelir. "Sanal toplum" kavramlaştırması neo-liberalizmin en vurucu silahlarından biri durumundadır. "Ne de olsa sanaldır, karşılığı yoktur" denilip geçilemez; sanal olandan öyle bir karşılık türetilmiştir ki tarihin hiçbir faşizan iktidarı bu derecede etkili bir toplum kırım aracı bulamamıştır. Sermayenin sanalıyla en büyük vurgunlar yapılırken toplumun sanalıyla neler yapılmaz ki?

Sanalda nasıl bir gerçeklik vardır? Sanalın hakikati nedir? Sanal sanıldığı gibi sadece sanal mıdır? Sanal, sanmaktan ileri gelmektedir. Yani sanal demek, olmayan fakat olduğu sanılan, farz edilen demektir; tanım bu tarzda dar şekilde ele alındığında internetteki bir yazı, bir resim, bir iletişim yoktur gibi bir sonuç çıkmaktadır. Oysa ekrana bakıldığında resim ve yazı görülmektedir, iletişim de olmaktadır; olmaması diye bir sorun bulunmamaktadır. O halde sanal denildiğinde "hiç olmayan" bir şeyden bahsetmiyoruz; olanın, yani gerçeğin kendisine değil de, ister doğru ister yanlış şekilde yazı, ses ve görüntüyle oluşturulan ortama ve ortam algısına sanal gerçeklik deniliyor. Sanal ağlarla kurulan tüm iletişim ve paylaşım sistemine ise "sanal toplum" denilmektedir. Hakikat yerine konulduğunda ve insanlar buna ikna edildiğinde esas tehlikesi ortaya çıkıyor, bu da toplum ve hakikat karşıtlığıdır. Ve ne yazık ki, 1990'lardan günümüze kat ettiği mesafe küçümsenemez boyutlara varmış; "sanal toplum" dedikleri olgu ve algı, internet kullanıcılarının büyük çoğunluğunca kabul görmüştür.

Finans-kapital ne kadar toplum dışılıktan kaynağını alıyorsa sanallığın bu kadar geliştirilmesi de aynı nedene dayanıyor. Burada sistemin çok çarpıcı bir yönü açığa çıkmakta; toplumun kendisi varken sanalına niye ihtiyaç duyduğu, kapitalizmin toplumdan dışlanma düzeyini göstermektedir. Kapitalizmin dayanacağı gerçek bir toplum olsaydı sanalına ihtiyaç duymazdı. Bir neden budur. Diğeri ise, kapitalizmin "sanal toplum" yaratma yoluyla gerçek toplumu adeta ihtiyaç olmaktan çıkarmaya çalışması, bastırması, dağıtması yönündeki hedefidir.

Olmadığı halde varmış gibi kabul edilen bir toplum olmak aslında hiç olmamak anlamına gelir. Sanal toplum eşittir toplumun sonu! Anti-toplum karakterindeki "sanal toplum" kavramlaştırmasına herhangi bir olumlu özellik yüklemek hiç hak etmediği halde meşrulaştırmaktır. Tarih boyunca tüm saldırılara rağmen toplumu yok edemediler; gerilettiler, ezdiler, bastırdılar ama yok edemediler. "Sanal toplum" projesi toplumu yok etme projesidir.

Toplum yok edildiğinde geriye tek tek veya toplu halde sürüleşmiş bireyler veya bireyler topluluğu kalacak; bundan asla bir toplum çıkmayacaktır. İnsanlığın bitişi, sürüleşme diyelim buna. Bilinçsiz internet kullanıcısı ve bağımlısı ne kadar çoğalırsa sürüleştirme hareketi o kadar küresel hal alacaktır. Amaçlanan budur. Fakat buradan internet gibi görsel veya yazımsal iletişim araçlarına karşı olduğumuz ve interneti her kullananın sürüleşeceğini iddia ettiğimiz gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Sanallığı gerçek yerine koydurmada internete oynatılan rol, şimdiden en faşizan devlet kurumlaşmalarından daha tehlikeli hale gelmiştir. Küresel düzeyde bir faşizmle karşı karşıyayız. Bunu görmek gerekiyor.

Faşizmin Küresel Hali

"Medyayı ikinci analitik akıl gibi kullandıklarından,

toplumun direnme gücünü etkisizleştirmede çok etkilidirler. Bu silahla sanal toplum inşa ediliyor. Sanal toplum, toplum kırımın başka bir biçimidir." [2]

İnternet veya çağın birçok teknik imkânı doğru kullanıldığında toplumun yararına olabilir. Fakat özellikle internet sistemi ve yapısallığı, toplumda yapı bozucu bir rol oynayabilecek kadar -hem de hiç farkında olmadan- kötü kullanıma açıktır. Bir yönüyle toplumu hayallerle avutur, bir yanıyla da hayalsiz, ütopyasız, ruhsuz bir şekillenmeye iter. Herkese sanal bir kimlik oluşturma imkânını verdiği için toplumun reflekslerini öldürür. Yaşamını felç eden düzene karşı çıkacağına internette sanal bir yaşam, sanal bir özgürlük kurmak yoluyla tepkilerinden arınır.

Sanal kimlik, olmayan kimlik anlamına gelse de varmış gibi kabul görüyor. Buna sahte kimlik demeyi tercih edenler vardır. İnternet ortamındaki ikincil kimliktir; gerçek olan kimlikle aynılık veya benzerlik taşımak zorunda değildir. Yaş, cinsiyet, sınıf, meslek gibi özelliklerin hiçbiri gerçek olmak zorunda değildir. Bir sistem ancak bu kadar yapay olgu yaratabilir ve ancak bu kadar olgucu olabilir.

Yorum ve yaratıcı gücün maddeye kıstırıldığı; tüm zamanların ana sıkıştırıldığı; hakikatin olguya indirgendiği iç karartıcı felsefi bir düzleme geçilmiştir. İnsan arzuları üzerinde korkunç derecede oynanmış, sahtelik-ikiyüzlülük ilk defa bu kadar değer görür olmuştur. Bir yanıyla, gerçek yaşamda hiç elde edemediği kimlik özelliklerini varmış gibi insanlara sunuyor, bir yandan da bu olanak insanları ikiyüzlü hale getirebiliyor. Hatta daha ileri gidildiğinde ikincil dediğimiz sanal kimliğin birincil, yani asal kimliğin yerini tutması, ilkinin tamamen terk edilip ikincinin benimsenmesi mümkün olabiliyor. "Bilinmeyen kimlik" gerçek kimlikten daha cazip hale gelmişse insanın kendinden, gerçeklikten kaçışı normalleşmiş demektir.

Mesele, aslında olmayanın gerçek yerine geçmesi ve daha da vahimi bireyin buna ikna olmasıdır. Sanal olguculuk, Avrupa merkezli pozitivist aklın ulaştığı zirvedir. Olguculuk, hakikatleri maddeye indirgerken yeni sanal olguculuk insanı maddeleştirmiş, robot haline getirmiştir. Ne kadar "olgu"n varsa o kadar insansın! Örneğin ne kadar "takipçin", ne kadar "beğenenin" varsa o kadar varsın; ne kadar "erişim" imkânın varsa o kadar özgürsün!

Makineleşme, ruhsuzlaşma, zihnin ve bedenin birbirinden kopması, emeğe ve ürettiklerine yabancılaşma, toplumdan kopma vb. insanın yabancılaşmasına dair teorilerin en ilerisi sanal kimlikle oluşuyor. Sahte kimliklerin toplamından yeni bir "toplum" oluşturmayı, faşizmin küresel çaptaki en büyük projesi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Tüketim, eğlence, şov artık her şeydir; bunlara da bireysel olarak sanal medya üzerinden ulaşmak mümkündür. Topluma gerek yoktur! Toplumla ilişki kurmadan da yaşanabileceğini sanmak ve buna inanmak insanlığın düştüğü en dip nokta olmaktadır.

Neden Faşizm?

Tekniğin düzeyi ve kullanılma biçimi bazı durumlarda faşizmi cilalayıp görünmez kılsa da tank, top, uçak saldırılarından daha büyük bir toplum kırımına yol açıyorsa uygulanan rejime faşizm denilir. Üstelik tüm çağların en büyük savaş saldırılarının gerçekleştiği de ortadadır. İkisi bir arada formülü geçerlidir; hem savaşla, baskıyla, zorla, şiddetle hem de "sanal" ortamlar üzerinden vuruyorlar. Yani faşizmin katmerlisi ve küresel olanı yaşanıyor.

Türkiye'de faşizmi salt sınıf temelleriyle ele alan ve bu nedenle faşizmi görmeyen; faşizme faşizm demeyen yaklaşımlar bulunmaktadır. Kavramlara herkes kendine göre anlamlar yüklerse ortak görüşler oluşturmak zordur. Fakat faşizm denilince baskı, zor, şiddet yoluyla aslında toplumu tek tipleştirme, toplumu toplum olmaktan çıkarma; bunun için sorgulamayan, sorumluluk duymayan, sadece biat eden bireyler oluşturma akla gelir; yani faşizm bir sürüleştirme hareketidir. Faşist sürü-kitle oluşturulduğunda tekelci sermayenin önünde duracak bir güç kolay bulunamaz. Sınıf temelli tahlillerde işçi sınıfının burjuvaziyi zorlayan bir direnişi yoksa faşizme gerek olmaz, bu durumlarda uygulanan baskı, zor vs. faşizmle adlandırılamaz denilir. Yahudi soykırımı bile tek başına bu tezleri çürütmeye yarıyor. Günümüzde Kürt halkına uygulananlardan sonra bile faşizme faşizm demekten kaçınan bir aklın dogmalarından fazla bir sonuç çıkmaz.

[2] Abdullah Öcalan, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 3: Özgürlük Sosyolojisi, Amara Yayıncılık, 2015

Biz faşizmi tarihte olduğu kadar günümüzde de gördüğümüz ve duyumsadığımız her yerde tanıyoruz. Çağımızdaki faşizmi "internet faşizmi" olarak tanımlayıp basite indirgemek istemeyiz ama internetle yaratılmak istenen "sanal toplum" amacını faşizm olarak tanımlamak için birçok gerekçemiz vardır. Rüyalarınıza dek size hükmetmek isteyen bir rejim, faşizmden başka bir şey olamaz.

Bu yeni faşizm türünün sadece sanal ortamda toplumu kuşattığı düşünülmemelidir. Yeni olan boyutu budur fakat hem sanal hem de gerçek yaşamda toplumu kuşatıyor.

"Sanal Olan"a Karşı Özgürlükçü Toplum ve Teknik

Bazı çevrelerde "sanal toplum" sadece bir iletişim modelidir denilerek savunulabiliyor. İletişim, bilgilenme, haberleşme vb. tüm kolaylaştırıcı tekniklere amenna! Fakat insan ve toplum üzerinde yarattığı etkiler ürkütücü boyutlardadır. "İnternet çocuğu" denilen yeni bir nesil oluşuyor. Şimdilerde "internet bebeği" kavramı bile kullanılıyor. "Sanal, hayalet çılgını, medyakeş toplum" biçiminde tanımlanması olguyu daha iyi açıklayabilir.

"Sanal âlem" insanın, özgürlüğün, anlamın bittiği yerdir. Gerçeği varken sahtesiyle, taklidiyle, kopyasıyla ilgilenmek yaşamı yaşam olmaktan çıkarır. Ne kadar mükemmel kopyalar oluşturulsa da gerçeğin yerini tutamaz. Simülasyon tekniğinin bu kadar istismar edilmesi, gerçek yaşamın yerine konulmaya çalışılması ve kullanıcıların da adeta yeni bir din gibi benimsemesi, buna karşı mücadelenin hiç de kolay olmadığını göstermektedir.

Manevi, zihni, sosyal, kültürel etkilerini hiç sorgulamadan, tedbirleri internette günlük geçirilen sürenin kontrol edilmesine veya ebeveyn kilidine indirgemek, sadece şikâyette bulunan kölelerin halini andırıyor. Soruna köklü yaklaşım, tüm tekniğe yaklaşım ile benzerlik arz eder. Evrene, dünyaya bakışımız tekniğe bakışımızı da belirliyor.

Tekniğin yapım ve kullanılma ölçüsü toplum ve doğaya zarar vermeyecek sınırlarda tutulduğunda insanlığın hizmetinde olabilir. Bu da ancak özgürlükçü bir toplumda mümkündür. Bu tekniğin doğru sorgulanması bile ancak sistemden kopuşunu sağlamış bir felsefi-ideolojik yaklaşımı gerektirmektedir. Sistemi hiç karşısına almadan, zihniyet ve yaşam kalıplarını reddetmeden, onu kuşatacak özgürlükçü bir toplum inşa etmeden sadece basit tedbirlerle tekniğin kullanılma şeklinden doğan zararlardan ve özellikle de "sanallık" tuzağından korunmak mümkün değildir. İnternetin bazı yerlerde devrimci gelişmeler için ivme kazandırıcı olduğu doğrudur fakat toplumsal dayanaklar olmadan bunu sağladığı söylenemez. Mısır gençliğini Tahrir Meydanı ve sokaklarda eyleme götüren siyasi ve toplumsal bir süreç vardır. Tek başına internet her şeyi yaptı demek toplum inkârcılığıdır. Yine aynı şekilde Zapatista hareketinin interneti etkili şekilde kullanmış olması, binlerce komünle verdikleri toplumsal mücadeleyi görmezden gelmeye yol açmamalıdır. Hâkim medya karşısında interneti etkili şekilde kullanmayı bilmek ile toplumdan kopmak aynı şey değildir.

Sonuç olarak, bilimsel-teknik gelişmeler insanlığın evrensel birikiminin ürünüdür. Kapitalizmin elinde canavara dönüştürülmesi teknikten uzak durulması anlamına gelmez. Aksine insanlığın emeğini doğru sahiplenmek için bilim ve tekniğe de özgürlükçü yaklaşım gereklidir. Bilim ve tekniğe özgürlükçü yaklaşım, onun uzantısı olmayı ve doğaya zarar vermesini reddedip eko-endüstri ve ahlaki toplum temelinde ele almayı gerektirir.

Endüstriyalizme karşı durmadan, özgürlükçü toplum hedefi olmadan alternatif olunamaz. Mevcut bilişim tekniği bile tümüyle endüstriyalizmin uzantısı durumundadır. Neo-liberal ideolojiyle birlikte endüstriyalizm ve her türlü kapitalist ağ, dünyanın en küçük köyüne dek ulaştırılmak istenmektedir. Bu anlamda liberalizmin cilaladığı küreselleşme, yerelleşme vb. ne tür projeler olursa olsun, kapitalizmin elinde daha fazla sömürü anlamına gelmektedir. Tersini yapmak, özgür-ekolojik toplum anlayışını bir dünya sistemi haline getirmeyi şart kılıyor.

Yerelden evrensele uzanan karşılıklı kültürel köprüler özgürlüğün evrensel güvencesidir. Bu açıdan internet gibi küresel iletişim ve medya araçları ancak özgür bir toplum örgütlülüğü, bilinci ve eylemiyle kuşatıldığında insanlığa yararlı hale getirilebilir.

Özgür toplumun işi tekniği reddetmek, kullanmamak, yasaklamak veya geriletmek değildir. Özgür emek sayesinde her türlü bilimsel-teknik gelişmenin daha büyük ivme kazanacağından ve insanlığın sorunlarını çözmede büyük yardımda bulunacağından kuşku yoktur. Fakat toplumsal örgütlenme olmadan bunların hiç biri olmaz.

Toplumsal örgütlenme olmadan özgürlük, özgürlük olmadan da tekniğin doğru kullanımı söz konusu olamaz. Toplum ne kadar örgütlü ve özgür hale gelirse "sanal" denilen sahte toplum anlayışına karşı o kadar etkili bir duruş sergilenir.

Geçmişin ve günümüzün tüm filozofları toplumla bağları oranında hakikatin öncüsü, sözcüsü olmuşlardır. İnternet ne filozoftur, ne de internet üzerinden filozof olunabilir. İnternetin tüm teknik kavramları ve onun etrafında oluşan sanal dil insanlık için özgürleştirici tek bir kavram veya fikir üretmemiştir. Toplum var oldukça ve örgütlendikçe faşizmin "sanal toplum" hedefiyle mücadele edilebilir. Bunun için son sözü Nietzsche'ye bırakalım: "Yeni gürültüler bulanların değil, yeni değerler bulanların etrafında döner dünya, sessizce döner!"

İçindekiler İçin Tıklayınız

Anlaşılmamış Bir Rejim Türü: Faşizm

Gün Zileli

A-Faşizm Değerlendirmelerinde Yanılgılar

Sosyal tarihte yaklaşık yüz yıldır çözülemeyen iki devasa sorun vardır. Bunlardan biri, 1917 Devrimi ile kurulan, 1992 yılında yıkılan Sovyetler Birliği devletinin niteliği çerçevesinde, pratikte uygulanan "sosyalizm"in; diğeri ise, en tipik örnekleri 1920-30'larda kurulan İtalyan Faşizmi ve Alman Nazizmi çerçevesinde faşizmin ne olup ne olmadığıdır. Bu yazı faşizmin niteliği üzerine bir deneme olacak.

Faşizm, ortaya çıktığı 1920-30'larda hem esasen Komintern tarafından temsil edilen "sosyalist kamp"ta hem de o zamanlar "Batı demokrasileri" diye anılan "kapitalist-liberal" kampta doğru bir şekilde tahlil edilememiştir. Diyelim ki, o zaman faşizm yeni bir olguydu, özelliklerinin anlaşılması doğaldı; evet ama bu anlaşılmazlık ve kafa karışıklığı hali zamanımızda da devam etmektedir; üstelik bu kafa karışıklığı, özellikle 1970'li yıllardan itibaren görülen ve günümüzde de varlıkları çeşitlenerek devam eden baskıcı rejimlerin niteliğine ilişkin tartışmalarla iyice artmış bulunmaktadır. Bugün varlıklarına tanık olduğumuz baskı rejimleri faşizm olarak adlandırılabilir mi, her baskı rejimi faşizm midir, eğer değilse günümüz faşizminin özellikleri nelerdir?

Komintern'in Faşizm Yorumları

Baştan kısaca belirtecek olursam, Komintern'in İtalyan ve özellikle Alman faşizmleri üzerine birçok farklılıklar da içeren tahlillerinin hepsi bir yanlışlıklar silsilesidir. Elbette her tahlilde olduğu gibi içinde yüzde on oranında doğrular da olmakla birlikte, büyük bir ağırlıkla yanlış tahlillerdir bunlar. Elbette bunun da sebepleri vardır. Bir kere, Komintern akademik bir kuruluş değil, dünya devriminin merkezi olduğunu iddia eden siyasi bir kuruluştur. Bu yüzden tahlilleri, akademik bir objektifliğe değil, o günkü politik niyetlere ve dalgalanmalara göre belirlenmektedir. Daha da kötüsü, bu politik kuruluş, serbest ve özgür tartışma olanaklarından yoksundur, SBKP'nin mutlak denetimi altındadır, bunun anlamı da bütün "farklı" tezlerin sonuçta tek adamın denetimine tabi olmasıdır. Özgür tartışmanın olmadığı ve herkesin ezop diliyle konuşmak zorunda olduğu bir ortamdan sağlıklı sonuçlar beklemek hayalcilik olurdu.

Komintern'in, özellikle Alman Nazizmiyle ilgili tahlillerine Sovyetler Birliği devletinin günlük çıkarları ve buna ilişkin taktik ve manevraları damgasını vurmuştur. Bunun da ötesinde, Komintern'deki bütün sözcüler ve tartışmacılar konuya, Rusya'da bir devrimle sonuçlanan sınıf çatışmalarından kaynaklanmış sınıfsal kavramlarla bakmış ve Rus devrimi için faydalı ve çözümleyici bir işlev görmüş olan bu kavramlar Alman faşizminin kavranmasında birer pranga rolü oynamıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği de Alman Nazizmi gibi totaliter bir diktatörlük, hatta yer yer ondan bile daha "su geçirmez" bir rejim olduğundan faşist diktatörlüğün temel niteliklerinin derinlemesine tahliline girişilmekten kaçınılmış, bu da faşizm olgusunun gerçek anlamda kavranmasının önünde büyük bir bariyer oluşturmuştur.

Faşizm Kimin Temsilcisi?

Örneğin, faşizm, devlet diktatörlüğü açısından Sovyetler Birliği'ndeki devlet diktatörlüğüne fazlasıyla benzediğinden, Komintern'deki yorumcuların neredeyse tamamı faşizmin bu temel özelliğini tahlil etmekten kaçınmışlardır. Bunun yerine, acilen sınıfsal kavramlara sarılmışlar ve aralarında bazı nüanslar olmak üzere hepsi de faşizmi, "finans kapitalin", "burjuvazinin" veya "finans kapitalin ya da tekelci burjuvazinin en gerici kesimlerinin" diktatörlüğü olarak tarif etmeyi tercih etmişlerdir.

Oysa faşizm, bizzat burjuvazinin de baskı altına alındığı bir diktatörlüktür. Genel olarak rejimlerle sınıflar arasında bire bir mütekabiliyet yoktur, bu ikisi gevşek ve değişken ilişkiler içindedir. Sınıflar ve sınıfların çeşitli kesimleri, yükselmekte ve iktidara el koyma sürecinde olan aşırı sağ reaksiyonun temsilcisi faşizme yarar/korku diyalektiği açısından yaklaşırlar ve yine bu diyalektiğin sonucu olarak onu destekler ya da karşı çıkarlar. Burjuvazinin bir kesiminin hem yarar, hem de korku nedeniyle faşizme desteklemesi, faşizmin bu burjuva kesiminin temsilcisi olduğu anlamına gelmez. Faşizm, kendi aşırı sağ reaksiyoner çetesinin dışında kimsenin temsilcisi değildir.

Sol Gösterip Sağ Vurmak

Bunun ötesinde, Komintern veya onun içinde yer alan farklı eğilimdeki "teorisyen" ya da "taktisyenler", esasen faşizmin iktidara gelişinin önlenememesinden doğan bir telaşla fazlasıyla "sol" görünen, fakat aslında teslimiyetçi tahliller yapmışlardır. Bunlardan birkaçını burada sıralayayım.

Örneğin alalım, "faşizmin, devrimin ilerlemesinin ürünü olduğunu" ya da "faşizmin, proletaryanın saldırı, burjuvazinin ise savunma evresine denk düştüğünü" veya "faşizmin burjuvazinin en zayıf yönetimi olduğunu" ileri süren görüşleri.

> Maceracı siyasetiyle faşizm, Alman kapitalizminin iç çelişkilerini… kızıştırmakta ve Almanya'yı yıkıma sürüklemektedir. Böylece Almanya'da uçsuz bucaksız bir devrimci dalga yükselmektedir. (Alman Komünist Partisi polit-bürosunun 10.10.1933 tarihli kararı/aktaran: N. Poulantzas, *Faşizm ve Diktatörlük*, çev: Ahmet İnsel, İletişim, 2004, s. 64)

> Açık faşist diktatörlüğün kurulması… Almanya'nın proletarya devrimi yönünden gelişmesini hızlandırmaktadır. (Komintern Prezidyumu'nun 1.4.1933 kararı/*Age*, s. 64)

> Faşist diktatörlük… Almanya'da burjuvazinin en zayıf siyasal yönetimidir." (*Age*, s. 65)

> Böylece faşistleşme süreci… işçi hareketinin *saldırı* evresine ve burjuvazinin *savunma* evresine tekabül edecektir. (*Age*, s. 65)

Dolayısıyla, Komintern çevrelerine göre, faşizm devrimci bir durumun ürünüdür ve devrimi önlemeye çalışan burjuvazinin karşı-devrimidir.

> Faşizm devrimci durumdan doğar. (İtalyan Komünist Partisi'nin *Programme Communiste*'sinden, *Age*, s. 65)

> Faşizm, kapitalist sistemin gerileme çağında, proletarya devrimi çağında… Klasik karşı-devrim şekillerinden biridir. (IKP'nin 1924 yılındaki V. Kongre kararından, Age, s. 65)

> Faşizmin ilerlemesi asla proleter hareketinin gerilemesinin belirtisi olmayıp tam tersine devrimci dalganın yükselişinin karşı etkisi, *devrimci bir durumun olgunluğunun zorunlu yan tamamlayıcısıdır.*" (*Rote Fahne*, 15.6.1930, Age, s. 66)

Varlığı üye ve taraftarlarına umut vermeye bağlı olan siyasi kuruluşlardan daha objektif tahlil ve yorumlar beklemek saçma olur zaten. Yorumcuların bireysel ikballeri de bu örgütlere bağlı olduğuna göre onlardan ne beklenebilirdi ki.

> KDP (Alman Komünist Partisi) merkez komitesinin 4 Haziran 1930 tarihli bir kararı, "içinde bulunduğumuz zamanda faşizmin daha güçlü ortaya çıkışını, devrimci durumun olgunlaşmasının kaçınılmaz olarak beraberinde giden bir şey" olarak teşhis etmişti. Almanya'da proleter devrimine engel teşkil eden şey, kitlelere Nazi propagandasının geçici cazibesi değil, SPD'nin (Sosyal Demokrat Parti) örgütlü işçilerin çoğunluğu üzerindeki engellemesiydi… Nazizmin yükselişinin proleter devrimin hızlandırıcısı olacağına

> ilişkin bu rahatlatıcı teori, özgün olarak tehdit eden ve şaşkına döndüren bir olgu karşısında durumu kurtarmak çaresizliğinden başka bir şey değildi. (E. H. Carr, *Komintern'in Alacakaranlığı*, çev: Uygur Kocabaşoğlu, İletişim, 2010, s. 45)

Buradan, o sıralarda Komintern'in, baş rakibi olarak gördüğü Alman sosyal demokrasisini faşizmle aynı çuvala koyan ve faşizm kadar baş düşman ilan eden görüşlerinin yol açtığı felakete geçebiliriz.

Komintern'in Sosyal Demokrasiyle İlgili Yorumları

Komintern, yukarıda örneklerini verdiğim gibi, sadece faşizmi devrimi yakınlaştıran bir karşı-devrim olarak nitelendirmekle kalmamış, aynı ölçüde büyük bir yanlış olan, sosyal demokrasinin faşizmin hizmetinde ve onun kadar tehlikeli olduğu görüşünü ortaya atarak Komintern gemisinin bu iki büyük "ağırlık"la batmasına neden olmuştur. Burada da kısa vadeli siyasi yararcılığın (bir yarar getirmiş olsa neyse!) faşizm karşısında nasıl çaresizce bir körlüğe yol açtığı açıktır. Bu, elbette kısa vadedeki sonuçtur. Uzun vadede ise, bu tür yorumlar, faşizmi iyice anlaşılmaz bir olay haline getirmiş ve bu durum günümüze kadar artan bir kargaşalıkla süregelmiştir. Balık baştan kokar derler. Stalin'in, faşizmle sosyal demokrasiyi neredeyse özdeşleştiren şu sözlerinden sonra diğerlerinden ne beklersiniz ki:

> Faşizm, burjuvazinin, sosyal-demokrasinin etkin desteğine dayanan kavga örgütüdür. Nesnel olarak, sosyal-demokrasi faşizmin ılımlı kanadıdır… Bu örgütler, "karşılıklı bağdaşmama" durumunda değillerdir, fakat tam tersine birbirlerini tamamlarlar. Birbirlerinin karşıtı değil. fakat ikizdirler. Faşizm, bu iki örgütün şekilsiz politik blokudur." (*Eserler*, cilt 6. Moskova, 1952-5, s. 294/aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 176)

Şunları bekleriz örneğin:

> … saflarımızda, faşizm ve burjuva sosyal-demokrasisini, Hitler'in partisini ve sosyal-faşizmi liberal bir şekilde birbirinden ayırma eğilimleri ortaya çıktı. (Alman Komünist Partisi başkanı Thalmann, *Die Internationale*, s. Aralık 1931/aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 177)
>
> Saflarımızda Ağırlığı olan ve … faşizm ve burjuva demokrasisi arasında, sosyal-demokrasi ve Hitler'in partisi arasında bir karşıtlık üzerine spekülasyon yapan yanılgılar… son derece zararlı ve ölümcüldürler. (Manuilsky, 1931'deki Komintern XI. Plenum'a sunulan rapor/ aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 177)

> Burjuvazinin, faşist yöntemlerle işçilerin eylemini ezmeye yönelmesi, üst kademelerin bundan böyle önceden olduğu şekilde, yani sosyal-demokrasinin katılması veya desteği ile iktidarını yürütmeyeceği anlamına gelmez. Faşizm, burjuvazinin diktatörlüğü sisteminden ayrı bir hükümet yöntemi değildir. Bunun tersini düşünen ise bir liberaldir. (Manuilsky, aynı rapor, aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 177)

> Nazilerin hükümete girmeleri halinde bile, faşist diktatörlüğü kurmak için burjuvazinin sosyal-demokrasi ile işbirliğini terk etmesi sorunu ortaya çıkmayacaktır. (Thalmann, *Die Internationale*, Ocak 1932/ aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 177-178)

> Faşizmi yıkabilmek için en yakın gelecekte tayin edici darbe sosyal demokrasiye yöneltilmelidir. (Vasiliev, Komintern XIII. Plenumu, 1934/aktaran: E. H. Carr, Age, s. 138)

Bununla da kalınmaz, bir de sosyal demokrasiyi esas hedef almaya uygun olarak "sosyal-faşizm" teorisi uydurulur. Bu teoriye göre sosyal demokratlar "sosyal-faşisttir".

> "Gayet açıktır ki, sosyal-faşistlerle birlik olunamaz" (H. Remmele, Die Internationale, Mart 1930); "Sosyal-faşistler bizim açımızdan hiçbir işbirliğinin mümkün olmadığını bilirler… Hiçbir komünist, faşizmin sosyal-faşizm yardımı ile yenileceği düşünü paylaşmaz." (Rote Fahne, Mart 1931); … "Sosyal-faşistleri işletmelerdeki ve sendikalardaki görevlerinden atınız"; "İşletmelerden, iş bulma bürolarından, çırak okullarından, küçük sosyal-faşistleri atınız"; "Okullarda ve dinlenme yerlerinde sosyal-faşistlere vurunuz." (Rote Fahne, 8.6.1932 /aktaran, N. Polantzas, Age, s.189)

Buna ek olarak, sosyal demokrasinin "sol" kanadı, işçi sınıfının en tehlikeli düşmanı ilan edilmiştir. Artık bu, olguları yanlış değerlendirmenin ötesinde, siyasi mücadelenin ve rekabetin, insanın gözünü kan bürümesine ve her şeyi tersinden görmeye neden olduğunu açıkça göstermektedir:

> Devrimci hareketin yükselişi… Komintern'e ve şubelerine sosyal demokrasiye ve özellikle onun, komünizmin en tehlikeli düşmanını ve işçi sınıfının savaşkan eyleminin artmasının başlıca engelini oluşturan "sol" kanadına karşı mücadeleyi kesinlikle derinleştirmelerini gerektirmektedir… (X. Plenum -1929- kararı/aktaran: N. Poulantzas, Age, s. 189-190)

B-Faşizmin Temel Özellikleri

Faşizm, Monolitik ve Tekçi Rejimin Adıdır

Daha iktidara gelmeden önce paramiliter sokak çetelerinin sokaklardaki serkeşliği ve saldırganlığı şeklinde bir görüntü veren aşırı sağcı toplumsal reaksiyonun iktidara yürüyen yoğunlaşmış hali olan faşizmin en önemli belirleyici vasfı, iktidara geldikten sonraki tekçiliğidir. Tekçilik derken, bunu çok partili parlamentarizme karşıtlığı açısından söylemiyorum. Çünkü bugün halen yürürlükte olan çok partili, parlamentolu faşist rejimler da mevcuttur. Burada kastettiğim tekçilik, burjuva demokrasisinin dayandığı temel kolonların görece özerkliğinden kaynaklanan çoğulculuğu giderek ortadan kaldıran tekçiliktir. Yani faşizmin ana özelliği, burjuva demokrasisinin birbirinden görece özerk temel kolonlarının bu özerkliğine son vermek ve hepsini tek bir güçlü iktidarın (faşizmin) komutası altında toplamaktır. Bu kolonların görece özerkliği burjuva sınıfının kendi iç konsensüsü açısından bir gerekliliktir. Burjuvazi, devlet kurumlarını görece özerk bir yapıya kavuşturarak kendi içinden herhangi bir kesimin diğer kesimler üzerinde baskı kurmasını önlemeyi hedeflemiştir.

Kısaca belirtecek olursam bu kolonlar şunlardır: 1. Politikacıların yönetimi altında olan, merkezinde parlamento ya da meclis bulunan, farklı siyasi partileri barındıran ve içinden yönetsel hükümet aygıtını çıkaran *siyasi kolon*; 2. Devlet bürokrasisinin yönetimi altında bulunan, ana aygıtları polis, ordu ve yargı olan ve dönem dönem farklı hükümetlere bağlı olarak çalışan veya bağlıymış gibi görünen *idari devlet kolonu*; 3. Esasen burjuva sınıfına bağlı olarak faaliyet gösteren, fakat fiili hükümetlerin de denetim ve müdahalesine zaman zaman maruz kalan basın ve medya organlarının içinde yer aldığı ve kültürel alanı da kontrolü altında tutan ya da yönlendiren *ideolojik aygıtlar kolonu*.

Faşizm, Görece Özerklikleri Tasfiye Eder

Burjuva demokrasilerinde bu üç kolon görece özerktir ve çoğulcu bir tarzda çalışırlar. İktidarı ele geçiren faşizmin bütün gayesi bu görece özerkliği ortadan kaldırmak ve bütün kolon ve aygıtları tek elde toplamaktır. Faşist liderlerin "tek"e fazlasıyla vurgu yapmalarının nedeni budur. Faşizm, merkezi iktidarı aldıktan sonra adım adım ilerleyip bir süreç içinde bütün kolon, kurum ve aygıtları ele geçirerek monolitik bir faşist rejim kurar. Fakat elbette bu bir süreçtir. Faşizm iktidara gelir gelmez bir çırpıda bunu gerçekleştiremeyebilir, fakat nihai hedefi, devlet yönetiminde ve kurumlarında tam bir faşist itaati gerçekleştirmektir. Faşizm, uyguladığı şiddetle ya da ne kadar insanı hapse tıkıp öldürdüğüyle değil, kurumsal monolitikliği yaratmasıyla belirlenir.

Faşizm için önemli olan, en başta merkezi iktidarın ele geçirilmesidir. İster askeri darbeyle, ister saray darbesiyle, isterse seçim yoluyla olsun, faşizm bir kere merkezi iktidarı ele geçirdikten sonra orta vadede adım adım monolitik yapıyı oturtur ve yine adım adım rejimin bütün muhaliflerini tasfiye eder. Monolitikliğin en üst sınırda gerçekleştirilmesi ve rejimin tüm muhaliflerinin tasfiye edilmesi, özellikle günümüzde o kadar kolay değildir. Bu yüzden bazı faşist rejimlerde hâlâ muhalif basın organlarının yayınına devam ediyor olması, muhalefet partilerinin varlığını sürdürmesi ve seçimlere girebilmesi, parlamentonun çalışıyor gözükmesi vb. o rejimin faşist değil de kısıtlı bir burjuva demokrasisi olarak görülmesi yanılgısına yol açabilmektedir. Oysa, bu durum bile faşizmin kendini gizlemesinin aracı değil midir? Ayrıca faşist rejimlerin bir anda kurulduğunu sanmak büyük bir yanılgı olur. Hitler bile rejimini ancak üç dört yılda oturtabilmiştir. Zamanımızda

ise, Kuzey Kore gibi geçmiş soğuk savaş döneminden kalmış birkaç rejim dışında hiçbir rejim yüzde yüz totaliter, yüzde yüz monolitik değildir ve olamaz da. Çünkü zamanımızın global ekonomisi, global kültürü, basın yayın organlarının ve sosyal medyanın yaygınlığı bu derece monolitik rejimlere izin vermemektedir. Bunun yerine baskıcı faşist rejimler bir yandan görüntüyü korurken bir yandan da kendi temel amaçlarına adım adım ilerleyebilmektedir.

Siyasi Yapının Ele Geçirilmesi ve Tekleştirilmesi

Dediğim gibi, faşizm, öncelikle merkezi siyasi yapıyı ele geçirerek kendi rejimini kurmak yönünde en belirleyici adımını atar. Çünkü merkezi siyasi iktidar bütün kilitleri açan anahtardır. Onu elinizde tutuyorsanız ve bu aygıt halen toplumun *meşru* iktidar aygıtı rolünü oynuyorsa onunla adım adım ilerleyip bütün kapıları açabilir ve sonunda monolitik bir yapıyı kurabilirsiniz.

Merkezi siyasi iktidarın nasıl ele geçirildiği önemli değildir. Bu, parlamenter yoldan da olabilir (Hitler'in izlediği yol), bir ayaklanmanın ya da bir iç savaşın ürünü de olabilir (kısmen Mussolini ve bütünüyle Franko) veya bir askeri darbe de olabilir. Burada dikkat edilecek husus, bütün askeri darbelerin faşist diktatörlük olmayabileceğidir. Diyelim ki, askeri darbeyle iktidara gelenler faşist olsalar bile bakalım orta ve uzun vadede faşist bir rejim kurma amaçları var mıdır; yoksa onlar, örneğin 12 Eylül darbesinde olduğu gibi genel olarak rejimin veya düzenin kurtarılması adına, yani genel olarak burjuva düzeni adına mı hareket etmişlerdir? Eğer böyleyse, iktidara gelen askeri darbe sahiplerinin, bütün faşistçe uygulamalarına ve baskılarına rağmen faşist bir rejim kurma niyetinde olduklarını söyleyemeyiz. Onlar belli ki, yeni bir faşist rejim kurmak adına değil, eski düzeni daha otoriter bir şekilde yeniden düzenlemek adına hareket etmektedirler. Bu işlevlerini tamamladıktan sonra çekip gidecekler ve siyasi alan yeniden "partiler sistemi"ne bırakılacaktır. Bu bakımdan her baskıcı askeri rejimi faşist diye nitelemeyi doğru bulmuyorum. Faşist olabilmesi için kalıcı olması ve iktidardan asla vazgeçmeden, kenara çekilmeden iktidarda kalmakta ısrar etmesi ve rejimi tekleştirmek için adım adım ilerlemesi gerekir.

Bu kıstaslar açısından baktığımızda, üç yıl boyunca esip üfüren, asıp kesen, halkı şiddetle bastıran 12 Eylül askeri cunta döneminin, generaller, iktidardayken her türlü faşist yöntemi kullanmalarına ve giderayak, kendilerinin geleceğini de garanti altına alacak parlamenter görünümlü baskıcı, faşizan bir rejimi oturtma girişiminde bulunmalarına rağmen, doğrudan faşist olduğunu söyleyemeyiz; fakat 12 Eylülcülere göre çok daha yumuşakmış gibi görünen, hatta bir dönem "vesayet rejimiyle mücadele" zokasını çoğu solcuya yutturabilen, "parlamenter kurallara saygılı" AKP'nin, en azından son yedi sekiz yıldır izlediği tekleştirme rotası açısından faşist bir diktatörlük peşinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Parlamento ve Faşizm

Siyasi iktidar meşruluğa muhtaçtır. Şu veya bu şekilde meşruluğunu inşa edememiş hiçbir iktidar uzun süre ayakta kalamaz. Meşruluk derken illa yasal yoldan, seçimle iktidara gelmeyi kastetmiyorum. Bir askeri darbe de, bir iç savaş tarafı da iktidara gelince bizzat bu iktidar araçlarından yararlanarak kendini meşrulaştırmaya girişebilir. Kimi, kendisinin memleketi uçurumun kenarından kurtardığını söyler, kimi terörden, kimi de savaştan; kimi de "emperyalist bölücülüğe karşı vatan savaşı" verdiğinden söz eder. Fakat bunların içinde meşruiyetini en kolay sağlayan siyasi iktidar seçimle gelmiş olanıdır. Bu yüzden, Hitler örneğinde gördüğümüz gibi, en tehlikeli faşist klikler seçimle işbaşına gelmiş olanlardır. "Seçimle geldik" veya "milletin iradesini temsil ediyoruz" aklayıcısıyla yapmayacakları baskı, uygulamayacakları faşist kurumlaşma yoktur.

Parlamenter sisteme dayanarak oy çoğunluğuyla iktidara gelmiş olan bir faşist kliğin "olağanüstü durumları" bahane ederek faşizm yönünde atamayacağı adım yoktur. Faşist iktidarlar daima olağanüstü durumlara dayanarak "devletin bekası" için her türlü kanun hükmünde kararnameyi çıkarıp istedikleri kurumlaşma yönünde ilerleyebilirler. Parlamentoda çoğunluğu ele geçirmiş olmak faşizm için muazzam bir avantajdır.

Faşizm iktidara, biçimsel açıdan *tamamen ana-*

yasal şekilde ulaşır. Hitler ve Mussolini "demokratik-parlamenter" devlet biçimlerine "saygı göstererek", her burjuva devletinin kritik sınıf mücadelesi durumları için öngördüğü hukuk kuralları içinde iktidara gelirler… Faşizm iktidara devlet aygıtının yardımı ve suç ortaklığı ile gelir… faşizm dışarıdan bu aygıta nüfuz etmeyi ve onu kazanmayı ve dönüşsüzlük noktasından itibaren hâlâ kendine düşman olan kol veya sektörleri etkisiz kılmayı başarır. (N. Poulantzas, Age, s.387-388)

Nazi Partisi ilk olarak – Almanya'nın görüp göreceği nispeten serbest son seçimde – hükümetin geniş kaynaklarını oy kazanmak için kullanabilecekti. Goebbels sevinçten yerinde duramıyordu. 3 Şubat güncesinde, "Artık savaşmak kolay" diyor, "çünkü devletin bütün kaynaklarından yararlanabiliriz. Radyo ile basın elimizde. Ortaya bir propaganda şaheseri çıkaracağız. Ve bu sefer parasızlık çekilmeyecek elbette." (William, R. Shirer, *Nazi İmparatorluğu-Doğuş*, çev: Rasih Güran, Hürriyet, 1979, s. 187)

Polisin Ele Geçirilmesi

Burjuva parlamenter düzenlerde özerk yapısı en zayıf ve merkezi iktidara en tabi kurum, işlevi ve yapısı gereği polistir. Polis, merkezi iktidarı kim ele geçirirse, içişleri bakanlığı kime bağlıysa derhal ve bütünüyle onun emrine girer. Öyle ki, Fransa Naziler tarafından işgal edildiğinde trafik şubesi de dahil olmak üzere tüm Fransız polisi anında işgalcilerin emrine girmişti. Bu yüzden, şu ya da bu şekilde merkezi iktidarı ele geçiren faşist bir grubun ilk işi polis teşkilatını eline almak ve siyasi polisi de kendine bağlamaktır. Polis düzenin sopası olduğu kadar, "siyasi polis" işleviyle de içerideki baskı rejiminin ana dayanağıdır. Faşist iktidar polisi bir güzel denetimi altına alacak ve yönlendirecektir ki, muhaliflerini kolayca takip edebilsin, gereğinde onları içeri atabilmek için yargıya sunacağı dosyaları düzgün bir şekilde hazırlayabilsin, polis aracılığıyla muhalif güçlere karşı istediği provokasyonu yapabilsin. Elbette bu, yargının ele geçirilmesiyle bir arada yürür:

… "yürütmenin" ve devletin baskı aygıtının işlevinin artması ve polis örgütünün giderek üstlendiği önemli işlev, hukuki sistemin –"düzenin"- gerilemesi ve adliye örgütünün faşizm tarafından dolaysız ele geçirilmesi vb. (N. Poulantzas, Age, s. 388)

Nasyonal-sosyalizmin devlet aygıtına sızmasının başlıca yolu yönetim kadroları ve polisti… Nasyonal-Sosyalist Parti ile polis aygıtı arasındaki kesin suç ortaklığına dikkat çekmeye bile gerek yok. Polis sürekli nasyonal-sosyalistleri tutmuş, etkinliklerine paravana olmuş ve sokak savaşlarında onları korumuştu. Birbirleri için biçilmiş kaftandılar. Adli dal duruma mühür basmakla yetiniyordu. (N. Poulantzas, Age, s. 392)

Hitler'in ilk görevi… partisini devletin tek sahibi durumuna getirmek ve otoriter hükümetin iktidarıyla bu hükümete bağlı polis kuvvetinden yararlanarak Nazi ihtilalini yapmaktı. (William R. Shirer, Age, s. 186)

Yargının Ele Geçirilmesi

Faşizmin ikinci önemli adımı yargının ele geçirilmesidir. Yargı yoluyla muhalifler baskı altına alınacak, gerektiğinde tasfiye edilecek, aykırı şeyler yazmaya cesaret eden basına gözdağı verilecek, gerekirse mensupları içeri atılacak veya basın organları kapatılacak, hatta faşist rejimi kabul etmeye pek yanaşmayacak olan burjuvazinin mensupları polisin yanı sıra ikinci bir ceza sopası haline getirilen yargı ile tehdit edilip yola getirilecektir: "Bir gün yargı sizi de çağırabilir."

Bu konuda da faşizmin temsilcilerinin kendi müdahaleleriyle alınmış yargının kararlarından şikâyetçi olan muhaliflere verdiği cevap hayli ilginç, hatta gülünçtür: "Yargı bağımsızdır. Yargıya müdahale etmemizi mi istiyorsunuz? Adalet diyerek yargıya baskı yapıyorsunuz." Böylece faşist demagoji, "yargı bağımsızlığı"nı dahi yargıya kendi yaptığı müdahaleleri gizlemek için kullanabilmektedir.

Siyasi polisin rolüne adalet sisteminde ve adalet görevlilerinin rolündeki değişimler de eşlik etti… Mahkemelerin artık yasaları değil, "önderin iradesi"ni cisimleştiren "halkın sağlıklı duyguları"nı uygulaması gerekiyordu. (N. Poulantzas, Age, s. 398)

Yargıçlar iyice sinmişlerdi; hücum taburlarından herhangi bir kimseyi tasarlayarak adam öldürmekten ötürü mahkûm ettikleri takdirde kendileri öldürülmekten korkuyorlardı. (William R. Shirer, Age, s. 201)

Weimar Anayasası zamanında yargıçlar bağımsızdılar; yalnızca kanuna bağlıydılar; istenildiği zaman yerlerinden atılamazlardı; 109'uncu maddeye göre hiç olmazsa kuramsal olarak kanun önünde eşitlikleri teminat altına alınmıştı… 7 Nisan 1933 tarihli Hükümet Hizmetleri Kanunu mahkemelere uygulandı ve yalnız Yahudi hukukçular değil, aynı zamanda, kanunun deyimiyle, "Nasyonal Sosyalist devlette hiçbir zaman yer alamayacağı anlaşılan"lar ya da Naziliklerinden şüphe edilenler atıldılar… 26 Ocak 1937'de çıkarılan yeni Hükümet Hizmetleri Kanunu, yargıçlar da dahil olmak üzere, "siyasi bakımdan şüpheli" görülen bütün memurların görevlerine son verilmesini öngörüyordu. Bundan başka, bütün hukukçular Nasyonal Sosyalist Alman Hukukçular Birliği'ne girmeye mecburdular. (William R. Shirer, s. 262-263)

Ordunun Ele Geçirilmesi

Ordu, burjuva demokrasilerinde, işlevi ve yapısı gereği görece özerkliği en net olan kurumların başında gelir. Sonuç olarak devleti ve sistemi korumakla görevli, silahlı bir kurumdur. Bu yüzden de kurum olarak en azından teoride bütün hiziplere eşit uzaklıkta ve devletin genel çıkarlarına tabi olması gerektiği farz edilir. Bu böyle olmakla birlikte, ordunun görece bağımsızlığı, bunalım dönemlerinde, yine devletin genel çıkarları adına darbelere girişmesine yardımcı bir faktördür. Nitekim, tarihte "polis darbesi" pek görülmez de ordu darbe ve müdahaleleri çokçadır.

Faşizm, hiçbir şeye özerklik tanımadığı ve iktidarda mutlak tekelci olduğu için ordunun görece özerkliğine de asla izin vermez. Bırakın görece özerkliği, onun ayrı bir kurum olarak varlığına bile tahammül edemez ve profesyonel ordu mensuplarını faşist rejime bağlamak için büyük bir ivecenlik gösterir. Bu konu Hitler'i çok uğraştırmıştır ve bizzat Hitler Alman Ordusu'nun en üst kademelerinin içinde bulunduğu darbe ve suikast girişimleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bizde de "vesayet rejimi ile mücadele" adı altında AKP iktidarının ordu mensuplarına karşı giriştiği tutuklamaların ve açtığı davaların amacı orduyu kendi rejimine bağlı hale getirmekti. Ne var ki, kendi iç çatışmaları bu girişimi bir süreliğine akamete uğrattı. Öyle de olsa, AKP rejiminin orduyu denetimine alma çabası böyle bir kesintiye rağmen bugün de devam etmektedir.

Faşistleşme süreci boyunca nasyonal-sosyalizm orduyu nötralize etmeye uğraşmış ve sonunda bunu başarmıştı. (N. Poulantzas, Age, s. 391)

Hitler artık, bütün dışişlerini, ekonomik ve askeri politikayı elinde toplamış, silahlı kuvvetleri de eline almış, yoluna devam ediyordu. (William R. Shirer, Age, s. 313)

Basının Ele Geçirilmesi ve Susturulması

Her ne kadar basın ve medya organları genelde burjuva düzeninin ideolojik hegemonyası görevini yerine getirirlerse de, burjuva demokrasisinin basın özgürlüğüne ilişkin yerleşik teamüllerinden yararlanarak eleştiri özgürlüğünü yaşatırlar. Bu yüzden devlet iktidarını ele geçiren faşizmin en önemli hedeflerinden biri bu eleştiri özgürlüğünü ortadan kaldırmak ve basını tahakkümü altına almaktır. Bunun üç yolu vardır. Birincisi, iktidarın ele geçirilmesinin verdiği ekonomik güçle gazetecilerden bir kısmını satın alarak yeni basın ve medya organları kurmak, bunlar aracılığıyla kendine yandaş bir basın-medya oluşturmaktır; ikincisi, muhalefette ısrar eden basın ve medya organlarını devlet ve yargı gücüne dayanarak baskı altına almak, gerekirse tutuklatmak ve hatta çeşitli gerekçe ve bahanelerle yayınlarına son vermektir; üçüncüsü ise, halihazır medya patronlarını, ileride burjuvazinin bütününe de yaptığını anlatacağım ekonomik şantaj ve vergi kontrolü silahıyla tehdit etmek, korkutmak ve bu medya patronlarının yayın organlarının iktidar ve rejim lehine yayın yapmalarını, en azından muhalefet etmemelerini, iktidar sözcülerine daha fazla yer vermelerini, tartışma programlarında kendi belirledikleri adamları için kontenjan ayırmalarını ve istenmeyen tartışma-

cıların bu tür programlara sokulmamasını, kendi yorumcularının medya organlarının baş yorumcusu olarak görev almalarını sağlamak. Bütün bu anlattıklarım, kendi hayatımızda her gün karşılaştığımız olaylardır.

> Devletin ideolojik aygıtlarına gelince, dikkat edilecek ilk nokta birbirlerine ve baskı aygıtlarına karşı görece özerkliklerinin baskı altına alınmasıdır. Bu, kamu-özel boyutundaki hukuki değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Bu aygıtlara devlet hiçbir zaman el koymadı: Yayın, gazeteler, sinema, okullar vb. hepsi özel yapılarını sürdürdüler – hiç değilse sahiplerine kâr getirmek bakımından. Ama bu aygıtların üyeleri kamu kuruluşlarına bağlanmak zorunda bırakıldılar: Sanat, müzik, tiyatro, edebiyat, basın, radyo ve sinema için "Reich Konseyleri"ne girdiler. Bu kurulların kararları kanun kuvvetindeydi ve önderlik ilkesi Nazi partisi üyeleri yararına uygulanıyordu. Dolayısıyla ideolojik aygıtlar en çok parti dolayımıyla baskı aygıtına tâbi kılındı. (N. Poulantzas, Age, s. 400-401)

> Berlin'de çıkan günlük gazetelerin yazı işleri müdürleri ile Almanya'nın başka yerlerinde çıkan gazetelerin muhabirleri her sabah Propaganda Bakanlığı'nda toplanırlardı. Orada Dr Goebbels kendilerine ya da yardımcılarına hangi haberlerin yayınlanacağını, haberleri nasıl yazacaklarını ve nasıl başlık atacaklarını, ne gibi kampanyaların açılacağını ve nasıl bir başyazı yazılacağını anlatırdı. Herhangi bir yanlış anlamayı önlemek üzere de, sözle anlatılanlara ek olarak yazılı bir günlük emir verilirdi. Şehir dışındaki küçük gazetelerle dergilere bu emirler telgrafla ya da mektupla ulaştırılırdı. (William R Shirer, Age, s. 241)

Faşizmin Olağanüstü Kararnamelere Dayanan Yönetim Tarzı

Faşizmin bir özelliği de, kanunnamelerle yürürlüğe konan olağanüstü bir rejimi olağan ve sürekli hale getirmesidir. Faşizm olağanüstü hal uygulamaları olmadan yönetemez. Bu olağanüstü haller için de olağanüstü olaylara ihtiyaç vardır. Örneğin Reichstag yangını veya bastırılan kontrollü bir darbe girişimi gibi:

> Yangının ertesi günü, 28 Şubat'ta Hitler, Hindenburg'a "Halkın ve Devletin Korunmasını" öngören bir kararname imzalattı. Böylece anayasanın kişi ve toplum hak ve hürriyetlerini garanti eden yedi bölümü birden ortadan kaldırılmış oluyordu. (William R. Shirer, Age, s. 191)

> Komünist basını ile siyasi toplantılar yasaklanmıştı; Sosyal Demokrat gazeteleriyle birçok liberal dergi kapatılmış ve demokratik partilerin toplantıları yasaklanmış ya da dağıtılmıştı. Yalnız Nazilerle Milliyetçi müttefiklerinin seçim kampanyalarına dokunulmuyordu. (Shirer, s. 192)

> Parlamento'nun önüne Yetki Kanunu denen tasarı getirildi. Kanunun resmi adı şuydu: "Halkın ve Almanya'nın Sıkıntılı Durumunun Kaldırılmasına Dair Kanun." Bu kanunun beş kısa maddesi, yasama yetkisinden başka Alman bütçesinin denetimini, yabancı devletlerle yapılacak anlaşmaların onayını ve anayasa değişiklikleri yapma yetkisini parlamentonun elinden alıyor, bunları dört yıl için Alman kabinesine bırakıyordu. (Shirer, s. 196)

> Parlamento, anayasanın kendine tanıdığı yetkileri Hitler'e vermekle kendi kendini mahvetmiş oldu. Üçüncü Alman İmparatorluğu'nun sonuna kadar bir mumya gibi yaşadı… Artık gerçek seçim yapılmıyor ve parlamento üyelerini Nazi partisi seçiyordu. Hitler diktatörlüğünün meşru temeli yalnızca bu yetki kanunudur… Almanya'nın en güçlü kurumları artık birer birer Hitler'e teslim olmaya ve hiç ses çıkarmadan, karşı koymadan ortadan silinmeye başlamıştı. (Shirer, s. 197)

Bundan sonraki adım artık tek parti diktatörlüğünün ve parti-devletin ilan edilmesidir.

Faşizmle Burjuvazi İlişkisi

a. Faşizm ve Burjuvazinin Siyasi Mülksüzleştirilmesi

Faşizmi burjuva diktatörlüğünün bir türü olarak ele alan görüşler de hatalıdır ve faşizm olgusunu bulandırmaya, burjuva demokrasisi ile faşizm arasındaki farklılığı muğlaklaştırmaya hizmet etmektedir. Önce örnekleri görelim:

> Faşist diktatörlük, finans kapitalin diktatörlüğünün aynı ölçüde gerçekleştiği burjuva demokrasisinden fazla farklı bir şey değildir. (Alman Komünist Partisi'nin Mayıs 1931 Genelgesi/ aktaran. N. Poulantzas, Age, s. 89)

N. Poulantzas, kitabında Komintern'in bu yanılgısını şöyle eleştirmektedir:

> Faşist parti esas olarak büyük sermayenin hizmetinde, onun "ücretli ajanı" olarak görülmektedir. "Büyük sermayenin askeri kavga aracı" faşist parti, çoğu kez, büyük sermayece beslenen ve onun istediği gibi çekip çevirebildiği bir "beyaz muhafızlar topluluğu"na, basit bir "silahlı milis" gücüne benzetilmektedir. (Age, s. 102)

Benzeri yanlış değerlendirme Troçki'de de vardır:

> Burjuva demokrasisi, yasal, barışçı yoldan bir faşist diktatörlüğe dönüşmektedir. Olanların esrarlı bir yanı yoktur: burjuva demokrasisi ve faşist diktatörlük bir ve aynı sınıfın sömürücülerinin aletleridir. (Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele*, çev: Orhan Koçak-Orhan Dilber, Yayın, 1998, s. 405)

Aynı hatalı görüşü, Troçkist olduğu anlaşılan Ferit Burak Aydar da tekrarlamaktadır:

> Faşizm burjuvazinin egemenliğiydi, iktidara yeni bir sınıfı (mesela küçük burjuvaziyi) taşımamıştı. (F. B. Aydar, *İspanya İç Savaşı'nın İzinde*, Agora, 2017)

Aydar, bunun da ötesine geçerek, Troçki'den aldığı ilhamla, faşizmi, burjuvazinin ekonomik mülksüzleştirilmesini önlemek için siyasal mülksüzleşmeye razı olması olarak tanımlamaktadır:

> Faşizm burjuvazinin siyasi açıdan mülksüzleştirilmesidir.Ekonomik açıdan mülksüzleştirilme tehdidiyle karşı karşıya kalan burjuvazinin can havliyle sarıldığı bir silah olarak dizginlerin burjuvazi adına kullanılmak üzere bir kişi ya da zümreye devridir. (F. B. Aydar, Age, s. 553)

Bu görüş iki açıdan yanlıştır. Birincisi, aslında Komintern'den (ve bu konuda ondan farklı düşünmeyen Troçki'den) miras kalan bir görüş olarak faşizme sadece bir devrim tehdidinin yol açtığını ileri sürdüğü için yanlıştır. Aşırı sağcı reaksiyoner toplumsal hareketin en sivri ve vurucu gücünü oluşturan faşizmin tırmanışa geçmesine neden olan etkenlerden biri devrim tehdidi olsa da aslında genelde faşizm, devrimin yükseldiği değil, gerilediği dönemde daha büyük bir hızla gelişir. İkincisi de, faşizm burjuvazinin siyasi mülksüzleşmesi değil, esasen ekonomik mülksüzleşme tehdidi altına girmesi anlamına gelir. İşin aslına bakılacak olursa, burjuvazi normal burjuva demokrasisi sisteminde siyaseten zaten mülksüzleşmiş bir sınıftır. Yani, ekonomik hâkimiyetini sürdürebilmek için siyasi hâkimiyetinden gönüllü olarak vazgeçmiş (son dönemlerde Trump örneğinde görüldüğü gibi, doğrudan patronların siyasi alana el attıkları gözlenmektedir) ve siyaset alanını politikacılara, devlet yönetimini de bürokratlara bırakmıştır. Bu bağlamda, burjuva demokrasisi burjuvazinin ekonomik hâkimiyeti için siyasi hâkimiyetten vazgeçmesi anlamına gelir. Faşizmde ise, burjuvazinin ekonomik hâkimiyetini garanti eden siyasi alanın özerkliği yok olmuş ve dolayısıyla burjuvazinin ekonomik hâkimiyeti de tehlike altına girmiştir.

b. Faşizm ve Burjuva Demokrasisi Farkı

Faşizm sanıldığı gibi gerçekten de burjuvazinin ya da tekelce burjuvazinin veya tekelci burjuvazinin "en reaksiyoner kesimlerinin" diktatörlüğü müdür?

Burjuva demokrasisinde devlet burjuvazinin bütününün, bütün kesimlerinin yönetsel temsilcisi konumundadır. Hem bir rızaya hem de baskıya dayanır. Baskısını da burjuvazinin bütünü adına uygular. Fakat faşizmde bu durum bozulmuştur. Faşizm, burjuvazinin bütün kesimleriyle birden devlet yönetiminden dışlanması demektir. Burjuvaziyle devlet arasındaki sözleşmenin sona ermesi ve burjuvazinin bütün kesimlerinin devlet mekanizmasından kovulması, devletin faşizmin tekeli altına alınmasıyla birlikte burjuvazinin de baskı altına alınmasıdır.

Normal burjuva devletinde devletin çoğulculuğunu garanti eden nedir? Bu, farklı burjuva kesimlerinin konsensüsüdür. Faşizm bu konsensüse son verir ve burjuvaziyi devletin dışına atar. Faşist devlet için, farklılıkları uzlaştırmak değil, yok etmek diye bir sorun vardır. Burjuva demokrasisinin polis ve ordu

gibi baskı kurumları bir kere görece özerkliklerini kaybedip faşist rejimin denetimi altına girdikleri zaman özlerindeki baskıcı nitelikleri nedeniyle faşist rejimin amaçlarına çok güzel uyum sağlarlar. Keza parlamento da kukla bir organ olarak varlığını sürdürür ama fiilen ölmüştür.

C. Faşizm: Burjuvazinin Diktatörlüğü Değil, Burjuvazi Üzerinde Diktatörlük

Faşist rejim, burjuvaziyi devlet yönetiminden dışlayıp siyasi olarak mülksüzleştirmekle kalmaz, aynı zamanda tekelci iktidar olanaklarından yararlanarak, vergi denetimleri ve kredi mekanizmaları gibi araçları kullanıp burjuvaziyi denetimi altına alır, onun farklı sesler çıkarmaması için sürekli başında sopayla bekler. Burjuvaziyi denetim altına almanın en iyi yolu ekonomik şantajdır.

Dolayısıyla faşizm, tekelci burjuvazinin diktatörlüğü değil, diğer sınıflar üzerinde olduğu gibi burjuvazinin bütünü üzerinde de bir diktatörlük anlamına gelir. Burjuvazi, kendi yaşamını ve mülkiyetini koruyabilmek için en azından bir süreliğine faşizme boyun eğmiş görünür. Bu arada, kimi burjuva kesimleri, faşizmin vurucu bir güç olarak iktidara atak yaptığını görünce, sözünü ettiğim yarar/korku diyalektiğinin ürünü olarak faşizme yanaşır ve hatta destek verir. Israrla üzerinde durduğum gibi bu, bir *temsiliyet* ilişkisi değil, *teslimiyet* ilişkisidir; kâh iktidara aday olan aşırı reaksiyoner bir güçten yararlanma fırsatını kaçırmamak, kâh onun iktidara geldiğinde bu olanaklardan yararlanarak mülkiyetini tehdit etmesinden korktuğu için, işte bu her iki nedenle de faşizme destek olur. Bir yandan da faşizmin emekçi taleplerini bastırması ve "sessizliği" sağlaması işine gelmiştir. Fakat ısrarla belirtiyorum ki, bu ilişki *gevşek* ve *değişken* bir ilişkidir ve anında zıddına dönüşebilir. İşin aslına bakılacak olursa, iktidara gelen ve rejimi monolitikleştiren faşizm bir anlamda gerdiği ağlar görünmeyen bir örümcek gibi boşlukta asılıymış gibi görünür. Ağına takılan burjuva kesimlerini yiyerek beslenir. O ağa takılan böceklerden kendisinin de besleneceğini uman örümceğe destek veren burjuva kesimleri, örümceğin onun da kanını emmek için üzerine geldiğini gördüğü an ağdan kurtulmak için çırpınmaya başlar. Kurtulabilecek midir?

Erkeklik Bir Bütündür, Bölünemez!

Faşizmin Cinsiyeti Üzerine Deneme

Hacı Sincer

Giriş

Hiçbir toplumsal teori, ilkesel olarak boşlukta kurulamaz ve var olamaz. Bu, tüm teorileştirmelerin sosyo-kültürel temelleri olduğunu, siyasi iklim içinde şekillendiklerini ve belli bir toplumsal görüş açısına dayandıklarını anlatır.

Zaman ve mekana ilişkin belirli koşullarda açığa çıkmış, belirli bir algı biçimini yansıtan teoriler; aynı zamanda toplumsal bir kesimin siyasi, sosyal taleplerini de sistematize ederler.

Bu nedenle, verili olanı anlamaya ve yeniden kurmaya talip tüm teoriler örtük olarak politik iddia da öne sürerler. Bu da, teorilerin, gizil olarak politik çıkarları sistematize ettikleri anlamına gelir.

Teorilerin, boşlukta salındıklarına inanmıyor ve onların bir ilişki karakterini söylemleştirdiklerini düşünüyorsak; bu, bizim gerçekliği bir ilişki sarmalı içinde kavrayabileceğimizin farkında olduğumuzu anlatır. İddiamız odur ki, toplumsal düzlemi anlamaya çalışan her görüş açısı, politik bir öz taşır, verili politik bir bağlam olmadan gerçekleşemez. Bu, toplum denen yapısallığın sahip olduğu diyalektik ile alakalıdır. İster tikel, isterse de evrensel düzeyde olsun, tüm toplumsal oluş tarzları tesis ettikleri ilişki vesilesiyle görünürlük kazanırlar. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus şudur: ilişkinin kendini örgütleme tarzı siyasaldır ve siyasi bir çatı gerektirir.

İlişki birimlerinin, kendi oluşlarını, siyasi bir mahiyet içinde vücuda kavuşturdukları gerçeğini biliyor olmak, onların, *kim*liğinin doğru kavranması olanağını da açığa çıkaracaktır. Çünkü biliyoruz ki, ilişkiler, roller ve gündelik temsil tarzları, geride failinin *kim*liğinden parçacıklar bırakarak ilerler. Dolayısıyla pratiğin dolgu malzemesini çözmeye başladığımızda ve olgular arasındaki anlamlı ilişkiyi çözdüğümüzde, yapıp etmelerin, failin *kim*liğini daha fazla belirgin kıldığını göreceğiz.

Tematik olarak bu güzergahı izlediğimizde, inceleme konumuz olan "faşizmin cinsiyeti"ni anlamamız da olanaklı hale gelecektir. Çünkü faşizm denen fenomenin, toplumsal ilişkinin kendini örgütleme tarzından başladığını; mikro düzeyde bireylerin kendilik tarzlarına yapışık bir mahiyet taşıdığını düşünüyoruz. Elbette "…izm" olarak faşizmin belli sosyo-ekonomik, sosyo-politik süreçlere tekabül ettiğini biliyoruz. Ancak bunu da olanaklı kılan sosyolojik bir hinterlandının da bulunduğunu düşünüyor ve öne sürüyoruz. Faşizmin toplumsal "iç bölge"si olarak kavradığımız bu alanda, erkek ve erkeklik kültürü bulunmaktadır.

Bunun için, erkekliğin, faşizmin dolgu malzemesi olduğunu iddia ediyoruz. Bu sebeple, "faşizmin cinsiyeti"ni anlamaya çalışırken, olgunun mümkünatını sağlayan erkeklik tarzı ve kültürü olduğunu savunacağız. Yanı sıra, toplumsal bünyedeki yerine, *kim*'i ve *ne*'yi temel aldığına, hangi geleneği sürdürdüğüne, politik bir çatı olarak ne gibi sonuçlar açığa çıkardığına ve en son olarak da şimdilerde ki temsil tarzlarına değineceğiz.

Faşizm Bir İlişki Karakteridir

Faşizm denen olgu, tarihin bir vaktinde yaşanmış ve bitmiş melanet değil; hele hele politik bir sapma hiç değil.

Faşizm, modernist sistemin düşünsel, kültürel ve politik olarak geliştirildiği olgular arasındaki ilişkiselliği kavrama tarzıyla alakalıdır. Yoksa, 'çağcıl' değerleri yorumlama ve kavrama yeteneksizliği ile malul hale geçmiş sapkın siyasal bir görüşten bahsetmiyoruz. Hatta, iddiamız odur ki, faşizm, modernist düşüncenin kendini, uygulama tutarlılığı içinde doğrulamasıdır. Yani faşizm, modern epistemolojik tarzın ve parametrelerin belli bir tutarlılık içinde kendi nesnelliğini rasyonalitesini takip etmesi oluyor. Başka bir deyişle modernitenin kendi nesnel mantığı takip etmesi anlamına geliyor.

Dolayısıyla olguyu, "uygarlaşmış" dünyanın ve değerlerin dışına düşmek şeklinde ele alan ve bu melaneti alabildiğince kendinden uzaklaştıran modernist çaba ve görüş açısı hakikati yansıtmamakta. Mark Neocleous'un ifade ettiği gibi, faşizm "gerçekte yaşadığımız ilişkilerin 'normal' öğütlenişine dair bir problem"-dir(2014:10). Eğer bu böyle ise, "faşizm hakkındaki her argüman aynı zamanda ilişkiler hakkındaki bir argümandır da"(Neocleous,2014:11). Bu bize faşizmin bir ilişki karakteri olduğunu ve oradan kurulmaya başladığını anlatır. Ve bu ilişki tarzının veri aldığı temel ise, toplumsal cinsiyet düzenidir.

Faşizm, modernist düşüncenin kendini, uygulama tutarlılığı içinde doğrulamasıdır

Cinsiyet düzeni ve bunu veri kabul eden hiyerarşi, tüm tarihsel egemenlik biçimlerinin kök ilişki zemin ve paradigmasıdır. Tüm toplumsal olguların "şeylerin düzeni"ne uygun rasyonelleştirilmesi de bu nokta üzeriden gerçekleşir. Faşizm denen ve topluma yansıtılan ilişki ufkunun konum koordinatları da yine bu temeldeki bir bölünmeyi işaret etmektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeni, içkin olarak bir ilişki asimetrisi üzerine kurulur. Erkekliğin sosyo-politik çatısının çatılmasından bu yana, bu böyledir. Öcalan bu temayı "kurnaz ve güçlü adamın hikayesi" olarak çerçevelendirir. Bu hikaye erkekliğin sosyo-politik çatısının nasıl çatıldığının yanı sıra, kurulan ve halen verili olan "düzen"e ilişkin tertibatın dinamiklerini de açık eder. Faşizm de bu hikayenin "özel" ve özgün bir biçimidir. Yazının akışı içinde bunu irdeleyeceğiz. Ancak öncesinde tüm bu sürecin fail'i konumundaki "erkek"in, "üretici çekirdek" olarak konumunun kavranması gerekiyor.

Erkeklik Bir Bütündür, Bölünemez!

Erkeklik bir bütündür, bölünemez! Bu varsayım erkekliğin kendilik kavrayışının tipik formülasyonlarından biridir. Ve esasta da, siyasi bir projeksiyon iddiasında bulunur. O, bununla diğer tüm versiyonlarında olduğu gibi, mülkiyet damgasının biricikliğini ve vazgeçilmezliğini teyit etmek ister. Bu, erkekliğin kendini kurma tarzı ve bu tarzın siyasallaştırılması sonucu açığa çıkar. Erkekliğin bölünmez bir bütün olması, sahip olduğu siyasi kurgu ile alakalıdır. Tanrı, devlet ya da özne gibi kurmaca yapıların tümü, yaşamın çoğul niteliğini Tek'e ve Bir'e indirgeyerek onu olumsuzlama pratiği geliştirirler. Her güç kurmacanın faili de erkektir. Dolayısıyla yaşamın çoğul ritmin sabote eden ve eksilten erkekliğin kendine aşırı vurgu yapmak istemesi sahip olduğu siyasi projeksiyonla alakalıdır. Ha keza, erkekliğin toplumsal konumunu pekiştiren ve fakat yaşamın toplumsal hakikatini çarpıtan varsayımlar öne sürmesi, düşüncede yaratmak istediği stabilizasyon ve monarşik yapıyla ilgilidir. Bu anlamıyla monarşi, aslında yalnızca bir devlet biçim değil, bunun yanında, eril düşünce tarzının değişmez mahiyeti oluyor.

Yani yaşamın fark ve çoğulluk kapasitesinin çarpıtılarak Bir'e indirgenmesi monarşik düşünce tarzının bir sonucu oluyor. Tanrı, devlet ve evrensel özne gibi kurgusallıkların düşünceye model haline gelmeleri de bunların aynı kumaştan yapılma olduklarını gösteriyor. Belki bir izleği takip ederek birbirlerinin yerine geçmelerine de olanak tanıyan, onların erkeklikte özdeş olmalarıdır. Yani her üç olgu da, var oluş sal olarak, "tikel evrensellik "olarak erkekliğin kendini kurma tarzı biçiminde vücuda kavuşur. Bu, eril ekonomi-politiğin tarihsel sürekliliğini anlamamızı da olanaklı kılar. Elbette, tanrı, devlet ve özne nosyonları arasında basitçe bir geçişkenliğin olduğu iddiasında değiliz. Birinden diğerine geçisin, dönemin simgesel evreninde köklü bir dönüşümü gerektirdiğini biliyoruz. Vurgulamak istediğimiz şey, her üç nosyonun katalizörü gibi çalışan değişmeyen özünü anlama gerekliliğidir: Erkeklik!

Tarihsel olarak, erkekliğin "özne" biçiminde kendini

kavrama tarzı megalomaniktir ve epistemolojik bir probleme dayanır. Erkek, varlığın müşterekliğini inkar ederek, her şeyi kendisiyle ilişkisel bir tanım içerisinde ele alır. O, simgesel evrenin her tarafını dolduran kadir-i mutlak gibi hareket eder. Kendisinden gayrı, bütün ötekilikler bir 'başka'lığı temsil etme kapasitesinde değildir. Onun bölünmez bütünlüğü, erkekten gayrı *kim*senin simgesel evrene yerleşmemesi ve ondan pay alamaması anlamına gelir.

Erkekliğin kendilik projeksiyonu, yaşam diyalektiğine terstir ve onunla örtüşmez. Epistemolojik problem dediğimiz mesele de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Erkeklik, oluşturduğu ve verili kıldığı politik çatıdan da güç devşirerek toplumsal düzlemi güç ve iktidar birikimiyle çarpıtır. Bunu da başarmasını temel olarak, zihin dünyasını 'düzene sokma'ya borçludur. Zihnin düzene sokulması da toplumsal gücün yoğunlaştırılmasının ve dağıtılmasının tüm özel ve genel biçimlerini tasarruf altına almak anlamına geliyor. Bu anlamıyla erkeklik, kendini yanlık ve yanılsamalarla dolu bir epistemolojik temel üzerinde şekillendiriyor. O, "bilen özne olarak, bilinecek ve kontrol edilecek bir nesneye karşıt olarak veya nesne karşısında"(Yeğenoğlu, 2003:13) kendini koruyor.

Yani erkeklik, bir başkalık yanında veya karşısında; bir başkalık olarak varoluşsal bir anlama kavuşmuyor. O, kendini, nesneleştirdiği kadın dolayımıyla kuruyor. Ve fakat, erkek yalnızca ötekinden dolayımla kurulmuyor, aynı zamanda ötekinden dolayımla da temsil ediliyor. O, "ötekini, kendinin kategorik karşıtı, radikal inkarı olarak adlandırması sayesinde kendini evrensel ve soyut özne olarak(kuruyor)"(2003:15) Yeğenoğlu'na göre, "Hegelci özne-kuruluş diyalektiğinin ekonomisi, ötekinin farklı olarak kurulabileceğini kabul edemez"(2003:16. Erkekliğin ruhsal ekonomisini de yansıtan bu özne-kuruluş süreci baştan patalojiktir. Bir yandan "öteki özne ile aynı evreni paylaştığı" ve öznenin ancak ötekini dolayımlayarak kurulduğu ifade edilirken, diğer yandan ötekine olan bağımlılığını "zorunlu" bir unutuşa terk etmesi bakışını sakatlar. Bunun pratikteki tercümesi ötekinin insanlığını, başkalığını unutmak ve onu ahlakın alanından silmektir. Yani, ötekini nesneleştirerek, kendini, ahlaki yükümlülüklerden azade kılmak ve sorumsuzlaştırmaktır.

Erkek Kendi Benliğinin Çete Şefidir

Şuraya varmak istiyoruz: erkeklik ortalama farklılığı kategorik farklılığa çevirerek, toplumsal cinsiyet bölünmesinin her iki tarafını da çarpıttı. Tayfun Atay bu durumu "tam anlamıyla 'insan' olmaktan eksilerek, erkek ya da kadın oluruz"(2012:45) diyerek açıklar. Çünkü o, birbirlerisiz kadın ve erkeği "eksik yarım" olarak niteler. Bundan kastı, "tam insan" olmanın ancak erkek ve kadının, birbirlerindeki kendilerini fark etmeleri ile mümkün olduğudur. Birbirlerisiz ikisi de eksik kalırlar.

Oysa kategorik farklılık, erkekliği ve kadınlığı kendi içinde 'çok benzer'; ancak birbirleri karşısında "hiç benzemez" olarak kavrar. Yani her ikisini de karşıt kutuplara yerleştirir. Çünkü homojenleştirme ve araya derin ayrılar koyma yalnızca homojenleştirici eril stratejiye olanak sunmaz; aynı zamanda cinsiyet rejiminin ekonomi-politiğinin sürgit yeniden üsluplaştırmasının önünü de açar. Connell'in iddiasına göre, "kadınlık ve erkeklik biçimleri bir yandan üsluplaştırılırken bir yandan da yoksunlaştırılmaktadır"(1998:245).

Aslında üsluplaştırma ve yoksunlaştırma bir ve aynı şeydir. Ve tek bir süreç olarak işler. Her ikisi'de kadınlığı ve erkekliği cinsiyet rejimi içinde performe eder. Erkeklik ve kadınlık, inşa edilmiş bir yatkınlıklar çemberi içinde, kendilerini icra ederler; katiyen birbirlerine bulaştırılmazlar ve çemberin ortaklıklarını ifade eden bir kesişim alanı da yoktur!

Fakat bu projeksiyon toplumsal hakikatin yaşam pratiğine terstir. Farklılıkların çarpıtıldığı ve abartıldığı böyle bir tasarıma karşı, yaşam kendi direncini oluşturur. Eril tertibatın tüm tahakküm ve tahsisat pratiklerine rağmen, yaşamın müşterekliği, eş'liği her fırsatta kendi dengesini oluşturmaya çalışır. Aslında bu anlamıyla yaşam, eril patolojiye karşı "yaşam"dır. Yani yaşamın direnci, erkekliğin projeksiyonu ile performansı arasında her zaman kesintiler yaratır ve gedikler oluşturur.

Erkeklik algılama tarzları icat ederek siyasal düzenin örgütlenme ilkesi temelinde kendini yaşama dayatır. Bu uğurda mitolojiden, teolojiden ve sosyolojiden devşirdiği retorik tantananın "cazibe"sine kapılmamak gerekiyor. Çünkü öne sürülen bütün tez ve varsayımlar örgütlü erkekliğin tahsisatına hasredilmiş çabalardır. Örgütlü erkeklik bu şekilde ortaya çıkıyor. Bu sürecin tümüyle oluşturulan kayırma mekanizmalarının lojis-

tik desteğiyle mümkün oluyor. Feminist literatür ve fayda ilişkisi "lanetli pay" şeklinde kavramlaştırılıyor. "Lanetli pay" düzeni, erkeklerin kendilerine ve birbirlerine iltimas geçmeleri anlamına geliyor. Bu düzen içindeki her erkek, "kendi benliğinin çete şefidir"(Adorno:49).

Faşizm Erkeklik Endüstrisinden Geriye Kalandır

Buraya kadar anlattıklarımız, erkekliğin kendini kavrama tarzı ile faşizmin varoluşsal bir koşulluk içinde olduklarını anlatmak içindi. Yani faşizmin kökenlendiği toplumsal temayı açık etmeye çalıştık. Şimdi de, her iki olgunun birbirine dayanarak nasıl bir tahakküm stratejisi geliştirdiklerine odaklanacağız.

Faşizm de, erkeklik de birbirlerinin türevi bir ufuk çemberi içinde dolanıyorlar. Birbirlerine yatırım yaparak birbirlerinin önünü açıyorlar. Hatta reel faşist örneklerde geçerli olduğu üzere, faşizm, erkekliğin radikal bir ikamesi olarak da kavranabilir. Ancak bununla sınırlanamayacağı da bilahare belirtilmelidir.

Her olguda olduğu gibi, faşizm de kendinden önce başlayan şeyleri sürdürür. Yani "faşizm" olarak işaretlenen toplumsal fenomen, belirli tarihsel koşuları gereksinir. Ancak bu koşulların, reel faşist gerçekleşmeler ile teşekkül ettiği fikri yanlıştır. Bu anlamıyla faşizmin, bir anda içinden fışkırdığı bir sıfır noktası yoktur. Hele bu sıfır noktası 20. yüzyılın ilk yarısı hiç değildir. Toplum-karşıtı bu fenomenin tarihi çok eskilere kadar gider. 20. yüzyılın ilk yarısında literatüre "faşizm" olarak giren toplum-karşıtı fenomen, iddia edildiği gibi, kendi ekonomi-politiğine bu dönemde kavuşmuş değildi. Bu fenomenin ekonomi-politiği ve ruhsal ekonomisi uygarlığın başından bu yana oluşturulmuştu. Eğer faşizm, bir kıyım, yaşamı değersizleştirme, farklılıkları yok etme ve erkekliği yaşamın her alanına dayatmanın genel tarzı ise, bu tarzın, eril-politik çatının çatılmasından bu yana sürdüğünü tespit etmek zor değildir.

Biz buna, siyasal bir makine olarak, "erkeklik endüstrisi" diyeceğiz. Endüstri kavramına, erkekliğin, hiçbir boşluk bırakmaksızın, toplumu hedeflerken kullandığı yöntem ve araçlar bütününe dikkat çekmek için başvuruyoruz. Dolayısıyla bu, olan-biteni şeytani bir irade ile açıklama girişimi değildir. Aksine, yaşamı hedefleyen "öz"ü açıklama ve altını çizme yaklaşımıdır.

Kadınlar başta olmak üzere-ki kadınlar eril ideolojiye kendini duyumsama olanağı sunan kategoridir-yaşama ve farklılığa sahip çıkan tüm toplumsal kesimler eril faşizmin özel genel hedefi olmaktan hiç çıkmadılar. Bu noktada, yalnızca, "cadılık" suçlamasıyla milyonlarca kadının kıyımdan geçirilmiş olması bile, "faşizm" denen olgunun 20. yüzyılda açığa çıkmış momentumu ile sınırlanamayacağını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, faşizme bir sıfır noktası tayin etmek yerine, onu erkekliğin kültürel tarzı olarak kavramak ve eril üstünlük ideolojisine içkin, onda gömülü bir özellik olarak görmeye çalışmak daha doğrudur. Bir ilişki karakteri ve toplumsal ilişkiler 'doğası'nın bir problemi olarak onu anlamaya çalışmak bize yalnızca olguyu hakikatiyle birlikte kavrama olanağı sunmayacak; aynı zamanda onu tarihsel bir bütünlük içinde kavrama olanağı da tanıyacaktır.

Faşizmin, bir anda içinden fışkırdığı bir sıfır noktası yoktur. Hele bu sıfır noktası 20. yüzyılın ilk yarısı hiç değildir

Bu durum, her fenomeni imleyen kavram gibi, faşizmi de belli bir tarih içerisinde kavramamıza olanak tanır. Sadece bu da değil, aynı zamanda fenomen olarak faşizmi, düz bir güzergah üstünde değil, toplumsal problemlere bağlanması sebebiyle, onu bir ilişki kombinezonu içinde algılamamıza da olanak tanır. Bu, faşizmin illa İtalya ve Almanya örneklerinde olduğu gibi yaşanmayacağını da anlatır. Dahası, her tekil gerçekleşmenin kültürel tarz içinde şekillendiğini ifade eder. Bu anlamıyla bağlantılar kurma, bağlamlar oluşturma, diğer öğelerden parçacıklar barındırma yoluyla bu fenomen, her dönem erkekliğin çokluğuna, büyütülmesine ve azmanlaştırılmasına dair bir sürecin geliştirilmesine tekabül eder.

Fakat, faşizmi, yaygın olarak kapitalist modernitenin "en gerici aşaması" şeklinde anlamlandırmayı tercih eden Marksistler, problemi, "kriz" diyalektiği içinde algılarlar. Onlara göre faşizm, gerçekte hiç kitlesel cazibesi olmayan, popülerliği sadece aldatma ve demagojiye dayalı olan, kitlelerin ivedi talep ve ihtiyaçlarının

yanı sıra; adalet duygularını ve hatta bazen devrimci geleneklerini istismar eden bir rejim tipiydi. Ve yine onlara göre bu rejim, toplumsal demagoji, yolsuzluk ve aktif beyaz teröre dayanan bir gangsterlik biçimi, bir provokasyon ve işkence sistemiydi.(Iordochi:2015:26)

Peki Marksistler neden problemi böyle kavrama eğilimindedirler? Buna sebep olan nedir? Bizce bunun yanıtı, sahip oldukları ilerlemeci-aydınlanmacı paradigmaydı. Bu paradigmanın mantığı ve diyalektiği, onları faşizmi, "kapitalizmin gelişimindeki son aşama" olarak anlama yöneltti. Bu lineer bakışın erken bir çıkarsamasıydı ve büyük oranda, olgunun sistemsel karakterini, başka bir deyişle, erkeklik endüstrisinin bütünlüğünü görmeyi ıskalayan, hatta görmeyi tercih etmeyen bir yaklaşımdır. Bu o denli öyledir ki, olguyu kapitalizmin bir tür atığı gibi ele alır. Oysa doğru olan, onun "atık" değil, "artık" olduğudur.

Erkeğin Konum Tedirginliği Olarak Faşizm

Bu noktada, birbiriyle bağlantılı üç tez öne süreceğiz: Birincisi; faşizm eril-politik tertibatın bir özelliğidir ve bu yalnızca modernist dönemle sınırlandırılamaz. Bu, faşizmi yalnızca, "aynılığın tek anlamlı kesinliğini hedefleyen"(Bauman, 2014:141) stratejileri üzerinden değil; aynı zamanda tüm evreni erkeklikle doldurmaya can atan eril kültür tipi üzerinden anlama gereğini ortaya koyar.

İkincisi; faşizmin, yenilenlerin yenenlerce damgalanması ve işaretlenmesi gerçeğine karşılık gelmesidir. Oysa mağlup ve galipler kategorik bir farka sahip değildirler. Her iki taraf da özel yaşam ve kültürel süreçlerin örgütlenmesinden tutalım, siyasi strateji üretme biçim ve kapasitelerine kadar birbiriyle bağlaşıklık içindedir. Yapısal olarak birbirlerine benzerdirler. Yani yenen ile yenilenin simgesel evrenini düzenleyen koordinatlarda büyük oranda örtüşme vardır. Bu sebeple faşizmi, eril politik endüstrinin bütününde görmeyen, sadece yenileni damgalayan bakış biçimine itiraz ediyoruz. Çünkü ilişki karakteri ve örgütlenme tarzı olarak faşizm, sistemiktir. Galip uçtaki modernitenin başka bir söylem inşasına girişmesine itibar edilmemiştir.

Öne sürdüğümüz üçüncü tez ise, diğer ikisiyle bağ içerisinde, faşizmin ontolojik olarak, her durumda, erkekliğin toplumsal konumuna dair duyduğu tedirginliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığına ilişkindir. Bu ilişki karakterinin görünür hallerine uygarlık tarihinin her döneminde tanık olunur. Biz, feminist literatür sayesinde, en bilinen örneği bir kez daha gündeme getireceğiz. 10 kasım 1793 tarihli Le Moniteur Liniversal gazetesi, Fransız devrimine etkin olarak katılmış ve kadın hakları için mücadele etmiş olan Olype de Gouges ile, zamanın ünlü entelektüellerinden olan Madame de Rolland'ın idam edilmeleri üzerine "Cumhuriyetçilere" başlığıyla, kadınlara nasıl "büyük bir ders verildiği" haberleştiriliyordu: "Olype de Goyges … devlet adamı olmak istedi ve yasa onu cinsiyetine yakışan erdemleri unuttuğundan dolayı cezalandırdı.(…) Rolland kadın ise(…)bir anneydi ama doğanın üstüne çıkmak isterken onu feda etmiş, bilgiç olma arzusu cinsinin erdemlerini unutmasına yol açmıştır. Her zaman tehlikeli olan bu unutuş da, onun idam sehpasında can vermesine yol açtı"(Berktay:22-23)

Yüzeysel bir okuma bile, bu haberdeki kıyımın ardındaki gerekçelerin erkekliğin yaşadığı konum kaygısı ile ilgili olduğunu fark eder. Bu noktada, hedefinde yalnızca kadınların olmadığı; bilinen bilinmeyen yığınla kıyımın olduğunu söylemek gerekiyor. Her dönem; erkekliğin ruhsal ekonomisi erkeği tehlikede olarak gördüğünde "cinnet salgını"na tutulmaktadır. Fakat, gerek bir sosyal tarz ve gerçek kişilikler, gerekse de politik bir tarz olarak erkeklik, onu pekiştiren, olumlayan şartların tesis edilmesi ve sürdürülmesi halinde, kendi mantığı içinde belli bir 'normal'i temsil eder. Ancak, "güç dengesindeki her kaymayla birlikte, insaniyetsizlik heyulası sürgünden döner"(Bauman, 2011:276) ve böylece erkeklik kendi 'normal'ini yitirir.

Tek taraflı kurulmuş bir kimlik patolojisi olarak erkeklik, konum kaygısı yaşamaya başladığında iktidar tertibatının tüm reflekslerini ortaya koyar. Tıpkı iktidarın hakimiyet tesis ederken erkekliğin davranış kodlarını sergilemesi gibi… İktidar ve erkekliğin nesnel mantığı birebir örtüşür. Nasıl ki bir iktidar "bekaa" sorunu yaşadığında, soykırım dahil, her türlü caniliği sergilemekten geri durmuyorsa, erkeklik de konum kaygısı yaşadığında, erkekliğini yeniden hissetmek adına, her türlü kötülüğü yapmaktan geri durmuyor.

Erkeklik endüstrisinin mantığı tam olarak bu şekilde işliyor. Galiplik yolunda her türlü kötülük gerekli, "zorunlu" bir adım olarak telakki ediliyor. Bu sebep-

le, erkeklik rasyonalitesi neyi gerektiriyorsa o yapılıyor ve bundan geri durulamıyor. Erkekliğin hissettiği emniyetsizlik sağlama alınıncaya kadar her alanda onun narası duyulur kılınacaktır. Onun kendine bu denli vurgu yapmak istemesi ya da buna ihtiyaç duyması; aslında, selamete erememiş erkekliğin patolojisini ifade eder. 'Selamete erememek' yaşamın akış ritmi ile erkekliğin birbiriyle örtüşmezliğini anlatır. Yani erkeklik, tüm kendini gerçekleştirme tarzlarına rağmen, yaşamı zapt edemez; yaşam erkeklikten taşar. Bu sebeple o, ne kadar çok erkeklik üretip, her tarafa homo-sosyal bir dayatma içinde bulunursa bulunsun, suyun kendi çatlağını bulması misali, yaşam da kendi yolunu bulur. Bu, erkekliği erkek için her an yeniden üretilmesi ve performe edilmesi gereken bir kültürel azap haline getirir. Tayfun Atay'ın ifadesiyle "erkeklik erkeğe zehir olur"(2012:12). Bu anlamıyla erkeklik, hep bir konum kaybı ya da ondan düşme kaygısıyla mecalsiz kalmaya mahkumiyettir: Bir Sisyphos açmazı…

Yeniden "Erkek" Hissetme Arzusu Olarak Faşizm

Geliştirdiğimiz anlatının bir devamı olarak, reel faşist gerçekleşmelerin de "erkekliğin yittiği yerde" boy verdiklerini öngörüyoruz. Elbette her ülke gerçekliğinin kültür kadrolarına ve erkekliğin kendini kavrama tarzına bağlı olarak, faşist gerçekleşmede, farklılıklar tespit edilebilir. İtalya örneği genelleme yapmada temkinli olmamıza neden olsa da, yine de faşist gerçekleşmeleri 'yitik' erkeklik teması etrafında anlamlandırmayı yanlış görmüyoruz. Ancak değerlendirmemize veri aldığımız zeminin de Hitler Almanyası olduğuna da dikkat çekiyoruz.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Almanya "imparatorluk" kimliği marifetiyle 'şişkin' egolu bir erkekliği temsil ediyordu. Buna kendini "tam-erkek" olarak duyumsama da diyebiliriz. İlişki bağlamının "sahip olma", "ele geçirme" ve "fethetme" teması üzerine kurulduğu bir düzlemde, imparatorluk mirasına sahip olan bu yapıların, tarihsel 'tam-erkek'liği ve buna dayalı olarak sahip olduğu politik psikoloji, "yitim deneyimi", "ulusal gururun kırılması" teması etrafından bir tepki örgütlemesine ve "melankolik (bir) özlem" ile "yitirilenlerin aranması"na(Löwy Sayre, 2007:31) yöneltti. Hatta bu tepki tipini, gecikmiş bir anti-oedipusçu tavır içinden kavramak bile mümkün. Bu tip faşizm, "evlat" ulus-devletçiliğin, "baba" imparatorluğu yadsıyarak kendi benliğini kurmasının içe yönelen oldukça yıkıcı, kanlı biçimi olarak değerlendirilebilir.

Savaş sonrası bu ülkedeki erkekliğin kendini algılama tarzı büyük oranda hayal kırıklığı ve öfke duygusu etrafında şekillendi. Öfkenin ve tepkinin Almanlığı, erkekliğin içe ve dışa dönük yeniden yapılandırılmasına yöneltti. Bu, aslında "canı acıyan ve gururu kırılan erkekliğin kendini disipline edip örgütlemesiyle yeniden sahne alıp nara atmasına benzemektedir. Mahalle kabadayılarının mesken bekçisi rolüne bürünmeleri misali, faşist yapılar da ölçek büyüterek ülkenin, ulusun namus bekçiliğine soyundular. Bu sebeple, diyebiliriz ki; faşizm, yitik erkekliğin kendisini yeniden "erkek" hissetme arzusudur.

Bu arzunun tahsisat pratiklerine geçmeden önce, faşizmi bir de "erkeklik gösterini altında aynılık cinselliği"(İrigaray,Akt:Büken:2016:48) olarak kavramak önemlidir. Tabi ki, bu, yalnızca faşist yapıların özelliği olmayıp, aynı zamanda uygarlığın kendini kurma tarzına içkin bir özellik de oluyor. Ancak faşizmde bu, öyle bir kendine çakılma hüviyetine bürünür ki, durum ancak patoloji ile izah edilebilir. Adorno "Minima Moralia"da, "totalitarizm ve eşcinsellik birlikte yürür" derken, aslında bununla, erkeklik göstereninin kendini her yerde görme arzusunu dile getirir. Çünkü ona göre, "özne, çökerken, kendi cinsinden olmayan bir şeyi yadsımaktadır."(Adorno:50).

Dikkatli bir okuma, bunun genel bir karakteristik olduğunu hemen fark edecektir. Aradaki fark faşizmde, "yitim deneyimi"nin bilinciyle erkekliğin, kendi nesnel mantığını da zorlayacak şekilde, kendini abartmasıdır. Roland Parez bunu "fallus-merkezciliğin faşizmi" olarak tanımlıyor. Çünkü o, onun "yalnızca Tek bir libidinal enerji kaynağı olmasını"(2008:86) istediği sonucuna varıyor. Yani, ister cinsellik terminolojisi ile, isterse de siyasal terminoloji ile ifade edelim, faşizmde olan biten, erkekliğin veri alınarak her şeyin ona göre yeniden tanzim edilmesidir.

Yitik erkeklik deneyiminin faşizme ontolojik bir çerçeve sunduğuna inandığımız önemli argümanlardan birisi de, 1. Dünya Savaşı ile birlikte geleneksel cin-

siyet düzeninde değişimlerin görülmeye başlamasıdır. Clodia Koonz'a göre "Nazizmin Almanya'ya başarıya ulaşmasının ve yükselişe geçmesinin temelini geleneksel cinsiyet düzenlemelerinin erozyona uğratılması oluşturur"(Akt:Segal,1992.159). Çünkü Birinci Dünya Savaşı, erkeklerin cepheye gitmeleri sebebiyle, ilk defa kadınları toplumsal yaşamda ağırlık merkezi haline getirmişti. Kadınlar daha önce ulaşılamaz olan uğraş alanlarında hizmet vermeye başladılar. Savaş, duvarları yıkmış bir çok mesleğin kapısını kadınlara açmıştı. Böylece kadınlar savaşla birlikte, meslekleri marifetiyle 'kamusal bir varlık olma hüviyeti' kazandılar. Onlar bütün sektörlerde çoğunluğu oluşturuyorlardı. Adeta, tüm dünya tepe taklak olmuştu. Kadınlar gerçek anlamda cüretkar olmuşlardı. Öyle ki, C.P. Gilman "erkeksiz bir dünya" tasavvurunu içeren "Herhand"(-kadınlar ülkesi) adlı ütopik romanını bu dönemde yazdı(Thebaud, 2005:46-48).

Mağlup erkekliğin kendi gözündeki kavranışı, erkeklik göstereni olarak, iktidarsızlaşmadır. Mağlubiyet onu iğdiş etmiş, "süngü"sünü düşürmüştür

Bu bize, erkeklerin kendi aralarında kavga etmeleri ve çatışmalarının de facto olarak, geleneksel cinsiyet rollerinde kadınlar lehine kaymalar yaşandığını anlatır. Elbette rollerdeki bu kayma ve bunların kendini yaşantılama tarzı, tüm Avrupa'da aynı biçim ve düzeyde gelişmedi. Özellikle savaşta galip gelme ve mağlup olan ülke pratikleri açısından rollerin ruhsal ekonomisi farklı gelişir.

Bunun da yine erkeklik odaklı bir sonuç olduğu söylenebilir. Olgu olarak 'savaş'ın erkeklik kimliğinde bir tür kaldıraç rolü oynadığı kabul edilse de, bunun mağlup ülke erkeklikleri açısından şerhsiz kabulü biraz zordur. En azından mağlup erkeklik açısından bağlam farkı gözetilmelidir. Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup ülke erkeklerinin savaş sonrasında ortaya koydukları tarzın karşı-olumsal niteliği ve hatta bir bakıma ezikliği, savaşın doğrusal değil de, tersten bir kaldıraç rolü oynadığını ortaya koyar. Mağlup erkekliğin kendi gözündeki kavranışı, erkeklik göstereni olarak, iktidarsızlaşmadır. Mağlubiyet onu iğdiş etmiş, "süngü"sünü düşürmüştür.

Kendini Kuran Faşizmin Şareza Anlayışı

Mağlup ülke erkekliği, ülkenin yenilgisini şahsileştirerek onu, utanç ve trajedi olarak algıladı. Onun yenilgi vesilesiyle hissettiği "acıya" müsebbip olarak damgaladığı kesimlere karşı duyduğu büyük öfke eşlik etti.

Peki onlara göre kimler ve hangi toplumsal kesimler mağlup olmanın, güçten düşmenin sebebi olarak kavrandı?

Listenin ilk sırasında sosyalistler yer almaktaydı. Sosyalistler, esas olarak iki nedenden ötürü nefret nesnesine dönüştürülmüştü. Birincisi; onların, toplumu sınıflar biçiminde kavramalarıydı. Bu, faşistlere göre, toplumu sınıflara ayırmak suretiyle; ulusun parçalanması, "güç"-ten düşürülmesi ve felç edilmesi anlamına geliyordu. Çünkü onların kavrayışına göre toplum, "zümresiz bir bütün"dü, "parçalanamaz"dı. İkincisi ise, sosyalistlerin enternasyonalizm anlayışının, nasyonalizmi odağa almayı engellemesi, bu anlamıyla ulusun motivasyonunu aşağı çekmesi ve şovenizmin önünü almasıydı. Sosyalistler "mülkiyetçiliğe karşı çıkmıştı." Onların bu tutumu ulusu zayıflattığı için sosyalistlere karşı ve "sosyalizme karşı savaş açmak için"(Paxton:2014:16) mücadele birliklerinin oluşturulması gerekiyordu.

Almanya'da "Freikorps"olarak örgütlenen ve çoğunlukla savaşta yer almış eski asker ve göçmen Alman gençlerin oluşturduğu paramiliter çeteler; hayal kırıklığı, hınç, utanç, haset ve melankolik özlemle sarılı bir ruh dünyası içerisinde, bir saldırganlık stratejisi eşliğinde sosyalistleri hedefledi.

Bu yolla, hem hasar alan erkekliğin müsebbibi olan görüş açısı ile hesaplaşılmış olacak, hem de kırılan ulusal gurur onarılacaktı. Bunun en etkili yolu da, hayatın müşterekliğine, çoğulluğuna, farkına ve dişil niteliğine değer veren sosyalist görüşe karşılık; şiddet, disiplin ve hınçla karılmış; boyun eğmeye meyilli, yetkiye susamış ve her an başkaldırmaya hazır bir 'erkek kardeşliği'ne yönelmekti. Bu kardeşlik, kendini "ideallerine vakfetmeye hazır ve yetenekli", "candan ve içkinlikli bir ruh saflığı"(Berlin:2010:27) ile hareket eden erkeklerin sıkı

dayanışması ile, şiddet ve saldırganlık eşliğinde kendini pekiştirmeye dayanıyordu.

Bu yapı, saldırganlık ve şiddet stratejisinin, tam da ihtiyaç duyduğu şeyi, erkek kimliğini onardığını fark etti. Bu nedenle içe ve dışa yoğun bir disiplin dayattı. Çünkü disiplin erkekliğin kendisini bulmasının, en üst düzeyde performe etmesinin ve sergilemesinin yegane koşuluydu.

Sosyalistlerden sonra, liste; Kadınlar, Çingeneler, Yahudiler ve özürlüler-sakatlar şeklinde devam eder.

Mağlup ülke erkekliği "kükreyen yirmilerin serbest kızı"(Thebaud) imgesi karşısında ciddi bir telaş yaşamaktaydı. Çünkü kadının geleneksel cinsiyet rollerinin dışında roller icra etmeleri erkekler tarafından "kamusal varlıklarına yönelik saldırı" olarak kavrandı ve şahsileştirildi. Bunun için "savaş vurguncusu" kadına disiplin dayatılmalı ve "doğru yol"a sokulmalıydı.

Bu temelde, kadının işaretlenerek erkliğin tahkim edilmesine çalışılmalıydı. Çünkü kadını bir role sabitlemek; ters ucundaki erkeği de laissez fair ruhuyla ortalığa salmaktı. Bu sebeple Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu "kadın düzensizliği festivali"(G.Gilbert) sona ermeliydi. Nitekim, buna uygun disipliner bir mayalanma süreci geliştirilerek amaçlanana ulaşılmaya çalışıldı. Öyle ki, Vichy Fransa'sında aile ve doğumcu ideolojinin albenisini yükseltmek için beş ya da daha fazla çocuk doğuran kadınların onuruna devlet törenleri bile düzenlendi.

Mağlup ülkelerin sosyal mayalanması savaşta hırpalanmış erkek kimliğini onarma ve destekleme etrafında gelişti. Bunun için de, psikolojik destekle birlikte, bir söylemsel strateji eşliğinde kadınların kamusal varlık olma niteliklerini terk edip "gazilerin, ulusun ve ırkın hatırına eve dönmeleri" gerekiyordu. Sav şuydu: "kadınlar zorunlu bir savaş hizmeti sunmuştu ve savaşın sona ermesi daha fazla fedakarlığı gereksizleştirmişti"(Thebaud, 2005:72)

Buradan da anlaşılacağı üzere, mağlup erkeklik "kalıcı bir şeye tutunma ihtiyacı" sebebiyle erozyona uğramış olan cinsiyet düzenini yeniden tesis etme arayışındadır. Savaş-öncesi dünyaya geri dönüş talebi, esasta, erkeklerin kadınları bıraktık gibi görmek arzusuydu. Bu, onların kendilerini yeniden erkek hissetmelerini psikolojik olarak koşullayacaktı. Ancak rollerin eskisi gibi tahsisi onların tekrardan kendilerini 'erkek' hissetmelerine yol açabilirdi? Bu anlamıyla, kadınların eski rollerine rücu etmeleri erkekler için bir tür terapi rolü oynayacaktı"

Özellikle Almanya örneğinde, kadınların görece serbestliğinin savaş ve askeri yenilgiye bağlı olması, ekonomik kaos, yokluk, toplumun oturmamış olması, utanç ve umutsuzluk gibi etkenlerin biraradalığı geleneksel cinsiyet düzenini tekrardan tesis etmeye dönük melankolik bir özlem açığa çıkarmıştı. Çünkü yaygın olarak, yaşanan toplumsal sorunların nedeni bozulan cinsiyet düzenine bağlanıyordu. L.Segal'e göre, her iki cins de "mitik geçmişlerine geri dönme özlemi duyuyorlardı." "Nazilerin kadınlara evdeki, erkeklere evin dışındaki yerlerini geri verme vaadi her iki cinse de cazip gelmişti"(1992:159-160).

Kendini kuran faşizmin şareza anlayışını yansıtan önemli göstergelerden bir diğeri ise, düşmanlaştırarak ötekileştirdiği çingeneleri, Yahudileri ve özürlüleri hedefleyen ırksal arıtım sürecidir. Bu noktada, uzun bir anlatıya girmeksizin; faşizm, bu toplumsal kesim ve kimlikleri hem tehlikeli yabancılar; güvensiz ve her an ana yurda ihanet edecek kişiler olarak damgalar hem de ulusun arılığını bozacak, soyu karıştıracak "anormal şizofreni geni"(Kalmann) olarak ele alır. Irkın saflığı ve sağlığı için tehlikeli görülen bu kesimlerin antropoemik bir strateji dahilinde dışlanarak sürgüne gönderilmeleri; "güvenli" bir şekilde hapsedilmeleri ve kaçma olanağının olmadığı 'korumalı' yerleşim bölgelerine atılmaları sağlanmalıydı(Bauman, 2011:199).

Elbette bu süreç, düşmanlaştırılanların özellik ve eylemlerine bağlı değildi. Tamamen "güç"ün kararına bağlaydı. Ve bu sürece malzeme haline getirilmek için, "yabancı", "farklı" ve "başka" olmak yeterliydi.

Mağlup erkeklik, yitirdiklerinin deneyimiyle "tedbir" geliştiriyordu. Ve bunu da, hesapsız-kitapsız yapıyor değildi. Aksine, her adımda bilimden destek alınıyor ve ona yatarım yapılıyordu. Yani keyfi bir süreç geliştiriliyor değildi. Proctor'un ifadesiyle "Naziler, bilimin sonuçlarının saptırmıyorlardı. Onların yaptığı, hekimlerle bilim adamlarının yaptıkları şeyleri uygulamaya koymaktan başka bir şey değildi (Akt:Bauman,2014:67) gerçekten de hem bilim yapanlar hem de onun uygulama tutarlığını ortaya koyanlar, aklın yasalarına uyuyor; ona uyumlu olmanın rasyonalitesi

içinde hareket ediyorlardı. Bu sebeple, bilim destekli rasyonel bir stratejinin, kararlı ve güçlü bir şekilde devreye konulması yasanın ve düzenin kusursuzluğu için geçerliydi. Bu stratejinin ufkunda katliamların olması, rasyonalitenin mantık örgüsü içinde hazmedilmesi gereken "zorunlu kötülük"lerdi. Irksal hijyeni sağlamak için "değersiz" yaşamların ortadan kaldırılması gerekiyorsa, bu yapılmalıydı, yapıldı da.

Bu anlamıyla, Nazi görüş açısından her ne var idiyse, bunun bir mantık örgüsü vardı. Cinnet geçirmiş bir sapkınlıkla hareket edilmiyordu. Olan biten, insan pazarında, bütün ötekiler pahasına, BEN'in biricikliğini ve vazgeçilmezliğini ihdas eder. BEN veya başka deyişle erkeklik kendi cihadını icra ediyordu. İşte faşizm, bu gözü dönmüş erkekliğin cihadı oluyor. Bu sebeple diyebiliriz ki, ırksal hijyen semantik olarak eril arınma ve homojenizmin devamı olarak vücut buluyor. Çünkü hijyen ve arınmanın uygulanma amacı, eril bir beden politikasını var kılmak, hayata geçirmektir. Yani, hasar almış erkeklik kendini yeniden tasarımlarken, tüm dişil öğelerden arınmış, başarıya odaklanmış, güçlü, kendine güvenli, cesur ve kararlı, "var olan güçlüklerin erkekçe bilincinde olan bir insanı arzular" ve öngörür (Neocleous,2014:31). Bu insanın "zıpkın" gibi, "fişek" gibi olması gerekiyor. Çünkü hasarlı erkeklik bununla hem kendini olumlamak hem de toplumsal bünyeyi öne sürdüğü ölçüler üzerinden tıbbileştirmek ister. Böylelikle "hasta" olanlar, "kirli"olanlar bedenin sıhhati için operasyondan geçirilebilir.

Yeni Erkeklik Formasyonları ve Faşizm

Buraya kadar ifade ettiklerimizden de anlaşılacağı üzere, faşizmi bir erkeklik momentumu olarak kavrıyoruz. Ve iddiamız odur ki, erkeklik bir politik çatı olarak kendini var kıldığı; sosyo-kültürel yapıyı, kendini veri kabul ederek ilişkisel bir tanım içinde yorumlama tekelini elde tuttuğu; kendisinin topografı olduğu yaşam dünyasının, toplumsal olarak onaylanmış "sorunlar"ını ve "çözümleri"ni içeren haritasını elinde tuttuğu müddetçe, ilişkisel bir karakter olarak tanımladığımız faşizm kendisini çeşitli formasyonlar biçiminde var kılacaktır.

Nasıl ki; "zaman ve uzamın birbirinden uzaklaşması"(-Giddens) erkekliğin icra tarzında ciddi dönüşümler açığa çıkardıysa; "zaman ve mekanın sıkışması"(Bauman) olan küreselleşme çağında da erkeklik endüstrisinin kendi teknolojisini çağa uyumlu kıldığını varsaymak, öngörmek gerekiyor. Erkekliğin bir yorum tarzı olarak kendini farklı biçimlerde performe ettiğini biliyoruz. Giddens, modernizmin kaynaklarını sıralarken, "yerinden çıkarma düzeneklerinin gelişimi"nden bahseder. Bununla "toplumsal etkinliğin yerelleşmiş bağlamlarından 'kaldırılıp' toplumsal ilişkileri "geniş zaman-uzam uzaklıklarında yeniden düzenlenmesi"-ni anlatır. Bu ilişki temasının erkeklik formasyonundaki karşılığı, artık erkekliği babalarımızdan öğrenme koşulumuzun büyük oranda ortadan kalktığıdır. Yani erkeklik kendi yöresinden koparıldı. Küreselleşme olgusuyla birlikte, bu konudaki soyutluk, yersiz yurtsuzlaşma ve düşselleşme seviyesi onun yorum yapısında ciddi başkalaşmalar açığa çıkardı. Erkeklik bir gösteren olarak artık bir klişe ve bazı "katı"lıklar içinde ele alınamaz. "Sıvı modern"(Bauman) koşullarda erkekliğin "sembol ve yorum yapısı"(Conneli) yeniden örülmektedir. Elbette bu sembol ve yorum yapısı içinde erkek, "erkekliği" politik bir problem olarak işaretlemez. Ama onun kaba, maskülen tüm yüzlerini dışlayarak ve karşı olarak "eşitlikçi ve özgürlükçü" bir söylem kurabilir. Yeter ki, kurulu endüstrinin çarkları dönsün; bu çarklar döndüğü müddetçe feminen görünmekte bile mahsur yoktur. Hatta böyle görünmesi gereklidir, makbuldür. Bu, bir tür kendi kendisinin psikanalistliğini yapan postmodern erkek tavrı olarak da kavranabilir. Bu itibarla, erkek tarafından geliştirilen kendini gözetleyici ve kriste edici söylem kimsenin başını döndürmemeli ve aldatmamalıdır.

Biliyoruz ki, "kültürel erkeklik ideali" bir tasarımdır ve "erkeklerin büyük çoğunluğunun gerçeklikleriyle bağdaşmaz"(Demez,2005:76). Bu erkeklik türü oligarşik karakterdedir. Fakat yönetiminin etkinliği için, her erkek kişiye, kendini "erkek" hissedeceği bir alan açar. Bu, sistemin normalizasyonu için geçerlidir. Lakin açık olduğu üzere, bu alan çok dar ve sınırlıdır. Ve zaten erkeklik endüstrisi, erkeği hükmetmesi için programlamaz. Aksine boyun eğmeyi, kendinden vazgeçmeyi ve teslim olmayı gerekli kılar. Öcalan'ın sosyolojik bir tespit olarak zikrettiği "karılaştırılma" söylemi tam olarak bu duruma karşılık gelir. Bu nedenle erkek endüstrisinin stabil zemini karılaştırılmadır.

Modernitenin katı sınırlarını ve temsil tarzlarının değişmeye başlaması T. Jefferson'un iddia ettiği gibi, bir "erkeklik krizi"ne sebep olmuştur. Jefferson "egemen erkeklik değerlerinin revaçta olmaktan çıktığı" (akt. Sancar, 2011: 39) zannından hareketle "kriz" kavramına başvurur. Bu kavramlaştırma özellikle "akışkan modernite" (Bauman) koşullarında, erkeğin yüz yüze olduğu sorunları anlamak açısından önemlidir.

Kapitalist modernitenin her geçen gün tekinsizleştirdiği yaşam dünyasında "erkek olmanın koşulları belirsizleşiyor, farklı erkeklik inşa pratikleri gelişmeye başlıyor. Çalışarak kendilerini iş yapma becerileri üzerinden tanımlama şansına sahip olmayan erkekler bir erkeklik kaybı riski ile karşı karşıyalar"(Sancar, 2011: 59).

Kaba eril rollerin geçersizleşmesi erkeklik bunalımını derinleştiriyor. Yani geleneksel cinsiyet düzeninin büyük oranda başkalaşması erkekliğin ruhsal yapısını sarsmış bulunuyor. Kültürel Pazar ya da oyun yapısı değişmemişken rollerin değişmesi, erkekliğin kimlik kavrayışında boşluklar ortaya çıkarıyor.

Elbette, erkekliğin bu durum karşısında o eski hatları belirgin, "rahat günler"e dönmeyi isteyen, takip eden bir tutum geliştirdiğini de söylemek gerekiyor. Problem, erkeğin kendine dair sahip olduğu yanılsamalardan kaynaklanıyor. Çünkü beklentileri yaşamın eş'liğine, müşterekliğine uygun değil. Bu uygunsuzluğu kabulle karşılanmayınca da gerçek ve sembolik şiddeti her düzeyde uygulayan faşist davranış tipleriyle karşılaşılabiliyor. Aynı tema bir kez daha karşımıza çıkıyor: erkeklik, adeta toplumsal çevresiyle testosteron seviyesinin çeşitli biçimleri olan tecavüz, cinnet, pornografi ve katliam yoluyla kaybını kapatma ve telafi etme yoluna gidiyor.

"Rahat günler"e dönmeyi isteyen erkek tavrı, 1990'larda bu yana şiddetlenerek anti-feminist, fundemantalist, "yeni" faşist erkek hareketlerini gündeme getirmiştir. Özellikle erkeklik krizinin ve bunun tepkimesi olarak da faşizmin derinleştiği Ortadoğu coğrafyasında buna tipik örnek El-Kaide ve tandansı olan örgütlerdir. Bu tip erkek faşizminin en son halkası ise IŞİD'tir. Bu tür erkeklikler mağlupluktan "yapılma" bir hınç ve öfkeye sahiptir. Erkek faşizminin en çirkin yüzü olan bu yapılar, kendi kayıplarını, kadına ve onun şahsında topluma şiddet yönelterek telafi etmeye çalışmaktadırlar. Nasıl ki, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup erkeklik bir tepkime olarak faşizmle kendini telafi yoluna yöneldiyse bu yapılar da benzer bir tertibatı izlemektedirler.

Bu çizgi, günümüzde erkek faşizminin en görünür yüzü olarak ortaya çıksa da tablo sadece bundan ibaret değildir. Bu yapıların birer kötülük nesnesi olarak damgalanması, yapıp ettiklerini görünür kılsa da durum çok daha kötü ve katmanlıdır.

Gerçek kişiler olarak bir şekilde el konulan ve iptal edilen erkekliklerinin "acı"sıyla kadının hedefinde olduğu, bir kötülük ve faşizm sarmalı geliştiriyorlar. Milyonlarca kadının açık ve örtülü şekilde tecavüze uğraması ve binlercesinin de katledilmesi; bize faşizmin kendi aslına bağlı kalarak farklı formasyonlar yoluyla sürdüğünü göstermektedir. Bu öylesine sıradan, öylesine gündelik bir hal almıştır ki; "zamana yayılmış bu felaket ilk şoku ve öfkeyi hiçliğe göndererek kendi devamının önünü açıyor(Bauman, 2014: 183).

Erkek faşizminin görüngüleri olan taciz, tecavüz, cinayet adeta erkeklerin "simgesel hadımlık"larını aşmanın ve kendilerini tatmin etmenin alanları haline gelmeye başladı. Cinayet, erkeğin tutkusunun "son dışa vurumu, aşkın sınaması ve kanıtı" oldu. "Mutlak sahip olma ve kanlı bir içtenlik"(Reynolds Press, 2013: 44) biçimindeki bu öldürme tarzının yaygın gündelikliği; faşizm denen olgunun her erkeğe, her erkek bedeni içindeki erkeklik kadar yakın olduğunu ortaya koymaktadır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

Adorno, *T. Minima Moralia*, Metis.

Atay, T. (2012) Çin İşi Japon İşi, *Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropoljik Değiniler*, İletişim.

Bauman Z. (2011), *Postmodern Etik*, çev. Alev Türker, Ayrıntı, 2. Basım.

Bauman Z. (2014), *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, çev. F. Doruk Engin, Say Yayınları, 2. Baskı.

Bauman Z. (2014), *Modernlik ve Müphemlik, çev. İsmail Türkmen*, Ayrıntı, 2. Baskı.

Bauman Z. (2012), *Kürselleşmenin Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, 4. Basım.

Berlin İ. (2010), *Romantikliğin Kökleri*, Hazırlayan. Henry Hardy, çev. Mete Tunçay, Yapıkredi, 2. Basım.

Berktay F. (2015) *Tarihin Cinsiyeti*, Metis.

Büken N. (2016), *Kadınların Sessizliği*, Bilim ve Gelecek Dergisi, sayı:154 Aralık.

Conneh R.W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı.

Demez G. (2005), *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*, Babil.

Öcalan A. (2015), *Demokratik Ulus Çözümü,* Cilt 1, Amara Yayınevi.

Öcalan A. (2004), *Bir Halkı Savunmak*, Çetin Yayınları.

Giddens A. (2012), *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı, 5. Baskı.

Iordachi C. (2015), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, İletişim,

Löwy M.-Sayre R. (2007), *İsyan ve Melankoli, Moderniteye Karşı Romantizm*, çev. Işık Ergüden, Versus.

Neocleous M. (2014), *Faşizm*, çev. Doğan Barışkılıç, Notebane, Ankara.

Paxton R.O. (2014), *Faşizmin Anatomisi*, İletişim, İstanbul.

Perez R. (2008), *An(arşi) ve Şizoanaliz*, çev. Şervan Adar Avşar, Versus.

Roynolds S. (2003), *Seks İsyanları, Toplumsal Cinsiyet, Başkaldırı ve Rock'n Roll*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı.

Sancar S. (2011), *Erkeklik, İmkansız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, Metis, 2. Basım.

Segal L. (1992), *Ağır Çekim Değişen Erkeklikler-Değişen Erkekler*, çev. Volkan Ersoy, Ayrıntı.

Thebaud F. (2005), *Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Kadınların Tarihi-V*, edit:Duby 6, Peerot M. Çev. Ahmet Fethi, İş Bankası Kültür Yayınları.

Thebaud F. (2005), *Büyük Savaş ve Cinsel Bölünmenin Zaferi: Kadınların Tarihi-V*, , edit:Duby 6, Peerot M. çev. Ahmet Fethi, İş Bankası Kültür Yayınları.

Yeğenoğlu M. (2003), *Sömürgeci Fanteziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, Metis.

Liberalizm ve Faşizm

Serhat Öztürk

I. Bastırılmışın Dönüşü

Kapitalist modernlik, insanın dünyayı değiştirme ve tanrısal güçleri temellük etme (kendine mal etme) kapasitesinin "keşfi" olarak tanımlansa da, en gerici tarzda toplum-kırımcıdır, toplumun içinde ve üstünde tekçi bir tahakkümün kuruluşudur. Toplum-kırımcılık özdeşliği ve tekçilik de "Bir"in mutlak egemenliğini betimlemektedir. Özdeşleştirme: çoklu/farklı toplumsal anlamlıkları ve yapısallıkları özünden soyutlayarak 'kendine benzeştirme', onları "Bir"in içinde aynılaştırarak görünmez kılmadır. Tekçilik: "Bir"in mutlak tahakkümü olarak tekçilik, merkezi sisteminin ters yöndeki merkez kaç güçleri ezmek için, iktidarcı-tekelci olan merkezcil gücün sürekli devrede tutulmasıdır.

Kendine benzeştirme ya da özdeşlik, "Bir"in mutlak tahakkümü olarak teklik, kapitalist modernist devletçi sisteminin temel bileşenleridir, bir anlamda onun olağan varoluş tarzı olmaktadır. Kapitalist moderniteyi alıp toplumsal ve bireysel özgürlüklere bağdaştırmak, köle oluş ağlarını toplum üzerine serpmek, toplumsal 'hakikat'in 'anlam'lı oluşla olan bağını koparmak demektir. Böyle bir bağdaştırma, özgür oluşa ve demokratik yaşama ontolojik bir hak tanımayan yanlış bilincin hakikatsiz postulatına dayanan bir yanılsamadır. Daha doğrusu, anlam ile hakikat arasındaki diyalektik bağı koparmak, özgür oluş ile demokratik yaşayışın birbirini karşılıklı etkileşim hattını kesintiye uğratmaktır.

Toplumsal hakikati parçalayarak ondan sistemsel ihtiyaçlarını gidermek ve sömürü gereçlerini derlemek kapitalist modernitenin paradigmasal özünü teşkil etmektedir. Çünkü sistem, "toplumun giderek özgürlükten yoksunlaştırılmasını ve sürü toplum derekesine düşürülmesini sağlamadan, varlığını koruyamaz"(Öcalan). Toplumsal hakikati parçalanan toplum özgür, özgürlükten yoksun bırakılmış toplum da hakikat sahibi olamaz, gerçekliğinin farkında olan kapitalist modernite, toplumsal hakikati ve özgürlükleri parçalayarak kendi hizmetine sunmak için, pozitivizmi ve hem de liberalizmi işlevsel ve etkin bir tarzda kullanmayı elden bırakmamıştır. Pozitivizmle bir yandan bilimi edip çıkarlarına uyarlarken, diğer yandan da toplumların inanç ve ahlak dünyasına karşı çıkmış, inanç ve ahlaki değerleri gerici düşün dünyasının birer yanılsamasından ibaret olduğunu savunmuştur. Liberalizmle de, toplumun hilafına bireyciliği yüceltmiş ve bireyciliği "soykırıma kadar tırmanan ulus-devletçi tanrıya dönüştürmüştür."(Öcalan). Kapitalist modernitenin burada esas aldığı temel amaçlar:

1) Anti toplumcu, toplum-kırımcı karakteri gereği, toplumsal hakikati parçalamaktır.

2) Parçaladığı toplumsal hakikatin ve olumsuzladığı inanç-ahlak dünyasının yarattığı moral değerler boşluğunu yeni bir dinle doldurmaktır. Bu temelde kartezyen-seküler mantıkla icat ettiği yapay normatif buyruklarla, ahlaki yönü ağır basan dinsel-metafizik inanç anlatılarını etkisizleştirmeye yönelmiş, onları insan monadı lehine temellük etme ve kendi çıkarlarına içerimleme bazında rasyonalist-pozitivist olup yeni bir din yaratma çabasında olmuştur. Bu çabanın sonucu, çağın çarpıklığına uygun bir yeni dini icat etmeyi başarmıştır. Yeni olan din, milliyetçiliktir ve milliyetçiliğin içerimlendiği geleneksel dinin geriye kalan ahlaksız tortusundan meydana gelen dinciliktir. Böylesi icat

edilmiş yapay-moral değer yoksunu bir dinin başardığı tek şey, "dinin 'insan özü'nin cisimleşmesi olarak nötrleştirilmesi, kişisel manevi duyumun bir aracına indirgenmesi ve toplumsal hayatın daha da parçalanması"[1] olmuştur. A. Negri'nin deyimiyle, eski dinleri ve metafizikleri çıkarıp attıktan sonra geriye kalan tortudaki bariz fikirler, bireycilik ve müşterek menfaatlerdir. Toplumsal hakikatin ve hayatın parçalanması, kapitalist modernitenin anti-toplumculuğunun yoğunlaştırdığı toplum-kırımcılığın kendisidir. Teklik dogmasının ve özdeşleştirme güdüsünün tezahürüdür. "Modernitenin ilericilik (tanrısal kıyamet inancının moderncesi) kisvesi altında en kutsal yaşam farklılıklarını (yaşam-farklılık olduğu halde) yontup un ufak etmesi, tekçi yapılar üretmesi faşizmin kendisidir" diyen Öcalan'a göre faşizm, "toplumsal hakikatin bittiği yerde ortaya çıkan patolojidir."

Toplumsal hakikati parçalanan toplum özgür, özgürlükten yoksun bırakılmış toplum da hakikat sahibi olamaz

Toplumsal hakikat, toplumsal bağlamda çokluğun/farklılığın anlamsal ve yapısal değerler bütünlüğünü kapsamaktadır. Yani zihinsel-inanç değerler, ahlaki-politik kurallar ve inşa edilmiş kurumsal yapılar, toplumsal hakikatin virtüelleridirler. Toplumsal hakikati parçalayarak tekçi bir yapıya indirgemek, tekçilikle özdeşleştirmek ve bu özdeşlik üzerinden de "Bir"in etkin gücünü tahkim edip ebedi kılmak, başlı başına patolojik, semptomatik hastalıktan doğan ve bireysel bozulmaya işaret etmektedir. Adorno ve Horkheimer da *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserlerinde, faşizm gibi fenomenlerin modernliğin bir "semptom"u, onun zorunlu sonucu olduğunu belirtmektedirler.

Kapitalist modernitenin "zorunlu sonucu"na ve "kendi evrensel temelini yıkan tekil bir unsur, ait olduğu yıkan bir tür"[2] olarak tanımlanan 'semptom'a indirgenen faşizm, liberalizmden 'dışsal' değildir, her yönüyle ona 'içkin' olan bir fenomendir. Bu fenomen öyle keskin-yoğun fanatik çizgilerle liberalizmin karşıtı olarak tezahür eden bir yapıda değildir. Çünkü faşizm, "bir devlet biçimi olarak her zaman burjuva liberalizminin başköşesinde bir yere sahiptir. Bunalım dönemlerinin yönetim biçimidir.(…) adı ulus-devlet yönetimidir. Finans kapital çağının bunalımının zirve yapmasıdır."(Öcalan). Bunalım dönemlerinin yönetim biçimi olarak faşizm, katı disiplinci komutayı, karizmatik-popülist liderliği, ırkçı milliyetçiliği, boyun eğdiren itaatkarlığı hem bireysel ve hem de demokratik toplumsal haklardan üstün tutmaktadır. Onun hedefi; kişinin hayatını yüce hale getirilmesidir. Yücelik kısmen gücün etkisiyle, fethetmekle; kısmen, öldürme ve ölme riskine girmek olan adanmışlık derecesiyle(…) ölçülüyordu."[3] Kahramanlığı ölümle, ölümü de yüceltme ve adanmayla bağdaştıran faşizmin, Marksist terminolojideki tanımı: politik iktidar yolunu işçi sınıfına kapatan burjuvazinin diktatöryasıdır. Burjuvazinin diktatöryel yönetim tarzı olan faşizm, her ne kadar patolojik-semptomatik bir yıkıcı çıkışla, liberalizmin hem "iktisadi" (serbest piyasa bireyciliği, yoğun devlet müdahalesine karşıtlık vs.) hem de "siyasi" (eşitlik, toplumsal dayanışma, parlamenter yönetim, hoşgörü savunusu vs.) amaçlarına dönük sert bir itirazı ve karşıt tezli bir yaklaşımı dışa vursa da, bu dışa vurum, faşizmin liberalizmden kopuk ve ayrışık olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü faşizm, kapitalist-modernist sistemin hem ontik ve hem de bünyesel hakikatinin gizli paradigmasıdır; bunalım dönemlerinde onun en yıkıcı-şiddet yüklü egemen pratiğidir. Lacancı bir terimle, bunalım dönemlerinde faşizm liberalizmdeki "bastırılmışın dönüşü"dür. Bastırılmışın dönüşü olarak faşizm, "finans kapitalin en gerici, en şovenist ve emperyalist öğelerinin açık terörist diktatörlüğüdür."(G.M.Dimitrov)

Bu diktatörlük, yapısal kriz bağlamında kapitalist modernitenin kaos aralığının (devrimci durumun) çekim merkezine doğru kaymasıyla, modernist sistemin en karanlık, en iğrenç yüzünü kendinde somutlaştırmaktadır. Bu iğrençlik hali, "sınırlara, konumlara ve kurallara saygı göstermeyen bir şeydir. Arada, muğlak ve karışmış olandır. Hain yalancı, vicdan azabı duymayan suçlu, utanma duygusu olmayan tecavüzcü ve kurtardığını iddia eden katil-

[1] T. Bawes, *Şeyleşme*, Metis Yayınları, s. 187.

[2] S. Zizek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Metis Yayınları, s. 37.

[3] C. Taylor, *Seküler Çağ*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 493.

dir."[4] Yine, iğrençliğin toplumsallaşmış figürü olarak bu diktatörlük, "ilerlemeci bir despot gibi yaşam adına öldürür; bir genetik araştırmalar uzmanı gibi ölümün hizmetinde yaşar; kinik bir kişi ya da bir psikanalist gibi ötekinin acısını kendi yararı uğruna uysallaştırır."[5] Onun temel işlevsel özelliği; liberalizm ve onun bedenleşmiş hali olan ulus-devlet gibi, tekçilik ve özdeşlik adına toplumsal farklıkları yok etmeye güdümlü fanatik bir kini ve ölme-öldürmeyi yaşamdan yüce gören yıkıcı bir tutkuyu temsil etmesidir.

II. Hakikat İtaat Etmez

Bireyin egemenliğine vurgu yapan, eşit bireyler için eşit haklar ilan eden ve serbest piyasa ekonomisinin engelsiz dolaşımı için devletin müdahale marjının daraltılmasını savunan "liberal vizyonun merkezinde anti-ideolojik ve anti-ütopik bir tavır vardır. Kendini 'kötünün iyisi siyaseti' olarak görür liberalizm ve amacı da, mümkün olabilecek 'en kötü toplum'u oluşturmak ve böylelikle daha büyük kötülüğün önüne geçmektir; zira liberalizmin gözünde, olumlu bir iyiyi doğrudan dayatmaya dönük her tür girişim tüm kötülüklerin nihai kaynağıdır." (Zizek). Oysa ki, "iyiyi" doğrudan dayatmak, ahlaki-politik olan "iyiyi" zihniyet-vicdan devrimi temelinde gerçekleştirmek ve toplumsal uzamda inşa etmek, kötülüğün nihai kaynağı değildir. Zihniyet ve vicdan devrimi temelinde hakikat sevgisini anlam arayışını ayaklandırmaktır. Kötü olana, "hakikat itaat etmez" (A.Bodiou). Hakikat sevgisini ve anlam arayışını kendi mevcudiyetinde taşıyan "iyi", devrimcidir. Hem toplumsal hakikate duyulan ahlaki bir inancı, hem de insanın ruhsal dünyasını anlamla donatan inşacı-politik sadakati betimlemektedir. Bu da, hiçbir maskeye gerek duymadan kendini olduğu gibi yansıtan, bir yürek açıklığıdır; kendini gizlemekten nefret ve verdiği zararı telafi etmedir; ahlaki-vicdani sorgulama içinde hatalarını azaltma arzusudur. İşte tüm bunlar da samimiyettir, "kendilik" halinin ve toplumsal hakikati kendinde somutlaştırmanın erdemidir. Toplumsal hakikat, devlet öncesi modernitelerden Sümer modernitesine, ve kapitalist moderniteye dek, toplumsal anlamlılıkların insan bilincinde yoğunlaşmış ifadesidir. Toplumsal sistemler ve ilişkiler anlamca belirlenip, anlamın somutlaşmış halini ifade etmektedir. Hakikatin potansiyeli olarak "anlam" kendini dillendirip ifadelendirdikçe, kendini somut yaşam koşullarında inşa edip yapılandırdıkça, işte o zaman kendini "hakikat" haline getirebilmektedir. "anlam"la kendini hakikatli kılan hakikat, inancın, sadakat ve samimiyetin yaratıcı öznelerini ve "iyi" olma gücünün temsilcilerini-öznelerini de doğurmaktadır. Çünkü hakikat 'kötü' olanla kaynaşmak değildir, "iyi"nin ve "doğru" nun arayışıdır.

"Kötünün iyisi siyaseti"ni ve "mümkün olabilecek en az kötü toplum"u tahayyül edip, temel bir amaca dönüştürmek, hiçbir zaman liberalizmi inançlı, inandırıcı, sadakatli ve hakikatli kılmamıştır. Anti-toplumcu tüm kötülükleri türetmiş, faşizm gibi sapkın bir ucubeyi kendinde somutlaştırmıştır. O zaman şunu rahatlıkla belirtebiliriz: liberalizm, modernite'nin tüm kötülüklerini (faşizm dahi) doğrudan en büyük kötüdür. "iyi"nin zararına devinen bu büyük kötü, toplumsal hakikati parçaladığı yerde etkin konuma gelmektedir. Çünkü toplumsal hakikatin bittiği yer, anlamlı varoluştan kopmanın ve kendini inşa edip gerçekleştirmenin gücünden düşüş, doğal olarak "kendilik" hakikatini yitirmenin ve "yaderklik" alanına savrulmanın zeminini oluşturmaktır. Bu da, başka öznenin içinde eriyip, kendi iktidar ve sermaye tekellerinin ihtiyaçlarını karşıladığı ve sömürgeci emellerini uyguladığı ve sonuç aldığın alan, anlamsız-öznesiz nesnelerin toplamından meydana gelen alandır. Bu alanı monist modernizme ve iktidarcı yayılımına düşüren de liberalizm olmuştur.

III. Kendini Bölme ve Merkezi-Hegemonik Konum Edinme

Liberalizm, salt anlamda bireycilik ve özgürlükçülük değildir. Kapitalist modernitenin merkezi-hegemonik ideolojisidir. Orta sınıfa oynayarak ve ona dayanıp demokrasi oyununu oynamaktadır. Orta sınıf ve faşizmin yapısal olan ilişkisini gözetmeden, orta sınıfa bağımlı bir ilişki geliştirmiştir. Bu yönüyle de liberalizmi, orta sınıf/burjuvazinin temel ideolojisi olarak tanımlayabiliriz. Bu ideoloji, "Fransız devrimi'nde eşitlik ve kardeşlik kavramıyla birlikte ortaya çıktı: meşhur Liberte, Eqalite, Fraternite olarak merkezi bir kavram, sağında muhafazakarlığı, solunda ise, önce demokratçılığı son-

[4] J. Kristova, *Korkunun Güçleri*, Ayrıntı Yayınları, s. 17.

[5] *Age*, s. 30.

ra sosyalistleri buldu. Sistem (kapitalist tekelcilik) devrimlere gereksinim duymadan, evrimle gerçekleştirmek gibi muktedir bir görünüm takıldı." (Öcalan). Teokratik (kralcılık, kilisecilik) sistemi bağnazca savunan muhafazakarlar, hem evrimsel hem de devrimsel anlamda oluşabilecek özgürlüğü kabul etmemiş ve reddetmiştir. Sosyalist ve demokratlar da, devrimi, değişimin daha dinamik ve hızlı gelişmesi için zorunlu görmüşlerdir. Liberalizm de, muhafazakarlık da, sosyalizm de her ne kadar karşıt tezli görüş ve argümanları savunmuşlarsa da, hepsi de ortak paydayı modernitede buluyordu. Her üçü de kendini modernleşme konusunda idea sahibi görüyordu. "en genel hatlarıyla dönüşüm geçirerek yaşamak modernist olmaya yetiyordu. Avrupa merkezli, temelleri kentleşmeyle atılan ve Rönesans, Reform ve Aydınlanma'yla hızlanan modern yaşam" (Öcalan). Liberalizm, muhafazakarlık ve sosyalizm gibi üç ana ideolojinin ortak ufkunu etkileyen konumdaydı. Fakat modern yaşamı hangi ideolojik, politik, örgütsel ve eylemci yöntemle temsil etme sorunu, temel bir düğümü oluşturuyordu.

Modernist devletçi sistemin kapitalist temelde gelişim kaydettiğini ve daha da kaydedeceğini öngören liberalizm, "kendini bölme" ve "merkezi-hegemonik konum edinme" hırs ve ustalığıyla çıkış yapmış, hem muhafazakar hem de sosyalist ideolojileri etkisizleştirmede başarılı olmuştur. Böylelikle kapitalist modernitenin üstünlük kazanmış merkezi-hegemonik ideolojisi olma unvanının edinmiştir. Kapitalist modernist sisteminin işlevsel ve bünyesel anlamdan tahkimini ve sürekliliğini kendi asli amacını içerimleyen liberalizm ideolojisinin "kendini bölme" ve "merkezi-hegemonik konum edinme" tabirimizin anlamını, Öcalan'ın aşağıdaki belirlemeleri net olarak ortaya koyup serimlemektedir.

"Liberalizm (…), modernitenin kapitalist damgalı geliştiğini, daha da gelişeceğini far ederek, (…) kendini sağ ve sol liberalizm olarak böldü. Sağ liberalizmle muhafazakarları etkisizleştirip kendi içinde bir kanada dönüştürürken, sol liberalizmle de demokrat ve sosyalistleri kısmen kendi yedeğine yerleştirdi. Merkezi konuma böyle oturdu. Her kriz yoğunlaşmasında birini yedeğine alarak güçlenme yoluna gidebiliyordu. Aristokratların burjuvalaşmasıyla bir kesim tavizci işçinin sosyal demokratlaşması kriz yöntemleri boyunca gelişim kaydetti. Tekel karından cüzi bir pay bunun için yetiyordu. 19. ve 20. yüzyılların sistem dışı muhalifleri böylelikle sadece etkisizleştirmiyor, krizli bünyenin tüm süreçlerde yönetilmesi için yedek güç konumuna düşürülmüş oluyordu. Liberalizm ideolojik hegemonyası böyle kuruluyordu."

Kendini bölme, merkezi-hegemonik konum edinme ve sistemin krizli bünyesini tüm süreçlerde yönetip ayakta tutma yeteneğini sergileyen liberalizm, merkezi-hegemonik konumunu korumak için, dört önemli ideolojik varyanttan yararlanmıştır: Milliyetçilik, dincilik, pozitivizm ve cinsiyetçilik.

Liberalizm ideolojisi ve bu ideolojinin bedenleşmiş hali olarak ulus-devlet yapılanması anti-toplumcu ve toplum-kırımcı olduklarından, bu dört ideolojik varyanttan yararlanarak, sistemin ekonomik tekelciliğini ve monist iktidarın üniterliğini hegemonik güç kılma çabası içinde olmuşlardır. Üstlendikleri temel misyon, toplumsal farklılıklardan arınmış homojen toplum tesisidir. Yine aynı şekilde, kendine rakip-alternatif siyasi oluşumları tasfiye ederek, iktidarı da homojenleştirip tek hegemonik bir düzeye ulaştırmaktır. Böylelikle homojenleşmiş toplum homojenleşmiş iktidar, homojenleşmiş iktidar da homojenleşmiş toplum olarak pekiştirilir. Faşizm de homojen toplum ve homojenleşmiş azami devlet birliğini ifade etmektedir. Toplumu devletleştirme, devleti toplumlaştırma onun temel ilkesidir. Dili, vatanı, kültürü, bayrağı ve ulusu tekleştirme de bu ilkenin değişmez dogmalarıdır.

Kara deliğin çekim alanına kapılan insanlar, Spinoza'nın deyimiyle, "kendi kötülükleri için, sanki kurtuluşları için savaşıyorlar."

Toplumsal farklılıklara dönük tutkulu bir karşıtlığı saldırgan bir milliyetçilikle harmanlayan faşizm ırksal hijyeni (soykırımla toplumu arındırma), homojenik kalıtsal biyoloji (saf kan ırk oluşturma) ve farklı toplumların düşünsel-maddi değerlerinin-kültürlerinin-kırımını (kavim kırım) kendinde somutlaştıran bir yapıdadır. Onun için, tarihin öznesi bireyler, gruplar/sınıflar değildir, ortak bir genetik mirasa dayanan (örneğin: ari ırkı- ki, ari ırk değil, bir kültürdür) ve kendi içine kapalı olan toplumlardır. Ulus-devletinin izinde gelişen, özel mülkiyeti savunan, korporatist toplum

ve üretim tarzını benimseyen faşizm, tek partili devlet duyulan bağlılık, karizmatik-popülist lidere duyulan inançtır. Toplumsal farklılıkları olumsuzlamakta, seçkin bir milliyeti fetişleştirmektedir. Bu bağlılık, inanç ve fetiş faşizmin temel stratejik parametreleridir. Faşizmin diğer bir özelliği de "çok farklı bilimsel ve ideolojik kavramları başarıyla kullanmada, yani 'demagojik' çabasında son derece başarılı…" (Öcalan) olmasıdır. M. Eksteins' faşist nazi rejimlerinin propagandasının sadece bir araç olmadığını; gücün, irade zaferinin yüceltilip desteklenmesine dönük olduğunu belirtmektedir. Benjamin'de "siyasetin estetikleştirmesi"nden bahsederken, dikkat çektiği de faşizmin bu demagojik ve propagandacı yönüydü. Bu demagoji ve propaganda sonucunda yüceltmeler, ölüme-öldürmeye yönelik bir anlatıma dönüştürmüştü. En büyük nazi seremonileri bile ölenler adına çelenk bırakılmasına, kahramanların ve "şehit"lerin övülmesine odaklanmıştı. Harry Kessler bu odaklamayı da "ceset propagandası"[6] olarak tanımlamıştır. Bu demagojik-propagandacı yönüne rağmen düşünsel bakış açısı irrasyonalisttir, kuşkucudur; eleştirel düşünce yerine fanatizm onun düşün dünyasının özüne hakimdir. Parti dogması, ırk ve karizmatik lider tapınması gibi tabuları yüceltmektedir.

Yaşam tarzını eşitsizlik üzerinde kurmuştur. İnsanların eşitliğini değil eşitsizliğini (bazı insanlar yönetmek/hükmetmek için doğmuşlarıdır, diğerleri de itaat için…) savunmaktadırlar. Toplumsal ve bireysel davranışın evrensel bazda kabul görmüş normatif standartlarını da reddeden faşizm, amaca giden yolda her aracı mübah saymaktadır. Davranış yasası… nasıl üstün-eril lider kültünü yüceltmişse, aynı şekilde aile içinde güçlü baba otoritesini yüceltip anti-feminist bir duruşu sergilemiştir. Kendi dışında farklı hiçbir toplumsal birliğe izin vermeyen faşizm, sadece kendi kendini onaylayan tekçi bir mantığı esas almaktadır. Bu da bize faşist devletin kendi dışında hiçbir toplumsal birliği tanımadığını ve farklılıklardan oluşan toplumsal yaşam zenginliğini dışlayan bir totaliterlikle özdeşleştiğini göstermektedir. Farklı toplumsal birlikleri ve zenginlikleri dışlayan faşizmin yayılmasında "özgürlükten kaçış"ın da belli bir rolü olmuştur.

Özgür yaşamın ve anlamlı oluşun demokratik, ahlaki-politik özünü parçalayarak etkisiz kılmaya yönelen faşizm, yalnızca emretmek isteyenleri değil, aynı zamanda itaat etmeyi bir özlem boyutuna taşıyan insanları da cezbederek kendilerinden geçirmiştir. Çünkü, her toplumda kendi başına düşünüp karar ve sorumluluk almak yerine, birilerinin peşinden sürüklenip gitmek ve boyun eğmek isteyen insanlar da yok değildir. Bu özgürlükten kaçışın psikolojik hali, faşizmin yayılmasında azımsanmayacak bir etkide bulunmuş ve belli bir yer kaplamıştır. Özgürlükten kaçış, 'doğası bozulan insan'ın bir özelliğidir. Özgürlüğün bilincinde olmayan insanın, doğası da bozulmaktadır. "doğası bozulan insan düşkünlük içindedir, çünkü boyun eğmek zorundadır."[7] Özgürlükten kaçışın failleri üzerinde yayılım gösteren ve demokratik toplumu dışlayan faşizm: özgür oluşun, kendini ifade ve inşa edişin toplumsallıkta olan bağını emen ve kendinde yok eden kara deliktir. Bu kara deliğin çekim alanına kapılan insanlar, Spinoza'nın deyimiyle, "kendi kötülükleri için, sanki kurtuluşları için savaşıyorlar." Bu insanlarda dile gelen tek şey, "özgür ve anlamlı yaşamın yitimidir."(Öcalan)

Liberalizm de, faşizm de insanları özgürleştirmediler, toplumu demokratikleştirip etkin bir konuma getirmediler. Bireyi bireycilikle bireysizleştirdiler, katı-toplumcu yasalarla da köleleştirdiler. Toplumsal hakikati de parçalayarak, tekçi yapıların oluşumuna zemin yaptılar. Her şeyin ince tarzda olsun, kaba biçimde olsun tekleştirip, daha da katılaştırdılar. Ne yazık ki Marks'ın kapitalist modernizme yüklediği olumlu tanımlamaların hiçbiri yerini bulmadı. Yani, "durağan, donmuş ilişkiler, ardı sıra getirdikleri kadim ve saygın ön yargılar ve düşüncelerle birlikte silinip" süpürülmedi. "bütün yeni biçimlenmeler daha kemikleşmeden tarih" olmadı ve "katı olan ne varsa buharlaşıp"silinmedi. Her şey daha katı, her şey daha tekçi ve her şey daha hakikatten kopma hali içindedir.

Anti-kapitalist ve anti-faşist olmak, alternatif-radikal bir demokratik duruşu ve liberalizmin iddia ve ideallerinden güçlü bir kopuşu sağlamak demektir. Bu da demokratik modernite paradigması temelinde liberalizmi doğru tahlil etmeyi, her yönüyle ondan arınmayı gerektirmektedir. Faşizmin izinde geliştiği tekçi devletle devleti yıkma ve toplumu yeniden tesis etme, liberal solun bir yanılsamasıdır. Bu yanılsama, devleti paradigmanın iktidarcılık arzusuna içkindir. Bu arzuya kapılmakla ancak, "özgürlüğün başını bir kölenin gövdesine yerleştirme "[8] başarılabilir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

[6] C. Taylor, *Seküler Çağ*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 493.

[7] P. Clastress, *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu*, Ayrıntı Yayınları, s. 118.

[8] Albert Hirschnman, Gericiliğin Retoriği, İletişim Yayınları, s. 66.

Faşizmde Arzu ve İdeoloji

Todd May

Reich, faşizmi açıklamak için kitlelerin cehaletine veya yanılsamasına başvurmadığında, ve arzuya göre, arzuya dayanarak bir açıklama öne sürdüğünde, bir düşünür olarak en etkileyici anındadır: hayır, kitleler aldatılmadılar; belirli bir aşamada, belirli koşulllar altında onlar faşizmi arzuladılar, ve açıklanması gereken şey de sürü arzusunun işte bu sapkınlığıdır.

(Deleuze ve Guattari, 1977: 29 [2012: 48][1])

Bu makalenin görevi, yukarıdaki alıntının tam olarak yarı doğru olduğunu göstermektir. Faşizm bir arzu meselesidir. Bununla birlikte, yalnızca bu değildir; aynı zamanda bir cehalet ve yanılsama meselesidir de. Gerçekte, arzu ve cehaletin ve/veya bilginin ortaya çıktığı noktada ortaya çıkar. Bunu göstermek için, Deleuze ve Guattari'nin düşüncesini, bildiğim kadarıyla, çağdaş Fransız düşüncesi ile verimli bir tartışmaya girmemiş olan çağdaş bir gazetecininkiyle karşı karşıya koyacağız. Thomas Frank *Kansas'ın Meselesi Nedir?*'de bunun kesinlikle, Amerika'nın kalbinde muhafazakar düşüncenin hakim olmasında etkili olan bir cehalet ve yanılsama (ve Frank'a göre, özellikle ideoloji) meselesi olduğunu savunuyor. Kitleler kendi çıkarlarına aykırı bir ideolojiye inanmaya çekildikleri için Cumhuriyetçiler ülkenin bu kısmına hakim olmaya başladılar. Bu makale, Deleuze ve Guattari'de olduğu gibi, Frank'in de yarı haklı olduğunu iddia edecektir.

Bu iki yarımı uygun bir bütünün içine yerleştirmek için, arzu ve yanılsamanın insan tecrübesi içinde kök saldığının resmine başvurmamız gerekecek. Tecrübe kavramı aracılığıyla, bir anlamda, insanların, belirli koşullar altında, faşizmi isteyebileceklerinin farkına varabiliriz. İnsanlar istediklerinin faşizm olduğunu nadiren kendilerine söylemelerine rağmen bu doğrudur. Tekrar edersek, tecrübe kavramı aracılığıyla, çıkarlarına karşı olduğu zaman bile, insanların nasıl faşizmi onaylamanın içine çekilebildiklerini anlayabiliriz. Burada geliştirilecek tecrübe kavramının Michel Foucault'nun düşüncesiyle yakınlıkları vardır. Foucault bu kavramın teorik bir telaffuzunu önermese de, özellikle daha soykütüksel çalışmalarında yürürlükte olduğu söylenebilir.

Bu fikirlere yaklaşmak için Deleuze ve Guattari'nin arzu incelemesinin ve Frank'in yanılsama incelemesinin kısa bir özetiyle başlayacağım. Hedef, burada geliştirilecek olan *pozitif tecrübe* kavramı için bir zemin olarak bu tartışmaların anahtar unsurlarını basitçe konumlandırmaktır. Daha sonra bu kavramlaştırma içindeki uygun yerlerini gösterebilmek, ve umalım ki, incelemelerin her birinin yarı doğruluğunu göstermek amacıyla bu unsurlara geri döneceğim. Alternatif bir kavramlaştırma için benim iddiam bir tartışma biçiminde görünmeyecek. Ya Deleuze ve Guattari'nin ya da Frank'in yarı-hatalı olduklarını göstermeye çalışmıyorum. Daha çok, insan tecrübesi kavramını arzu ve yanılsamayı konumlandırma biçimimi, yeterince inandırıcı şekilde devreye sok-

---

[1] Deleuze ve Guattari'nin eserlerinin İngilizcesine yapılan atıfların içerisinde aynı alıntının bu çeviride kullanılan Türkçe çevirileri için ilgili kaynaklar köşeli parantez içinde verilmiştir. Türkçesi bulunan eserlerden yapılan alıntıları mevcut çevirilerden alıntıladım. [ç.n.]

maya çabalıyorum. Yani, Deleuze'ün *Diyaloglar*'daki özdeyişine uygun olarak faşizmi ya arzuya ya da yanılsamaya indirgemeye karşı uzunca tartışmaktan ziyade, çoğunlukla 'başka bir şeye devam edeceğim' (Deleuze ve Parnet, 1987: 1)

Deleuze ve Guattari'ye göre, insanın bağlılıklarındaki başka pek çok şey gibi, faşizm, bir cehalet ya da hatalı yansıtma meselesi değildir. Bu, özellikle Deleuze'ün insan bilincine yönelik Nietzscheci yönelimiyle uyum içindedir: bu ikincil hatta epifenomenaldir. Deleuze'e göre, bizi işaretleyenin büyük kısmı bilinçdışıdır. Bilinç peşi sıra gelir. İnsan deneyiminin ve motivasyonunun büyük çoğunluğu bilinçli farkındalığımızın dışında gerçekleşir. "Eyleyen benliğin altında, temeşa eden ve hem eylemi hem de etkin özneyi olanaklı kılan küçük benlikler yatar. Yalnızca içimizde temaşa eden bu küçük binlerce şahit sayesinde "benliğimiz"den bahsedebiliriz: ben diyen her zaman bir üçüncü taraftır." (Deleuze, 1994: 75 [2017: 112])

Bu fikir *Anti-Ödipus*'un merkezi iddiasında ifade bulur: "Toplumsal sahaya, aracısız bir şekilde arzu tarafından yatırım yapılır ki arzunun tarihsel olarak belirlenmiş nesnesi odur, ve libido herhangi bir vasıtaya veya yüceltmeye, herhangi bir psişik işleme ihtiyaç duymaz … *Yalnızca arzu ve toplumsallık vardır, başka bir şey değil.*" (Deleuze ve Guattari 1977: 29 [2012: 47]). Bu alıntıyı anlarken dikkatli olmalıyız. Olduğundan daha Rousseaucu görünebilir. Eğer Deleuze ve Guattari'nin bir yanda yalnızca arzu ve diğer yanda da toplumsal vardır demek istediklerini sanırsak, bu toplumsalın arzuyu bastırdığını düşünmeye giden kısacık bir adım olurdu. Bu kendi düşüncelerini, Rousseau'nun örgütlü toplumun insanoğlunun doğal iyiliğini bastırdığı fikriyle (en azından onun bazı ruh halleriyle) aynı hizaya getirmek olurdu.

Bununla birlikte, bu Anti-Ödipus'un merkezi fikrini unutmak olurdu: Yani arzunun üretken olduğunu. Eğer yalnızca arzu ve toplumsal varsa, bu arzunun toplumsalı üretmesinden dolayıdır. Psikanalitik teoride olduğu haliyle, arzu bir şey için arzu olmaktan ziyade, arzu kendi nesnelerini yaratır. Burada Deleuze'ün aktüel ve virtüel arasındaki ayrımını fark edebiliriz. Virtüel tüm aktüelliğin kendisinden türediği bir fark alanıdır. Aktüel ise, sırası geldiğinde, virtüeli de hâlâ kendi içinde tutarken virtüelden ortaya çıkar. Aynı yolla, arzu toplumsalı üretir. Şimdi, yazarların Ödipus'un yaptığını iddia ettikleri gibi, arzu tarafından üretilen toplumsal, yeri geldiğinde arzuyu bastırabilir veya dönüştürebilir veya çarpıtabilir, ama bu, toplumsalın arzuya dışsal olduğu ya da başka bir şeyden ya da başka bir yerden geldiği anlamına gelmez. Deleuze'ün kariyeri boyunca ısrar ettiği gibi, aşkınlık yoktur, yalnızca içkinlik vardır. Deleuze ve Guattari, *Felsefe Nedir?*'de felsefenin bütün yanılsamalarına dair yazdıkları gibi, "Her şeyden önce, muhtemelen tüm diğerlerinden önce gelen aşkınlık yanılsaması vardır" (Deleuze ve Guattari 1994: 49). Yalnızca arzu ve toplumsalın var olduğunu söylemek, o halde yalnızca arzu ve toplumsal dahil yarattıklarının var olduğunu söylemektir.

Bu bakış açısından, eğer bir faşizm problemi varsa, bu yanılsama ya da ideoloji olmaktan çok bir arzu problemidir. "Bir ideoloji sorunu değildir bu. Bilinç-öncesi yatırımlarla ya da bilinç-öncesi yatırımların ne "olması gerektiğiyle" birlikte varolan, ama onlarla zorunlu olarak örtüşmeyen, toplumsal sahanın bilinçdışı libidinal bir yatırımı vardır. İşte bu yüzden özneler, bireyler veya gruplar, sınıfsal çıkarlarına açıkça tezat bir şekilde hareket ettiklerinde … şunu söylemek yeterli değildir: kandırıldılar, kitleler kandırıldı" (Deleuze ve Guattari, 1977: 104 [2012: 144]). Deleuze ve Guattari'nin burada üstesinden gelmeye çalıştıkları resim geleneksel Marksist olanıdır. Bu resimde, kitlelerin -zorunlu olarak devrimci olabileceklerin- kendi çıkarlarını dolaysız şekilde aramamalarının sebebi ideolojik olarak kandırılmış olmalarıdır. Çıkarlarının, yönetici sınıfın çıkarlarına karşı olmak şöyle dursun onunla aynı hizada olduğuna inandırılmışlardır. Eğer bu doğruysa, siyasal görev kitleleri eğitmek, onlara kendi hakiki çıkarlarını fark ettirmek olacaktır. Aksi halde, siyasal mücadelenin ilk görevi kitlelerin kendi hakiki çıkarlarını görmelerini engellemiş olan ideolojik at gözlüklerinin üstesinden gelmek olacaktır.

Deleuze ve Guattari'nin görüşüne göre, bu resimdeki problem, şeylerin yanlış yolda görünmesidir. Hatalı bir şekilde faşizmin bizim için iyi olduğuna inandığımız için devrimi değil de onun yerine faşizmi arzulamamız söz konusu olduğundan değil.

Daha ziyade, faşizme yatırım yaptığımız için ona inanmamız söz konusu. Bütünüyle sinik ve hiçbir şeye inanmıyor olabiliriz. Siyaset inanmaya dair bir mesele değildir; neyi arzuladığımıza dair bir meseledir. Kitlelerin neden kendi çıkarları aleyhinde inançlar oluşturduklarını sormak soruyu yanlış sormaktır; bir soruyu yanlış düzeyde sormaktır. "En mağdur olanların, en çok dışlananların onları ezen ve her zaman bir çıkar *buldukları* sisteme tutkuyla yatırım yaptıkları görülüyor, çünkü onu aradıkları ve ölçtükleri yer burasıdır. Çıkar her zaman bunu takip eder" (Deleuze ve Guattari, 1977: 346 [2012: 455]).

Faşizmi neden arzuladığımızı sormak bile siyasal projeyi yanlış anlamaktır. Bunun yerine, ki şizoanaliz projesinin amacı budur, libidinal yatırımların niteliğini tanımak ve daha sonra bu yatırımları daha devrimci kılmak için neler yapılabileceğini görmektir. "İlk olumlu görev, herhangi bir yorumdan bağımsız olarak özne içinde *onun* arzulama-makinelerinin doğasının, oluşumunun veya işleyişinin keşfine dayanır" (Deleuze ve Guattari, 1977: 322 [2012: 423]). İkinci görev ise "bilinç-öncesi çıkar yatırımlarından ayrıldıkların kadar, ve sadece onlara karşı koymaya değil, ama onlarla karşıt tarzlar içinde bir arada var olmaya muktedir oldukları kadar toplumsal sahanın bilinçdışı arzu yatırımlarına ulaşmaktır" (Deleuze ve Guattari, 1977: 350 [2012: 460]). Gerçekliği kitleler için, onları neyin bastırdığını görebilsinler, kucaklamaları için kandırıldıkları faşizmin farkına varsınlar diye yorumlamaktan ziyade, şizonaliz kişinin toplumsal sahaya yaptığı kısmi yatırımları keşfetmeyi ve daha sonra onlara başka, daha devrimci yatırımlarla karşı koymayı amaçlar.

Bunun, *Anti-Ödipus*'un neden o şekilde yazıldığını da açıkladığını iddia ediyorum. Kitabın üslubu üzerine elbette çok yorum yapıldı: enerjisi, küfürlü sözcükleri kullanışı, Lacan'ı ve diğerlerini kesip yakarak incelemesi. Bununla birlikte, eğer üslubu mesajına dışsal bir şey olarak ele alırsak bu üslubun vurgusunu kaybederiz. Eğer siyasal hedef insanları yaptıklarından başka bir şeye inandıklarına ikna etmek olsaydı, o zaman yazımına dair gençlere özgü bir şeyler olmalıydı, ama siyasal hedef bu değildir. Daha ziyade, insanların başka bir yöne giden arzusunu elde etmektir. *Anti-Ödipus* inançlarımızdan daha fazla arzularımızı yeniden düzenlemeye uğraşır. Bir şeyin ne anlama geldiğini değil ama nasıl çalıştığını sorduğumuz, kendi mesajını takip etmeyi amaçlar. Bu nedenle, Foucault Anti-Ödipus'a yazdığı önsözde (Deleuze ve Guattari, 1977: xiii) bunun bir "etik kitabı" olduğunu söylediğinde, amacında haklıdır.[2] Bizi yaşanacak daha iyi yollara ikna ederek değil, farklı şekilde yaşatmayı amaçlayan bir kitaptır, ancak arzuyu (aynı zamanda felsefeyi ve eleştirel toplumsal düşünceyi) yaratmanın başka bir yolu olarak toplumsal alana yatırım yapmak için başka bir yol sunarak farklı şekilde yaşamamızı amaçlayan bir kitaptır.

Eğer Deleuze ve Guattari'ye göre, "ideoloji kavramı gerçek problemleri gizleyen berbat bir kavram" (Deleuze ve Guattari, 1977: 344), ise Thomas Frank için ideoloji ve yanılsama tam olarak konunun kalbidir. *Kansas'ın Meselesi Nedir? Muhafazakârlar Amerika'nın Kalbini Nasıl Kazandı?* kitabında Frank, özellikle Amerika'nın orta kesimlerinin ve Frank'in amacı açısından Kansas'ın desteğini kazanmada 1980'lerde Regan yıllarından 2000'lerin başlarındaki Bush yıllarına kadarki Cumhuriyetçi stratejiyi anlamaya çalışıyor (kitap 2004 yılında, Bush yönetiminin ikinci döneminden önce yayınlandı). Deleuze ve Guattari'nin hayretini uyandırandan farklı olmayan şekilde Frank'te de hayret uyandıran şey, insanların çıkarlarına doğrudan karşı olan politikaları desteklemeye nasıl getirilebildiğidir. Bununla birlikte, Deleuze ve Guattari çıkarlar kavramının önceliğini alt üst ettiği yerde, Frank bunun yerine tam olarak bu arazide kalmayı ister. Onun stratejisi, bazı kültürel konulara odaklanarak, Cumhuriyetçilerin ekonomik programları için oyuncu desteğini sağladığını göstermek, bu da onları gerçekten motive eden şeydir:

> Hareketin temel öncülü, kültürün bir kamusal çıkar konusu olarak ekonomiden daha ağır geldiğidir. … Geçen otuz yıl boyunca refah devletini mahfettiler, şirketlerin ve zenginlerin vergi yükümlüğünü düşürdüler, ve genel olarak ülkenin on dokuzuncu yüzyıldaki gelir dağılımı manzarasına geri dönüşünü kolaylaştırdılar … (Frank 2004: 6)

[2] Türkçesi için buraya bakınız: Michel Foucault, "Anti-Ödipus'a Önsöz", çev. Işık Ergüden, Seçme Yazılar 1 - Entelektüelin Siyasi İşlevi, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 54-59. [ç.n.]

Frank'in eleştirisi, her ne kadar kendisi bildiğim kadarıyla Marksist olmasa da, Marksist ideoloji eleştirisi geleneğinin parçası olarak görünebilir. Onun görüşüne göre, insanları 'ayrılık yaratan konular' olarak adlandırılabilecek -kürtaj, eşcinsellik, sinema ve televizyonlardaki şiddet ve seks, evrim ve benzeri- konulara odaklayarak Cumhuriyetçilere destek sağlayabilirler, onlara göre bu konular zenginliği ekonomik seçkinlere aktarmaktan daha az önemlidir. Gerçekte, Frank'in işaret ettiği gibi, yıllar içerisinde ayrılık yaratan meselelerde çok az değişiklik olmuştur. Cumhuriyetçiler görev alırken nadiren bu konularda yapmacık bir saygı gösteriyorlar. (Hâlâ çoğu kadın için temelde geçerli olmasına rağmen, hatta elde etmek daha zor olsa bile, kürtaj burada biraz istisna olabilir.) Öte yandan, Cumhuriyetçilerin ekonomik politikaları uyarınca zenginliğin yoksul ve orta sınıftan zenginlere doğru devasa bir aktarımı gerçekleşmekte.

Faşizmi neden arzuladığımızı sormak bile siyasal projeyi yanlış anlamaktır

Bu devasa zenginlik aktarımı Kansas'ı mahvetmektedir. Kansas'ta yer alan şirketler çeşitli ekonomik yan ödemeler alırken, Kansas kendisini vahim ekonomik koşullar içinde buluyor. Özel olarak Kansas'ta, ekonomik deregülasyon Kansas'ın çoğunu çok daha kötü ekonomik koşullara terk ederken tarım sanayi ve ticareti için olağanüstü zenginliğe yol açtı. "Gerçekten de 1980-2000 yılları arasında Kansas topluluklarının üçte ikisinden fazlası, bazıları yüzde 25 gibi bir oranda nüfus kaybına uğradı. Eyaletin batı kesiminde tümüyle Sosyal Güvenlik sisteminin desteğini alarak yaşayanlardan oluşan, yaşlılardan başka kimsenin kalmadığı kasabalar olduğu söyleniyor. Ama doktor yok, ayakkabı dükkanları yok. Buradaki bir kasaba eBay'de eyalet okulunu bile sattı. (Frank 2004: 60). Frank'in tarif ettiği şey elbette Kansas'la sınırlı değil. Mesela Marksist gelenek içinde daha fazla kendini bilen bir şekilde yazan David Harvey, zenginliğin (1980'lerden günümüze kadar uzanan) neoliberal dönem boyunca küresel değişimini ayrıntılı şekilde ele aldı. 'Neoliberal politikaların 1970'lerin sonlarına doğru hayata geçirilmesinden sonra, ABD'de gelir sahibi olanların yüzde 1'lik bir oranında ulusal gelirin payı yükseldi ve yüzyılın sonuna kadar yüzde 15'e ulaştı (İkinci Dünya Savaşı öncesi paylaşımına çok yakın) ... Ve daha uzak bir alana baktığımızda zenginlik ve gücün olağanüstü yoğunlaşmasını görüyoruz ... ' (Harvey 2005: 16-17).

Bu zenginlik aktarımı, bağışçılar tarafından karşı konulmadan nasıl devam edebildi? Kültürel ayrılık yaratan konuların bu karşı koyuşu baskılamaktaki rolü nedir? Frank için ayrılık yaratan konular, iki tür insan arasında, o seçkinler ile biz sıradan halktan insanlar ayırımını inşa etmeye yardımcı olur. Biz sıradan insanlardan bazılarımızın parası olabilir, ancak biz onu eski usullerle kazandık. Bu diğer insanlar sadece şanslılar ve sahip oldukları şeyleri hak etmiyorlar. "Muhafazakârlar, sınıfın para, köken veya hatta meslekle gerçekten ilgisi olmadığında ısrar ediyorlar. Öncelikle bir otantik olma meselesidir ... Kırmızı topraklardaki işçilerle onların patronlarının, Fransız peynirleri ve Toscana'daki villalar veya okudukları kitaplarda olan biten şeyler hakkındaki büyük fikirler üstüne konuşup duran yan masadaki şu yapmacık kolejli oğlanlardan tiksinmekte birleştikleri varsayılır." (Frank 2004: 113-14). O halde ayrılık yaratan konular ideoloji olarak iş görürler. Zenginliğin eşitsizlikleri olduğu gerçeğini *bağlama yerleştirmek* ve *küçültmek* babında pek o kadar *örtmezler*.

Cumhuriyetçi stratejistler için, ekonomik eşitsizlikler yaratılırken ayrılık yaratan konular basitçe dikkatleri kültürel konuların üstüne çekerek işlemez. Aksine, bu eşitsizlikler açık şekilde yaratılır. Böyle yapabilmek için, Cumhuriyetçiler, 'kırmızı' eyaletler denilen şeyin içindekiler arasında belirli bir kimlik duygusu yaratarak ve/veya güçlendirerek faaliyet gösterirler. Bu kimlik, kendini beğenmişliğe karşı alçak gönüllülükten, ateizme karşı hürmetten ve "her şeyden önce mavi eyaletlerdekilerin daima bir çeşit iddialı evrak işleri sorumlusu olmalarına karşın *bir kırmızı eyalet sakini ise düzenli, sıkı çalışan bir taşralı kasaba eş-*

rafi" olmasından ibarettir. [3](Frank 2004: 23) Bir kez bu kimlik oluşturulduktan sonra zenginlik aktarılabilir ve bu aktarım kendisi kadar "kırmızı" olan başka kişilere yapıldığı sürece insanlar yoksullaştırılabilir. Dahası, eğer kişinin kendisini içinde bulduğu koşullar nedeniyle atabileceği bir suç varsa, bu suç o kişinin kimliğini paylaşmayanlar yerine paylaşanlara ait değildir. Bu sözleri Mayıs 2010'da yazdığımda Çay Partisi[4] standları Frank'in analizinin bu unsurunun bir örneği olarak Washington'u, Wall Street'i ve göçmenleri Birleşik Devletlerin o esnadaki ekonomik sıkıntıları için suçluyordu. Bunların sonuncusu seçkin bir 'mavi' grup değilken, bu grup tarafından tercih edildiği söylenen bir nüfustur çünkü gerçekten bizlerin bir parçası, göçmenlerin gerçek insanlar için yol açtığı sorunu anlamaz.

Burada birlikte yardıma çağırdığım iki terimin aralarındaki ilişki üstüne düşünmek için bir anlığına ara verebiliriz: yanılsama ve ideoloji. Her ne kadar belirtmeye değse de Frank ayrım yapmıyor. İdeoloji bir inançlar meselesidir. Bununla birlikte, tabii ki, bu onu bilim ya da etik çalışması ya da yanılsama da dahil olmak üzere epistemolojik bir niteliğe sahip başka herhangi bir şeyden ayırt etmez. İdeolojinin kendine has niteliği onun inançlarla çalışma şeklidir. İnsanların, başka şeylerin gerçekleştirilmesine, yani inançları aşılayan insanların (ya da onları aşılamaya çabalamazken, hâlâ onlardan faydalanan insanların) gerçek amacı olan şeylerin gerçekleştirilmesine etkisi olacak belirli inançlar geliştirmesini sağlayarak çalışır. O halde, ideoloji bir yanılsama meselesi olmak zorunda değil. Örneğin birisi kürtajın yanlış olduğuna inanabilir ve aynı zamanda doğru bir şekilde, liberallerin kürtaj hakkını desteklediğine de inanabilir; fakat kürtaja karşı çıkarken, zenginleri zenginleştiren politikaları desteklemekle daha fazla ilgilenen birisi için bu inançların dışındaki birisi için oy veriyorsa o zaman bu kişi ideolojiye tabidir. Kürtaja karşı tutum ideolojik bir nitelik alır.

Bununla birlikte, ideoloji sık sık yanılsamayla bir aradadır. Frank'in analizinde, muhafazakâr politikaları desteklemek için 'kırmızı eyalet' ve 'mavi eyalet' kimliklerinin oluşması yalnızca doğru inanışları değil aldatıcı olanları da içerir. Örneğin, bir inanç Cumhuriyetçilere desteğin altını çizer. Örneğin, Cumhuriyetçi politikalara verilen desteğin temelinde yatan inançlardan biri de serbest piyasanın, "kırsaldaki yoğun çalışanlar" için hayatı daha iyi hale getireceğidir. Elbette öyle değil. Bu bir yanılsamadır. Görmüş olduğumuz gibi, bu inatçı bir yanılsamadır, çünkü aksi yöndeki tüm deliller karşısında güçlü kalmaktadır.

Dahası, kürtajın ideolojik kullanımında da aldatıcı bir şeyler olabilir. Eğer ayrılık yaratan konularda Cumhuriyetçi strateji kürtajı ve kimliği ekonomik gündemi bastırmak için kullanıyorsa ve eğer, Frank'in ima eder göründüğü gibi, asıl ilgilendikleri şey hiç de birincisi değil ikincisi ise, o zaman Cumhuriyetçilere oy verenler yanılsamaya kapılmışlardır, onlar için oy kullananlar kendi nedenlerini ciddi şekilde bastıracaklardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir defa göreve gelince orada kalmak, öncelikli olarak görüldüğü gibi toplumsal mesele olmaktan ziyade ekonomik bir meseledir. Bu dereceye kadar, her düzeyde kendi çıkarlarına karşı oy kullanan kişilerde, yanılsama ve ideoloji yakınlaşır.

Burada Frank'in analizinin, Deleuze ve Guattari'ninkine burada sunduğum özetten daha yakın olduğu yönünde itiraz edilebilir. Örneğin, Frank'in görüşünü bir ideolojinin yaratılması olarak değil, belirli inançların gittiği bir arzunun yaratılması olarak gördüğümüz iddia edilebilir. Bu görüşte, Cumhuriyetçi strateji, arzunun nesnesine dönüşen -ki en sonunda stratejiye yenik düşenlerin çıkarlarına karşı işleyen bir arzu- bir kimlik duygusu yaratmaktır. Aşağıda, böyle bir görüşün, arzuyu inancın altına alan bir görüşün isabetsiz olduğunu tartışacağım. İkisi iç içe geçmiş olmalıdır. Bununla birlikte, Frank'in örneğinde, bu meseleler yanlış bir şekilde ele alınıyor gibi

---

[3] ABD'de 2000 yılından itibaren televizyonların, Cumhuriyetçilerin kazandığı eyaletleri 'kırmızı' ve Demokratların kazandığı eyaletleri 'mavi' olarak göstermelerinden itibaren bunlar eyaletlerin siyasi kimliğini gösterdiği varsayılan birer standart reng e dönüştü.[ç.n.]

[4] Çay Partisi Hareketi: ABD'de Cumhuriyetçi Parti'yi etkisi altına alan sağ muhafazakar çizgide bir siyasi hareket. Ayrıntılı bilgi için bkz: Cemal Tunçdemir, "Çay Partisi Hareketi nedir? Nasıl doğdu? Neyi savunuyor?" link: http://amerikabulteni.com/2013/10/19/cay-partisi-hareketi-nedir-nasil-dogdu-ne-yi-savunuyor/ [ç.n.]

görünüyor. Şüphesiz, arzu vardır. Kimlik duygusu ile özdeşleşme olmadan Cumhuriyetçi strateji başarısızlığa uğrar. Bununla birlikte, arzu, belirli bir inanç kümesine, "biz"im kim olduğumuz ve "onlar"ın kimler oldukları hakkındaki inançlara dayanmaktadır. Arzu bu inançlar olmadan yürürlüğe girmez.

Frank'in muhafazakâr Cumhuriyetçi çalışma tarzı hakkındaki, belirli (muhtemelen) doğru inançlarla belirli yanılsamaları karıştıran ideoloji hakkındaki görüşü, tam da Deleuze ve Guattari'nin karşı çıktığı analiz türüdür. Bu, onların arzu ile yanılsama arasında önerdikleri ilişkinin tersine çevrilmesidir. Başlangıçta belirtildiği gibi hem Frank hem de Deleuze ve Guattari'nin yarı yarıya haklı olduklarını iddia etmek istiyorum. Her ikisi de bir şeyler görüyor, ama ikisi de resmi bütünüyle kavrayamıyor. Kendi alternatif resmime geçmeden önce, faşizmin ne olduğu sorusunu tartışmamış olduğumuz gerçeği üzerinde bir anlığına durmama izin verin. Frank'in gerçekten Deleuze ve Guattari'nin kendi yaklaşımlarında kastettikleri anlamda faşizmden bahsedip etmediği merak edilebilir. Eğer değilse, o zaman kurduğum karşıtlık biraz zorlama olur.

Deleuze ve Guattari faşizmin ne olduğunu düşündükleri üstüne çok az şey söyler. Foucault, Anti-Ödipus'a önsözünde şunu yazdığında muhtemelen en yakın tanımı verir: "temel düşman, stratejik rakip faşizmdir … Hitler ve Mussolini'nin tarihsel faşizmi değil yalnızca, hepimizin içinde bulunan, gündelik davranışlarımıza ve ruhlarımıza musallat olan faşizm, bize iktidarı sevdiren, bizi tahakküm altına alan ve sömüren bu iktidarı arzulatan faşizm"[5] (Deleuze ve Guattari 1977: xiii). Deleuze ve Guattari'ye göre, faşizm devletin özel bir düzenlemesi ya da devletin nüfusuyla bir ilişki türü değildir, fakat bunun yerine baskılananlar tarafından genellikle benimsenen bir baskı türüdür. Eğer Foucault'nun tanımının libidinal yönlerini kaldırırsak (bunlar tam olarak bu tartışmada yer alan konulardır), o zaman Frank'in analiziyle uyumludur, insanların kendilerini olduğu kadar başkalarını da baskı altında tutan şeyi nasıl desteklediği hatta benimsediği sorulabilir.

[5] Alıntı şuradan: Michel Foucault, "Anti-Ödipus'a Önsöz", çev. Işık Ergüden, Seçme Yazılar 1 - Entelektüelin Siyasi İşlevi, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 56. [ç.n.]

Deleuze ve Guattari'nin böyle tanımlanan faşizmde arzunun bir yönünü keşfetmekte haklı olduklarını inkâr etmek bana zor görünüyor. Faşizmle alakalı erotik bir şey var gibi görünüyor. Bunu insanların kendi baskılarını kucaklayan tutkularında görüyoruz. Hatta Frank'in tartıştığı fenomen, son dönem muhafazakarlığının kültürel yönelimi, kendi kimliklerini oraya bağlayanlar arasında güçlü bir coşku ve heves uyandırır. Öte yandan, faşizmi basitçe bir coşku meselesine indirgemek -onu inançtan ayırmak- onu körleştirmek gibi görünüyor. Hepsinden öte, insanlar faşizmi yalnızca benimsiyor değiller; faşizme onaylarının (ve faşizm olarak adlandırmadıkları şeyin) neden haklı ve hatta zorunlu olduğu hakkında her zaman bir hikâye anlatabilirler. Frank kendi yaklaşımında bu inanç niteliğini yakalıyor.

Faşizm, biz faşizmi arzuladığımız için değil, arzuladığımız şey faşist olduğu için ortaya çıkıyor

Eğer hem Deleuze ve Guattari'nin arzuya odaklanmasını hem de Frank'in ideolojik yönelimini kabul etmek istiyorsak, her ikisini de birleştirecek olan kendi resmimize ihtiyacımız var. Burada bu resmi kabataslak çizmek ve bu her iki faşizm analizi öğesinin, biraz esnek şekilde irade ile ilgili ve epistemik diyebileceğimiz öğelerin nasıl bir birleşebileceğini göstermek isterim. Bu bütünleşme pratikler kavramına bağlıdır ve pratikler yoluyla bu öğelerin tamamlayıcı şekillerde çalıştıkları görülebilir. Önce pratik kavramını tanımlayıp, daha sonra genel olarak hayatlarımızdaki ve sonra da özellikle faşizmin desteklenmesindeki ve sürdürülmesindeki pratiklerin oynadığı role döneyim.

Başka bir yerde, bir pratiği "genellikle toplumsal olarak normatif bir şekilde yönetilen hedefe yönelik bir davranış düzenleyicisi (ya da düzenleyicileri)" olarak tanımlamıştım (May 2001: 8). Davranış düzenleyicileri, "aynı şeyi" aynılığın gevşek bir türü vasıtasıyla anladığımız sürece aynı şeyin yapılışlarıdır. Örneğin, bisiklete binme pratiği, bir bisiklet pedalı çevirmeyi içerir. Pedal çevirmenin birçok şekli vardır, fakat tüm pedal çevirmeler benim kastettiğim anlamda aynı

şeydir. Davranışın bir düzenleyicisidir, tıpkı psikiyatride ilaç reçete etmek veya derste öğrencilerle konuşmak veya günlük yazarken günün olaylarını anlatmak veya beyzbolda üsleri çalışmak gibi. Dahası neredeyse tüm pratikler, hedefe yöneliktir. Bisiklete binmek bir taşımacılık şeklidir, psikiyatri psikiyatrik sorunları olan insanları iyileştirmeye çalışır, vb. Bu, belirli bir pratikle uğraşan kişilerin bunu amaç dolayısıyla yapmalarını gerektirmez. Sadece bisiklet kullanmaktan keyif alıyor olabilirim ve beni nereye götürdüğü umurumda olmaz. Bununla birlikte, pratiğin kendisi bir yerden bir yere ulaşma amacı etrafında yapılandırılmıştır. "Genellikle" terimini kullanmamın nedeni, hedefe yönelik olmadığı iddia edilebilecek pratiklerin var olmasıdır. Apaçık bir örnek Zen oturuşudur, taraftarları eğer kişinin aklında bir amaç varsa başarılı olamayacağını savunuyorlar. (Zen'in kendine özgü amaçsızlığı bir amaç olarak adlandırmanın gerekip gerekmediği amaçlarımızla ilintisizdir.)

Bir pratiğin normatif yönetimi, bu özel pratiğin kurucuları olarak, hem kuralları hem de şeylerin yapılış şekillerini içerir. Pratikler, bu kurallardan hangisinin o özel pratikle ilgili olduğu söylenmeksizin kurallara sahip olma eğilimindedirler. Bir kurala uymakta başarısız olmak bir şeyin kötü şekilde yapılışı olmak zorunda değildir; o sadece o özel pratikle ilgili değildir. Eğer bir deste iskambil kartı getirip sınıfımda soliter oynamaya başlarsam, artık muhtemelen öğretme pratiğiyle ilgisiz olurum (tabi ki, bunu yaparak pedagojik bir noktayı canlandırmaya çalışıyorum, o durumda gerçekten soliter oynamıyorum). Daha belirgin bir şekilde, eğer birisine işkence yapıyor olduğum varsayılıyorsa ve onları işkenceye dayanmanın incelikli hususlarında eğitmeye başlamışsam iyi bir şey yapıyor olabilirim, ancak o anda gerçekten de işkence pratiğiyle ilgili olmam.

Pratiğin tüm normları kurallar değildir. Öyle gibi olan ancak gerçekten özel kurallar altında bir araya getirilemeyen, genellikle bedensel hareketler içeren, şeylerin yapılış yolları vardır. Birisi bisiklete binmeyi öğrenirken ve bisiklet yalpalamaya başlayınca, kişi bisikleti aksi yöne sallamayı böylece stabilize etmeyi öğrenir. Aslında, bir pratikte uzman olmayı öğrenmek, çoğunlukla kural dışı normlarının birçoğunda ustalaşmayı gerektirir. İyi bir öğretmen belirli bir konuyla ne kadar süre oyalanacağı ve diğer konuya ne zaman geçeceğine dair sezgi sahibidir, tıpkı iyi bir hokey oyuncusunun tam da doğru anda mavi çizgiyi geçmenin sezgisine sahip olması gibi.

Bununla birlikte, pratiklerin normatif yönetimi hakkında çok şey söyledikten sonra, pek çok pratik için normatif yönetimin durağan olmadığının da farkına varmalıyız. Normlar belirli bir süre zarfında değişen koşullara yanıt olarak evrilirler ve birisi bir pratiğin özel normlarına meydan okuyabilir (veya hatta pratiğin kendisine, işkence pratiğine karşı konulduğunda olduğu gibi). Sınıfta soliter oynama örneğine geri dönecek olursak, eğer birisi soliterin pedagojik pratikte özel sonuçları olan özel bir teknik olduğunda ısrar ettiyse, bu pratiğin bir normuna dönüşebilir. Bu, pratiğe katılanların hepsini gerektirdiği anlamına gelmez. Pratikler hem gereksinimlerin normlarıdırlar (birisi bu normu izlemezse, o bu pratiğin içinde değildir) hem de izin verilebilirlik normlarıdır (birisinin pratiğin içinde bunu veya şunu yapmasına izin verilir ancak böyle olması için o pratikle ilgili olması gerekmez).

Son olarak, bir pratiğin normatif yönetimi toplumsaldır. Bu, Wittgenstein tarafından kendi özel dil argümanında ısrarla vurgulanan bir husustur (Wittgenstein, 1953). Özel bir pratik diye bir şey yoktur. Bir pratikle meşgul olmak, toplumsal olarak belirli bir pratik türü olarak tanınan bir şeyle meşgul olmaktır.

Bir pratiğin ne olduğunu bir kez görmeye başladığımızda, hayatımız boyunca yaptıklarımızın çoğunun pratiklerle ilgili olduğunu hemen fark edebiliriz. Meslekler, hobiler, çocuk yetiştirme, atletizm bunların tümü pratiklerdir. Gerçekte, dinlenme ve rastgele faaliyetler dışında neredeyse hayatlarımızın bütünlüğü pratiklere katılmakla uğraşmaktır. Yani, hayatlarımızın çoğu, şu ya da bu anlamda, toplumsal olarak normatif şekilde idare edilir. Buna ne şaşırmalı ne de bundan rahatsız olmalıyız. Şaşırmak için bir sebep yok çünkü insanlar büyük oranda toplumsal hayvanlardır. Diğer insan olanlarla düzenli bir temel üzerinde etkileşiriz. Bu etkileşimler çeşitli şekillerde düzenlenirler. Onların düzenlenmiş olduğunu söylemek onların kendi örüntüleri içinde önceden belirlenmiş olduklarını söylemek değildir, bir beyzbol oyununun düzenlendiğini söylemekten daha çok, onun neti-

cesinin önceden bilindiğini söylemektir. Pratiklerin toplumsal normatif yönetimi bir deli gömleği olmak zorunda değildir; daha genel olarak, bize birisinin diğeriyle anlamlı bir şekilde etkileşmesi imkanını veren bir çerçevedir. Gerçekten de normların yokluğunda anlamlı bir etkileşimin nasıl mümkün olabileceğini görmek zordur.

Normatif bir idare ne zaman deli gömleği olur? Aksi takdirde, ne zaman daha faşist bir karakter alabilir? Bunun olmasının bir tek yolu yoktur. Pratiğin kendisi onu faşist hale getiren normlar tarafından tanımlanmasıyla bu olabilir. İşkence pratiği bunun için bir örnek olabilir. İşkencenin normları, onu dolaylı olarak bir süre önce tanımlandığı anlamda faşist kılacak bir pratik olarak kişinin onunla meşguliyetiyle birleşmiştir. Alternatif olarak, pratiğin kendisi yararlı da olabilirdi, ama belirli normların getirilmesi onu faşistik hale getirir. Örneğin, psikanaliz pratiğinin, tüm başarılı analizlerin insanları topluma tekrar entegre etmesini böylece mevcut toplumsal düzenlemeleri uygun bulmasını gerektiren bir norm tarafından yönetildiğini düşünün. Yine de, normun kendisi belirli koşullar altında yararlı olabilir, ancak öyle sıkı tutulur ki bunu böyle yapmanın uygun olmadığı hallerde bile uygulanır. Burada bir askerlik taslağı olmaksızın oylama yaşını yirmi bir olarak belirleyen bir toplum düşünebiliriz. Daha sonra, etkilenen üyelere taslağın oluşumunda söz hakkı vermeden, on sekiz yaş ve yirmi bir yaş arasında olanlar için bir tasarıya oy verilir. Bu, en azından oylamaya onay verenlerin tarafında faşistik bir niteliğe sahip olacaktı. O halde, normlar ve faşizm arasındaki ilişki, normların gerçeği ile daha az ilgisi olan ve onların belirli nitelikleri ve belirli koşullardaki işleyişi ile daha fazla ilgisi olan karmaşık bir ilişkidir.

Başka bir yerde tartıştığım pratikler kavramı, Michel Foucault'nun düşüncesinde merkezi bir rol oynamaktadır (May, 1994: bölüm 5). Foucault'nun soykütük çalışmasında, pratikler, analiz düzeyinin birincil birimidir. Bir keresinde hapishanelerin tarihiyle ilgili bir tartışma sırasında ısrar ettiği gibi “hedef, analitik saldırı noktası, ‘kurumlar’ değil, ‘teoriler’ ya da ‘ideoloji’ hiç değil, fakat ‘pratiklerdir’ ... söylenenlerin ve yapılanların iç içe geçtiği yerler, kişinin kendisine dayattığı kurallar ve kişinin kendisine verdiği sebepler, projeler ve kanıtlar [deliller] olarak düşünülen pratiklerdir (Foucault, 1980: 42). Pratikler bilgi ve iktidarın meydana geldiği yerlerdir. Bu iddianın kapsamlı bir açıklamasını burada yapamasam da şunu söylememe izin verin: Örneğin, Hapishanenin Doğuşu’nda tartışılan disiplinci iktidar, manastır hayatı, askerlik, ceza ve sağlık pratiklerinin kesişimi dahilinde ortaya çıkıyor, tıpkı Cinselliğin Tarihi’nin birinci cildinde tartışılan cinsellik iktidarının dinsel, mimari ve terapötik pratiklerin yoluyla ortaya çıkması gibi. Foucault'nun ısrar ettiği gibi, bu pratikler bilgiyi veya en azından bilgiye dönük iddiaları içeriyor. Belirli pratiklerle meşgul olanlar tarafından bağlılık gösterilen çeşitli iddialara ihtiyaç duyarlar ve sırası gelince bunları üretirler. Bu iddialara bağlılık bütünseldir. İnsanlar genel olarak bir pratiğin barındırdığı çeşitli iddiaların tümüne karşı bağlılık göstermek zorunda değildirler. Tıpkı bir pratiğin normları gibi epistemik iddiaları da sorgulanabilir. Bununla birlikte, bir pratikle meşgul olmak, o pratikle çerçevelenen geniş epistemik bakış açısına bağlılığı gerektirir. Örneğin, psikoanalizle uğraşmak, bilinçaltıyla ilgili bazı fikirlere, dilin insan zihninde oynadığı role ilişkin bazı kavramlara ve benzer şeylere bağlılığı gerektirir. Wilfrid Sellars'ın ısrar ettiği gibi, "ampirik bilgi, tıpkı onun sofistike genişlemesi olan bilim gibi akılcıdır, yalnızca bir temeli olduğundan dolayı değil fakat ancak herhangi bir iddiayı, bir defada hepsini olmasa da tehlikeye sokabilen, kendi kendini düzelten bir girişim olduğundan dolayı" (Sellars, 1963: 70).

Tam olarak burada, pratiklerin gerektirdiği genel epistemik bağlılığı, Frank'in tartıştığı faşizme yönelik epistemik bağlılığı bulmamız gerekiyor. Bunun nedeni, insanların yaşamlarının büyük oranda pratikler bağlamında gerçekleşmesidir ve pratikler bilme yollarını (veya bilme iddiasını) içerdiği için faşizm ideolojik bir mesele, ya da daha kesin bir şekilde epistemik bir mesele olarak ortaya çıkar. Bunu görmek için güncel tartışmalardan bir örnek alalım: kürtaj. Frank'in tartıştığı gibi, kürtaj karşıtı hareket, Kansas politikasında özellikle güçlü oldu. Bu hareketin kökleri tabii ki Protestanlığın köktendinci versiyonlarında olduğu kadar Katolik Kilisesinde de bulunmaktadır. O halde, kürtaj karşıtı hareketin sadece kürtajla ilgili olmaması şaşırtıcı değildir. Ailelerin niteliği, hükümetin rolü ve belli dini değerlerin önceliği ile ilgisi olan

genel bir görünümü yansıtmaktadır. Frank'in belirttiği gibi, Kansas'ın geleneksel, ılıman Cumhuriyetçi adayları "parti hiyerarşisinde yukarılara tırmanmak için yıllarca çalışmışlar, gelmek için can attıkları konumların kendileri yerine büyük hükümete hiç sesi çıkmayan ve yalnızca kürtajı ve vergilendirmeyi kendilerinden uzak tutmakla ilgilenen bazı kutsal-makaralar[6] tarafından doldurulduğunu görüyorlardı" (Frank, 2004: 97).

Bu nasıl bir pratik meselesidir? Bilgiyi içeren (ya da bildiğini iddia eden) bir dini pratikler meselesidir. Özünde resim budur. Örneğin muhafazakâr bir Protestanlığa bağlı kalmak diyelim, başka şeylerin yanı sıra, belli bir pratik kümesine bağlı kalmak demektir. Bu pratikler yalnızca inancın ritüel ifadeleri değildir. Yaşam yollarını içerirler: kişi ne tür şeyleri yapabilir ve ne tür şeyleri yapamaz, çocuklarını nasıl yetiştirir, ailesi ve komşuları ile nasıl etkileşim kurarlar. Dahası, bu yaşam biçimleri belirli inançlardan ayrılmaz. Bu inanışlar, kürtajın tamamıyla bir insanın canını almak olduğu için yanlış olduğu görüşünü içerir. Ayrıca eşcinselliğin yanlışlığını da içerirler. Olumlu olarak, geleneksel ailenin ahlaki doğruluğuna, sıkı çalışmaya ve kazandıklarını korumaya yönelik inançlar içerir. Bu inançların bilgi meselesi mi yoksa iman meseleleri mi olduğunu sormak cezbedici olabilir. Bununla birlikte, bu pratiklere dahil olanlar için, bu fark olmaksızın bir ayrım olurdu. Bilgi inançtan kaynaklanır; bilginin 'doğrulanmış, gerçek inanç' gibi bir şey olarak anlatımı burada uygun olmayacaktır.

Deleuze'ün, Guattari ile olan işbirliğinden önce yaptığı bir çalışmada, burada sunduğumuz analizle uyumlu bir yanılsama kavramının ifadesini sunduğunu belirtmek isteriz. Bergsonculuk kitabının giriş bölümü, Bergson'u yanılsamaya karşı kesintisiz bir mücadele içinde görür. Bu mücadelenin ayrıntıları bizi ilgilendirenlerden biraz daha geniş olmasına rağmen, Bergson için merkezi olan şey bizi ezen bir resmin etkisinden kurtarmaktır. Bu resim (Bergson'un örneğinde öncelikle uzay ve zaman ilişkisini ilgilendiren) sadece sorduğumuz sorulara yanıltıcı çözümler sunmakla kalmıyor; yanlış problemler de oluşturuyor. "Yanlış problem ifadesinin kendisi bile aslında basit hatalara (yanlış çözümlere) karşı değil daha derin bir şeye, içinde bulunduğumuz koşullardan ayrılamaz, bizi kuşatan, sürükleyen bir yanılsamaya karşı mücadele etmemiz gerektiğini gösteriyor." (Deleuze, 1988: 20 [2005: 56]). Bu görüşe göre, Frank tarafından tanımlanan Cumhuriyetçi stratejide yürürlükteki yanılsama, örneğin, Cumhuriyetçilere oy verme sahte çözümünün izleyeceği "mavi" ve "kırmızı" eyaletlerin sakinlerine atfedilen kimlikler olacaktır.

Arzuladığımız ve inandığımız şeyler sıklıkla kendi tahminlerimizin ötesinde sonuçlara neden olur

Bu pratikleri bilgi meselesi olarak görmek zor değildir. Ne de onları arzuların bir parçası olarak görmek. Pratiklerin hem epistemik hem de iradeye bağlı öğeleri vardır. İradeye bağlı öğeler, bir tanesi pratiklerin kendilerine bağlılıkla ilgili olan diğeri ise bu pratiklerin kişinin kim olduğu duygusuyla ilişkisi içinde olan iki kayıt arasında bulunur. Birincisi bir pratiğe dahil olmaya içseldir. Bir pratiğe gönüllü olmak, yalnızca bilgi iddialarını ya da bu iddiaların belirli bir kısmını onaylamak değildir. Bu, birinin davranışıyla kendini bu pratiğe bağlamasıdır. Çoğumuz için, bu bile yeterli değildir. Mesela, pedagojik normlara göre davranmayan ve bu normların gerektirdiği inançları desteklemeyen bir öğretmen, pekâlâ öğretmenlik pratiğine yabancılaşabilir. Sadece hareketleri gözden geçiriyor olabilir. Onun şöyle söylediği hayal edilebilir: "Evet, öğretmenin doğruluğuna inanıyorum ve hâlâ yapıyorum, ancak istemeyerek yapıyorum." Bunun gibi bir kişi kesinlikle öğretme pratiğine bağlıdır, ama yoksullaşmış bir şekilde. Bu yoksullaşma kötü bir şey olmayabilir: Sadece insanlara işkence etme hareketlerini gözden geçiren birisi başkasının acı çekmesine sebep olmakla o kadar da ilgili olmayabilir. Bununla birlikte, böyle bir kişinin, pratiğe tam anlamıyla bağlılık göstermediğini söyleyebiliriz.

Tam bağlılık bir arzu meselesidir ve arzu bu anlamda Deleuze ve Guattari tarafından dile getirilene çok yakındır. Lacancı eksiklik olarak arzu değildir; yaratıcılık

6. Kutsal-Makara (Holly-Rolling) ABD'de hızla yayılan tutucu Pentekostal ve Karizmatik kilise geleneklerine mensup kişilerle ilgili alaycı bir ifade. Terim, kendilerini Kutsal Ruh'un etkisi altında algılayan kilise katılımcıları tarafından yapılan dans, sallama veya diğer taşkın hareketleri anlatır (kaynak wikipedia Holy Roller maddesi). [ç.n.]

ve üretkenlik olarak arzudur. Eğer Deleuze ve Guattari açısından arzular üretiliyorsa, o zaman kişinin bir pratiğe bağlılığıyla alakalı olan arzu da üretkendir. Bu, başka inançlara, davranışlara, şeylere ve başkalarına, Anti-Ödipus'ta sunulan açıklamalardan çoğuna yabancı olmayan yollarla bağlantıyı gerektirir. Her ne kadar Deleuze ve Guattari tarafından tartışılan bağlantıların hepsi, pratiklere katılan bağlantılar olmasa da (örneğin ağzın memeye bağlantısı), birçoğu öyledir. Hepsinin olmamasının sebebi, Deleuze ve Guattari'nin, özel olarak pratiklere odaklanan kısıtlı bölgeden ziyade, daha genel bir ontolojik görüş sunmalarıdır.

Bu, pratiklerin arzuya ikinci bir bağlanma şekline yol açar. Kişinin pratiklerinden yabancılaşması, bir şekilde, ne yaptığının kim olduğuna derinden bağlı olmadığını hissetmesidir. Tersine, motive edilmiş bir şekilde pratiklere dalmak, kişinin bu pratiklere dahil olması yoluyla kim olduğuna dair bir anlam elde etmesidir. Kimin sıklıkla merkezi olarak pratiklere atıfta bulunmaya gereksinim duyduğunun cevabı hangisine bağlanmış olduğundadır. Kişi bir annedir, bir öğretmendir, yüzücüdür, vs. Kişinin pratikleri ile kendilik duyusu arasındaki bu bağda, arzu, merkezi bir rol oynamaktadır. Bu, bir süre önce gördüğümüz türden bir arzu değildir; bir uygulamaya dalmanın üretken arzusu değildir. Daha ziyade, kişiyi, onları kim olduğuna dair kurucu hale getiren kendi pratiklerine *doğru* bağlayan arzudur. Elbette ki bazı pratikler, kişinin kendilik duyusu için diğerlerinden daha önemlidir. Bir an için göreceğimiz gibi, Deleuze ve Guattari'nin tanımladığı gibi faşizmin oluşturulmasında ve teşvikinde sıklıkla devreye girenler bu pratiklerdir -özellikle dinsel ve ekonomik olanlar.

Bu durumda, pratiklerin hem epistemik hem de iradeye bağlı öğeleri vardır; bunların her ikisi de bilgi (veya bazı durumlarda ideoloji) ve arzu meseleleridir. Pratiklerin faşizmle olan ilişkisi sorusunu henüz cevaplamadık. Bununla birlikte buraya kadar olan tartışma göz önüne alındığında, bazı pratiklerin ya faşizan olduğu ya da başka pratiklerle kombinasyon içinde faşizmin teşvik edilmesi olduğunu görmek yalnızca kısa bir adımdır. Frank tarafından tartışılan muhafazakâr ideoloji örneğinde, bu açıkça görülüyor. Ne muhafazakâr Hristiyanlık ne de sunduğu Cumhuriyetçi ekonomik program, farklı yaşam ve eyleme biçimlerine karşı hoşgörülüdür. Her ikisi de kabul edilebilir davranış biçimleri olarak gördükleri şeylerde son derece kısıtlıdırlar. Birincisi açısından, bu biçimler merkezi olarak geleneksel toplumsal cinsiyet ve aile ilişkilerinin yanı sıra kişinin işiyle belirli ilişkileri de içerir. Bunlar Cumhuriyetçilerin, "kırmızı eyalet" kimlik duyusunu yaratma girişiminde istismar ettikleri şeylerdir. İkincisi açısından, Frank'in görüşüne göre, bu, Cumhuriyetçi vesvesenin gerçek amaçlarına katkıda bulunanlara, yani ekonomik seçkinlere fayda sağlayan, serbest, düzenlenmemiş bir kapitalizmin yaygınlaşmasına izin verme ve onay meselesidir.

Bu iki grubun -muhafazakâr Hıristiyanlar ve Cumhuriyetçiler- iç içe geçmesi, ikincisinin birincisini kırmızı eyalet kimliğinin belirli bir duygusunu yaratmak üzere kullanmasında yatar, bu çoğunlukla birincisinin çıkarları pahasına ikincisinin iktidarı sürdürmesine imkân verir. Bu anlamda, Deleuze ve Guattari'ye karşı, faşizmin çoğu zaman bir çıkarlar meselesi olduğunu ve insanların kendi çıkarlarına karşı hareket etmek için kandırılabileceklerini söyleyebiliriz. İnsanların pratiklerinden gelen çıkarlarının faşistik olabilmesi dahilinde bu bir çıkarlar meselesidir. Bunu Frank'in tartışmalarında iki yerde görebiliriz. Birincisi, Cumhuriyetçilerin ekonomik seçkinlerin hakimiyetini sürdürmelerinde sahip oldukları çıkarları, muhafazakâr Hıristiyanlığın faşist pratiklerini desteklemeye olduğu kadar, bu pratikleri kendi kendine yetme ve sıkı çalışma anlayışı ile serbest piyasa kapitalizmine bağlamaya da yol açmıştır. İkincisi, muhafazakâr Hıristiyanların dini görüşlerindeki çıkarları ve bu pratiklerin kim olduklarına dair algılarındaki önemi, birçok insan açısından baskıcı olan ekonomik uygulamaları desteklemelerine yol açtı.

Muhafazakâr Hristiyanlar tarafından desteklenen ekonomik pratikler tarafından ezilenler arasında muhafazakâr Hristiyanlar da var. Bu, çıkarların faşist olabileceği üçüncü yerdir ve Frank'in kitabının merkezi noktasıdır. İnsanlar, çıkarlarına zarar veren ekonomik pratiklere destek vermeleri ve bunlara katılmaları için aldatılmışlardır. Bu pratikler Kansas'taki ve başka yerdeki kişilerin hayatları ve toplulukları için ekonomik olarak yıkıcı oldu. Bunun gerçekleşmesine, geniş ölçüde Kansas'ın, kendilerinin ne çeşit insanlar olduklarına dair belirleyici olarak tanımlamaya başladıkları pratiklere bağlı olan pratikleri desteklemeleri yoluyla imkân verildi.

Bununla birlikte, bu yalnızca resmin yarısıdır. Son birkaç paragrafta anlattıklarımdan çok azı sadece epistemik hatalar meselesidir. Bu aynı zamanda bir arzu meselesidir. Bu arzu çeşitli şekillerde, muhafazakâr Hristiyanların "mavi eyalet" insanları olarak düşündükleri insanları ele alırken ki düşmanlıklarında belki de en belirgin haliyle ortaya çıkmaktadır. Frank'in analiz ettiği "Sivri başlı liberallere" ve kırmızı eyalet kimliğini paylaşmayan diğerlerine karşı derinlemesine ve bazen de şiddetli sövüp saymalara konu olur. Mevcut Çay Partisi hareketinin gösterileri bunun bol miktarda kanıtını sağlıyor. Kimliği muhafazakâr Hristiyanlığa bağlılığından kaynaklanan insanlar, onların kimler oldukları algısını tehdit eder görünen her şeye sert tepki verirler. Bu elbette ki yalnızca muhafazakâr Hristiyanlar için değil, çoğumuzun kendimize dair algımızı tehdit edildiğini hissettiğimiz koşullar altında çoğumuz için doğrudur -bu, faşizme bağlı arzuların çoğumuzdan uzak olmayabileceği anlamına geliyor. Eğer kim olduğumuz pratiklerimize bağlıysa, bu pratikler yalnızca epistemik onaylamanın değil, ama katılım ve motivasyonun da konusudurlar. Bunlar arzunun nesneleridir ya da arzumuzun içinden aktığı alışkanlıkları, eylemleri ve görüşleri daha iyi içerirler. Eğer bunlar faşistikse, bunun sebebinin insanların faşizme duydukları ihtiyaç olduğunu söylemeliyiz. Eğer bu faşizm, bu uygulamalara dalmış olan insanlara baskı yapıyorsa, diyebiliriz ki ya da en azından yarım ağızla diyebiliriz ki "kitleler masum enayiler değildi; belirli bir noktada, belirli koşullar altında faşizm *istediler*." Deleuze ve Guattari tarafından tartışılmış olan faşizm türlerini anlatırken, o halde, diyebiliriz ki bu yalnızca bir devlet biçimi meselesi değildir ama bunun yerine her birimizin içinde ya da potansiyel olarak içinde bulunur. Bunu anlamak için hem epistemik hem de motivasyonel yönlerine bakmalıyız. Faşizmi hem bizim düşündüğümüz hem de istediğimiz ve yarattığımız şeylerde görmeliyiz. Biz, ya da en azından çok azımız, kendimize söylediğimiz hiçbir şeyin faşist olduğunu düşünmüyoruz. Daha ziyade, içinde bulunduğumuz pratiklerde ortaya çıkıyor. Faşizm, biz faşizmi arzuladığımız için değil, arzuladığımız şey faşist olduğu için; faşizme inandığımız için değil inandığımız şey faşistik olduğu için ortaya çıkıyor. Sonuç olarak, yalnızca muhafazakâr Hristiyanlar arasında değil, kendimiz ve kendi bağlılıklarımız arasında da faşizm konusunda çok uyanık olmalıyız. Arzuladığımız ve inandığımız şeyler sıklıkla kendi tahminlerimizin ötesinde sonuçlara neden olur. O halde, gözümüzün üstünde olması gereken kişiler, her ne kadar bize bunu yapmak için pek çok sebep vermiş olsalar da yalnızca *başkaları* değildir. Devreye soktuğumuz faşizm eleştirisi sahiplendiğimiz bir faşizm türü haline gelmesin diye, gözümüz aynı zamanda kendi üzerimizde de olmalıdır.

İngilizce'den Çeviren: Kürşad Kızıltuğ

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

Deleuze, G. *Bergsonism* (New York: Zone Books, 1988) [*Bergsonculuk*, çev. Hakan Yücefer, Otonom Yayınları, 2006].

Difference and Repetition (New York: Columbia University Press, 1994) [*Fark ve Tekrar*, çev. Burcu Yalım & Emre Koyuncu Norgunk Yayınları, 2017].

Deleuze, G. and Guattari, *F. Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* (New York: Viking Press, 1977) [*Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1*, çev. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yiğitalp, BS kitap, 2012].

What is Philosophy? (New York: Columbia University Press, 1994) [*Felsefe Nedir?*, çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı Mayıs 2017].

Deleuze, G. and Parnet, C. *Dialogues* (New York: Columbia University Press, 1987) [*Diyaloglar*, çeviren Ali Akay, Bağlam Yayınları, 2. Baskı 2017].

Foucault, M. et al., *L'impossible Prison* (Paris: Editions de Seuil, 1980).

Frank, T. *What's the Matter with Kansas? How Conservatives Won the Heart of America (New York: Metropolitan Books, 2004).*

Harvey, D. *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford: Oxford University Press, 2005) [*Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, Çeviren Aylin Onacak, Sel Yayınları, 2015] .

May, T. *Our Practices, Our Selves: Or, What it Means to Be Human* (University Park: Penn State Press, 2001).

The Political Philosophy of Poststructuralist Anarchism (University Park: Penn State Press, 1994).

Sellars, W. *Science, Perception, and Reality* (London: Routledge and Kegan Paul- Humanities Press, 1963).

Wittgenstein, *L. Philosophical Investigations* (New York: MacMillan, 1953) [*Felsefi Soruşturmalar*, Çeviri: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 3. Baskı, 2015].

Kadın Özgürlük Hareketlerini-Feminizmi Yeniden Yapılandırarak Faşizmi Aşmak

Besê Doğan

İnsanlık tarihinin doğru anlaşılıp, yorumlanması ve sömürgeci sistemlerin aşılması ancak ve ancak kadın özgürlük hareketlerinin gelişim diyalektiğinin bilinmesi, güçlü ve zayıf yanlarının tespit edilmesi ve günümüze kadar başvurulan mücadele yöntemlerinin yenilenmesi ile mümkün olabilir. Kadın özgürlük tarihi ve feminist tarih anlaşılmadan insanlık mücadelesi yeterince anlaşılamaz. Kadının özgürlük mücadelesi tarihinden, yaşanan gelişme ve gerilemelerden sonuçlara ulaşarak içinde bulunulan dönemin karakteri, doğru tanımlanması yapılabilir ve doğru mücadele tarzı, taktikleri, yöntemleri tutturulabilir. Şuna içtenlikle inanmaktayız ve bilmekteyiz ki, tarihe kadın gözü ile bakıldığında hakikat son derece yalın bir şekilde ortaya çıkar. Genel tarihe ilişkin ifade edilenler bir de o dönemin özgürlükçü kadınlarından dinlenilmelidir. Tarih bu kadınların gözünden, düşünce ve duygularından yeniden yazılmalıdır. Patriarkal yazılı tarihin kadın aleyhine oluşturulması, kadın dünyasının eril algı tarafından inşa edilmiş olması bizlere tarihin yeniden kadın lehine yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Sorulması gereken soru şu; kadın kimliğini, zihniyetini, duygusal zekasını, mücadelesini inkar ve ret üzerine inşa etmiş erkek tarih yazılımı ve anlatımının bağlayıcılığı varmı dır? Uygarlık tarihinin yalanlar, saptırmalar üzerinden geliştirmek istediği maskeli tarihin gerçek yüzü ancak kadın özgürlük çizgisinden, kadınların gözünden bakılabildiği oranda doğru anlaşılabilir.

Dolayısıyla toplumsal tarihin doğru yorumlanabilmesi için sadece egemenlerin, hükümdarların, kralların gözünden bakan, iktidar oyunlarını tarih diye belleten yaklaşımlar artık çağımızın özgürlükçü güçlerince hiçbir biçimde kabul görmüyor. Çünkü hanedanların, krallıkların, padişahların iktidar oyunlarını; tarih diye tüm insanların belleğine yerleştirmek iktidar ve şiddet üretmenin en verimli yol ve yöntemi olmaktadır. Egemenlerin, büyük ideolojik söylem ve yaratımlara başvurmalarının sebebi devletin ve iktidarın sürekliliğini ve kalıcılığını çeşitli biçimlerde sağlamaktır. Burada hiyerarşi ve tahakküm zincirinin ilk halkası kadınların sömürge haline getirilmesidir. Kadınların köleleştirilmesi iktidarcı güçler açısından bu nedenle stratejiktir ve bu önemde ele alınır. Geliştirilen bu yöntem ile toplumsal düzeneklere sürekli kölelik aşılanır. Kadınlar adeta bir toprak parçası gibi mülkleştirilir. Bedeni ve ruhu ile tüm varlığı sömürge haline getirilir.

Bu açıdan özgürlükçü tarih anlatıcılarına düşen en temel görev devletçi ve iktidarcı güçlerin karşısında sürekli bir direniş içerisinde olan geniş toplumsal yapıların varlığını göstermektir. İnsanlık tarihine bu temelde baktığımızda devletçi, iktidarcı güçlerin şiddeti ve baskısı ne olursa olsun buna karşı çeşitli biçimlerde toplumun, kadınların öz savunma refleksinin farklı farklı biçimlerde geliştiğini görürüz. Bu anlamda feminist hareketleri önemle ve titizlikle incelemek, mücadele ve direniş haklarını güçlü teslim etmek gerekmektedir.

20. yüzyılla birlikte gelişen faşizm dalgasını azgınlaşan egemen erkek zihniyeti ve onun devletçi, iktidarcı yapılanması karşısında feminist hareketleri, kadın özgürlük mücadelelerini ele alıp, kapsamlı değerlendirmesini yapmalıyız. Bilindiği gibi 20. yüzyılda ge-

lişen savaşlar erkek egemen sistem güçlerinin kendi aralarında olduğu kadar ondan daha fazla toplum ve kadınlar üzerinde kurulan hegemonya savaşlarıydı. Egemen erkek anlayışın toplumsal yaşamda hâkim kılınması hamleleri olarak da değerlendirilebilir. Savaş, erkeğin hegemonyasını arttırması için vazgeçilmez bir araçtır. İnsanlık tarihinde işgal amaçlı savaşlar sürekli olarak iktidar güçlerinin işine yarar, onları büyütür. Buna karşı geliştirilen öz savunma savaşlarını farklı ele almalıyız. Öz savunma savaşları halkların, kadınların, ezilenlerin kendi varlıklarını koruma savaşlarıdır.

Savaş, erkeğin hegemonyasını arttırması için vazgeçilmez bir araçtır

Faşizm, egemen erkekliğin saf ideolojisidir. Faşizm aynı zamanda erkekliğin kadın kimliği üzerinden ırk, ulus, devlet ve milliyetçilik hakimiyetini sürdürme arzusudur. Faşizmde kadınlar ve toplum nesneleşir, makineleştirilir. Toplum kadın politikaları üzerinden sürüleştirilir. Pozitivist anlayışın tüm dogmaları toplum ve kadınlar üzerinde uygulanır. Toplumsal cinsiyetçilik kutsanır. Farklılıklara düşman gözü ile bakılır. Tek ulus, tek vatan, tek millet, tek cins algılamaları ile geliştirilmek istenen kışkırtılmış egemen erkeklik ve köleleştirilmiş kadınlık imgeleri faşizmin propaganda ve ajitasyon çalışmalarının temel ideolojik argümanları olarak kullanılır. Faşizmin temel uygulama yöntemi şiddet, baskı, zor, tecavüz işkencedir. İnsanlık dışı uygulamalar faşist rejimlerde görülür. Bunun en somut örneği Nazi Almanya'sında Yahudilere yapılan çirkin, vahşi soykırım uygulamasıdır. Faşizmin temel zihniyet örgüsü cinsiyetçilik, milliyetçilik, dincilik ve bilimcilik temelinde gelişmiştir. Bu nedenle özelde kadın özgürlüğünün ve doğanın düşmanıdır. Toplumun cinsiyet iş bölümlerine göre ayrımlarının keskinleştirilmesi temel argümanları üzerinden kendini yapılandırır. Faşizmin kadın politikası kadını kafese kapatma, çocuk doğurma makinesi haline getirme, kürtaj yasağı vb. her şeyi ile erkeğe yani devlete tabi kılmadır. Kadınların hiçbir biçim de söz söyleme, kendi bedeni üzerinde hak sahibi olma ve özgürleşme temelinde örgütlenmesine izin vermez, faşizm kadın özgürlüğüne karşıt geliştirilmiş cinsiyetçilik ideolojidir.

Feminizm Kadınlara Özgürlük Mücadelesi Mirası Bırakmıştır

Feminist hareketler, ulus devletçi anlayışların kendilerini mutlak hâkim kılmak istedikleri dönemlerde faşizme rağmen ortaya çıktılar. Büyük direnişler gösterdiler. Hiçbir kadın hakkının olmadığı zamanlarda mücadele ettiler. 20. yüzyıl kadın değerlerinin ortaya çıkmasında, kadın haklarının elde edilmesi mücadelesinde bizlere ciddi bir miras bıraktılar.

Faşizmin kendini hâkim kılmak istediği tarihsel süreçler incelendiğinde kadın özgürlük hareketlerinde bir hareketlenme, direnişlerinde bir yükselme ivmesi görülmektedir. Feminist hareketler, özgür kadın mücadeleleri, insan emeğinin derinlikli sömürüsünü ifade eden kadın emeği ve bedeninin sömürülmesini, kadın haklarını yok sayan faşist saldırıları kabul etmez. Bu yönü ile sadece kadınların değil, insanlığın özgürlük nefesi olmuş, aydınlanmasında önemli rol ve misyon üstlenerek bir duruş sahibi olmuşlardır. Binlerce adsız kadın kahraman insan hakları, demokrasi, eşitlik, ulus hakları mücadelesinin öncü gücü olarak 19. ve 20. yüzyıllarda mücadele yürütmüşlerdir. Özgür yaşam tahayyülleriyle inatçı ve kararlı yürüyüşlerini kimseden bir şey beklemeden fedakârlık, cesaret içinde hep sürdürmüşlerdir. "Meçhul askerden daha da meçhul kadınlar var" sözü tarihidir. Bu söz de gizlenmiş, saklı tutulmuş kolektif kadın emeği, kahramanlığı vardır.

20. yüzyıla bakıldığında insanlığın faşizme karşı direnişi çarpıcıdır. İnsanlık çok büyük acılar, gözyaşı, katliamlar, faili meçhuller, işkence ve tecavüzlere maruz kalmıştır. Feministler, anarşistler, kültürel hareketler, halkların devrimci hareketleri, gençlik hareketleri mücadele ve direnişleri ile her zaman toplumun özgürlük damarları olarak rol oynamışlardır.

Kadınlar tüm toplumsal mücadelelerinin özgürleştirici, yol gösterici ilham kaynakları olarak insanlığın özgür yaşam kaynağı, güneşi olmuşlardır. Hemen bütün faşist rejimlerde, baskılar da kadınlar ilk kıvılcımı çakanlar olmuştur. Serhıldanlarda, ayaklanmalarda kadınlar hep ilk öncülük rolü oynamışlardır.

Bu açıdan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılda feminist hareketlerinin güçlü bir şekilde belirginleşmesi birinci, ikinci dalga feminist mücadelelerinin bu dönemde güçlü verilmesi anlaşılırdır. Her baskı, zor ve zulüm sistemine karşı gelişen insanlığın devrimci hareketleri vardır. Kadın özgürlük mücadeleleri Fransız Devrimi ile daha çok görünür oldu ve örgütlü yapılanmalara kavuştu. Özelde 19. ve 20. yüzyıl ile birlikte feminizm adıyla kendisini giderek daha güçlü örgütledi. Ataerkil sistemin kapitalizm ile birlikte kendisini çok daha sıkı örgütlenmesine, faşizme dönüşmesine karşı toplumsal muhalefetlerle birlikte çeşitli biçimlerde örgütlendi. Eylemsellikler geliştirerek baskı ve zulme karşı direndi.

Kapitalist modernitenin temel devlet yapılanma modeli olan ulus devlet ile birlikte tüm halkların, kadınların önüne 'özgürlük' aracı olarak konulduğunda aslında tarihin en büyük yanılgısı, saptırması bu güçlere karşı gerçekleştirildi. Oysaki ulus- devlet modelinin özü aslında faşizm idi. Faşist rejimlere, yazılı tarihin başlangıcı ile daha fazla belirginleşen, kadına karşı geliştirilen komplolarda rol oynayan zorba, kurnaz erkeğin en fazla örgütlenmiş yapılanmaları da diyebiliriz. Faşist rejimler, kadınların, toplumun emeğinin gasbına dayanır. Aynı zamanda insanlığın yarattığı tüm değerlere el koyma hareketidir. Devlet ve iktidar güçlerinin içinde yuvalanmış, palazlanmış güçleri ifade eder. İnsanlığa ait her buluş ve keşfi de kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı en yetkince bilen kesimler bu rejimin temsilciliğini yapmaktadırlar.

Örneğin nasıl ki toplumsallaşmanın başında zorba-kurnaz erkek, kadın icat ve buluşlarına el koymuşsa, aynı şekilde 16. yüzyıl ile başlayan insanlık keşiflerinde de bu temel de bir yaklaşımı söz konusu olmuştur. Gasp etme, el koyma her türlü ahlaksız ve ilkesiz ilişkiler içine girerek, baskı, zor ve özel savaş aygıtlarını sınırsız kullanarak geliştirmeyi çirkin bir maharet olarak geliştirmiştir.

Erkek egemen zihniyet ve uygulamalarında gasp etme, el koyma, yalancılık, ikiyüzlülük, komplo, şiddet uygulama temel bir kültürdür. İnsanlığın her buluşunu kendi iktidarı, hegemonyası için kullanmakta ustadırlar. Kâr eksenli yaşam düzeneklerini, hegemonik sistemlerini derinleştirme amaçlarını tüm ahlaki ve vicdani ilkeleri çiğneyerek acımasızca pratikleştirmenin peşindedirler. Bu anlamda devletçi ve iktidarcı sistemlerin gözünde tüm toplum, kadınlar birer meta değerindedir. Alınıp- satılırlar. Savaşlarda kullanılırlar. Yıkımlara, göçertmelere, toplumsal yaşamın şiddetli yaşam krizlerine maruz bırakılırlar. Faşist sistemin, erkek egemen sistemin temsilcilerinin bütün bu insanlık manzaralarına, mezbahasına bakışları anlamsızlık ile yüklüdür. Tenekeden bir kalp ve buzdan bir akıl temelinde olan biteni seyretmek en çok yaptıkları işlerdendir. Çağımızın en zorba ve kurnaz erkekleri sermaye tekellerinde, ticari şirketlerinde, devletin, iktidarın, diplomasinin, orduların, siyasetin üst organlarında kümelenmişlerdir.

Özgür ve yeni bir yaşamı yaratma arayışında feminist düşünür ve eylemcilerin tarihi bir rolü söz konusudur

Bu anlamda 20. yüzyılda faşizminin yükseldiği dönemlerde kadın hareketleri mücadelesi de yükselir. Kadın hareketleri hızlı bir ivme kazandığında faşizm de anti-feminist karakterde örgütlenir. Örneğin Türkiye de 1968 hareketlenmeleri sonrasında gelişen darbeler, yine 12 Eylül 1980 darbesinin geldiği dönemleri bir yönü ile bu bağlam da ele alabiliriz. Türklük tarihi, sağ faşizmi sürekli bir mekanizma olarak dinamik bir biçimde üretmiş, tüm farklılıkları ötekileştirmiş, sistematik darbe mekaniğiyle var ola gelmiştir. Günümüzde de AKP-MHP faşist ittifakı tüm toplumsal kesimleri düşmanlaştırarak büyük mücadelerle elde edilen kazanımları geri alma, el koyma hareketi olarak sürmektedir. Böylesi dönemlerde özgürlük güçlerinin tüm iddia ve kararlılığını ortaya koyması ve özgürlük tutumunda ısrar etmesi tarihi gelişmelere yol açabilecek olay ve olgulara neden olabilir

On dokuzuncu yüz yılda başlayan feminist hareketlerin oy hakkı mücadelesine kadının eğitim hakkı yönündeki çabalara ve eşit sosyal, çalışma ve hukuksal haklar elde etme yolundaki kampanyalara kadar götürmek mümkündür. Temel hedef kadına

toplumsal her alanda eşit ve insani haklar elde etmek olarak belirlenmiştir. 1960 sonrasında gelişen ve kadının kurtuluşunu temel hedef olarak seçen feminist grupların kendilerini ortaya koyuşları ile söylem ve mücadeleleri tamamen farklıdır.

Radikal, sol kanat ve postmodern feministlerin tartışmalarıyla şekillenen kadının kurtuluş hareketi eşitliği reddetmekte, temel amacını kadını ataerkil toplumun baskısından kurtarmak olarak tanımlamaktadır. Bu yeni dalga feminizm kadını toplumsal her alanda bağımsız ve özgür kılma, çocuk doğurma ve büyütme faaliyetleri de dahil olmak üzere cinsiyet bağlantılı tüm rolleri terk etmeyi temel amaç olarak ortaya koymaktadır. Kadının kurtuluşunu siyasal bir proje olarak kabul eden feminist gruplar, bilinç oluşturma, alternatif yaşam yolları deneme, karşıt bir kültür ve literatür geliştirme gibi faaliyetlere bu dönem de yönelmişlerdir.

Yine kadın özgürlük hareketlerinin sadece kadınların sorunları ile ilgili değil ulusal kurutuluş savaşlarında da çok büyük mücadeleler ve direnişler yürüttüğünü hemen söylemek gerekir. Ancak feminizm özelde kadın özgürlük mücadelesine, genelde ise bütün insanlık mücadelesine kadın aklı, mücadelesi ile devasa bir katkı sunmuştur. Egemen sistemin temel dayanaklarının zihinsel boyutta çözümlenmesinde, kadın özgürlüğünün görünür kılınmasında, özgür ve yeni bir yaşamı yaratma arayışında feminist düşünür ve eylemcilerin tarihi bir rolü söz konusudur.

Birinci ve ikinci dalga feministlerinin yaşadıkları zaman ve mekân içeresinde mücadeleleri oldukça anlamlı ve tüm dünya kadınlarına güç verecek bir düşünce ve aktivitedir. Kapitalist sistem kadına göreceli bazı haklar vererek ancak özünde kadını sömürgeleştirme işini daha da inceltip, içsel kılınmasını sağlayarak bu hareketleri kendi sistemi içinde etkisini zayıflatmayı maalesef başarmıştır. Birinci ve ikinci dalga feministlerinin sokaklarda, miting alanlarında gösterdiği radikal duruşu bu nedenle artık görememekteyiz. Çünkü kapitalist sistemin toplumsal yapılar üzerindeki düzenlenişi, iktidar mantığı çok kapsamlı bir hale gelmiş durumdadır. Buna karşılık kadın özgürlük hareketlerinin çok daha kapsamlı, derinlikli bir düşünce yapılanmasına ve bunun pratikleşmesine ihtiyacı vardır.

Feminizm Kendini Yeniden Yapılandırmadır

Günümüzde faşizmin, ulus-devlet anlayışının bu denli kurumsallaştığı bu dönem de devletten ve erkekten keskin bir kopuşu sağlayamamış düşüncelerin, hareketlerin başarıya ulaşması mümkün değildir. Feminist düşünürlerin öncelikle liberal düşünce sisteminden ve bunun yaşam biçimlerinden radikal bir kopuşu gerçekleştirmesi zorunlu olmaktadır.

Feminist hareketler özellikle güçlü bir kadın külliyatı, kadın özgürlük düşünceleri, akademik çalışmaları ve bunun eylemliliklerini geliştirmelerine rağmen, kapitalist sistemin düşünce ve yaşam biçimlerinden güçlü bir kopuşu gerçekleştiremediler. Yine ulusal ve sınıfsal hareketlerde, özgürleşme mücadelelerine ilham kaynağı ve öncülük etmelerine rağmen, devrimci örgütlerin içinde ki toplumsal cinsiyetçi değer yargılarını, erkek egemenliğini güçlü aşmayı başaramadılar. Eylemlere öncü olarak katıldılar. Ancak silahlı bir güçleri olmadığından dolayı eylemlerde erkekleri destekleyen konumdan çıkamadılar. Hemen her devrimde yer almalarına rağmen, devrim sonrası yeniden ikinci cins pozisyonuna düşmeyi aşamadılar. Devrimler içinde özerk, otonom bir kadın örgütlülüğünü güçlü sağlayamamaları, bütünlüklü toplumsal bir mücadele perspektifini ve araçlarını yaratamamaları, toplumsal değişim, dönüşümü hedefleme de yaşanan eksikler nedeni ile alternatif bir kadın sistemi ve yaşam modelini geliştirme hedefi içinde olamadılar.

Bu nedenle giderek etkisizleşme, marjinal, elit bir duruş içinde kaldılar. Bu yönü ile devrimlerin radikal gücü olmalarına rağmen güçlü bir kadın örgütlülüğü ve kadın sistemleşmesini yaratamadıkları için egemen sistemin türevi olmaktan da kendilerini kurtaramamışlardır. Ancak tekrar belirtmek gerekir ki kendi zamanı ve koşulları içeresinde güçlü bir kadın dayanışma ruhu, kadın yoldaşlığı yaratmışlar ve toplumu çok derinden etkilemişlerdir.

Feminizm Özgürlük Mücadelesinde Yalnız Bırakıldı

Kapitalist-modernist sistemin bir büyücü gibi özellikle de liberalizm ideolojisi ile tüm muhalif düşün-

celeri kendi içinde erittiğini görmek ve değerlendirmek de önemlidir. Burada özellikle 20. yüzyıldaki devrimci hareketlerin kadın sorununa yaklaşımındaki pragmatik, taktik yanlarını da ele almak gerekir. Feminist mücadele, kadın özgürlük savaşçıları çoğu zaman birçok devrimci parti, örgütler tarafından da yalnız bırakılmışlardır.

Faşizm ve kapitalist modernitenin dayandığı en güçlü zemin devrimci örgütler içindeki erkeğin kadın özgürlük çizgisi temelinde kendini değiştirme, dönüştürme gereği duymaması, bunu bir gurur sorunu haline getirmesidir. Toplumsal cinsiyetçilik içinde inşa edilmiş erkeklik dönüşüme yanaşmıyor. Kadın özgürlüğüne, erkeğin değişim dönüşüm sorununa hiç girmek istemiyor. Kendini burada dokunulmaz kılarak, egemen sistemin erkek kişiliğini kendisinde yaşatıyor olmasıdır.

Kapitalist modernitenin kadın ve erkeğin birbirini mülkleştiren yaşam düzeneği aşılmadan hakiki devrimcilik gerçekleşemez

Erkek egemenliğini kaybetme korkusunu adeta kişiliğini kaybetme korkusu haline dönüştürerek son derece yanlış bir algılama içinde bulunmakta, bunu aşamamaktadır. Egemen erkekliği aşmayı kişiliğinde bir küçülme olarak görmektedir. Bu nedenle Kapitalist modernist sistemin toplumsal cinsiyetçi yaşam kalıpları devrimci örgütler içinde aşılmadığından devrimci erkekler de ne kadar fedakârlık, cesaret ve bağlılık gösterseler bile sonuçta kapitalist modernitenin yaşam ve ilişkilerinin esiri olmuşlardır.

Kapitalist modernitenin kadın ve erkeğin birbirini mülkleştiren yaşam düzeneği aşılmadan hakiki devrimcilik gerçekleşemez. Bireyler de özgürleşme sağlanmadan nasıl devrimci olunur. Devrimci hareketler ne denli mücadele ederlerse etsinler, bu anlayış aşılmadığı müddetçe sonuçta kapitalist modernist yaşamın ağlarına takılmaktan, av olmaktan kendilerini kurtaramazlar.

Reel sosyalist ve ulusal kurtuluş hareketlerinde bu durum çokça yaşanmıştır. Halen de yaşanmaktadır. Kendisine sol, sosyalist, Marksist diyen birçok örgütlenme kadının özgün örgütlenmesini gereksiz görebilmiştir. Sınıf ve ulus hareketleri kadın örgütlenmelerini parçalayıcı, bölücü olarak görmüş hatta bunun burjuva bir sapma olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kadının özgün ve özerk örgütlenmesine ise daha şiddetli bir biçimde karşı çıkmışlardır. Birçok kadın bu temelde devrimci örgütlerden ayrılmıştır. Ya da ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. Yine sadece faşist iktidar güçleri değil kendine devrimci diyen örgütlenmelerde feminist hareketlere aşağılayıcı, küçük düşürücü ithamları sergilemekten geri durmamışlardır. Bu da devletçi ve iktidarcı güçleri sürekli besleyen bir zemindir.

Ortak Toplumsal Mücadelelere İhtiyaç Var

Günümüzdeki faşist rejimin, egemen erkek mantığının aşılabilmesi için daha güçlü bütünlüklü bir özgürlük paradigmasına, ortak mücadeleye ihtiyaç olduğunu hemen herkes kabul etmektedir.

Toplumsal yeniden yaratılışların sağlanması için öncelikle kadın özgürlük mücadelesinin güçlü kazanılması gerekir. Tüm sosyalist ve sol partiler kendi yaşam anlayışlarını köklü gözden geçirme görevi ile karşı karşıyalar. Bunun sadece devrimci örgütlere değil tüm topluma taşırılması gerekmektedir. Artık özgür yaşamda bu ilişkileri daha güçlü yaratmamız ve toplumsal cinsiyetçilik kalıplarını, anlamsız tabularını parçalamamız ve özgürlük felsefesi ile özgürlük ilişkileri geliştirmemiz gerekiyor. Bunun içinde kadınların özerk, özgün örgütlenmeler temelinde kendilerini yeniden yaratarak toplumsallığa öncülük etmeleri önemlidir. Yaşamın her boyutunda kolektif kadın öncülüğünün, kadınların demokrasi, eşitlik ve özgürlük ilkeleri temelinde çalışma yapması gerekmektedir. Kadınlar toplumsal yaşamın her alanına girişte örgütlü ve kolektif bir yaklaşım sergilemek zorundalar.

Kapitalist sistem yaşamının, kadınları tek tek yalnızlaştırıp, atomlarına kadar ayrıştırarak köleleştirmek istemesini de asla kabul etmemeliyiz. Erkek kadını komünal yaşamdan kopartarak, mülk haline getirmiş, köleleştirmiştir. Toplumun bütününü köleleş-

tirmek için kadınlar bir araç durumuna getirilmiştir. En doğal olan kadın- erkek ilişkilenmesinin içine ölümcül iktidar duygu ve düşünceleri yerleştirilmiştir. Özgür aşkın öldürülmesinde ve salt güdülere dayalı bir ilişkilenme biçiminin geliştirilmesinde; kadınların mülk haline getirilmesinin büyük payı vardır. Egemen erkeklik, kadın köleliği ve yaşamın sanki tek hakikatmiş gibi inşa edilmesi, cinsler arasındaki birliğin- tamamlayıcılığın bozulması, aşkın öldürülmesi anlamına gelmektedir. Kadın hakikati egemen erkek anlayış tarafından işgal edilmiş, dağıtılmış, parçalanmış bir halde iken sevgi ve aşkı da bilemez. Kişiliğinde aşk hakikatini yaşayamaz. Kadın hakikatinin yeniden yaratıcı potansiyeli ile buluşması, kendi hakikatini yakalaması ancak yoğun bir özgürlük mücadelesi ile irade kazanması, toplumsallaşması ile mümkün olabilir.

Bu temelde feminizmin güçlü, bütünlüklü bir kapitalist sistem analizini yapabilmesi, kendisini yeniden yapılandırması ve büyütmesi gerekmektedir. Yine feminist akımlarda oldukça güçlü etkisi görülen pozitivist- oryantalist yaklaşımların aşılaması önemlidir.

Faşizme Karşı Mücadele İçin Kadın Örgütlülüğüne İhtiyaç Var

Özgün- özerk kadın örgütlülüğü devrim zamanında ve sonrasında da olacak bir örgütlenmedir. Ve hatta en fazlada devrim sonrası toplumun yeniden inşası için kendi özerk- otonom yapılarını korumalıdır. Toplumun yeniden inşa süreci kadının öncülüğünde gelişir. Beş bin yıllık toplumsal cinsiyetçilikle mücadele yüz yılları alan bir mücadeledir. Bu açıdan devrim sonrası süreçler kadınların en fazla örgütlenmesi, çalışması gereken süreçlerdir. Yoksa faşizmin, ulus-devletçi anlayışların çeşitli versiyonları kadınlar ve halklar için sürekli bir tehlike olarak yaşamın çeşitli alanlarında varlığını sürdürecektir.

Unutmamak ve tekrarlamak gerekir ki, 20. yüzyıl devrimlerinde kadınlar, gençler, toplumun çok çeşitli kesimleri dışarıdaki işgalci güçlere karşı yiğitçe direndiler. Ancak devrimci örgütler içeresindeki kadın özgürlüğünü geliştirme ve bunun sistemleşmesini geliştirmede aynı başarıyı yakalayamadıklarından kaybedişi yaşadılar. Bu yüzden devrimci örgütlerde kadına yaklaşımda ki, egemenlikçi yönler aşılmadan devrimlerin başarma şansları yoktur. Kadın yaşamın her alanına farklılıkları gözetilerek eşit bir biçimde katılım göstermelidir. Eş başkanlık sistemi ve kadının siyasete eşit katılımı gerçekleşmelidir. Kadın yine siyasi karar mekanizmalarında, eşit bir şekilde var olabilmelidir.

Bunun yanında feminist hareketlerin ve kadın özgürlük mücadelelerin deneyimlerinden kadınlar olarak da güçlü sonuçlar çıkarmak çok önemlidir. Kadınların radikal, bütünlüklü bir özgürlük anlayışına sahip olmaları ve bu temelde yeni bir sistemin inşacısı olmaları erkeğin ve toplumun dönüşümünde belirleyici bir role sahip olmalarını beraberinde getirecektir.

Örneğin kadınların özgürlük anlayışları başlangıçta kaba eşitlikçi bir tarzı aşmıyordu. Yaşamın bütününü sorgulamak yerine, bir parçasını sorgulamak ve salt buradan mücadele etmek sonuç alıcılıkta zayıflığa götürebiliyordu. Yaşamın tüm boyutlarında erkek gibi olmayı istemek, erkeğe benzeşmek kadının karakterinde derin yaralanmalara, parçalanmaya ve kişiliksizliğe götürebiliyordu. Özgür ve yeni yaşam erkek yaşamına, yaklaşımına bakılarak geliştirilemez. Bu egemenlikçi sistemin kadınlar için kurduğu en büyük tuzaktır. Sanki erkek özellikleri kadın tarafından temsil edildi mi özgürleşme sağlanıyor. Bu devrimci örgütlerin mevcut devleti yıkıp yerine kendi devletlerini inşa etmeleri ile aynı anlamı taşımaktadır. Oysa ki halkların, kadınların, çeşitli inanç ve kültürlerin devlete değil demokrasi, adalet ve farklılığa dayanan bir özgürlüğe, ekolojik bir yaşama ihtiyaçları vardır.

Bu anlamda kadınların, halkların, inanç guruplarının kendi egemenlerine benzemeden yeniden yaratılışlarını gerçekleştirme sorunları ciddidir. Yeniden yaratılış, öze dönüş, kendini bulma, kendini bilme sağlandığı oranda egemenlikçi sistemin yaşam düzenekleri aşılabilecektir. Ezilenler, egemenlere benzeşerek özgürleşmeyi sağlayamazlar. Bu devleti, erkeği eleştirip ama sonra ona benzeşmek için mücadele etmeye götürür ki, buradan alternatif özgür yaşam seçeneği ortaya çıkmaz.

Devlet ve erkek mantığında temel ilke "ya benim olursun ya da kara toprağın"dır. Ya egemen sistem içinde yaşar ona benzeşir, onunla kölelik ilişkisi temelinde yaşarsın ya da dışlanır, kötülenir, yok edilirsin. Çoğu zaman kadınlar, erkekleşmeyi; halklar ve bireyler ise devlet- yetki sahibi olmayı özgürlük sandılar. Bu büyük yanılgıdan kendilerini kurtaramadılar. Bu yanılgının anlaşılması yüz yılları aşan bir mücadele pratiğinin derinlikli analizi sayesinde olabildi.

Kürt Özgürlük Hareketi'ndeki mücadele biçiminde en temel farklarından biri de bu olmuştur. Sistem yaşamını sürekli çözümlemiştir. Bu temelde öncülükte yaşanan eksiklikleri gidererek büyük özgürlük yürüyüşünü devam ettirmeyi başarmıştır. Alternatif bir özgürlük zihniyeti ve sistemini bu temelde yapılandırmıştır.

Jineoloji Tüm Toplumun Ana Bilimidir

Bu anlam da kadınlar açısından yeni bir bilim olarak jineolojiyi çok daha derinliğine anlamamız ve bu bilimi kadınlar olarak daha güçlü oluşturmamız gerekmektedir. Feminizm tanımlama olarak, mücadele yöntem ve taktikleri açısından da kadınların ve toplumun ihtiyacını yeterince karşılayamıyor. Jineoloji tüm bilimleri, yaşamı, tarihi kadın gözü ile yeniden ele alıyor, sorguluyor bununla yetinmeyerek yeniden yapılandırıyor. Jineoloji sadece kadın özgürlük hareketlerinin, kadın haklarının değil bir bütün olarak toplumsal yaşamın bütün alanlarını yeniden yapılandırma iddiasındadır. Eril bilim dünyası aşılamadan toplumsal mücadelelerin güçlü yürütülmesi oldukça zordur. Kadın bilimi Jineoloji bu yönü ile son derece derinlikli, pozitif, yapıcı bir yaklaşım göstermenin iddiası içindedir. Feminist değerleri de ileriye taşımanın iddiasındadır. Sadece kadınların değil tüm toplumun ana bilimidir. Kürt kadınlarının özgürlük mücadelesi feminizmin tecrübelerini de kendi özgürlük tarihi olarak kabul ederek ancak yetmez ve yanlışlıkları aşarak yürüme kararlılığı ve iddiasındadır.

Faşizmi, erkek egemenliğini onun yaşam tarzlarını aşabilmek için daha derinlikli, bütünlüklü, bir düşünüş biçimine ve ortaklaşa bir kadın mücadelesine gerek vardır. Faşizme karşı ortak kadın dayanışmasını gerçekleştirebilmeliyiz. 21. yüzyıl itibarı ile kadınlar özgürleşme konusunda büyük adımlar atmaktalar. Ancak daha fazla birbirinin tecrübesinden faydalanmaya, sonuçlar çıkarmaya, birlikte tartışmaya ve eylemsellik geliştirmeye ihtiyaç vardır. Faşizme karşı savaş ve hakiki başarıların kazanılması için hem zihniyette bir yenilenme hem de buna denk yaşam inşalarının gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Türkiye'de faşizmin aşılabilmesi için daha radikal kadın özgürlük mücadelelerine ihtiyaç var. Başta kadın ve gençlik hareketleri olmak üzere tüm sistem karşıtı güçlerin ortaklaşa direnişe geçebilecek bir pozisyonu yaratabilmesi faşizmi geriletecektir.

Feministler ataerkil sisteme karşı güçlü bir başkaldırıyı tarihsel olarak gösterdiler. Onların mücadele yöntemlerinden, özgürlük kuramlarından çok şey öğrendik. İnsanlık, bu anlamı ile bu özgür kadın topluluklarına çok şey borçludur. Şimdi ise kadın hareketlerinin ideolojik olarak kendilerini güçlü gözden geçirmenin ve yeniden yapılandırarak direnmelerinin zamanıdır. Bunun Jineoloji çalışmalarıyla güçlü bir şekilde yapılabileceğine inanıyoruz. İktidara, devlete bulaşmış, erkekleşmiş yapılanmaları jineoloji araştırmaları yaparak aşabiliriz. Zihniyetimizi, kişiliğimizi bu temelde yeniden yapılandırabiliriz.

Kapitalist yaşamın, köleci yaşamından artık mutlak kurtuluşu sağlamalıyız. Faşizmi köklü, radikal aşabilmek, özgürlük zihniyetini kendimizde geliştirmek ve faşizme karşı ortak bir kadın örgütlenmesinin ve halkların birlik mücadelesinin güçlü yürütülmesinden geçer. Bu bize mutlak başarının kapılarını ardına kadar açar.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Toplumsal Bir Kanser Olarak Faşizmin Tahlili

Ömer Okul

"Faşizm konuşma yasağı değil, söz söyleme zorunluluğudur"

Roland Barthes

Günümüzde yabancı düşmanlığı, ırk ayrımcılığı, etno-kültüralist hareketlerin siyaset sahnesine arz-ı endamına tanıklık etmekteyiz. Zenofobik itkilerin başat rol oynadığı PEGİDA'nın Kıta Avrupası'nın kalbinde düzenlediği gösteriler, liberal burjuva demokratik düzenin temsilciliğini yapan ABD'de post-muhafazakarlık olarak nitelenen siyasi hareketin Trump şahsında kazandığı seçim zaferi; başta Fransa ve Hollanda da olmak üzere aşırı sağ kulvarda siyaset yapan hareketlerin yükselişi yeni bir çağın eşiğinde olduğumuzun, İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist-modernist sistemin can simidi olarak kullandığı refah devleti projesinden sonra, 1980'lerle sembolleşen Neo-liberal politikalarla da yolun sonuna geldiğinin açık emarelerini görüyoruz. Söz konusu siyasal ideolojik akımların nüfuz alanı sadece batı ile sınırlı değildir. İçinde yaşadığımız coğrafyanın da dahil olduğu geniş bir alanı kapsayan, zehirli sarmaşık gibi hızlı büyüyen ve insanlığın özgürlükçü ve eşitlikçi birikimini tehdit eden siyasi ideolojik hareketler kimi yerlerde uçlaşarak faşizm olarak tezahürünü bulmakta, kimi yerlerde ise Hibrid özellikleri dolayımıyla yarı faşist, askeri diktatörlük gibi isimlerle anılmaktadır.

Lenin, 20.yy'ın başında kapitalist dünyanın kendine içkin yapısal bozukluklarının sonucu olarak, belli periyotlarla yinelenen ekonomik krizleri siyasal ve toplumsal bakımlardan da hareketle "can çekişen kapitalizm" olarak tanımlanmıştır. Kapitalist modernist sistem, esnek yapısı, pragmatist zihniyeti, kendini yenileyebilme kapasitesi ve en önemlisi de o zamana kadar siyaset arenasına sürmediği faşist yönetim modeli sayesinde ömrünün uzatmayı başarabilmiştir. Şüphesiz can çekişen canavara son darbeyi vuracak olan alternatif devrimci hareketlerin (komünistler, sosyalistler, anarşistler başta olmak üzere) cepheden mücadele ettikleri sistemin zihniyet formunu, davranış kalıplarını, modern rasyonalist dünya görüşünü aşmalarının ve yine aynı sistemin sol versiyonu olmanın ötesine geçememelerinin de bu durumun yaşanmasındaki rolü göz ardı edilemez. Sonuçta, liberal demokratik parlamenter sistemin mekanizmaları Adam Smith'e atıfla piyasanın (dolayısıyla toplumsal uyumun) sağlıklı ve kendiliğinden işlemesini sağlayacak "görünmez el"in ve de "her arzın kendi talebini yaratacağı" böylelikle de kapitalist ekonomik sistemin dengeli bir büyüme içinde olacağına dair aksiyomlarının aksine tıkanan sistem cephaneliğinde saklı tuttuğu en tehlikeli, en ölümcül ve en baskıcı silahı olan faşizmi ileri sürmekten bir an bile imtina etmemiştir. Faşizmi, boğulmakta olan bir siyasal ideolojik rejimin kendisini çıplak zor ve zoraki rıza yaratma yoluyla üretmeye yönelen Alman Nazizm'inin asal modeli çerçevesinde rahatlıkla görebiliriz. Bu çerçevede Alman Nasyonal Sosyalizm'ini (Nazizmi) felsefi, politik ve örgütsel boyutlarıyla çözümleyip onun genel anatomisini sergilemek, hem geçmişteki diğer faşizm denemelerini hem söylem farklılaşması bağlamıyla formatlanırken öz olarak aynı kalan Neo-faşizmleri anlamamıza imkan tanıyacaktır.

I.

Faşizmi Vülger bir şekilde, ahlaki açıdan iyiye karşı kötünün felsefi açıdan hakikate karşı yalan ve aldatmanın; estetik olarak güzele karşı çirkinin ve yine bilimsel bakımdan doğruya karşı mistik-metafizik yanlışın temsil edildiği aşırı uçtaki bir fikir şablonunun maddi yaşamda kendisini bir siyasal rejim olarak var etmesi olarak tanımlayabiliriz. Ancak sosyal bilimlere dair bir kavram olması nazarıyla müphemlikle malul bir olgunun tarihsel, kültürel, entelektüel bir alt alanının olduğunu, toplumsal siyasal koşulların olgunlaşmasıyla kuvveden fiile çıktığı bilincimizin kapması alanında olsa da faşizmin ne'liğine ilişkin bir konsensüse ulaşmanın nirengi noktası, onun çıkış koşullarının irdelenmesiyle mümkündür.

19.yy'da bazı Avrupa ülkelerinin faşizan hareketlerin arketiplerine rastlanır. Anti-semitist ve anti-kapitalizm söylemle neşet eden küçük bazı azınlıkların marjinal olan bu grupların ömrü bir kıvılcım kadar sürmüştür. Her ne kadar söz konusu grupların ömrü kısa olup, artlarında siyasal ve programatik bir örgüt geleneği bırakmamışlarsa da haleflerine faşist hareketin siyasal, felsefesinin temel yapı taşı olan "hayat, ancak eylemle doğar ve kazanır" mottosunu miras olarak bırakmışlardır.

Faşizmin resmi anlamda doğumu, özellikle II.Enternasyonal'in en temel konusu olan sosyalist hareketin paylaşım savaşına karşı tutumunda, ulusal çıkarları Enternasyonalist dayanışmanın ve devrimci hamlenin önünde tutan revizyonist kliğin temsil ettiği siyasi çizginin de çok ötesine savrulan, ideolojik başkalaşıma uğrayarak aşırı sağ istikamette ilerlemeye başlayan eski bir sosyalist olan Benitto Mussolini'nin ebeliğinde gerçekleşmiştir. Birinci Paylaşım Savaşı'nda ulusal burjuva sınıfın karşısında yer alan ve yaşanan durumu devrimsel kalkışmanın zemini olarak değerlendiren (bu kapsamda 1917'de Rusya'da Ekim devrimi denemesi gerçekleşmiştir) devrimci sosyalistlere karşı savaşma parolasıyla savaş yanlısı sendikalistlerden, milliyetçi muharip askerlerden, tarih ve toplumun bilimsel- kurgusal temelde dizaynını ve yine hıza ek olarak şiddetin özgürleştirici niteliklerini yücelten fütürist (gelecekçi) öğelerden müteşekkil Fasci Di Combotmettion'un (Mücadele Derneği) 1919'da kuruluşu faşizmin siyasal ideolojik ve örgütsel bir hareket olarak zuhur etmesinin miladı olarak kabul edilir. Birinci Paylaşım Savaşı sonrası oluşan siyasal ve toplum krizlerin yanında klasik burjuva demokratik sistemin siyasal mekanizmalarının açmazları ve çözümsüzlüğü; ve yine sosyalist devrim olasılığı, faşizmin çıkışı için uygun iklimi yaratmıştır. Özellikle geç ulus-devletleşme ve endüstrileşmesi nedeniyle emperyal paylaşımda "hak" kını alma umuduyla girdiği savaştan büyük bir yenilgi alarak çıkan Alman devleti, sırtına binen yüklü tazminatlar, savaş ekonomisinin yol açtığı krizler, toplumun yaşanan yenilgiler sonucu yerle yeksan olan onuru ve yaşamış olduğu psikolojik travma dolayısıyla faşizmin boy vermesi için uygun mekan haline gelmiştir.

Toplumsal gerilimlere ve ekonomik krizlere ahlaki çöküş ve psikolojik travmanın eşlik ettiği "dekadans" dönemleri devrimci hareketlerin kıyasıya kapışması ve şedit mücadelelerine sahne olur. Hedefe ulaşma doğrultusunda ideolojik, siyasal örgütsel mevzileniş, uygun strateji ve taktikler üretme kapasitesi, en önemlisi de zamanın ruhuyla örtüşen retorikle paralize olmuş, yön şaşkını, hayal kırıklıkları nedeniyle öfke, nefret duyguları kabarmış kitleleri etkileme gücünü elinde bulunduran kesimin gelişmelere yön vermesi gibi siyasal dinamikler tarihin rotasının geriye ya da ileriye tayininde belirleyicidir. Tarih yapımcılığında kitlelerin rolünün mü yoksa tarihi kahramanın gizil ve olağanüstü gücünün mü belirleyici olduğu konusuna girmeden tarihin yönünün her zaman için ileriye doğru evrimsel bir hamle içerisinde olduğunu iddia eden modern-rasyonel pozitivizmin, faşizmin Almanya'da yükselişi ve iktidara gelişiyle büyük bir yanılsamayı yaşadığını açıktır. Faşizmin Almanya'da uç verip 1933'te iktidarlaşmasında "dekadans" olarak adlandırılan dönemsel koşullar kadar kapitalist-modernist sistemin egemen sınıflarının payı ve sol siyasi cenahın günahı vardır. Fransız devrimi sonrası sosyal, siyasal ve ekonomik yaşama damgasını vuran bireysel hak ve özgürlükleri toplumsal gerçeklikten üstün tutan, serbest piyasada özgür rekabeti savunan ekonomik model, kamusal yararı bireysel mutlulukların toplamına eşitleyen felsefi yorum ve bireylerin özgürlük ile güvenlik koşullarını sağlayan minimal devlet anlayışının temsilcisi liberalizm akımı ve onun siyasi temsilcileri, 19.yy

boyunca geleneksel güç odaklarına karşı ezilen ve sömürülen halk kitlelerine dayanmış ancak bu "ittifak" uzun sürmemiştir. Siyasal ve ekonomik güç skalasının zirvesine doğru tırmanıp bütün dizginleri eline geçirdikçe yeni egemen sınıf olan burjuvazi, maddi yaşamda karşılığı olmayan soyut karakterdeki hukuksal eşitliği, özgürlüğü emeğin pazarda serbestçe satılması; kardeşliği ise kapitalist sisteme (kaçınılmaz şekilde) içkin sınıfsal çelişki ve toplumsal çatışmaların üstünün örtülmesi ve adaletsizlikleri doğallaştırmaya yönelmesi olarak anlamış; bu da sunumuyla simgeleşen başlangıç ilkelerinden uzaklaşmasına, giderek muhafazakar ideoloji ile yakınlaşmasına ve ondan ödünç aldığı tutum ve davranışları sergilemesine yol açmıştır. Ezilen ve sömürülen sınıf -ki o dönem için temel ontolojik özne olan bilinçli proletaryaya tarihi bir misyon biçilmiştir- güçlü devrimci bir hamle içinde olduğu bir dönemde, görünürde birbirine hasım ve rakip siyasal ideolojiler olan liberalizm ve muhafazakarlığın izdivacına, onların daha girimli hale gelerek bakış açılarındaki farkların silikleşmesine, giderek yek vücut halde ortak düşmana karşı birleşmelerine tanıklık etmemiş olması çelişki değil, aksine eşyanın doğasına uygun bir gelişmedir. Kadim otantik değerleri, toplumsal töreleri, aşkın ahlaki düzeni, dinsel kanunları, geleneksel siyasal ve sosyal kurumları kilit öneme sahip temalar olarak kabul edip sahiplenen ve bunları kendine düstur edinen muhafazakar düşüncenin içinde yaşadığı siyasal düzeni statükocu tarzda sahiplenişi, sosyal dönüşümlere tepkisizliği, Aydınlanma rasyonalizminin ve onun çıkarımları sonucu şekillenen toplumsal kurguya şüpheciliği onun burjuvazinin çıkarlarıyla örtüşür karakter taşıdığının göstergesidir. Fransız devriminin halkçılık vurgusuna ve *sans-culotte* olarak anılan yoksul "kalabalıkların" siyasi toplumsal arenada ciddi bir güç haline gelmelerine karşı geleneksel aristokrat-elitist kesimlerin tepki hareketi olarak ortaya çıkan muhafazakarlık, köken tezleriyle bağlarını gevşetip pragmatizmle yakınlaşarak siyasal bir güç olabilme hedefiyle kendine yeni bir yol haritası çizmiştir. Bu güzergahta yolları, ortaya çıkışından itibaren kitle/halk temelli siyaset üreten liberal burjuvazi ile kesişmiştir. Kapitalist-modernist sistemin ana akım ideolojik-siyasal yapıları olarak liberalizm ve muhafazakarlığın tarihsel serüvenlerinde ulaştıkları durak, muhafazakarlığın değer temelli tutumunu terk edip liberalize olması; liberalizmin ise tarihi sloganın parçaları olan eşitliğin yerine hiyerarşiyi, kardeşliğin yerine itaati ve özgürlük yerine otoriteyi koyup muhafazakarlaşmasıdır. 20.yy'ın eşiğinde baş gösteren gittikçe derinleşen krizlere dönüşen sistemsel tıkanmaların maliyetini emekçi-yoksul halk kitlelerine fatura etmeyi amaçlayan, alternatif toplumsal varoluşu vücuda getirmeye muktedir ideolojilerle toplumsal tahayyülleri (Marksizm, Anarşizm gibi) bariyerlemek amacıyla egemen sınıfın aynı soy kütüğünden türeyen bu siyasal ideolojilerin bir alaşım olarak içi içe geçmeleri sınıfsal çıkarlarının gereğidir. Hülasası mülkiyet temelli olan bu iki ana akımın ezilen sömürülen sınıflara karşı düşmanlık fikriyatı etrafında içiçeleştikleri görülür.

Komintern faşizmin salt bir burjuva hükmetme biçimi olarak ele alınmaması gerektiğine, burjuva parlamenter sistemlerden ayrılan bir iktidar biçimi olduğuna dikkat çekmiştir

Birinci Paylaşım Savaşı'nda daha da kötüleşen durum karşısında normal siyasal mekanizmaların çözüm üretmedeki yetersizliği geniş toplumsal kesimlerde güvensizlik duygusunun keskinleşmesine ve sonuç olarak bu kesimlerin burjuva demokratik parlamenterizmine sırtını dönmesine yol açmıştır. Özellikle bürokratik devletin, liberal düşünürlerin teorilerinin aksine, alabildiğine büyümüş olmasının da etkisiyle toplum içinde sayısı ciddi temelde artmış bulunan orta sınıfın yaşadığı statü kaybı endişesi yeni arayışların koşullarını olgunlaştıran bir durum yaratmıştır. Yüzer-gezer, rotası belirsiz, sınıfsal karakteri gereği kaypak ve kararsız olan bu kesimin tercihlerini ve iradelerini massederek yeni bir siyasal hareket olarak temayüz etmeleri faşizm olarak şekillenmiştir. Alman faşizmi savaşta aldığı yenilgiyi kutsal Germen İmparatorluğundan mülhem fütuhatçı ruhla unutturmaya, beri yandan emperyal yayılmacılıkla yabancı toprakların ele geçirileceği vaadi ve propagandası ile hem sıradan halkın desteğini sağ-

lamış hem de egemen sınıfları arkasına almıştır. Diğer yandan ödünsüz anti-komünist politik söylemle statü kaybı korkusu içindeki orta sınıflar açısından çekim merkezi yaratmıştır. Egemen sınıfların, medya araçlarıyla, eğitim kurumlarıyla faşizan değerleri yüceltmeleri, böylelikle rıza ve meşruiyet zemini üretmeleri, Nazi partisini maddi-finansal açıdan desteklemeleri, partinin ve örgütlerinin oluşumunda teorik-entelektüel katkıda bulunmaları faşizm ile geleneksel egemen sınıf olan büyük *junkerlar* ile Alman burjuvazisi arasındaki ilişkinin içeriğini gözler önüne sermektedir. Bu noktadan hareketle, faşizmin egemen sınıflar açısından yeri ve zamanı geldiğinde sınıfsal çıkarları gereği kullanılması zorunlu bir siyasal rejim olduğu yargısına varabiliriz.

Almanya ve İtalya'da faşizmin yükselmesinde ve iktidarlaşmasında özgürlük, adalet, emek, barış, demokrasi ve eşitlik gibi evrensel değerler eksenli politika yürüten sol-sosyalist hareketlerin de vebali olduğunun altını çizmek gerekir. Her sistemsel krizin faşizmle sonuçlanacağı gibi bir gerçeklik söz konusu değildir. Böylesi bir düşünce tarzının kaderci determinizmi, dolayısıyla "kaçınılmaz" sonu peşinen kabullenen ve yazgısını tevekkülle besleyen bir pasifizme ön ayak olacağı kesindir. Girişte de belirttiğimiz gibi, her toplumsal kriz beraberinde büyük alt-üst oluşlara gebe devrimsel durumları ifade eder. Sol-sosyalist hareketlerin yaşanan gelişmeleri çözümlemedeki kısırlığı ve darlığı kendi içinde yaşamış olduğu ideolojik, politik ve örgütsel bölünmüşlüğü, fraksiyonel yaklaşımları, yakın süreçlerde sosyal demokratların deneyimlediği yönetim pozisyonundaki egemen sınıfa yedeklenmesi ve iktidar olma sarhoşluğuyla sergilemiş olduğu ilkesizliği Dreyfus Olayı sonrası sosyalistlerin hükümete gelmeleri ve 1914 Birinci Paylaşım Savaşı'na dair ulusal burjuvazinin safında yer alan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin tavrı en uç pratikler olarak hafızalara kazınmıştır. Bu durum büyük hayal kırıklıklarının yaşanmasına, dolayısıyla da solun kan kaybetmesine neden olmuştur.

Özellikle, yükselen faşist dalganın radikal muhafazakar karakterinin çıplak şiddet ve sindirmeye dayalı özelliklerinin yeni bir siyasal akımın boy verdiğinin analizinin gerçekçi temelde yapılanmaması ve bu durumların ayırt ediciliğinin es geçilerek alışılagelen burjuva iktidarının bir uzantısı olarak görülmesi faşizmin dünya siyasetinde önemli bir aktöre dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Yeni siyasal konjonktürün gerçekçi bir çözümlemesini 1933'teki Reiehtag yangını ile ilgili olarak tutuklanmış ve bu sayede faşizmi tüm veçheleriyle yakından tanımış G.Dimitrov ve akabinde Clara Zetkin 1935'teki III. Komintern'de yapmışlardır. Dimitrov, faşizmi "finans kapitalin en gerici, en şovenist ve emperyalist öğelerin açık terörist diktatörlüğü" olarak tanımlarken, Komintern bu iki izlek üzerinden giderek, faşizmin salt bir burjuva hükmetme biçimi olarak ele alınmaması gerektiğine, dahası sınırsız ve sürekli şiddet uygulaması ile burjuva parlamenter sistemlerden ayrılan bir iktidar biçimi olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak bu tanımlama sonrası, faşizmle mücadele samimi ve tutarlı liberal burjuvalar dahil, sol-sosyalisti ve sosyal demokratları da içeren geniş halk tabanlı faşizme karşı mücadele platformunun oluşturulmasına yönelik politik yönelimler içerisine girilmiştir. Ne var ki, bu çabalardan pek sonuç alınamamış, faşist tehdit gittikçe gözü kara bir saldırganlık ve yayılma politikası ile tırmanışa geçmiş Doğu'da Sovyet sosyalist devrimini yutmak; Batı'da ise liberal burjuva demokrasilerine son verip global çapta hegemonyasını tesis etmek amacıyla yeni bir dünya savaşının çıkmasında başrol oynamıştır.

Tikel anlamda İkinci Dünya Savaşı'nın evrensel anlamda ise modern savaşların nedenlerini salt faşizmle izah etmek, kapitalist modernist sistemi aklamak, bir ağacın görüş alanını kapatarak arka plandaki ormanı görmezden gelmek anlamına gelir. Toplumsal eşitsizliğin hiçbir zaman olmadığı kadar derinleştiği, adaletsizliğin egemen hukuk literatürü eliyle meşrulaştırıldığı, kâr uğruna insan emeğinin ve doğanın acımasızca sömürüldüğü bu sistemin kendisi savaşın temel üreticisi durumundadır. Öcalan'ın vurguladığı gibi "faşizm, kapitalist tekelciliğin iktidar biçimi olan ulus-devletin içte ve dışta ezilen ve sömürülen kesimlerle rekabet halinde olduğu güçlerle savaş haline girdiğinde vardığı aşamadır." Ulus devletçi iktidar biçimine halel getireceği düşünülen her unsurun vücuda musallat olmuş mikrop olarak değerlendirildiği ve sağlıklı bir bünyeye kavuşma yolunda başvurulan "terapinin" adı faşizm olmaktadır.

Alman Nazizmi örneği bağlamında faşizmin öncelikle terörist bir diktatörlük olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Ancak, parti programına ve söylemine yansıyan ve birbirlerinin antinomisi olarak değerlendirilmesi mümkün olan, sosyalizm ile özel mülkiyetçilik, kadınlara eşit oy hakkı ile toplumun her kesimine hitap eden karakteri bağlamında yanıltmaya, manipülasyona ve akıl çelmeye göre kurgulanmış, karmaşık, muğlak ve eklektik bir "ideoloji" olarak karşımıza çıkar. Gücünü ve cazibesini biraz da buradan alır. Farklı toplumsal grupları bir araya getirmesi ve Alman halkının yaşadığı çöküşü ve mağduriyetini sürekli işleyerek bunun yerini alacak birlik, saflık, güzellik imgesiyle yüklü "altın çağ"lara dönüş anıştırması şeklinde biçimlenen siyasal davranış çizgisi ile somutluk kazanan Alman faşizmini milliyetçiliğe, otoriter politik harekete, saldırgan şoven ulusçuluğa, tutkulu bir demokrasi karşıtlığına, üstün güçleri olan tinsel bir liderin ve seçkin bir grubun egemenliğine dayalı siyasal bir yönetim olarak tanımlarsak onun öteki kavramsal uğraklarını da özetlemiş oluruz. Kimi düşünürlere göre faşizmi kitlelerin fanatik bağlılığı ve lidere taparcasına duyduğu inanç nedeniyle siyasal bir teoriden ziyade bir inanç olarak görmek gerekir. Özellikle zor zamanlarda boy veren bütüncül bir politik toplumsal ve kültürel yeniden doğuş sürecinin gerekirliği inancından beslenip ilhamını buradan alsa da çağdaş politik akımların değişken bir türü olarak faşizmin Batı medeniyetinin ve onun kapitalist modernite olarak sistemleşmiş zihniyet örüntüsünün bir icadı olduğu bilinmelidir. Faşizm kavramına ilişkinin müphemliği ortadan kaldırmak için onun performatif edimlerinden, diğer bir deyişle propagandatif-ajitatif söylemlerinden ziyade pratiğine odaklanmak gerekir.

II.

Faşizm geleneksel muhafazakarlığın ideolojik argümanlarını kullanarak, şoven ve militarist özellikler aşılayarak bütünsel varlığını tamamlamış modernizmin (liberalizm ve komünizmle beraber) üç ana dalgasından biridir. Faşizmin modernist rasyonel felsefenin yaratımı olduğunu ve siyasal projelerinin buradan beslendiğini belirtebiliriz. Çünkü 20.yy'da yaşanan politik-ekonomik kriz ve anlam kaybı sonucu oluşan nihilist tabloda modernlik başat pozisyonda yer almıştır. Uzun ve zorlu bir düşünsel entelektüel mücadele sonucu otorite, din ve felsefe üçlüsünün gücünü kırarak siyasal alandan ekarte etmeyi başarmış fakat akla dayalı meşruiyetin ilkelerini hakim kılmış olmasına karşın, 20.yy'da aklın düşüşü ve zilleti ile sonuçlanan mana ve maneviyat dünyasındaki çöküşe karşı koyacak güçte olamamıştır. Ana akım siyasal ideolojilerin ortaya çıkmasında belirleyici rol oynayan bu felsefi ekole yakından bakmakta fayda vardır.

Rasyonalizm, Aydınlanma çağı ile özdeşleştirilir ve adlandırılır. Oysa tarihsel ve kültürel arka planlarında yüzlerce yıllık felsefi birikim ve bilimsel ilerleme bulunmaktadır.

Aydınlanma felsefesi olan rasyonalizm evrensel doğa kanunlarının akıl yoluyla kavranabileceğini nirengi noktası olarak ele alır. Bu anlamda insan aklının sadece doğa kanunlarını değil, toplumsal-sosyal yaşamın değişmez kanunlarını da açığa çıkararak, siyasal ve sosyal düzeni bu yasalar ışığında kurarak ilerlemeci tarih anlayışını yaşamsallaştıracağına dair inanç temel postülatını oluşturur. Statik dinsel dünya görüşünün sorgulanması ve siyasal yaşamdan dışlanması ile dinamik bir toplum, devlet-toplum-birey üçgeninde, özgürleşen birey lehine düzenlemeler, toplumsal gerçekliğin bilim eliyle düzenlenmesine dayanan pozitivist anlayış, kendi çıkarını ve mutluluğunu önceleyen araçsal aklın işlevselciliği rasyonalizmin zihniyet kalıplarını oluşturur. Ancak, rasyonalizm Yunan mitolojisindeki Janus'a benzer; biri geleceğe bakan parlak diğeri geriye bakan ve karanlık olan iki yüze sahiptir. Optimist akılcılığın etkisiyle bütün insanlık için ilerleme fikrini ortaya atsa da gerek kapitalizmin eşitsiz gelişmesiyle yaratmış olduğu adaletsizlikler gerekse de insanların maneviyat dünyasında açtığı boşluk nedeniyle bu ereğe ulaşmadığı gibi ağır toplumsal sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Çünkü kendine has çok yönlü ve kompleks dinamiklere sahip insanı ve toplumu sabit yasalar çerçevesinde yoğurmaya ve şekil vermeye çalışmanın sonuçlarını şu şekilde sıralar: "aynılaşan, yığınlaşan, baskı altında tutulan tek sesli toplumsal gerçeklik: batı medeniyetinin etnosentrizm ve ben merkezci

yaklaşımları ve erkek egemenlikli toplumsal düzen."

Modern rasyonalizmin bilime dayanarak hakikat üzerinden kurduğu tekelcilik yoluyla aykırı her sesin ve düşüncenin dillendirilmesinin önüne geçilmesi sadece düşünsel-entelektüel evrende bir kısırlığa yol açmamış, ayrıca yaşamın tüm alanlarını etkisi altına alarak tekçilik ve otoriterlikle karakterize olan bir atmosfer yaratmıştır. İnsan ve toplum yaşamının matematiksel kesinlikte formüllerle düzenlenmesi, adına toplumsal denetim ve kontrol mekanizmalarının yetkinleştirilmesi, Weber'in "demir kafes" metoforuyla açıkladığı devlet bürokrasisinin gelişiminin toplum ve birey yaşamı üzerinden hakimiyet kurması, akılcılaşmayla insanların dinsel ve geleneksel kısıtlamalardan azade anlamlar üretmelerini sağlayan toplumsal projenin tersi yönünde sonuçlar vermesine yol açmıştır.

Toplumsal dinamiklerin parçalanmasına yol açarken, onun yerine ikamesi düşünülen Kant'ın otonom birey projesine uyan "kendi başına karar verip sorumluluk üstlenen" özgür birey tipi ortaya çıkmamıştır. Aksine her türlü yönlendirmeye açık, değer ve anlam yitimi yaşayan, boyun eğme arzusu taşıyan bir toplum dizaynıyla faşist "ideoloji" için en uygun zemin yaratılmıştır.

Modern rasyonalist felsefenin faşizmin yükselişindeki payını en iyi çözümleyen filozoflardan olan Leo Strauss Almanya'da Nazizmin yükselişine yol açan nihilist durumu bireysel özgürlük, hoşgörü, sivil haklar anayasal düzen ve hukukun üstünlüğü gibi liberal değerlerin çöküşüne bağlar. Kapitalist modernitenin toplumu topyekun kontrolüne imkan tanıyan evren tasarımı; teolojik alanda kendi koyduğu yasalara riayet eden, mucize yaratmayan, bilinir bir tanrı anlayışına; politik alanda meşruiyetini ve etkinliğini anayasadan alan bireysel haklara endeksli minimalist devlet nosyonuna; moral alanda dinden bağımsız özerk bireyin kendi normlarıyla işleyen ahlak felsefesine ve sınırsız araştırma ile sağlanan bilimsel gelişmenin toplumsal ve bireysel düzlemde entelektüel açıdan Aydınlanmaya yol açacağına inanılmıştır. Böylelikle "ortak iyi"yi esas alarak örgütlenmiş toplumun ideal bir düzene kavuşacağı kehanetinde bulunulmuştur. Bir çok Aydınlanmacı filozof ve onların ardılları, yasaları kesin ve şaşmaz bir biçimde konulmuş bilimsel pozitivizmin yardımıyla "kötü" olan insan doğasının değiştirilebileceğini, böylelikle insan türünün bölünmesinin asıl kaynağı olan tutku ve ihtiraslardan arındırılması ve politik toplumsal alanın akla uygun dizayn ile evrensel ölçekte bir Aydınlanmanın gerçekleşebileceğini düşünmüşlerdir.

Felsefe ve bilime toplumu katı, değişmez ve kesin kurallar doğrultunda kurma ve böylelikle bozuk politik düzeni kurtarma misyonu yükleme tasavvuru teolojideki mesiyanik kurtarıcı anlayıştan feyz almıştır. Aşkın ve soyut iradeden neşet ettiğinden dolayı reddedilen vahyin yerine bilimsel dogmatizmin geçirilmesidir. Aradaki fark, Leo Strauss'un deyimiyle "felsefe(nin) seküler teolojiye dönüştürülmüş" olmasıdır. Yeryüzü barışının ve mutluluk idesinin tesisi için yola çıkan, bu uğurda vahyi aklın mahkemesinde yargılayıp mahkum edip bilimin ışığında yeni toplumu ve insanı yaratma mühendisliğine soyunan rasyonalizm ve ideolojik türevleri birer dogma yığınına dönüşmekten yakalarını kurtaramamışlardır.

Pozitivizme eşlik eden bir diğer rasyonalist düşünce ise tarihselcilik yada tarihsel determinist toplum anlayışıdır. Marksizmin tarihsel diyalektiği de bu anlayışın sol versiyonudur. Tarihin akışını belirleyen yasaların ya da yönelimlerin keşfi ile önceden belirlenmiş bir plana göre eşitlikçi ve özgürlükçü toplum ereğine ulaşılabileceğini öne sürer. Bir ön deyiden yada öngörüden öteye tarihsel kehanet olarak değerlendirilebilecek bir toplum mühendisliğine soyunarak pozitivizmle ortaklık kurar. Tarihin hiçbir şekilde geri döndürülemez yönünü saptadığı iddia edilen rasyonalist ile "hakikati" kendi tekeline aldığına inanır. Bu hakikat paralelinde ileri sürülen ütopik toplum şablonu tarihin en büyük yanılsamalarından biri olmuştur. Bu durum için Karl Popper'in "Aydınlanma, kitlelerin eksiksiz aldatılmasına dönüşür" belirlemesi gerçekçi bir saptamadır.

Bilimi fetişleştirerek, insan aklını tapınç derecesine yükseltip mitolojik, dinsel ve pre-modern felsefi düşünceyi basitçe "gerilikle" yaftalayıp dıştalayan Aydınlanmacı modern rasyonel düşünce sahipleri, toplumsal ve siyasal yaşamı iddia ettikleri gibi usta bir matematikçiliğin kesinliği ile kurmanın mümkün olmadığını acı şekilde deneyimlemişlerdir. Çünkü en başta pozitivist ve ilerlemeci diskurun basıncı so-

nucu, hafıza ve derinlik kaybı tehlikesi ile karşı karşıya kalan insanlık, politik ve ekonomik bunalımların bu basıncı arttırmasıyla anlam kaybıyla malül eksik bir var oluşsal krizin girdabına sürüklenmiştir. Değerden bağımsız analiz veya sosyal dünyayı yöneten yasaların keşfi ile barış ve mutluluk saçan bir dünya yaratacağını iddia eden kapitalist modernite, bu hedefin yanından geçemediği gibi, insanın nasıl yaşaması gerektiğine dair ahlaki ve politik sorunlar karşısındaki suskunluğuyla (ki bu suskunluğu bu sorulara özellikle insan ve toplumun moral ve maneviyat dünyasına verecek tutarlı bir yanıtının olmamasındandır) üzerinde uzlaşılmış ortak iyi'nin varlığını imkansız hale getirmiştir. "Aklın seküler kilisesi"nin de önceki "kiliseler" gibi derdine deva olmadığını gören insanların yaşadığı umut kırıklıkları faşist "ideoloji"yi önüne ve arkasını çok düşünmeden kurtarıcı melek olarak görmeleriyle sonuçlanmıştır.

Modern rasyonel zihniyet kalıplarının yaşamın dinamizmi, canlılığı ve organikliği karşısında acze düşmesi düşün dünyasından yeni arayışlara yol açmıştır. Siyasal açıdan faşizme eğilim gösteren Martin Heidegger ve Karl Schmitt gibi filozofların öğretileri faşist "episteme" iskeletinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Buna ek olarak Nietzsche, Freud, Darwin, J.J Rousseau gibi düşünür ve bilim insanlarının argümantasyonları çarpıtılma, budanma ve tevil gibi yollarla iç edilerek bu "episteme"nin çatısı tamamlanmıştır. Heidegger ünlü eseri Varlık ve Zaman'da ortaya koyduğu şekliyle Alman halkının varoluşunun başlangıcına dönmesi gerektiğini, büyüklüğü yeniden yakalaması için tarihsel kökeninin uzak bir emirname gibi orada durduğunu söyler: "Yapılması gereken üstü örtülmüş olanın üstünü hakikate ulaştırmaktır. Bu sese kulak vermektir." O, Alman varlığının açığa çakmasının ancak Nasyonal sosyalist devrimle gerçekleşebileceğini dile getirir. Rasyonalizme karşı cepheden saldırıya geçerek, Batı dünyasının içinde bulunduğu yanlış teselliler ve rahat anlam kesinliklerinden, dolayısıyla da varlığın unutuluşu olarak nitelendirdiği yurtsuzluğun aşılmasının ancak nasyonal sosyalist "devrimle" mümkün olabileceğine inanır. Nasyonal sosyalizm sadece bir siyasal olgu değil, aynı zamanda varlığı açığa çıkaracak olan temel enstrümandır. Çöküş olarak tanımlanan Birinci Paylaşım Savaşı sonrası dönemden öze dönülerek çıkılacağına dair vurgular, Batı'yı yalnızca otantik/kadim Alman wolk'unun (halkının) kurtarabileceğine dair tezler hem sınıfsız, sömürüsüz, kaynaşmış organik bir bütün olarak "cemaat" nosyonuna hem de Alman faşizminin seçkin ırk teorisine temel teşkil eder niteliktedir. Sınıflı topluma içkin çelişkilerin reddi ve Batı Dasein'inin komünizm tehdidinden korunması ve kurtulması için çizdiği perspektif Alman faşizminin siyasal "ideolojik" cephaneliğinde önemli yer tutar.

Faşist hareket devlet otoritesini değerler piramidinin zirvesine yerleştirerek kapitalist sistemin sınıf doğasını maskelemeyi amaçlamıştır

Nazizmin yararlandığı ve siyasal strateji taktiklerinin merkezine koyduğu bir diğer öğreti ise Carl Schmitt'e aittir. Çünkü faşizmin imgelemini ateşleyen en önemli şey düşman kavramıdır. Siyasal kültürel (sosyalistler, komünistler, Yahudiler…) yıkıcılar ve düşman ulusların, toplumun sürekli teyakkuz halinde tutulmasında ve disipliner yönetim biçiminin kurumsallaşmasında belirgin bir katkısı olmuştur. Bu siyasal ve kültürel şekillenmenin kökeninde Schmittyen teori bulunur. Schmitt'e göre, "dinsel, ahlaki, ekonomik ve diğer ayrım ve anti-tezlerin inşaları, ancak dost-düşman ayrımı ışığında gruplandıracak kadar güçlendiğinde siyasal alana dönüşür." Herhangi bir siyasal varlığın karşıtı sayesinde anlam kazanacağını ileri süren Schmitt'e göre "ahlak alanında iyi-kötü, estetikte güzel-çirkin ekonomide yararlı-zararlı temel karşıtlar iken siyasal alan dost-düşman ayrımı üzerine kurgulanır."

Nietzsche'nin, özellikle "üst insan"a ilişkin düşüncelerinin Alman faşizmini besleyen kaynak olduğuna ilişkin değerlendirmeler mevcuttur. Felsefi öğretinin esnek ve spekülatif niteliği sonucu bu tür bir çıkarım yapılması imkan dahilinde ise de, Nietzsche'nin "üst insan"ını faşizmin temel yapı taşı durumuna getiren yorumlar zorlamalı ve söz konusu felsefe ile çatışır durumdadır. Özetle, Nietzsche 19.yy'ın henüz ikin-

ci yarısında, içinde yaşadığı çağın ve Batı kültürünün bunalım içinde olduğu saptamasını yapmış, bunun modernist rasyonalizmle ilişkisini ortaya koyarak insan, din, ahlak ve toplumun yeniden değerlendirilmesinin ve yeni yaşam anlayışına ulaşmanın gerekliliğini vurgulamıştır. "En yüksek değerlerin değerden düştüğü, anlamsız, amaçsız, boşluk duygusu içinde çürüyen ve kötümserliğin kol gezdiği bir ortamda nihilizmin modern toplumu dekadansa sürüklediğini, bu yüzden toplum ve insanın yeniden kurulması gerektiğini savunur Nietzsche. Patolojik bir vaka olarak adlandırılan nihilizmden iyileşme sürecinin başlaması üst insana gidecek yola girmesiyle başlar. Üst insanın temel özelliği "yeni değerler yaratma gücüne" sahip olmasıdır. Yaşamın olumlanmasını gerçekleştirebilen, kendi değerlerini yaratabilme basiretini gösteren üst insan bu anlamıyla özgürdür. Faşizan ideologlar hem lider kültürünün felsefi temellerini oluşturmak hem de yeni insan tipini "üst insan" kavramı içerisinden yaratmak amacıyla tüm ülkeyi bir laboratuvara çevirmişlerdir.

İnsanın tercihlerinin sadece araçsal aklın ışığında şekillenmediği, insan davranış ve tutumlarında bilinç dışının önemli bir profesyonel öğe olduğunu belirten Freudyen görüş faşizm ideologlarınca sahiplenilmiştir. Bu görüş üzerine bina edilen strateji ile travmatik ruh hali içindeki toplumun faşist harekete kanalize edilmesinde önemli bir başarı sağlanmıştır.

Darwin'in bilimsel kaygı ve saiklerle yaptığı evrim çalışmalarında kullandığı, ırk, ulus, irade gibi kavramları içeren konu dağarcığından öznel bir yorumla üst ırk teorisi türetilerek öjenik politika geliştirilmesinin yanı sıra hiyerarşik toplumun da meşruiyet zemini olarak kullanılmıştır. Belli bir etnik ve ırksal grubun (Alman Ari ırkının) efendiliği ve üstünlüğüne dair, seçkinci kavim fikriyatının inşasında bu teoriden yararlanılmıştır.

Toplum mühendisliği iradecilik, ırkçılık düşüncelerini rasyonalizmden alırken maneviyata atfettiği önem soyut bir altın çağa gönderme ile geçmişi ululama; insani güdü, tutku ve bilinç dışının akla tercihi ile irrasyonel pozisyonun savunuculuğuna düşer. Bunun nedenini, faşist epistemoloji'nin siyasal erekselIikle olan ilişkisinde aramak gerekir.

Felsefi ve etik açıdan doğru fikirlerden ziyade, pragmatik açıdan yararlı anlayış, zıt dünya görüşlerinin aynı bünyede var olmasını sağlar. Evren, toplum ve birey çözümlemesinde objenin belli ilkeler ışığında yorumuna önem verilmez çünkü yorumun çağın ruhuyla uyumlu olması esas eksen olarak belirlenir. Bir anlamda faşist hareketin yeni toplum ve insan fantezilerine ne denli güç katacağı esas alınır. Bu yüzden faşizm bir hakikat sistemine dayanmaz. Onun hakikatten anladığı şey öteki olarak düşmanlaştırılan kesimler üzerinde egemenliğini ve zaferini sağlayacak bu idealler uğrunda eylem kapasitesini arttıracak bilgi rejiminin kendisidir. Amaca ulaşma yolunda araçsallaştırılan "hakikat" bu yüzden uzam ve zaman yolculuğunda sürekli değişebilmekte farklı formlar ve söylemlerle tecessüm etmektedir.

III.

Genel geçer bir uzlaşıyla faşizm kötülük ve zorbalığın sembolü olarak kabul edilir. Ancak kimine göre ideoloji, kimine göre siyasi bir din biçiminde dünyayı şekillendirmeye girişmiş tarihsel bir olgu olarak amacına uygun politik strateji ve taktikler üretmiş, kitleleri peşinden sürüklemeyi başarmış bir realitedir. Tutarlı ve bütüncül bir felsefi dayanaktan yoksun olsa da kapitalist modernitenin yaratımı olan büyük umutların bedelini büyük düş kırıklıklarıyla ödeyen kitlelerin nefretini ve kinini kendi hedefleri doğrultusunda ustaca kullanmayı bilmiştir. Siyasal, örgütsel ve ekonomik olarak beslendiği kaynakları harmanlayarak her açıdan daha ileri bir karma model yaratmış olması bunu imkan dahiline sokan temel faktördür. Toplumun akli melekelerini iğdiş etmeye yönelmiş yoğun ajitasyon, incinmiş ulusal onuru yüceltmeye namzet şoven milliyetçilik, geniş halk yığınlarının yaşadığı depresif ve travmatik halet-i ruhiyelerini teskin etmeye yönelik yalancı vaatler bu modelin önemli dinamikleri olsalar da özünü yaratmış olduğu terör devletine has şiddetle özdeş korku imparatorluğu oluşturur. Bir rahibin ağzından aktarılan hikayede; "Önce Yahudileri götürdüler sesimizi çıkarmadık, sonra komünistleri götürdüler yine sesimizi çıkarmadık, daha sonra liberalleri tutukladılar sesimizi çıkarmadık, en son sıra bize gelince ses çıkaracak kimse kalmamıştı" denilir. Sistem

muarızlarının sistematik olarak bastırılması böylelikle zararlı otlardan temizlenerek saf ve homojen siyasal-toplumsal alanın tesis edilmesi ancak geçmiş pratik-politik tecrübelerden yararlanılmasıyla mümkün olabilmiştir. Başka türlü insanların gündelik eylemlerine bireysel ve kamusal yaşamın tüm gözeneklerine nüfuz etme; sanatsal, hukuksal, ekonomik etkinliklere aleni biçimde yön verebilme söz konusu dahi edilemezdi.

Şiddet teması paydasında buluşan, dahası şiddeti estetize edip kurumsallaştıran otoriterizm, Bonapartizm, totaliterizm, diktatörlük ve jakobenizm faşizmin yararlandığı ve içselleştirerek yaşamsallaştırdığı kilit kavramlar ya da rejimler setini oluşturur. Ulus devletin savaş rejimi ve terörist diktası olarak faşizm bu siyasi kuram ve pratikleri kendi sisteminin çimentosu olarak kullanmıştır. Faşizmi salt totaliter ya da salt otoriter görmek doğru olmadığı gibi her totalitarizmi yada despotik rejimi faşizm olarak adlandırmak da doğru değildir. Ama faşizmi tüm bu siyasal eğilimlerden mürekkep siyasal bir rejim olarak görmek de mümkündür.

Bonapartizm, popülist ve otokrat Louis Bonapart'ın iktidarda olduğu dönemi (1859-70) ve onun modern siyasetteki yerini tanımlamak için yaygınca kullanılan bir siyaset terimidir. Askeri darbeye dayalı yasa dışılıktan doğan popülist retoriğin karizmatik liderin (ki bu dönem Fransa'sı için Louis Bonapart oluyor) sınıfsal çelişkileri yaşadığı düşünülen dar çıkar grupları karşısında "halkı" blok halinde temsil ettiğine inanılır. Ayrıca zor ve baskı yoluyla muhalefeti bastırmak için kolluğun gücünden yararlanan ve her politik tıkanıklıkta plebisitler yoluyla meşruiyet devşiren bu sistemi kişiselleşmiş askeri diktatörlük olarak adlandırmak da mümkündür. Demagojik söylemle parlak stratejik zekayı bir araya getiren Bonapartizm nihilist özellikleri anlamında faşizmle içkinleştirilmiştir. Faşist hareket bu yolla toplumu disipline etmekle kalmamış kahramanlık mitini canlandırmış, savaşın ilerlemenin yegane kaynağı olduğunu empoze ederek fetih savaşları için elverişli psikolojik ve ideolojik zemini de yaratmıştır. Ayrıca devlet otoritesini değerler piramidinin zirvesine yerleştirerek kapitalist sistemin sınıf doğasını maskelemeyi amaçlamıştır. Faşist değerlere kör bir bağlanma ve teslimiyet, seçkin "zümre"nin otoritesine mutlak itaat, insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi değerleri baz alan her türlü muhalefete karşı kör bir nefret ve husumet kendi iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerin ne olduğunu yoklamaktan kaçınan katı ve stereotip bir insan tipi ve metafizik varlıklarla beraber otorite sahibinin şaşmazlığına inanç otoriteryanizm eliyle sağlanır. Kendiliği ve özgürlüğü sadece görünüşten ibaret olan bireyler, sosyal ve siyasal yaşamın çoğulculuğunu temsil eden birer özne değil; birbirlerine benzeşerek homojen topluluğun birer nesnesi haline dönüşürler.

Faşizm modernizm öncesi despotizmin yöntemsel yaklaşımlarından ilham almıştır. Uyguladıkları zalimane yöntemler nedeniyle despotik yönetim daha acımasız görülebilir. Oysa gerçeklik öyle değildir. Zira klasik despotizm, insanların konuşma özgürlüğüne ket vurup suskunluğa sevk ederken; "söyleme zorunluluğu" olarak formüle edilen faşizm kitlelerin tutkularını ve gücünü kullanarak ülke içindeki "düşman"larını temizlemek ve dışarıda yayılma projelerini hayata geçirmedeki orijinal yaklaşımıyla çok daha gaddar niteliktedir.

Demokratik mekanizmaların işlevsizleştirilmesi, temel özgürlüklerin ve siyasal toplumsal çoğulculuğun yok edilmesi ile faşizmin kurumsallaşma süreci tamamlanmış olur.

Bütün toplumsal, siyasal, ekonomik ve yaratıcı enerjiler yaratıcı dogma tarafından saptanmış ütopyaların gerçekleşmesi yönünde kanalize edilmeye başlanır. Resmi ideolojinin ve tek partinin mutlak hakimiyetiyle hayatın bütün alanlarına nüfuz edilerek ve her hücresine sızılarak mutlak kontrol altına alma ve faşizan ideallere uygun birey ve toplum yaratılmaya çalışılır. Bu uğurda zor, terör ve kitlesel katliamlara sistematik olarak başvurulur. Etnik saflık adına Yahudi ve Çingenelerin fiziksel imhasına yönelik soykırımı ırksal mükemmellik için zihinsel ve bedensel engellerin öldürülmesi ya da ölüme terk edilmeleri, sosyal temizlik adına mahkumların, eşcinsellerin ve marjinal kesimlerin toplama kamplarına alınmaları; ideolojik ve siyasal homojenitenin sağlanması için sol-sosyalistler, komünistler, liberal demokratların, insan hakları savunucularının da içinde bulunduğu geniş yelpazedeki muhaliflerin tutuklanması ya da

cinayetle ortadan kaldırılmaları ile şekillenen Alman faşizminin uygulamaları bu mantık çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Rejim, yarattığı sivil ya da paramiliter örgütlenmeler ve kültürel ideolojik üretim merkezleri olarak kitle iletişim araçlarının tekelleştirilmesiyle totaliterleşmesini tamamlamıştır. Kitlesel teyit ya da biat kültürünün yerleşik kılınması, duygu, düşünce dünyasının teslim alınması ile pürüzsüz siyasal alanın yaratılması olarak faşist totalitarizm, öncül siyasi rejimler olan otoriterizm, Bonapartizm ve klasik despotizmlerin kesişme noktasıdır.

Faşizm modernizm öncesi despotizmin yöntemsel yaklaşımlarından ilham almıştır

aşizme temel teşkil etmesi ve faşizan retoriğin baş tacı kavramı olması bakımından milliyetçilik geniş bir literatüre sahiptir. Faşizmi ulus-devletin savaşa göre planlanmış rejimi olarak tanımlarsak bunun "seküler dini" milliyetçiliktir. Anti-semitizmin en belirgin yönü olması hasebiyle Nazizmin çağrışım yaptığı kelime olan üstün ırk duygusuyla harekete geçen üst ırka dayalı şoven milliyetçilik olmaktadır. Çünkü tüm zehrini, enerjisini ve dinamizmini oradan alır. Bolşevizmi Yahudi Bolşevikliğine; İngilizleri Yahudilerin kayıp 12. Kökenine dayandırarak üstün ırk mefkuresi ile akıl tutulması yaşayan "wolk"da düşmanlık duygularını körükler. Toplumsal gerçekliği çarpıtma, toplumsal çelişkileri gizleme ve sistemsel yeniden üretimi sağlamak için milliyetçilik ideolojisini kullanma onun başat özelliğidir. Marx'ın; yanlış bilinç, ters yüz edilmiş gerçeklikle tanımladığı negatif ideoloji kalıbına tam anlamıyla uyan milliyetçilik, kanaatlere yön verme ve siyasal-sosyal tutumları etkilemede en yetkin silahtır.

Etnik, kültürel ve siyasal bir fenomen olarak, her bireyin ait olduğu ulusun ya da etnisitenin "saf" ve dokunulmaz hasletlerini kıskanç biçimde koruması gerektiğine dair inanç söz konusu grubu oluşturan bireylerin tüm ulusal varoluşlara düşmanca yaklaşımı doğurmaktadır. Ayrıca saflığı korumak ve seçkin bir ırk olarak üstünlük hakkını (diğer ulusları egemenliği altına alma, zenginliklerini yağmalama biçiminde tezahür etmesi gereken haklar) almak amacıyla girişilen bu şiddet fiilinin ahlaki erdeme ve estetik özelliğe sahip olduğu kabul edilir. William Reich'in "coşkusal veba" metaforuyla ortaya koyduğu zafer sarhoşluğu yaşayan kitlelerin tutkularını mobilize etmede kullanılan en önemli motif yine milliyetçiliktir. Denilebilir ki beyin yıkamayı ve propagandayı adeta bir sihir olarak kullanan faşist hareketin bu madrabazlığında, kullandığı mekaniğin en iyi parçasını yine milliyetçilik oluşturur. Notalardan yoksun müzik ya da boyadan ve fırçadan yoksun resim neyse milliyetçilikten yoksun faşizm de odur. Faşizmin ruhunun şifreleri iki kelimede gizlidir: Birincisi daha önce değindiğimiz şiddete biçtiği kuruculuk misyonudur, ikincisi ise milliyetçilik ideolojisidir.

Her faşizm mutlak anlamda milliyetçidir ancak her milliyetçilik faşizm değilse de faşizme içkin olan milliyetçilik anlayışının geleneksel liberal milliyetçilikten tek farkı onun daha saldırgan olan karakterinde gizlidir. Diğer bir deyişle nasyonal sosyalizm kapitalist modernitenin icadı olan milliyetçilik ve ulus devletin anti tezi değildir. Aksine kapitalist modernitenin emzirip büyüttüğü sistemin en aşırı uçlarını barındıran bir türüdür.

Milliyetçilik ve onun temellerini attığı ulus devlet nosyonu, tarih öncesi bileşenlere sahip toplumsal ve tarihsel bir gerçek değil, modern dünyanın eseridir. İlk ortaya çıkışında etnik, dini ve kültürel özelliklerden ziyade vatandaşlığa dayalı bir bağı ifade etmiştir. Her ne kadar birey özgürlüğü, bireycilik gibi kavramlarla çizgisini tanımlasa da siyasal olarak hükmettiği toprak parçasındaki pazarları ele geçirmek, kapitalist toplumda kaçınılmaz biçimde var olan ve gittikçe kesinleşen toplumsal çelişkileri ve eşitsizliği meşru kılmak amacıyla milliyetçilik, yoğunca yaşanan köksüzlük problemine karşı kullanılan bir araç olmuştur. Toplum açısından önemli bir bağı ifade eden ortak tarih, toprak ve törel değerler etrafında örülmüş kurgusal bir yapıdır. Başlangıçta, devlet ile siyaset öncesi vatandaş arasında karşılıklı hak ve ödevlere bağlı bir sözleşme olarak şekillenip, kültürel nötrlük ve siyasal kapsayıcılık iddiasında olsa da teorik, felsefi izahatlar pratik gerçekleşme ile zıtlık arz eder. Çünkü gerçekte, hakim etnisitenin siyasal-

laşarak ulusçuluğu doğurduğu tarihsel bir veri olarak kabul görür. Bu çerçevede, etnik kompozisyon görülmeksizin ulus tanımlanamaz. Kendini tek dil, tek millet, tek vatan, tek kültür gibi teklikler formunda ifade etmesi bu özelliğinden dolayıdır. Özelikle siyasal organizasyona, dolaylı olarak egemen yönetici sınıfına toplumun bağlılığını sağlamak adına ortak köken, dil ve din gibi ölçütler, milliyetçilik ve ulus devletin temel paydaları haline getirilmiştir. Bu nedenle kapitalist modernitenin Fransız ve İngiliz modeli olarak örgütlendirdiği siyasal milliyetçilik, Alman ulus devletinin temsilciliğini yaptığı kültürel ya da romantik türlerinin ikisi için de hiçbir zaman kültürel nötr olamamışlardır. Kültürel nötrlük ve salt siyasal bağ gibi kavramlar sadece söylemde kalıp pratik hayatta karşılıkları olmamıştır. Çünkü "devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü" mottusunda ifadesini bulan organik birlik ve sadakati sağlamak ancak ve ancak din, kültür, dil, kan ve toprak gibi etnik temalar kullanarak ortak duygu evreninin yaratılması ile mümkün olabilir. Bu ortak duyguların sayesinde egemen sınıflar politikalarını uygulama alanı bulabilirler. Gönüllü destekte yaratılan toplumsal rıza yada zorunlu kabullenişle temel toplumsal çelişkilerin görünmez kılınması ya da bu uğurda verilmesi gereken mücadele zemini yok edilir. Çünkü bütün değerlerin anası olan "ulusal" çıkara yöneltilmiş her tehdit bölücüdür, yıkıcıdır ve zararlıdır dolayısıyla yok edilmelidir. Böylelikle şiddet tekelini ulus devlet, içte ve dıştaki saldırgan ve yayılmacı emellerine meşruiyet zemini kazandırır. Toplumun bütün üyeleri kader birliği ederek "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış" bütünleşik bir toplumun parçası haline gelirler.

Milliyetçilik ideolojisinin yaratılması ve topluma özümsetilmesinde milliyetçi aydınların tutkulu edebi anlatımları, ulus-devletin ideolojik aygıtları olan okul, aile ve dinsel kurumlar başat rol oynarlar. Belirtilen amaçlar dizisi çerçevesinde belli parametreler ışığında tarihsel ve kültürel hazneden belli başlı niteliklerin seçilmesi, "zararlı" unsurların dışlanması yoluyla kamusal ifadeler üretilir ve topluma taşırılırlar. Böylelikle toplumun ortaklaştığı anlam, sembol ve değerler dünyasına dayanan kurgusal tarih yazım tekniğine başvurulur. Yaşandığı varsayılan olay ve tahayyüller belirli bir anlatım teması mantığı içerisinde savunulurken buna aykırı olarak düşünülen şeyler yok sayılır. Çünkü toplumsal hafızaya kazınarak bazı şeylerin hatırlatılması bir bakıma başka şeylerin unutturulmasını gerektirir.

Milliyetçi ideolojinin yaratımında başrolü kurtuluş mitleri oluşturur. Antik çağların mitsel anlatıları günümüzdeki toplumsal olayları anlamlandırmada ve yön vermede mitolojik figür ve sembollerden yararlanılır. Özellikle çöküş dönemlerinde sunduğu basit çözüm reçeteleriyle en gözde başvuru kaynağı haline dönüşür. Her ulus devlet milliyetçiliğinin kendini dayandırdığı, kuruluş ve kurtuluş mitinde ortak olan en önemli nokta ulusu kuran ve onu fetihten fethe koşturan kahraman varlığıdır. Nibelunga, İngilizlerin Beuwulf, hatta Türklerin Ergenekon mitolojisinde aynı tema işlenir. Ayrıca yeni simgeler yaratılarak sanki ulusun ezeli özellikleriymiş gibi sunularak kolektif bilinç şekillendirilir. Böylelikle ulusta aşırı duygulanım yaratarak halkın siyasal tercihlerini egemen sınıf çıkarları doğrultusunda eyleme yöneltmektir.

"Coşkusal veba" çoğu zaman duyguları içgüdüsel reflekslerle harekete geçiren imgeye dönüşür.

Din milliyetçi siyasal sistemin bir diğer önemli parçasıdır. Milliyetçiliğe içerilmiş din sayesinde özellikle toplumsal güvensizlik psikolojisinin zirveleştiği dönemlerde halkın acılarını dindiren kitleleri pasifize eden, uhrevi dünyanın hayalleri ile oyalayıcı bir işlev görür. Kendi var oluşsal üstünlüklerinin hangi noktalarda sağlandığının bilinci içerisindeki egemen sınıflar modernitenin doğuş aşamalarında kamusal yaşamdan dışlayarak özel yaşam sınırlarına hapsettikleri dini milliyetçiliğe eklemlemek zorunda kalmışlardır. Böylece başlangıçta siyasal alandan dinin yalıtılması projesinden geri adım atılarak yeniden "ruhsuz dünyanın ruhu" olarak tedavüle sokulmuştur.

IV.

Milliyetçilik ideolojisinin konjonktürel ya da romantik kanadını temsil eden Alman Nasyonalizmi de aynı mantık silsilesi ve aşamalarından geçerek şekillenmiştir. Germen ırkının üstünlüğü ve saflığı söylemsel tonlamada daha net vurgulanır. Daha da

ileri gidilerek Alman wolk'unun özellikleri mutlaklaştırılıp evrensel hakikatin ölçütü haline getirilir. Avrupa kültürüne katkısı abartılarak, Roma kadim geleneğinin ve kutsal Roma Germen imparatorluğunun biricik temsilcisi olduğu inancıyla hareket eder. Gerçekten komünist devrim olasılığını bertaraf etmeye ve savaşın ağır yükünü ezilen kesimlerin sırtına yıkmak amacıyla iktidarlaşmasına zemin olmuş Nazi faşizminin ardında bıraktığı enkazdan milliyetçi düşüncenin dirilebilmesi ve etkisini sürdürebilmesi, rasyonel gerçeklerle uydurulmuş irrasyonel dürtülerin gücünü göstermesi bakımından ibret vericidir.

Bu yazıda faşizmin ideolojik, felsefi ve siyasi kaynaklarıyla beraber zihniyet kodlarını irdelemeye çalıştık. Sonuç olarak, sistemik krizlerde çekilen imdat kolu olarak kapitalist modernitenin meşru çocuğu olarak faşizm, geçmişte olup bitmiş sadece tarih kitaplarında rastlanabilecek bir olgu değildir. İlerici insanlığın, ezilen ve sömürülenlerin daha güzel ve adil bir dünya yaratma yolundaki hayalleri ve mücadele azmi var oldukça egemen sınıflar her zaman faşizmi yedekte tutmaya devam edeceklerdir. En önemlisi de herhangi bir maskeye ihtiyaç duymaksızın şiddete başvurması ile belirginleşse de zihinsel köklerinin derinlerde olduğu düşünüldüğünde her zaman için ortaya çıkma tehlikesi vardır. Tarihsel olarak tekrarlanması mümkün olmayan kötülük rejimi olarak niteleyip göz ardı edilecek bir olgu olmadığı güncel siyasal gelişmelerle teyit ediliyor.

Yaşadığımız coğrafyada yeşil faşizmin yükselişine tanık oluyoruz. Siyasal atmosfer 1930'lar Almanya'sını çağrıştırıyor. Hamaset yüklü, retorik, topluma empoze edilen iç-dış düşman korkusu, vasat kişilikte olmasına rağmen kutsallık halleriyle onurlandırılan lider kültü, fetihçi ruh çağırma seanslarıyla diriltilen pan-Osmanlıcılık, vurgulanan savaş ekonomisi, siyasal uzlaşma ve çoğulculuğu küçümseyen siyasal tutumlar, "coşkusal veba" ile vecde gelmiş kitleler, toplumda siyasal ve ekonomik olarak seçkinleşen milliyetçi popülist lümpen unsurlar her güç devşirilme ihtiyacında gündeme gelen plebisitler, toplumun bir kesimini konsolide etmek için uygulanan kutuplaştırıcı politikalar, irrasyonel ve metafizik dinsel değerlerin yükselişi, hayali tarihi belleği diriltmeye yönelik yoğunlaşan seremoni ve ritüeller… Faşizm her ülkenin kendi özgülünde sosyal ve tarihsel özelliklerine uygun kisvelere bürünerek kendini var etmeye devam ediyor. Mahkemelerde yapılan yargılamalarla Alman faşizminin mahkum edilmesi ya da Mussolini'nin devrimci tugaylarca kurşuna dizilmesi ile faşizm bitmedi. Çünkü Bertold Brecht'in veciz şekilde belirtiği gibi; "kapitalizm %100 kör gördüğü bir yerde bütün beşeri yasaları ayaklar altına alır, % 300 kör imkanı varsa darağacını göze alarak işlemeyeceği cinayet yoktur." Aklın evrensel mahkemesinde pre-modern zihniyeti mahkum eden kapitalist modernist sistem; ahlaki politik toplumun vicdanında mahkum edilerek gerçek anlamda bir yüzleşme sağlanmadan, kârı kutsayan üretim ve örgütlenme biçimi aşılmadan ve toplumsal çoğulculuğu inkar eden ulus-devletçi düşünme sistemi, siyaset ve yaşam tarzı var oldukça toplum "söyleme zorunluluğunun" esaretinden kendini kurtaramaz.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Nekropolitik Şiddetin Hakimiyeti, Nefretin Yeniden İnşası, Makro ve Mikro Arzuların Makinesi Olarak Faşizmlerin Muktedirleşmesi [1]

Engin Sustam

"(...) the sovereignty is an artificial soul"[2]

T. Hobbes, Leviathan, Introduction

1990'ların savaş hafızası, sadece devletin yeniden yapılanmasını sağlamadı, aynı zamanda 2015 itibariyle Kürdistan'da kent alanında çatışma kültürü üzerinden yürütülen yeni şiddet siyaseti ve yerinden etme hakimiyetini de biçimlendiren tahakküm siyasetini görünür kıldı. Bu anlamıyla devletin yeni siyasal hafızası kurumsallaşmasını kent alanının kontrolü, nüfusu yerinden etme, başka nüfuslarla karıştırma üzerinden yürüttüğü bir biyopolitika alanına sıkıştırmadı, ölümleri kontrol ve ölümleri normalleştirme üzerinden ele alacağı nekropolitik bir şiddet mekanizmasını da kendi yönetim mekanına ve üslubuna yerleştirdi. Bu anlamıyla devlet sadece bir egemenlik alanı değil, despotik aygıtların yeniden tasarlanması açısından bir oluşum alanı, devamlılığın güçlendirilmesi için güç ilişkileri sahasıdır diyebiliriz.

Devletin sahası içine giren egemenliklerin farklı eğilimleri olsa da yürütülen savaş biçimi küresel alanda seyreden siyasal krizle çok alakalı olmakla da, ilerleyen yerel alanın kontrolü üzerine kurulu bir hakimiyet ağını görünür kılıyor. Savaş Türkiye'de 1990'lardan beri farklı eğilimleri barındırıyor olsa da bugün açısından iki farklı eğilime, toplumsal patolojiye ve Kürtlerde başka algılama biçimlerine sahiptir. Birinci eğilim olarak diyebiliriz ki 1990'ların derin dehşet üzerinden ve paramiliter gruplar üzerinden ilerleyen savaşın hafızası (ki Kürtlerde 'Kirli savaş' kavramı etrafında okunur) Kürt alanının toplumsallığında ve ulus-aşırı alanda iki kurumsal dinamik arasında (Gerilla ve Türk ordusu) düşük yoğunluklu çatışma olarak okunsa da, devletin dışarı alana bu savaşı kapalı şekilde lanse ettiği, açıklıktan uzak derin devletin örgütlediği paramiliter örgütlenmeler dahilinde hareket edildiğini ve "terörizmle" mücadele üzerinden bunun söylemleştirildiğini, belirli aygıtların faşizm üzerinden görünür olduğunu söylemeliyiz. Oysa 2015 (ama daha öncesinde Rojava ve Kobanê dolayımında) sonrası savaş tekniği, hem 1990'ların devamlılığı, hem de yeni aygıtların ve katliam siyasetinin çıplaklaştırılması, açık alanda yapılması açısından farklılık arz ediyor. İlkin devletin bütün paramiliter grupları örgütlerken bunu kent alanında görünür kılarak şiddeti yasalaştırdığını, meşru şiddeti kamusal alanda örgütleyerek görünür kıldığını belirlemek gerekir. Duvarlara yazılan ırkçı ve cinsiyetçi sloganlar bir tesadüf üzerinden yazılmış değil, ya da Sur'da PÖH ve JÖH için çekilen rap klipleri sadece şarkıya fon olsun diye değil, yeniden gücün onarılması için kent alanında tehdidin görselleştirildiği, ırkçılığın tamamen çıplaklaştırıldığı, katliamın transparan hale getirildiği bir güç formunun şiddet hakimiyetini hangi biçimlerde görsel kıldığını görmekle beraber, şiddetin ölü beden, nefret, intikam siyaseti dahilinde nasıl görünür olduğuna da şahit olmaktayız. Devlet bu anlamıyla şiddetin boyutlarını bir kontrol tekniği

[1] Bu yazı Nisan 2016'da başlanan bir proje dahilinde 21 Aralık 2016 ve 9 Mart 2017 Paris 8 Üniversitesi'nde ve Ecole Normale Supérieur'de gerçekleştirilen sunumlardan yapılmıştır.

[2] "Egemenlik yapay bir ruhtur", T. Hobbes, Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common Wealth Ecclesiasticall and Civil, Prepared for the McMaster University Archive of the History of Economic Thought, by Rod Hay, s. 7.

olarak hesaplarken, şiddetin hangi boyutlarda mekanik dağılıma girmesi gerektiğini Kürt kent direnişleri sırasında sınamıştır. Dolayısıyla hem 1990'ların devamlılığı içindeki bir savaş hükümetiyle karşı karşıyayken, yeni bir ittihatçı hafızanın ırkçılık ve şiddetle görünür olduğunu, burada çıplaklaştırılmış sömürge savaşının kendisini kent direniş alanlarında yeniden tasvir ettiğini söyleyebiliriz. Bu anlamıyla bu savaş stratejisi nüfusun yerinden edilmesi, soylulaştırma adı altındaki rant siyasetiyle (Tokileşmeyle) neoliberal belirli ekonomi-politik aksamlarından kaynaklı Foucault'nun bahsettiği biçimde hem biyo-politikayı barındırmaktadır; hem de Achille Mbembe'nin bahsettiği 'ölüm ve ölü beden' üzerine yerleşen, ölmeye bırakmak dahilinde bütünleşen nekropolitik bir aygıtlaşmaya varmaktadır. Bu anlamıyla aslında karşılaştırmalı gidersek, Mbembe ve Foucault'nun kavramları açık faşizm döneminde birbirine yakınlaşan, pek de uzak olmayan kavramlar olarak okunabilir.

En genel ihtivayla «Biyopolitika », popülasyon, güç, arzular ve bilgi istemleri üzerinden oluşan iktidarın modern güç ilişkilerine değinen, yaşamın kontrolünü ele almak isteyen bir iktidar ağlarını gösterirken, Michel Foucault'un 1978-79'daki College de France'ta işlediği derslerdeki ana metinlerinden biri olan ve 20.yüzyıl sonrası itibariyle yönetimsellik ilişkilerini sıfatlandıran siyasal bir olgu olarak geçerliliğini koruyan bir kavramdır. Foucault "Toplumu Savunmak Gerekir" adlı eserinde biyopolitakadan şu şekilde bahsetmektedir : « XVIII. yüzyılda temeli atılan, insan bedeninin anatomo-politiğinden sonra, bu yüzyılın sonunda, artık insan bedeninin anatomo-politiği olmayan, ama insan türünün "biyopolitiği" olarak adlandıracağım bir şeyin belirdiği görülür. » (…) « Bu biyopolitikte, yalnızca doğurganlık sorunu söz konusu değildir. Orta çağın başından beri, oluşturduğu tehlike siyasal iktidarların öylesine içine işlemiş olan o meşhur salgınlar (katlanan ölümün, herkes için çok yakın olan ölümün yarattığı geçici dramlar olan o meşhur salgınlar) düzeyinde o ana dek olduğu gibi yalnızca hastalıklılık sorunu söz konusu değildir. » (ss. 248-251). Foucault tam da küresel alanda soylulaştırma, sağlık, yaşamın kontrolü üzerine kurulu çoklu iktidar mekaniğinden, biyopolitiği oluşturan çıkış noktalarından, biyopolitiğin uygulamalarından birkaçını ve onun hem müdahale hem bilme hem de iktidar alanlarının ilklerinden bahsediyor. Bu kavram, bir yandan 17.yüzyıl itibariyle ortaya çıkan klasik iktidar aygıtlarını ve yönetim şekillerini de içinde kapsarken (Foucault'nun bu donemde İktidarın egzersizlerinin değiştiğini söylemesi yani hapishane, okul, hastane, enstitüler gibi modellerin oluşu), ama asıl sorunsalı olan liberalizmin tam da yine bu donemde kamusallaştırdığı, bir "yönetimselliğin" modern iktidarın gücünü kurduğundan bahsetmektedir. Biyopolitika hem yaşam alanına dair belirli güç ilişkileri yaratır hem de aynı zamanda toplumun kamplaşmasını, katliam ya da soykırım gibi şeylerin de normalleşmesini sağlayacak bir kapasiteye açıktır. Bu şekliyle de aslında ırkçılık onun deneyim alanlarından biri olarak da önemlidir. Oysa bununla beraber bu kapsama alanının hem içinde hem dışında olan "nekropolitika" Mbembe'ye[3] göre ölümün seçkinleştirilmesine yönelik çıplak bir hakimiyetin ölüm üzerinden kurgulanmasını içerir. Denetim sadece yaşamın kontrolü üzerinden değil, bir şekilde ölü seviciliği çağrıştıran ölüm üzerine denetimi yerleştirmek etrafında kuruludur.

Faşizmin Biyopolitik Apaçıklığı ve Nekropolitik Morfolojisi

"Tout dans l'État, rien contre l'État"

Mussolini [4]

Bu ikili durum, Türkiye, Ortadoğu alanı ve Kürdistan'da, şiddet hafızası etrafında örülü despotik hiddet makinasının kendini devlet içinde ve toplumda ırkçı bir aygıtlanma ile tanımlamasından ileri gelmektedir. Yani bir yandan devletin bütün organları içinde hegemonyanın şiddet ve savaş üzerinden örgütlenmiş kurumsal tasarımı (ki bu bir yandan totaliter yapısı itibariyle faşizmi bedenleştiriyor) ve bu ağların apaçıklaşması söz konusuyken, diğer yandan toplumsal tabanda dipten ilerleyen faşizm arzusunun ya da ırkçılığın üst kurumsal aygıtlarda kendine yer bulması söz konusudur. Psikanaliz Wilhelm Reich *Faşizmin Kitle Psikolojisi* kitabında faşizm üzerine tahlillerinde, gücü elinde barındıran siyasal yapıyı gösteren faşizmin dipten gelen bir arzunun örgütlenmesi, apaçık iktidarlaşmasında

[3] Achille Mbembe, Nécropolitique, Presses de Sciences Po (P.F.N.S.P.) | « Raisons politiques », 2006/1 no 21 | pages 29 à 60.

[4] "her şey devletin içinde ve hiçbir şey devlete karşı değil".

görür ve Nazi Almanyası dönemi örnekleri üzerinden tarif ederken karakter olarak faşizmin o ana toplumun sadece içine düştüğü durumu değil ama toplumun arzularının bütününün örgütlendiği yapının kendisi olarak da analiz eder.

Almanya'nın sosyal ve siyasi krizi sırasında 1930 ve 1933 arasında tasarlanmış bu eseriyse Reich "derinlik psikolojisi" içinde Nazi propagandası başarısı ile, kitle arasındaki karakterlerin uyumunu tespit etmek ve bunun cinsel ekonomisi üzerinden ilerlemek ister. Kadınlara yönelik şiddetin normalleştirildiği günümüz Türkiyesi'nde toplumsal alanın faşist kişiliğini o halde sadece muktedir devlet kadrolarında değil, tamamıyla o kadrolaşmayı (İbn Haldun'un Mukaddime'de Takallup dediği) sağlayan hakimiyeti toplumsal alanda kurgulayan, aynı şekilde kitlenin içinde olan herhangi eril muktedirlerde de aramak gerekir. Faşizm en mikro alanda örgütlenirken bütün güç ilişkilerini bu mekanın ruhunda, zamansallığında ve söyleminde oluşturur. Reich burjuva sınıfının egemen ideolojisine dair konuşurken kitabında, dönemin Alman küçük burjuva katmanlarını, onların libidinal ekonomik arzularını, iktidarın yedeği ve paylaşanı olan hallerini, soykırıma isteyerek dahil olurken orada herhangi sıradan statüdeki kişiliğin (herhangi alt sınıftan bir fırıncının, muslukçunun Nazi partisi SS Alman subayı olarak Kamp sorumlusu olması gibi) kendi sorumlulukları alarak kitleler yerine, henüz tatmin edici ekonomik durumla tamamen çelişki olsa bile onlar adına temsiliyet arzularını uyguladıklarını belirler.

Reich'ın en dikkat çekici yönü şiddetin mekanizmalarıyla, karakterle faşizmin toplumda nasıl 'üst' anlatı kişiliğiyle yer edindiğidir. Bu bize aslında F. Guattari'nin çok sonra 1970'ler sonrası ele aldığı en mikro alanda görünür olan faşizm okumalarıyla örtüşen bir analizi sunar. Faşizm üstten örgütlenen kurumsal çaba, hiddet ve nefret makinası değil tersine dipte en bariz mikro alanlarda, apaçık faşist kişilik ilişkilerinde örgütlenen hiddetin boyutuyla alakalıdır. Faşizm nihai toplumsal amacı içinde hem eril olan bedenin arzularını barındırır (yani toplumun faşizmi arzulaması ve muktedirlestirmesi), hem de totaliter olan bedenin toplumsal alana dair kurumsal baskı ve yaptırımlarını içerir. Dolayısıyla sol'un Türkiye'de sloganla teşhir etmeye çalıştığı "faşist diktatörlük" lafı faşizmin dipten gelen bir arzu olduğunu belirlemiyor, aslında faşizmin en cereyan ettiği alanın burası olduğunu gözden kaçırıyor. 20.yy sol okuması faşizm tahlillerini sadece devletin aygıtları dahilinde okumuştu, ondan diyebiliriz ki sadece bir program, ideoloji olmayan faşizm toplumsal alanın her katmanında olup (mikro ve mako fasizmler), bir siyasal arzu olarak toplum tarafından tahayyül edilen mekanizmadır. Ondan ki faşizm sadece yapının kendisi değildir en basit şekliyle toplumsal ilişkilerde, ev ilişkisinde, kadın erkek LGBTİQ ile kurulan hiyerarşik ilişkide, doğaya yönelik insan egemenliği ilişkisinde, örgütlenme tarzlarında da ortaya çıkan, bir üst arzunun kendini ifade etme, güç kurma ve bastırma matrisinde görünür olan bir şeydir de. Sadece üst yapının pramidal çerçevesinde değil alt yapılaşmaların hiyerarşik kodlamalarında ortaya çıkabilen, bir şekliyle bizim nekropolitik şiddetin aksamlarını da besleyen toplumsal, bilgisel, siyasal ve ekonomik (ve kültürel) bir durumdur.

"İmha", "teşhir" ve "linç" kültürü soykırımı ve katliamı düşünen yeni bir tür Leviathan'ın iktidarlaşmasıdır

Türkiye'de bu değişimi sağlayan bir şiddet sarmalının oluşmasını belirleyen belki de belirli faktörlerden de bahsetmek gerekir: Birincisi hükümet tarafından verilen radikal savaş kararının toplumsallaştırılması, korkunun toplumsal tabanda yeniden inşası, ve muhalefetin bastırılmasıyla şiddetin organlarının yeniden yapılandırılması (derin devletin yeniden devreye sokulurken görünürleştirilmesi, devletin çıplak hakimiyeti). İkincisi, ırkçı ve soykırımcı bir mekanik ağ oluşturulurken toplumun buna ideolojik anlamda, yani rejimin "dava ve amaç" üzerinden örgütlediği kitleyi devletin süreklilik mekanizmasi içinde totaliter olarak yeniden türetmesi. Bu kurumsal devlet kodları etrafında ilerlersek, devletin despotik şiddetini görünür kılan iki önemli durumdan bahsetmek gerekir, birincisi Rojava alanında Kürtlerin konfederal yapılanması ve devrim sonrası bütün dünyada sempati toplayan erkek egemen kimliğin eleştirisini barındıran siyasal yeniden örgütlenme biçimlerinin toplumsal alanda kendine muhattap bulması; Gezi isyanı sonrası ortaya çıkan muhalefetin, Öz

yönetim alanlarındaki direniş biçimlerinin aktörlerinin ve enerjisinin, katliama maruz kalan kitlenin küresel alanda devletin şiddet aracına tanıklık etmesiyle, anlatmasıyla, devletin kendisinin hakimiyet biçimlerinin çıplaklaşması. A. Mbembe'nin nekropolitik kavramını kullanırken bunu Ruanda Soykırımı üzerinden ele almasıyla, Cizre katliamında ki öldürülenlerle ve Taybet Ananın bedeni (ya da öldürülen Kürt çocukları) üzerindeki şiddetin mekaniği aynı iktidar-faşizm anlatısını ele vermektedir. Katliamlar sırasında teşhir edilen ölü bedenler sömürgeciligi kendine ödev edinmiş devlet aygıtı için sadece bir şifre değildir, orada yatan cesed-beden kontrol organizmanın, korkuyu yayma aracının kendisidir. Bedenin ölüm üzerinden ele geçirilmesi aynı zamanda toplumun bir cezaya dahil edilmesidir. Keza devlet kamusal alana yatırılmış, soykırım ve katliama maruz kalmış organizmanın hırçın dehşetiyle korkuyu tehdit üzerinden görünür kılmak, yönetme kapasitesini açığa çıkarmak ister. Ölümler ve morfolojisi üzerine şifreleme ve istatistik çalışması, ölümün çıplak beden üzerinden sergilenmesi (öldürülen kadın gerilla Ekin Wan'ın bedeninin meydanda sergilenmesi), devletin klasik görevi olan düşmanın terbiye edilmesini öngörüyorken, çıplak kadın bedeninin cinsiyetçi anlamdaşlıkla "teşhiri" devletin içine yerleştiği ve tabandan örgütlediği nefret siyasetini "yönetimsellik"le (gouvernementalité) kuruyor. Nefret ve ırkçılık devletin despotik şiddet aygıtlarını organize ettiği bir yaklaşım olarak duruyor. Bu anlamıyla nefretin en önemli yaptırımı olan bir hedef olarak ırkçılığın tanımlanışında etkin olan şey "imha" kavramının devletin herhangi bir görevi gibi meşrulukla tanımlanması ve uygulanmasıdır. "İmha", "teşhir" ve "linç" kültürü soykırımı ve katliamı düşünen yeni bir tür Leviathan'ın iktidarlaşmasıdır.

Türkiye gibi ulus-devlet sendromu üzerine kurulu ülkeler genel anlamıyla içinde barındırdığı siyasal hafızadan kaynaklı (soykırım, devlet şiddeti, mağduriyet ve katliam) sürekli bir biçimde ırkçılık üzerinden seyir eden siyasal ve anayasal krizler yaşamaktadır. Aslında devletin halet-i ruhiyesi haline gelmiş bu durum, devletin paramiliter organlarıyla toplumsal alanda da kendine yer bulan bir ruh halini ifşa eder. AKP iktidarının monopol sermayesini ve yerel ağlarını (MÜSİAD gibi) İslam ve geleneksel baskı mekanizmaları etrafında örgütlerken, kurumsal makinasını içine yerleşmiş hegemonyalar arasındaki hesaplaşmayla apaçık hale getirdiğini, baskıyı meşruluk üzerinden, iktidarın yarar sağlayan kitle aktörleri ve belirli olağan üstü aygıtlaşmalarla kurguladığı toplumsal alanda ki arzularla örgütlediğini belirtmek gerekir. AKP etrafında örgütlü sermayenin ve küçük burjuva ilişki ağlarının sadece üst sınıf arzusu burada etkili değil, aynı şekilde, bu sermaye ağları ve habituslarına (yani AKP'ye) bağımlı hale gelmiş, yaşamını bu bağımlılık ekonomisi üzerinden kurgulamış kitlelerin kaybetme korkusu da etken olarak önemli bir güç dengesidir. Kitlelerin kandırılması meselesinden bahsetmiyoruz kitlelerin bu ekonomik ilişkiler sistemine bağımlı ya da kaybetme korkusu yaşayanlar olarak kendilerini faşist kişiliğe evirdiklerinden, bu sistemden yararlanan herhangi kitlenin aktörleri olduğundan bahsediyoruz. Dipten evrilen bu dalganın karakteri daha önce dediğimiz gibi, bir yandan Kürdistan'daki katliamlara ses çıkarmayıp onaylarken, toplumsal muhalefeti aynı potanın içine damgalarken, ve hatta soykırım ve katliam pratikleriyle iç içe geçerken, buna dahil olurken, faşist kişiliğin en önemli patalojisi belki de muktedir- makro iktidarla aynılaşma kat sayısı olarak, kendi öznelliğini ve anlatımını kaybetme korkusunun gündelik hayatın içinde yarattığı bağımlılık arzuları, hiddeti, patriyarkal boyutu faşizmin ruh ontolojisini kendinde biricikleştirir. Yine Reich üzerinden gidersek, onun analizlerinde söylediği ve aslında 1920'ler İtalya Mussolini (Duçe'si= Reis) döneminin propagandasını, 1930'lar Almanya Hitler Nazizmini (Führer) hatırlatan kitle analizden uzak değiliz hala: Kalabalıklar, Nazi ideolojisinin propagandası tarafından kandırılmadılar ya da "tecavüz" edilmediler, kalabalıklar gönüllü birer özne olarak bu gücün içine yerleştiler, faşizmi arzuladılar. Kitleleri beyin yıkanmasını sağlayan otoriter iktidarların ya da devletin faşizmi değildir, daha çok kitlelerin hayalleri, arzuları, mistik kahramanlık patolojileri faşizmi iktidara getiren ve yerleştirendir. O halde faşizm toplumun arzularını tahmin etmeye bunu gündelik eril kişiliklerle telafi etmeye çalışan bir hayali ve fiziki güç ağlarıdır.[5] Burada şiddetin ya da faşizmin genel hallerinden çok, teorisinden çok faşizmin girifli olan güç ilişkilerinden, şiddetin bazen faşizmin en önemli aracı olarak baskının ve korku sal-

[5] W. Reich, The Mass Psychology of Fascism, Mary Body Higgins, New York, 1970.

manın vazgeçilmez aracı olduğundan bahsediyoruz. Yani faşizm bazen düşünsel ve malzemeyi örgütleme ve bugün maddesiz üretim çağında, kademeli soylulaştırma ve üretim ilişkilerini, ağlarını elinde tutmasıyla gücü tahakkümleştirir ve hatta ulusal proletaryanın Nazizm döneminde olduğu gibi zenginleştirilmesini, mülkiyetleştirilmesini öngörür. Öyle ki en klasik ilişkilerde kendini belli eden faşizm ulusal emek gücünün kutsanmasını değerli kılar, paylaşım ekonomisinden çok elit ve üstün ırkın işçilerinin "temiz" emek siyasetini kutsallaştırır, onu yüceleştirir. Bu kutsiyet ve emeğin ulusal değerlerinin övünçleştirilmesi üstün Alman proleterlerinin göçmen diğer kitlelerden ayrıştırılmasını zorunlu kılarken (1919 ile 1940 dönemi arası önemlidir) en klasik anlamda faşizm propagandası histerik anlamda bir yandan bir savaş yaklaşımıdır, diğer yandan kurumsallaşmasını hizmet ve kitlelerin ruhunun yüceleştirilmesi üzerinden kurarak ilerleyen, ekonomik kriz dönemlerinde kapitalizmin kendi ekonomik monopolünü (ekonomik faşizm) yeniden oluşturmak için kullandığı ulus jandarmalığının herhangi otoriter formlarından biridir.[6] Lakin F. Guattari'nin belirlediği başka bir nokta vardır; makro anlatılar içinde yeşeren faşizmin bir şekliyle devlet ve kurumsal makinelerde oluşmasını sağlayan büyük faşizmler zaten söz konusu (nazizme, Ittahatçılık ve turancılık); lakin asıl soru şudur, biz toplumsallığın içine ve bütün siyasal ilişkilere yerleşen (örnegin solun içinde, yoldaşlık ilişkilerinde, erkek kadın ya da toplumsal cinsiyet dinamiklerinde beliren) orada istisnasiz hegemonyayı kuran başka türlü mikro-formlar içeren faşist duygulanımlara dair nasıl tavır alacağız ? Fasizmin gündelik hayatın herhangi kodlarından birisi olmasını sağlayan sadece iktidarların kaosu yönetme becerisi ve toplumu terörize ederek denetimi arttırması değil, aynı şekilde bütün popülist ilişki, toplumsal teknik, bürokratik değerlere yansıyan durumdur. Bundan dolayıdır ki fasist kadrolar ya da liderlikler devlet burokratik organlarının yönlendirmesiyle ya da burjuvazinin neoliberal isteklerinin sonucunda değil, tam tersine "mağdur" kitlelerin içinden çıkan ve o mağduriyet ahlakına, istemine cevap verebilen, yine tabandan gelen "karizmatik" aktörlerin muktedirlesmesiyle biçimlenir. O halde mağduriyet, mağdur edilme halleri, ve toplumsal hiyerarsik yaptırımlar faşist öznenin ve kitlelerin hınç kaynağıdır. "Hınç" tam da Nietzsche'nin "Ahlakın Soykütügü"ünde belirlediği anlamda reaksiyoner olup, eylem halinde olan hayali bir nefret mekaniğinin rövanş vasıtasıyla kurduğu ifadesidir. Göçmenlerden, Kürtlerden, kadınlardan, Alevilerden toplumsal farklılıklardan ya da LGBTIQ'lulardan "nefret" etme arzusu işte bu "hınç" ve intikam alma hırsı etrafında örülmüş faşizmin politik herhangi değerlerinden biridir (moral ahlaki: biz iyiyiz üstünüz erkeğiz, onlar kotü, hırsız, "kıro" vs.). "Onlar" olarak belirlenen özneler tam da faşizmin idealize ettiği nefrete cevap olan ötekilerdir. F. Guattari " Stalinizmin ve Faşizmin ekipmanları, Kapitalist toplumların mikro-faşizmleri ve Faşizmin mikropolitiği" yazılarında gündelik hayatımızdan bütün toplumsal donanımlara yansıyan arzu mefhumlukları üzerinden biçimlenen, yaşanan mikro faşizmler mevcuttur diyecektir.[7] F. Guattari üç farklı biçimde faşizmi ele alsa da[8], diyebiliriz ki toplumsal ve devletsel alanda hareket eden bir çok tür faşizmler söz konusu, lakin bizim yazımızın içinde, hem kurumsal hareket olan hem de mikro ilişkilerde kendini belli eden toplumsal libidinal faşizmlerden bahsediyoruz. Bundan dolayıdır ki histerilerinden kaynaklı tabandan yukarıya yerleşme arzusu içinde olan ve güce tapan faşizm, tam da W. Reich'ın belirlediği gibi tabandan gelen ve kurumsal aygıt tarafından kapılan formlar ve inşalardır diyebiliriz. Yani faşizm yukarıdan devlet aygıtı gibi dayatılan bir form değil, tersine aşağıdan en toplumsal ilişkilerde örgütlenen bir arzunun libidinal bir şekilde iktidara dönüşmesiyle yerleşikleşen devletleşen bir sistem, işlem ve bir çok parçadan ileri gelen yapılanmadır.

Bir Şiddet ve Nefret Anatomisi Olarak Faşizm ve Türkiye

Türkiye faşizmi, geleneği itibariyle devletin içinden değil örneğin en sivil alanlarda sosyal mühendislik üzerinden taban bulmuş, müesses ve müteşekkil bütün Türk-Sünni-İslam nizamlarında, teorilerinde yapılaş-

---

[6] George Orwell, Qu'est-ce que le fascisme ? À ma guise, 24 mars 1944 ve Pierre Milza, Les Fascismes, Seuil, 1991.

[7] F. Guattari, Lignes de Fuite et la Révolution Moléculaire, 1991 ve 2012.

[8] Bkz. la Révolution Moléculaire, 2012. S. 56 : 1-Sosyolojik ve analitik-formalist yaklaşım, 2- neo-Marksist sentetik-düalist yaklaşımdır 3- Analitik-politik yaklaşım olarak tarif edilebilir.).

mış; Kürtlere, Ermenilere, Alevilere ve bütün "toplumsal ötekilikleri" dışlamış onlara karşı (iç ve düşmanlarına karşı) Türklük ethosunun içinde yeşeren nefret, şiddet, linç ve gasp üzerinden ilerleyen çoğunluğun arzusunun devletleştiği libidinal bir siyasal gelenektir. O halde yüzyılın başında Ermeni Soykırımını gerçekleştiren zihniyetle, 1921/ 1927 / 1930-33 ve 1938 Dersim'i gerçekleştiren Kemalist aktörlerle, 1970'ler de Maraş, 1992'de Sivas ve 1995'de Gazi Mahallesi katliamlarını yapan/ örgütleyen ülkücü-Turancı paramiliter gruplarla, Cizre, Sur ve Nusaybin katliamlarını gerçekleştirmiş derin ve apaçık devletin aktörlerinin eklektik bütünlük içinde aynı siyasal çizgilerde devamlılık ve kopuşlar arz etmektedir. Bu anlamıyla faşizm sadece bir AKP ve Reis geleneği (Irkçılığın iki uçlu okuması : Başbuğ'dan Reis'e) olarak okumak, ya da sadece diktatörlük olarak tarif etmek yanlış olur. Türkiye'de faşizm, kendini son Osmanlı döneminde İttahatçılarla görünür kılan, soykırımlar etrafında biçimlenen bir derin devlet ve Gladio örgütlenmesi olarak tabandan ve tarihin başka düşünsel hatlarından beslenen, başta teorileriyle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura (Türk Yurdu dergisi) 1922-50 yılları arasında devletin farklı kademelerinde resmi görevlerde bulunmuş Şükrü Saraçoğlu ve Mahmut Esat Bozkurt'lar, ve sonrasında Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Orhon Seyfi Orhon, Rıza Nur, Fethi Tevetoğlu, Nuri Killigil gibi düşünce-kadro ideologlar kurumlar/ dergi-fikir örgütlenmeleri üzerinden görünür olmuşlardır.[9] 1970'ler de ise pan-islamist ve Türkist kadroların içinden çıkan özellikle MHP'nin olduğu gelenek, 1990'larda Kürdistan'da ki "kirli savaşla" paramiliter / gladyo örgütlenmesine dönüşerek, Kızıl Elma, Ergenekon ve Avrasyacı platform gibi siyasal düşünce hatları ve paraikleriyle buluşup (ırkçı ve turancı "Türk Solu" dergisi özellikle bu anlamıyla en önemli güncel faşist fikir alanıdır) bugün AKP örgütlenmesinde ve tabanında vücut bulan, ve onun iktidar mekanizmaları içine yerleşen bütün bir aktörler, fikirlerin, toplumsal projelerin ve siyasal hatların toplamıdır. Sadece bir kurumsal pratik değil toplumsal algı, toplumsal arzu dinamikleridir. Faşizm, diyebiliriz ki hem sosyal hareket olarak hem de bir düşünce-eylem dünyası olarak ırkçılık, siyasal islam ve turancılık dahilinde Türkiye sosyal bilimler alanında yeterince çalışılmamış (bütün bir İttihatçılaşma vs üzerine yazılan tezlere ve teorilere rağmen); Türkiye solunun sömürgeciliği sürekli es geçerek, kalıp sloganlar üzerinden sadece bir "diktatörlük" rejimi olarak yanlış tahlil ettiği, hatta belirli kronik hatalardan ve kaynaklardan dolayı belki de iyi okuyamadığı bir geleneğin devamlılığın, hafızanın içinden gelen siyasal durum ve pratiklerin toplamıdır (burada Hikmet Kıvılcımlı'nın ve Kürdistanı sömürge olarak ele alan, Kemalizmi faşizm olarak tespit eden İbrahim Kaypakkaya'nın analizlerini Türk sol hareketleri içinde farklı bir noktada okumak gerekir). [10]

Diğer yandan eklemek gerekirse, yasa ve hukuk bu anlamıyla faşizmin en önemli kitle oluşum ve kurgulama araçlarıdır. Keza yasa ve hukuk Agamben'in "istisna halleri" dediği egemen kontrol mekaniğinin ve devlet otoriterliğinin toplumsal karşısında her tülü baskılamayı yürüttüğü meşru araçlardır. Faşizm belki de hem biyopolitikanın içine yerleşerek kazanç ekonomisinin yerel boyutta uluslaştırılmasını arzularken, 21. yy'da post-totaliter aynıdanlığı, küresel iddiasını da yerelin örgütlenmesi üzerinden oluşturur. Bir şekilde ulusal / cinsel ahlak öğretilerinin, mülkiyetlerinin önce çalışan kendi kitlelerine ulaştırılması, hizmetin o kitleler bazında değerinin artırılması ve hatta içselleştirilmiş hizmet emeğinin anında onu söylemleştiren güce etiketlenmesi sağlanırken telafi edilmez olarak faşizm en önemli kitle propaganda tekniklerini bugün yasanın, gücün ve seçilmişliğin küresel meşruluğu, ekonomisi üzerinden sağlamaktadır demeliyiz. AKP iktidarının en önemli propaganda söylemi, ulusal değerin gücün küresel boyutta oluşturulmasını (Hizmet yapan iktidar, borç veren ülke kompleksi) işaretlerken, gelişen hizmette memnuniyet değeri yüksek şirket müslümanlığını, müşteri vatandaşlığının değerini öne çıkarmakla uğraşmaktadır. Çalışan partizan kitlelerin kutsanan çalışma ekonomisi, din ve ulusal değerle buluşturularak küresel alanda vazgeçilmez / tercih edilen muktedir (sözü dinlenen büzük adam) olarak kendini tahayyül eder. Bu anlamıyla faşizm vasatlar rejimi olarak eski Yunan'da Kakitokrasi dediğimiz, kötülerin vasat yönetimine de

[9] Bkz. Johannes Glasneck, Türkiye'de Faşist Alman Propagandası, Onur Yayınları, 1976.

[10] Bkz. Mahir Sayın "Milliyetçilik ve Demokrasi Arasında Sol Düşünce", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8, İletişim; aynı adlı kitapta Tanıl Bora, " Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar". Ve, Tanıl Bora, Medeniyet Kaybı Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar, İletişim Yayınları, 2006.

dahil olur. Unutmamak gerekir ki bu vasatlıklar rejimi devlet otoriterliği yaratmış Sovyet kapitalizminin ruh halinden, bugün ki Çin post-totalitarizmin pratiklerinden (bir yandan parti aristokrasisini ve otoritarizmi yasaklarla kitlelere dayatmak ve yasağın hiddetini öne çıkarmak, diğer yandan sosyalist olduğunu iddia edip küresel kapitalizme yedeklenmek arzusu) pek uzakta değildir. Özgürleşmiş toplumdan çok bağımlılık ve kamplaşma üzerine kurulu bu şiddet çerçevesini, tehdit üzerinden örgütlenen eril iktidarın kendini üstün güç olarak tasarlamasını örnek alır.

Bu anlamıyla günümüz Türkiye'si post-totaliter bir tahlili sunarken sadece yerellikle kalmayan; G-20'ye dahil kapitalist bir ülke olarak hem ihvancı (yeşil sermaye ve pan-islamizm) müslüman ahlakçılığı kimlikleştirmeye çalışan; hem de İslamcı doktrini taklit ederken yeni İttihatçı/ulusalcı kadrolaşmayı (pan-türkist) içinde barındıran çoklu matrislerin bileşiminden mürekkep bir yapıya sahiptir. AKP hükümeti ve onun iktidarının temsilcilerini çevreleyen darbe, şiddet, ırkçılık ve post-totalitarizm derin devlet sistemine dayalı bir sosyo-ekonomik çıkarlar ve bu çıkarlar etrafında örgütlenmiş elitleriyle, 21.yy'da hem küreseldir, hem de yeni bir devlet totalitarizmini yaratmaktadır.[11] Eğer bunu Foucault'nun biyopolitika kavramı dahilinde okursak (bkz. Foucault, Biyopolitiğin Doğuşu), hem bir 19. yy yapısı olma arzusuna (Osmanlı olma hayali, fetihçilik ve bunun toplumsal kod olarak normalleştirilmesi) bağlı disipliner toplum görselliği öne çıkıyor; hem de gücü ulusaşırı ekonomi üzerinden küresel sermayeye yanaşarak kuran, soylulaştırma ve rant dahilinde inşaat sektörü üzerinden yönetme kontrolü yaratan bir 21.yy küresel müşteri toplumu kurma arzusuna sahip bir iktidarla karşı karşıyayız.Türkiye ve Kürdistan'daki direnişleri tamamen küresel alandan uzak tutma, izole etme şansı olmadığı için sosyal medyanın kontrolünü eline almaya çalışan bir muktedirlikle, trolleşmiş ve ajanlaştırılmış toplumsal tahayyülle karşı karşıyayız diyebiliriz. Lakin Foucault'nun derslerinden derlenen *Toplumu Savunmak Gerekir* adlı eserinde dediği üzere, bu biyopolitik aradanlık faşizme ulaşması için klasik anlamda ırkçılığı, kamplaşmayı vs.yi öne çıkarır. Yani bir yandan sadece toplumsal etnik bir grubun başkasına uyguladığı etnik tutuculuk değil, global anlamda stratejiye sahip toplumsal bir durumdur. Herkesten nefret etme, sürekli düşman yaratma tahayyülü, sömürgeci kibir İttihatçıların 19.yy sonu ve 20.yy başlangıcındaki ilk pratiklerine (sosyal darwinizme) pek benzemese de paradoksal olarak yine de aynı çizgide ama bu sefer küresel alanda içselleştirilmiş bir yapı ve devlet aklıyla örülmüş toplumsallıkla karşı karşıyayız. İşte belki de faşizmi bu kadar yerel ve küresel kılan paradoksal yapı, istisnaları, yağmayı, tehdidi, zaferleri, biyolojik evrimciliği başka boyutta tasarlamaktadır. Yani Ziya Gökalp'in teorileri içinden değil tam da Türk ethosu üzerinden tarif edilen (ama bir o kadarda oradan kurulan) ırk ile ümmetin bileşiminden oluşan (Ümmeti temsil eden üstün fetihçi Türk ethosu: dinsel ve ulusal ırkçılık) eski mitolojik dürtülerden, devletin libidinal ekonomiyi ele geçirip jardarmalık yapan mühendislik tekniğine ve öldürme hakkına sahip olan ve kontrole dayalı kademeli bir faşizmler döneminin tam ortasındayız: "Devlet, biyo-iktidar modu üzerinden işlediği andan itibaren, devletin öldürücü işlevi ancak ırkçılıkla yerine getirilebilir." (Foucault, TSG, s. 262)

O halde diyebiliriz ki ırkçılık ve ümmetin kutsallığının toplumsallaştırılması, savaşa girme arzusu, savaşı haklılaştırma, öldürme hakkının yeniden iktidara devredilmesi, ölümün kutsanması ve ölüm üzerine yönetimin arttırılması hem nekropolitikayı hem de biyopolitikayı çoklu iktidarların yönetme arzusu dahilinde ele verir. Paradoksal görünse de aslında pek iç içe geçen bu küresel sosyal darwinizm ve mühendislik, her koşulda 21. yy sömürgeciliğinin ve küresel kapitalizmin vazgeçilmez en önemli aksamları gibi durmaktadır. Bu anlamıyla Foucault'nun tahlillerinin eksikliklerine rağmen, biyo-iktidarın kontrol biçimleri üzerinden işleyen çağdaş toplumlarda ki felaket anlatısı, ırkçılığın neden ve neye göre geliştiğini anlatabilir niteliktedir.[12] Bugün dolayısıyla makro ve mikro alandaki faşizmlerin temsilleri üzerinden ilerleyen "Türk ırkçılığının", açıkça sadece öldürme hakkının zorunlu olarak talep edildiği noktalar olan belli birtakım ayrıcalıklar üzerinden

[11] Bkz. Hamit Bozarslan, Une histoire de la violence au Moyen-Orient, De la fin de l'Empire ottoman à Al-Qaida, Découverte, 2008.

[12] M. Foucault, *Toplumu Savunmak Gerek*, a.g.e.

ilerlerken eski İttahatçı geleneğe ve sosyal darwinist yaklaşımlara sahip olduğunu belirleyebiliriz. Özellikle gündelik hayat pratiği içinde mahalle, şehir baskıları, iç düşman tahayyülünün tatbiki, linç kültürü üzerinden ifade alanları bulan fiziki anlamdaki ırkçılığın ve ırkçının göstergeleri "öteki ve düşman" ilan ederek tehdit olarak kabul edip diğerlerini öldürmek, toplulukları ayrıştırmak (etnik kümelere ayırmak), üstün uygarlıklar teorisi kurgulamak gibi matrislerlerle hareket ederken, Türkiye alanında bu pratiği elbette kolonyalizm de desteklemektedir. Kavramların anlamları etrafında sürdürülen tartışmaları dikkate alsak da faşizm (mikro ve makro alanda tezahür eden sadece ulus üzerinden olmayan ama mesela erkeklik yaklaşımları üzerinden de işleyen tahakküm siyaseti olarak) ve ırkçılık birbirini destekleyen ulus-devlet ve modernite aygıtları olarak, bir kimliğin üstünlük kurma, egemenlik iddialarını güçlü kılan devlet ve toplum arzularına yerleşmiş "soykırım" pratikleridir. Bundan dolayıdır ki totalitarizm ve faşizm arasında ince, girift ve apaçık bir ilişkisellik de vardır.[13] Türkiye'de faşizmin kaynağı sadece İmparatorluğun yıkılmasıyla alakalı değildir. Diyebiliriz ki kolonyalizm pratiğini atlamış olan bu tespit, kendi halinde üstünlük teorisinden yıkım teorisine geçtiği aşamada, Fetih geleneğinin bitişinin yarattığı patalojinin etkisinde, yeni bir ulusçuluk iddiasını kendinde tanımlarken, yaslandığı bir takım sömürgecilik pratikleri bu pozitivist çerçevelerin etkinleştirilmesiyle vücut bulmaktadır. Mussolini 1921'de (ama tabi ki ilkin 1919'da kendisi tarafından, hem sosyal hareket hem de devlet aygıtı olarak kurgulanan "Fasci Italiani di combattimento" hareketini unutmamak gerek)[14] faşizm tahlilleri yaparken devleti bir kültür aygıtı olarak okumaktaydı, oysa Hitler Nazizmi, devleti bir ırkın aygıtlaşması olarak görüyordu. Farklı faşizmler tahlili, bu sefer 21. yy arenasında küreselleşme ve sermayenin yeniden yurtlulaşması etrafında örneğin Türkiye ve AKP örneğinde başkalaşmaktadır, devlet sadece kültürel ya da ırksal araç değil (bu anlamıyla yeni İttihatçılık görünmektedir), aynı zamanda sünni bir dinsel makinenin ümmet üzerinden yakınlaşmasını ve hakimiyet kurmasını sağlayacak bir jandarma kurumu, beyaz islami sermayenin örgütlenme kat sayılarını organize eden düzenleme aracıdır. Bu anlamıyla sadece totaliter particiliği, siyasal çelişkileri, söylemsel ahlakçılığı, otoriter yaptırımı, tek dil, Reis (usta) ve hiyerarşik yönetimi öngörmez, karşıtlarını da yok etmeyi, şeytanlaştırmayı, yasaklama etkinliğini olumlayarak topluma yayma gibi doktriner bir amacı da kendine ödev edinir. Bu açıdan Türk faşizmi paranoyak anlamda ve patolojik kimlikte yarılmalara sebebiyet veren, ittihatçı ve halifelik düşü üzerinden yerleşen fetihçi bekasıyla hem 20. yy klasik devlet ve parti faşizmi hiyerarşisi içindedir, hem de küresel, islami, sünni ve patriyarkal neoliberal bagajıyla da toplumsal proje, dava ve tahakküm üzerinden teorisini henüz kurmamış yeni yüzyılın faşizm tarzlarına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Popüler kültür alanı bütün dünyadaki faşizm pratiklerinde olduğu gibi Türkiye faşizminde de önemli bir harç olarak işlenen kültürel mekandır. Özellikle popüler kültürün kitle iletişim aracı olan diziler bu minvalde ırkçılık ve faşizmin sadece naif yayıcıları ya da dezenformasyon alanı değil, aynı şekilde kültürel alanın örgütlenmesinde, ötekileme tekniklerinde, damgalamada formlaşan ciddi bir neoliberal sermaye alanıdır da. 1990'lardan beri özellikle "terörizm" kavramı üzerinden ilerleyen ama en nihayetinde 1970'lerden beri kültürel ve edebiyat alanlarında Kürtleri "aşağılama" yöntemi olarak işlenen dil, üslup ve dizi kültürü "kıro, hanzo vs" dahilinde kendine bir ırkçılık ansiklopedisi kurmuş durumdadır. Makro popüler kültürün dili genelde kamusal senaryonun ortak aklını inşa etmek için klişeleri, yaratılan kahramanların kişisel ve sembolik tarihiyle bütünleştirilerek ortaya belirli ideolojik mesaj anlatılar çıkarmaktadır. Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi, arabesk kültür içinde İbrahim Tatlıses'le vücut bulan "cahil, kıro, hanzo ve maço" terimleri "aşağılanan" Kürt özneye biçilen ön yargı ifadeleri olarak görülüyor. Bu yaklaşımın kültürel algısı günümüzde "terörizme" karşı geliştirilen 'kutsal vatan savaşıyla' bütünleştirilerek (örneğin dizilerde ve filmlerde gösterilen Kürt gerillası "kandırılmış, cahil, pis, bölücü ve güvenilmez" Kürt eşkıyasına dönüştürülerek) yeni bir Kürt algısı yaratılmaktadır. Televizyon dizileri ve medya programları bunu destekleyen belirli etnosantrik tahakküm ifadelerine ve imajlarına sahiptir. Popüler kültürün kalıplaşmış bu yargıları kullanması sadece

[13] B. Mussolini, La Doctrine du Fascisme, Florence, Ed. Vallecchi, 1938.

[14] "İtalyan savaş birlikleri" sonra 1921'de İtalyan Ulusal Faşist Partisi olacaktır.

tüketim ilişkilerinden kaynaklı arzları tüketiciye sunmakla alakalı değildir, aynı şekilde koruyucu elit orta sınıfın önyargılarını destekleyen siyasal bir çerçeveyi de oluşturmak istemektedir. Türkiye'de siyasal ırkçılığın en çok orta sınıf destekli olduğunu varsayarsak, ortaya çıkan tablo bugünün Türkiye'sinin beslendiği sosyo-kültürel etnosantrik damarları da sorunsallaştırmamıza yardım etmektedir. Popüler kültür, faşizmin belki de en önemli propaganda ve dezenformasyon alanı olması itibariyle en çok imaj, klişe, duygular ve tüketim hissiyatları üzerine oynamaktadır.

Televizyon dizileri Türkiye'de sadece toplumsal belleğin kontrolü ve arzuların tatmini için kullanılan bir araç değil, aynı oranda yeni banal milliyetçilik dediğimiz kültürel ırkçılığın da en önemli siyasal alanı rolündedir. Keza televizyon dizilerinde çizilen Kürt imajı, sistemin başlı başına yarattığı dışlama tekniklerinden farklı değildir. Temsili olarak yaratılan Kürt imajı temelde yedeklenen ırkçılığa destek veren ve bir şekliyle resmi politik argümanı besleyen görsel kodlara oturmaktadır. Bu gibi dizilerde çoğunlukla Kürtler; Ermeniler, Yahudiler ya da Rumlar gibi "azınlık" olarak okunmaz ya da statü tanımlanmamış kimliğin aktörleri olarak ele alınırlar. Yani dizilerde Kürtler hala başlı başına başka bir ulus ya da milletten çok bu coğrafyada yaşayan "diğer Türkler" konumundan pek de farklı okunmamaktadır. Onun için dizilerde ortaya çıkan Kürt imajı "zalim, hanzo, kıro, cahil ya da pespaye" gibi ırkçı damgalama tekniklerine maruz kalır. Bir yandan "azınlık" olamayan, diğer yandan "niteliksiz" aktör (bölücü ve güvenilmez) olarak işlenen ikili karşıtlığın altında yatan sebep başarılamamış asimilasyon politikalarının ters tepmesinden kaynaklı ortaya çıkan muğlaklığı kimlikleştirmeye çalışmaktır.

Bu çalışma televizyon dizilerindeki Kürt imajı tasarımlarından yola çıkarak, "esamesi okunmayanlara" yönelik şiddet temsilleriyle ilgili olarak temelde farklı olan bir çok meseleyi tartışmaktadır. Televizyon dizi söylemi Türkiye'de tamamıyla patriarkal söylem ideolojileri üzerine kurulmuş olduğundan, Kürtlere yönelik etiketlendirme kodları genelde saldırgan, cahil, sert görüntülü "erkek" imajıyla ilintilendirilir. Bir başka ifadeyle patriarkal rejim pratikleri sadece kadın bedeni üzerinden kimlikleşmiyor, aynı zamanda mikro kültür ve kimliklere yönelik biriktirdiği ideolojik bagajla birlikte şiddet ve ırkçılık temsillerinden elde ettiği birikimle kendi eril söylem alanını belirliyor. Kurtlar Vadisi, Sakarya Fırat, Tek Türkiye, Ölümsüz Kahramanlar, vs. gibi sürekli şiddet, komplo ve entrika dolu diziler farklı bir anlatı yerine, daha önce toplumsal algıya yerleşmiş nefret suçlarını tekrarlayan ideolojik göstergeleri ("şakiler→eşkıyalar→teröristler→bölücüler=hainler : iç düşman) kullanmayı tercih ederler. Özellikle bu vb. diziler yayınlanmaya başladıkları 1990'ların sonu itibariyle savaşın patolojik boyutunu tek taraflı algı düzeyiyle işleyip, "haklılık" (vatan-ulus-sınır ahlakı) söylemi minvalinde merkezi anlatıyı doğrudan tekrar ederler. Dolayısıyla burada amaç ve tercih, yapım sektöründen çok yönetmen, anlatı, imaj ve mekân ilişkisinin seyircinin arzuları çerçevesinde işlenmesi, ama aynı oranda izleyiciye belirli ideolojik tahayyüllerin enjekte edilmek istenmesidir. Bu kapsamda televizyon öyküsü içinde Kürt karakterlerin arasında çatışmayı yaratan unsurların arasında gelenek, cahillik, az gelişmişlik, töre ve aile baskısı gibi unsurlar anlatının içinde önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda, nefret, ırkçılık, ulusal haset ve giyinme tarzlarındaki "gerilik" (burada Poşi takmak, şalvar giyinmek, gerilla gibi giyinmek Türk modernleşmesiyle çatışmalı nesneler olarak işleniyor) ise nefret edilecek bir ögeyi yaratma açısından azımsanmayacak oranda yer almaktadır.

Yukarıda da belirlediğimiz televizyon dizileri; antisemit, hoşgörüsüz, etnosantrik ve her anlamda "ötekilere" karşı "nefret suçunu" tetikleyerek tamamıyla tahakküm senaryoları etrafında örümlenen patolojik önyargı kategorileri geliştirmektedir. Onun için Türkiye'de yeni ırkçılık, kurumsallaşmış medya dili etrafında Kürtler (ve farklı azınlıklar) üzerine yaratılmış kültürel etnik varsayımlar ve kimliksel şoven yargılar üzerine kuruludur. Kalıp yargılar üzerinde yaratılmış bu kategori başlı başına etnosantrik bir mazoşizmden ileri gelmekle beraber, dizi senaryolarını kapsayan mimikler ve diyalojik üslup "ötekiler" üzerine biçimlenmiş kamusal söylemi ve hakim kültürün tahakküm arzularını açık hale getirir. Bu ayrımda tabi ki şuna da dikkat çekmek gerekir. Dizilerde belirginleşen Kürt imajı ikili ideolojik ayrımlarla sekanslara yedirilmektedir. Birincisi "iyi Kürt" imajının yaratılması, burada devletine milletine bağımlı olan, düzgün Türkçe konuşan, eğitimli ve kimlik sorunu yaşamayan Kürt özne söylemsel olarak olumlanır. Diğeri ise "kötü Kürt" imajıdır, bu-

rada negatif olumsuzluk vardır. Çünkü itaat etmeyen, hürmetkar ya da saygılı olmayan "isyankar" mikro-özne Kürt söz konusudur. Keza biz metnin başından beri bu imajı anlatmaya, bunun nasıl bir söylem ve imaj dünyasını yarattığını vurgulamaya çalıştık. Dolayısıyla bugün İslamofobi üzerinden şekillenen Batı akıl dünyasının kültürel ırkçılığı nasıl ki göçmen hareketi üzerinden bir Müslüman yargısı ve imajı yaratıyorsa, Türkiye'de yaratılan genel Kürt algısı da bundan farksız bir boyutta yer almıyor. Yani ötekini ya kendi değer yargılarıyla kabul etmek (kardeş Kürtler) ya da tamamen dışlamak üzerine (bölücü Kürtler) kurulu dilsel korelasyon rasyonel bir aklın ideolojisiyle hareket etmektedir. Dolayısıyla bugün pop kültür, ırkçılık ve linç kültürü üzerinden şekillenen diziler, haberler ya da şov programları, Türkiye'nin sosyal algı haritasını şekillendirmekle kalmıyor, bir sistemin hegemonik kültürel ideolojisini tüketim istekleri ve arzuları üzerinden normalleştirerek gündelik hayata yediriyor. Dizilerde iyi ve kötü çatışması üzerine kurulmuş senaryolar ("Tek Türkiye," kutsal vatan savunucuları ve bölücüler) aslında 2000'ler sonrası büyük depresif politik meseleler etrafında şekillenmiş bir gerçeklikle hareket ederken, belirgin olmayan bir geleceği, kilitli imajlarla tek taraflı anlatarak (toprak, vatan ve sınır girdabında) ideolojik bir cephe kurguluyor. İlkin "bölücü ve terörist" olarak resmedilen sembolik karakterler başlı başına bu dünyaya (iyileri dünyasına) ait olmayan "öteki" varlıklar olarak resmediliyor. Bahşedilen huzuru (tek vatan) bozmaya meyilli bu "öteki" varlıklar alegorik olarak zombiler gibi ele alınırken, bakışlar, konuşma pratikleri, kostümler ve dekorlar bu kamusal aklın travmasını yansıtmaktadır. Patriarkal şiddet üzerine kurumsallaşmış bu televizyon dizileri yeni kuşağın çağdaş ilgisini eski kuşağın anlatısıyla elde etmeye çalışırken; kullandığı söylem, gramatalojik yaklaşım ve popüler imaj oyunlarıyla seyirciyi biçimlendirmektedir (kahraman vatanseverler = melekler, seçilmişler, avcılar - hain bölücüler = şeytan, dışlanmışlar, zombiler). Bu karşıt ikili posizyon, duygulara inanç üzerinden (müslüman olmak=vatansever) seslenerek kamusal bir algı ve ahlak yaratmaya kalkışmaktadır.

Dizilerde özellikle "Tek Türkiye, Ölümsüz Kahramanlar, Şefkat Tepe"de dilin ideolojik yapısı çizilmekte, daha doğrusu izleyene gönderilen imajlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Nefret dili inşa edilirken, sosyo-kültürel boyut öne çıkarılarak mağduriyetle geliştirilmiş yeni toplumsal sınırlar ve tanımlar öne çıkarılmaya çalışılıyor. Örneğin Kürt kimliğinin inkârından "iyi Kürt ve kötü Kürt" tanımlarına yedirilen ahlaki yargılara kadar değişen süreçte, kimliğin kabulü öne çıkıyor ve resmi ideoloji söylemine göre oluşan "iyi ve kötü" ahlaki tanımları yerleşiyor. Yukarıdaki dizilerdeki karşıt figür tam da imajlara yedirilen toplumsal ahlak biçimleriyle hareket ediyor. Örneğin dizilere baktığımızda bir yandan müthiş "namuslu, dürüst, temiz, beyaz ya da ak kahraman" bir asker prototipi çiziliyor. Diğer yandan "iç düşmanın" en işbirlikçi hali olarak seçilen karşıt özne, "terörist", ifade ve imaj biçimiyle birlikte dizilerde iyi ve kötü ahlaki değerleriyle ırksal ön yargı formlarına sokulmaktadır: Siyahlık (kirli giyimli sakallı, aksanlı, cahil bölücü ve eşkıya) ve beyazlık (saf, temiz ve vatansever ordu mensupları). Burada çizilmeye çalışılan siyah ve beyaz ahlaki özne tanımları aslında 20. yüzyıl kölelik döneminde oluşmuş ırkçı, siyah ve beyaz deri özne tanımlarından hiç farklı değildir. Böyle bir miras üzerine konuşlanan bu fikriyat medyanın diliyle kimlikleşerek yeni bir sosyal Darwinist türevci ideoloji, popüler kültürün dağarcığıyla görselleştirmektedir. Mesela dizilerde dikkatimizi çeken bir detaya göre örneğin aksan sahibi olmak demek, aynı zamanda kötü eğitim almanın ölçütü olarak vurgulanıyor. Modernist bir algıyla hareket eden bu skala temiz Türkçe konuşamayanı damgalayarak, "cahilliğin" ölçütünü aksansız "temiz" Türkçe konuşmakla eş değer tutan bir tutuma girmektedir. Bu anlamıyla dinamik bir nüfus olan Kürtlere yedirilen aksanlaşma pratikleri diğer azınlıklarla aynı ölçüde ele alınmamaktadır. Örneğin televizyon dizilerinde öne çıkan Laz, Rum ve Ermeni ya da "gâvur" aksanı daha şirin gösterilmekte, burada ötekileştirilme etkin dinamik "azınlık" olmadıklarından kaynaklı "sempati" yaratmaktadır. Oysa Kürtler Türk milliyetçiliği için Jön Türk Hareketinden ve Cumhuriyetin kuruluşundan beri "hesaplaşılması" gereken etkin bir "öteki" özne konumundadır. Ümmet fikri üzerinden tezahür edilmiş Kürt özne sürekli ayaklandığı ve "rahat durmadığı" için diğerleri gibi algılanmamıştır. Türk milliyetçiliğinin kaba propagandası tamamen yaratılan bu Kürt özne algısı dâhilindedir. Böylece, bir yandan hayali "kardeşlik" söylemi ümmetçi ve cemaat-

çi bir zihniyet yapısıyla milliyetçi bir reflekse girmekte, diğer taraftan medya ve kitle iletişim araçları üzerinden bu hayalî nefret suçlarının hedefi seçilmektedir.

Savaşın Duyumsanan Şiddeti ve Suç Rejimi Olarak Olağanüstü Hal

Savaş ve faşizm arasındaki ortak akıl daha öncesinde Alman faşizmi döneminde olduğu gibi Türkiye'de ve küresel alanda da apaçık bir şekilde bugün, sosyal kontrol, devlet şiddeti, farklılıkları tehdit, ırkçılık izleği ve göçmen dinamiği harekete geçirtilerek oluşturulmaktadır. Düşmanlarıyla savaşmak faşizmin en önemli ayrıksı özelliğidir diyebiliriz. Hatta kendi yurttaşlarını savaşa sokma arzusu içindeki faşist lider ve karakter, ilkin kendi yaptığı propagandanın etkisine girer ve farklı bir tahayyüller dünyasında sürekli düşmanlaştırma fikriyle yaşar ki bu patalojik aradanlıkta mağduriyet fikri önemli bir aksamdır. "Vatan, kudretli ulus yalnız bırakılmış, mağdur edilmiş ve tehdit altındadır" düşüncesi bir gündelik toplumsal proje ve nutuk olarak her gün işlenen bir yaklaşımdır. Bu anlamıyla da faşizm hem yaşam hem ölü beden üzerinden güç ve otokrasi kurarken kitlelerin aptallaştırılması ve uyuşturulmasını önemli bir etkinlik olarak dikkate alır. Aptallaştırma rejimleri ve kodları bugün sadece televizyon değildir, dezenformasyonun troller ve sosyal medya üzerinden işlendiği her alan, dil, söylem ve imajların toplamıdır.

Türkiye 2015 seçimlerden itibaren Diyarbekir miting saldırısı (5 Haziran 2015) ve Suruç saldırısı (Pîrsus, 20 Temmuz 2015) katliamlarından sonra felaketin iktidar aygıtı olarak tehlikeli otoriter bir savaş siyasetinin içine girdi. Ama bu yazıda ben Kürtlere karşı yürütülen bu selefist, ırkçı ve cihatçı savaştan daha çok, savaşın nasıl bir mağduriyet rejimi yaratıp muktedir dili nasıl oluşturduğu üzerinde duracağım. Her gün sabaha sıkıntılı uyanan, patalojik ruh dünyasını kendine ödev edinmiş bu coğrafyada savaşın sıradan iğretiliği içinde bir sürü genç insanın ölümleriyle despotik propagandanın yükseltildiği bir rejim pratiği görmekle kalmıyoruz; yoksulların hanelerine acının «şehitlik» mertebesiyle süslenerek sindiği nekropolitik haberlerin bir mağduriyet siyaseti olarak bize sunulduğunu görmekteyiz. Savaşı en çok da vatanı bir propaganda haline getirenler savunur. Michel Foucault *Toplumu Savunmak Gerekir* adlı kitabında iktidarın güç ilişkilerinin baskıcı mekanizmasını *savaş* terimiyle çözümlemek gerektiğini söyler. Keza savaş hegemonyanın kendi atıl damarı olan gücünü despotik yönetme arzusunu tesis etmek için kullandığı şiddet ilişkilerinden sadece biridir. İktidarlar, özellikle devlet iktidarları savaş üzerinden toplumu kontrol eder, disipline eder, cezalandırır ve korku siyasetiyle toplumu bir düzenek haline sokar, patolojik bireylerden oluşan bağımlılar topluluğu yaratır. Korku ve güvensizlik bu güç siyasetinin en çok arzuladığı ve bize çıplak bir biçimde « ceset ve mağduriyet » söylemi üzerinden eril bir şiddeti görünür kıldığı ahlakçılıktan, düşmanlıktan başka bir şey değildir. 1990'ların kirli savaş pratiğinden beri Türkiye bir OHAL ülkesi olarak böyle bir ruh ve savaş siyasetiyle sabaha uyanan travma ve nefret coğrafyasıdır. Umutsuzca kaçmakta olan ve sürekli göç veren bir faili meçhul cinayetler mekanı olarak hafızalara işlenen Türkiye, sadece savaş siyasetiyle yönetilen bir ülke değil, sistematik olarak patalojik öznelerin, şiddet eğilimli bireylerin yaratıldığı polislik ve güvenlik sisteminin dayatıldığı bir gözetim, baskı alanıdır da. Siyasal iktidar hiç bir zaman savaşı durdurmak istemez; savaş üzerinden kendi gücünün tesisini, tarih yazımını gerçekleştirir. Burada mağduriyet, kutsiyet, şehitlik gibi mertebeler halkın duyguları için kullanılan ve zaten Türkiye'nin ilkokuldan beri yurttaşlarına işlediği bir milliyetçi-ümmetçi algı politikası olarak bilinen en sıradan ve en vurucu retoriklerdir. Aynı şekilde nefret ve korku söylemi linç kültürü artık devreye girer. Keza burada iç ve dış düşmanın tahayyülü milliyetçi referanslarla tekrarlanırken toplum sürekli bir travma haline sokulur ve depresif ruh halinde olan toplumun düşünmesi, yaşanması sağlanmaz, toplum genelleştirilmiş felçlik halinde linç ve şiddetle kırılgan hale sokulur ve sakat bırakılır. Bir retorik olarak savaş, egemenlerin kurduğu ulusal duygunun otoriter siyasetinin, hınç kültürünün ve şehidlik mertebesinin vazgeçilmez aygıtıdır. Bu nedenle « şehitlerden » bahsedilirken bütün ölümler sadece bir rakam ve sayı olarak işlenir, ya da öz değerler ve ulus adına savaşın sürmesi için kutsallaştırılır. İşte tam burada egemen milliyetçilik; şehit sembolü, kutsal, mutlakçı ahlak (onur olarak : şehadet şerbeti ve şehitlik mertebesi), kurgulanmış ve düşmanlaştırılmış toprağın sapkın ideolojisi olarak karşımıza çıkarken bütün Türkiye Cumhuriyet tarihi ve OHAL döneminin ırkçı kültürü bir kan siyaseti olarak bize,

yurttaşlara ve yoksullara sunulur. Ve Kürtler başından beri bu savaşta mağdur bırakılarak, şakileştirilerek, Cumhuriyet'in asileri olarak despotik polis gücünün yürüttüğü savaşta « Türk'ün gücünün » ispatlandığı sömürgeleştirilen öznedir: damgalanan ötekileştirilen kadınlar, çocuklar, göçmenler, Aleviler, « haydutlar », çapulcular ve Ermeniler gibi. Seçimlerde mağlubiyet elde eden bir yönetimselliğin hırçınlığı içinde sadece ölümler değil ölümlerin sayılara indirgendiği bir apartheid rejim pratiğinden ve kimsenin hayatının garanti altında olmadığı olağanüstü bir polislik rejiminden artık bahsetmek gerekir. Keza tarihin her aşamasında direnenlere karşı geliştirilen savaşın tarafları sistemin dışında bırakılanlar, kalanlar ve gücü eline alan despotlar olarak tasarlanır. "Yani bir itilaf ve ittifak rejimleri hegemonik çatışması içindeyiz" dersek yanılmış olmayız. Alman faşizminin, Reich hükümetinin Yahudileri düşman ilan etmesi ve müslümanların Batı kamusal alanında "terörize" edilmesi bir yana; DAİŞ, bugünkü neoliberal hegemonik güçler, muhafazakar selefiler, cihatçı gruplar, hükümetler tarafından yaratılan Kürt fobisi ve siyasal farklılıklara yönelik etnik ve dini faşizm sadece Kürtlere karşı bir savaş siyaseti yürütmüyor, bir patolojik yarılmanın, nefret söyleminin ve sefalet yönetimleri pratiğiyle faşizmi savaş baronluğu ile Ortadoğu alanında yeniden kuruyor. İktidar özellikle çocuk ve kadın bedenini teşhir eder, hedef alır. Keza bütün muktedir siyaset zinciri özgürleşme yanlısı çocuk, genç ve kadının hapsedilmeye çalışılması üzerine kuruludur. Bu nedenle hem Silopi'de, Varto'da hem de Suruç'ta ilk hedefte olan bedenler çocuklar, genç kadın ve erkeklerdir. Egemen medyada gelişen dezenformasyon teknikleri, Türkiye'de cumhuriyet tarihi boyunca ama özellikle Kürt coğrafyasında savaşla birlikte hakikatleri çarpıtma ve yeni yalan rejimleri oluşturma, hakikati kutsallaştırılmış yurt ve millet üzerinden yeniden oluşturma derdindedir. Çünkü Türkiye'de basın, ırkçı ve totaliter bir rejim pratiğinden gelmektedir. Gündelik hayatımız savaş siyasetiyle basının teşhirci kavram silsilesiyle bir düşmanlaştırma figürü etrafında örülürken, « bölücü, terörist ya da iç ve dış mihrak » anlatısı despotik savaş makinasının sadece herhangi disiplinci ayaklarından biridir. Kadın, savaşın ve eril tahakkümün içinde namuslaştırıldığı için Varto'da çıplak olarak teşhir edilen beden üzerinden bir tecavüz ve onur kırıcı şiddet siyasetiyle erkeklik ve kutsallık ispatlanmaya çalışılır. Egemen olanın bu muktedir aktörleri kadından, çıplaklığından ve özgürleşmesinden nefret eder, ondandır ki savaşta teşhir edilen, cinsiyetleştirilip namus siyasetine yedirilen ilk kadın bedenidir. Kadın bedeni ulus, vatan ve savaş sefilliğiyle örülen erkekliğin belasıdır. Erkek sistemi savaşın içinde ilk kadınla hesaplaşır, kadın erkeğin iç ve dış düşmanı olarak tasarlanır ve namus katsayısıyla erkeklik kendini kadın üzerinden egemen ve otoriter kılar. Ondandır ki teşhir edilen bir ruhban ahlakıyla sunulan ölümlü kadın bedenindeki çıplaklık, sadece kadına yönelik bir saldırı değildir burada. Aynı şekilde Varto'da teşhir edilen Ekin Wan'ın bedeniyle kadın direnişine, Kürt kadın hareketinin direnişine cevap veren ve ondan korkan erkekliğin intikam alma hırsına dair de patalojik bir yarılmadır. Erkeklik bir hastalık değildir; erkeklik kadın bedeni üzerinden kurgulanan biyopolitik bir rejim pratiğinin, olağanüstü hal rejim siyasetinin adıdır. Bir tahakküm olarak beden kurgulanır ve kadın bedeni erkeğin erkekliğini zafer naralarıyla ispatlamaya çalıştığı faşist siyasetin mekanı olarak ele alınır. Beden sadece çıplaklaştırılarak ya da halk sadece yoksullaştırılarak kapatılmaz; savaşın algısıyla beden hapsedilir, teşhir edilir ve tecavüze alet edilir. Savaşta ilk kadın bedenidir tecavüze uğrayan; sonra çocuklar, gençler ve yaşam. Kadın çıplak bedeniyle, « namuslu » muktedirler tarafından dilsizleştirilir, ötekileştirilir ve savaşın hırçın siyaseti içinde kadın, eril efendilerin öfkesinin mağdur ve kurban edilecek ahlaki kaynağı olarak tasarlanır. Burada söylemek gerekirse aynı analojiyle hareket edersek, ırkçı ahlakın sistematiği içinde Kürtler de bir kadın bedeni olarak ele alınır, Kürt kadın bedeni bütün sömürgecinin kendini ispatladığı itikat ve kutsallık alanıdır, ve Kürtler diğerleri gibi sadece « bölücü » değildir aynı şekilde nefret kusan hınçcı intikamın nesnesi haline getirilmiştir.

Bütün muktedir siyaset zinciri özgürleşme yanlısı çocuk, genç ve kadının hapsedilmeye çalışılması üzerine kuruludur

Erkeklik bütün mesiyanik kutsal okumalarda erilliği bedenleştiren tahakkümün adı olduğu gibi fallus, sosyalin kutsallık ve adanma yasalarının da failliğidir. Kutsallık kavramına aslında bakmamız gerekiyor, erkeklik

kutsallığı nasıl kurar? Kutsallık epistemolojik olarak (Latince'de Sacrificium, Arapçada Dabia) mit ve ritüel anlamda teolojik boyutta ele alınıp tanrısal olandan eril benlik olana yedirilen değerleri (apothéose) köksel olan üzerinden adlandırmak için kullanılır. Tanrı, ülke, vatan, toprak, bayrak ve kadın namusu kutsallaştırılır. Bütün eril şiddet ve aktörleri tanrıya adanmış benlikten vatana adanmış eril bireye yönelirken kutsallığı kutsar ve bir tabular, bedeller, ölümler rejimi yaratılır. Mondher Kilani *Savaş ve Kutsallık: Aşırı Şiddet* adlı kitabında savaşın kutsanmasıyla (ki burada Thomas Hobbes'un Carl von Clausewitz savaşı teorisine gönderme yapar) başlayan şiddetin ekstrem boyutuyla ötekinin yok edilmesi ve « haklı dava'nın » kazanılması üzerine ne tür bir kutsanma ve düşmanlaştırma rejim pratiklerinin oluşturulduğundan bahseder. Burada hak ve itikat otoriterin ihtiyaç duyduğu en kutsal kelimelerdir. Allah adına yapılan ruhani savaştan vatan adına yapılan ruhani savaşa geçilir. Réne Girard'a göre ise bütün ulusal kültürler bir ihtiyaç, kıskançlık, hamaset ve istek sistemleri içinde klik olan ölümlü bir kurucuya ihtiyaç duyar burada kurbanlık ve mağduriyet değerleri kutsallaştırılır. Acıların Çocuğu Küçük Emrah, popüler kültürle kalmaz, bu ülkede bir darbe rejimi kuşağının ruh hali olarak bütün sağcı patalojinin üzerinde durduğu ve halka pazarladığı hegemonik bir iktidar ve haz siyasetine dönüşmüştür. Acıların Çocuğu artık iktidardır, hükümettir, vatandır, eril tahakkümdür. Keza kırılgan bir toplumun alt sınıflarından sızarak gelen acıların çocuğu artık, gücün elde edilmesiyle muktedirin sahte göz yaşları, ruhban sınıfının aldatıcı maskesi olarak inanca ve inandırmaya oynar.

Biz artık biliyoruz ki, savaş itibariyle insan ırkının biyolojikleştirildiği ve fiziki değerler sistemi üzerinden gelişen yeni bir köleliği, şehitlik ve kan idealleştirilmesi üzerinden sunarken Kürtlere ve göçmenlere, mevsimlik işçilere yönelik "yabancı düşmanlığı" (Xenophobie) bir Apartheid (Güney Afrika örneği) rejimi olarak karşımıza çıkar. Irkçılığın algı mekanizmaları birçok mantıksal işlemler ve savaş aygıtı üzerine oturan eril siyasetin dilidir. Irkçılık burada anlam itibariyle bir ulus-devlet ve üstün medeniyet retoriği değildir sadece, tam da iktidarların kendi despotik hegemonyalarını yeniden kurgulamak tasarlamak için kurdukları kurumsal, bilimsel, kültürel, kimliksel ve ideolojik bir yaklaşımdır, bir iktidar pratiğidir. Dolayısıyla genelleştirilmiş korku rejimleri içinde savaş siyaseti gözleri sadece kör etmez ya da basmakalıp ve klişe tavırlara sokmaz, insanı sindirir, erilleştirir ve yabancı düşmanlığını yükseltirken, ırkçı bir kadercilik gündelik hayatımıza işler: Irkçılık savaş siyasetiyle birlikte sıradanlaştırılır, hükümranlaştırılır ve güdükleştirilir. İktidar yani despotik güç nerede olursa olsun « yabancı olanları », « barbarları» (ontolojik anlamda), göçebeleri, kadınları, ötekileri, « gavurları », yani "dışarıda bırakılanları" kendi eril nefret siyasetine dahil eder ve onları kendi kurguladığı kamusal devlet ve milliyetçi hiddet muharebesi içine hapseder.

Onun için diyebiliriz ki, savaş belki de egemenlerin rahatlıkları, ırkçı, militarist arzuları için yoksulları cepheye sürdüğü, öldürttüğü, ve o yoksulların cesetleri üzerinden despotik egemenliklerini sömürgecilik üzerinden sürdürdüğü örgütlenmiş, sıradanlaştırılmış despotik bir alandır. Ve tarih, egemenlerin köleleri ve yoksulları cephede vampirleştirdiği biyopolitik aygıtın hangi biçimlerde totaliter olarak hayatımızı mahvettiğini gösteren örneklerle doludur.

Bundan dolayı savaş iki önemli şey üzerinden yürümektedir: Siyasal hasmın teşhir edilmesine yönelik yürütülen mağduriyet ve tehdit altında olma patolojisinin toplumsallaştırılması, haklılaştırılması; bu aralıkta güç ilişkileri (ekonomik, siyasal, Pazar-silah tacirleri) içinde karşı ırkı, düşmanı defavorize etmek ya da biyolojik tehlikeyi belirlemek ve yok etmek arzusu adına yaratılmış [bir tür] makinasal şiddet aygıtı. Tabii ki bu yalnızca, bir anlamda, siyasal düşman izleğinin biyolojik bir genelleştirilmesidir, bütün savaş aygıtlaşmalarının ve söyleminin sadece bunun üzerine yerleşmediğini bilmekteyiz. Ama dahası var, savaş -bu kesinlikle Foucault'nun dediği gibi yeni bir şeydir-, 19. yüzyılın sonunda, yalnızca karşı ırkı (eleme ve kendi ırkını yaşatmak için mücadele izleklerine göre) saf dışı bırakarak, kendi ırkını ve despotluğunu haklılaştırma ve güçlendirme yolu olarak değil, aynı zamanda kendi ırkını yeniden kurgulama üzerine kurulmuş fiziki yok etme / kırım yoludur. Foucault'nun belirlediği gibi: "aramızdan ölenlerin sayısı ne kadar çok olursa, ait olduğumuz ırk da o kadar saf olacaktır." (Foucault, TSG, s. 263).[15]

[15] Bkz. Thomas Lepeltier, " De la guerre des races au racisme de l'etat" :http://www.naturalthinker.net/trl/texts/Foucault,Michel/Foucault%20Michel%20De%20la%20guerre%20des%20races%20au%20racisme%20d%27etat.pdf.

İslami bir biyopolitika etkinleştirilirken, kriz halinde olan toplumsal alan ve devlet despotikleştirilir, aslında hem despotik olmak ve toplumsal kırım, hem de küresel jandarmalık ve küresel güç iddiası (vasatlıklar rejimi, yükselen faşizm ve mühendislik ideolojisinin küreselleşmesi: Trump, Putin ve Erdoğan) yan yana gelebilen bugünün olağan faşizminin ruh halidir. Gücü elinde bulunduran, nüfus ve şiddet ekonomisi uzerinden ilerleyen neo-liberal islami toplumsal hafıza bugünün yeni İttihatçı Türkiyesidir diyebiliriz (Erkek/beyaz/müslüman/sünni/ulusal olan çoğunluğun muktedir yönetimi). Ama ayni şekilde eklemek gerekir ki Türkiye'de otoriter devlet olgusu klasik anlamda işleyen kurumsal yapı olmaktan uzak bir arkaizmi barındırırken ve resmi şiddetin, suçun, resmi baskıların[16] yaygın bir metodu olarak bu durum bize "post-totaliter" bir şiddet rejimini açıklamaktadır. Diğer yandan toplumun sürekli biçimde darbeye alıştırılması, darbelerin normalleştirilmesi ve darbe karşıtlığı üzerinden başka türlü bir hakimiyetin kurulması bir tür yeni yönetimselliğin ortaya çıktığını, başından belirlemeye çalıştığımız "post-totaliter" bir yönetmeye vardığımızı da göstermektedir.

Darbe girişimleri ve çatışma kültürünün tırmandırılması, bir yandan toplumsal kutuplaşmayı yaratmakta, nefret söylemi uzerinden geliştirilen kontrol ve gözetleme sistemiyle de, 21. yy islami neo-liberal ve muhafazakâr bir karmaşık toplumsal yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu siyasal algının yasalar, kurumlar ile iç içe geçmiş aygıtlar tarafından oluşturulduğu, bu donemin bütün siyasal okumalarını kapsadığını söylemek gerek. Kriz halinde olan yönetimlerin şu an OHAL rejimlerini ilan etmekle kalmadığı, kısmi düzeyde otoriter bir saygınlığı, karizmatik lideri ve yasayı arzuladığı; bu şemanın içinde bulunduğumuz yüzyılın bölgesel ve yerel savaşları uzerinden (devletler ve cihatçı gruplar arası) geliştirilen "tehlike" ve tehdit söylemiyle yapılandırdıklarını söylemeliyiz. Ulus'un ve kurumsal yapının tehlike altında olduğunu söyleyen bu şiddet algısının aslında 1933 sonrası Nazizmine yakın bir rejim algısıyla hareket ettiğini ama yerel durduğu kadar küresel olduğunu belirtmekte yarar var. Özellikle Türkiye gibi yönetimselliklerde süreklilik arz eden otoriter yapılardaki kurumsal krizler, tamamen devletin organlarının felç edilmesini sağlayan askeri darbelerin mirasıyla örgütlenirken, bugün AKP hükümetinin anayasal teknikler, muhafazakar sermayenin küreselleşmesi ve kurumsallaşması, yerel şiddet ağları, paramiliter örgütlenmeler, sivil darbe ve lokal savaş sendromlarıyla "tehdit" altında olduğunu iddia eden bir ayrıştırıcı otokratik çerçeveye yerleştiğini söylemeliyiz. Bu anlamıyla bir yandan hem totaliter bir yönetime dayalı sembolik iktidarı tanzim etmekte, hem de kadro ve seçmenlerini manipüle etmek için tekniğin küresel boyuta vardığı bir aralıkta totalitarizmi meşru kılacak söylemlere, yasaya, toplumu yöneten hukuka ve özellikle hayali "iç düşmanların" yeniden yaratılmasına ve karşı savaş yürütmek zorunda kaldığından "ulusal seferberlik" çağrısına (15 Temmuz darbesi ve fetihçi seferberlik ruhu). nutuk biçimlerine ihtiyacı var. Saldırganlık ve sosyal kutuplaştırma politikası toplumda kendine cevap bulurken, soykırım ve şiddet üzerine kurulu bir yapının normalleştirilme teknikleri olarak nekropolitik şiddet tam da bu aralıkta ölü bedenler üzerine nüfuzun sağlanması için gereklilik arz ediyor. Keza toplumsal kontrol normları ölümün sadece kutsanmasını gerekli kılmıyor (şehitlik mertebesi ve ulusal ödev) iç düşman ilan edilen "muhalif öznenin" ölü bedeninin de teşhirini, apaçık imhasını da gerekli kılıyor.

Bir yandan bütün bir toplum hapishane gibi mikro alandan makro alana kadar örgütlenmekte (toplum aktörleri ajanlaştırıllmakta), diğer yandan "şehitlik" ve bedel ödeme üzerinden kurulmuş kutsal iktidar mekanizmaları "mükemmel ulusun" ve "milli şefin" kutsanması üzerine kurulu dil açık ve seçik bir biçimde ortaya konulmaktadır. A. Mbembe'nin belirlemeye çalıştığı nektopolitik bir iktidar ilişkiselliği ve kolonyal güç dengelerini ortaya koyarken, aynı zamanda beden, şehitlik ve kan üzerinden kutsallaştırılmış bir iktidar örgütlenmesinden bahseder.[17] A. Mbembe'nin nekro-iktidar tanımlaması Foucault'nun "biyopolitik" kavramı[18] ile kıyaslandığında daha da anlaşılır hale gel-

[16] C. Lazzeri et D. Reynié, La raison d'état : politique et rationalité, Paris, PUF, 1992, p.43-82.

[17] Achille Mbembe, Nécropolitique, Presses de Sciences Po, « Raisons politiques », 2006/1 no 21, pp. 29 à 60.

[18] M. Foucault, Naissance de la Biopolitique, Hautes Etudes, Gallimard, 2004.

mektedir. Foucault ve Mbembe ırk ve ırkçılık konusunun analizini sunma amacındaki bu paradigmaları biyopolitiğe ve nekropolitiğe dayanmaktaydılar. İktidar yaşam alanında bir güç odağı oluştururken yaşamı kapsamak için devletin aygıtlarını ve ilgilendiği alanları kullanır. İktidar aygıtları, söylem ve ahlak üzerinden yaşam ve ölüm arasında bir mola ilişkisi kurar. İktidar biçimleri bir yandan yaşama yatırım yaparken diğer yandan "ölüme terk etme" üzerine kurulu bir siyasayı da belirgin kılar. Bundan dolayı diyebiliriz ki post-totaliter bir siyasal arenanın tam içerisindeyiz. Bu kavramı daha sonra yeniden ele alacağız. Bugün iktidarlar kolonyal kontrol bölgeleri kurarak kısmıianlamda sömürgelerini gözetim altında tutmak "terbiye etmek" üzerinden egemenliği kurmaya çalışırlar. Lakin sadece bu değildir, egemenlik aynı zamanda iktidarın öznesi olan Kürtlüğün yeniden düzenlenmesi, sömürgecisinin belirlediği iyi Kürdün kurulan vaatler üzerinden yeniden oluşturulması demektir. AKP'nin muhafazakarlık ve islam ahlakı üzerinden kurmaya çalıştığı Türk ethosu içindeki Kürtlük üst ulusun birliktelik projesinde ona sadık bir özne olarak kendine yer bulur. Burada kutsal ulus, nekropolitik bir güç ve sadık-bağımlı öğeleriyle kendini tanımlarken kurulmaya çalışılan egemenlik iktidarın manifestosu olarak oluşur. AKP'nin ve kurguladığı yönetimin içindeki (MHP, Ergenekoncular, Kızıl Elmacılar, Perinçekçiler, Kemalistler, vs.) organların, yeni İttahatçı kurgusu içinde kemalist devlet geleneğinden farklı olarak Kürtlüğün reddi değil, sadık Kürdün kabulü (sadık, İslam içinde tanımlanan Aleviliğin kabulü), "isyancı" Kürdün dışlanmışlığı söz konusudur. "Sadık" Kürt yaşama dahil edilirken, efendisini dinleyen, onun ekonomik arzularına ve toplumsal tahayyüllerine çıkarı gereği dahil olan (ister istemez) kontrol altındaki öznedir; "diğer" Kürtler ise tehdit kabul edildiği için, ablukaya alınarak, ölümü dahi şiddete maruz bırakılan öteki, dışlanan "şaki", ölüm siyasetine dahil edilmek istenen "sapkın" öznedir.

Aslında, bu yeni yönetimsellik, Kürtlere, Alevilere, Ermenilere, farklı cemaatlere ve Müslüman olmayanlara karşı düşmanca bir nefret siyaseti izlerken, toplumun çatışma normları ve kodları üzerine yoğunlaşarak hayali bir düşman yaratma retoriğine dayanarak pekala klasik anlamda ilerler. İşkence, şiddet, tehdit ve polis uygulamaları sürecinin bir parçası haline gelen nefret ve olağanüstü hal, hükümetin sivil darbe teşebbüsüyle otoriterin arzusu altında bir sosyal kontrol mekanizması yaratıp, şiddeti rasyonalize etmektedir. Bu anlamıyla toplumsallaştırılmış savaş, belirli riskleri taşısa da mutlak hakimiyete girişmeye çalışan rejimin tahakkümle ve "korku siyasetiyle" tabana yayılma isteği önceliklidir.[19] Kürdistan'da geliştirilen savaş sadece yerel anlamda kurulmak istenen şiddet mekanizmalarını sabitleme arzusu değil ama aynı şekilde sömürge söylemi üzerine kurulu eril hakimiyetin kendini bedenleştirme ve orada söz söyleme hakkını despotik makineye devretme arzusudur. Keza Kürtler belediye ve ekolojik toplumsal değişim ontolojisiyle devletin belirli sertlik okumalarını barış süreci ve öncesinde bertaraf etmiş, fiili olarak ilan edilmemiş bir demokratik özyönetim kurumsallaşması dinamiği yaratmışlardır. Bu durum legal alanda belirli toplumsal dönüşüm çerçeveleri sunmasıyla birlikte, devlet bir erkek eril yapı olarak bu durumu kendi hegemonyası için bir tehdit olarak okudu ve eski devletin bütün mirasını devralarak, şehit ve vatan söylemi üzerine kurulu, ölü bedenlerin siyasetine girişti. İşte bu siyaset Achille Mbembe'nin altını çizdiği nekropolitik bir mekanizmayı sunar. Devlet burada öldürmeyi söylem olarak ahlaki bir toplumsal yasa olarak sunarken diğer yandan sömürgeci olarak, ölü bedeni yaşama da dahil etmek, ölü beden üzerinden vasatlık siyaseti izlemek istemektedir. Taybet Ana'nın ve Pakize Hazar'ın ölü bedeninin içine yerleştirilen hiddet, sadece devletin kurumsal öfkesi değildir, çıplak beden, yere serilmiş ölüm ve "cesetleştirme" üzerinden bir nekropolitik şiddet ve tehdit mekanizması toplumsallaştırılır, devlet tabandan vücut bulan tehdidin kurumsal temsili olarak uygulayıcı olandır. Bu anlamıyla nekropolitik şiddet aygıtı ölme ve öldürme üzerine kuruluyken, hipokrit bir şekilde ölümleri tasnif eder, ölümler üzerinden nüfus siyaseti izler, nüfusu ölüme bırakır. Ayni şekilde ölüm ve şehitlik üzerinden izlediği siyaset gereği kontrol edemediği "ötekinden" nefret ederken, nefretini bıraktığı zehirle birlikte apaçık alanda ölüm üzerinden intikam alır. Nekro-iktidar sadece ölü beden üzerine kurulu bir yasa değildir, aynı zamanda hem Fanon'un Cezayir savaşı sırasında sömürge alanında özneye dair söyledikleriyle ilgilidir, hem de Mbembe'nin Ruanda Soykırımı (kokan beden, cesedin kokusu, ölü bedenin alanda teşhiri) etrafında altını çizdiği gibi bu, fragmantal olarak sömürgecinin direniş alanını ve kapasitesini bölmek, demoralize etmek, şiddeti yerel alanda bu bölme ve yönetme üzerinden kurgulamak istemesinden de ileri gelir. Kürdistan'da özellikle Cizre, Nusaybin ve Sur kent alanlarındaki şiddetin en çıplak hali ve TOKİ üstün-

[19] C. Coker, War in an age of risk, Polity Press, Cambridge, 2009

den bütün kültürel mirasın yok edilmesi, soylulaştırma projeleriyle (Sur Gavur Mahallesi ve Hasankeyf, ya da Filistin de İsrail yerleşim alanları ve Gaza gibi), güç yapısı alanını parça parça kuşatarak izole etme ve hakimiyet kurarak "ötekiliğin" alanını kontrol altına almaya çalıştığını görmekteyiz. Bu durum Batı alanında ve Latin Amerika'da fakir, işsiz, preker ve göçmen mahallelerindeki soylulaştırma ve rant projeleriyle ulus-aşırı şirketlerin yerel halkların yaşam alanlarına müdahale etmesinden pek farklı değildir. Keza devlet yapı olarak, ulusaşırı kapitalizmin jandarmalığına oynarken, en klasik anlamdaki Leviathan gibi hareket ederek, kent alanını kendi hakimiyeti içine yerleştirmek ister. Bu alandan hakimiyet ilişkileri sadece asker ve polis despotik araçlarıyla kurulmaz, aynı şekilde toplumsal ve psikolojik alan bu kuşatılmış kent alanlarını terörize ederek devam eder ve medya veyahut da sosyal medya, kurulmuş bir şiddet ve nefret eklektiğinin yeni tahakküm kodları olarak seyir eder. Devletin paramiliter sivil ve yasa organları örneğin sosyal medyayı nekropolitik şiddetin hasıl alanı, nefreti çıplaklaştırmanın önemli aracı olarak kullanır.

Kent Alanının İşgali ve Yaşamın Kontrolü Olarak Ekonomik Despotizm

Makalemiz özellikle Türkiye'de hükümet tarafından Olağanüstü Hal'in yenilenmesinden hemen sonra Kürt bölgesi içindeki özyönetim talebinde bulunan Kürt direniş alanlarına ve Kürt siyasal tarihinde belki de önemli bir biçimde ilk kent alanı direnişi olan (Hevsel Bahçeleri direnişi de bunun içinde okumak gerekir) kent alanında yeni isyanın (Serhildan'ın) faşizmle ve biyopolitikayla olan karşı-biçimlerine de bakmaktadır. Devlet tarafından geliştirilen şiddet sarmalı ve suç, savaşın yeniden tasarlanmasını sağladığı gibi, buradan çıkışla bu konunun iktidar, karşı-şiddet ve sivil itaatsizlik, yeni Kürt öznelliği ve alternatif siyasetin kentsel alanları dönüştürmesiyle de ilişkilendiğini söylemek gerekir. Devletin nekropolitik şiddeti tırmandırmasını sağlayan ve barış süreci içinde oluşan hakimiyet alanları aynı şekilde Ortadoğu alanında cihatçı şiddet karşıtı Kürt öznelliğinin görünür olmasıyla da alakalı duruyor. Diğer taraftan da bu tespitimiz Ortadoğu'da radikal selefilerin siyasi alanına dayattığı şiddetin (Egemenliğin morfolojik şiddeti) araç ve duygularının eleştirel okunmasını da ele almaktadır. Keza bugün Türkiye'de muktedir İslam'ın kurguladığı şiddetin kaynaklarının Ortadoğu'daki şiddet dinamiklerinden farklı olmadığını belirlemeliyiz. Bu anlamıyla İbn Haldun'un özellikle iktidarın güç aşamalarını temsil eden üç aşamalı iktidar hakimiyetinin bugün açısından baktığımızda AKP retoriğine hiç de uzak olmadığını kabul etmeliyiz: assabiya (toplumsal projenin hizmetle oluşturulması), taghallub (tahakkümün oluşturulması) ve dava (kitlenin kazanılması için bir dava etrafına kenetlenme ve davanın tahayyül edilmesi).[20] Her yerde uygulanan "devlet şiddetini" değerlendirirken (kurumsal devlet şiddeti ve kentsel alanlarda devlet dışı karşı şiddet), örneğin Hamit Bozarslan'ın Ortadoğu'da şiddetten söz ederken bahsettiği uygulamalar hakkında da belirttiği gibi: "1980'lerde Ortadoğu'da bu kavramı, daha önceki örnek bir çalışmada, "devlet şiddeti" ve "devlet savaşının"[21] birlikte olabileceğini ve ayrıca resmi ve resmi olmayan silahlı aktörler arasındaki süreksizliğin ortadan kaldırabileceğini ileri sürmüştük." (Révolution, État de violence, 2015, s.21) şeklindeki analizinin geçerli olduğunu söylemekte yarar var. Burada güç ilişkileri içine yerleşen toplumsal rant ve soylulaştırma eklektiği sadece sosyolojik veriler ya da yaklaşımlar üzerinden değil, yeni isyanın kentsel alanına dair (çevre, mikro kimlikler, toplumsal ve yönetimsel kriz, vs.) anlatılar etrafında okunabilir. Kent açık alanlarında yeni isyan modüllerine baktığımızda, kurulu bir mikro politikanın despotik devlet şiddetine karşı o açık alanı korumaya yönelik bir eylemselliği barındırdığını, ama aynı şekilde rant ve kültürel tahakküme karşı da durduğunu gösteriyor. Ki kent eylemleri devletin apaçık şiddetini görünür kılan bunu ulusaşırı alana taşıran önemli bir hafızaya ve toplumsal alet edevat kutusuna sahiptir (Tahrir Direnişi, Gezi İsyanı, Hevsel Direnişi ve Öz Yönetim Alanları Direnişleri). Bu tartışmalar çerçevesinde yeniden fa-

[20] Bkz. Hamit Bozarslan, Le luxe et la violence. Domination et contestation chez Ibn Khaldûn, Paris, CNRS Éditions, 2014 ve İbn Haldun, Mukaddime 1, Onur Yayınları, çeviri: Turan Dursun, 1977

[21] D. Defert, « Le dispositif de guerre comme analyseur des rapports de pouvoir » dans J-C. Zancarini (dir.), Lectures de Michel Foucault, ENS Éditions, 2001

şizm ve nekropolitik şiddet karşılaşmasına bakarsak, birincisi başından beri işlediğimiz gibi çatışma yaklaşımı üzerine kurulu devletin analitik ve morfolojik şiddet pratiğinin nekropolitik bir yönetimle dizayn edildiği tespitidir. Burada dizayn kavramını bilerek kullanıyoruz, keza savaş zamanlarında nekropolitik paramiliter gruplar (Esadullah Timi, Osmanlı Ocakları, SADAT) ile devletin açık örgütlenmelerinin (JÖH ve PÖH özel birlikleri) aynı siyasal nefret ve şiddet tarzlarında hareket ettiğini tespit ediyoruz.

Devletin Kürt kent isyancılarına yönelişini hatırladığımızda ve suçun apaçıklığına baktığımızda devletin içindeki ve dışındaki aygıtlaşmaların tahakkümü salgılamak ve korumak adına, şiddeti yasa ile yeniden meşrulaştırdığını, OHAL ya da Özel Güvenlik Bölgesi uygulamalarıyla yeni bir abluka ve ilhak siyaseti kurguladığına şahit olmaktayız. Bombalanan kentlerde güvenlik bölgeleri ilan edilmesi bir savaş rejimi apaçıklığını gösterirken, rant, yıkım ve soylulaştırma projeleriyle Sur, Hasankeyf gibi sembolik, kültürel alanların yeni bir neoliberal kamusallığı ele vermesinin dışında alanın yok edilmesi ve ehlileştirilmesiyle elde edilen toplumsal ve siyasal kırım, hükümet tarafından bir yönetme strateji olarak etkin kılınmaktadır. Bu anlamıyla 3. Napolyon donemi Paris şehrinin 19. yy değişim ve aydınlanma dönemi mimarisine benzeyen kent kuşatmaları hali bu yönetim şeklinin hafızasına dair enteresan analizler sunmaktadır. Sur, Cizre, Nusaybin gibi yıkımlara tabi olmuş kent alanlarının İstanbul'da olduğu gibi "soylulaştırma" projeleriyle yeniden ranta açılma potansiyeli sadece klasik anlamda devletin monarklaşmasına yardım eden bir kapitalist proje değil, tam da Paris Komünü sonrası (barikatlar sonrası) 2. İmparatorluk dönemi denilen 3. Napolyon tarafından geliştirilen Bordeaux valisi Haussman tarafından yapılan (1852 - 1870) Paris'in direniş alanlarını (dar sokaklardan geniş ışıklı caddelere, alanın kapitalize edilmesi) yok etmeye yönelik kent planına, oradaki ekonomi-politik yaklaşıma da benzemektedir. Paris'in 19.yy'da yeniden yapılandırılması tesadüfi değildir. Kent sürekli direnişe tabi dar ve komünal bir yaşama ev sahipliği yapmaktadır. W. Benjamin "Pasajlar" kitabında, neden Napolyon'un tam da devrim sonrası böyle bir şeye yöneldiğini analiz ederken, kentin rant ve yeniden oluşturulması üzerinden yürüyen meselenin sadece direnişi kırmak olmadığı, aynı şekilde gelişen burjuvazinin, yani kapitalizmin ihtiyaçları ile endüstri pazarının ihtiyaçlarının pek de çakıştığı üzerinedir. Kürdistan'da ise islami ve devletçi sermayenin derdinin tabi ki sadece bu ekonomik ihtiyaca pazara oluşturmak değildir; yeni bir tür sömürgeciliği, Kürt kültürel ve siyasal alanını tahakküm altına alarak yeniden kurmak istemektedir. Devlet sermaye ile birlikte Kürt Alanında siyasal işgali ekonomik işgal, yerinden etme ve nüfus politikalarıyla desteklemek isterken, ırkların savaşından daha çok devlet ırkçılığının bedeni olan savaş ilanı ile işlediği suçları bertaraf etmek, ve yönetim arzusunun despotik hiddetini maskelemek istemektedir. Bu anlamıyla rant ve soylulaştırma (ya da Tokileştirme) projeleri bir kültürel kırım ve ekonomik sömürgecilik araçlarıyken, sadece direnişi kırmak için değil, yerinden etme siyaseti ve bölge halkının nüfus yapısı değiştirilerek (göçmen kamplarının Kürdistan kuzey sınır atlası içinde kurulması gibi) bölgede etkili olabilmek, kent alanını kontrol etmek ve bitmiş barış süreciyle devlet, kendine yeni çatışma sahaları ve hakimiyet alanları yaratmaktadır.

Dolayısıyla denilebilir ki nekropolitika tam da kolonyal şiddetin bir aygıtı ve iktidarı olarak, fetih ve hakimliğin kılınmak istendiği "ötekiliğin" topraklarında, oranın sakinleri ve yerlileri üzerinde mutlak hakimiyeti kurmak için farklı siyasal güç ilişkilerini devreye sokmaktadır. Burada önemli olan şiddetin kurduğu egemenlik ilişkiselliği ile kent ayaklanmalarını bertaraf edecek bir polis gücünün yeniden oluşturulması değil, toplumsallastırılmış ırkçılığın hakimleştirilmesi, denetim ve yönetim sanatının somutlaştırılmasıdır. Nekropolitik iktidar bütün toplumsal alanı dizayn ederken, güç kullanımına dair bilgi aygıtlarının üretimini (iyi ve kötü komşuların tasnifi, "hainler", tehdit unsuru taşıyanlar, vs.) ölüm ve ölü bedenle teşvik eder. Ölü beden yaşama dair değildir; ölü bedenin kontrolüyle korku ve tehdit minvalinde biyolojik yaşamın da denetim altına alınmasıdır. Artık sadece yaşatmak istemez iktidar, bir sömürge diyalektiğiyle ölüme bırakır. Bu bağlamda, Foucault'nun bütün toplumsal ilişkilere sızmış iktidar odakları dediği, Mbembe'nin nekropolitik tespitinde hem fail hem de yapıdan kaçınan klasik devlet iktidarından farklı bir iktidar kavramı ortaya çıkar. Yani genelleşmiş bir baskı, korku ve sadık aktörlerle çevrili yurttaşlık içinde iyi memurlar ve propagandacılar ağı, ölü bedeni ötekileştirirken, onunla tam da bir örümcek ağı gibi yerleşmiş merkezi iktidar fikrinin korku meka-

nizmalarını yatay halde harekete geçirir. Sindirme pratiği tabana yaydırılmak istenir ve bu şey iyi vatandaş ve sadık memurlar sayesinde gerçekleştirilir. Burada bütün şiddet organları dezenformasyon, seçim analizleri ve hilelerle iktidarın vazgeçilmez güç teknikleri bir "yalan" mekanizması üzerinden yeniden oluşturulur. Kürdistan'da yapılan askeri- paramiliter müdahale sadece, Kürt siyasal hareketine yönelik bir durum değildir, daha çok bölgenin direniş imgeleri ve aktörlerini etkisiz hale getirmek için (Ortadoğu'da görünür olan isyan hareketleriyle buluşan yeni 'Kürt' öznelliğine müdahale), şiddeti meşru zeminde yeniden kurmak ihtiyacıdır. Kürt kent alanlarında işgali meşru kılan sadece yeni İttihatçı milli öznenin kurduğu vatan söylemi değildir, aynı şekilde burada tahakkümün dili olan söylem, yine hükümetin kendi dilsel bagajıyla kamuoyuna meşruluk ve haklılık söylemiyle lanse edilir. Örneğin "terörle mücadele" kavramı burada nekropolitik söylemin güç dengesiyken, kilit terim olarak öne çıkar ve ulus aşırı alanda devlet şiddetinin meşruluğunu kanıtlama yöntemi olarak da en önemli propaganda malzemesidir. Devlet şiddeti, yasa ve hukuk üzerinden işlerken, meşruluk üzerinden oluşmuş ahlaki formasyona dikkat eder. Yasa bu anlamıyla şiddetin ve korkuyu gündelikleştirmenin kaynağıdır. Keza şiddet yasa tarafından güvence altına alınırken, devletin ve kurumların aygıtları, şiddetin aktörleri (polis, asker, paramiliter sivil örgütlenmeler, memurlar, vs.) olarak ahlaki formasyonda meşru müdahaleciler olarak gözaltı ve denetim ağları aracılığı ile güç ilişkilerini toplumsallaştırırlar. Hukuksal düzlemde, şiddetin yeniden yapılandırılması olan meşruluğun yasa tarafından tanımlanması, gündelik hayatta geçerli format olarak ele alınırken, yeni bir anayasa yapma ihtiyacı duyan iktidar mekaniği, tali güç etrafında var olan anayasayı iktidarın kontrol ve denetleme aracı olarak yapılandırır. Burada iktidarın yasa ve hukuk üzerinden kurguladığı şey artık demos değildir, tersine güç ilişkiselliği içinde bütün bir Leviathan'ın mutlak hakimiyetinin psikolojik ve sosyal moral, sözler, vaatler dahilinde yeniden sağlanmasıdır.[22] Mutlak hakimiyet parçacıklı olarak hem totaliter iken hem de neoliberal pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için gücün denetleyici pozisyonunu göre şekillenir. Ondan dolayı biz bu iktidar biçimine bir şekliyle post-totaliter demek zorundayız. Keza bütün güç ilişkileri bir yandan güvenlik rejimi üzerine kuruluyken, güvenlik ve hizmet adına şekillenen meşruluk, yasa üzerinden otoriter bir manipülasyonu halkın tabanına yaymaya, bunu seçme ve seçilme hakkı ya da demokratik seçim gibi terimleştirmeler üzerinden de etkin kılar. Toplumun iktidar tarafından temel motivasyonunu güçlü kılan şey "güvenlik" ihtiyacının karşılanması, hizmetin bu güvenlik ihtiyacı için toplumsal alanda oluşturulmasıdır. Burada nekropolitik şiddetin yasa ile olan ilişkisi sadece gücün oluşması bakımından değil, şiddete dayanarak yasa ve hukuku hayata geçiren gücün, hem kurucu bir unsur olarak 'zor'u uyguluyor oluşudur, hem de ölüm ve yaşam arasında var olan bu iktidarın hukuk rejimini kendi vatandaşına (vatandaşı adına) uygulayan bir hak ve güvenlik meşruiyetinin de üzerine yerleşmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle, kutsallaştırılmış yasa, güvenlik ve hizmet ihtiyaçları tam da bu noktadan itibaren, bütün bu söylemler dahilinde yeniden gerçekliğine kavuşuyor. Devlet, gücün Leviathan'ı olarak vatandaşı adına şiddeti uygulayan, şiddeti meşru kulan asıl tahakküm aracıdır, şiddetin makro kaynağıdır.

Korkunun Yeniden İnşası Olarak Post-Totaliterlik ve Şiddetin Ölümler Üzerine Egemenliği

H.Bozarslan *Orta Doğu'da Şiddetin Tarihi* (2008) kitabında şiddeti, devletin güç dengeleri ve toplumsal kurumlar etrafında farklı biçimlerde okuyarak şiddetin nefret söylemi, ulusal korku, linç ve intikam tarafından kullanılan totaliter eğilimin altındaki "rejim gücü"nün bir uygulaması olarak tanımlamamıza yardım eder. Konumuz hem resmi şiddetin yargı değerlerini hangi biçimlerde ürettiğini sorgularken, hem de göç, çatışma ve savaştan kaynaklı aktif azınlıklara, kadınlara ve muhaliflere duyulan nefretin hangi biçimlerde toplumsal hâkimiyetin yarattığı şiddet belleğine yansıdığını bunun erkek (eril) yasasına ilişkin politikayı da hangi biçimlerde kapsadığını sorgulamaktadır. Bu bağlamda, şiddetin bu çatışmalar içindeki dinamiklerin mağduriyet edebiyatına, egemenlik ve kendi değerlerini nasıl ürettiğini bilmek için konumuz dışı olarak şiddeti kapsamlı problematize etmek gerekir. Bu analiz bizi bir egemen bağlam etrafında biçimlenen çatışma ve şiddet

[22] Bkz. T. Hobbes, Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common Wealth Ecclesiasticall and Civil.

aygıtlarına bakmamızı zorunlu kılıyor. Ama özellikle, siyasal olarak uluslararası alanda ortaya çıkan Cihatçı hareketlerin (El- Kaide ve İslam Devleti-İŞİD) şiddet, yerel egemenlik ve saldırgan retoriklerine baktığımızda, bu hareketlerin sadece "zor rejimi" olmadıklarını, ayrıca gücü elde tutmak isteyen faşist karakterli dinamikler ve otoriterlikler de olduklarını tespit edebiliriz. Bu anlamıyla derin devletin paramiliter güçleriyle (Osmanlı Ocakları, Sadat ve Esadullah Timi) bu dinamikler arasında kesişmeler söz konusu olabilmektedir. Şiddetin nekropolitik mekanizmalarına farklı eğilimlerde bakıldıktan sonra şimdi son olarak çağdaş sömürgeciliğin fetihçiliğine (şehir savaşlarını kuşatmayla, bombalamayla yapılandırmaya çalışan Nazizmin Guernica saldırısına benzeyen militarist yakınlıklar) bakmak yerinde olacaktır. Acaba Clausewitz'in "Savaş Üzerine" kitabında belirlediği gibi " Savaş, böylece düşmanımızı irademize zorlamak için yapılan bir harekettir"[23] tespiti bu anlamıyla yeni savaş argümantasyonunun da bir analizi midir ? Yani bir yandan teknik üstünlük üzerine kurulu egemenlik ordu ve militer örgütlenmeler söz konusuyken, diğer yandan tahayyül edilmiş iç düşmanı provoke etmek için, pratik bir yeniden sömürgecilik topografyası mı geliştiriliyor. Şiddet rejimleri sürekli şekilde cenaze, şehitlik, ölüm ve çatışma kıskacı içinde pornografik bir teşhirliği toplumsal ahlak olarak dayatmakta ve kurgulamaktadır. Özellikle sınır boylarında, kent çatışma alanlarında (kamusal açıklıkta) öldürülen insanların, militanların bedenlerinin (cenazelerinin) teşhir edilerek, bombalanan evlerin duvarlarına yazılan patriyarkal, ırkçı sloganların sosyal medyada dağıtılmasıyla ölüm ve tehdit mekanizmalarıyla hem klasik anlamda devletin mutlakiyeti tarif ediliyor, hem de nekropolitika dahilinde başka türlü bir egemenlik perspektifi geliştiriliyor.

Tam işte belki de bu aralıkta post-totaliter bir rejim yaratılırken sermaye ve tahakküm aynı anda hem muhafazakar hem de küresel arzulara göre kontrol edilen bu alan, beden ve ölüm dahilinde biçimlendirilmektedir. "Güçlü" olma (güçlü gösterme: eski diktatör rejimlerde askeri düzen, yürüyüş ve gövde gösterileri gibi), millete hizmet etme ve Reis olma (Führer) söylemi, aynı şekilde karşıtlığını teknik ve sermaye akti üzerinden boyunduruk altına alma, karşıtlarını sessizleştirme (korkuyu yayma), ekonomik anlamda tebaayı bağımlı hale getirme stratejisini beraberinde getirir. Devlet olmanın gereği apaçık şekilde devlet despotik organlarını yeniden oluşturarak, neoliberal sermayeyi yeni alanlarla buluşturur. İslam sermayesinin, Ortadoğu petrol pazarına dair konformist yayılma (ekonomik fetihçilik) arzusunu tam da bu yeniden organlaşan, hastalıklı devlet mekanizmalarının girdiği yerel ve ulusaşırı egemenlik bağlamları (jeopolitiklikleri), pazarları etrafında okumak gerekir. Daiş üzerinden örgütlendirilmeye çalışılan korku söylemi ve nefret, aynı şekilde tabandan gelen silah ticaretini ve petrol rezervlerini de kontrol etmeyi sağlar. Öyle ki Cihatçı Şiddet hareketlerinin ideolojik İhvancı yaklaşımı bir yana, sosyal medyada kullandıkları pornografik şiddet imajları onların yaymak istediği korku retoriğine göre biçimlenmiş bir eril iktidar aygıtlaşmasıdır dersek pek yanılmış olmayız. Ama aynı tekniğin Türk ordusu ve paramilter gruplartarafından da kullanıldığını (Varto, Nusaybin, Cizre ve Sur'u fotoğraflarını sadece hatırlamakta fayda var), ve bunun teşhircilik ve güç gösterimi gibi despotik bir ahlaki rejim anlayışıyla biçimlendiğini görebiliyoruz. Bu anlamıyla aslında düzenli ordu güçlerinin (ulus-devletin aktörlerinin) pek de eski savaş "ahlakı" dediğimiz karşılıklı cephe okumasına yaslanmadığını, o halde devletin hegemonya aygıtlarının bugün artık şiddeti görünür kılarak, ölümü kutsayarak, Mbembe'nin tam da altını çizmeye çalıştığı gibi ölülerin bedenleri üzerinden bir egemenlik kurduğunu söylemeliyiz.

Konumuz çerçevesinde, Türkiye'de tecrit toplumunun incelenmesi bizi şiddet, nekropolitik bir grubun varlığı, ulusun şehitliği, kimlik çatışması, ırk tehdidi ve derin devletin paramiliter grupları ve ordu araçlarının hâkimiyeti altında güvenli bir devletin söylemleri ile karakterize edilen daha somut bir analize yönlendiriyor. Bu tür disiplin formları ittifak mirasını İttihatçı, Kemalist ve İslamcı yakınlaşmasından alırken, belki de yeniden Türk ethosu kendini din ve ulus birlikteliği uzerinden tarif ediyor. Bu nedenle, bu analizimizi, darbelerin ve vatandaşlarına karşı şiddetin, gücün farklı yaklaşımlar arasında bir diyalog sürdürerek İslami liberalizm ve Türk milliyetçiliği tarafından yönlendirilen ve siyasi krizin problematikleştirilmesini amaçlayan kritik bir deneme olarak da okumak gerekir. Devlet hangi toplumsal formları ve siyasal aygıtları harekete geçirerek, hem Türklük ethosunu milli değer olarak

[23] C. V. Clausewitz, On War, Princeton University Press, s. 75.

sunuyor, hem de ümmet fikri dahilinde belirli dinsel kodları kendi gücünün mayası olarak kullanıyor. Sanırım sorumuzun en önemli karmaşıklığı, egemenliğin meşru şiddet araçlarıyla donatılıp şiddetle özdeşleşecek şekilde toplumsal alandaki statükonun millet ve inanç üzerinden hangi biçimlerde şekillendiği meselesinde görülebilir.

Özellikle, barış sürecinde gelişen kentsel ayaklanmaların Ortadoğu'da AKP'nin otoriter hükmünü görünür kıldığını söylemekte yarar var. Türkiye'de, biyo-politika (Foucault), nekropolitik (A. Mbembe) kavramları aracılığıyla barış sürecini reddeden, giderek daha fazla otoriter hâkimiyeti ve toplumu kontrol altına alan ve Kürt kentsel ayaklanmalarını tetikleyen devletsel şiddet ile bağlantılı olarak tecrit toplumunun eleştirel bir okumasına bakmak gerekir. Türkiye'deki yönetimin şiddetle ve tehdit kültürüyle iç içeliği, çeşitli krizlerden geçen bir sistemin totalitarizmi karakterize ettiğini düşünmemizi sağlıyor. Kamu alanındaki politik baskılar, işten atılmalar, cadı avına dönen KHK'lar ve Kürt coğrafyasındaki savaş suçları, Arendt'in totalitarizmin kaynaklarına dair analizini anımsatırken, dünya ölçeğinde de kapatılma toplumuyla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Nitekim hükümetin üniter yapıyı dikkate alan güvenlik söylemlerinde, milliyetçilik ve İslami inanç standardı vazgeçilmez ahlaki form olarak öne çıkıyor. Gündelik hayatta uygulanan polis kuvvetlerinin şiddeti ve sivil silahlanmanın önünün açılması, sadece disiplin teknikleriyle tarif edilemez. Yeni bir egemenlik iddiası kurulurken Ortadoğu'da tehdidin dili ile rejimin muhalifleri bertaraf etme arzusu beraber ilerliyor. Şiddet, iç ve dış düşmanın yeniden tanımlanmasından başlayarak Türkiye'de vatandaşlığı düzenli hale getiren merkezi bir tehdit unsuru haline getiriliyor. Konseptleri analiz ettikçe, kapatılma toplumu bakımından vatandaşların hayatları üzerinde nekropolitik gücün etkisi artıyor, çatışma ve agresif siyaset toplumu kontrol altında bir korku aracı olarak bir cezaevi retoriği gibi genelleştirilmektedir. Toplum büyük bir hapishaneye dönüşürken, dini ve milliyetçi karışımla oluşmuş Türklük ethosu egemenliğin uygulanmasında önemli bir formül olarak öne çıkmaktadır. Hükümet toplumu tehditle, ölümle, şiddet aygıtıyla[24] oluşturmaya çalışıyor. Sömürge devletlerinin araçları kolonize edilmiş ve paramiliter rejimin karşıtları ölüm üzerinde nasıl oynayarak "korku" yaratmışsa Cizre, Nusaybin veya Sur'da ordu aktörleri ile Kürt savaşçıları arasındaki çatışmalar sırasında devlet, özel tugaylar tarafından öldürülen militanların ve sivillerin "ölü bedenlerini" ortada bırakarak, 1990'lardaki savaş koşullarında olduğu gibi bedenin teşhiri uzerinden "korku" iklimi yaratmak istemektedir. Totaliter rejim, toplumu bir kampa dönüştürürken, yapılan yeni hapishanelerin kamp gibi örgütlenmesiyle birlikte suç aygıtlarını da 21. yy koşullarına uygulamaktadır.[25] Toplum bir deneyin içine yerleştirilirken klasik devletin doğruyu bulmak üzerine kurduğu ölüm ve kutsiyet dahilinde devletin şiddet aktörleri yarattığını bu durumun da deneyin ötesine geçen bir pratiğe dahil olduğunu söylemek gerekir.

Egemenlik terimine gelince, onu, yeni bir güç anlamı gibi düşünüyoruz. Foucault'nun negatif paradigmayı önlemek, ancak egemenliğin bir çok farklı biçimlerini karşılaştırmak için kullandığı "yönetimsellik" (gouvernementalité) kavramı bu anlamda belirli boşlukları nekropolitkle kuruyor diyebiliriz. Foucault'nun çağdaş egemenlik paradigmasındaki kopuşu işaretlemek için biyopolitika kavramını ortaya koyduğu bilinmektedir. Yani, egemenlik genellikle disiplin ve şiddete dayanan bir şey ya da sadece makro alanda cereyan eden devletin üst kimliği değildir, toplumsal ve tabana da nüfuz eden, mikro ve makro iktidar mübadeleleridir de. Foucault, yönetimsellik üzerine verdiği bir derste (Ki bu bir kitaba dönüştü: Biyopolitikanın Doğuşu) yönetimi (hedefi, uygulaması, söylemi olarak) egemenlikle karşılaştırıldığında "önemli bir kopuş" oluşturduğunu belirtir: "Egemenliğin sonu kendi içinde bulunur", "Kendi araçlarını hukuk biçiminde kendi içinde çizer". Eğer kamu yararı amaçladıysa, bu, aslında "tüm kişilerin yasalara uymaları ve yasalarla başarısızlık göstermemesine" bağlıdır; egemenliğin sona ermesi "mutlak itaat" ile karakterize edilir; egemenlik yasaya itaati hedeflemekte ve kendi kanunuyla buna ulaşmaktadır. "Yönetimsellik" kavramı tam da kendi dışında (nüfus, zenginlik, hastalık, kontrol vb.) bir kontrolün amaçlandığı yerde tedbir içindeki bir uygulama olarak denetime dair bir yönetme şeklidir.

---

[24] Hannah Arendt, Les Origines du totalitarisme, Gallimard, 2002 et de Giorgio Agamben, Ce qui reste d'Auschwitz, Payot, 2003.

[25] Bkz. A. Brossat, L'Épreuve du désastre : le XXe siècle et les camps, Albin Michel, 1996.

Foucault'da ortaya çıkan biyopolitik yönetimsellik analizi G20 içinde olan neoliberal pazarın çerçevesine oturan bir ülke için önemli durmakla beraber, Türkiye'de yönetim anlayışını tanımlamak için tek kavram olarak ele alınamaz. Bu durum biyopolitiklikten nekropolitikliğe geçiş değildir; aksine Mbembe'nin de özellikle altını çizdiği gibi, zamanın ruh dünyasında ikisinin de bu düzenleyiciler olarak iç içe girdiğinden bahsedebiliriz. Ama aynı şekilde, dini ve milliyetçi egemenlik kaygısı altında bir ülkede ölüme, ölü seviciliğe ve ölüm üzerinden denetime bu kadar önem verilirken (Taybet Ana'nın bir hafta yerde bırakılan "bedeni" ve Ekin Wan'ın çıplak bedeni) Achille Mbembe'nin "nekropolitik" teriminin önsel problematik olarak bir şiddet iktidarını analiz etmek açısından önemli olduğunu söylemeliyiz. Özellikle İbn Haldun'un Mukaddime'de itinayla ele aldığı "Asabiyya" ve "Dava"'nın bu nekropolitik şiddet mekanizması içinde belirli politik uygulamalara yaslanan tespitler olduğunu belirliyoruz. Son olarak, siyasi düşünür Achille Mbembe şehir kolonisinin yapı düzenlemesini tanımlamak için nekropolitik kavramını ayrıcalıklandırmıştı ve bunu özellikle sömürgecilik üzerinden ele almıştı. Latince ve Yunanca "Necros" teriminden gelen, yaşam ve ölüm arasında rahatsızlığı ifade eden bu problematik ırkçı şiddet ve soykırım uygulamalarında etkin rol oynayan, nüfusun ve kişinin ölümünün aktifleştirilmesini iktidar açısından gerekli kılan bir aradanlığı sunmaktadır. Yunan mitolojisine göre canlı gömülenler, gladyatörler ve trajik kahramanlar aslında bu ölü seviciliğin önemli pratogonistleridir. Nekropolitika kolonileştirilmiş düşünce geleneği (özellikle Afrika'da), köle plantasyonu, koloniyi hayat ile ölüm arasındaki ayrım eksikliğinde tanımlanır. Koloni, ölü beden olarak kurulurken, yerli karşısında beyaz üstünlüğün işaret ettiği herhangi bir toplumsal alanı tanımlamaktadır. Hayatın hâkim olduğu yer nekropolitika da yok ediliyor. Ama diğer taraftan Türk, Fars ve Arap koloni hâkimiyeti altında doğan Kürt öznelliğinin sömürge düşüncesi içinde Ortadoğu alanında kurduğu yeni öznellik ve devlet-ulus şiddetinden biri olan nekropolitiğe karşı yaşama siyaseti, bir tür anti-kolonyal ayaklanma pratiği olarak okunabilinir. Nekropolitika çalışmasında, Mbembe, güç ve egemenlik biçimlerinin oluşumunun genelleştirilmesi ile bağlantı kuran olguyu- insan vücudunun tamamen abartılı olmayan bir yönetiminden başlayarak ve hesaba katılmayan cereyan eden bütün sonuçları- açıklamak istediğini söyler.

Dorlin'in vurguladığı gibi: Mbembe'de "nekropolitika" kavramı bir dizi soruya cevap olur. Bu durum öncelikle, yasamın gereksizliği üzerine kurulu ekonomiyle, çoğunlugun alanıyla ilgilidir, yani kimin yaşamının ne kadar değerli oluşuyla, ne kadar steril oluşuyla alakalı olarak belirlenir. Burada yaşamın değeri, biyopolitikada belirlenen yaşamın değerinden farklı olarak, iktidarın hangi yaşama değer verdiğinin hangi yaşam ekonomisine güç katabileceğiyle pek alakalı olarak, "ölüm" bu yaşam değerine göre ölçülür.[26] (bir kölenin, sömürgenin bedeni ile beyaz efendinin ölü bedeni aynı liberal deger ekonomisi içinde ele alınmaz). Bu tür bir yaşam temelinde, söz konusu kavram, eş değer bazı şeyleri oluşturduğu bir çeşit ölümü çağrıştırır. Kesinlikle, kimsenin cevaplamaya mecbur olmadığı bir ölümle ilgilidir bu durum. Hiç kimse, bu tür bir yaşam veya bu tür ölümle ilgili herhangi bir adalet duygusunu test edemez." (A. Mbembe, Nécropolitique, "Politik nedenler", 2006/1 No 21 | Sayfalar 29-60) Kısacası, Kürt alanında sömürge sonrası kimlik uygulamaları, 20.yüzyılın başından beri çeşitli biçimlerde yapılan soykırımın sonucu olarak ırkçı bir bilginin yaygın asimilasyonuna karşı ve direnişe çevrilmesini mümkün kıldı. Türklük ve sünnilik ethosu İttahaçılık, Jön Türkler sonrasında siyasal islamcılar tarafından kurgulanırken soykırım üzerine oturmuş kimlik bunalımları kendini Ermeni, Asuri (Süryani Keldani vb.), Kürt ve Alevi "ötekilik" karşısında şiddet pratiğiyle diğerinin bedeninin kamusal apaçıklıkta sergilenmesiyle tanımladı. Ama unutmamak gerekir ki soykırım pratikleri küresel ve neo-liberal bir kapitalizm içinde tezahür eden felaketlerdir. Böylece, bu kontrol sisteminde nekropolitik dil böyle tanımlanmaya çalışılır. Son on yılda, yaşamın, onun biçiminin ve dünya kapitalizminin sosyal ve politik alanının (19.yüzyılın, 21. yüzyılda) ölüm ve yaşam arasındaki yeniden mitolojikleştirmeyle yönetildiği

[26] Elsa Dorlin, Décoloniser les structures psychiques du pouvoir, Érotisme raciste et postcolonie dans la pensée d'Achille Mbembe, 2007/3 n ° 51, sayfa 142 -151.

ve örgütlendiği açıktır. Achille Mbembe "savaş makinesinin" seferber edilmesine dayanan sermayenin bu yeni mantığını ve dünya bölgelerinin jeopolitik olarak sınırlandırılma süreçlerini tartışıyorken metninde hem Foucault'nun biyopolitikasıyla hem de Deleuze ve Guattari'nin denetim toplumu tespitleriyle kesişiyor. Mbembe - savaş makinesi ve olağanüstü halden dolayı çağdaş toplumların başlıca mantıklarından biri olan biyopolitik kavramın yerine geçtiğini nekropolitikle değiştirilmesi gerektiğini doğrular, lakin biyopolitikliğin sona erdiğinden değil nekropolitiğin tam da aslında onunla bir devamlılık içinde oluştuğunu anlamamızı sağlıyor. Dolayısıyla, gerekçelerin soylulaştırılması, ölümün büyük harf kullanımını (şehitlik ve düşman) ve nefretin rasyonelleştirilmesi yoluyla daima toplumsal kontrol altında olan post-totaliter bir yöntemin uyguladığı şiddetle bağlantılı olarak Mbembe'nin kavramsallaştırılmasını anlamak için nekropolitike ilişkin ikili okuma önerebiliriz. Nekropolitika "ötekinin" yaşamına dair şunu teyit eder: "yaşa ve öl". Nekropolitika küresel kapitalist dünyada, ölümler modunda yaşayan "ötekinin" yaşamının değersizliğinin bir yönetme şekli olarak iktidar tarafından ele alınmasıdır. Bu anlamıyla nekropolitika, biyopolitikadan uzak bir anlamdaşlığı değil, hatta onunla pek iç içe işleyen mekanizma olarak, ırksal hakimiyet etrafında örgütlenmiş sömürgeciliğin 'cesed ve ölüm' üzerine tahakkümünü görünür kılar. Ortadoğu'da ve Türkiye'de siyasal islamın (vahabizm ve sünnilik) dinsel muktedirlikle oluşturduğu kutsallaştırılmış ölüm ve şehit kültü de nekropolitikanın tezahürlerinden biridir diyebiliriz. Örnegin, düşmanlık üzerine kurulu cihatçı siyasetin sosyal medyada "hasımlarına" dair uyguladığı idam kararı, biyolojik şiddet ve bunun canlı yayınlanması sadece sadizm ve tehdit mekanizmasını yürürlüğe koymakla açıklanamaz; aynı şekilde yaşam karşısında geliştirilen faşizm siyasetini uygulamak için "ölüm" ve "öldürme" üzerinden kurulu normlara, ölüm hegomanyası tarafından geliştirilen nekropolitikaya ihtiyaç duyar. Bu anlamıyla değerli kılınan kutsanmış ölüm, şehid ve cesed tanımlamaları değersizleştirilmiş "ötekinin bedeni" karşısında hiyerarşik bir toplumsallıkta ehemmiyet kazanır. Bu aşırı kesimler "rasyonalizasyon"un pek yoğun olduğu "neo-liberal" süreçler, pazarda (gücü şiddetle meşrulaştırmak, kitleyi yandaşı yapmak, muhalifleri suçlamak, "diğerlerini" cezalandırmak için) savaşı ve ulus-devletin (Türkleştirilmiş Ümmet Fikri) kurtarıcı çağrısını ölü bedenler ve şifrelenmiş "cesetler" üzerinden sunuyor. Çağdaş Türk Devleti ethosu, sadece vatandaşlarını sınıflandırmakla kalmaz, değerli ve değersiz yaşamları yönetmeye eğilimli aktörler yetiştirir, yaygınlaşan şiddeti yönetmeyi tam da vatandaşlığın tanımlamaları üzerinden kurmaya çalışır. Bu anlamıyla, sadece klasik neo-liberal bir devlet değil aynı zamanda Türk milliyetçiliği ve İslamcı ihvancılığın bekaası ve Cihat'ın etolojik dünya ölçeğinde kurulmuş güç devleti olarak kendisini de tasarlar. Ortadoğu'da İttihatçı ve muhafazakâr egemen yönetim söylemleri şüphesiz Kürtlere ve diğer azınlıklara karşı devletin himayesinde olan nefretin ve inorganik gücün radikal söylemi etrafında kurulmaktadır (Gavur ölüsü, iç ve dış düşman). Nekropolitik güç, çoklu biçimleriyle- resmi şiddetin ve 'ceset' fikrinin rasyonalize edilmesine dayanan- kapalı bir suç aygıtının apaçık şiddeti, intikam, nefret, tehdit, saldırganlık, güvensizlik yaklaşımlarının libidinal üretimidir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Modernite, Modernizm ve Faşizm: Bir "Labirent Yolunun Yeniden Sentezi"[1]

Roger Griffin

Faşizm ve Modernizm: "Büyük Resmi" Bulmak

Bu makale, ölümcül bir çöküşle (dekadans) sonuçlanacağı düşünülen bir durumdan çıkış yollarından biri olarak ara savaş dönemiyle yeniden kültür üretimi teması hakkında geniş bir skalaya yayılan çeşitlemeler sunan safkan bir modernizmin faşizmle olan yakın akrabalığını saptamaya yönelik Batı modernitesinin dinamiklerine ait pişmanlık duyulmayan "büyük" bir resim sunmaktadır. Şüphesiz, böylesi zor ve çekişmeli bir alanın panaromik bir görüntüsünü sunmak post-modernizmin devam eden üst-anlatı eleştirisine rağmen veya sırf bundan bihaber olarak yapılsaydı ahmaklık olurdu. Bu nedenle, ileride okuyacağınız şeyin, tehlikeden bihaber olan okuyucuyu kaçınılmaz olarak "totalize edici" azametli ve şatafatlı bir retoriğe (grand récit) götüren kaygan bir eğime çekme teşebbüsü olarak yorumlanmaması gerektiği bu işin en başında vurgulanmalıdır. Bu makalenin apaçık bir üst-anlatı içerdiği doğrudur, fakat bu, bilinçli olarak kendisinin farkında olan bir üst-anlatıdır. Ayrıca, faşist moderniteye dair nihai ve yetkin bir bakış açısı sunmaya dair her türlü iddiayı reddederek varoluşçuluğun tuzağına düşmekten kurtulmaktadır. Bu tür büyüklük hezeyanlardan soyunmuş olan bu makale, Marx Weber'in "ideal tipi" durumuna indirgenmiştir. Bu nedenle, değeri, içsel gerçeklik içeriğiyle değil, aksine tartışılmakta olan konuyla ilgili somut ampirik fenomeni anlamlandırmaya yönelik bir buluşsal (höristik) araç olarak ne derece fayda sağladığıyla yargılanmalıdır. [2]

Faşizmin Batı modernitesi içindeki yerine dair özetleyici, fakat totalize edici olmayan bir anlatının inşasına başlamak için, ilk olarak, "modernizm" kavramını pek çok kişi tarafından hapsedilen dar sanat tarihi ve kültür tarihi alanından çekip çıkarmak gerekir. Bu şekilde özgürleştirildiğinde, estetik ve düşünce alanının çok ötesine uzanan çok çeşitli yenilikçi toplumsal ve siyasal projeleri de içine almak konusunda serbest olur. Neyseki, terimin anlam (semantik) kapsamında yapılan bu denli çarpıcı ve büyük bir genişleme, başta Modris Eksteins, Walter Adamson, Brandon Taylor, Peter Osborne, Peter Fritzsche, Peter Schleifer, Emilio Gentile, Mark Antliff ve Claudio Fogu olmak üzere, pek çok araştırmacının modernizmin özelliklerine ilişkin paralel çalışmalarının başarısına katkıda bulunabilir. Ayrıca, Batı "modernite"sine karşı bir tepki (ancak bu tepkisel (reaktif) olmayan, devrimci bir tepkidir) olarak Modernizm şeklinde oluşturduğum "maksimalist"

---

[1] Bu makale, genel olarak, 20-22 Eylül 2006 tarihinde New Mexico Üniversitesi'nde düzenlenen "Modernizm, Fascism ve Post-modernizm" başlıklı konferanstaki Açılış Oturumu Konuşmama dayanmaktadır. Çıkmak üzere olan Modernizm ve Faşizm: Bir Başlangıç Hissi (Modernism and Fascism: The Sense of a Beginning (Londra: Palgrave, 2007)) başlıklı kitabımın ana argümanını gerçekten işbirliğine açık böylesi bir akademik ortamda sunma ve tartışma fırsatını bana verdikleri için bu konferansın organizatörleri Susanne Baackmann ve David Craven'e minnettarım.

[2] Detlef Peukert'ın Inside Nazi Germany kitabındaki iddiası: "gündelik deneyimler büyük ölçekli analitik veya sistematik hipotezlerle hiçbir zaman tam olarak birbirini tutmasa da", bu durum, herşeyi içine alan yorumlama şemalarının tarih yazımında bir yeri olmadığı anlamına gelmez, zira "şayet bir deneyimin anlaşılması isteniyorsa, bunun yapılabilmesi için sinoptik yorumlamanın da bulunması gerekir" (245).

tanım, onların tanımları gibi, modernizmin modern çağ öncesi toplumlara kıyasla bir dağılma (disagregasyon), parçalanma (fragmantasyon) ve aşkınlığın (transandans) yitirilmesi süreci olarak okunmasına dayanmaktadır.

Bu yaklaşım, çağdaş tarihe ilişkin teşhisleri yüksek modenizm çağının bizzat kendisi ve dolayısıyla da algılanan toplumsal ve manevi çürüme güçlerini alt etme itkisi tarafından şekillendirilen ve sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi yeni disiplinlerin öncüleri olarak kabul edilen birkaç isim tarafından ortaya atılan kanonik modernizm analizleriyle de tutarlıdır. Bunlar arasında akla ilk gelen isimler Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, Friedrich Tonnies, Georg Simmel, Carl Jung ve Sigmund Freud'dur. Bu isimlerin 19. yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında "Batı"nın kaderiyle ilgili ciddi uyarıları, savaş sonrasının sosyal bilimcileri Marshall Berman, David Harvey, Zygmunt Bauman, Frederic Jameson ve Anthony Giddens tarafından o tarihten bu yana daha ciddi bir analitik söylemle desteklenmiştir.

Yine de, bu isimlerin modenitenin ve onun beraberinde getirdiği manevi krizin etkisine ilişkin analizlerinde "girdap", "felaket", "müphemliğe karşı savaş" ve "zamanın ve mekânın yerinden edilmesi" gibi güçlü çağrışımlar uyandıran tabirlere başvurmaları, yüksek modernitenin etkisi altında yaygın olarak görülen "kültürel karamsarlık"la derin bir yakınlıklarının bulunduğuna işaret etmektedir. Postmodernliğin Durumu (The Condition of Post Modernity) adlı çığır açıcı kitabında David Harvey, Marx'ın kapitalizm koşulları altındaki modernizasyonu "bireyciliği, yabancılaşmayı, parçalanmayı, geçiciliği, yenilikçiliği, yaratıcı yapısökümcülüğü [...] zaman ve mekânda kayma deneyiminin yanı sıra toplumsal değişimin başı krizlerden kurtulmayan dinamiği"ni besleyici bir faktör olarak göstermesini sağlayan öngörüsünü vurgulamaktadır (111).

O halde, Batı modernitesinin - buluşsal amaçlar için - toplumun çöküşüyle, bu toplumda yaşayanlara daha yüksek kişilerüstü, fakat tarihüstü olması gerekmeyen bir önem bahşeden "sağlıklı" zihinsel, fiziksel, toplumsal veya manevi boyutun erozyona uğramasıyla ilişkilendirilebileceği konusunda hem geçmiş hem günümüz uzmanları arasında yüksek düzeyde bir görüş birliği vardır. Bunun sonucunda ortaya çıkan ve bunu bizzat kendi varlıklarına karşı tehdit olarak algılayanlar tarafından kaçınılmaz olarak birbiriyle çelişen pek çok farklı şekilde kavramsallaştırılabilecek olan dejeneratif süreçlerin bağlantı noktası rahatlık ve kolaylık sağlamak amacıyla tek bir sözcükte özetlenebilir: "çöküş" (dekadans). Bu temelde, modernizme algılanan bu çöküşe karşı telafi edici, palingenetik[3] bir cevap olarak yaklaşılabilir. Modernizm çağın "hastalığı"na her derde deva çözümler önermekte ve bu çözümler kendi heterojenlikleri içinde belirli bir modernizm akımının mevcut hastalığın sebebine ilişkin koyduğu son derece farklı teşhisleri yansıtmaktadır. [4]

Epifanik (Aydınlanmasal) ve Programatik Modernizm

Bu ilk gözlemlerden doğan modernizm kavramı, "modern zamanlardan önce" hâkim olduğu varsayılan birleşik, kişilerüstü bir anlam taşıyan bir dünyadan giderek hızlanan bir gerileme veya "düşüş" şeklindeki mitik anlatıya karşı – bir kez daha ideal tipik bir şekilde inşa edilen - iki tepki kategorisi arasında amip benzeri bir bölünme noktası içerir. Birincisinde, avangard sanatçı veya düşünür, temel olarak, modern hayatın yaşantısal maddesini oluşturan paramparça bir halde bulunan (atomize) algılar ve manevi açıdan kurumuş değerlerin ötesinde, bütünleştirici (entegre edici), "bütünsel" içgörü anlarını yakalamakla ve dile getirmekle ilgilenir. Bunlar gündelik hayatın yüzeyinin altında (üstünde?) gizlenen yüce boyuta dair ani bir içgörü ya da ayakları-

---

[3] İncil'in Yunancasından alınan ve "yeniden doğuş"u ifade eden "Palinjenez" (Palingenesis) yeni bir düzendeki çöküşün (dekadansın) geriye çevrilmesi veya aşılması imasını yansıtmak amacıyla Anglofon insan bilimlerinde giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bahse konu arketipik palingenetik mit kendi küllerinden doğan anka kuşu mitidir ve eskiyi yeni bir formun içinde barındıran ve dejenerasyonun bir yeniden doğuş sürecinin başlangıcı olmasını organik bir süreç yan anlamını verir. Bu tema, faşist düşünce yapısı içinde idealize edilmiş bir ulusal veya ırksal geçmişin üstlendiği yeniden doğuş yan anlamlara dahil edilmiştir.

[4] Analizleri bu konu hakkında ses getiren ikincil kaynaklardaki metinler Frank Kermode The Sense of an Ending. Studies in the Theory of Fiction (New York: Oxford University Press, 1967) 93, Malcolm Bradbury ve James McFarlane, "The Name and Nature of Modernism," Modernism 1880-1930, Bradbury, McFarlane, eds. (Harmondsworth: Penguin, 1976) 19 ve Peter Childs Modernism (London: Routledge, 2000) 17.

mızın hemen altında giderek büyüyen boşluk hakkında korkutucu bir aydınlanma şimşeğinin çakması sayesinde onun "normal" deneyimi şekillendiren yanılgı örtülerini delmesine imkân veren anlardır.

Modernizmin bu biçiminde, vücuda getirdiği moderniteye karşı heterojen isyan – "pozitivizme karşı isyan"[5] bu bileşenlerden sadece biridir – bu nedenle, geçici "var oluş anları" deneyimleri için hem edebiyatta hem de resimde dile getirilen estetik, entelektüel, dini ve manevi arayışlarla sınırlıdır.[6] Michel Proust'un "ayrıcalıklı" olarak tarif ettiği bu "anlarda" – her ne kadar bu dünyaya ait, tekçi (monistik) bir çeşit olarak kalsalar da – saatle ölçülen lineer, "ölü" zaman olan kronos fenomenolojik olarak askıya alınır ve Frank Kermode tarafından kairos başlığı altında araştırılan aşkın (transendan) bir geçicilik bunun yerine geçer. Modernizmin bu biçiminin en güzel örnekleri Franz Kafka, James Joyce, Robert Musil ve Luis Borges'un düzyazı eserlerinin yanı sıra Van Gogh ve Franz Marc'ın resimlerinde de görülecektir.

Varlığın sübjektif olarak algılanan daha yüksek bir düzlemine doğru yaratıcı momentum (élan) modern "depresif umutsuzluktan" tamamen kurtulmayı sağlayacak yeterli yoğunluğa ulaştığında ve yeni bir objektif dış dünya, yaygın gerçekliğin radikal bir biçimde reddi ve karşıtlığı önermesi üzerine kurulu yeni bir gelecek, Kermode tarafından aevum olarak ifade edilen yeni bir çağ yaratmaya yönelik sürekli bir isteğe dönüştüğünde, modernizmin oldukça farklı bir yüzü kendisini gösterir. Bu istek, Friedrich Nietzsche Güç İstenci (The Will to Power) adlı kitabının yayımlanmasından önce kaleme aldığı önsözde kendi çağına ilişkin radikal felsefi eleştirisinin geniş bir yankı uyandıran metaforik – ve nihai olarak sosyo-politik – hedefini vurguladığında en unutulmaz şekilde dile getirilen istektir:

Zira bu geleceğin incilinin taşıması gereken başlığın anlamı konusunda kimse hataya düşmemelidir. "Güç İstenci: Tüm Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi Denemesi"–bu formülasyonda görev ve ilke konusunda gelecekte bu kusursuz nihilizmin yerini alacak bir hareket olarak bir karşı hareket ifadesini bulmaktadır – ise onun mantıksal ve pskolojik olarak, ancak ve sadece ondan sonra ve onun içinden çıkabileceğini bir ön koşul olarak ileri sürer.

Nietzsche'nin bu eserinin tamamının ana konusu olan, çöküş (dekadans) olarak yorumlanan moderniteye bir "karşı hareket" olarak hareket eden modernizmin bu toplumsal olarak dönüştürücü şekline "programatik" adını vermeyi öneriyoruz. 2006 yılının ilkbaharında Londra'da düzenlenen modernist tasarım hakkındaki serginin katalogunun konusu olan alternatif bir moderniteye yönelik arayışın tahrik ettiği şey de bu devrimci dönüşümdür. Serginin organizatörü Christopher Wilk modernizmi başta Almanya, Hollanda'nın önemli şehirlerinde ve bunun yanı sıra Paris ve daha sonra New York'ta yeşeren pek çok ülkedeki bir dizi hareketi ve tarzı kapsayan "gevşek bir fikir koleksiyonu (14)" olarak tanımlıyor ve şöyle devam ediyor:

Bu sayılan yerlerin tümü yeniyle olan evliliğe ve genellikle tarih ve geleneğin de eşit derecede güçlü şekilde reddine; daha iyi bir dünya yaratmaya, dünyayı sil baştan icat etmeye dair ütopik bir arzuya ve makinelerin ve endüstriyel teknolojinin güç ve potansiyeline neredeyse Mesihvari bir inanca sahne olmuştur. [. . .] Bu ilkelerin tümü sıklıkla toplumsal ve siyasal kanaatlerle (ağırlıklı olarak sol eğilimli) birleştiriliyordu ve bu kanaatlere göre, sanat ve tasarım toplumu dönüştürebilirdi ve dönüştürmeliydi (14).

Wilk tarafından dile getirilen, Modenizm'in ağırlıklı olarak sol görüş eğilimi aksiyomatik varsayımı düşünüldüğünde, onun düzenlediği sergide Bolşevik muadiline kıyasla faşist modernizmin belirgin düzeyde yetersiz temsil edilmesi pek şaşırtıcı değildir. Bunun aksine, benim makalem kültür ve siyaset tarihçilerini modernizmi çözülmesi gereken bir oksimoron veya açıklanması gereken bir sapma olarak değil, aksine programatik modernizmin yerleşik, kendi içinde tutarlı bir değişkesi (varyantı) olarak değerlendirmeleri için bir ikna girişimi olarak görülebilir. Bu suretle, faşizmin içinde alternatif bir moderniteye ve devrimci bir gele-

[5] Stuart Hughes'un kitabı: Consciousness and Society. The Reorientation of Euro-ean Social Thought 1890-1930 (Brighton: Harvester Press, 1979).

[6] Bu tür durumları tarif etmek için Virgina Woolf tarafından kullanılan bir deyimdir. Onun bu konudaki makalesine bakınız: "A Sketch of the Past," Moments of Being, Jeanne Schulkind, ed. (New York: Harcourt Brace & Brace, 1985) 70-72. Güçlü çağrışımlar yapan diğer deyimler Proust'un "Ayrıcalıklı an" ve James Joyces'un ölümünden sonra yayımlanan Stephen Hero (1904-5) roman bölümünde "ani manevi tezahür" anlamında kullanılan "epifani" sözcüğü.

ceğe doğru ilerlemeyle ilgili sürekli bir itki bulunduğunu kabul etme konusundaki inatçı gönülsüzlüğün etkisinin de azaltması amaçlanmaktadır. Wilk'in sosyal dönüşüm potansiyeli konusundaki "ağırlıklı olarak sol eğilimli" kanaatler atfı bu gönülsüzlüğün kusursuz bir örneğidir. Bu, sağcı modernizmin, hatta sağcı modernitenin[7], tarihçiler tarafından insan ilerlemesinin ve kurtuluşunun "doğru" yolundan saptığı dönemler olarak ele alınmasına neden olarak geçmişte tarihçileri yanıltmış bir peşin hükümdür.

Modernizmin En Eski Kökleri

Açıklama ve anlatımımız bu noktaya kadar birkaç uzman tanığın sunduğu teyit edici kanıtlara başvurdu. Modernizmi tanımlamada kullanılan bileşenlerin (tanımsal bileşenler) yapısına dair burada önerdiğimiz yeni şey ise, konuya ilişkin araştırmaların çoğunda ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Bu, özellikle Nietzsche'nin "yaratıcı yıkım" olarak adlandırdığı bir biçime büründüğünde, statükoya karşı modernist isyanın ardındaki psikososyal güçlerin evrensel, arketipik olarak insani ve bu yüzden de, derinlemesine modern çağ öncesi olan doğasını göstermektedir.[8] Bu boyuta odaklanarak, çok geçmeden, Anthony Smith'in (bu bağlamda biraz kafa karıştırıcı bir şekilde) "modernist ulusalcılık teorileri" diye tabir ettiği teorilerle karşılaştırdığı ilkel ulusalcılık teorileri ile doğrudan paralellik teşkil eden bir modernizm kavramına ulaşmış oluruz.[9] Bu yaklaşım, modernizmin dinamiklerine ilişkin analizlerin insan mitopyasının (mit yaratma gücü) arketipik örtüntülerinin (patern) oynadığı role hak ettiği değeri vermedikleri sürece yarım kalacaklarını iddia etmektedir. Bununla birlikte, bir çöküş tezahürü olarak Batı'nın kolektif çağdaş tarih deneyimi tarihsel olarak ne kadar kısa bir süre önce meydana gelmiş ve ne kadar kültüre özgü bir karakterde olursa olsun, bu deneyim sonucunda ortaya çıkan nihilizmi uzak tutmak adına yeni bir vizyon veya yeni bir toplumsal düzen yaratma dürtüsü hiç de modernizme ait bir durum değildir. Aksine, Homo sapiens sapiens türünün psiko-sosyal yapısında "kurulu" bir psiko-sosyal refleks ya da hayatta kalma içgüdüsüdür.

İlkel matriks oluşturan modernizmle ilgili bu spekülatif teorinin elzem unsuru, insan dönüşümlülüğünün (refleksivite) türümüzü kişilerin faniliği ve daima eli kulağında olan aşkınlıksız ölüm olasılığı hakkında özgün bir şekilde haberdar ettiği yönündeki varsayımdır.

Sosyal antropolog Peter Berger için, insan kültürlerinin tümünün amacı komünal bir nomos (toplumsal yasalar), yani gelenek veya ritüel temelli kişilerüstü bir anlam alanı yaratmaktır. Bu, hayatın fizyolojik varlık ve nihai yokoluş hakkındaki acımasız gerçekleri gizlemek amacıyla dikilen her türlü paravandan sıyrılarak çırılçıplak soyulması durumunda ortaya çıkabilecek ölümcül psikolojik ve toplumsal sonuçlardan insanları korumak için gerçekten hayati bir önem taşır. Bu bakış açısı içinde, bu nedenle kültürün gösterişli ve özenle hazırlanmış bir göz yanılması (trompe l'oeil), hayat boyu sürecek bir dramanın toplumsal varlığın hem makro hem de mikro ölçeğinde oynandığı toplumsal olarak kurulmuş sahnenin olmazsa olmaz bir parçası olduğu ortaya çıkar.

Berger'in insan varlığı için bu kadar elzem olan boyalı manzara resmi metaforu "kutsal kubbe"dir ("the sacred canopy"). Nasıl ki doğa herhangi bir boşluktan nefret eder, insanlar da, Berger'in (Emile Durkheim'ın yolundan giderek) "anomi" olarak adlandırdığı ve dünyanın kişilerüstü değerlerden yoksun olduğunu hemen ifşa eden bu durum karşısında, yani kelimenin gerçek anlamıyla nomosun – totalize edici, normatif ve anlam veren bir dünya görüşü - yitirilişi karşısında sübliminal olarak dehşete kapılırlar. Bu nedenle, kutsal kubbe "dehşete karşı bir kalkan" (22, 27), anomiye ve boşluk korkusuna karşın bir kalkan vazifesi görür. Bir kez zarar görmeye başladı mı veya "kültür yıkıcı" güçlerce parçalara ayrılmakla tehdit edildi mi, komünal bir nomos kurmak ve onarılmış veya yepyeni bir aşkın anlam kubbesi inşa etmek için çalışan eski kültür iyileştirici ve toplum yenileyici refleksler otomatik olarak harekete geçirilirler.

---

[7] Örn. Henry A. Turner'ın, "Fascism and Modernization," Reappraisals of Fascism, H. A. Turner, baskı (New York: Franklin Watts, 1976) 117-139.

[8] Bu kavram ve onun modernizmle olan ilişkisi hakkında yapılan kapsamlı bir araştırma için, bakınız: Robert Gooding-Williams, Zarathustra's Dionysian Modernism (Stanford: Stanford University Press, 2001).

[9] Bkz: Anthony Smith, Nations and Nationalism in a Global Era (Cambridge: Polity, 1995).

Bu büyük ölçüde sübliminal refleksin modern çağ öncesi toplumlarda nasıl işlediğine dair iyi belgelenmiş bir örneği "yeniden canlandırma hareketi"dır. Bir toplum, geleneksel kozmolojik inançların, törenlerin ve geçiş ritüellerinin[10] artık kültürel bütünlüğün ve uyumun güvencesi olamadığı kolektif bir krize girdiğinde, bir azınlık "kopuş" hareketinin ortaya çıkması için gereken şartlar yaratılmış olur ve bu azınlığın üyeleri sonunda yeni bir toplumun ve yeni bir toplumsal düzenin çekirdeğini oluşturabilirler. Klasik triadik (üçlü) geçiş ritüelinde, yeni üye, eşik niteliğindeki geçici bir geçiş ve ayrılma evresi (liminal evre) yoluyla, "sabit" bir durumdan "değişim süreci"nin kapılarını kapatan kararlı ve değişmeyen yeni bir hayat evresine ulaşmak üzere hareket eder. Yeniden canlandırma hareketinde ise, toplum açık uçlu bir liminoid duruma (eşik durumu) girer ve bu durumun çözümlenmesi eski (ilk, orijinal) toplumun en azından bir kesiminin yeni nomos'u (toplumsal yasaları, normları) olan, yeni oluşturulmuş, yeni icat edilmiş bir toplum kurmaya yönlendirecek yeni bir inisiyatifin varlığını gerekli kılar.[11] Hristiyan dünyanın binyılcılık (milenarianizm) inancının tarihi bu üretici (jenerik) fenomene ilişkin örneklerle doludur.[12]

Derin bir krizde olan geleneksel bir toplumun daha güçlü bir toplum tarafından yok edilmek veya absorbe edilmek yerine, kendi iç yeniden üretici mekanizmaları yoluyla yeniden oluşturulması imkânı yeniden canlandırma hareketi sayesinde mümkün olmuştu. Bu içgüdüsel kendi kendini iyileştirme mekanizmalarının işe yaradığı durumlarda, insanlığın bir kesimi, anomiye karşı yeni veya önemli ölçüde değişmiş bir nomosun sağladığı sağlam bir kalkana, yeni bir kutsal kubbeye sahip olarak bir kez daha ortaya çıktı. Aslında, tekrarlanan kolektif yeniden doğma (palinjenez) olayları (epizotları) olmasaydı, insan toplumları ve kültürleri ya tam çöküşe ya da tam durgunluğa mahkûm olurdu. Başarılı toplumsal yeniden doğum süreçlerinin tekrar tekrar karşılaşılan ayırıcı özelliklerinden birisi, bir peygamberin, yani yaratıcı "karizmatik" bir liderin doğaüstü güçlerine sahip olduğuna inanılan ve taraftarlarının yeni bir düzene geçiş süreçlerini tamamlamalarını sağlayan ve düşüşe nihai bir son veren bir kişinin ortaya ortaya çıkmasıdır. Bunu yapmak, bir "labirent yeniden sentezi" aşamasına, başka bir deyişle, embriyo aşamasındaki toplumun yeni nomosunu (toplumsal yasalarını) sağlayabilen, hem geleneksel hem de yeni doğaçlanmış, "icat edilmiş" unsurların işlenip şekillendirilmesiyle yaratılan bir dünya görüşünün ve ritüelin hazırlanmasına – antropologlar tarafından "serbest yeniden kombinasyon"[13] olarak bilinen bir bağdaştırma sürecidir - liderlik etmek anlamına geliyordu.

Bu fenomenin modernizm karakterizasyonumuz açısından önemi ve anlamı umarım açıktır. 19. yy'ın sonlarına doğru, modernitenin hayalkırıklığına uğratıcı, yerinden edici, parçalayıcı (atomize edici) etkileri, Avrupa toplumlarının genel ve derinleşen bir nomik (toplumsal yasalarla ilgili) krize girmesi sonucunu ve giderek artan sayıda Batı entelijensiyası ve kültürel avangard tarafından refleksif açıdan "çöküş" olarak deneyimlenen belirsiz süreli bir liminoid durum ortaya çıkardı. Sonuç, "çağın sonuna" (fin-de-siècle) ait derinleşen bir "kültürel umutsuzluk"[14] haliydi. Epifanik (ani bir aydınlanma şeklinde) bir moderniteye yatkın olan bu sanatçılar, o dönemdeki modernitenin anomik, liminoid ve yoğun fakat trajik olarak geçici "var oluş anları"nda açığa çıkan, daha yüksek düzeydeki realitenin gizli düzleminin o anki güncel durumuna ancak zaman zaman tanıklık edebilen karakterini ifade etmek amacıyla, estetik form veya içerikte veya her ikisinde de radikal yenilikler yaparak deneysel çalışmalar gerçekleştirdiler. Bu arada, bu krize programatik modernite ruhuyla tepki veren sanatçılar ve sanatçı olmayanlar,

---

[10] Bu olgu hakkındaki öncü çalışma Arnold van Gennep'in The Rites of Passage (London: Routledge & Kegan Paul, 1960) 1. Baskı 1909 kitabıdır.

[11] Victor ve Edith Turner "Religious Celebrations," Celebration. Studies in Festivity and Ritual, Victor Turner, Baskı (Washington, DC: Smithsonian Institution Press, 1982) 33-57 makalelerinde liminoid durumlar ile yeniden canlandırma hareketleri arasında bağlantı kuruyorlar.

[12] Bu konudaki klasikleşmiş metin Norman Cohn'un The Pursuit of the Millennium. Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages (London: Paladin, 1970) 1. Baskı 1957.

[13] Özellikle, Anthony Wallace'ın Revitalization & Mazeways. Essays on Cultural Change, Sayı 1, Robert Grumet, Baskı (Lincoln: University of Nebraska Press, 2003) 9-29, 1957 tarihli "Revitalization Movements" adlı makalesine bakınız.

[14] Modernizm kavramını kullanmamasına karşın, Stern adlı araştırma içgüdüsel kültürel çöküş ve anomi korkusu ile "sağ eğilimli" siyasal modernizmin yükselişini birbiriyle ilişkilendiren bağlantı noktasına dair öncü bir araştırmadır.

toplumda daha geniş bir yankı bulacağını ve toplumun en azından manevi olarak aydınlanmış bir kesiminin yeni bir toplumsal düzene yönlendirilmesini sağlayacağını umdukları yeni bir "labirent yolu" (mazeway) (totalize edici bir kurtuluş vizyonu) yaratmak amacıyla kişisel "serbest yeniden kombinasyon" eylemleri gerçekleştirdiler. Bu yolla, içlerinden bazıları "karizmatik lider" ya da daha tanıdık bir tanımlama olan modern zaman peygamberi görevini üstlenleneceklerdi.

Modernizmin Maksimalist Bir İdeal Tipi

Bu düşünceler, aşağıdaki satırlar temelinde bir modernizm ideal tipinin formüle edilebileceğini savunmaktadır:

Modernizm 19. yy'dan sonra Avrupa toplumlarında kültürel üretim, toplumsal aktivizm ve siyasi militanlık gibi çok sayıda alanda girişilen çok çeşitli bireysel ve kolektif heterojen inisiyatifleri ifade etmek amacıyla kullanılan genel bir terimdir. Ortak paydaları, Batı kültürünün modernizmin sekülerleştirici ve yerinden edici güçleri nedeniyle giderek artan homojen değer sistemi ve herşeyi içine alan kozmoloji (nomos) kaybını tersine çevirmek amacıyla aşkın (transendan) bir değer, anlam veya amaç hissini yeniden yaratma talebinde yatmaktadır. Geç 19. yy modernistlerinin çağdaş moderniteye karşı isyanlarını insan bilincinin ve mit yaratma yeteneğinin kültür yaratma, ütopya icat etme ve insanüstü bir zamansallığa öznel bir erişim elde etme konusundaki doğuştan eğilimleri şekillendirmiştir. Bu yetenek, herhangi bir aşkınlıktan yoksun kişisel ölüme karşı hayatı tehdit edici bir potansiyeldeki korku karşısında bir sığınak sağlayan, ortak bir kültürü paylaşan bir topluluğa ait olma gereksinimiyle yakından ilişkilidir.

Modernizm, çağdaş tarihin anomisini ve manevi iflasını ortaya koyan, "daha ulvi bir gerçekliğe" ilişkin kısa içörüler sağladığı düşünülen yeni estetik formlarla aşırı eksperimentasyonu (deneyler yapmayı) genellikle içinde barındıran münhasıran sanatsal bir ifade alabilir ("epifanik modernizm"). Buna alternatif olarak, modernizm, ya sanat ve düşüncenin toplumu bir bütün olarak dönüştürebilecek bir vizyon yaratma kapasitesi ya da son tahlilde sadece sanatı değil, aynı zamanda insanlığın kendisini de veya en azından toplumun seçilmiş bir kesimini dönüştürecek yeni yaşam biçimleri veya bütün bir sosyo-politik kültür yaratma yoluyla yeni bir elitin önderliğinde "yeni bir dünya" yaratmaya odaklanabilir ("programlı modernizm").[15]

Böylesi bir tanımın, potansiyel olarak, ilk önce Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupasının güzel çağında (belle époque) belirgin olarak görülen çok çeşitli kültürel ve toplumsal olguları veya durumları da içine alacağı açıktır. Sanatta, yeni estetik formların ve stillerin hızla artması, modern sanat ve edebiyat öğrencilerinin başlarının belası haline gelen "-izm"li akımların 18. yy'ın ortalarından itibaren sersemletici bir şekilde çoğalmasına yol açtı. Bu akımların yaratıcıları arasında programsal açıdan daha idealist olanlar 1880-1939 döneminin son derece karakteristik bir özelliği olarak manifestolar yazdılar ve bu manifestolarla şairin manevi vizyonlarından peyda olan yeni bir dünyanın doğuşunu ilan ediyorlardı – bunlardan özellikle belirtilmesi gerekenler Blaue Reiter, Fütüristler, Ekspresyonistler, Sürrealistler ve Dadaistlerdir.[16] Kendi dönemlerinin algılanan manevi iflasını tersine çevirme konusundaki ağır basan kaygıları düşünüldüğünde Richard Wagner, daha sonra Gabriele D'Annunzio ve Pablo Picasso kadar farklı bir yelpazede bulunan diğer büyük sanatçılar da aynı şekilde bu gruba girer. Toplumu yeniden yaratmaya yönelik modernist itkiler ayrıca dönemin en yaratıcı mimarlarının,[17] şehir plancılarının[18] ve tasarımcılarının[19] yanı sıra Friedrich Nietzsche, Henri Bergson, Georges Sorel, William Morris, Ernst Haeckel, Giovanni Gentile ve Martin Heidegger gibi en etkili filozoflar ve radikal sosyal teorisyenlerin çoğunun eserlerine de sirayet etmiştir.

---

[15] Bu söylemsel ideal tipin daha uzun bir versiyonu için Roger Griffin, Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler (London: Palgrave, 2007) Bölüm 4'e bakınız.

[16] Bkz: Malcolm Bradbury ve James McFarlane, "Movements, Magazines and Manifestos: The Succession from Naturalism," Modernism 1980-1930, Bradbury, McFarlane, Baskı (Harmondsworth: Penguin, 1976) 192-205.

[17] Hughes estetik ve mimari modernizm arasındaki bağlantıları bunların programatik biçimlerinde canlı bir şekilde göstermektedir.

[18] Örneğin, bkz: Dirk Schubert "Theodor Fritsch and the German (volkisch) version of the Garden City. The Garden City invented two years before Ebenezer Howard," Planning Perspectives (Ocak 2004): 3-35.

[19] Bkz: Christopher Wilk'in düzeltilmiş sayısı Modernism: Designing a New World 1914-1939.

Manevi yeniden yaratıma ilişkin modernist istek, kültür tarihçileri tarafından nadiren modernizmle ilişkilendirilen okültizm, tinselcilik (spiritüalizm), (Haeckelci) tekçilik, "Doğu dinleri" modası, dirimcilik (vitalizm), Nietzschecilik, Freudculuk, Wagnercilik, Bergsonculuk ve Jungculuk ve zamanın hastalığına bir çare önerme iddiasında bulunan tüm popüler akımlar ve "kültler"in yanı sıra çok geniş bir yelpazedeki sosyal olgularda da eşit derecede fark edilebilir.[20] Ayrıca bu çare arayışı ille de fikir önerme yoluyla işlemedi. Günümüzün fiziksel sağlık, beslenme rejimi, doğayla yeniden bağ kurma, doğa yürüyüşleri, güçlü bir bedensel varlık geliştirmek ve "vücut kültürü" konusunda yaygınlaşan kaygılar çağdaş estetik, kültürel ve toplumsal modernizm akımlarıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, 19. yy'ın sonlarına ait nüdizm ve kaslılık (müskülarite) kültleri, yaşanmakta olan dejenerasyona karşı entelektüel, sanatsal ve bilimsel alandaki çağdaş isyandan ayrılamayan en ateşli uygulayıcılar için bir önem ve anlam kazandı.[21]

Soyarıtımının (öjenik) ortaya çıkmasını sağlayan şey, kökenle, çöküşle ve Batı'nın krizini çözme ile ilgili bu genel sanatsal, entelektüel, bilimsel ve fiziksel, maddi değer ve inanç sistemiydi. Soyarıtımıyla ilgili paradigmaların bilim ve siyaset alanının elitleri arasında itibar görmesi toplumsal sağlık ve "ırksal hijyen" alanlarına sonunda devletin giderek daha fazla müdahil olmasına yol açtı. Modernizmin hâkim iklimi, estetik, ahlaki ve kültürel yenilenmenin ana alanı olarak ulusalcılıkla bağlantı kurduğunda, toplumsal ve biyopolitik kampanyaların ortaya çıkmasına ve bu yolla da Avrupa'da ve A.B.D.'de hevesli yeni bir toplum mühendisleri cinsinin türemesine de yol açtı. Bu toplum mühendisleri modern toplumu çürümeye karşı koruma altına almak amacıyla, ırksal dölü iyileştirme ve biyolojik olarak kusurlu bireylere veya ırk gruplarına karşı önleyici tedbirler alma konusundaki zorlu görevi önlerine hedef olarak koydular.[22] Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle tetiklenen pan-Avrupa savaş hummasını "dünyayı" çöküşten kurtarmak için kendi hayatını feda etme şeklindeki ilkel itkilerin popülist tezahürü olarak değerlendirmek için de nedenler mevcuttur.[23] Bu, milyonlarca "medeni" insanın, Tanrı ve Vatanın özü aşan davasını gerçekleştirdikleri bilgisinden emin bir şekilde "medeniyet/kültür düşmanları"nın hem teknokratik hem de ritüel anlamını taşıyan katline katılmaya bu denli hazır ve gönüllü oluşunu açıklamaya yardımcı olacaktır.

Siyasal Modernizm

Tarihçilerce nadiren doğrudan modernizmle ilişkilendirilen başka bir insan faaliyetinin - totaliter siyaset - kadraja girdiği arkaplan işte budur. Totalize edici siyasi hedefler ile sanatsal ve toplumsal "programlı modernistlerin" yeni bir toplum yaratma istekleri arasındaki yakın ilişki Richard Stites tarafından Rus Devrimi özelinde kapsamlı olarak belgelenmiştir. Stites'in Devrimci Hayaller (Revolutionary Dreams) adlı kitabı, yaklaşan devrimi öngörenlerin Çarlık rejiminin ağır çöküş koşullarında yaşayan toplumun Sovyet yönetimi altında Cesur Yeni Sosyalist Dünya'ya doğru Bolşevikler tarafından planlı dönüşümünde kültürel ve teknolojik üretimin her alanında etkin bir rol oynamak

[20] George Mosse, çöküş (dekadans) karşıtı hareketler olarak bu tür kültlerin önemini açıklamaktadır. The Crisis of German Ideology. Intellectual Origins of the Third Reich (New York: Howard Fertig, 1964), Robert Wohl, The Generation of 1914 (London: Weidenfeld and Nicolson, 1980), Modris Eksteins, Rites of Spring 1. Baskı 1989, Richard Noll, The Jung Cult (New York: Simon & Schuster, 1994).

[21] Doğrulama için özellikle bkz.: Karl Toepfer, Empire of Ecstasy. Nudity and Movement in German Body Culture, 1910-1935 (Berkeley: University of California Press, 1997), Chad Ross, Naked Germany (Oxford: Berg, 2005), Christopher Wilk, "The Healthy Body Culture," (Modernism: Designing a New World 1914-1939, Wilk, London: V&A, 2006, 249-95 Baskısı) ve Todd Presner, Muscular Judaism: The Jewish Body and the Politics of Regeneration (London: Routledge Curzon, 2007).

[22] Bkz.: Daniel Pick, Faces of Degeneration. A Euro-pean Disorder c. 1848-1918 (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), Dan Stone, Breeding Superman. Nietzsche, Race and Eugenics in Edwardian and Interwar Britain (Liverpool: Liverpool University Press, 2002), editörler Marius Turda ve Paul Weindling, "Blood and Homeland." Eugenics and Racial Nationalism in Central and South- east Europe, 1900-1940, (Budapest: Central European University Press, 2006). Elizabeth Darling Re-forming Britain. Narratives of Modernity before Reconstruction (London: Routledge, 2006) adlı kitabında, toplumsal hijyen, mimari ve modernizme ilişkin kaygılar arasındaki bağlantıyı Britanya bağlamında araştırıyor.

[23] Özellikle Eksteins'a bakınız.

amacıyla katıldıkları akını incelemektedir. Rusya'nın en büyük modernist şairi Aleksandr Blok'un Bolshoi Tiyatrosu'nun başkanı ve Rus Şairler Birliği'nin Petrograd şube başkanı olacak kadar yükselmesi avangard sanatçılar ile Devrim arasındaki derin gizli işbirliği açısından paradigmatiktir. Bu şevkli işbirliği her türlü toplumsal, bilimsel ve teknolojik modernizmin hevesli başkahramanları olan eğitimli ve teknokratik elitin çok geniş bir kesimine kadar uzandı.

Nietzsche'nin "Yahudi-Hristiyan" (veya liberal burjuva) ahlakının tabularını hiç pişmanlık duymadan yıkmakla ilgili buyruğu nedeniyle, devrimin hem Leninist hem de Stalinist aşamalarının ona yeni toplumun nomos'unu temsil edecek Sovyet süperman'ini yaratma konusunda nasıl olağanüstü derecede borçlu olduklarını ortaya çıkartan Bernice Rosenthal, Bolşevizmin yönetici elit düzeyindeki modernist boyutuna yeni bir ışık tutmaktadır. Bununla birlikte, Bolşevizme onu tanımlamak için kullandığımız "ilkel" koşullarda modernizmin siyasal bir formu olarak yaklaşmanın verimliliği hakkındaki belki de çok daha etkileyici olan doğrulama, buna son derece uygun olarak, bir siyaset bilimciden değil, aksine savaş-arası dönemin en ünlü edebi modernistlerinden biri olan ekspresyonist oyun yazarı Franz Wefel'den gelmektedir.

Bu şair, Hitler'in Şansöyle olarak atanmasının arefesinde, Almanya'nın giderek derileşen politik ve manevi krizi karşısında, hem sol hem de sağ siyasette devrimci siyasetin çarpıcı artışını açıkladığı ve daha sonradan "Yukarı ve Aşağı Arasında" başlığıyla yayımlanan bir dizi halk semineri verecek kadar paniğe kapılmıştı. Werfel, kişilerüstü anlam arayışlarının her birini siyasal biçim olarak "natüralist nihilizmin" farklı bir formunu benimsemeye yönelttiği bu iki kardeşin – yani Komünizm ve Nasyonal Sosyalizmin - durumunu açıklamaktadır. Bunların her ikisini de "ikame dinler" veya isteğe göre, "dini ikame eden şeyler" olarak görmektedir (84). Enteresan bir şekilde, Warfel bu ikisine olan yatkınlığı da spesifik olarak siyasal dinin çekiciliğine, yani Erich Fromm'un 'özgürlükten kaçış' olarak teşhis ettiği şeye değil, aksine Berger'in daha sonraları "anomiden kaçış" olarak adlandıracağı şeye bağlamaktadır. Onlar siyasal aşırıcılığın (ekstremizm) cazibesine kapılmışlardı, zira:

Onlar nihilistik dönemin gerçek çocuklarıdır ve bu nedenle de, düştükleri ağaçtan çok da ileriye gidememişlerdir. Babaları gibi, aşkın olanla birleşmeyi bilmezler ve tıpkı onun gibi, bir boşlukta yüzerler. Bununla birlikte, artık bu boşluğu kabul edemezler, bunun yerine, onu aşmak çabasıyla boşluk içindeki fazlalıkları örgütlemeleri gerekir(84).

Siyasi Modernizmin Bir Formu Olarak Faşizm

Giderek artan sayıda tarihçi ve siyaset bilimci genel bir faşizm teorisi önermekte ve bu teorilerde ulusun yaşamında yeni bir sağlık, güç ve canlılık çağını yaratmaya yönelik onun palingenetik itkisinin merkeziliğini kendi oluşturdukları formülasyonlara göre kabul etmektedir.[24] Burada geliştirilen tezler ışığında, bunlar, her ne kadar bilinçli olmasa dahi, faşizme yalnızca kültürel ve toplumsal modernizm formlarını içermeye yatkın bir ideoloji olarak değil, aksine kendi içinde bir siyasal modernizm formu oluşturan bir ideoloji olarak yaklaşmanın buluşsal değerini doğrulayıcı olarak görülebilirler.

Bu yaklaşımın buluşsal değerini ayrıca destekleyecek örnekler bazen en umulmadık yerlerde bulunur. Bunlardan biri, Neo-Marksist filozof Peter Osborne'un modernite koşullarında "dönemin politikaları"na ilişkin sunduğu son derece ileri (sofistike) analizdir. "Faşizmin muhafazakâr devrimin çok radikal bir formu" olduğunu belirttikten sonra, buradan ona gerici bir siyaset biçimi olarak muamele edilmesi gerektiği sonucunu çıkarmamaları konusunda okuyucularını uyarmaktadır. Aksine, faşizm "yeninin zamansallığını" tereddütsüz savunmakta ve bu nedenle de, "ne bir kalıntıyı ne de arkaikliği" ifade etmektedir. Bundan ziyade, onun statükoya karşı "katı bir şekilde ilerici" saldırısı onu da Bolşevizm gibi "siyasi modernizmin bir formu" haline getirmektedir (164-66).

---

[24] Bu konudaki örnekler şunlardır: Roger Griffin, The Nature of Fascism (London: Pinter, 1991) 44-5, Roger Eatwell, Fascism (London: Chatto & Windus, 1995) 11, James Gregor, Phoenix. Fascism in our Time (New Brunswick: Transaction, 1999) 162, Stanley Payne, A History of Fascism, 1914-1945 (London: University College London Press, 1995) 14, Martin Blinkhorn, Fascism and the Right in Europe 1918-1945 (London: Longmans, 2000) 115-6, Stephan Shenfield, Russian Fascism. Traditions, Tendencies, Movements (Armonk, New York: M. E. Sharpe, 2001) 17, Michael Mann, Fascists (Cambridge: Cambridge University Press, 2004) 13 ve Robert O. Paxton, The Anatomy of Fascism.

Faşizmin de Bolşevizmle eşit derecede yeni bir zamansallığa doğru bir itki içerdiği kabul edildiğinde, onun, Ernst Nolte'nin faşist dönem olarak adlandırdığı bir zamanda elde ettiği birtakım özellikler ilkel modernizm teorisinin önerdiği nedensel açıklamayı doğrulaması (veya belki de "bugünkü bilgilerle geçmişe dair tahminde bulunma (retrodiksiyon)") nedeniyle yepyeni bir önem kazanmaktadır.

Özellikle, Birinci Dünya Savaşı sonrasının kaotik ortamında liberal olmayan, "organik" ulusalcılığın bazı radikal palingenetik varyantlarının (başka bir deyişle, faşist hareketler") kitle hareketlerine dönüşmelerini sağlayan şey daha açıklık kazanmış olur. Savaş-arası Avrupa'nın keskin krizi, Büyük Savaştan önce Avrupa avangardı için kuşkusuz açık olan genel modernite krizinin arkaplanına karşı yoğun olarak liminoid toplumsal koşulların görüldüğü küçük alanlar yarattı ve hem Richard Wagner, Friedrich Nietzsche, Henrik Ibsen, Fyodor Dostoevsky ve Gabriele D'Annunzio gibi önemli şahsiyetlerin hem de kültürel üretimin daha az önemli sayısız aydınının yaşam boyu süren takıntısı haline geldi. Başta İtalya, Almanya ve Romanya olmak üzere bazı ülkelerde — daha küçük bir ölçekte olmak üzere başka yerlerde de— belirli bir kriz faktörleri düzeni, modern bir ulusal canlanma hareketinin önemli oranda bir popülist takipçi kitlesi kazanması için gereken kritik kitleye ulaşmasını sağlayacak siyasi alanı açtı.[25]

Savaş-arası dönemde ortaya çıkan hemen hemen her faşist hareket, insanları ölümcül çöküşten çıkarıp yeni bir çağa yönlendirme kabiliyetine sahip yeni bir toplumun (communistas) veya ulusal toplumun özüne sayıca nüfusun çok küçük bir yüzdesini oluştursalar dahi en fanatik partizanlarını yerleştirmeye çalışan bir peygamber figürü, özenti veya gerçek bir karizmatik lider tarafından yönetilmiştir. Bu, mevcut çöküşü teşhis eden ve onu yeni bir düzen içinde sağaltmak için gereken sert politikaların temelini oluşturan, ulusal kültürde yer alan ideolojik ve litürjik (dinsel) malzemelerin kapsayıcı yeni bir dünya görüşü veya nomos (Naziler bunu Weltanschauung olarak adlandırıyorlardı) yaratacak şekilde – bir serbest yeniden kombinasyon süreciyle - uzlaştırılmasını gerektirdi.

Bu bakış açısına göre, faşist ideolojilerin tam bir ulusal yeniden doğuş ütopyasına dayanan, popüst, mobilize edici, modernist (ve "binyılcı olmayan") bir siyasal din miti olmalarını sağlayan şey, bazı tarihçilere bir fikir "keşmekeşi" veya "karışımı"[26] gibi görünen bu münferit ideolojilerin aşırı uzlaştırmacılık, müphemlik ve çelişkililik özelliğinin ta kendisidir. Belirli bir faşizm içinde teknokratik veya şehirli ütopyacılığı ile kırsal yaşam ve köylü değerlerinin yüceltilmesinin birlikte var olması ya da aynı rejim altında hem ultra-modernist hem de neo-klasik yapıların inşa edilmesi onu "inananların" gözünde itibarsızlaştırmadı, çünkü vücuda getirdikleri birbiriyle çelişen politikaların paylaştıkları ağır basan bir amaç birliği söz konusuydu ve o da ulusun yeniden doğuşuydu. Bu, çok sayıda permütasyona kapı açan müphem bir mitti. Aslında, Faşist rejim (=Mussolini rejimi) ve Nazi rejiminde, lider kültünün birleştici ve ekümenik gücü ve yeni doğan ulus tarafından yeni "modernist devlet" aracılığıyla istenen etkiyi uyandıracak biçimde yaratılan tarihsel değişikliğin tam dinamizmi sayesinde, bu mit siyasal modernizmin farklı akımlarının veya hiziplerin bir karışımını barındırıyordu.

Faşist labirent yolunun tekrarlanan temalarından birisi (komünist olanının aksine), geleceği yeniden yaratmak için idealize edilmiş, büyük ölçüde uydurulmuş, ulusal bir geçmişin değerlerinden istifade etme gereksinimiydi. Bununla birlikte, Osborne, Faşistlerin İtalyanların Roma İmparatorluğu mirasından istifade etme veya Nazilerin Almanların farazi Aryan geçmişlerini canlandırma ruhunu "muhafazakâr devrim"e, yani alternatif bir modernite yaratmaya yönelik "katı bir gelecek" momentumuna, bağlamıştır. Bir zamanlar devletin gücünün temeli olarak benimsenen faşizmin başka bir yönü ise, onun ulusal veya ırksal çürümenin kaynağı olarak görmediği tüm mevcut estetik, felsefi ve toplumsal modernizm akımlarını çöküşe karşı verdiği savaşta hevesle silahaltına almasıydı — her iki rejimin ideologları ara-

[25] Savaş sonrası Avrupa'da siyasal bir hareket olarak evrim göstermesi için faşizmin siyasal alan eksikliğinin sonuçları hakkında, bkz.: Roger Griffin, "Interregnum or endgame? Radical Right Thought in the 'Post-fascist' Era," Reassessing Political Ideologies, Michael Freeden, Baskı (London: Routledge, 2001) 116-131.

[26] Örneğin, Hugh Trevor Roper "The Phenomenon of Fascism," European Fascism, Stuart Woolf, Baskı (London: Weidenfeld and Nicolson, 1968) kitabında herkesçe bilindiği gibi, Nazi ideolojisini "barbar Nordik saçmalığı" olarak kestirip atmıştı (55).

sında bu konularda kaçınılmaz olarak yoğun ihtilaflar patlak verdi. Bu yüzden, Üçüncü Reich vücut kültürü hareketini ve soyarıtımını "sağlığı" teşvik ettiği gerekçesiyle resmen benimsemesine karşın, anaakım Nazizm modernizmin öne çıkan diğer iki tezahürünü, yani cinsel özgürlük hareketini (Mussolini rejiminde de bastırılmıştır) ve modernist resmi (ki bunun pek çok akımı Mussolini rejimi altında gelişip serpilmiştir), ırksal ve kültürel dejenerasyonun semptomları oldukları gerekçesiyle reddetti.

Faşizmin aksine Nazizm rejimi, endüstriyel, teknolojik ve toplumsal yenilik (inovasyon) alanında modernist mimarinin kullanımını da kısıtladı. Yine de, faşizmin Faşist rejim ve Nazi varyasyonlarını birbirinden ayıran belirgin farklılıklar Avrupalılaştırılmış dünyadaki çoğu adanmış faşistin bu iki rejim arasındaki derin yakınlığı ve benzerliği kabul etmesini engellemiyordu. Franko İspanyasının, Salazar Portekizinin veya Dorfuss Avusturyasının parafaşizmlerinin[27] aksine, bu ikisi, yeniden canlandırılmış etnik toplumun sürekli kutsal kubbesi altında çöküşün (dekadans) ötesine uzanan sağlıklı bir tarihsel çağ olarak adlandırdıkları şeyin temellerini atmak amacıyla, büyük çaplı ve kapsamlı bir toplum mühendisliği yapmaya – ki bu, Üçüncü Reich örneğinde kitlesel sterilizasyonu, "ötenazi"yi ve soykırımı da içine almıştır - adanmış, "modernist devlet"in ultra-nasyonalist bir versiyonunun temellerini atmaya ant içmişlerdi. Her iki durumda da, modern sosyo-politik kaosun özgür bıraktığı ilkel, arketipik olarak insani olan anomi korkusuna ve anlamsız kronos tarafından yutulmaya karşı bir çıkış yolu sunan yeni bir zamansallığa ulaşmaya yönelik paralel isteğin faşizmin başarısında oynadığı hayati rol kanıtlanabilir. [28]

27. Parafaşizm hakkında bkz.: Roger Griffin, The Nature of Fascism (London: Pinter, 1991) Bölüm 5.

28. Faşizm için bkz.: Emilio Gentile, The Struggle for Modernity. Nationalism, Futurism, and Fascism (Westport, Connecticut: Praeger, 2003), Claudio Fogu, The Historic Imaginary. Politics of History in Fascist Italy (Buffalo, NY: University of Toronto Press, 2003), Elvio Fachinelli, La freccia ferma. Tre tentative di annullare il tempo (Milan: Adelphi, 1979); Nazizm için bkz.: Detlev Peukert, The Weimar Republic. The Crisis of Classical Modernity (New York: Hill and Wang, 1989), Joachim Fest, Der zerstorte Traum. Das Ende des utopistischen Zeitalters (Munich: Siedler Verlag, 1991) ve Ian Kershaw, Hitler. 1889-1936 (Hubris. New York: W. W. Norton, 1999).

Modernist Faşizm ve Avrupa'nın Arındırılması

Modernizm dinamiklerine ilişkin olarak bu makalede çizilen "büyük resim", faşizmin modernite ile labirentvari karmaşık ilişkisini yeniden kavramlaştırma ve "yeniden düşünme" amacıyla, yeni bir labirent yolu olarak önerilmektedir. İç çöküş halindeki toplumdan görkemli yeni bir toplumsal düzene doğru seçilmiş kişilere liderlik eden karizmatik peygamber figüründe vücut bulan labirent yolunun aksine, ideal-tipli bir yapı olarak sınırlamalarının farkında refleksif bir üst-anlatı veya buluşsal bir araç olmak dışında herhangi bir iddiası yoktur.

Bu makalede ana hatlarıyla açıklanan yaklaşımdan ulaşılacak iki ana çıkarım bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, savaş-arası Avrupasının aşırı derecede yüklü, mitopoeik ikliminde Bolşevizme ve faşizme verdikleri yanıt konusunda bireysel edebi, sanatsal, mimari veya teknokratik modernistlerin hiç de "sol-eğilimli" olmadıkları, aksine belirgin bir şekilde "sağ-eğilimli" olduklarını gösteren iyi-belgelenmiş örneklerle ilgilidir. Bizim "sinoptik yorumumuz"a göre, Filippo Marinetti, Ezra Pound, Martin Heidegger ve Gottfried Benn gibi bireysel sanatçı ve aydınların faşizmle gönüllü olarak yaptıkları paktlar zorlayıcı entelektüel akrobatik hareketlerle çözümlenmesi gereken anormaliler veya çıkmazlar olarak araştırılmamalıdır. Bunun yerine, ister sağda ister solda olsun, bunlara kültürel ve politik modernizmi birbirinden ayıran gözenekli membranın daha somut tezahürleri olarak yaklaşılmalıdır. Benzer bir şekilde, faşizmin kültürel, toplumsal veya siyasal modernizm akımlarını benimsediği veya modernizm akımlarının kendiliğinden faşizmin safına geçtikleri pek çok durum, onun destekçileri tarafından geleceğe yönelik sıkı bir zamansallık olarak algılanan şeyin tahmin edilebilir semptomları olarak ele alınmalıdır. Bugünkü haliyle toplum öz-yıkıma mahkûm gibi göründüğünde, tüm toplumsal sınıflardan idealist ve aktivistler ulusal yeniden doğuş sürecine katılma fırsatını karşı konulmaz bulabilir.

İkincisi, faşist rejimlerce toplumsal mühendisliğin her alanında formüle edilen politikalar ve alınan tedbirler, sadece totaliter baskı, liberal ve sosyalist özgürleştirme ilkelerinin ortadan kaldırılması ve devlet terörü şeklin-

deki yorumlama çerçevesinin içinde değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda, siyasal modernizmin devrede olan yapıcı ve yeniden üretici itkisinin kendi kendisini ele veren işaretleri açısından da kapsamlı olarak incelenmelidir. Nazizmin soykırımcı yıkıcılığı dahi, onun en ikna olmuş takipçilerinin düşüncesinde nihilistik barbarlığın değil, aksine, yeniden doğuş (palinjenez) için gerekli koşul ve başlangıç adımı olan yaratıcı ve katartik (katarsis oluşturan) bir yıkımın ifadesiydi. Bu düşünce, Üçüncü Reich'ın tarihinin en uç dönemi (onun sözde ırksal ve siyasi düşmanlarına karşı acımasızca uyguladığı soykırım politikaları dönemi) için dahi geçerlidir.

Zygmunt Bauman sayesinde, bu politikaların moderniteden kaçışın semptomları olmaktan çok uzak olup aksine aslında ne kadar derinden bir şekilde modernitenin en radikal halinin mantıklı birer ürünü olduklarını kabul etmek tarihçiler için daha kolay hale geldi.[30] Burada ana hatlarıyla açıkladığımız yaklaşım, faşizmin pek çok permütasyonunun da sosyo-politik modernizmin radikal ve doğrudan sonuçları olarak araştırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Çürümenin güya insanda vücut bulmuş hallerinin devlet-destekli ve endüstrileşmiş incelemesi, soyarıtımına ve ırksal hijyene dayanan yeniden doğmuş topluma dair biyopolitik bir vizyonun politikaya hâkim olması: Bunlar faşist "bahçıvan devlet"[31] tarafından biçilen zehirli hasattan sadece birkaçıydı, onun siyasal modernizminin mantıklı bir sonucuydu.

Faşizmin Nazi permütasyonu yeni bir nomos yayarak yeni bir çağı başlatmak ve bu nomosun acımasızca uygulanmasıyla da çöküşün ötesindeki dünyanın sadece yeni ve cesur olmasını değil, aynı zamanda dezenfekte edilmiş ve arındırılmış olmasını da temin etmeyi istiyordu. Bunun sonucu olarak, Auschwitz'de gerçekleştirilen endüstriyel çağın bu kitlesel katliamında görev alanların çoğu yaptıklarında barbarca veya gerici bir yan olmadığını düşünüyorlardı. Kızıl Haç yetkililerinden biri BBC muhabiri John Simpson'a, Nazizmin radikal modernist projesinin suç ortağının, utanmaları gereken bir şey olmadığını düşündüğünü söylemiştir:

Bu insanlar yaptıkları işten gurur duyuyorlardı. Bir arındırma işine giriştiklerine emindiler. Onlar Auschwitz'e Avrupa'nın anüsü adını veriyorlardı. Avrupa'nın temizlenmesi gerekiyordu. Onlar Avrupa'nın arındırılmasından sorumluydular. Bunu anlayamazsanız, hiçbir şeyi anlayamazsınız.[32]

Faşizmi siyasal modernizmin bir formu olarak ve Üçüncü Reich'ın politikalarına yön vermesinin sonuçları kan dondurucu olsa da, kendisi asla "soğuk" olmayan bir siyasal modernizm formu olarak anlamak içinde bulunduğumuz "liberalizm-sonrası" (post-liberal) çağın insan bilimcilerinin böyle bir önermeyi anlamalarına yardımcı olabilir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

İngilizceden Çeviren: Remziye Alparslan

[30] Zygmunt Bauman, Modernity and the Holocaust (Cambridge: Polity Press, 1989).

[31] Siyasal modernizmin bu hayati boyutu Zygmunt Bauman'ın Modernity and Ambivalence kitabının 1. bölümünde ilk kez ele alınmaktadır.

[32] Yapımcılığını Nigel Bellin'in üstlendiği Crossing the Lives. The History of the International Red Cross Committee adlı BB2 belgeselinde bir röportajdan alıntı.

Kaynakça

Adamson, Walter. Avant-Garde Florence. From Modernism to Fascism. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.

Antliff, Mark. "Fascism, Modernism, and Modernity. The State of Research." The Art Bulletin, 84.1 (March 2002): 148–69.

Bauman, Zygmunt. Modernity and Ambivalence. Cambridge: Polity, 1991.

Bellin, Nigel (yapımcı). Crossing the Lives. The History of the International Red Cross Committee. Londra: BBC2, 1999: Timewatch serisi kapsamında gösterilen TV belgeseli.

Berger, Peter. The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion. Londra: Doubleday, 1967.

Berman, Marshall. All that is Solid Melts into Air. The Experience of Modernity. London: Verso, 1982.

Burstein, Jessica. "Waspish Segments: Lewis, Prosthesis, Fascism. Modernism/modernity 4.2 (Nisan 1997): 139–164.

Eksteins, Modris. Rites of Spring. Boston: Houghton Mifflin, 2000. 1. baskı 1989.

Fritzsche, Peter. "Nazi Modern." Modernism/modernity 3.1 (Ocak 1996): 1–22.

Fogu, Claudio. The Historic Imaginary. Politics of History in Fascist Italy. Buffalo, NY: University of Toronto Press, 2003.

Giddens, Anthony. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990

Gentile, Emilio. The Struggle for Modernity. Nationalism, Futurism, and Fascism. Westport, Connecticut:

Praeger, 2003.

———. "The Conquest of Modernity: From Modernist Nationalism to Fascism." Modernism/modernity 1.3 (September 1994): 25–45 .

Harvey, David. The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Oxford: Basil Blackwell, 1989.

Jameson, Frederic. The Seeds of Time. New York: Columbia Press, 1994.

Kermode, Frank. The Sense of an Ending. Studies in the Theory of Fiction. New York: Oxford University Press, 1967.

Koepnik, Lutz. "Fascist Aesthetics Revisited." Modernism/modernity 6.1 (January 1999): 51–74.

Kershaw, Ian. Hitler. 1889–1936. Hubris. New York: W. W. Norton, 1999.

Nietzsche, Friedrich. The Will to Power. Notes written 1883–1888. London: Weidenfeld and Nicholson, 1967.

Osborne, Peter. Philosophy in Cultural Theory. London: Routledge, 2000

———. The Politics of Time. Modernity and the Avant-garde. London: Verso, 1995.

Paxton, Robert. The Anatomy of Fascism. New York: Alfred Knopf, 2004.

Peukert, Detlef. Inside Nazi Germany. Harmondsworth: Penguin, 1982.

Rosenthal, Bernice. New Myth, New World. From Nietzsche to Stalin. University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2002.

Schleifer, Ronald. Modernism and Time. The Logic of Abundance in Literature, Science, and Culture. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Stites, Richard. Revolutionary Dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution. New York: Oxford University Press, 1989

Taylor, Brandon and van der Will, Wilfried (eds.). The Nazification of Art. Winchester: The Winchester Press, 1990.

Werfel, Franz. "Können wir ohne Gottesglauben leben?" [Can we live without the belief in God], Werfel, Franz Zwischen oben und unten. Stockholm: Berman-Fischer, 1946.

Wilk, Christopher. "Introduction: What was Modernism?" Wilk, Christopher (ed.) Modernism: Designing a New World 1914–1939. London: V&A, 2006, 11–21.

———. "The Healthy Body Culture." in Wilk, Christopher (ed.) Modernism: Designing a New World

1914–1939. London: V&A, 2006, 249–95.

Ziya Gökalp Sosyolojisi ve Bir Proje Olarak Türkçülük

Leyla Atabay

"Millet, insanların pek çok şeyi bulması ve aynı zamanda birçok şeyi unutmuş olmasıyla mümkün olur." Ernest Renan

"İtalya yapıldı, şimdi İtalyanları yapmak zorundayız." Massimo D'azeglio, 1860

II. Abdülhamit'in Osmanlı İmparatorluğu'nu çöküşten kurtarmak amacıyla kurduğu askeri okullarda yetişen "İttihat ve Terakki" üyeleri Batı menşeli fikirlerle beslenerek Beyaz Türk faşizminin kumaşını dokumakta en etkili çabaları gösteren kadrolar oldular. Bu okullarda hürriyet fikriyle tanışan idealist gençler, kendilerini Sultan'ın baskı rejiminin muhalifleri olarak konumlandırarak kurdukları gizli dernekleri bir süre sonra II. Abdülhamit'in baskı rejiminden bıkmış, biraz nefes almak isteyen farklı çevreleri de bünyesine katarak birleşik bir cephe kurmayı başardılar. "İttihat ve Terakki" adı altında oluşan bu cemiyetin asıl örgütlenme sahası Balkanlardı. İttihat ve Terakki özellikle Balkanlarda yürüttüğü yeraltı faaliyetleriyle edindiği tecrübe yöntemleri iktidara geldikten sonra da kullanmayı sürdürdü ve Abdülhamit'in baskı dönemini kat kat aşan baskı uygulamalarıyla muhalefeti demir ökçelerle sindirmekten çekinmedi. Kendini hürriyetin yılmaz savunucusu ve halkın asıl temsilcisi olarak gören İttihat ve Terakki zorbalık ve gizliliği bir yönetim biçimi haline getirerek "halka rağmen halk için" söyleminin ifade bulduğu bir iktidarcı çizgi oluşturdu.

İlk kuruluş aşamasında birbirleriyle uyuşmayan fikirleri içinde barındıran geniş bir muhalefet hareketi olan İttihat ve Terakki'nin kurucuları arasında Kürtler, Arnavutlar, Yahudi ve Ermeniler de vardı. Bu etnik çeşitlilik Osmanlı'nın çok uluslu yapısının bir yansımasıydı. Tüm bu kesimler "halkçılık" ideali altında buluşurken Osmanlıcılık, İslamcılık ve henüz yeni yeni kurgulanan Türkçülük fikirleri aynı eksende bir yol çizmek üzere kaynaşma eğilimi gösteriyordu. Ancak bu eğilim kısa sürede yerini Türkçülüğü başat hedef ve programı haline getirip Osmanlıcılığı ve İslamcılığı arka plana atmaları İttihat ve Terakki'nin Beyaz Türk faşizminin harcını kurmaya yönelik pratik adımlarının ilkiydi. Söz konusu siyasal Türklük kavramının ve ideolojisinin inşasını üstlenen sosyolog ise bir Kürt olan Ziya Gökalp'ten başkası değildi. Millet fikri ortak bir köken ve özsel bir homojenliğe dayandırıldığı halde Türk modeli radikal milliyetçiliğin kurucu unsurlarının genelde yabancı kökenli olması ironik olduğu kadar, esasta bu tip milliyetçi projelerin yapaylığını göstermesi açısından da önemlidir. II. Abdülhamit döneminde hürriyetçi fikirleri nedeniyle hapsedilip ardından memleketi Diyarbakır'a sürgün edilen Gökalp, İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki merkezine danışman olarak gittiği yıllarda Türkçülük projesi için çalışmalara başlamıştı. Batılılaşmanın neden olduğu kimlik bunalımından çıkış için Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin yetersiz kaldığını fark eden Gökalp, Türkçülük temelli milliyetçiliği kuramsal bir çerçevede ele aldığı eserler yazdı. Dönemin üç önemli ideolojisi olarak görülen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük ayrı fikir akımları olarak tanımlansa da aslında iç içe gelişen ve konjonktürel duruma göre kimi zaman içlerinden bir tanesinin ön plana çıktığı tek bir sentez ideoloji olarak tanımlanabilir. Gökalp, toplum projesi oluşturmak için kimlik oluşturma arayışında önce Osmanlıcılığı esas alır ve tümden Batılılaşma yanlısı bir tavırdan uzak durur. Ona göre Genç

Osmanlılar Doğu maneviyatıyla Batı maddiyatını sentezleyerek Osmanlı'yı büyük bir güç haline getirecekti. Gökalp bu döneminde körü körüne yapılan Batı taklitçiliğine karşı durur. Dini, manevi hayatın temeli olarak yüceltir ve toplum yaşamının merkezine yerleştirerek muhafazasının önemini vurgular. Gökalp'in bu fikirleri zamanla yön değiştirir; zira Osmanlıcılık fikri Ermeni, Rum, Bulgar vb. Osmanlı tebaasından olan gayrimüslimlerin bağımsızlık arayışları nedeniyle ortak kimlik oluşturma vasfını yitirir. İslamcılık ise, ümmetçiliği esas aldığından kapsamı çok geniş, muğlak ve çerçevesi modernist değerlere uygun olmayan bir kimlik anlayışını ifade ettiğinden Gökalp'in arayışlarına uygun değildi. Ümmetçilik, ideal düzlemde iman birliğine dayanıyor; tüm insanların Adem ile Havva'dan gelme kardeşler olduğu inancını esas alıyordu. Din kardeşi, tüm ulusların üzerinde bir nitelik taşıyor ve bir ırkın diğerinden üstün olduğu fikrini prensipte içermiyordu. Gökalp ne Osmanlıcılıktan ne de İslamcılıktan vazgeçmeden Türklük ülküsünü asıl dayanak yaparak çağdaş bir İslam Türklüğü projesi üzerine çalışır. Böylece Gökalp'de diğer ve İttihat ve Terakki kadroları gibi yüzünü Anadolu'ya çeviri. Yüzyıllarca katliamlara maruz kalmış, İslam politikaları ile sağa sola savrulmuş imparatorluğu sırtında taşıyıp beslemiş, buna rağmen 'kaba', 'cahil', 'kafasız' olarak tanımlanıp aşağılanmış Anadolu Türkleri (veya Türkmenleri) yükselen yeni değer olarak bu projenin unsurları olacaktır. Özellikle 1'inci dünya savaşında amaçlanan, Asya Türklerini de kapsayan Büyük Türk Yurdu ülküsünün gerçekleşmesi hayali yıkılınca, Anadolu tek ilgi odağı olmaya başlayacaktı.

Batı'da ulus devletlerin ortaya çıkışı ile beraber kendi ulusların tanımlayacak bir kimlik arayışı ile her ulus kendi ırkını, hayal ettiği üstün vasıflara sahip, yeryüzünde ki en yüce ırk olarak kurgulamanın peşindeydi. Sosyoloji, bu konuda yardıma koşan bilim dalı oldu. Tarih, milliyetçi projelerin gözlükleriyle yeniden mercek altına alınarak seçmece, uydurma kurgularla her ulus devlet kendi milli ülküsüne uygun bir tarih yazımına gitti. Dörtnala ilerleyen batının dışında ve gerisinde kaldıklarına inandırılan Osmanlı aydınlarının acele ile sosyolojik kuramları ülkelerine giydirirken nasıl bir ucube yarattıkları sonradan ortaya çıkacaktı. Tanzimatla beraber Türk resmi ideolojisini şekillendiren süreç boyunca batı sosyolojisi bir mühendislik mantığı ile aydınların zihninde yer edinmiş ve toplum nesnelleştirilerek üzerinde sosyal kuramların deneylendiği bir deneme tahtasına indirgenmek istenmişti. Toplum gibi karmaşık bir yapıyı mühendislik projelerin çerçevesinde düzenlemek için batı sosyolojisi, bilgi ve kuramları boyutu ile aynen alınarak toplumun realitesine bakılmaksızın tepeden inmeci bir tarzda, toplumun dokusuna uygun olup olmadığı önemsenmeden uygulama girişimleri sorunların üzerin, örtmekten başka bir sonuç doğurmamıştır.

Ziya Gökalp, yeni bir kimlik yaratma arayışında, aydınlanma düşüncesinin etkisiyle toplumsal yaşamı bilinçlendirip daha ideal bir yaşam kurmaya muktedir oldukları inancıyla hareket eden batı sosyolojisi aydınlarını, özellikle de Durkheim'in etkisinde kalmıştır. Durkheim, toplumu organik bütünün homojen bir yapısı olarak tanımlar ki, bu homojen toplum "ulus"a denk gelir. İçinde farklılıklara yer vermeyen organik bütünlük olarak tanımlanan ve kurgulanan toplum denilen yapı, heterojen özelliklerinden arındırılarak sosyolojide ki kuramlara uygun şekilde biçimlendirilmelidir. Toplumun biyolojik bir mekanizma şeklinde tanımlanıp hastalıklarına göre tedavi yoluna gidilmesi, Durkheim'in pozitivist toplum modelinin analizinde kullandığı yöntemdir. Durkheim'a göre, her şeyden önce toplumsal olgular birer inceleme nesnesi olarak ele alınmalıdır. "Hasta" Osmanlının tedavisi için doktorluk rolünü üstlenen Gökalp (Ne ironiktir ki, kendisi veterinerlik okumuştur), başta din olmak üzere kültür, ahlak, ekonomi, medeniyet vb. Birçok toplumsal olguyu nesnelleştirerek analiz eder. Toplum hasta bir organizmadır ve içinde ki hastalıklı, gereksiz ögeler neşterle kesilip atılmalıdır. Gökalp, ebeliğini yaptığı TC.'nin, toplumu kanata kanata Türklük ideolojisinin dışında kalan tüm unsurları biçtiğini gördüğü zaman, ideolojisinde eksik kalan yan tamamlanmış olacaktı. Bu eksiklik, toplumun tüm iplerini ele alacak ve projeyi birebir uygulayacak bir milli şef idi. M. Kemal'i kusursuz bir toplum ülküsünü gerçekleştirecek bir aksiyon adamı olacak gören Gökalp, hızla ve tepeden inmeci yöntemle dayatılan kanunlarla yapılacak bir değişimin toplumsal dirençle karşılaşabileceği konusunda kaygılar taşısa da, bu direncin, bedeli ne olursa olsun, bastırılacağına da inancı tamdı.

Gökalp, ulus devleti en ileri ve çağdaş toplum modeli olarak gördüğünden dinin ayak bağı olmasını engel-

leyecek önerilerini sunarken Durkheim'ın dine ilişkin görüşlerinden faydalanır. Durkheim'a göre din oldukça önemli işlevlere sahip toplumsal bir olgudur ve organik dayanışmanın temel ayaklarından biridir. Din, her şeyin kaynağını oluşturan "kutsal"dır. Toplumsal vicdanın tezahürü ve toplumun dayanışmasını sağlayan itici güçtür. Toplumculuk anlayışının temeline bu şekilde oturtulan din, "biz" ruhunu beslediğinden Gökalp'in de literatüründe anlamını bu şekilde bulur. Durkheim, dini, gerçeküstü bir Tanrı'nın eseri olan bir sistem olarak tanımlamaz. Ona göre din, bütünlüklü bir fenomenoloji yani toplumun açığa çıkan tikelliğidir, somut pratikleridir. Son tahlilde din politik toplumun ta kendisidir. "Kutsal" dinin en ayırıcı özelliğidir ve bu ölçü üzerinden kutsal ile kutsal olmayan (maddi, cismani) ayrımları yapılarak din kendi tanımına kavuşturulur. Carl Schmitt'in "dost-düşman" ayrımı üzerinden yaptığı siyaset tanımı gibi, Durkheim de dinsel inançların karşısında durdukları maddi (cismani) dünya ile kendi kutsalları üzerinden kapsama ve dışlama alanlarını belirlediğini söyler. Durkheim, Rousseau'nun yaptığı gibi dinsel ilişkileri politik ilişkilerden ayırmaz, ilki gruplaşma biçimini iç içe değerlendirir. Yani üyelik ölçütü olarak kabağını kutsal sayan ve kapsama alanını bununla sınırlayan politik toplum ile dini aynı şey olarak görür. Dinin bu şekilde "politik olan" ile "kutsal" ölçütü üzerinden özdeşleştirilmesi politik toplum yapısına ilişkin değişim projelerinin yeni kutsallar üreterek toplumun dokusunu değiştirmesini olanaklı kılan bir anlayış oluşturur. Modern dünyanın politik toplumları kutsallarını "vatan", "bayrak", "ulus" gibi terimlerle tanımlayabildikleri gibi salt dünyevi olan ulus-devlet dinine de olanak sunarlar. Totemik yani sosyolojideki tanımıyla ilkel toplumlar kendi kutsallarını kan bağları ilişkisi çerçevesinde belirleyip kendi topluluklarını simgeleyen totemlerine tapınarak politik toplum zeminini temellendirmişlerdi. Kabilesinin totemi veya putu için ölümü göze alan kabile üyesinin tavrı, politik-dini bir tavırdır ve modern dünyada bayrağı uğruna ölen ulus-devlet askeriyle aynı kutsal motivasyona sahiptir. Gökalp, Durkheim'in totemik kabileleri analiz ederek yaptığı dinsel ile politik olanı iç içe ele alan din yorumunu benimser, ama milliyetçilik denen dinin oturtulabilmesi için önce mevcut dini sistemin bertaraf edilerek "kutsallarının" hükümsüzleştirilmesi ve ulus-devlet "kutsallarının" yerleştirilmesi gerektiğini görüp bu yönde adımlar atar. Gökalp ilk aşamada milliyetçilik diniyle yeniden inşa edilecek politik toplumda geleneksel dinin rolünü, milli kültürün bir yan ögesine indirger. Zamanla yeni dinin kültürel özellikleri oturdukça eski din bu vasfını da yitirerek sönüp gidecektir. Böylece din, evrensel, kavim üstü özelliği göz ardı edilerek milliyetçiliğim yedeğine indirgenir. Daha açık bir ifadeyle, milliyetçiliğin hizmetine koşulur.

"Öteki"yi uygarlaştırma öyle yüce bir ülküdür ki ötekinin iyiliği için gerekirse katliamlar, sürgün ve asimilasyon politikaları uygulanabilir meşru yöntemlerdir

---

Ulus-devlet projesi doğrultusunda yeni bir ulus yaratılırken milliyetçilik, ilk önce dini, başta ümmetçilik olmak üzere eskiye dair tüm değerlerin taşıyıcısı olması vasfıyla reddederek öteler. Ama diğer yandan oluşacak yeni ulus, geçmişe dair ortaklıklar üzerinden şekilleneceği için geçmişe yönelirken; din, yararlanılması gereken bir faktör olarak görülür. Bu durumda milliyetçilik dine olan mesafesini, dinin toplum üzerindeki etkisi oranında belirler. Türk milliyetçiliğinin fikri temellerinin oluşmaya başladığı Tanzimat dönemi aydınlarına göre din, tüm yaşamı belirleyen toplumsal, siyasal ve sosyal tek güç olduğu için milliyetçilik fikrinin sınırlarını da belirliyordu. Ancak modernist paradigma, hakimiyetini zamanla kurup dini geleneğe karşı savaşta mevziler kazandıkça Türk milliyetçiliği, nevi şahsına münhasır bir biçimde ümmetçilik anlayışına inat, İslam'ı Türkçülükle bağdaştırma ve aynı zamanda İslam'ı alabildiğine dışlayabilme esnekliğine bir milliyetçilik türü olarak açığa çıkar. Siyasal amaç ve koşullar doğrultusunda, ulusal benliğe katkısı oranında dinin dozu arttırılır veya azaltılır.

Gökalp ve Türkçülük ideolojisine katkısı olan diğer çağdaşlarının dini ele alış tarzları, pragmatistçe kullanma amaçları açısından ortaktır. Din sorunu milliyetçilik içinde eritildikten sonra Türk aydınlarının önüne bir başka sorun dikilmektedir. O da etnik kimliğin en önemli ögesi olan "dil"dir. Ulus-devlet projesinin di-

ğer adımı dil politikasına ilişkindir. Yaratılacak yeni ulus-devlet homojendir, tek bir ırka, dolayısıyla tek bir dile dayanır. Dil, aynı zamanda diğer etnik halkların ötekileştirmesinde, yani "biz" veya "onlar" ayrımında kullanılan temel kriterdir. Tanzimat'la beraber başlayan merkezileşme politikaları Türkçe'nin tüm kamu, kurum ve kuruluşlarında resmi dil olarak kullanılmasını zorunlu kılmış ve Türkçe dışındaki dillerin kamusal alandan aforoz edilmesini sağlamıştı. Merkezden atanan bürokratlar Türkçe konuştuğundan muhataplarının da Türkçe öğrenmesi gerekiyordu. Resmi dil gitgide ekonomik ve kültürel sahalarda da imtiyazı ele geçirdi. Türkçe dilinin üstünlüğü Gökalp tarafından teorize edilerek, herkesin öğrenmek zorunda olduğu kutsal dil olarak dayatılmasına İttihat ve Terakki döneminde hız verildi. Gökalp'e göre Türkçe medeniyetin diliydi, öteki diller ise ilkel, yetersiz, basit bir yapı ve dar bir kelime dağarcığına sahip, dahası dil bile sayılamayacak ifade araçlarıydı. İbn-i Haldun'un göçebe-medeni ayrımı üzerinden tanımladığı sosyal diyalektiği, Gökalp medeniyi yüceltip göçebeyi ise ötekileştirerek pozitivist kesin bir ayrıma tabi tutar. Böylece "efendi" olanın dili "öteki"yi uygarlaştırmanın aracı olarak bir kutsaliyete büründürülürken, asimilasyon bu yüce misyonun çabaları ve "öteki"ye gösterilen lütuftur.

Türk milliyetçiliği ideolojisinin inşasında temel harç Batı taklitçiliği ve eklektizmdir. Türkçülük ülküsüne Batı'nın sözde sahip olduğu tüm değerler atfedilir. Hatta Türklerin İslamiyet öncesi yaşamlarında bile uygarlığın şu an sahip olduğu değerlerin zaten mevcut olduğu, daha da ileri gidilerek tüm uygarlık değerlerini Türklerin yarattığı iddia edilir. Bu iddia bile Doğu şahsında ötekileştirilmiş olmanın kompleksini aştırmakta yetersiz olduğu için yapılması gereken, tıpkı taklit ettikleri emperyalist efendiler gibi kendi "öteki"lerini oluşturmak ve onları uygarlaştırma misyonunu üstlenmektir. Denetleme, hükmetme ve değiştirebilme kudreti Türk'e ihtiyaç duyduğu güveni sağlayacak, "öteki"sini terbiye edip ehlileştirerek Batılı emperyalist efendilerin tattığı asil modernist duyguları hissedebileceklerdir. "Öteki"yi uygarlaştırma öyle yüce bir ülküdür ki ötekinin iyiliği için gerekirse katliamlar, sürgün ve asimilasyon politikaları uygulanabilir meşru yöntemlerdir. Gökalp'in Batı modeli sosyolojisinde modernleşmeyi Türkçülük ülküsü ekseninde hızlandırmak amacı temel hedef olduğundan, geçmişin ilkel bir kalıntısı olarak gördüğü göçebeliği veya aşiretleri otomatik biçimde Kürtlerle özdeşleştirilir. Göçebeliğin ortadan kaldırılması ile Kürt sorunu diye bir şey kalmayacaktır. Gökalp feodal yapıyı modernite karşısında ayak direyen, geçmişe ait bir kalıntı, toplumsal bir hastalık olarak tespit eder. Bu öyle derine işlemiş bir hastalıktır ki, yerleşik hayata geçildiğinde bile devam eder ve aşiretsel değerler başat değerler olarak topluma yön vermeyi sürdürür. Kendini bu aşiret ağından, ruhundan, değerlerinden arındırabilecek, tabi caizse boynundaki ipi çıkaracak Kürt hemencecik Türkleşerek medenileşecektir, yeni devletin gönüllü hizmetçiliğini yapabilecektir. Yeni insan modeli olarak eğitim yoluyla istenilen şekilde yontulacak tüm geriliklerinden arındırılarak pırıl pırıl bir Türk'e dönüşecektir. Eğitim şartları doğrultusunda ideolojik çerçeve ve normlar belirlenir. İnsan iradesi ve özgürlüğü biçimindeki hümanist sloganlarla belirlenmiş ideolojinin fabrikasyon ürünleri olarak "medeni insan" meydana çıkarılacaktır. Eğitim öyle bir sihirli değnektir ki, tanrının Kürt olarak yarattığını bir çırpıda Türk'e çevirebilir. Devlet kendi sınırları dahilindeki en ücra bölgelere demir pençelerini uzatarak tarihin gerisinde kalmış kırsalı eğitim yoluyla kontrolü altına almayı en önemli vazife olarak görmelidir. Gökalp'in fikirlerinin asıl pratikleşme olanağı bulduğu T.C döneminde eğitim politikası, okulların birer mabet gibi kutsallaştırıldığı ve bireye devlete karşı vazifelerini öğreten Türkçülüğün tam bir din olarak benimsetildiği kurumlar olarak rollerini oynayacaklardır. Ulus devlet doktrini çerçevesinde yetiştirilecek yeni kullar için kuluçka vazifesi gören eğitim kurumlarında devlet fetişizmiyle beslenen, bürokratik despotizmi doğal bir siyasi düzen olarak gören, her şeyi devletten bekleyen, kişiliksizleştirilmiş, köklerinden koparılarak bir özgürlük, eşitlik ve adalet yanılsaması içinde kör, sağır bir vatandaş tipi sürüme girecektir. Sosyal mühendislik misyonuyla eline aldığı çekiçle toplumu şekillendirmeye çalışan Gökalp Türkçülük doktrinine ayak uydurmak için nesnelleştirdiği, tasnif ettiği toplumun üyelerine "sakın hakkım var deme, hak yok vazife var" şiarıyla çarkın birer dişlisi olduklarını benimsetir.

Gökalp'in asimilasyonu ve siyasi Türklüğe adaptasyonu hızlandırmak amacıyla öne sürdüğü sosyolojik safsatalardan biri de göçebe aşiretlerinin çoğunun Kürtleşmiş Türk aşiretleri olduğu şeklindeki iddiasıdır. Göçebe Kürtler kendi ilkelliklerini aslında medeni şehir ya-

şamına meyilli Türk (Türkmen) aşiretlerini empoze ederek onları da ortak etmişlerdir. Gökalp çoğu Kürt aşiretlerinin kökenini araştırdığında bunların Kürtleşmiş Türk aşiretleri olduğunu görmüştür! Hatta kendi atalarının kökenine baktığında ne mutlu ki aynı sonuçla karşılaşmıştır! O halde aslında ilkel bir kalıntı olan Kürtçe dili ortadan kaldırıldığında ve Kürtler şehirlerde medeniyle haşır neşir olup okullarda da güzelce terbiye edildikten sonra aslen zaten Türk olup Kürtleşme bahtsızlığını yaşamış bu unsurlar özlerine dönüp mutlu mesut yaşayacaklardır. Atalarının aslında Kürtleşen Türkler olduğu iddiası inandırıcı olmadığından etnik kökenine ilişkin kompleksini, önemli olanın etnik köken değil alınan terbiye ve içinde yetiştirilen kültür olduğunu söyleyerek gidermeye çalışan Gökalp Kürt halkına yönelik, inkâr, imha ve asimilasyonu da bu meşru ve bilimsel iddiaya dayandırarak vicdanını rahatlatmaya çalışır.

Ekonomik Model: Milli Dayanışmacılık

İttihat ve Terakki kapitalist sisteme uygun bir burjuva sınıfı yaratmak hedefini gerçekleştirmek için ilk aşamada Yahudi sermayesinden medet umarken, ulus devlet ideali milliyetçilik anlayışıyla Türk burjuvazisini yaratma projesini bir gereklilik olarak dayatmaktaydı. Bu amaç doğrultusunda bir süre sonra gayrimüslim öğeleri dışlanacak ve Türk olmayan unsurlar temizlenecekti. Bu durumun nesnel koşullarının oluşması Balkan savaşları ve 1. Dünya Savaşı sürecine tekabül edecek ve başta Ermeniler, Rumlar olmak üzere gayrimüslimlerin sürgünle, mübadeleyle ülkeden sürülmesiyle yeni Türk burjuvazisi boy verecekti. Bu yeni Türk burjuvazisi tamamen devlet güdümünde ve desteğiyle oluşacağından sürekli bir devlet denetimi de söz konusudur. Tamamen milliyetçi bir devlet kapitalizmi hedeflenir. Devletin rehberliğinde sermaye ve emek kesimleri dayanışma içinde milli devletin yükselmesini sağlayacaktır. Elbette yeni burjuvazi sahibinin devlet olduğunu unutmadan hizmet ederken devletin her türlü ayrıcalığından yararlanacak, emek kesimini devletin gücüyle denetleyip gerektiğinde bastıracaktır. Ulus-devlet sosyal, siyasal ve ekonomik kontrolü elinde tutan bir devlet mekanizmasıyla sınıflar arasında da bir denge sağlayacağından sosyalizm tehlikesi de bertaraf edilmiş olacaktır. İçte yaygınlaşan toplumu en küçük birimine kadar denetleyen, insan yaşamını her anlamda yönlendiren ve gitgide devasa bir bürokratik teşkilat haline gelen devlet modelinin oturtulması İttihat ve Terakki'ye göre tüm sorunların çözümü anlamına geliyordu.

Gökalp Durkheim'ın dayanışmacı toplum modelini devletin ekonomiye hâkimiyetiyle sağlanabileceği şeklinde uyarlar ve milli bir burjuva yaratılması için ilk önce feodal sınıfın bir an önce ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Devlete bağımlı milli burjuvazinin ipleri devletin elinde olacağı için, sınıf çelişkilerini fitilleyen aşırılıkların devletçe sınırlanabileceğini ve böylece sınıf çelişkilerinin ortadan kaldırıldığı Türk yurdunda dayanışmanın hâkim olacağını; bu koşullarda sosyalizmin asla boy veremeyeceğini ileri sürer. Sınıfların değil sadece mesleklerin mevcut olduğu Türk yurdunda her yurttaş ülkesini kalkındırma ülküsüyle canla başla çalışan karıncalara dönüşecektir. Ulus-devlet üniformasıyla devletin birer kulu olarak tasarlanan yurttaş hak arayışından mahrum, itaatkâr devlet işçileri olarak tanım ve misyona kavuşturulur. Gökalp'te diğer Jön Türkler gibi İslam'ın ekonomi anlayışını servet birikimine ve tekelleşmeye olanak tanımadığını söyleyerek bu ekonomi anlayışını oluşacak yeni burjuvazi konusunda engel olarak görür. Özellikle İslam tasavvufunun kanaatkârlık anlayışı kapitalist sistemle çeliştiğinden mutlaka reddedilmelidir. İhtiyaçtan fazlası için çalışmayı ve biriktirmeyi engelleyen İslami iktisat anlayışı yerine dur durak bilmeksizin çalışmayı, kazanmayı, servet edinmeyi toplumsal ve milli bir görev olarak Türk'ün vazifeleri listesine ekler.

Kapitalist gelişmenin ülke için elzem olduğunu savunan Gökalp'in tersine toplumu değil bireyi esas alan liberal bir anlayışla şahsi teşebbüsün önemini ön plana çıkaran bazı aydınların görüşü de, II. Meşruiyet'le beraber gündem konuları haline gelmişti. Durkheimc'ı sosyolojiyi benimseyerek bir toplum modeli inşa eden ve siyaset seçiminde Almancılığı savunan Gökalp'ın görüşlerine karşı çıkarak Le Play (Science Sociale) ekolünü benimseyen Prens Sabahattin, İngiliz tipi bir toplum modeli öneriyordu. Prens Sabahattin II. Abdülhamit'in ve ardından İttihat ve Terakki'nin Alman yanlısı dış siyasetini eleştirerek, bu siyaseti İngiliz yanlısı eksene kaydırma çabası gösterdi. Resmi olarak içinde yer almasa da "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" ile "Ahrar Fırkası" Prens Sabahattin'in görüşleri ekseninde kuru-

lan partilerdi ve onun savunduğu iki ilkenin (serbest girişimcilik ve adem-i merkeziyetçiliğin) uygulanmasıyla ülkenin kalkınacağına inanıyorlardı. Devletin gücünün azaltılması ve toplumun değişimine bireyden başlanılması gerektiğine inanan Prens Sabahattin, liberalizmin özgürlük ve sosyal refahın şiarlarını tekrarlayarak tabandan gelecek bir değişimi öngörüyordu. Osmanlı toplum tipi kamucu tipine evrilmesini sağlamaktı. Le Play ekolü bu değişimi sağlamanın bilimsel yöntemlerini sunmaktaydı. Yapılacak köklü bir eğitim reformuyla kamucu anlayış aştırılacak, üreticiliği esas alan şahsi teşebbüs yollarının açıldığı bir toplumsal örgütlenme oluşturulacaktır. Yapılan reformların devleti kurtarmak hedefiyle yapıldığını gören ve eleştiren Sabahattin, devletin bireysel özgürlükleri tanıması gereğine vurgu yaparak, zaten parçalanmanın eşiğinde olan ülkenin zorla yapıştırması biçimindeki tekçi formüller yerine etnik kesimlerin federasyona benzer bir birlik içinde yaşamaları gerektiğini öne sürerek merkezileşme politikalarına karşı çıkıyordu. İleri sürdüğü fikirler tartışmalara yol açsa da ne taban ne de tavanda büyük ilgi görmedi. Özellikle İttihat ve Terakki'nin tek parti diktatörlüğü ve ülkenin maruz kaldığı dış tehditler ve parçalanma korkusu adem-i merkeziyetçilik fikrine tepki duyulmasına yol açıyordu. Ülke siyasetine hâkim olan Almancı çizgi bu tip fikirleri bastırıp tepeden inmeci burjuva devrimciliğini her sorunun çözümü olarak sunmaktaydı. Askeri mantığın tek biçim, tek düzen anlayışıyla militarist baskı, geleneğin etkisiyle uyuşmuş pasif toplumu sertçe dürterek uyandıracak, özgürlük ise devlet eliyle bahşedilecekti.

Sonraki yıllarda Hitler faşizminin ana kaynağını oluşturacak olan Alman milliyetçiliğinin temelleri 1862'de Kral I. Wilhelm tarafından başbakan olarak atanan Otto Van Bismarck tarafından atılmıştı. Bismarck Almanya'yı Germen İmparatorluğu ülküsü çerçevesinde yeniden biçimlendirirken Hegel'den ilham almıştı. Bismarck'ın Yeni Almanyası Hegelci idealizm ekseninde Germen ırkının dünya ruhunun(Tin) son seçeneği olarak ilerlemesinin sembolü olarak konumlandırılıyordu. Hegel'in hakikati, evrimin en mükemmel aşamasına gelen üstün ve güçlü olanı işaret ediyordu. Kendi felsefesinde kullandığı diyalektiği tutarlı toplumsal sonuçlanmalara vardıramadığından, diyalektiğe aykırı düşen Hegel, mutlakiyetçi ve devletçiydi. Statükoyu haklı gösteren fikirleri, kendi burjuva idealizminin bir sonucuydu. Bismarck Hegel'yen felsefenin hakikati bütünde gören ve ancak hakikatin evrimini tamamlamasıyla üstün ve güçlü olana ulaşabileceği şeklindeki çıkarımlarından hareketle bir Alman birliği sağlama çabasına girdi. Faşizme kaynaklık edecek bu integral emperyalist milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde Alman merkezi birliğinin sağlanması amacıyla parçalılığın sebebi olarak görülen prensliklerin çoğuyla kanlı mücadeleler yürüten Bismarck, tek uluslu bir Alman devlet modeli gerçekleştirmeyi başardı. Kutsal Germen İmparatorluğu'nun bir sonraki amacı dünya hâkimiyetini ele geçirmekti. Bismarck güç hesapları ve ulusal çıkar üzerine dış politikaları anlayışıyla Almanya'yı birleştirmişti. Sıra neo-merkantalizm biçiminde tanımlanan, devletin ekonomiyle müdahale ederek ulusal bir ekonomi yaratma amacının gerçekleşmesiydi. Devlet ülke içindeki tüm kaynaklara sahip olmalı, eğer yeterince kaynak yoksa dışarıdan ve gerekirse zorla sağlanmalıydı. Emperyal sömürgecilik, böylece ülküsel bir amaç olarak meşrulaştırıyordu. Bu anlayış kaba gücü her şeyin üzerinde tutuyor ve güçlünün haklı olduğu bir politikayı gündemleştiriyordu. Kaba güç için askeri kuvvetlerin eğitimi ve mekanizasyonu şarttı ve temel motivasyon kaynağı ise milliyetçilikti.

Ulus-devlet üniformasıyla devletin birer kulu olarak tasarlanan yurttaş hak arayışından mahrum, itaatkâr devlet işçileri olarak tanım ve misyona kavuşturulur

Kutsal Germen İmparatorluğu'nun dünya hâkimiyeti hedefini gerçekleştirmesi için Arap petrolleri büyük önem arz ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu zayıflamakta olsa da bir köprü vazifesi görerek Arap petrolüne ulaşmakta kullanılabilirdi. Kral I. Wilhelm, II. Abdulhamit'le ittifak girişimlerinde bulunarak İslam halifesi şahsında Müslümanlarla bağlaşıklık mesajı vermişti. Osmanlı ordusunun yeniden düzenlenmesi konusunda gerekenleri yaparak Alman modeline uygun bir ordunun temelleri bu dönemde atıldı. Modern Türk ordusunun Alman subayları tarafından eğitilirken, Bismarck'ın ulus-devleti her şeyin üstünde tutan anlayı-

şı ve politikaları İttihatçılar tarafından olduğu gibi benimsendi. Alman geleneğinde faşizme kaynaklık oluşturan, orduyu her şeyin üstünde tutma anlayışı, toplumu tek tip bir ordu olarak şekillendirmeye çalışan militarizm, Alman subaylarından İttihatçılara sirayet etti. I. Dünya Savaşı'na Alman komutanların komutasında girildi ve çoğu cephede onların emrinde savaşıldı.

Gökalp, I. Dünya Savaşı'nı Büyük Türk Yurdu'nun kuruluşu için fırsat olarak görüyordu. Türkler, başta Asya olmak üzere hakları olan tüm toprakları alarak yeniden doğacaklardı. Ancak bu dev boyutlardaki ülke tasarısı ve dünya hâkimiyeti hayali gerçekleşmeyecek, Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Türk yurduyla yetinmek zorunda kalınılacaktı. Savaşın kargaşası ve her şeyin savaş esnasında meşru olduğu biçimindeki insanlık dışı zihniyetin fırsatçılığıyla gayrimüslimlerden kurtulmak için sürgün ve katliamlardan kaçınılmadı ve milli burjuvazinin yaratılması için mallarına el konuldu. Yeni ülke küçüktü ama olsun milli projenin devreye girmesi için yeterliydi. On yıllık İttihat ve Terakki iktidarı bitmişti ama olsun, yeni rejimde yerlerini gizli veya açık olarak alacaklardı. İttihat ve Terakki'nin zihniyeti ve Türkçülük esaslı ulus-devlet projesi eski bir İttihat ve Terakki kadrosu olan M. Kemal tarafından Ziya Gökalp ve diğer İttihat ve Terakkicilerin hayal bile edemeyecekleri bir hızda, jakobenlik yöntemlerle hayata geçirilecekti.

Milliyetçi Perdede Kadının Konumu

Kapsamı oldukça geniş bir konu olan Gökalp sosyolojisini birkaç sayfaya sığdırmak zor bir iş olsa da, Gökalp'ın sosyolojisinde kadına biçtiği role değinmeden geçmek eksiklik olacağından birkaç cümleyle de olsa ifade etmek gerekmektedir. Gökalp, geleneksel kadın modelini moderniteye uyarlarken ona biçtiği rol; kültür taşıyıcılığıdır. Aydınlanma paradigması fethedici, ilerleyen dinamik eril Akıl'ı merkezine aldığı için, kadına entelektüel bir rol verilmesinin imkânı yoktur. Fakat ulus-devlet projeleri söz konusu olduğunda, milliyetçi amaçlara hizmet etme konusunda özellikle yeni nesli doğurmada ve eğitmede üstleneceği dil ve kültür taşıyıcılığı misyonu bağlamında uluslaşma sürecine dâhil olmasına izin verilir. Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyet dönemiyle zirveye ulaşan modernleşme operasyonunun hedeflerinden biri de kadının toplumdaki konumunun değiştirilmesiydi. Bu konuda yürütülen tartışmalar ilerici veya gerici olmanın ölçütü olarak sunuluyordu. İslami gelenekler medeniyet önünde engeldi ve kadının bir an önce geleneksel zincirlerinden kurtularak Batı'daki hemcinslerine benzemesi gerekiyordu. Batı modernitesinin kendisini merkeze alarak tüm dünyayı kurtaran şövalye olma iddiası, öncelikle kadın-erkek ilişkilerini yeniden düzenleyerek kadını kurtarmayı (!) hedefliyordu. Cumhuriyet'le beraber Kemalist rejim Batılılaşma adımlarına hız vererek Medeni Kanunu kabul etmiş, kadınlara oy hakkı ve kamusal alanda görülmelerini sağlayacak zeminler sağlamıştı. Görüntüyü kurtarma veya vitrine çıkarma diyebileceğimiz bu değişimler ciddi bir temele sahip değildi ve söylemsel düzeyde Batılı kıyafetlere yönelik teşvik ve özendirme faaliyetleri daha öncelikliydi. Gökalp'in fikirleri bu anlamda en fazla feyz alınan fikirlerdi.

Ulus-devletin kadına verdiği haklar, kadının önüne sürülen milli görevleri gerçekleştirmesi içindir

M. Kemal, Gökalp'in fikirlerinden yola çıkarak hukukta kadın-erkek eşitliğinin Türk'ün özünde ve tarihinde zaten mevcut olduğunu dünya âleme göstermek isteğindeydi. Gökalp, eski Asya göçebelerinde kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama katılımlarını yeniden gündemleştirerek Türklerin özündeki eşitlik ve özgürlük anlayışının cins eşitliğini de kapsadığını ispatlamaya çalışıyordu. Tesettürün ilkel arzulara ve çok eski sosyal müesseselere kadar uzanan bir adet olduğunu söyleyerek eleştiriyordu. Tesettür, harem vb. adetler Arap kültürüne aitti ve oldum olası medeni olan Türk doğal bir feminist anlayışa sahipti. Hemen hemen tüm doğal ve göçebe topluluklara ait bu cins eşitlikçi ögeler Gökalp tarafından sadece Türk'e ait kılınmakla kalmıyor, bu olumlu değerleri dünyaya yayan tek ırk olarak da Türk gösteriliyordu. Yeni rejim bu coşkuyla harekete geçip kapitalist modernitenin

ölçüt ve kategorilerine uygun şekilde kadını yeniden dizayn ediyordu. Türk kadını denenen bu yapay kimliğin üretimi için Kemalist aydınlar harekete geçmişti. Gazetelerde, dergi ve kitaplarda yeni hayatın temsilcisi olan bu milli kadın tipinin resmi çizilmekteydi. Kısacası paradigma değişikliği cinsel paradigmada bir farklılığa yol açmamıştır. Yeni milliyetçi paradigmada kadının kamusal alanda önü açılarak siyasal ve sosyal haklara kavuşturulduğu ileri sürülse de cins politikası kartezyen düalizmin yansıması olarak kadının geleneksel paradigmada dahil olduğu nesne (beden, madde, edilgen, yönetilmesi gereken) kategorisinde tanımlanmaya devam edilir. Kadın siyasal-ekonomik alanda varlık gösteren gerçek bir özne değil, modernliğin vitrininde sergilenen ve soyut bir eşitlik söylemi ile tüm eşitsizliklerin kamuflajında kullanılan bir nesnedir. Ulus-devletin kadına verdiği haklar, kadının önüne sürülen milli görevleri gerçekleştirmesi içindir. Devletin feminizmi ataerkil bir feminizmdir. Milli kadın Zeus'un kafasından doğan Athena gibi devletin kafasından doğar. Tüm kadın duyularından arındırılmış, hemcinsine ve kökenine yabancılaştırılmış bir "vazife" kadınıdır. Ulus-devlet milliyetçiliğinin ataerkil doğasının alabildiğine yansımasını bulduğu modern Türk kadını ve devlet güdümlü feminizm garip bir paradoksu da içerir; kendi "öteki"sine de sahiptir! Vahşi, ilkel Kürtlerin cahil ve geri kalmış kadınlarını Türkleştirmek (medenileştirmek) misyonunu kutsal bir vazife olarak üstlenmekle beraber, kendi medeni dünyalarında Kürt kadınlarına biçtikleri rol, hizmetçiliktir. Böylesi garip bir feminizm ancak Türk milliyetçiliğinin icadı olabilirdi! Halk olarak, kadın olarak Gökalp'e ve dönemin milliyetçi toplum mühendislerine bizleri medenileştirdikleri için ne kadar teşekkür etsek azdır!

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

Yazıcı, Nevin. (2002) *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, TC Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

Gökalp, Ziya. (1976) *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Ziya. (1992) *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yayınları.

Faşizm ve Ekoloji

Yusuf Gürsucu

Kapitalizmin kendini var etmek adına insan yaşamını yok edecek olan bir çizgide zorunlu ısrarı karşısında, o'nu tarihin çöplüğüne yollamanın yaşamın sürmesi adına biricik yol olduğu çok net görülmektedir. Kapitalizm eskisi gibi doğayı sömürmesi mümkün değilken bunda ısrardan başka bir yolu da yoktur. Bu nedenle sömürüyü sürdürmek adına tüm dünyada faşizm uygulamaları ile halklar baskı altına alınarak süreci ilerletme niyetleri açıkça okunmaktadır. Sermaye birikiminin en önemli girdisi emek sömürüsü üzerinden el koyduğu değerler iken, beraberinde atbaşı sömürüye tabi tuttuğu doğal yaşam artık bunu kaldıramaz noktaya gelmiştir.

Dünyanın diğer bölgelerinden farklı olmayan benzer süreçler Türkiye'de daha ileriden uygulamaya sokulmuştur. Türkiye'de ekoloji meselesini ele alan siyasal partilerin ve hareketlerin ekolojik yıkım üzerinden bir sonuç ortaya çıkarmadan, sırf halkın gündeminde olması nedeniyle soruna yaklaştıkları ve ekolojik sorunların tam bir yağmaya dönüştüğünü gördükleri oranda meseleye ilgi duydukları gözlemlenmektedir. Kalkınmacı anlayışa sahip bazı sol-sosyalist kesimlerde de benzer yaklaşımlar izlenmektedir. Kimi kesimler 'ulusal' kaynakların (kömür vb) kullanımı üzerinden anti-emperyalist bir düzlemde soruna yaklaşırken kimileri ise 'bilimsel' ilerlemeci (Nükleer enerji ve GDO gibi) anlayışla ekolojik yıkıma yol açan girişimleri izlemektedir.

Kapitalist yağmanın ekolojik krizle bağının kurulamaması halinde sol-sosyalist kesimler, kapitalizme 'çevre mühendisliği' boyutunda destek olmak dışında bir işleve sahip olamayacaklardır. Kapitalist yağma üzerinden ortaya çıkan ekolojik sorunların kapitalizmle olan doğrudan ilişkisinin ötesine geçerek; ekolojik, politik, demokratik, ekonomik, adalet yoksunluğu ve diğer toplumsal sorunların esas olarak sermaye tahakkümünden kaynaklandığı ve bunların birbirinden bağımsız şeyler olmadığını net biçimde kavramaları gerekmektedir. 21.yüzyılın başında sürekli dönüşüme uğrayan kapitalizme karşı nasıl bir mücadele geliştirmesi ve nihayetinde bundan kökten nasıl kurtulacağımız sorusuna yanıt verilmesi gerekmektedir. Bu süreçte ekolojik yıkımı yaratanlar farklı maske ve yüzlerle karşımıza çıkarken, faşizmde bu bağlamda en etkin sermaye aracı olarak kullanıma sokulmaktadır.

Faşizm

Faşizmi ilk ortaya koyan kişi Bulgar Komünisti Georgi Dimitrov'dur. Dimitrov, faşizmi en kısa anlatımla 'finans kapitalin en gerici diktatörlüğü' olarak nitelerken; düşünce, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel hakları, siyasal özgürlükleri yadsıyan gerici, baskıcı bir devlet biçimi olarak yorumlar. Tekelci burjuvazinin hakimiyeti altında uygulanan 'burjuva demokrasisi'de bir diktatörlük iken Faşizm, tekelci burjuva egemenliğinin en kanlı yüzüdür. Faşizm, emperyalizm çağının bir ürünü olarak ortaya çıkan ve tekelci burjuva sömürüsünün zorla sürdürülme aracı olarak kriz ortamlarında başvurduğu önemli bir silahtır. Bugün Türkiye'de ortaya konan politikaların tam da bu düzlemde ilerlediği görülmektedir. Özgürlüklerin alabildiğine kısıtlandığı, hakların ortadan kaldırıldığı ve iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla ihtiyaç duyduğu düşmanı yaratarak tam bir sermaye; diktatörlüğü inşa edilirken, uygulanan

biçim faşizmin ta kendisidir. Uzun yıllardır dünyada ve Türkiye'de yaşanan kapitalist krizlerden daha güçlü çıkmak adına emekçi halklar ve doğa üzerinde inanılmaz baskılar kurulmuştur.

Faşizmin Yeni Biçimlerinden Biri; Eko-Faşizm!

ABD ve Avrupa merkezli birçok ekoloji örgütü propaganda argümanlarında ekolojik yıkımın insan etkinlikleri ile gerçekleştiğine dikkat çeker. Bu yaklaşım masumane bir şey değildir. İki işleve hizmet etmektedir. Birincisi 'insan etkinlikleri' vurgusu ile kapitalist yağma maskelenirken, çokta farkında olunmayan diğer işlevi ise eko-faşist düşünceye zemin hazırlamaktır. Küresel ısınmanın sonuçları açıkça ortaya çıktığı günümüzde buna neden olan şeyin kapitalizmin aşırı üretim ve tüketim zorunluluğu olduğu gerçeği artık gizlenememektedir. Bu bağlamda halkların ekolojik sorunlara karşı artan tepkisel duyarlılığını saptırmak ve ekoloji sorunlarının toplumsallaşmasının önüne geçmek amacıyla, "eko-faşist" ideoloji yaratılmaya ve sermaye hizmetine sunulmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal ekolojist Murray Bookchin; derin ekoloji, biyo-merkezcilik, Gaiacı bilinç ve eko-teoloji gibi birçok anlayışı eko-faşizme bağlamaktadır. Bookchin, "Ekolojik bozulmanın arttığı bir dönemde insanlığın geleceğine ilişkin zor seçimler yapmak zorunda olan yalnız geniş insan kitleleri değildir. Mistikleştirmenin arttığı bir zamanda kendi yönünü bulmak için zor seçimler yapmak zorunda kalan aynı zamanda ekoloji akımlarının ta kendisidir." der. Bookchin'e göre 1991'den bu yana insancıllık karşıtı eğilimler daha da belirginleşmiştir. Amerikalı 'derin ekolojist' Bill Devall, 2 Ağustos 1998 tarihindeki Gold and Green (Altın ve Yeşil) adlı konferansta Meksikalı göçmenlere karşı ırkçılık içeren yorumlarda bulunarak, Kaliforniya kızıl çam ormanına tehdit oluşturan Maxxam şirketinin sahibinin 'bir Yahudi kapitalist' olduğunu belirterek kapitalizmin kötülüğünü ırkçılığa indirgemektedir.

Devall aynı zamanda ekoloji hareketi içerisindeki birçok kişinin sol görüşlere sahip olmasından yakınır ve toplumsal adalet konularının, yalnızca dikkatleri ekolojik bunalımın gerçek nedeninden uzaklaştırdığını ileri sürer ve bunalımın en önemli nedenini aşırı nüfusa bağlar. Derin ekoloji, ekolojik bunalımın 'aşırı nüfustan' kaynaklandığı iddiasındadır. Derin ekolojinin bazı destekçileri AIDS ve açlıktan ölümlerin doğanın insanlardan intikamı olduğunu ve buna karışmamamız gerektiğini söyler.

Ekoloji hareketlerinin içinden bazıları mistizme ve dine yönelirken, diğer yandan statükonun eleştirisiz kabulüne soyunmaktalar. Mistizmin, dinin ve bilinemezciliğin Avrupa ve Kuzey Amerika'da devam eden yükselişi faşizmin kendi mesajlarını yaymasının bir olanağı olarak görülmektedir. Neo-nazi Michael Walker'ın derin ekolojinin kapitalizm karşıtı özüne ilişkin saptamalarına karşın 'kapitalizmin mistik ekolojiden korkacak bir şeyi olmadığına' dikkat çeker. Ekolojik yıkımın kapitalizmin bir sonucu olduğu gerçeği derin ekoloji, biyo-bölgecilik vb. akımlarca 'derin' biçimde görünmez hale getirilmektedir.

Ekoloji hareketlerinin içinden bazıları mistizme ve dine yönelirken, diğer yandan statükonun eleştirisiz kabulüne soyunmaktalar

Toplumsal ekolojist Janet Biehl bu tür düşüncelerin pan zehiri olarak, "Ekolojik politikanın gericiliğe ve faşizme sapmasını önleyecek olan şey, ekolojik bunalımı toplumsal bir bağlama yerleştiren açık bir toplumsal vurguya sürekli sahip çıkan bir ekoloji hareketi." olduğuna vurgu yapmaktadır. Ekoloji mücadelesi; ırk, etnisite, biyo-bölge, mistizm, ve benzerleri bağlamından ayrışarak ekolojik sorunların temel toplumsal nedenleri olan kapitalist tahakküme ve sömürüye karşı mücadele olarak algılanmalıdır.

Murray Bookchin, "Ekolojik olarak düşünmek doğanın alanına girmektir. Bu çok tehlikeli bir adım olabilir. Ciddi politik belirsizlikler doğa felsefesinin kendi içinde devam eder ve devrimi olduğu kadar gericiliği de besleme potansiyeline sahiptir. Çağdaş toplum çok gerici görüşleri besleyen doğa imgeleriyle hala zedelenmeye devam etmektedir. 'Topluluk' ve 'insanlığın doğa ile birliği' hakkındaki buğulu söylemler, Faşizmin ırk, 'kan ve toprak' mitleri ile soykırım doruğuna ulaşan

'doğalcı' milliyetçilik mirası ile kolayca kaynaşırlar." sözleriyle eko-faşizm tehlikesine dikkat çekmektedir.

Neo-Faşizm!

Alman yazar Jutta Ditfurth, *Faşizmin Modernizasyonu* adlı kitabında, faşizmin; milliyetçi, mistik ve insan sevmeyen yüzünü yeniden modernize etmeye çalıştıklarına ve örgütlenmek için ideolojik bir 'dayanak' olarak 'ekolojinin sağcı yorumunu' kullandıklarına dikkat çekmektedir. Türkiye'nin bazı bölgelerinde MHP gibi faşist partiler ve yine bazı 'sol' faşist yapıların gazete ve TV'lerinde ekoloji meselesine ilgi göstermektedirler. Bu ilgi faşizmin modernizasyonuna dönük adımlar olarak değerlendirilmelidir. Faşist partilerin parti iktidarı savaşlarında 'entelektüel' bir dil tutturma çabası ile ekoloji sorunları dillendirilmeye başlamışlardır.

Yukarıda yapılan 'mistisizm' vurgularına uzak olmayan birçok örnek Türkiye coğrafyasında da ortaya çıkmaktadır. 'Doğaya dönelim', 'organik beslenelim', 'ekolojik çiftlik veya köy' gibi vurgularla ortaya çıkan yapıların tamamı mistisizmi büyütmektedir. Diğer yandan yeşil düşünce vb. söylemler üzerinden sorunların toplumsallaşması önünde barikat oluşturulurken toplumun diğer sorunları ekolojik yıkımlardan bağımsız yaşananlarmış gibi bir algı yaratılıp, kapitalizmin çok yönlü saldırılarının maskelenmesine hizmet edilmektedir.

Sermaye Faşizmi Dayatıyor!

2013 Ocak ayında Davos'ta toplanan küresel sermayenin ana teması 'dayanıklı dinamizm'di. Buna örnek olarak da Türkiye'den Erdoğan hükumeti gösterilmişti. Dayanıklı dinamizmi şöyle açıklıyorlardı; Gelecekte bazı sarsıntıların olacağını beklemek ya da tahmin etmek yerine daha iyi bir gelecek için bazı risklerin alınmasının gerektiği ve bu risklere rağmen cesur adımlar atılmasının zorunluluğu vurgulanırken, Avrupa'da yaşanan ekonomi politikaları ve uygulamalarıyla ortaya konan kemer sıkma tedbirlerine karşı halkın öfke duymasını risk olarak değerlendiriyorlardı.

Büyük sistemik ve kaotik risklere karşı küresel ve ulusal direnç nasıl artırılabilir başlığı üzerinden birçok kararlar aldılar. "Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da siyasi ve ekonomik dönüşümü doğru idare etmek, korumacı politikaların ve kamulaştırma hamlelerinin, bölgesel ekonomik entegrasyon ve Asya, Afrika ile Amerika'da çok taraflı ekonomik işbirliğinin zedelenmesini engellemek ve kritik önemdeki doğal kaynak arzına istikrarlı ve makul bir maliyetle erişebilmek" olan amaçlarını gerçekleştirmenin yolu olarak 'dayanıklılığı' temel almışlar ve buna uygun politikalar üretme çabasındalar.

Aslında en önemli riskleri ya da korkuları 'Doğal kaynak arzına ısrarlı ve makul maliyetle' erişememek. Bu korku onları daha 'korumacı' yaparken korudukları tek şey ise kapitalist üretim süreçlerinde sınırsızca ihtiyaç duydukları doğal kaynaklar olmaktadır. Havza yönetim planları vb. kavramlarla halkın katılımını hedefledikleri söylenen aslında bir avuç bürokrat ve projeci dernek veya şirketin bir araya gelerek koruma söylemleri ile kapitalist yağmanın ihtiyacı olan kaynaklardan halkı uzaklaştırmaktan gayrı hedefi olmayan bu yöntemler, ekolojik yıkıma çare olarak sunulmaya çalışılmaktadır.

Kapitalizmin neo- liberal uygulamaları sermaye için artık sürdürülebilir görülmemektedir. Dünya üzerinde birçok ülkede ortaya çıkan 'faşizm' eğilimleri tesadüf değildir. En son ABD'de Trump'ın ortaya koyacağı politikalar şimdiden bellidir. Faşizmin yeni biçimini yani neo-faşizmi hakim kılarak kapitalizmi zora dayalı biçimde sermaye birikimini sürdürmesini hedeflemekteler. Davos zirvelerinde yıllardır bunu nasıl gerçekleştireceklerinin tartışmaları yapılırken örnek gösterilen,- Türkiye'de özellikle 2013 yılından bu yana inşa edilen tek şey faşizmin kurumsallaşmasıydı. Dayanıklı dinamizm vurgusu 'hem sınırsızca kapitalist yağma sürecek hem de bunun karşısında hiçbir güç kafasını kaldıramayacak' üzerine kurulu bir yaklaşımdır.

Kapitalizmin bugün dünya üzerinde ki hakimiyetinde halkların mücadeleyle kazandığı ve günümüzde güdük hale gelmiş bazı demokratik haklar dahi sürdürülemez hale gelen kapitalizme artık fazla gelmektedir. Tüm hakları kısıtlamak veya yok etmenin kapitalizmin sürdürülebilmesi için önemli bir eşik olarak görülmeye başlandığını izliyoruz. Kapitalizmin en önemli riskinin yukarıda aktardığımız gibi, Avrupa'da yaşanan ekonomi politikaları ve uygulamalarıyla ortaya konan kemer sıkma tedbirlerine karşı halkın öfke duyması karşısında hükümetlerin bu öfkeye yenik düşmelerinin gösterilmesi, hedeflerinin ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tek korkuları halkların bu sömürüye karşı baş kaldırmasıdır.

Avrupa'da son dönem büyüyen şey, esnek çalışma, sendikasızlaştırma gibi emek düşmanı politikalardır. Doğanın amansız sömürüsü ile sermaye birikim sürecinin büyütülmesi en önemli hedefleri içindedir. Düne kadar halkların doğanın talan edilmesine karşı ortaya koyduğu tepkileri kapitalist yeşil yaklaşımlar ile geçiştiriyorlardı. Yeşil hareketlerin en önemli özelliği kapitalizmin sömürgen yüzünü görünmez kılmadaki başarılarıydı. Fakat artık ne emek üzerinde ne de doğa üzerinde ki sömürü saklanamaz hale gelmiştir. Hiçbir maskeleme çabası saldırıların görünmez kılınmasına yardımcı olamamaktadır.

İnsanlık Gözaltında!

Michel Foucault'un "Modern iktidar büyük gözaltıdır." sözü kapitalist moderniteye köklü bir eleştiri içerir. Kapitalizm, tüm insanlığı çeşitli biçimlerde kayıt altına (gözaltına) alarak onun tüketimden-üretime, eğitiminden-öğretime, fabrikasından-tarlasına, köyünden-kasabasına kadar tüm yaşam biçimine yön verip aynı zamanda örgütsüz ve boyun eğen haline getirmeye çabalar.

Foucault, "Mutlak iktidarlar, bireyin oluşmasını engellemiştir; oysa karanlıklara çekilen modern iktidar herkesi bireyselleştirmek istemektedir; çünkü bireyselleştirmek, gözetim altında tutmak ve cezalandırmak, yani egemen olmak demektir. Böylece modern iktidar, çocuğu okulla, hastayı hastaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapishaneyle kuşatarak bireyselleştirmiş, kayıt altına almış, sayısal hale getirmiş, böylece egemen olmuştur. Her kişi bir yerde kayıtlı hale gelince, herkes denetim altında olacak, gözetim altında tutulacaktır. Modern iktidar büyük gözaltıdır." Foucault bu sözleriyle Kapitalist Modernitenin gerçek gizli yüzünü gösterirken neo faşizmin günlük yaşamımızda ki noktalarına işaret etmektedir.

Doğa Tükeniyor!

2. Dünya (Paylaşım) Savaşı'nın temel nedeni sermayenin %2,5'uk büyümeye saplanmış olmasıydı. Kapitalist dünya Sermaye birikimini yeniden büyütmek ve belli başlı tekellerin hakimiyetini tesis etmek üzere dünyayı kana bulamaktan geri durmamıştı. Savaş sonrası 70'li yıllara kadar büyüme sürecinden memnun olan sermaye o tarihten itibaren büyüme eğrisinin düşüşe geçmesi karşısında neo-liberal politikalarla bu sorunu aşmak için üretimleri ucuz iş gücüne sahip bölgelere taşımaya başlamıştı. Bu da onlara yetmedi ve küreselleşme politikalarıyla yep yeni neo-liberal politikalar uygulamaya konuldu. Bu süreç sermaye için sınırların tamamen ortadan kalktığı ve sınırsızca bir sömürü üzerinden bir büyüme eğrisi yakaladı, ta ki bugünlere kadar!

Bugün kapitalist büyüme oranı 30'lu yıllarla aynı seviyelerde. Yani dünya kapitalist büyüme oranı ortalama %2,5 civarında. Kapitalizmin bu kadar sömürü ve saldırı politikalarına rağmen büyümeyi sağlayamamış olmasının en büyük nedeni, doğal kaynakların hızla tükeniyor olmasıdır. Birikimlerini yeniden değerlendirecekleri yeni alanlar yaratamamanın sıkıntısı içinde yol alırlarken, doğal yaşamın sömürüsü karşısında ciddi bir uyanışın olması da bu bağlamda adımlarını kısıtlamaktadır. Doğal yaşamın sermaye birikim sürecine bağlanması hem ham madde hem de direkt olarak birikime sokulmasıyla ilerlemektedir. Bu süreçlerde önlerinde ki en büyük engel yerli halklar olmaktadır.

Asıl Olan Şey Savunmak Değil Yeni Bir Yaşam Kurmaktır!

Brezilya yağmur ormanlarını GDO'lu üretimler için yok etmeye soyunan sermaye, bu ve benzer alanları büyütme çabasında ise yerli halklarla karşı karşıya kalmaktadır. Birçok yerde mücadelenin önderliğini yapan yerli halk önderleri ise sermayenin paramiliter çetelerince katledilmektedirler. Brezilya'da olup bitenler aynı zamanda tüm dünyada da yaşanmaktadır. Bir örneği Mayıs ayında Türkiye'de yaşanmış ve bir mermer şirketi doğa dostu bir aileyi kiralık katile öldürttürmüştür. Bu koruma çabaları sermayenin saldırıları ile geri püskürtülmeye çalışılırken mücadelelerin artık savunan değil, yaşamı yeniden ören bir çizgiye gelme ihtiyacı açıkça kendini dayatmaktadır.

Yazımızla kapitalizmin önümüzde ki süreçte faşist diktatörlükleri halklara dayatacağını göstermeye çabaladık. Eko-faşizm vurgusunu yapmamızın nedeni ise, eko-sistemi yok eden sermaye saldırıları karşısında mistik hareketlerin dışında kalan halk güçlerini önlemek

amacıyla, kapitalist uygulamalara kafa tutacak örgütlülüklerin oluşmasının önünü, eko-faşizme evrilme potansiyeline sahip yapılarla kesmek istediklerini gösterebilmek içindi. Bugün eko-faşizmin bir aracı haline gelebilecek birçok yapılanma hem dünyada hemde Türkiye'de mevcuttur. Bu yapılar fonlar, karşılıksız krediler vb. yollarla beslenerek, halk adına hareket ettikleri savıyla halkın yaşam alanlarını savunabilmesinin önünde engeldirler.

Başarı, yeni hedefler ve haklar doğrultusunda mücadeleye atılmakla olabilmektedir

Önümüzdeki 10-20 yıl gibi kısa zaman içinde Türkiye'de pratiğini izlediğimiz suların kontrol altına alınarak doğadan yani insanlar, hayvanlar ve bitkilerden çalınmasının, boruya hapsedip petrol gibi taşınır kılınmasının örneklerini çok fazla yaşayacağız. Bu yolla kapitalizm su üzerinde hakimiyet kurarken sözde koruma masallarıyla bunu gerçekleştirecek. Bu süreçte en fazla ihtiyaç duyacakları şey 'potansiyel' eko-faşist örgütlenmeler olacak. Kapitalist üretim süreçlerini sürdürmek ve büyüyebilmek için en büyük ihtiyaçları doğal yapılardır. Emek sömürüsünü çok aşan seviyelerde doğa sömürüsünün yaşanacağı bir geleceğe doğru evriliyoruz.

Küresel ısınmaya yönelik yıllardır oynadıkları oyunun sahnesini Trump bildiğiniz gibi yıktı. Kapitalizmin küresel ısınma ve buna bağlı ekolojik yıkımları ne önleme niyeti var ne de önleyebilme kabiliyeti. Yakın gelecekte dünyayı gettolara bölüp milyarlarca insanı açlığa ve susuzluğa mahkum edecek politikaları son dönem ilerleyen savaşlarla sağlamaya çalıştığını görmek zorundayız. Özellikle Ortadoğu'yu cehenneme çevirme adımları hızla atılırken tek muradımız Kürt siyasal hareketinin bölgede ki güçlü varlığıdır. Yeni bir yaşamı var etme çabasının genişleyerek büyümesi gerekmektedir. Buna dair çabaların olduğu bir gerçek iken, yakın gelecekte emperyalist kapitalizmin bölgedeki 'muradıyla' bölge halklarının 'muradı' arasında ortaya çıkacak büyük çelişki yeni bir direniş savaşını ortaya çıkaracaktır. Bu süreçte Kürt, Arap, Türk, Süryani vd. tüm halklarla kardeşliği sağlamak ve Kürt halk önderi Öcalan'ın dikkat çektiği gibi suyun etrafında halkların birliğine ulaşmak kavranması gereken en acil halkadır.

Türkiye'de tüm ezilenler bugün haklarını korumak adına zayıfta olsa bir mücadele yürütmekteler. Bu zayıflığın en temel nedeni ise savunma noktasından öteye gidememe halidir. Kürt illerinde ilan edilen özyönetimler bu anlayışı kıracak olan şeydi. Şuan kesintiye uğramış olsa da bu noktada bir mücadelenin yeniden alevleneceği ise muhakkaktır. Saldırılarla baş etmenin başkaca bir yolu görülmemektedir. Bugün işçi sınıfının durumuna baktığımızda siyasal hedeflerden yoksun olduğu, hatta ekonomik hedeflerden de uzaklaştığı görülmektedir. Sendikaların kırmızı çizgimiz diye diye işçilerin elinde kalan son kıdem tazminatı haklarına da sermaye el koymaya hazırlanmaktadır. Oysa başarı, yeni hedefler ve haklar doğrultusunda mücadeleye atılmakla olabilmektedir.

Sürekli gerileyen, sürekli kaybeden ezilenler, özyönetim ilanlarında olduğu gibi bir mücadele azmi ile yeni bir yaşam hedefine kilitlenmek zorundalar. Bu yönlü ve ileriye bakan bir program etrafında toplanmak elzemdir. Kapitalizmin yaşamı sonlandıracak adımları hızla yayılıp büyürken geniş örgütlenmeler yaratarak yeni yaşam biçimlerinin örnekleyecek girişimlere ihtiyaç vardır. Urfa ve Diyarbakır'da ortaya çıkan Körfez sermayesi tarım arazilerini ele geçmeye çabalarken, yine Diyarbakır ve Trakya'da enerji şirketleri bölgeyi tarumar etmektedir. Karadeniz bölgesinde 'organik çay' ve benzeri yöntemler ile ÇAYKUR'un ipotek verilmesi arasında bir bağ vardır. Bölgede çay tarımı küçük bir havzaya hapsedilip yok edilmeye çalışılırken çay tüketimi büyük tekellerin ithalatına dayandırılacaktır. Benzer sorunlar tüm Türkiye coğrafyasında yaşanırken bu saldırılara karşı sadece savunmaya geçmek asla çözüm getirmeyecek.

Sonuç

Ekoloji hareketlerini dizayn etmeye çabalayan bir el ortalıkta dolaşmakta. Bu el ekoloji mücadelelerini faşist ideolojinin içine hapsetmeyi ve dolayısıyla sermayenin hizmetine koşmayı hayal ediyor. Buna karşı sisteme muhalif olan kesimlerin gözleri kör, sorunların peşine takılmış ve destek olmak adına kendini görünür kılmanın dışında hiçbir şey üretememekteler. Bu bağlamda ekoloji mücadelesinin kapitalizmin hegomonyasına girmesine izin vermemek ve ciddi bir merkezi örgütlenme ile gidişata dur demenin yolu mutlaka bulunmak zorunda. Apolitik bir ekoloji mücadelesi asla yürütülemez. Bazı ekoloji mücadeleleri politikanın dışında kalmayı bir marifet gibi dayatma peşindeler. Bu dayatmaları yapanların eko-faşist bir çizgiye savrulmaları ve sermaye hizmetine girmeleri her an mümkün. Oysa ekoloji mücadelesi politik olduğu kadar aynı zamanda politik mücadelenin en önemli öznesidir.

Mevcut kapitalist sistemin bir alternatifi ortaya konmadan yürütülecek çalışmalar başarısızlığa uğramaya mahkumdur. Yakın gelecekte büyük bir cephe oluşturulması kaçınılmaz olarak gündemimize gelecektir. Bugünden kapitalizmin yıkıcı, yok edici yüzü kitlelere her türlü araçla anlatılmak zorundadır. Bu da yetmez ekoloji mücadele odaklarını tehlikelerden haberdar etmek ve doğru bir perspektifle hareket etmeleri sağlanmalıdır. Mücadelenin Türkiye ile sınırlı tutulmaması gerekmektedir. Bu bağlamda tüm Ortadoğu'yu ve oradan tüm Avrupa'yı saracak bir mücadele çizgisi ortaya çıkarılmalıdır. Bu mücadelede öne çıkan ve belirleyici olan şey ekoloji mücadelesi olacaktır. Kısa zaman sürecinde ekolojik yıkım gerçeği ile yüz yüze kalacağımız şimdiden bellidir. Yaşam bitiyor ve bunu önleyebilecek olan tek şey, ezilen mazlum halklar ve onun yanında saf tutan bilim insanlarının da içinde yer alacağı büyük bir siyasal güç olacaktır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Faşizm ve Medya

Rıdvan Çelik

Üçüncü Dünya Savaşı'nın yaşandığı, dünya sisteminin yeniden şekillendiği bu dönemde 20. yüzyıla ait bir kavram olan faşizm yeniden dolaşıma girmiş durumda. Acaba tarih tekerrür mü ediyor? Avrupa'da yükselen ırkçı hareketleri ve IŞİD benzeri islami tandanslı örgütleri faşizm teorisi bağlamında nereye oturtmalıyız? En önemlisi son yıllarda içine girdiği otoriter yönelimi nasıl değerlendirmek lazım? Soruları daha da çoğaltmak mümkün.

Bu sorularla doğru cevaplar verebilmek için ezberleri bozmak gerekiyor. Lakin 21. yüzyılda topluma dair olan her şey çok köklü değişime uğramıştır. Bunun nedeni kitle iletişim araçlarının, medyanın kazandığı yeni konumdur. Medya, ileride göreceğimiz gibi çağımızda insanla ilgili birçok şeyi değiştirmiştir. Bu sebeple 20. yüzyıldaki faşist rejimleri klasik faşizm olarak değerlendirirken, günümüzdeki faşizmleri ise belki yeni nesil, ultra, post benzeri takılarla tanımlamak daha doğrudur.

Faşizm

Aristoteles'e göre sadece Tiranlık değil tüm sapkın yönelimler despotizmin biçimleridir. Çünkü özgür insanlar köleler gibi yönetilmektedir (Politika, III, 6). Demek ki otoriter nitelik arz eden yönetim biçimlerinin ayırt edici özellikleri yasaya dayanmamaları, yani keyfi olmaları, en önemlisi de baskıcı olmalarıdır. Bu tür yönetim şekilleri tarih içinde Tiranlık, Sezarizm, Despotizm, Bonapartizm ve diktatörlük gibi değişik kavramlarla tanınsalar da keyfi ve yasadışı olmaları ve uyruklarını baskı altına almaları ortak özellikleridir. Faşizm de bu gelenekten geliyor ama içinde barındırdığı kimi özellikler nedeniyle bu otoriter yönetim şekillerinden ciddi bir kopuşu da ifade ediyor. Bunun nedeni salt Almanya'da yaşayan Yahudi toplumunun gaz odalarında yok edilmesi değildir. Bu sonuca yol açan ve kullandığı terör ve şiddet açısından insan türünün şahit olduğu en azami seviyeyi temsil etmesinden kaynaklanıyor.

Faşizm, ulus-devletin maskesiz halidir demek en doğru tanım olabilir. Milliyetçi ideolojinin iktidarlaşmasını ifade eden ulus-devlet, kapitalist modernitenin toplumu tektipleştirmek için geliştirdiği devlet modelidir. Ulus-devlet kendi sistemini idame ettirmek için hayali bir ulus imgesi yaratarak bunu tüm topluma aşılar ve sisteme muhalif kesimleri de eritir. İktidar en azami düzeyde topluma yaydırılarak devlet-toplum özdeşliği yaratılır. Ulus-devlet bunu gerçekleştirmek için değişik şekillere bürünebilir: Liberal demokrasi, otoriter burjuva rejimleri ve faşizm. Örneğin 20 yy'ın ilk yarısında, kapitalist modernitenin yapısal bir krize girdiği dönemde ulus-devlet, faşizme geçmiştir. Ulus-devlet modellerinin arasında özsel değil olsa olsa biçimsel farklar var. Faşizm, ulus-devletin kriz dönemlerinde büründüğü şekil olurken, ulus-devletin kökenindeki şiddet olgusunun maskesi düşmüştür artık. Topluma karşı artık açık bir terör ve sindirme kampanyası yürütülür.

Tüm faşizmlerin temelinde yozlaşmış bugüne karşı tamamlanmış insanı vaat eden bir ütopya vardır. Ütopya bu dünya cenneti demektir. Bir nevi seküler cennet tasavvuru olmaktadır. Cennet kurma vaadiyle yola çıkmalarına rağmen faşizmler ütopyanın aksine distopya ile sonuçlanır. Yani bu dünya cehennemi 20. yy'da yazılan başta George Orwel'in 1984 romanı olmak üzere tüm distopya eserleri Avrupa'da gelişen faşist rejimlerin

yarattığı yıkımdan etkilenerek yazılmışlardır. Cehennem kavramı İsrail'deki Hinnom deresinden geliyor. Hinnom deresi derin bir vadidir. Rivayete göre İbraniler şehirlerinde biriken çöplerini Hinnom deresine atıyorlarmış ve derenin içinde biriken çöpler belirli aralıklarla yakılıyormuş. Çöl sıcaklarının hakim olduğu zamanlarda bu büyük vadinin içindeki genellikle organik atıklar olması muhtemel çöplerin yakılmasının nasıl bir dehşet yangınına yol açtığını tasavvur etmek zor değil. Cehennemde cayır cayır yanma böylesi bir imgesellikle yaratılmıştır. Cehennem, Hinnomun yeri demektir. Böylece Hinnom deresindeki ateşte cayır cayır yanmayı ifade ediyor. İnsanlar bu dünyada işledikleri günahlar nedeniyle öteki dünyada cehennemde yakılma ile korkutuluyor. IŞİD'in elindeki kimi rehineleri yakması cehennem kavramına gönderme olsa gerek.

Faşizm, ulus-devletin maskesiz halidir

Hitler faşizminin yarattığı distopyada benzer şeyler görmek mümkün. Bilinçli bir metaforumu yapılmış, yoksa tesadüf mü bilemeyiz. Üstün ırk ideolojisiyle yola çıkan ve kendisini tanrı yerine koyan Hitler, farklı ırktan olan Yahudileri gaz odalarında zehirleyip, krematoryumlarda yakmaktan çekinmemiştir.

Faşizm Medyası

C. Friedrich ile Z. Brzezinski'ye göre faşizmin 6 temel özelliği var: "İnsanlığın tamamlanmasını vaat eden bir zorunlu devlet ideolojisi, çoğu kez bir şefin yönetimi altında ve devlet aygıtını kontrol eden bir tek yığın partisi, şiddet araçlarının tek bir elde olması, iletişim araçlarının kesinlikle tek bir elde olması, fiziksel ve psikolojik araçlardan yararlanan bir polis terörü, ekonominin bir merkezi yönetimi" (Raymond ve Rials, 2003: 910). Dikkat edilirse ulus-devletin çok bilinen "tek"lerine –devlet, bayrak, vatan, millet…- yenileri eklenip genişletilmiştir. Her şeyi tek elde toplamanın amacı, toplumu, tüm direnç kaynaklarını etkisiz hale getirip teslim almaktır. 20. yy'ın ilk yarısındaki faşist rejimler kapitalist modernitenin krize girdiği dönemde ortaya çıkmışlardı. Ve işçi sınıfına iktidar yolunu kapatmayı amaçlıyorlardı. Sosyalist hareketleri tasfiye etme temel saikleriydi. Ki faşizm aynı zamanda yoğun bir komünizm düşmanlığını ifade eder. Ama ortaya çıkan rejimler zamanla komünizm düşmanlığını aşan bir karaktere büründü. Ve toplumun içindeki her tür potansiyel direniş unsuru tasfiye edilmeye çalışıldı. Faşist hareketlerin çoğu, seçimlerle iktidara gelmişlerdi ve "milli irade"nin desteği ile, mobilize olmuş yığınların eliyle, faşist politikalar uygulanıyordu. Muhalifler, "iç ve dış" düşmanlara karşı harekete geçirilmiş yığınlar manipüle edilip belleksizleştirilmiş depolitize yığınlardı. Bu da 20. yy'da ortaya çıkan modern medya sayesinde mümkün olabilmişti. Hem radyo yayınlarıyla en ücra yerlerde yaşayan insanlara mesaj verme olanağının oluşması hem de psikoloji alanındaki kimi buluşlar faşist rejimlere eşsiz bir propaganda olanağı verdi. Propaganda ile alıklaştırılıp adeta bellekleri silinmiş yığınlar faşist iktidarların irrasyonel projeleri için seferber hale getirildiler.

Bugün psikoloji biliminde davranışçılık denilen akım, o dönem hem Sovyet Rusya'da hem de Amerika'da yükselişteydi. Buna göre insanlar kimi davranış ve kanaatlerini çevresel uyaranlara verdikleri tepkilerle oluştururlar. Sürekli belli uyaranlara maruz kalan insanlar, benzer tepkileri verir ve bu tepkiler tekrarlandıkça öğrenilip davranış haline gelirler. O dönem bu teori temelinde kobay hayvanları üzerinde yapılan deneyler çok başarılı sonuçlar vermişti. Uyarıcı-tepki teorisi denilen bu teorinin en iyi bilinen deneyi Pavlov'un köpeği deneyidir.

Böylece özellikle radyo ve diğer kitle iletişim araçlarıyla kitleler belli düşünce kalıpları temelinde uyarılmaya maniple edilmeye çalışıldı. Amaç uyarı temelinde istenen tepkiyi alabilmekti. Tarih ortaya atılan teorinin kayda değer sonuçlara ulaştığını gösteriyor. Hitler şöyle diyordu: "Mümkün olduğu kadar büyük bir yalan söyle, bu yalanı sık sık tekrarla, halkın büyük bir kısmının sana inanacağını göreceksin.". Hitler'in en önemli kadrolarından biri olan Göbels de radyosunda Hitler'in bu düsturunu esas alıyor, sürekli aynı yalanları yayımlıyor, tekrarlıyordu.

21. Yüzyılda Medya

Medya, etimolojik olarak Latince'deki Medium kavramının çoğuludur. Hem ortam hem de araç anlamına

geliyor. Böylece medya, duygu ve düşüncelerimizi başkalarına ilettiğimiz ortam ve araçlar demek oluyor. Kitle iletişim araçlarının ulaştığı düzeyi ancak bu kavram ile tanımlayabiliyoruz. Zaman zaman kullanılsa da basın kavramı giderek yürürlükten kalkıyor. Çünkü basın yazılı iletişimi, matbaada basılan eserleri tanımlıyor, işitsel, görsel iletişimi karşılayabilecek bir kavram değil.

Kitle iletişiminin yani medyanın kökeni eskiye dayanır. Ama Avrupa'da 15. yy'da matbaanın kullanılmaya başlamasıyla medyanın insan yaşamındaki önemi ivme kazandı. Bu yy'da önemli ticaret merkezlerinde yayın evleri açıldı. Bu yayın evlerinde genellikle dinsel ve edebi nitelikli el yazmaları yeniden üretilmeye, çoğaltılmaya başlandı. 16. yy'ın başında ise süreli yayınlar ve tek sayfalık gazeteler basılır oldu. Bildiğimiz anlamda gazetelerin ortaya çıkması ise ancak 17 yy'ın başında gerçekleşti. Sanayi devrimiyle birlikte 19. yy'da kitap ve gazete endüstrisi hızla gelişti. Radyo 1920'lerde, televizyon ise 1940'larda ortaya çıktı. 1950'li yıllarda radyo halen egemen bir yayın aracı iken 1970'li yıllarda televizyon kentleri ele geçirerek radyonun "mutfak medyası" biçiminde nitelenmesine yol açtı. Bilgisayarlar arası iletişimi mümkün kılan internet ise 1973 yılında, ABD'de savunma amaçlı bir proje olarak kuruldu. 1986'da internet Avrupa'daki şebekelerle bağlanarak 100 bin bilgisayarlık bir ağ haline geldi. 1990'ların sonunda ise "Dünya Çapında Ağ" demek olan World Wide Web'in (www) yaratılmasıyla internet küreselleşti.(Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü)

Tarihsel gelişimini kısaca özetlediğimiz medya işte tüm bu yazılı, işitsel ve görsel iletişimin gerçekleştiği ortam ve araçları tanımlıyor. Günümüzde topluma ve insana dair değerlendirme yapılırken, medyanın etkilerini dikkate almadan sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. 2000'lerden sonra sosyal medya giderek etkili olmaya başlayan bir mecra olmasına rağmen televizyon halen ortalama bir insanın bilincini oluşturan en önemli araç konumundadır. Görsel ve işitsel duyuya bir arada hitap eden televizyonu insanlar, haftada ortalama 20-25 saat izlemekteler ve TV, insanların ulusal ve uluslararası gelişmeler hakkında bilgi edindikleri en önemli araç konumundadır.

Medya güçlendikçe medyanın toplum yaşamındaki rolü de giderek tartışılır oldu. 20. yy boyunca medyanın artık 4.güç olduğu ve dolayısıyla buna göre tedbirler geliştirmek gerektiği savunuldu. İlk güç olan yasama, yürütme ve yargının yanında medya 4. güç olarak devlet ve toplum yaşamında yer etmeye başlamıştı. Medya etiği, iletişim hakları, medya yasası gibi konular böylesi bir ortamda gündeme getirildi ki bunlar halen tartışılan konulardır. Bunun en önemli nedeni medyada üretimin küçük bir azınlığın elinde olmasına rağmen tüketicilerin tüm insanlar olmasıdır. Bu elit üretimin kimi güç olduklarının eline geçmesinin toplum açısından yaratacağı tehlike sınırlandırılmaya çalışılıyordu. Aslında bu sorun halen aşılmış değil. Medya faşizm ilişkisi tam da böylesi bir tehlikeye işaret ediyor. Üstelik medya durdurulamaz halde bir güç kazanmaya devam ediyor. Birçok medya kuramcısına göre medya artık 4. kuvvet olmayı aşmış bizzat 1. kuvvet olmuştur. Ki bu hiç yabana atılmayacak bir iddiadır. Bunun en önemli nedeni kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerdir. Medyanın sıradan bir insanın yaşamında bile edindiği yeri değerlendirirsek bunun gerçekçi bir iddia olduğunu görürüz. Medyasız, TV'siz ve giderek internetsiz bir yaşam düşünmek imkansız hale gelmektedir.

Diğer yandan iletişimin insan ve toplum yaşamındaki önemini irdelediğimizde değişik bir tablo ile karşılaşıyoruz. Bazı soru işaretleri oluşuyor. İletişim toplumun kökeninde, ontolojik yapısında var. Bunun kökten değişmesi toplumu da yapısal olarak değiştirmez mi?

Aslında birçok kuramcı bu ve benzeri konulara geçmişten beri kafa yoruyor. Özellikle medya alanındaki üretimin topluma zarar verecek temelde yapılanması çok farklı teorileri gündeme getirmiştir. Frankfurt okulunun ortaya attığı 'Kültür Endüstrisi', yine 'Kitle Kültürü', 'Gösteri Toplumu', 'Simülakr' gibi teoriler medyanın günümüzdeki tehlikelerine dikkat çeken teorilerdir.

İletişim ve Toplum

Toplum, insan türünün varlığını devam ettirmek için yarattığı bir çeşit örgütlenmedir. İnsan mı toplumu yarattı, toplum mu insanı yarattı tartışmalı bir konu. İnsanın, toplumsallaştıkça, hayvanlar aleminden farklılaştığı bir gerçek. Düşüncesi, ahlakı, fikirleri olan bir insan ancak toplumsal bir ortamda var olabilir. Bir şekilde toplum dışında yaşamak zorunda kalmış insanlar

üzerinde yapılan araştırmalar da bunu kanıtlıyor. Böyle insanların ahlak ve kültür gibi toplumsal kategorilere son derece yabancı oldukları gibi zihinsel olarak bile ciddi bir geri kalmışlığı yaşadıkları görülüyor. Hatta bu insanların sonradan eğitilmeye çalışılmasına rağmen çok az mesafe katettikleri görülmüştür. Öğrenme kapasiteleri bile geri kalmıştır. Demek ki toplum her ne kadar insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir örgütlenme ise de insanın günümüzdeki aşamaya ulaşması da toplum sayesinde olmuştur ki mevcut durumda insanı belirleyen en temel olgu toplumdur. İnsan cismiyle değil kültürüyle insandır söylemi bu gerçeğe işaret ediyor olmalı.

Abdullah Öcalan'ın İmralı'da yazdığı 5 ciltlik Demokratik Uygarlık Manifestosu'nda bu konuda önemli belirlemeler var. Buna göre toplumu oluşturan unsurlar ahlak ve politikadır. Yani insanlar, tartışma ve karar alma olan politik bir süreç içinde bir araya geldiler ve karar aldılar. Zamanla bu kararları bir arada yaşamanın kural ve ölçüleri haline getirdiler. Böylece ahlak dediğimiz kategori ortaya çıktı. Demek ki toplum denilen örgütlenmeyi ahlak ve politika oluşturmuştur. Politik bir süreç içinde oluşan ahlaki ilkelerdir toplum.

Bir dakika durup düşünürsek, bunun aynı zamanda insanlar arasındaki iletişimle mümkün olduğunu anlarız. Politika zaten bir diğerine söz söylemektir. Yani bir diğerine söz söylemek ile başlıyor politika. Çünkü karşılıklı tartışma ve karar alma iletişim ile mümkün oluyor. Böylelikle insanlar bir araya gelip birbirleriyle kanaatlerini paylaştılar. Yani politika yaptılar. Ve o politik süreç içinde toplumsal yaşamın temeli olan ahlaki ilkelerini oluşturdular. Demek ki toplum dediğimiz insan varoluşunun en önemli alanının temelinde iletişim var. Günümüzde medyanın bu kadar tartışılmasının nedeni bu olabilir.

20. yy'a kadar iletişimin temel niteliği değişmemiştir. İletişim büyük oranda dolaysız ve yüz yüzeydi. Ama 20. yy'la birlikte iletişimin yapısında ciddi bir değişim yaşanmaya başladı. Bu günümüzde TV'nin ve sosyal medyanın aldığı yeni boyutla birlikte baş döndürücü bir düzeye ulaştı. Dolaysız iletişim büyük oranda yerini dolaylı iletişime bıraktı. Burada akla şu sorular geliyor ki çağımızın birçok düşünürü buna kafa yoruyor: Toplumu oluşturan en önemli şey iletişimse ve iletişim kökten değişiyorsa bu, toplumu yapısal olarak değiştirmez mi?

Medyanın Topluma Etkileri ve Kapitalist Modernite

İletişim araçlarının elektronikleşmesi ve dolaylı hale gelmesi kendisiyle birlikte bir yapaylığı getirmiştir. Dolaysız iletişimin hakim olduğu toplumsal ilişkilerle elektronik araçlarla yapılan iletişimin hakim olduğu toplumsal ilişkiler aynı olamaz. Bu yapaylık kendi başına bir ideoloji midir? Ne getirir, ne götürür, araştırılması gereken bir konu. Medyanın her türlü iktidar ve ideolojik saiklerden arındırılması durumunda bile iletişimin dolaylı olmasının kendisiyle bir yapaylığı ve bunun da bir şekilde toplumsal ilişkileri olumsuz etkileyeceği pekala öngörülebilir. Örneğin; "medya kuramcıları olarak anılan Innis ve Mcluhan, iletişim aracının bizzat şeklinin, toplumsal örgütlenmenin ve insan duyarlılığının doğasını etkileyebileceğini iddia etmişlerdir." (William, 2008: 423)

Diğer yandan medyanın bu yapaylıktan azade olarak bir teknik olduğu, dolayısıyla ona hakim olan güçlerin ideolojisinin medyanın etkilerini belirlediği bir gerçektir.

Medya, çağımızda Kapitalist Modernite'nin toplumu kontrol etmek amacıyla kullandığı en önemli araçtır. Daha 1940'larda Frankfurt okulunun önemli düşünürlerinden olan Horkheimer ve Adorno, modern medyanın yarattığı tahribatı Kültür Endüstrisi kavramıyla tanımlamışlardı. Onlara göre medya büyük miktarda aynılaştırılmış ve klişeleştirilmiş kültürel mallar sunarak, insanlara toplumsal hayatın gerçeklerinden kaçabilecekleri hayali yollar sunmakta ve onların eleştirel ve özerk düşünme yetilerini zayıflatmaktadırlar. Bu değerlendirmeleri yaptıkları dönemde TV yeni icat edilmişti ve halen etkili bir iletişim aracı konumunda değildi. Horkheimer ve Adorno, aslında büyük oranda radyonun insan yaşamında yarattığı etkiyi değerlendiriyorlardı. Elbette o zamandan günümüze çok yol katedildi. Özellikle TV'nin yarattığı etki baş döndürücü düzeydedir.

Gösteri Toplumu adlı eserin yazarı Guy Debord'a göre ise modern medya öyle bir ortam yaratmıştır ki hayatımızın üzerinde hiçbir kontrolümüz kalmamış ve hayatımızı sadece birer izleyici olarak sürdürüyor ve tüketiyoruz.

Mevcut değerlendirmeler ciddi sorunlara işaret ediyor. Sorun burada uyarı ve iletinin niteliği, bunun kimlerin kontrolünde olduğu ve ne için kullanıldığı ile bağlantılıdır. Kuşkusuz kapitalist modernitede kâr mantığı her şeyin önüne geçmiştir. Kapitalizmin ilk dönemlerinde temel sorun üretim eksiği iken teknoloji geliştikçe en temel sorun üretim fazlası yani eksik tüketim olmaya başladı. Medyanın ekonomik işlevinin günümüzdeki şekli insanları daha fazla tüketmeye teşvik etmesinin nedeni de bu. Eskiden, insanlardan daha fazla üretmeleri istenirken bugün daha fazla tüketmeleri istenmektedir. Tüketim toplumu anlayışı, medyanın reklam sektörünün yeni aldığı biçimle adeta çılgınlık düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde tüketim ihtiyaçla bağlantılı olmaktan çıkmış kendi içinde amaç haline gelmiştir.

İletişim araçlarının elektronikleşmesi ve dolaylı hale gelmesi kendisiyle birlikte bir yapaylığı getirmiştir

Medyanın bunun da ötesinde ciddi bir toplumsal kontrol aracı olduğu görülüyor. Uyarıcı-tepki modeline göre aynılaştırılmış iletiler büyük oranda üretilip medya aracılığıyla kitlelere taşırılmakta, kitleler de bu iletileri edilgen bir şekilde alıp tüketmektedir. Kitle toplumunun en karakteristik özelliği kitlelerin üyelerinin birbirine benzer, farklılaşmamış davranış örüntüleri geliştirmeleridir. Manipüle edilip yönlendirilebilir bir toplumdur kitle toplumu.

Burada asıl sorgulanması gereken şey üretilip iletilen bu ürünler niçin etkisiz, atomize olmuş, edilgen, eleştirel düşünceden kopuk insanlar yaratıyor. Bu elbette kapitalist modernitenin toplumu kontrol etmesi saikiyle yapılıyor. Ama gelinen noktanın hiç de iç açıcı olmadığını S. Baudrillard'ın Simülakr çözümlemesinden görmek mümkündür. Gelinen aşamayı, toplumun varoluşsal bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu ifade ediyor.

Baudrillard'ın çözümlemelerinin temelinde simülasyon ve simülakr kavramları var. Ona göre simülasyon, gerçeklik olmadan bir gerçekliğin modeliyle yaratmak demektir. Bu kavramdan yola çıkarak oldukça karamsar bir sonuca ulaşan Baudrillard, televizyonun ve medyanın görevinin tepkiyi önlemek, bireyi özelleştirip atomize ederek, insanları görüntüyle gerçek arasında ayrım yapmanın imkansızlaştığı bir taklit evrenine yerleştirmek olduğunu savunmuştur. "Bugün biz, çok daha fazla enformasyonun ama daha az anlamın olduğu bir evrende yaşamaktayız."(Ahmet, 2014: 1401)

Baudrillard'a göre imaj, taklit, kopya, harita, simülasyon gerçeğin yerini almıştır. Gösteren-gösterilen, kopya-orijinal, imaj-gerçeklik, harita-arazi ikilikleri aşılmalıdır. Dolayısıyla kopyaya tekabül eden orijinalin, imaja denk gelen gerçekliğin, haritanın temsil ettiği arazinin artık olmadığını, ideolojinin de öldüğünü, ekranın tek ontolojik gerçeklik olup televizyonun her şey ve en yüksek ve en yetkin nesne olduğunu, insanların nesneler tarafından kuşatıldığını iddia etmiştir.

Baudrillard'ın çözümlemeleri son derece karamsar olmanın yanında modern kitle iletişim araçlarının doğru temelde kullanılmaması durumunda insan yaşamı ve toplum açısından oluşturacağı tehlikeye işaret etmesi açısından son derece uyarıcıdır.

Kuşkusuz modern medyanın insan iletişimini dolaylı hale getirmesi, yüz yüze ilişkilerin yerini nesneler aracılığıyla ilişkiye bırakmasının toplumsal ilişkilerde bir karşılığı olacaktır. Bu da insan ilişkilerinin doğal özelliklerinin bozulmaya uğraması, yapay duyguların oluşması tehlikesidir. Ama asıl sorun bu değildir. Baudrillard'ın belirttiği simülasyon evresi salt teknolojiden kaynaklı bir etki değildir. Bunlar kapitalist modernitenin toplumu iktidarın nesnesi haline getiren ideolojisi temelinde oluyor. Foucault buna biyoiktidar demişti. Tüm insan yaşamının iktidarın nesnesi haline gelmesi anlamına geliyor bu kavram. Bu da 20. yy'da kapitalist modernitenin disiplin toplumundan kontrol toplumuna geçmesiyle olmuştur. Ona göre disiplin toplumunda iktidar uyruklarına kurallar koyar ve onları disipline ederdi. Ama disiplin toplumu 20. yy'da belli bir direnişle karşılaşınca kapitalist modernite paradigma değiştirdi, disiplin toplumu anlayışından kontrol toplumu anlayışına geçti. Kontrol toplumu, iktidarın, topluma ve insanlara her şeyi yapmaya özgür olduklarını söyleyen ama özellikle modern medya ve iktidar teknikleriyle toplumu görünmez bir iktidara bağlamayı ifade ediyor. Böylece toplum özgürleşmiş yanılgısı yaşayacak, iktidara karşı direnç gelişmeyecekti. Bugün

gelişmiş batı toplumlarında iktidara karşı toplumdan bir direnç gelişmemesinin temelinde bu var. Toplum modern medya ile tümüyle kuşatılmış ve toplumun tüm direniş olanakları elinden alınmıştır.

Demek ki asıl sorun teknolojiden, modern medyadan değil, medyanın kapitalist modernitenin çıkarı temelinde kullanılmasından kaynaklanıyor.

Faşizmin Amacı ve Medya

Modern medyanın kapitalizmin çıkarına kullanımının yarattığı sonuç ile faşizmin ulaşmak istediği nihai amaç arasında ciddi paralellikler var. O zaman "Faşizm amacına fiziksel şiddet uygulamadan ulaşmayı niçin esas almıyor?" sorusu akla geliyor. Faşizm pekala modern medya tekniklerinden yararlanarak istediğini alabilir. Bunu anlayabilmek için faşizmi daha iyi irdelemek lazım.

Faşizm için en yüksek değer devletin çıkarı olduğundan amaca giden her yol mübahtır. Birey ve toplum devlet için feda edilir, edilebilir. Bu nedenle faşizm, evrensel olarak kabul edilmiş değerleri tanımaz bir anlayış ifade ediyor.

Faşizm üzerine araştırmalar yapan Adorno çok önemli sonuçlara ulaşmıştır. Onun tanımlamasına göre "faşizm, bir ruh hali ve zihniyettir" aynı zamanda. Faşizmin bireylerde somutlaşmış halini otoriter kişilik olarak tanımlayan Adorno, otoriter kişilik özelliklerinin ekonomiden, politikaya kadar bir dizi alanda benzer eğilimler taşıdığını savunmuştur. Bu eğilimler şöyle sıralanabilir: Otoritere mutlak itaat, genel bir saldırganlık eğilimi; ırkçılık, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı ve diğerlerine karşı ön yargılı ve ötekileştirici eğilimlere sahip olma. (A. Cevizci, Felsefe Sözlüğü)

Faşizm irrasyonel bir anlayıştır. İnsanlar arasındaki eşitliğe inanmaz, eşitsizliği bir veri olarak ele alır. Dolayısıyla kimi insanların, örneğin lider ve çevresindeki elitin yönetmeye hakkı varken diğerleri onlara boyun eğmelidir. Aynı mantığa göre bir devlette yaşayan hakim etnisite diğer kesimlerden üstündür. "Ayakları baş olamaz!" Aynı şey uluslararası ilişkilerde de geçerlidir. Faşizm ırkçı ve emperyalist özellikler de arz eder. Ülke içinde nasıl daha üstün bir grup varsa uluslararasında da kendini hakim ulus olarak konumlandırıp diğer ulusları yönetmeye hak görür. Bu nedenle faşist zihniyet dünya barışına da uluslararası kurumlara da karşıdır. Ve devletler arası ilişkilerde saldırganlık eğilimini ifade ediyor faşizm.

Faşizmin en karakteristik yasası şiddettir. İç ve dış düşmanlar şiddet ve terörle sindirilmeye çalışılır. Buradaki en temel yöntem de kendisine bağladığı yığınları mobilize etmektir. Kitleler mobilize edilirken muhalifler sindirilir ve imkan bulunursa yok edilir. Faşist rejimlerin olduğu dönemlerde soykırımların yaşanması tarihsel vakadır.

Yığınların mobilize edilmesinin iki yönlü işlevi vardır. Bir yandan muhalifler tasfiye edilirken diğer yandan mobilize edilen yığınlar manipüle edilerek tektipleştirilip adeta bellekleri silinirler. Demek ki depolitize yığınlar hem insanlığa karşı suçların faili hem de kurbanıdırlar bu durumda. Kitlelerin her türlü akıl dışı şiddete alet edilmesi fanatizm ve eleştirel düşünmekten uzak olmakla mümkündür. Bu da toplumsal alanın her aşamasında tartışmadan ziyade güç ve otorite ilişkilerinin hakim olmasıyla olabilecektir. Arendt, bu nedenle faşizm ortamında şekillenen yığınları, toplum olmanın her boyutu dışlanmış, şekilsiz insan yığınları olarak tanımlamıştır. "Fanatizmin vardığı nokta, insan çeşitliliğini iğdiş etme ve kurbanların belleğini yok etme projesinin gerçekleştiği her şeyi tek elde toplayıcı sistemin merkezi biçiminde tesisidir. Faşizmde olaylar ve görünüşler 'dünyaya yabancı olma' ve planlanmış yıkım en üst noktaya taşıyan gerçeküstü kurgunun içinde yok olur."(Raymond ve Rials, 2003: 910). Faşizmin vardığı nokta tam bir yıkıcılıktır. Yani distopyadır. Gerçek yaşamda gerçeküstü bir kurgu hayata geçirilmeye çalışılır. Burada asıl mesele toplumsal çeşitliliği yok edip tek tip insan yaratmaktır. Bu yolda da faşizm her şeyi merkezileştirip tek elde toplar.

Aslında medyanın ulaştığı yeni aşama faşist rejimler için büyük imkanlar sağlıyor. Eğer faşist rejimin asıl amacı kendi akıl dışı gerçek üstü kurgu temelinde yeni bir toplum yaratmaksa zaten günümüz medyasının klasik liberal rejimler seviyesinde kullanılması bile o sonucu yaratabilir. O zaman faşizmin açık terör ve saldırganlığa yönelmesi niye? Faşist rejim liberal sınırlarda kalarak bile amaçlarına ulaşamaz mı? Aslında modern medyanın bu şekilde, adeta toplumu toplum olmaktan çıkaran, insanları tüketimin nes-

nesi haline getiren bir araç olarak kullanılması da faşizmdeki gerçeküstü irrasyonalitenin ortaya çıkmış olmasından kaynaklanıyordu. Belki de gelişmiş batı toplumlarında Neo-Nazi hareketlerinin yeterli desteği bulamamalarının bir nedeni de bu. Ama Ortadoğu ülkelerinde, kontrol toplumu anlayışına geçilmediğinden faşist anlayışlar çok rahatlıkla iktidar olabilmektedir. Örneğin IŞİD gibi radikal İslami hareketler klasik faşist eğilimler sergilerken 2000'ler sonrası Türkiye Cumhuriyeti değişik bir profil sergilemektedir. Modern medya, kitle kültürü, tüketim toplumu olguları temelinde düşünüldüğünde gittikçe batı tarzı bir görünüm arz etmesine rağmen siyasal rejim her geçen gün 20. yy klasik faşist rejimlere benzer olmakta. Adorno'nun tarifini ve tahlilini yaptığı otoriter kişilik profilinin en iyi örneğini temsil eden liderliğiyle birlikte T.C., dolu dizgin faşizme doğru evrilmektedir. Yukarıda sıralamanın altı ilke temelinde tekelleşme her geçen gün daha bir görünür oluyor. Örneğin medyadaki tekelleşme kendine has bir özellik arz ediyor. Otosansür, açık sansür, medya kadrolarını işten atma, yandaş medya, havuz medyası, paravan şirketlerle medya organları kurma, kendine bağlı kadrolarla medya organlarını yönetme, medyadaki tekelleşmenin süreç içinde geçirdiği evrimin köşe taşları olmaktadır. Aslında şunda T.C.'de faşizmin temelinde tekelleşmiş bir medya var. Muhalif küçük bir kesimin dışında, mevcut medya, merkezde küçük bir grubun olduğu adeta matruşka gibi iç içe geçmiş halkalardan oluşan bir tekeldir. En merkezde militan medya varken, faşist iktidara yakınlık derecesine göre militanlıktan sempatizanlığa, yandaşlığa şeklinde bir skala izlemektedir. Modern medya tekniklerinin özel savaş temelinde kullanılması ve eski klasik faşist tekniklerin devşirilmesiyle eklektik bir faşizm olarak tanımlanabilir ki postmodernizmin en belirgin özelliği eklektikliğidir. Belki de oluşan rejimi en iyi postmodern faşizm kavramı tanımlar.

'Modern medya tekelleşti, kontrol, medya operasyonları ile sağlanamaz mı? Bu şiddete, açık teröre ne gerek var?' denilebilir. Aslında bu, bir dönem Nazi Almanya'sı için sorulan soruya benziyor; "Madem savaş kazanıldı, temizlik niye?". Evet, 'bunca yıkım niye?' sormak lazım. Ama bunun cevabının faşizm açısından rasyonel bir cevabı yok. Ontolojik yapısında irrasyonellik olan bir rejimden rasyonellik beklemek abestir. Faşizm bir bisiklet sürüşü gibidir. Duramaz. Durursa büyüsü bozulur. Gerçeküstü kurguya ulaşmak için yıkım kendi içinde bir amaçtır faşizmde. Ama tarihte de görüldüğü gibi faşizm kökenindeki irrasyonalite nedeniyle her seferinde başarısızlığa mahkumdur. Hayatın gerçekleriyle karşı karşıya gelen gerçeküstü kurgunun maskesi düşünce insanlar faşizmi fersah fersah terk edeceklerdir. Önemli olan insanları uyandırabilmektir.

Gösterge Bilimsel Direniş

Postmodern faşizm günümüzde medyayı tümüyle kontrol kontrol etmeye çalışıyor. Aynı şey küresel düzeyde de geçerli. Güç tekelleri medyadaki iletiyi belirlenebiliyor halen. Bu her zaman temel sorunlardan biriydi. Ama 20. yy'ın sonlarında hızlanan kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler medyanın kökten değişim, dönüşümüne yol açıyor. İki eğilim bir arada yaşanıyor. Bir yandan yeni iletişim olanakları dünyayı küresel bir köy haline getiriyor, iletişimin dolaşımı mekan sınırlarını aşıyor. Ki bu da medyadaki tekeli sınırlıyor. En azından çoklu güç odaklarının hakim olduğu bir yapı ortaya çıkıyor. Hal böyle olunca otoriter eğilimli bir ulus-devletin yani faşizmin medya alanında temel kurması, medyayı tümüyle kontrol etmesi giderek güçleşiyor. Kontrol ancak küresel düzeyde olabilir.

Bir diğer gelişme de internetin yaygınlaşmasının yarattığı sosyal medyadır. Bu da iletişimi demokratikleştiren bir eğilimdir. Klasik, dar üretici, geniş tüketici ilişkisini kökten değiştirmeye aday bir gelişme oluyor. Sosyal medyada insanlar hem üretici hem tüketici olduklarından üretim alanındaki tekel kısmen aşılıyor. Aslında medya günümüzde ciddi bir toplumsal mücadele sahası haline gelmiş durumda ve bu eğilimin giderek güçleneceği belki de asıl mücadelenin bundan sonra medya alanında verileceği bir sürece giriyoruz. Toplum özünde bir iletişim sistemi ise ve iletişim giderek medyaya kaymışsa, bu alanı kapitalist moderniteye bırakma-

mak, alternatif mücadele kanalları yaratmak lazım. Belki de 2000'lerde çekilen Matrix filmi giderek ete kemiğe bürünecektir. Medya değerlerin çarpıştığı bir savaş alanıdır. Bu alanda Redhack gibi hacker grupları, Wikileaks gibi internet siteleri iktidarların maskelerini düşünme, iç yüzünü deşifre etmede önemli direniş yöntemleri olurken, en önemlisi de herkesin medyada dolaşımda olan imajları çözecek bir duruş ve kavrayış içinde olmasıdır. Gerçekliği tahrip edip insanı pasif edilgen kılan iletiler her yere bomba gibi yağıyorsa direniş de her insanın beyni ve yüreğinde olmalı. Yıllar önce U. Eco medyanın ulaştığı düzeyi ve tekelleşmeyi dikkate alarak ve Marks'tan esinlenerek medyanın dışındaki herkesin yeni proleterler olduğunu ve medyadaki algı çarpıtmalarına karşı her alıcının, bir şifre çözücü gibi hareket etmesi, yani çarpıtılmış iletinin maskesini düşürmesi, dolayısıyla "gösterge bilimsel bir gerilla savaşı" vermesi gerektiğini söylemişti. Katılmamak elde değil. Marks'tan bir alıntıyla bitirelim: "Fikirler kitlelere mal olunca aksiyon haline dönüşür."

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

Raymond, P. ve Rials S. (2003) *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları.

Outhwaite, W. (2008) *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2014) *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları.

İspanya Değil İberya, İç Savaş Değil Devrim

Hüseyin Civan - Merve Arkun*

Madrid, Gudarrama'da 150 metre boyunda bir haç... 200 ton ağırlığında. Bulunduğu ovanın neresinden bakarsanız bakın mutlaka bu haçı görürsünüz. Çünkü haç bir tepenin üstündedir, "Şehitler Vadisi"nde. Haçın hemen dibinde dev bir anıt mezar, Falanjist Parti'nin kurucusu Jose Antonio Primo de Rivera'ya ait. Franco'nun tasarlayıp açılışını da kendisinin yaptığı bu anıt mezarın hemen karşısında ise Franco yatıyor.

Faşistlerin nitelediği şekilde "İspanya'nın son Haçlı Seferi" burada noktalanmış. Faşizmin İspanya'da yarattığı ruh, bu anıtla birlikte dikta rejimi boyunca canlı tutulmuş. "Tanrının inayeti"yle, kilisenin ağırlığının altında "barış" içerisinde yaşamak istemeyenlere neler olduğu, yeni kuşakların bilinçaltına bu anıtla yerleştirilmiş. Madrid'in "No Pasaran" sloganıyla özdeşleşmiş sokakları, Franco'nun tasarladığı yol ile bu ölüm vadisine çıkıyor.

1939 sonrası Faşist İspanya'nın karanlık ruhunu yansıtan bu anıt, çağın Nazi Almanyası ve faşist İtalyası'nın çalışma kamplarından esinlenerek kurulan bir düzenle tutsaklara, yani devrim sürecinde antifaşist cephelerde yer alanlara yaptırılmış. Yapım sırasında birkaç bin tutsağın öldüğü söylenenler arasında.

Peki, neydi faşistleri, faşizmin yarattığı bu karanlık ruhu kalıcılaştırmaya iten? Bu karanlıkla görünmez kılmaya çalıştıkları şey neydi?

1936 Devrimi ve onun etkilerini konuşabilmek için, sonrasında faşizmle nihai noktasına ulaşmış imparatorluk sonrası İspanyası'nın merkezileşme sürecine değinmemek imkansızdır. Çünkü bu merkezileşme süreci aynı zamanda merkezileşmeye karşı direnişin, yani İspanya devletine karşı devletsizlik mücadelesi verenlerin sürecidir.

"Neden İberya, İspanya Değil?" bölümünde yoğunluklu olarak üzerinde durulacak olan, Kastilya iktidarı (sonrasında İspanya devleti)'nın merkezileşme çabaları ve bu politikaya karşı mücadele olacaktır. Normaldir ki, daha imparatorluk sürecinde bu coğrafyaya giren anarşist düşünceler ve bu düşüncelerin şekillendirdiği anarşist hareket, bu karşı mücadelenin ana unsurunu oluşturacaktır.

"Neden Devrim, İç Savaş Değil?" bölümünde de ele alınacaklar yoğunluklu olarak, faşistlerle antifaşist cephe arasında yaşanan savaşların tarihsel anlatımı olmayacaktır. Bu bölümde antifaşist cephenin gerisinde yaşananlar, bir devletsizlik deneyimi olarak özyönetim sürecinde yaşananlar ve aynı antifaşist cephedeki merkezileşme yanlılarının tutumları, özyönetim ve özsavunmaya yönelik politikaları eleştirel bir şekilde ele alınacaktır.

İki bölümle beraber, faşizmi besleyen/beslemesi muhtemel zeminlerin, ortaya çıkmasına olanak veren yapılanmaların yeterli derecede anlaşılmadan "gerçek bir antifaşist" mücadelenin verilemeyeceği üzerinde durulmak istenmektedir.

Neden İberya, İspanya değil?

Özellikle 19. yüzyıl, Kastilya'daki iktidarın İberya'da* merkezileşme sürecidir . İspanya devleti, Mart 1939'da, Franco'nun faşist ordusu tüm İberya'yı işgal ettiğinde kuruldu . 1800'lerin ortasından başlayıp 1936 Devrim

sürecine kadar gelişen süreci, bu şekilde okumak önemlidir.

Her coğrafyada olduğu gibi burada da devlet, iktidarın merkezileştiği, farklı bölgelerin bu merkeze bağımlı ve bağlı kılındığı, homojen ve yapay bir kültür, dil ve tarih yaratılarak kendini var etti. Kastilya'daki iktidar ve onunla ilintili her şey, İberya'nın"mış gibi" hakim kılınmaya çalışıldı. İberya halkları, Kastilya'nın bu homojenleştirici eleğinden geçirilmeye çalışıldı, hatta Kastilya'daki halk bile!

19. yüzyıldan başlayıp 1936 Devrimi'ne kadarki bu süreci üç bölümde ele almak önemlidir. Çünkü her farklı aşamada hem merkezileşme hem de merkezileşmeye karşı verilen mücadelenin şekli ve yöntemleri değişmiştir. Her ne kadar bu mücadeleler (özellikle Rivera diktatörlüğüne kadar gerçekleşen mücadeleler), siyasi mücadeleler gibi görünse de dikkatten kaçırılmaması gereken husus içerisinde bulunan toplumsal ve ekonomik koşullardır.

1- İmparatorluk Sonrası İlk Merkezileşme Hamlesi ve Federalist Karşı Çıkış

15. yüzyıldan itibaren gerçekleşen keşifler İspanya İmparatorluğu'nu dünyanın yarısının sahibi yapmışsa da, ilk yıkılan sömürge imparatorluğu İspanya olmuştur. Keşiflerin etkisi sadece siyasi değildi; İspanya, yeni kıtanın yağmalanmasıyla ciddi bir ekonomik güce sahip olmuştur . Tabi, yirmi milyon yerliyi katletmek, bu işin teferruatı olmuştur.

Sömürgelerden elde edilen artık erimeye başladığında, Avrupa'da kapitalizm gelişmeye başlamış yeni aktörleri tarih sahnesine çıkarmıştır. Sömürge kazanımları dışında, yoğunluklu olarak tarıma dayalı bir ekonomisi olan İspanya, 19. yüzyıldaki bağımsızlık savaşları sonucunda yeni kıtadaki sömürgelerini tek tek kaybetmiştir. Bu durumun ekonomi açısından kaçınılmaz sonucu, ezen sınıfların gelir kaynağı olarak iç talana yönelmesi olmuştur.

20. yüzyıl başında, toprakların yarısından fazlasını elinde tutan %1, bu talanın boyutunu görmek açısından önemlidir. Sadece ekonomiyi değil aynı zamanda siyaseti de yönlendiren bu %1 idi.

İmparatorluk sonrasında, İberya'da kapitalizm eş zamanlı bir gelişim göstermedi. 19. yüzyılın ortalarından bu yana dokuma sanayinde merkez konumuna gelen Katalonya'da ve madenciliğin merkezi konumundaki Bask'ta kapitalizmin gelişimi, öteki bölgelere oranla daha yoğundu.

Bu yarımadada ekonomik sömürüden bahsedilecekse, kiliseye ayrı bir parantez açmak gerek. Eski çağlardan beri kilise, halkı din aracılığıyla ekonomik olarak sömüren bir kurum olmuştu. Bahsi geçen %1'lik zümre içerisinde yer alan psikoposlar bunun en belirgin göstergesidir. Kapitalizmin gelişimi, kilisenin ekonomik sömürü modellerini değiştirmiş, bu büyük toprak ağası finans sektörüne göz dikmiştir. Kilise, Madrid Uriquio Bankası ve buna bağlı yarımadanın farklı yerlerinde birçok banka, Madrid tramvay şirketi, İspanya'nın en büyük vapur işletmeciliği şirketi olan Transatlantica ve birçok maden şirketinin sahibi olmuştur. İspanya'daki kilise ve manastır yakma eylemlerinin sadece "dinsel" nedenlerden değil, doğrudan "sınıf kini"yle ilgili olmasının sebebi de bu noktada biraz daha berraklaşacaktır.

Kapitalizmin eş zamanlı gelişim gösterememesinin nedenlerinden biri muhakkak ki siyasi durumla ilgiliydi. 1800'lü yılların sonlarında dahi İberya bölgesel ve yerel toplulukların oluşturduğu merkezsiz bir bölgeydi. Ne Habsburg hanedanı ne de Bourbon hanedanı İspanya'yı merkezileştirememişti. Modern İspanya devleti ve bu merkezileşme karşıtı hareket tarih sahnesinde farklı zamanlarda karşı karşıya geldiler. İspanya'daki faşist hareketi de bu merkezileşme çabasının bir parçası olarak okumak önemlidir.

Merkezileşememe/merkezileşme İspanya devletinin politik tarihinde önemli bir unsurdur. Bu merkezileşememe durumunda, Proudhon'un etkisinin ne olduğunu görmek için İspanyol federalizm tarihine bir göz atmak yeterlidir.

İberya'da federalizmin başlıca esin kaynağı Pi y Margall'dır. Proudhon'un fikirleriyle tanıştığında, politik merkezileşmeyi reddetmeye eğilimiydi. Pi, Federasyon İlkesi'nden başlayıp, Toplumsal Sorunun Çözümü, Ekonomik Çelişkiler Sistemi gibi Proudhon yapıtlarını çevirmeye başladı.

19. yüzyılın ikinci yarısında Proudhon'un yazdıkları sadece anarşist hareketin yaygınlaşıp olgunlaşmasına değil; aynı zamanda federalist hareketin gelişiminde de

etkili oldu. İberya Yarımadası'ndaki Kastilya tahakkümüne karşı Katalonya, Galiçya, Aragon gibi bölgelerde gelişen bölgecilik ideolojik bir içerik kazanıyordu.

Proudhon'un düşünceleri, Kastilya dışındaki bölgelerde hızlıca yayıldı. İberya'daki devrimci hareketlerin yoğunlaştığı bölgeler, bu bölgelerdi. 1855'te Barselona ve diğer Katalan şehirlerinde büyük grevler oldu. Bunları 1861'de Endülüs tarım işçileri ayaklanmaları takip etti. 1867'de Katalonya, Aragon ve Valencia'da kırsal ayaklanma hareketleri gerçekleşti.

Bu tarihten sonra Bakunin etkisi, İberya Yarımadası'nda görülmeye başlanır. Özellikle işçi ve köylülerin yoğun olduğu bölgelerde, Margall federalizminin etkisi yerini Bakunin'in federalizmini de içeren ideolojiye bırakır. İberya'dan delegeler bu dönemde I. Enternasyonal'e katılmıştır. 1870'te Barselona'da yapılan bir kongre sonucu oluşturulan federasyonda Jura Federasyonu'nun özyönetimi ve komünizmi savunan ilkeleri kabul edilmiştir.

1931 Nisan'ında halk kral Rivera'ya karşı sokaklara döküldü. Aynı tarihte cumhuriyet ilan edildi ve kral İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı.

İşte tam da böyle bir ortamda, 1873'te Kral Amadeus tahtını bırakır. Yeni bir cumhuriyet ilan edilir; bu kısa süreli sürece Pi y Margall başkanlık yapar. İberya'nın federatif kantonlara bölündüğü sistem uygulamaya geçmeden, monarşi ve İspanya'nın bütün olmasını savunan Carlist ayaklanma nedeniyle süreç sönümlenir ve başa XII. Alfonso geçer. Bu sürecin en büyük etkisi, Endülüs ve Levant'ta şehirler özgürlüklerini ilan ettiğinde yaşanmıştır. Kiliseler kapatılmış, zenginler vergiye bağlanmıştır. Bask ve Katalonya'da özerklik eylemleri daha fazla yoğunlaştıkça, bu durumun önüne geçebilmek adına merkezi devlet, 1874'te, ismini sistemi öneren devlet adamı Canovas del Castillo'dan alan bir sistemi uygulamaya geçer. Buna göre, genel oyla seçilen iki partinin sırayla iktidara geçeceği monarşik bir düzen öngörülmüştü. Bu iki parti de toprak ağalarını ve burjuvaziyi temsil ediyordu. Yani sistemin asıl unsurları bürokrasi, ordu ve kilise kısa bir aradan sonra iktidarı tekrar ellerine almışlardı.

1874 Restorasyonu da denilen bu sistemle, merkezi devlet korunmuş ve merkezileşmenin sürdürülmesi garantiye alınmıştı. Tabi ki bu garantörlük sıkı yönetim ve polis baskısı aracılığıyla sağlanmıştı.

2- Devletleşmede İkinci Büyük Adım: Rivera Diktatörlüğü

İmparatorluk dönemlerinin son mirası olarak Fas'ın elden çıkmaması için İspanya devleti sürekli olarak Fas'a saldırılar düzenliyordu. Aslında bu saldırılar, milliyetçi duyguların canlandırılmasında da sahte bir hamle görevi görüyordu. Hem bu saldırılar hem de saldırıların yenilgiyle sonuçlanması, İberya çapında büyük eylemlere neden oluyordu.

1909 yılındaki saldırılarda üst üste alınan yenilgiler sonrasında, bilinçli bir şekilde Katalonya'dan yedek asker çağrılmasına karar verildi. Bunu takiben 1909 Temmuz'unda büyük ölçekli eylemler gerçekleşti. Anarşist sendika CNT - Confederacion Nacional de Trabajo (Ulusal Emek Konfederasyonu) kurulmadan önceki büyük işçi federasyonlarından Solidaridad Obrera (İşçi Dayanışması) genel grev ilan etti. Tüm bu eylemlerin bastırılması için devlet her zaman yaptığı gibi şiddete başvurdu. Barcelona'da büyük sokak çatışmaları yaşandı. Devletin kontrolü tekrar eline alması beş gün sürdü. "Trajik Hafta" süresince binlerce işçi katledildi. Tutuklamalar ve işkenceleri takiben idamlar gerçekleştirildi. Krala yönelik suikast girişimleri, anarşistler üzerindeki baskıyı daha da arttırdı. Anarşist Francisco Ferrer, bu süreçte katledildi. Onun katli, uluslararası arenada büyük eylemlere neden oldu. Bu eylemler hükümeti istifaya zorladı.

Trajik Hafta sonrası, anarşistler daha güçlü bir mücadelenin örülmesi noktasında, 1910'da Confederacion Nacional de Trabajo-Ulusal Emek Konfederasyonu'nu (CNT) kurdu. CNT'nin kuruluşu, sonradan faşizme evrilecek devletin merkezileşme politikası karşısında önemli bir dönüm noktasıydı. Keza anarşist ideoloji, faşist ideolojinin tamamıyla karşısında duruyordu. İktidar, otorite ve devlet gibi faşizmin kutsadığı değerlerin yıkılması anarşizmin vazgeçilmezleriydi.

CNT'nin kuruluşunun ardından Endülüs, Sevilla ve Bilbao'da büyük grevler patlak verdi. Valencia Cullera'da işçiler, kentin İspanya devletinden ayrı bir komün olduğunu ilan etti. 1916'da CNT ve sosyalist sendika Union General de Trabajadores - Genel İşçi Birliği (UGT) genel grev ilan ettiler. Kiliseye ve ruhban sınıfına ait mallara el konulmasını ve ordunun dağıtılmasını öneren bir bildiri yayımladılar. Hükümet CNT'yi yasakladı, UGT'ye dokunmadı (genelde sendikalara yönelik baskı işleyişi buydu). 1917'de bir genel grev daha ilan edildi. Ordu tarafından sert bir şekilde bastırıldı.

CNT açısından genel grev, ülkedeki üretim sürecine ara verdirip istenilen konuya ilgi çekme amacı taşımıyordu. Genel grev, toplumsal devrime giden yolda önemli bir duraktı. Ve toplumsal devrimin hedeflediği de öncelikli olarak devletin ve kapitalizmin olmadığı bir toplumsal işleyiş örgütleyebilmekti. O yüzden, bu süreçte CNT tarafından ilan edilen her genel grev, merkezi devleti zora sokan bir durumdu. Sendika aldığı her kararda daha da radikalleşiyor, hükümetin ve devletin otoritesini sorgulatır bir hale getiriyordu. 1919'da kongresini gerçekleştirdiğinde üye sayısı 700 bini aşmıştı.

Hükümet, ilan edilen genel grevleri durdurabilmek adına orduyu kullanıyordu. Bu arada Fas politikası da özellikle işlevsel tutuluyordu ki bu, hükümete ve krala manevra imkanı sağlıyordu. Bu manevralardan birisi, 1921'deki başarısız Fas saldırısı sonrasında gerçekleşti. Yenilgi bahane edilip, "ordunun imajını kurtarmak için" 1923'te, XIII. Alfonso'nun isteği ile General Primo de Rivera diktatörlüğü ilan edildi.

Rivera'nın Mussolini ile yakın ilişkileri vardı; Mussolini'nin faşist düzenini İspanya'ya getirmek istiyordu. İtalya benzeri bir korporatif devlet kurmaya çabaladı. Bu çabalar genel grevlerle karşılaşınca, CNT'yi tekrar yasakladı. Ancak bu yasak, diktaya karşı girişilen çabaların sonu olmayacaktı. 1924 yılında, aralarında Buenaventura Durruti ve Francisco Ascaso'nun bulunduğu anarşist militanlar Doğu Pireneler'den ilk devrim girişimini başlattılar. Ordu, bu girişimi sonuçsuz bıraktı, tutuklamalar ve sürgünler birbirini takip etti.

'29 Ekonomik Krizi, Rivera'yı etkisiz bıraktı. Hem kral hem de onu destekleyen komutanlar birliği, Rivera'nın devletin iktidarını bırakmasını istediler. Bu süreç, sadece 1930'da Rivera'nın iktidarı devretmesiyle sonuçlanmadı. 1931 Nisan'ında halk krala karşı sokaklara döküldü. Aynı tarihte cumhuriyet ilan edildi ve kral İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı.

3- İspanyol Faşizminin Kuruluşu

Krallıktan cumhuriyete bu rejim değişikliği normal olarak toprak sahipleri, ordu ve kiliseyi oldukça rahatsız etti. Bu rahatsız kesimler, cumhuriyetçi kesimler arasındaki çekişmeleri fırsat bilip örgütlenmeye başladılar. 1932'de 500 bin üyeli Accion Popular (Halk Eylemi) küçük gruplarla birleşerek Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu'nu (CEDA) kurdu. Gil Robles'in liderliğindeki bu konfederasyon, anarşizme karşıtlığını her fırsatta beyan ediyordu. 1933'te Antonio Goicoechea'nın liderliğinde Kral Alfonso yanlısı monarşistler İspanyol Yenilenme Partisi'ni (Partida Renovacion Espanola) kurdu. Aynı yıl Hitler'in Almanya'daki zaferi, İspanya faşizmini daha saldırgan olma noktasında cesaretlendirdi. Diktatör Rivera'nın oğlu kısa sürede güç toplayan Falanj Partisi'ni kurdu. Oğul Rivera, İspanya'da uygulamayı düşündüğü örgütlenme düzeni ve şiddet yöntemlerini incelemek üzere Almanya'ya gitti.

İspanyol faşizmi, kendisine örnek olarak İtalyan faşizmini alıyordu. Ancak, İspanya'da faşizm, sermaye birikiminin güçsüz ama kilisenin güçlü olduğu bir coğrafyada gelişiyordu. Dolayısıyla, bu ruhban sınıfının çıkarını korumak ve programa dinsel bir görünüm vermek İspanyol faşizmi açısından zorunluydu. Toprak sahipleri, generaller ve rahipler, İspanya'da küçük bir zümre olduğundan dolayı, faşizmin kitleselleşebilmesi için bir dayanak gerekiyordu. Din, bu noktada temel dayanak ve ideolojiydi. Bu ikisi arasındaki ilişkiyi bulup ortaya koyan Gil Robles'ti. Robles, daha öncesinde diktatör Rivera'nın en ateşli savunucularındandı. "Kendini ne oranda İspanyol hissedersen, o oranda Katoliksindir" diyerek bağladığı Katolik şovenizmi ve İspanyol milliyetçiliğiydi. Birleşik ve bölünmez bir İspanya'yı savunuyor ve her türlü ayrılıkçılığın, federatif yapının karşısında duruyordu. Bu ideolojiyi yayabilmek adına Katolik gençlik örgütlerini ve basını iyi kullandı.

Faşistlerin ilk silahlı eylemi Ağustos 1932'de Sevilla'da gerçekleşti. Monarşi yanlısı gruplar ve ordunun bir kısmı ayaklanmayı destekliyordu. Ancak ayaklanma başarılı olamadı. Bunda iktidardaki hükümetten çok

CNT'nin etkisi vardı. CNT ve 1931'den itibaren CNT kongresindeki güçlü katılımıyla İberya Anarşist Federasyonu (FAI), İberya'daki benzeri faşist ayaklanmalara yönelik doğrudan eylem yöntemini kullanıyordu. CNT-FAI'nin bu caydırıcılığında, yarımadanın büyük bir bölümündeki örgütlülüğü yatıyordu. 1931'den sonra, CNT-FAI hakim olduğu alanlarda toprakları kolektifleştirmeye çoktan başlamıştı.

CNT-FAI'nin bu toprak politikası karşısında faşistler de karşı bir politika uyguluyor, köylüler açık bir şekilde topraklarından atılıyor, topraklar bölgedeki büyük toprak sahiplerine veriliyordu. Aynı süreçte, bankalar köylülere krediyi kesti ve kilise açıkça faşizmin propaganda organı olarak çalıştı.

1933'ün Ocak ayında Casas Viejas'ta anarşistler mülkiyetin ve hükümetin kaldırıldığını ilan etti. Merkezi hükümet (cumhuriyetçi sol hükümet), Casas Viejas'a asker gönderdi ve ayaklanmayı çıkaranların büyük bir çoğunluğunu öldürdü. İşçiler ve köylüler hükümete karşı tavır aldılar. CNT-FAI'nin grevleri her yana yayıldı. CNT yıl boyunca iki kez resmi olarak yasaklandığı halde faaliyetlerini sürdürdü. 1933 Aralık ayında Aragon'da dört gün süren büyük bir ayaklanma gerçekleşti. Zaragoza ve Huesca'da işçiler fabrikalara el koydu ve toprak kolektifleştirildi.

Casas Viejas olayı Cumhuriyetçi hükümete olan güveni azaltınca hükümet istifa etti ve Kasım 1933 seçimlerinde sağ partiler iktidarı aldı. Yeni hükümete karşı Zaragoza, Valencia ve Endülüs'te büyük grevler yapıldı. Yeni hükümetin ilk işi faşist İtalyan hükümetiyle bir anlaşma imzalamak olacaktı. Mussolini, anlaşma uyarınca cumhuriyetin yıkılması için elinden geleni yapacaktı. Bu doğrultuda, İtalya'daki askeri eğitim için ilk faşist gruplar ülkeye kabul edilmeye başlanıyordu.

1934 Ekim'inde CEDA daha katolik bir hükümetin kurulması için mevcut hükümete desteğini çekti ve yeni "katolik" hükümet kuruldu. CNT ve UGT genel grev ilan etti. Artık CNT'nin genel grevlerine sosyalist UGT de destek veriyordu. Bu grev Katalonya ve Asturias'ta büyük ayaklanmalara dönüştü. Hükümet Fas'taki lejyonun isyanı bastırmasını emrettiğinde General Franco faşizmin sahnesinde ilk kez bu denli rol alıyordu. Büyük bir katliamla ayaklanmaları bastırdı.

Aralık 1935'te, seçimlere Halk Cephesi adı altında giren tüm sol partiler iktidarı ele geçirdi. Şubat 1936 ve Mart 1936 seçimlerini sağ koalisyon kaybetti. Darbe fikri, ordu içerisinde zaten uzun bir süredir vardı. Seçimlerin kaybedilmesi, bu kararı uygulamak için iyi bir fırsattı. Falanj ve Renovacion ile ilişkide olan generaller darbe hazırlıklarına başladı. Mussolini ve Hitler ile ilişkiler sağlamlaştırıldı. Berlin'de silahlı bir ayaklanmanın detayları görüşüldü. Temmuz 1936'ya kadar Falanjistler birçok silahlı ve bombalı saldırı gerçekleştirdi. Faşist terör yarımadanın her yerinde kol geziyordu. Darbenin Fas'ta başlaması ve hareketin başına Franco'nun geçmesi noktasında toprak sahipleri, papazlar ve generaller hemfikirdi.

18 Temmuz 05:15'te, Franco Fas'taki radyo verici merkezlerinden birinden bir bildiri yayınladı "Ordu, İspanya'da düzeni sağlamaya karar vermiştir. General Franco hareketin başındadır ve bütün İspanyolları kendisiyle beraber mücadeleye çağırmaktadır."

19 Temmuz 1936'ya kadarki süre içerisinde CNT-FAI genel bir grev ile kısa, sert bir ayaklanmayla, döneminin devletin yıkılmasını ve anarşist bir dönemin başlamasına sağlayacağı bir durum için hazırlanıyordu. 19 Temmuz Darbesi gerçekleştiğinde Barcelona ve Valencia'da, Katalonya'nın kırsal kesimlerinde, Aragon'da, Madrid ve Asturias'nın belli bölgelerinde şehirleri faşistlerden temizleyen CNT-FAI idi.

Neden Devrim, İç Savaş Değil?

Devrim denildiğinde, bugün kendisine muhalif diyen çoğu kimsenin aklına 1917 Ekim Devrimi ve bu süreçte ön plana çıkanlar gelir. Elbette bunun olumlu ve olumsuz birden çok nedeni vardır. Ancak olumsuz nedenler önemlidir. Bu "devrim" denilen olguya nasıl baktığımız, onu nasıl tanımladığımızla doğrudan ilgilidir. Örneğin, birçok anarşist Sovyetler'de Bolşeviklerin "iktidarını alması"ndan sonraki süreci devrim diye tanımlamaz. Aslında bu durum, sosyalistler arasında bile böyledir; devrim sürecinin belirli tarihlerde, (örneğin Lenin'den sonra) bittiği gibi düşünceler sadece kişisel görüşleri ifade etmez, Marksistler arasında ekol farklılıkları hatta kurumsal bölünmeler bile yaratmıştır.

Bu durum, iktidara ve devrime yönelik bakış açıları arasındaki farklar ile ilişkilidir. Anarşizm, devlet iktidarının ele geçirilmesini hiçbir şartta olumlamaz. Top-

lumsal devrimi, iktidarı almakla ilişkisi şöyle dursun, tamamıyla bu iktidar/ların (siyasi, ekonomik, sosyal) yıkıldığı; toplumsal ilişkilerin iktidar ilişkilerinden arındığı bir süreç olarak ele alır.

Yani, Ekim Devrimi, iktidarı "birileri" eline geçirene kadarki süre içerisinde devrim olarak tanımlanır anarşizm açısından. Toplumsal olmayan bir devrim, devrim değildir. İberya Devrimi sürecinde devrimin, ısrarlı bir şekilde "revolucion social" olarak imlenmesinin nedeni budur.

"Ekim Devrimi"ne yönelik bu değerlendirmeler, bu yazının yazarlarının kendilerini politik olarak devrimci anarşist olarak tanımlamasından kaynaklanan eleştiriler değilidir sadece. Sovyetler'deki devrim sürecinin "Bolşevik İktidar" ile sonlandığını söylemenin, Ekim Devrimi'ni devrim tahayyüllerinin en önemli parçası olarak görenlerin hoşuna gitmeyeceği açıktır. Bu hoşa gitmeyen durum, İberya'da 1936 yılında yaşanan toplumsal devrimin ısrarlı bir şekilde "devrim" olarak tanımlanmamasının, görülmemesinin yarattığı hoşnutsuzlukla empati kurabilmek adına önemlidir.

Devrim yaptık diyebilmek için iktidarı ele geçirmiş olmayı şart saymak, iktidarı ele geçirmek için aynı cephe içinde olunan farklı eğilimleri rakip görerek onlara karşı da iktidar mücadelesi sürdürmenin zorunluluğunu kabul etmekten başlayıp giden mantığın, bir süre sonra düşman/rakip ayrımını silikleştirdiğine dair örnekler İberya Devrim süreci ile sınırlı değildir.

Ancak, devrim için devlet iktidarını kazanmaya yönelik girişimlerin, bir süre sonra antifaşist cepheyi bölmesine, ekonomik ve siyasi kazanımlar olarak özyönetimin sonlanmasına, bir süre sonrada Sovyet devletinin güvenliği adına tüm "İspanya politikasını"nın terk edilmesine yol açtığı gerçeği, İberya Devrim tarihinin çok okunmayan kısmıdır.

İberya Devrimi sürecinin antifaşist cephesinde olup bitenlerin hakkaniyetli ve nesnel bir tutumla ele alınması şart. Hele hele devrim sürecinde, uluslararası antifaşist basının ısrarlı bir şekilde olan bitenden "devrim" diye bahsetmemesi göz önünde bulundurulduğunda... Orwell bu bilinçli çarpıtmayı şöyle anlatıyor:

"Katalonya'da bütün kilit endüstri anarşist-sendikalistlerin elindeydi. Aslında İspanya'da olan şey, yalnızca bir iç savaş değil, bir devrim başlangıcıydı. İspanya dışındaki antifaşist basın, özellikle bu durumu örtbas etmeyi kendine iş edinmişti. Dava, giderek "demokrasiye karşı faşizm"e indirgendi ve olayın devrimci yönü olabildiğince gizlendi.

Basının daha çok merkezileştiği ve halkın başka herhangi bir yerden çok daha kolay aldatıldığı İngiltere'de savaşın kamuoyunda geçerlik kazanan iki yorumu vardı: Ellerinden kan damlayan Bolşeviklere karşı Hristiyan yurtseverlerin savaşı olarak gösteren sağ kanat yorum ve askeri bir ayaklanmayı bastıran efendi cumhuriyetçilerin mücadelesi olarak gösteren sol kanat yorum. Asıl merkezi sorun başarıyla gizlenmişti.

Bunun pek çok nedenleri vardı. Bir kere, faşizm yanlısı gazeteler dehşet verici zulümlere ilişkin yalanlar yayıyorlardı… Fakat asıl neden, her ülkede görülen küçük devrimci gruplar dışında bütün dünyanın, İspanya'daki devrimi önlemeye azimli olmasıydı. Özellikle, arkasında Sovyet Rusya olmak üzere, Komünist Partisi, tüm ağırlığını devrime karşı koymuştu. Devrimin bu aşamada ölüme mahkum olduğu, dolayısıyla İspanya'da işçi sınıfı egemenliğini değil, bir burjuva demokrasisini hedeflemek gerektiği bir komünist teziydi. "Liberal" kapitalist bakışın da neden aynı çizgide olduğuna ayrıca işaret etmeye hemen hiç gerek yok… Kapitalist cumhuriyet hüküm sürerse sermaye güvence altında kalacaktı. Devrim nasıl olsa bastırılacağına göre, hiç devrim mevrim olmamış gibi davranmak birçok şeyi basitleştiriyordu. Bu yolla, her olayın gerçek anlamı örtülebilir, sendikalardan merkezi hükümete her güç kayması, askeri yeniden yapılanma için gerekli bir adım olarak gösterilebilirdi. Ortaya çıkan durum oldukça tuhaf görünüyordu. İspanya'nın dışında çok az insan bu ülkede bir devrim olduğundan haberdardı; İspanya'nın içindeyse bundan kuşku duyan yoktu. Komünist denetiminde bulunan ve devrimci olmayan bir politikaya bir hayli bağlanan P.S.U.C. gazeteleri bile "şanlı devrimimiz"den söz ediyordu. Bu arada, yabancı ülkelerdeki

Toplumsal olmayan bir devrim, devrim değildir.

komünist gazeteler hiçbir yerde herhangi bir devrim belirtisi görülmediğini haykırıyorlardı; fabrikaların işgal edilmesi, işçi komitelerinin kurulması vb. olaylar hiç olmamıştı -ya da olmuştu, ama bunların "herhangi bir siyasi önemi" yoktu."

Bu noktada Temmuz 1936'dan sonra olanları; cephenin bu tarafında olanları bilmek önem taşımaktadır. Önem taşımanın ötesinde, devrim tahayyüllerimizde akıldan çıkarmamız gereken deneyimlerdir.

Devrimin Bilinmeyen Cephesi

"İspanya'daki işçi sınıfı, aynı şey başımıza gelseydi muhtemelen bizim İngiltere'de yapabileceğimiz gibi "demokrasi" ve statüko adına Franco'ya karşı direnmemişti; onların direnişi mutlak devrimci bir patlayış ile beraber gelmişti… Toprak köylülerce, birçok fabrika ve taşıma araçlarının çoğu da sendikalarca ele geçirilmişti." diyor George Orwell.

1936 Temmuz'unda faşist ayaklanma başladığında, hükümetin tutumu oldukça zayıftı. Tek günde üç başbakanın değişmesi, durumun cumhuriyetçi hükümet adına ne olduğunun anlaşılması adına iyi bir örnek. Faşizme karşı işçilerin silahlandırılması, sadece artan halk baskısına cevap olsun diye isteksizce gerçekleştirilecekti. Tabi ki silahlandırılanlar arasında CNT-FAI yoktu.

İşte bu koşullar altında, ancak devrimci niyetle çarpışan insanların gösterebileceği bir çabaydı. İsyanın çeşitli merkezlerinde sadece bir günde, sokaklarda üç bin kişinin öldüğü sanılıyordu. Faşizm yanlısı büyük toprak ağalarının pek çok yerde arazileri köylülerce ele geçirilmişti. Endüstri ve ulaşımın kolektifleştirilmesinin yanı sıra, yerel komiteler, sendikalara dayalı işçi milisleri gibi yollarla kurulacak bir sistemin temel başlangıcını yaratmak için çaba harcanıyordu.

Ordunun ayaklandığı akşam, CNT-FAI genel grev çağrısı yaptı. Çatışmanın ilk kısmının sonuna gelindiğinde, herkes bir sonraki adımın "üretimin devam etmesi" olduğunu biliyordu. Franco taraftarı birçok burjuva, isyancı ordu güçlerinin yenilgisinden sonra kaçtı. Onların sahip olduğu birçok fabrika ve işletme ele geçirildi, işçiler tarafından işletilmeye başlandı. Burjuvazinin diğer bölümleri fabrikalarını işletmeye çok istekli olmadı ve fabrikalarını Franco'ya hibe ederek kapattılar. Fabrika ve işletmelerin kapatılması, düşmanın elini güçlendiren yüksek işsizlik ve sefalet yarattı. İşçiler, bu durumu anlayarak tüm işletmeleri harekete geçirdi ve kontrol komitelerini kurdu. Kontrol komitelerinin amacı üretim sürecini korumaktı. Birçok örnekte yönetim hızla kontrol komitelerinden öz-yönetim komitelerine geçti. Bu yöntemle, Katalonya'daki birçok fabrika ve işletme, buralarda çalışan işçilerin eline geçmiş oldu.

Gecikmeden, cephenin ihtiyacını karşılamak üzere bir savaş endüstrisinin kurulması, malzemelerin ve milislerin cepheye nakledilebilmesi için ulaşım sisteminin tekrardan harekete geçirilmesi son derece önemliydi. Dolayısıyla ilk kolektifleştirmeler, anarşist militanların durumdan faydalanarak devrimci hedefleri yükseltmesiyle birlikte faşizme karşı zafer kazanmak için gereken fabrikalar ve kamu hizmetlerinde gerçekleştirildi.

Bu toplumsal devrimi anlamanın en iyi yolu, İberya'daki işçi örgütlerinin ve mücadelelerin görece uzun tarihsel bağlamında düşünmektir. Kolektifleştirmenin en büyük yürütücüsü olarak CNT 1910'dan beri vardı ve

80 yıl öncesine ait bu deneyim, her devletin içindeki faşist karakterin uygun koşulları bulduğu takdirde ortaya çıkabileceğinin en açık göstergesidir

1936'ya gelindiğinde üye sayısı 1,5 milyonu geçmişti. Anarşist hareket, İberya'da 1870'ten bu yana vardı ve ilk kuruluşundan toplumsal devrime uzanan süreçte, yoğun toplumsal mücadeleyle -grevler ve genel grevler, sabotajlar, kitlesel gösteriler, mitinglerle; grev kırıcılara, cezaevlerine, davalara, ayaklanmalara, lokavtlara, suikastlere karşı mücadeleyle- iç içe geçmiş bir tarihi vardı.

Anarşist düşünceler 1936'da daha da yayılmaya başladı. Biri Barcelona, diğeri Madrid'de olmak üzere, iki anarşist günlük gazete vardı. İkisi de CNT'nın yayın organıydı ve her biri 30 bin ve 50 bin arası değişen miktarlarda basılıyordu. Periyodik çıkan 10 yayın ve birçok anarşist dergiyle beraber 70 bin adet yayın dolaşımdaydı. Tüm anarşist gazetelerde, bildirilerde ve kitaplarda, sendikalarda ve örgüt toplantılarında oldu-

ğu gibi, sürekli ve sistematik olarak toplumsal devrim tartışılıyordu. Böylece, işçi sınıfının radikal karakteri, mücadele ve çatışma yoluyla politikleşirken; anarşist düşüncelerin etkisi, devrim koşullarında anarşistlerin kitlesel halk desteğini alabildiğini gösterdi.

CNT'nin yerel özerkliğe dayanan federal yapısı, sağlam ama oldukça merkezsiz bir örgütlenme yaratmış, aynı zamanda inisiyatiflerin önünü açmıştı ki, bu değerler devrimin başarısına büyük katkı sağladılar.

Devrim, barikatlarda savaşmakla sınırlı değildi. Onlar için toplumsal devrimin anlamı toprağı sahiplenmek ve özgürlükçü komünizmi inşa etmekti. 1938'e gelindiğinde, Aragon'da 400, Levant'ta 900, Kastilya'da 300, Katalonya'da 40 kolektif kurulmuştu. Sanayi ve ulaşımın %70'i kolektifleştirilmişti.

Devlet İktidarı

Cephenin gerisinde yaşam bu şekilde yeniden yapılandırılırken, kendi içlerinde bile iktidar kavgasına girişmiş sol iktidar, antifaşist cepheyi merkezileştirmek için uğraş veriyordu. Faşizme karşı verilen mücadelenin ana enerjisini oluşturan özyönetime dayalı ekonomi, öz savunmaya dayalı cephe mücadelesi tek parti-devlete bağlı kılınıp "ulusallaştırılmakla" uğraşılıyordu. İspanya Komünist Partisi'nin (PCE), İberya'daki devrimci durumun en inançlı unsurlarının dizginlenmesi, ve ezilmesi için gösterdiği gayret Franco'nun zaferini kolaylaştırıyordu.

Sovyet Devleti "İspanya konusu"nu İtalya-Almanya paktının muhtemel bir Rusya'ya savaş açma girişimini caydıracağını varsaydığı İngiltere ve Fransa ile yapılacak bir anlaşma malzemesi olarak ele aldığı açıktır. Bu nedenle İberya'daki devrimci durumu bir burjuva demokratik cumhuriyet çerçevesinde konsolide etmeye çalışan Cumhuriyetçi radikaller, İspanyol Sosyalist Partisi ve denetimindeki İspanya Komünist Partisi'ni (PCE) desteklemiş, CNT ile aynı safta yer almamaya özen göstermiştir.

Aralık 1936'da PCE uzun bir manifesto yayımladı. Sanayi, savaş üretim ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmeli ve tek tek fabrikalarda sendikaların veya grupların "yersiz otonomi isteklerinden" kurtarılmalıydı. Her türlü kolektifleştirmeden kaçınılması ve ticaret özgürlüğünün garanti altına alınmasına değiniliyordu.

Şubat 1937'de artık komünist ve Sovyet denetimi altında olan güvenlik güçleri, anarşistleri tek tek tutuklamaya başladı. Ayrıca ön plandaki anarşistlere yönelik düzenlenen suikastler de duyulmaya başladı.

PCE lideri Caballero için kriz Barcelona'da patlak verdi. Katalonya'da anarşistler İberya'daki diğer bölgelere kıyasla daha güçlüydü. Bir yanda CNT ve Troçkist parti POUM, diğer yanda Moskova destekli hükümet güçleri ve PSUC (Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi) vardı. Barcelona telefon hatlarını kontrol eden operatörler CNT'liydi. Barcelona ve Valencia ya da Madrid arasındaki resmi konuşmaları dinlediklerinden şüphe ediliyordu. 3 Mayıs 1937'de komünist partinin emriyle hükümet birlikleri binayı ele geçirmeye çalıştı. Anarşistler ve POUM tüm şehirde ayaklandılar. Sokak çatışmaları iki üç gün sürdü; çok sayıda kayıp oldu. "Mayıs Çatışmaları" olarak da anılan dönem aslında antifaşist cephedeki beraberliğin sonu anlamına geliyordu.

Mayıs 1937'de Caballero istifa etti, yerine Negrin geldi. Yaptıkları ilk iş POUM'un ve anarşistlerin dışlandığı bir politika izlemek oldu. Aynı tarihte POUM yasadışı ilan edildi, tüm üyeleri tutuklanmaya çalışıldı. POUM lideri Nin öldürüldü. PCE, SSCB'deki tasfiyelere Moskova Duruşmaları'nın devamı olarak İbeyra'da devam etti.

Faşist ordular Bask ve Katalonya'ya hücuma geçmişlerken Barcelona'da KP'nin denetimindeki devlet güvenlik teşkilatı, anarşist ve Troçkist muhalifleri hapishanelere tıkmaya ara bile vermiyordu.

Ağustos 1937'de Negrin'in hükümeti anarşistler tarafından denetlenen Aragon bölgesi konseyini dağıttı. Bu baskıcı tutum karşısında CNT-FAI hükümeti karşı-devrimci ilan etti ve ayaklanma çağrısı yaptı.

Hükümet 1937 yazında yayımladığı kararname ile fabrika özyönetimlerine el konulmasına, ana sanayi dallarının hükümet denetimine alınmasına, savaş sanayinin askerileşmesine yönelik politikaları uygulamaya başladı. Bir başka kararname toprak kolektifleştirmeleri ve kooperatifler ile ilgiliydi. Merkezi hükümet bütün bunları dağıttı. Bir başka kararname ile dini törenler üzerindeki yasak kalktı ve kiliseler yine açıldı, mülkiyet hakkının korunması için devlet güvencesi verildi. Artık devlet iktidarı, Halk Cephesi'nden Ulusal Cephe'ye geçmişti.

İspanya Komünist Partisi ve Halk Cephesi'ni oluşturan diğer güçler, İspanya Bankası'nı millileştiriyor, demiryolları ve öteki ulaşım araçlarına devlet adına el koyuyordu. Bu millileştirme süreci 1938 Ağustosu'nda her şeyin devlet denetimi altına alınmasıyla sonlandı.

26 Ocak 1939 günü milliyetçilere ait ilk tank Barcelona'ya girdi, 29 Mart 1939'da Madrid düştü.

1939 Eylülünde İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde komünist partiler tarihlerinin en utanç verici noktasındaydılar. Nazi Almanyası'nın Dünya Savaşı'nı başlatan Polonya'ya saldırısının bir hafta öncesinde imzalanan Nazi-Sovyet saldırmazlık anlaşması, gelinen noktanın dibini işaretlemiştir. Bu olgu sadece İkinci Dünya Savaşı öncesindeki diplomatik manevra ya da zaruri bir hamle olarak sineye çekilmiş olsaydı, komünist partilerin kimliğinde bu denli ağır bir tahribata yol açmayabilirdi. Oysa KP'ler bu anlaşma ilan edilir edilmez, insanlığa yönelik en ağır tehlike ve tehdit olarak görülen Nazi-faşist rejimleri mazur gören ve eleştirilerini İngiltere ve Fransa'ya yönelten bir söyleme de geçmişlerdi.

İberya Devrimi, toplumsal devrim koşullarının "koşulların olgunlaşıp beklenmesi" gerektiği önyargısının yıkıldığı bir deneyimdir.

İspanya'da sosyalist partilerin devrimci hedeflerinin yerini Sovyet Devleti'nin güvenlik hedefleri almıştı.

İberya Devrimi bize neyi anlatır?

1939'da Franco İberya'yı kontrolü altına aldığında, Falanj tek partidir. Caudillo (lider) Franco bütün yetkilerin sahibidir. Franco bütün yasaların üzerindedir. Özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir ölçü yoktur. Bu ölçü sadece Franco tarafından saptanır. Franco yalnız tanrı önünde sorumludur.

Faşist İspanya'ya ait bu anlatılanlar, bize her geçen gün daha da tanıdık geliyor. İçinde bulunduğumuz koşullar faşizmle bu kadar ilişkilendirilirken, devletin otoriter uygulamaları otoriter olmanın ötesine geçmişken; İberya Devrimi'nin muhasebesini yapmaya her zamandan fazla ihtiyaç var.

Sadece içinde bulunduğumuz bu sıkışmışlıktan kurtulabilmemizin yollarını tartışabilmek için değil; devlet ve faşizm arasındaki bu, birbirini doğurtan kaçınılmaz ilişkiyi görebilmek için de; merkezileşmeye çalışan bir devletin, otoritesini egemenlik sınırları içerisinde zorla tesis etme girişimlerinin ne olabileceğinin iyi bir örneğidir İberya Devrimi.

80 yıl öncesine ait bu deneyim, her devletin içindeki faşist karakterin uygun koşulları bulduğu takdirde ortaya çıkabileceğinin en açık göstergesidir. İberya Devrimi, Otoriter kapitalizm, popülist sağ tartışmalarının toplumsal muhalefetin ana başlıklarını süslediği, yeni Franco'ların uygun koşulları bulup hortladığı bir süreçte, antifaşist cephe içerisindeki toplumsal muhalefetin unsurlarının sürekli göz önünde bulundurması gereken bir deneyimdir. .

İberya devrimi, bir coğrafyada yaşayan halkların merkezi devlet yapılanmasına karşı mücadelesini anlatır. Bu mücadele sadece merkeziyet düşüncesinin billurlaştığı ideoloji olarak faşizme karşı verilmemiştir. Bu mücadele, faşizme karşı aynı cephede gibi görünen devletçi ideolojilerin hepsine karşı verilmiştir.

İberya Devrimi, toplumsal devrim koşullarının "koşulların olgunlaşıp beklenmesi" gerektiği önyargısının yıkıldığı bir deneyimdir. Gerçekçi bir umudun somutlaştığı "an"dır. Bu "an"lara da bu "an"ların ismini doğru koymaya da her zamankinden fazla ihtiyacımız var. Bir 20 Temmuz günü, Katalonya sokaklarında faşistlere karşı savaşırken yiten yoldaş Ascaso ve yoldaşlarının çıkartamadığı dergilerinin, başka işçiler tarafından çıkartılıp, o "an"a doğru ismi verdikleri, vermeye cesaret ettikleri gibi; Devrim.

*İberya Yarımadası: Avrupa'nın güneybatı ucunda yer alan, şu an Portekiz ve İspanya devletlerinin bulunduğu yarımada.

İçindekiler İçin Tıklayınız

***Anarşist Meydan Gazetesi* yazarları**

Kaynakça

Bakunin, Mihail. Bakunin: Hayatı, Mücadelesi, Düşünceleri, der. Sam Dolgoff, çev. Cemal Atila, İstanbul, Kaos Yayınları, 2009.

Carr, Edward Hallet. Komintern ve İspanya İç Savaşı, çev. Ali Selman, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2010.

Enzensberger, H.M. Anarşinin Kısa Yazı, çev. Mehmet Aşçı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.

Graham, Robert. Anarşizm: Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi, çev. Nil Erdoğan-Mustafa Erata, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.

Hogan, Deirdre. İspanya Devriminde Endüstriyel Kolektifleştirme I-II, çev. Özgür Oktay, Meydan Gazetesi, Sayı 18-19, Mayıs 2014.

Işık, Gül. İspanya Bir Başka Avrupa, İstanbul, Metis Yayıncılık, 2012.

Leval, Gaston. Levant Köylü Federasyonu, çev. Özlem Arkun, Meydan Gazetesi, Sayı 32, Mart 2016.

Moore, Barrington. Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, çev. Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel, Ankara, İmge, 2012.

Orwell, George. Katalonya'ya Selam, çev. Jülide Ergüder, İstanbul, bgst Yayınları, 2012

Paz, Abel. Durruti: The People Armed, çev. Nancy Macdonald, Montreal, Black Rose Pub., 1976.

Romero, Miguel. Bask Ülkesi'nde ve Katalonya'da İspanya İç Savaşı, çev. Masis Kürkçügil, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1996.

Woodcock, George. Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi, çev. Alev Türker, İstanbul, Kaos Yayınları, 2014

Çerçevelenmiş İki Resim: Gölgede Kalanlar ve Türk'ün Beyaz Kimliği Üzerine

İbrahim Doğan

Politik kültür alanında, modernite ile birlikte tahayyül edilen "kimlik'", bir bütünleştirme stratejisi olarak ele alınmaktadır. Bu gayeyle çimento olarak kullanılacak olan da, "'... devlet etrafında bütünleşmiş bir ulustur"' (Schmitt, 2006: 13). Tarihsel bağlamda, hiçbir toplumsal form tahkim edilmiş "ulus" kadar, tasarlanmış-kurgulanmış bir düzlemde devletle vesayetçi bir ilişki içinde inşa edilmemiştir.

Ulusun, modern iktidar tekniklerince kafeslenmesi, halihazırdaki en gelişkin ve yeni toplumsal bir form olma niteliğinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal bağlamda bu yeni formun istikrar, biçim ve kimlik kazanması demokratik düzlemde ahlaki-politik topluma dayanmasıyla mümkünken; tahkim edilmiş 'ulus'ta ise devletin sermaye kapasitesi ile sarıp sarmalanmış "'toplumun tümüne yayılmış iktidar olgusu" geçerlidir (Öcalan 4: 189). Devletin ulus olgusunu patolojik sahiplenme tutumunun altında, kapitalist modernitenin, tahayyül edilenin sürekli yeniden üretimine duyduğu zorunluluk yatmaktadır. Bu yeniden üretim için ise 'Biz'e karşı bir 'Öteki'nin varlığına ihtiyaç vardır. 'Biz' etrafında kurgulanan söylem ve eylem biçimi 'Öteki'nin düşünsel boyun eğişini hedefler. Bellek yitimi olarak kendini dışa vuran bu 'iç kolonyalist' tutum, Hegelyen devleti bir eşitleştirici-kurtarıcı vizyonla 'Öteki'nin önüne yegane seçenek olarak koyar: "Gerçek anlamda 'Biz' olmak istiyorsan 'Devlet ulusu'na tabi ol!' " denir. Biz fenomeni yeni devlet modeline göre belirlendiğinden, ilk düstur olarak, var olanın inkarı üzerinden köklü bir belleksizliği zorunlu kılar. Ancak, belleği oluşturan dil, tarih, kültür, inanç gibi temel bilinç bağlamlarının toplumsal varoluşa içkinliğine son verilmediği müddetçe de bu gerçekleşmez.

Böylesine bir yadsıma, artık toplumun içsel bağlılıklarının parçalanması ve nesneleştirilmesinin kapısını ardına kadar kapitalist moderniteye (devlet) açar. Bu, aynı zamanda yeni bir zihinsel-kültürel, politik kodlamadır da. Kodlama, kendi içinde disipliner bir kalıp ve marj demektir. Kendi kültürel benliğinin daha üstün olduğu iddiası bu disiplinci hiyerarşinin sonucudur. İktidar -bastırmayı-kırımı geliştiren bu- hiyerarşiyi bir af biçiminde toplum içinde kendini örgütleyerek işlevsel kılmayı önceler. Yapısal donanımları bu egemenci politikalarla sarsılan toplum, adeta savunmasız bırakılır. Üretilen iktidarcı tekniğe karşı kendini güvende hissedebileceği bir dayanak arar. Kendi var olma stratejisini de Öteki'ne ait olana yayılma ve ona zorla sahip olma üzerine yapılandıran modern devlet, örgütlü disiplinci-tahakkümcü yapısıyla, topluma, güvenli alanı, geleneğin ahlaki nosyonu yerine, hukuki normalar bağlamında sunar. Hukuki normla öncelikle kendisini gelenek karşısında konumlandırması, sınırların (her anlamda) keskinleştirilmesini doğurmuştur. Bu da en fazla 'yeni kimliğin' oluşumu ve tanımı sahasında kendisini dışa vurmuştur. Kimliğin oluşumu bağlamında geleneksel toplum ve idari formların gerilimi siyasal, kültürel, ekonomik ve ideolojik sahada dışlayıcılık sonucunda ortaya çıkan bir olgudur.

Modernlik sonucu -farklılıklara- Öteki'ne yönelik gelişen-geliştirilen dışlayıcı edim adeta özünde bu farklılıkları oluşturanların modernliğe dahil olmalarının bedeliydi. Toplumsal güçler modernite karşısında sahip olduklarını yapılandıramamanın şokuyla boğuşurken "modern perspektif ise öteki ile kendi arasında bir du-

var örmüştür. (...) Öteki'nin tanımlanması kendisinden aşağı ve aslında, geçici ve gayri meşru statüde olanın a priori karşılaştırıldığı bir yolla yapılır. Aklın rehberlik ettiği çağda öteki, zamanı geçmiş, geri, eski, ilkel…"dir (Wagner, 2005: 84).

Kapitalist modernleşme sürecinin kıyısında kalmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Biz ve Öteki üzerinden kurgulanmaya çalışılan kimlik olgusu Avrupa özelinde gerçekleştiği gibi olmamıştır. Avrupa'nın 'merkezi'liğine göre çevre konumunda bulunan Osmanlı'da modernleşme bir iç süreç olmaktan ziyade dışarıdan gelişen bir süreç olarak gündemleşmiştir. Amerika'da Demokrasi çalışmasının sonlarına doğru Alexis de Tocqveville şöyle bir tespitte bulunur: "Geçmiş geleceği aydınlatmaya son verdiği için insan aklı karanlıkta yolunu kaybediyor"' (Aktaran Arendt, 2010: 18). Anadolu coğrafyasındaki modernleşme süreci ve karakteri bu perspektifle incelenmeyi zorunlu kılıyor. Siyaset erki pozitivist refleksle modernleşme mücadelesini yürütürken geçmişin topyekûn inkarına başvurmuştur. Pozitivist modernitenin kibirli tavrı Anadolu tarihi ve mekanındaki[1] yapıyı[2] inkar etmeye çalışmıştır. Geçmişle bağlarını tümden koparmış bir toplumun eş zamanlı olarak yerine neyi inşa ettiği de sorgulanmaya değerdir. Yeni olma iddiasındaki yol, özünde daha önce yapı tarafından kabul görme sınamasından geçirilmemişse karanlıkta yol almanın riskleri ve bilinmezliği karşımıza çıkacaktır. Bundan sıyrılmanın yolu geçmiş ve şimdi'yi temsil eden ideolojik söylem ve kimliklerin eleştirel sorgulamasını yapmak ve dayandıkları zihin güçlerini irdelemekle olabilir.

Bu makalede öncelikle Osmanlı modernleşme sürecinde sosyolojik açıdan kimlik sorununu, var olan tanımlamaların sunumunu, Osmanlı'ya müteşekkil toplumların buna yaklaşımı ile Birinci Dünya Savaşı ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti gerçekliğinde modernist rejimce inşa edilen 'Yeni Kimliğin/Beyaz Türklüğün' niteliği, karakteri onu meydana getiren asal bileşenlerin konumu, dayandığı ideolojik perspektif ve bu yeni kimliğin 'icadı'nın Türkiye'de yaşayan öteki bileşenler açısından sonuçları irdelenmeye çalışılacaktır.

[1] M. Foucault'a göre mekan ''iktidar ve bilgi ile ilgili söylemlerin gerçek iktidar ilişkilerine dönüştürüldüğü yer'' dir.

[2] Yapı kavramından C. L. Strauss'un tanımladığı alabildiğine zengin ve akışkan çeşitler durumların er geç içine yerleştiği bir tür (nehir yatağı) kalıp'' kastedilmekte.

Çerçevelenmiş Kimlikte Gölgede Kalanlar: Çürüyen Kimlikler

Eğer felaket tehdidiyle uygun bir şekilde yüzleşeceksek, yeni bir zaman kavramı düşünmeliyiz. Dupuy buna ''projenin zamanı'' diyor, geçmişle gelecek arasında kapalı bir çevrim: gelecek nedensel olarak geçmişteki edimlerimiz tarafından üretilir, aynı zamanda, nasıl eylediğimiz geleceğe dair öngörümüzce ve bizim bu öngörüye tepkimizce tayin edilir(Zizek, 2010: 196).

Osmanlı ana karası olarak kabul edebileceğimiz Anadolu-Mezopotamya coğrafyasında kırsal-köy ve taşra yörelerinde kültürel süreklilik belirginken kentlerde (özellikle kıyılardakiler) ise değişim başat eğilim olarak öne çıkmıştır. Fakat Braudel'in de dikkat çektiği gibi kültürel süreklilik değişmezlik olmadığı gibi kıyı-kentlerdeki değişim periyodu da süreksizlik anlamına gelmemektedir.[3] Bunu belirleyen nitelik tarihsel-toplum gerçekliğinin etkinliği ve buna meyleden formların bedenleşme yetkinliği, düzeyi ve kapsamıdır. Her tarihsel-toplumsal form adeta "zamanın ruhunun" etkisiyle hareket etme zorunluluğuyla karşı karşıya kalır. Bu ruh ya anlaşılıp toplumsal forma ivme kazandırıp yeni bir aşamaya kapıyı aralatır ya da tam tersi zihinsel bir kördüğümün ağır etkisiyle çözülmesi zor bir labirent misali toplumsallığın yaratımsal zenginliğini yutup aşılma gerçekliğiyle karşı karşıya kalır.

Osmanlı 18. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan ve yayılan toplumsal, yapısal ve entelektüel dönüşümün eski rejimin hakim örtüsünü kaldırarak pozitivist bilimciliğin yol açtığı düzen dayatmasıyla karşı karşıya kalmıştı. Düzen olarak öne sürülen, İmparatorluk bünyesinde muhafaza edilen "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi" Sultan'ın tebasıyla birlikte kurduğu yaşamın ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda yeniden yapılandırılması demekti. Öncelikle çağa hakim olmaya başlayan Kapitalist Modernitenin yol açtığı kaosun yönetilebilir düzeyde tutulmaya çalışılmasına öncelik verildi. Hedeflenen ana stratejik istikamet yani yönetenlerin yaşamsal "çıkarlarına" zarar vermeden mevcut düzeni sürdürme arayışı ve eğilimi bununla yerleşik düzen ve ilişkilerin sorgulanmaksızın işleyişi esas alınmaktaydı. Bu paradigma Osmanlı için işlevsel bir boyut taşımıştı. Ancak toplumsallığın akışkanlığı ve "zamanın ruhu"

[3] F. Braudel, *Akdeniz: İnsanlar ve Miras*, (Metis, 1991).

güç ve kontrol mekanizmasına dayalı verili yönetim biçiminin anlam ve değerler dünyasının temellerinin sarsıldığını da yönetici erke hissettirmiştir. Yaşanan açıkçası "paradigmanın paradoksu"ydu.[4]

Osmanlı yönetimi patrimonyal bir yönetimdi. Öncelikle bu yönetimde halkın varlığından ziyade 'uyruk'lar söz konusuydu. Ulus formunun gücü kapitalist modernitenin kurnaz öncülerince hemen fark edildiğinden onu devletin vesayetine alma mücadelesi çok yoğun bir şekilde sürdürülmekteyken Osmanlı'nın bundan azadeliği mümkün değildi. Karşısında iki yol vardı: Ya uluslaşma aşamasındaki halklara demokratik anlamda fırsat sunup demokratik bir ulusun inşasına ön ayak olacaktı; ya da yeni iktidar tekniklerini bu patrimonyal bedenin üzerine oturtmaya çalışacaktı. Tercihi ikinciden yana oldu. Osmanlı siyasi elitine yön veren öz bilinç şunun çok iyi farkındaydı: İmparatorluklar çağı biteli çok olmuştu! Ve yeninin karakteristik özellikleri de somutlaşmaya başlamıştı. "Din ve fikir hürriyeti" artık sık sık duyulan bir olgu olmaya başlamıştı. Bu da Osmanlı tebaasındaki gayri müslimleri işaret ediyordu. Çünkü Osmanlı'da Avrupa merkezli rönesans ve reformasyonun özellikle Hristiyan cemaat-topluluk halklarda öz kimliksel bilincin ulusal kimlik olarak bedenleşmesine yol açtığı açıktı. Osmanlı tebaasının çoğunluğu müslüman olduğundan bunlardan taraf hakim ümmet kimliğine alternatif bir kimliksel (etnik) karşı koyuş ön görülmüyordu. Egemen sünni mezhebine karşı direnç potansiyeli taşıyan alevi-kızılbaş kesimler de maruz kaldıkları katliam ve sindirme politikaları neticesinde etkisizleştirilmişlerdi. Bu politika gereği geliştirilen Bektaşilik de devlete bağlılığı derinleşmeyi amaçlamıştır.

Osmanlı'da sistemsel meşrutiyeti padişah temsil ediyordu. Otoritesini, Avrupa özelinde karşılaştığımız türden özerk feodal sınıf aracılığıyla değil, her anlamda varoluşları padişaha bağlı olan "patrimonyal bürokratik bir sınıf'" eliyle sağlıyordu. Padişah adına çok geniş yetkilere sahip bu sınıf aynı zamanda kolektif bir iradeden de yoksundu. Osmanlı düzeni, bu bürokratik seçkinleri meydana getiren askeri güçler, sivil memurlar ve din adamlarınca sağlanıyordu. Bu mekanizma istikrarsızlığa geçit vermemek gayesiyle çalışıyordu. Ümmetin birliği görünürdeki amaçtı. Yazgı belirleyicisi konumundaki hükümdar da geliştirdiği öznelci, dışlayıcı asimetrik politikayla otoritesini 'güçlendirmek' için bütün Öteki kimlikleri nesneleştirerek silikleştirip gölgemsileştirmenin koşullarını olgunlaştırmıştır. Osmanlı üst kimliği ve ümmet söylemiyle Öteki niteliklerin kendi kimliksel varoluşlarını üretme mekanizmaları kesilmiş, denetim altına alınmış ya da çok cüzi bir yaşam bağı bırakılmıştır. Osmanlı eski bedenine modernist elbiseleri giydirip 'paradigma paradoksu'nda ısrar etmiştir. Ancak kısmen modern devlet mekanizmalarıyla disiplinci tahakkümcü bir iktidar modelini de uygulamıştır. Çünkü "patrimonyal" (Osmanlı) yönetim herhangi bir kümelenmeye göz yumduğu anda kolayca yara alabileceği için, çabalarını topluluk üstündeki denetimini korumaya çevirmiştir. Rejimin parolası sosyal hareketleri denetim altında tutmak, sosyal kümeleri izlemek ve topluluğa düzen vermeye çalışmaktadır. Osmanlı devleti toplum içindeki grupları tasnif eder, her birine kendi biçtiği bir rol tanır, bu grupların önderlerini topluluğun hareketleri açısından kendisine karşı sorumlu tutar; grupları ve kişileri kendine göre çizdiği bir toplumsal yapı planına yerleştirir.'' (Mardin, 2012) Bu "modern olmayanın modern politikası" Cumhuriyet döneminde üretilen 'beyaz türk' resminin adeta ilk adımlarıdır! Bu, aynı zamanda, Bauman'ın işaret ettiği modern yönlendirici iktidar tanımına da karşılık gelmekte: "Yönlendirici iktidarın ayırt edici özelliği, yönetimi altında olanları bir yaşam biçiminden bir başkasına dönüştürmeye kararlı olmasıydı; kendisini daha üstün bir biçimi bilen ve uygulayan olarak yönetimindekileri ise kendilerini üstün bir düzeye çıkarmaktan aciz varlıklar olarak görüyordu." (Z. Bauman, 2017). Bu bakış, toplumsal bağlamda ciddi çatışma noktalarına da işaret etmekteydi. Ancak Osmanlı'da çatışma mekanizması farklılık arz ediyoru: Birincisi, modern anlamda bir sınıflar arası çatışma söz konusu değildi. Çünkü orada burjuva/kapitalist ve proleter sınıflar yoktu. Ya da "toplum daha çok burjuvalaşırken politik düzenin feodal kalması" da söz konusu değildi. (Engels, 2010: 126) Çatışmanın ana omurgasını "merkez-çevre" (Ş.Mardin) ilişkileri belirliyordu. Osmanlı yönetiminin kurumsal yapısı uzun ömürlü bir 'merke-

[4] ''Paradigmanın Paradoksu'': Donah Zohar paradigmaya iş görmek için ihtiyaç duyulduğunu ancak bu konudaki tehlikenin de paradigmanın içine tıkılıp kalmaktan kaynaklanmakta olduğunu bu nedenle yeni düşüncenin mevcut paradigmayla gelişemeyeceğini ifade etmek için kullanmakta ve bunu paradigmanın paradoksu olarak nitelemekte.

zi' şebekeye dayanıyordu. Çünkü "dinsel azınlıklardan çoğunlukla küçük yaşlarda toplanan bireyleri yönetici seçkinler arasında olan, onları resmi görevliler sınıfıyla bütünleştiren, vergi ve toprak yönetimini mutlaka merkezileştiremese de sıkıca denetim altında tutan ve resmi dinsel düzene egemen olan merkez, adalet ve eğitim alanlarında ve yasallığın (resmiyetin) yayılıp tanıtılmasında sağlam dayanak noktaları bulmuştu (Mardin, 2012: 35-36).

Osmanlı eski bedenine modernist elbiseleri giydirip 'paradigma paradoksu'nda ısrar etmiştir

Padişah bu sistemde halife olmasından da kaynaklı kadiri mutlak tek güç olarak bütün mülklerin doğal sahibiydi. İstediği zaman ve mekanda denetimi altındaki her türlü mülke tasarruf geliştirebiliyordu. Bu niteliğiyle de Osmanlı, Batı tarzı feodal yönetim ilişkilerinden de farklı bir yönetim modeli sergilemiş oluyordu. Merkez, böylesi bir niteliğe sahipken çevreyi meydana getiren unsurlar ise çoklu yapı ve karakterlerdir. Etnik anlamda "Türkmen", "Kürt", "Arap", "Rum", "Ermeni", "Arnavut", "Yahudi", "Çerkez" gibi dini anlamda da "Sunni müslümanlar", "Alevi-kızılbaşlar", "Hristiyanlar", "Museviler"... yine çevre olarak sosyolojik nitelemede önemli bir ayrım kesimini de göçebe (Türkmen, Kürt, Bedevi...) toplulukların konumuydu. Bütün bunlar merkez ile çevre arasındaki polariteleri ifade ediyordu. Bu anlamda Batı Avrupa'da görüldüğü gibi çevreyi oluşturan unsurlar-kimlikler merkez karşısında tüzel bir kimliğe, konuma, korumaya ve güvence altına alınmış bir temsiliyete sahip değillerdi. Varlıkları de facto özerkliğe dayanıyordu. Yine bürokrasiyi oluşturan, seçkin elitlerin çoğunluğu Hristiyan ve Musevi azınlıklardan meydana geliyordu. Osmanlı yönetimi bunlar içinde şöyle bir politika izliyordu: siyasi resmi görevleri yürüten bu gayri müslimlerin geniş idari yetkilerle donatılmasına, yine kendilerinden vergi alınmaması nedeniyle, tüccarlardan bile daha zengin bir ekonomik güce ulaşmalarına izin veriliyordu. Ancak, bu imkanların tersine hükümdarın kulu (kölesi) statüsünde olduklarından dolayı özel yönetim yasalarına bağlıydılar ve müslümanlarla aynı 'medeni haklar'a sahip değillerdi. Bu nedenle, bu etnik ve dini azınlıklar hiçbir zaman tam anlamıyla Osmanlı kimlik inşasının temel bir unsuru olarak kendilerini görmediler. Bu, Osmanlı merkezi (Sunni bazda) ile çevre (Hristiyanların Osmanlı'yla yine Hristiyanların Musevilerle olan) çatışmasını tetikleyen, derinleştiren boyutlardan biri olmuştur. Bu nedenle Avrupa'da gelişmeye başlayan ulus-devlet akımı ve milliyetçilik düşüncesi Osmanlı'nın özellikle Hristiyan tebaası içinde etkili olmaya başlamıştı. Yunan, Sırp bağımsızlık hareketleri, Ermeni entelektüellerin bu yönlü arayışları bunlara örnek olarak verilebilir. Yine bürokrasi içinde varlıkları artış gösteren Yahudilerin ekonomik ve siyasi gücü ele geçirme ve rakiplerini entegre etme tutumları, her alanda 'biriciklik kibri' ile hareket etmeleri, onlara yönelik hem müslümanlar arasındaki tepkileri yükseltmiş hem de konum ve güç kaybeden Hristiyan azınlıklar arasında kendilerine yönelik rahatsızlıkları derinleştirmiştir. Dağınık bu rakip güçlere karşı Yahudiler örgütlü ve bütünlüklü hareket becerisine sahiplerdir. Öyle ki Osmanlı ekonomisinin omurgasını oluşturan başlıca ticaret güzergahlarının (Doğu Akdeniz, Doğu Karadeniz, Kudüs-İzmir-Selanik-Viyana yine Tuna ve Kırım hatları) denetimi Musevilerin elindeydi. Yurtsuz Yahudiler bu güçlerden de yararlanarak Osmanlı siyasetine yön verme kudretine ulaşmışlardı. Sevr olayının yarattığı siyasal ve sosyal yapıdaki sarsıcı gelişmelerden de yeni icat ettikleri kripto bir kimlikle sıyrılmayı başardılar: Dönmelik. Bu yeni kimlik tasarımı ile öteki kimlikleri de bir toplumsal mühendislik siyasetiyle bertaraf etmeyi öngören homojen Osmanlılık üst kimliği ile "Biz" merkezli bir "düzen"in inşasında belirli bir rol oynadılar. Doğu Avrupa Yahudilerinin uyguladığı "Yahudi sokakta ihsan ol" yaklaşımı burada "Osmanlı ol!"a evrilmiştir. Bunu pekiştirecek önemli bir adım da Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile atılmıştır. Osmanlı reformculuğunun başlangıcı olarak nitelendirilse de bu adım, esasında Osmanlı'nın kendisi için tehlike gördüğü, gayri müslim cemaat ve toplulukları kolektif bilinç ve iradeden uzaklaştırıp tekil kişi haklarına hakim olan küçük, istikrarlı, ahlaki referanslarla işleyen tanınma nosyonunu bu yeni düzenleyici yaklaşımla müphemleştiriyordu. İktidar asimetrisi toplumsal varoluşa içkin olan karşılıklı tanıma-tanınma ilişkisi yerine (genel iradenin temsilcisi sıfatıyla) tanınan-tanıyan (!) denetim asimetrisi yasal-hukuki referansları önceleyerek kurgulanmaya başlamıştı.

Modern devlet oluşumuyla, daha güçlü pekiştirilen bu yeni düzen toplumsal kimliğin tanınma referanslarını -dil, kültür, tarih, inanç vb.- parçalıyordu. Bununla çizilen yeni 'toplumsal' resimde ise önceden var olan-tanınan kimliklerin müphemleştirilip anlamsızlaştırılarak adeta silikleşmeleri amaçlanıyordu. Hiç kuşkusuz bu bir kimliksel kısırlaştırma projesiydi. Öyle ki, "kültürel soykırım" gerçekliğinin önemli bir adımının böyle atıldığı kanısındayız. Nitekim yasa koyucularca devreye konan ve tamamen tek yönlü olarak devletin tasarrufunda bulunan 'tanıma' edimi 'tanınan'ı, düzenin arzuladığı uyumlu "evcilleştirilmiş kültür" konumuna sokarak erime potasına yönlendiriyordu. Örneğin 1876'daki Kanun-i Esasi'de yer bulan ve 2. Meşrutiyet döneminde de aynen korunan 8. maddede, "Devlet-i Osmaniye"-nin tabiiyetinde bulunan efradın cümlesinde "hangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur." denmektedir. (M. Yeğen, 2011: 28)

Oysa Avrupa'da modern devletin örgütlendirilmesi en başta devlet ve toplum arasındaki ilişkiler ağının yeniden kurgulanışını zorunlu kılmaktaydı. Referans olarak da "sekülerleşmiş din" olarak kabul edilen aklın gücüne başvuruldu. Tanrının yerine aklın yerleştirildiği bu yeni yazgıcı sistemde, tez elden toplumlar için yeni ''umut mekanları'' oluşturulmalıydı. Nüfusun kırdan yeni gelişmekte olan kentlere akışının teşvikinin yol açacağı toplumsal ve bireysel bunalımlar kimliksel dejenarosyanlara kapıyı açık bırakacağından, yol açacağı ''belirsizlik korkusu'' (Z. Bauman, 2017: 17)'nu giderebilmek gayesiyle alternatif tek nosyon olarak ulus-devlet ideali ve onun modern yurttaş kimliği öne sürülmekteydi. Bunun için de ''... önce inşaat alanını, ideali ansızın durduran geçmiş eylemlerin saçılmış tortularından temizlemek gerekiyordu. Bu nedenle modernite bir yaratıcı yıkım, sürekli bir sökme yıkma'' (Z. Bauman, Dipnot, Sayı: 2) süreci olarak devredeydi. Bu bağlamda Osmanlı rejimi ve kimliği belirsizliği derinleştiren birer unsur olarak modern devlet tasarımının önünde engel teşkil ediyordu. ''Sekülerleşmiş din''in gereği olarak yıkılıp bedenden sökülmeleri gerekiyordu.

Çerçevelenmiş Kimlik: Yeni Kimlik

''Bir insanın kimliği, başına buyruk aidiyetlerin birbirlerine eklemlenmeleri demek değildir. Kimlik bir 'yamalı bohça' değildir, gergin bir tuval üzerine çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulmaya görsün, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır." (Maalouf, 2016).

Osmanlı tebaasını teşkil eden bütün unsurlar hükümdar için sıradan ölümlülerdi. Buna karşın padişah yücelik mitosuyla donatılmış ''kadir-i mutlak''tı. Bu ikilik kültürel anlamda derin bir farklılaştırmayı ve ayrışmayı ortaya çıkarıyordu. Bu bağlamda tebaanın var olabilmesi yücelik mitosuna sadakati ve tereddütsüz bağlılığıyla mümkündü. Aksi halde "o", yüce olan karşısında bir 'hiç' vasfındaydı. Devletin varlık nedeni de, bütün mekanizmalarıyla, bu yüce mitosun sürekliliğinin sağlanmasından geçiyordu. Bu süreç kuralcı ve hükümran bir süreçti. Ve aynı zamanda devlet-toplum ilişkisinde statüyü belirleyen önemli bir öğeyi de ifade ediyordu. Devlet-toplum ilişkilerinde geçerli olan egemenlik hakkı da bu bağlamda düzenlenmekteydi. Hobbesçu düşünce egemenlik hakkının devletler arası bir sözleşmeyle güvenceye alınabileceğini salık veriyorken, Lockeçu düşünce ise temelde buna itiraz etmeyerek ama bireyin konumunu özneleştirecek biçimde daha 'gevşek' bir kurgulanışla devlet ile birey arasındaki sözleşmeyle bunun sağlanabileceğini ifade eden ''yurttaşlar cemaati''ni oluşturma çabası içindeydi. ''Tebaa'' olan vatandaşa geçiş süreci olarak tanımlayabileceğimiz 1808 Sened-i İttifakla başlayıp 2. Meşrutiyete kadarki süreç, bu kapsam ve amaçla gerçekleştirilen ''yeni yurttaş''ın icadına tekabül ediyordu. Bununla amaçlanan öncelikle; gayri müslimlerin ve çevre konumundaki (Kürtler ve Türkmenler başta olmak üzere) müslüman öğeleri bütünleştirme yine 'ulusal topraklar'daki birbirinden farklı öğelerin bu yeni siyasal sisteme entegre edilmelerinin koşullarını sağlamaydı. Bunun için Toprak yasasıyla tapu sistemine geçiş, yeni askerlik ve vergi sistemi, yine eğitimde modern merkezi yapıya geçiş için okul sisteminin geliştirilmesi, adaletten kurallara bağlanması gibi yeni 'yararlar' sağlayarak çevreyi devlete yaklaştırmayı öncelediler. (1903 yılında Konya'da Orta öğretimin modern kesiminde 1963 öğrenci okuyorken; medreselerdeki öğrenci sayısı 12.000'di. (Aktaran Servar İskit, 1939: 13) bu, ''paradigmanın paradoksu''nun aşılmadığını gösteren bir örnek olsa gerek!). Bunu sağlamak gayesiyle Öteki'lerin kimlik sağlayıcı bağlamlardan uzaklaştırmaya çalışıldığına dikkat çekmiştik. Bunun için başvurulan yeni bağlam Avrupa'da kurumlaşan ulus-devlete içkin

olan milliyetçi-ırkçı politikalar olmuştur. Kozmopolit bir imparatorlukta 'tek bir millet' yaratmanın sosyolojik karşılık esasında yoktu. Buna karşın siyasi bir proje olarak kurgulanan bu yeni kimlik; Türkçülük olarak belirlenmiştir. Gerçek anlamda, bu kurgulayışın soy kütüğü ,incelenmediğinden, yol açtığı yıkıcılığın bütün boyutları, ne yazık ki görülebilmiş değildir. Belki de Türkiye halklarının halen özgür bir yaşam inşa edememiş olması bu görememe-görmeme haliyle ilişkilidir. Çünkü çoğulculuğu insanlık halinin bir parçası olarak gören Arendt'in anlatımıyla ''özgür yaşam; görmek görülmek, gördüğünü bilmek, görüldüğünü bilmek ile mümkündür.'' (Aktaran: Ö. Sert) Bu perspektif bağlamında incelenecek olursa; 'Türklük' şeffaf ve sorgulanabilir olmaktan uzak sosyolojik karşılığı bulunmayan devletin içinde eritilmiş millet olgusunca kurgulanan totaliter bir kimliğe tekabül ediyordu. Bu demokratik ulusa içkin olan açık uçlu kimlik olgusuna tezat bir biçimde özcü bir temelde bir kapalı kimlik oluşumudur. Çünkü, otoriter-tahakkümcü bir zihniyetin ürünü olarak toplumsal kimlikler arasına hiyerarşiyi kuran bu politika, homojen bir kimliği amaçlıyordu. Gerçeği görmeme hatasına düşmemek için 'Türklük Kimliği'nin ulus-devlet bağlamında inşa edilişinin soy kütüğüne bakmamız gerekir.

Devletin milleti, icra edilmeye başlandığında, çare herkesin yabancılaştırılmasında bulunmuştur

Önceki bölümlerde Osmanlı idari yapılanmasında (siyasi, ekonomik ve hatta kültürel) Yahudi seçkinlerle -Ermeni, Rum başta olmak üzere- Hristiyan seçkinlerin bürokratik mekanizmadaki üstünlük mücadelelerine vurgu yapmıştık. Yahudi seçkinler bu mücadeleden galip çıkabilmek için yeni bir ideolojik argüman olarak modern ulus-devletin dini sayılan milliyetçiliğe sarıldılar. Ancak, bunu Yahudilik üzerinden değil de, yeni kimliği yücelterek sağlamayı amaçladılar. Çünkü teritoryal bazda, Anadolu-Mezopotamya coğrafyasında Rumların ve Ermenilerin, hak iddia etmelerinin tarihsel bir dayanağı mevcuttu. Her iki ulus da çeşitli dönemlerde yönetimlerine sahip olmuş, bunun ilişki ve çatışmasını farklı boyutlarda yaşamışlardı. Ancak, Yahudilerin böylesine bir hak iddia etme zemini, hiçbir zaman oluşmamıştır. Bu nedenle adeta yurtsuz bir ulus konumundaki Yahudilerin kendilerine bir yurt bulmaları gerekiyordu. Açıkçası 'Biriciklik' ideolojisi de bunu dayatıyordu. Kabul edilmeyi, makul bir şekilde ümit ettikleri biricik ülke-devlet olarak tasavvur etikleri yer, Yahudi ideologlarının ve entelektüellerinin ciddi bir arayışıydı. Çünkü, Yahudi yaşadığı her yerde (kim olursa olsun, statüsü, eğitimi, ideolojisi ne olursa olsun) ''bir yabancıydı''. Bu yabancılıktan sıyrılabilmek için, ürettiği yöntemlerin başında, ulus- devlet üst kimliğinin örgütlendirilmesi gelmiştir. Devletin milleti, icra edilmeye başlandığında, çare herkesin yabancılaştırılmasında bulunmuştur; devletsiz ulus, yegane kurtuluş yolu olarak, tahkim edilen, bu yeni üst kimlik aracılığıyla; geliştirilecek asimilasyon (benzeştirme) politikasıyla, kendini yeniden üretebileceği verimli bir toprak oluşturmak istiyordu. İnşa edilen Türklük kimliği ve Türk devleti tam da bu gerçekliğiyle tekabül ediyordu. Çünkü bu kimlik, farklılıkları gizleyici ideolojik bir silaha dönüşmekte ve bu içeriği nedeniyle de, bu olgunun dönemin aktörlerinin niyet ve söylemlerinden bağımsız yapısal bir çözümlemeye tabi tutulması da kaçınılmaz olmaktadır. Kendisini devlet-kurucu misyonuyla tanımlayan 'Beyaz Türk'lük dayandığı bürokratik seçkin yapı aracılığıyla devlete dayanan kendi kamusal alanını yaratmaya ağırlık verdi. Fakat bu kamu alanı Habermas'ın aydınların orta sınıflarla örgütsel bağlarını kuran özerk yapılar olarak kulüpler-derneklerden meydana gelen burjuvazinin çekirdek örgütlerinin oluşturduğunu belirttiği bir kamu alanı değildi; tamamen devletin güç ve imkanlarından beslenen ve onun şemsiyesi altında kendini oluşturup örgütleyen bir kamu alanıydı. Öz dinamiklerinin yetersizliği nedeniyle de devlet kapitalizmine dayanmaktaydı.

Bu otoriteryen bakış, topluma-bireye başta olmak üzere, bütün ötekilere, değişim karşısındaki konumuna ilişkin açık seçik bir öz bilincin -kendi öznelliğini ortaya koymasını ve kendini temsil etme ve kendini dönüştürme ihtiyacını oluşmasına fırsat sunmadı. Kemalist devrim kanunları özünde milliyetçi modernleşmenin toplumu-halkları-inanç gruplarını nesnelleştirdiği bir programdı. Örneğin Kılık Kıyafet Kanunu özünde 'tek millet, tek devlet, tek vatan' jargonunun sosyal yaşama yansıması sonucu adeta 'tek tip elbise' dayatmasıydı.

Toplumsal alanda kılık kıyafet ve yaşam kültürü bakımından en fazla çatışmayı çoğunluk kültür karşısında yaşayan Yahudiler doğal olarak herkesin kültürel-sosyal yabancılaşmayla karşı karşıya kaldığı bir zeminde sorgulanmaktan-dışlanmaktan kurtulmuş olacaklardı. Osmanlı nizamındaki Selanik başta olmak üzere, Yahudilerin yaşadığı her yerde, Hitler'den çok önceleri, kimliklerini belirgin kılmaları için göğüslerinde Davud yıldızı taşıma zorunluluğu, yolun onlar için belirlenen tarafında yürüme mecburiyeti vb. uygulamalar 'Modern Türkiye'de ortadan kalkmış sayılıyordu. İşte bu nedenle yeni rejim adeta fütürist bir politika uygulamaya koymuştu. Faşizm olarak ifadelendirilen niteliğin temel taşları böyle örülmekteydi. Bütün bunlar Türklük adına yapılıyordu. Fakat Türk etnik kimliğinin gerçek sahipleri Türkmenler aynı Osmanlı döneminde olduğu gibi 'Etrak-ı bi İdrak!' kabul edilmekte; bu 'Beyaz'lardan oluşan misyonerler tarafından geri kalmışlık ve cehalete karşı verilen en büyük savaşın mağdurları haline getiriliyorlardı. Dilleriyle, giyim kuşamları, üretim ilişkileri hor görülüp aşağılanmaktaydı. Çünkü Türkmenler bu topraklarda ahlaki-politik toplum özelliklerini yaşayan, yine yüzlerce yıla yayılan isyanlar silsilesinde egemen olmak isteyen beylere-hükümdarlara karşı direnişi güçlü bir biçimde sergilemiş, adeta sistemin dize indiremediği bir güç konumundalardı. İnşa edilen bu Beyaz Türklük için betonarme Türklük de diyebiliriz. Türkmenler doğal-toprak Türklüğü ifade ettiğinden çokluğu, renkliliği, farklılığı bağrında taşıyordu. Oysa yeni icat aynı beton gibi sert, somurtkan, tek renkte, doğal yapıya aykırı, tahripkar hastalık üreten bir mekan tasarrufuna tekabül ediyordu. 1930'larda nüfusun %80'ninin kırsalda yaşadığı göz önüne alınırsa bu yeni rejimin 'Beyazlatıcı' politikalar ve kimlik inşasıyla sistemin 'zencileri' konumundaki -daha doğrusu yeni Yahudileri- Türkmenler bertaraf edilirken taşıdıkları tarihsel toplum kimliği nedeniyle de Kürtler'in payına da soykırım politikaları (hem fiziki hem kültürel) düşmüştür. Yeni devletin kurucu seçkinleri açıkçası ''geçmişe küfretti, bugünü zehirledi ve geleceği öldürdü'' (Z. Bauman, 2014: 233).

Yenilik iddiasına gelince; Kanun-i Esasi'nin 8. maddesini örnek vermiştik. Bir de CHP'nin 9 Eylül 1923'de kabul edilen ilk resmi tüzüğü ve programının 3. maddesini alıntılayıp bitirelim. Sanırız yapılacak karşılaştırma sorunun özünü bir kez daha hatırlamamıza vesile olacaktır: ''Halk Fırkasına her Türk ve hariçten gelip Türk tabiyet ve harsını kabul eden her fert dahil olabilir.'' (T. Parla, 1992: 25-26).

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça

Öcalan, A. (2015) *Demokratik Uygarlık Manifestosu,* Cilt 5, Amara.

Bauman, Z. (2014) *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı.

Bauman, Z. (2017) *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, çev. Kemal Atakay, Metis.

Wagner, P. (2005) *Modernliğin Sosyolojisi*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı.

Mardin, Ş. (2012) *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İletişim.

Maalouf, A. (2016) *Ölümcül Kimlikler*, çev. Aysel Bora, Yapı Kredi.

Parla, T. (1992) *Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*, İletişim.

Göle, N. (1998) *Batı Dışı Modernlik Üzerine, Doğu-Batı Dergisi*, (2).

Dipnot Dergisi, 1, 5, 9. sayılar

Zizek, S. (2010) Komünizm Fikri Üzerine Sempozyum Metni, *Cogito Dergisi*, (62).

Kafadar, C. (2004) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 1, İletişim.

Oktay, C. (2001) *Bizans Siyasi İdeolojisi'nden Osmanlı Siyasi Düşüncesine*.

Engels, F. (2010), *Anti Dühring*, Sol.

Yeğen, M. (2011) Dipnot Dergisi.

DEMOKRATİK
MODERNİTE

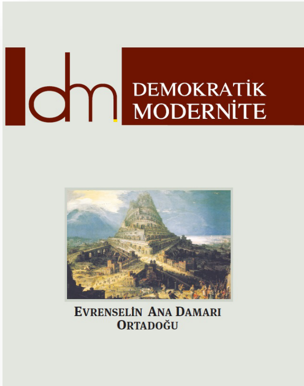
1. Sayı:

TOPLUMSAL HAKİKATİN YİTİMİ

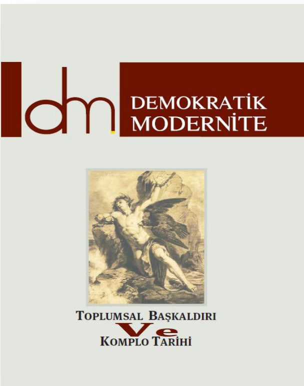
2. Sayı:

ZAMANIN BÜYÜCÜSÜ KAPİTALİZM

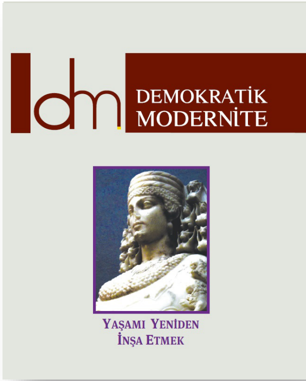
3. Sayı:

EVRENSELİN ANA DAMARI ORTADOĞU

4. Sayı:

TOPLUMSAL BAŞKALDIRI VE KOMPLO TARİHİ

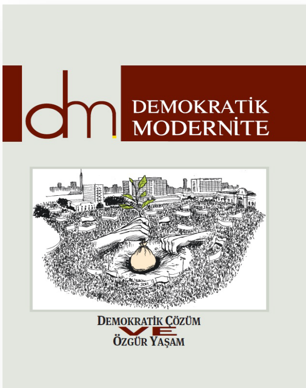
5. Sayı:

YAŞAMI YENİDEN İNŞA ETMEK "JİNEOLOJİ"

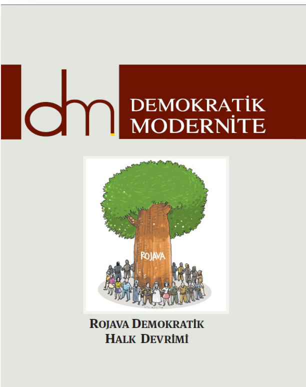
6. Sayı:

ÇATIŞMALI SÜREÇLERDEN DEMOKRATİK ÇÖZÜME

7. Sayı:

DEMOKRATİK ÇÖZÜM VE ÖZGÜR YAŞAM

8. Sayı:

ROJAVA DEMOKRATİK HALK DEVRİMİ

9. Sayı:

DEMOKRATİK ÖZERKLİK VE YERİNDEN YÖNETİM

10. Sayı:

ORTADOĞUDA İNANÇ GERÇEĞİ VE DEMOKRATİK MODERNİTE

11. Sayı:

TOPLUMSAL YAŞAMDA KOMÜNAL VE TOPLULUKLAR EKONOMİSİ

12. Sayı:

20. YÜZYILDA TÜRK-KÜRT SORUNSALI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

13. Sayı:

TARİHTEN GÜNÜMÜZE DEVRİMLER

14. Sayı:

SÖMÜRGECİLİK VE DEMOKRATİK SİYASET

15. Sayı:

HALKLARIN ÇÖZÜMÜ DEMOKRATİK ULUS

16. Sayı:

DEMOKRATİK ULUSUN BEDENİ

17. Sayı:

DEMOKRATİK ULUSLAŞMA BOYUTLARININ İNŞASI

18. Sayı:

KURAMSAL MARKSİZMİN TIKANIKLIKLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

19. Sayı:

BÜYÜK EKİM DEVRİMİ, ÇÖZÜLÜŞÜ VE UMUDUN YENİDEN DOĞUŞU

20. Sayı:

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI VE ORTADOĞU